

**ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE
İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ**

EROL KUYMA

TARAFINDAN

**YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜNE
SUNULAN TEZ**

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ**

TEMMUZ 2017

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç.Dr. Seyfullah YILDIRIM
Enstitü Müdürü

Bu tezin Doktora derecesi için gereken tüm şartları sağladığımı tasdik ederim.

Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA
Anabilim Dalı Başkanı

Okuduğumuz ve savunmasını dinlediğimiz bu tezin bir Doktora derecesi için gereken tüm kapsam ve kalite şartlarını sağladığını beyan ederiz.

Prof.Dr. Funda TOPRAK
Danışman

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Leyla KARAHAN (Gazi Üniv./Türk Dili ve Ed.) _____

Prof.Dr. Funda TOPRAK (AYBÜ, Eski Türk Dili) _____

Prof.Dr. Yakup CİVELEK (AYBÜ/İslâmi İlimler Fak.) _____

Doç.Dr. Seyfullah YILDIRIM (AYBÜ, Türk Halk Edebiyatı) _____

Doç. Dr. Abdullah KÖK (Akdeniz Üniv./Türk Dili ve Ed.) _____

İNTİHAL

Bu tez içerisindeki bütün bilgilerin akademik kurallar ve etik davranış çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu beyan ederim. Ayrıca bu kurallar ve davranışların gerektirdiği gibi bu çalışmada orijinal olmayan her tür kaynak ve sonuçlara tam olarak atıf ve referans yaptığımı da beyan ederim; aksi takdirde tüm yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Erol KUYMA
İmza

ÖZET

ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞI İNCELEMESİ

KUYMA Erol

Doktora, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Funda Toprak

Temmuz 2017, 614 sayfa

Bu çalışmada Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış satır altı Kur'an tercümelerinde inançla ilgili söz varlığı incelemesi yapılmıştır. Söz varlığının tespiti için veri kaynağı olarak iki ayrı satır altı Kur'an tercümesi kullanılmıştır. Elde edilen söz varlığı yapı ve konu bakımından sınıflandırılarak tercümelerin yazıldıkları döneme ait inançla ilgili ifade tarzı ortaya konmaya çalışılmıştır. Söz varlığının yapısal sınıflandırmasında tek sözcükten oluşan söz varlığı basit ve türemiş kelimeler açısından değerlendirilmiştir. Kelime grubu şeklindeki söz varlığı ise oluşum şekilleri üzerinden alt başlıklar halinde incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü tek sözcük ve kelime grubu şeklindeki söz varlığının yapısal incelemesi üzerine oluşturulmuştur. Basit ve türemiş sözcükler ile her bir kelime grubunun sonunda değerlendirmeler yapılmış, elde edilen veriler tablolar ve grafiklerle açıklanmıştır. İncelenen söz varlığı kullanım sıklığı açısından da değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde, tespit edilen söz varlığı konularına göre sınıflandırılmıştır. Son bölümde ise tespit edilen söz varlığının alfabetik dizini yapılmıştır.

Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesinin yazı dilini temsil etmektedir. Bu dönemde ortaya konulan satır altı Kur'an tercümeleeri Arapça bilmeyen geniş bir kitleyi hedeflediğinden dönemin dilini temsil etmesi bakımından zengin veri kaynaklarıdır.

Satır altı Kur'an tercümelerinde, Arapça kelimeleri karşılama bakımından Türkçenin ifade gücü görülebilmektedir. Kur'an'ın Türkçeye çevirisinde, dilde var olan kelime ihtiyacına Türkçe kelimelerle bu dönemde ne şekilde cevap verildiği ve Türk dilinin kelime türetme ve söz diziminde nasıl hareket ettiği açıkça görülebilmektedir. Bu türdeki eserler üzerine yapılan dil çalışmaları, Türkçenin Anadolu sahasındaki gelişim seyrinin takibi ve söz varlığının tespiti için önem arz eden çalışmalardır. Elde edilen söz varlığı, Türkçenin unutulmuş veya kullanımı daralmış kelimelerinin tekrar canlandırılması ve sözlük çalışmalarına sağlayacağı katkı açısından da ayrıca bir önem taşımaktadır. Elde edilen söz varlığı, dinî terimler açısından değerlendirildiğinde Türkiye Türkçesinin kelime hazinesine yeni kelimeler kazandıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Eski Anadolu Türkçesi Kur'an Tercümeleri, İnançla ilgili söz varlığı, Satır altı Kur'an tercümeleri

ABSTRACT

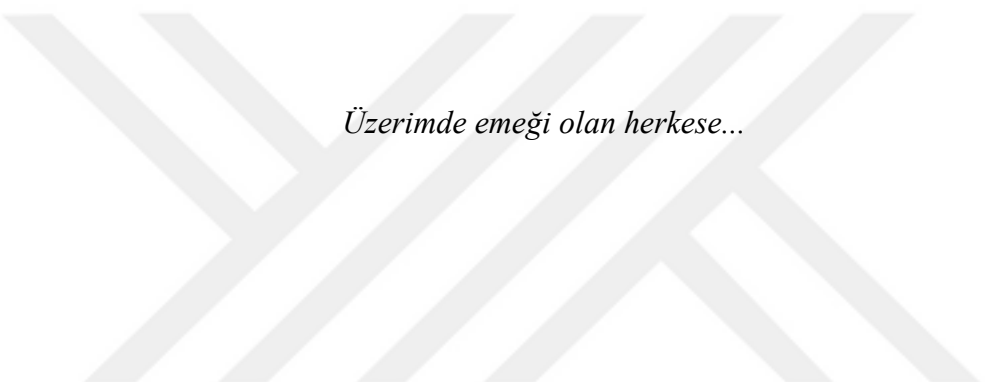
In this study, vocabulary related to faith written in Old Anatolian Turkish in interlinear Kur'an translations has been analysed. In order to determine the vocabulary, two different interlinear Kur'an translations have been used as the source of data. Categorizing the newly discovered words according to their structure and theme statement form related to faith in the time of the translations writings has been tried to be presented. In the structural categorizing of the words, while one-word vocabulary has been evaluated from the point of simple and derived, phrase words are analysed in subheadings according to how they they are formed.

First part of the study has been constituted on structural analysis of single and phrase words. At the end of one-word and derived words and each word group evaluations have been done and acquired data has been explained with tables and graphics. Analysed words have been evaluated in terms of frequency of usage.

While second part consists of categorization of acquired words according to their theme, the last part consists of alphabetic index of defined words.

Old Anatolian Turkish stands for literary language of Oghuz Turkish. Interlinear Kur'an translations presented at that time are sources rich in terms of having represented the language of the era as they aimed the larger masses who don't know Arabic. It is clearly seen that in the translations of Kur'an in Turkish how the answer was given to the need of vocabulary in the language with Turkish words and how Turkish language took role in creating words and syntax. It is those language studies on this kind of works that should be getting more importance for the following development process of Turkish Language in Anatolia and determination of vocabulary. It also gains importance on acquired vocabulary in terms of reviving Turkish words whose usage has been limited and forgotten and providing contribution to lexicology studies. Also when vocabulary is evaluated in terms of religious terminology it will bring new words to Turkish vocabulary spoken in Turkey.

Key words: Interlinear Kur'an Translations In Old Anatolian Turkish, Vocabulary Related To Faith In Old Anatolian Turkish.

Üzerimde emeği olan herkese...

TEŞEKKÜR

Tüm araştırmam boyunca rehberlikleri, tavsiyeleri, tenkitleri ve destekleri için danışmanım Prof. Dr. Funda TOPRAK'a; ayrıca alışmam boyunca desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Leyla KARAHAN' a ve Do. Dr. Akartürk KARAHAN'a sonsuz teşekkür ve Őukranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

İNTİHAL.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
TABLolar VE ŞEKİLLER.....	xxxii
TRANSKRİPSİYON HARFLERİ.....	xxxiv
KISALTMALAR VE İŞARETLER	xxxv
YÖNTEM	xxxvi
GİRİŞ.....	1
A. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNİN TÜRK DİLİ TARİHİNDEKİ YERİ VE KURAN TERCÜMELERİNİN TARİHİ SEYRİ.....	1
A.1. Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri.....	1
1- Selçuklu Dönemi Türkçesi	3
2- Beylikler Dönemi Türkçesi	4
3- Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi.....	4
A.2. Kur'an'ın Türkçe Tercümeleri.....	5
A.2.1. Kur'an Tercümelerinin Söz Varlığı Açısından Önemi.....	5
A.2.2. Kur'an Tercümelerinin Tarihi.....	7
A.3. Doğu Türkçesi Kur'an Tercümeleri ve Yapılan çalışmalar.....	8
A.4. Eski Anadolu Türkçesi Kur'an Tercümeleri ve Yapılan Çalışmalar.....	10
A.4.1. Muhammed bin Hamza'ya Ait XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi	11
A.4.1.1. Muhammed bin Hamza.....	12
A.4.1.2. Nüsha Bilgileri.....	12
A.4.2. Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi	12
A.4.2.1. Nüsha Bilgileri.....	13
A.4.2.2. Nüshanın Müstensihi	13

A.4.3. Eski Anadolu Türkçesi Kur'an Tercümeleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar.....	13
BİRİNCİ BÖLÜM	16
I. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ YAPISAL İNCELEMESİ	16
I.1. TEK SÖZCÜK ŞEKLİNDE OLAN SÖZ VARLIĞI	16
I.1.1. Basit Sözcükler.....	16
I.1.1.1. Basit İsimler	16
I.1.1.2. Basit Fiiller.....	36
I.1.2. Türemiş Sözcükler	37
I.1.2.1. Türemiş İsimler	37
a. Fiilden Türemiş İsimler	37
a1. “-AcAk” ekli isimler	37
a2. “-An” ekli isimler	38
a3. “-Gun” ekli isimler.....	39
a4. “-IcI” ekli isimler	39
a5. “-In” ekli isimler	46
a6. “-Iş” ekli isimler	46
a7. “-mAk ; mAg; -mAkIık” ekli isimler.....	46
a8. “-mAz” ekli isimler.....	48
a9. “-mIş” ekli isimler.....	48
a10. “-T” ekli isimler.....	49
a11. “-U” ekli isimler.....	49
a12. “-(U)r” ekli isimler.....	50
a13. “-(U)k” ekli isimler.....	51
b. İsimden türemiş isimler	52
b1. “+ CA” ekli isimler.....	52
b2. “+cI” ekli isimler	52
b3. “+dAş” ekli isimler.....	52
b4. “+IU” ekli isimler	53
b5. “+IUk ~ +IUğ” ekli isimler.....	54
b6. “+ rAk” ekli isimler	57
b7. “+ sII” ekli isimler	58
b8. “+sUZ” ekli isimler	58

I.1.2.2. Türemiş Fiiller.....	60
a. İsimden Türemiş Fiiller	60
a1. “+A-“ ekli fiiller	60
a2. “+Al-“ ekli fiiller	61
a3. “+da-“ ekli fiiller.....	61
a4. “+gIr-“ ekli fiiller.....	61
a5. “+lA-“ ekli fiiller	62
a6. “+lAn-“ ekli fiiller	63
b. Fiilden türemiş fiiller.....	64
b1. “-dUr-“ ekli fiiller	64
b2. “-n-; -l-“ ekli fiiller	65
b3. “-(I)ş-“ ekli fiiller.....	66
b4. “-t- ~ -d-“ ekli fiiller	67
b5. “-Ur-“ ekli fiiller.....	68
I.2. KELİME GRUBU ŞEKLİNDE SÖZ VARLIĞI	74
I.2.1. Bağlama Grubu	75
a. “dakı” Bağlacı İle Oluşturulan Bağlama Grubu	75
b. “ve” Bağlacı İle Oluşturulan Bağlama Grubu	76
I.2.2. Birleşik Fiil Grubu	76
I.2.2.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller.....	79
“eyle-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	79
a. Basit/Türemiş İsim +eyle-	79
a1. Yönelme Durum Ekli (-A) Tamlayıcı Alanlar.....	89
a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	91
a3. Belirtme (yükleme) (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	92
a4. Vasıta Durumu (- lA) Ekli Tamlayıcı Alanlar	95
a5. Üzere/Üstüne Edatlı Tamlayıcı Alanlar.....	95
a6. “Tiz” Zarflı Tamlayıcı Alanlar	96
a7. “Ayırtlayı” Zarflı Tamlayıcı Alanlar	96
b. Kelime Grubu +eyle-.....	96
b1. Sıfat-Fiil Grubu +eyle-	96
b2. İsim Tamlaması +eyle-	96
b3. Sıfat Tamlaması +eyle-.....	96

“ol-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	97
a. Basit/Türemiş İsim + ol-	97
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	98
a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	100
a3. Ayrılma (çıkma) Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	100
a4. Vasıta Durumu (-1A) Ekli Tamlayıcı Alanlar	101
a5. Üzere /Üstine Edatlı Tamlayıcı Alanlar.....	101
b. Kelime Grubu + ol-	101
b1. Bağlama Grubu + ol-	101
b2. İsnat Grubu + ol-	101
b3. İsim Tamlaması + ol-.....	102
b4. Sıfat Tamlaması + ol-	102
b5. Sıfat-Fiil Grubu + ol-.....	103
b5. Edat Grubu + ol-.....	104
“olın-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	104
a. Basit/Türemiş İsim + olın-.....	104
b. Kelime Grubu + olın-	105
b1. İsnat grubu + olın-	105
“kıl-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	105
a. Basit/Türemiş İsim + kıl-.....	105
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	106
a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	106
a3. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	107
b. Kelime Grubu + kıl-	107
b1. Sıfat Tamlaması + kıl-	107
b2. Sıfat-Fiil Grubu + kıl-.....	107
“et-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	108
a. Basit/Türemiş İsim + et-	108
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	110
a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	111
a3. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	112
a4. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	112
a5. Vasıta durumu (-1A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	112

“idin-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	112
a. Basit/Türemiş İsim + edin-	112
a1. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	112
b. Kelime grubu + idin-	113
b1. Sıfat tamlaması + idin-	113
I.2.2.2. Diğer Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller.....	113
“aç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	113
a. Basit/Türemiş İsim + aç-	113
a1. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	113
“ağart-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	113
a. Kelime grubu + ağart-.....	113
a1. İsim tamlaması + ağart-	113
“ağırla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	114
a. Basit/Türemiş İsim +ağırla-.....	114
“al-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	114
a. Basit/Türemiş İsim +al-	114
“alda- ~ alda(d)-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	114
a. Basit/türemiş isim +alda(d)-	114
“an-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	114
a. Basit/Türemiş İsim +an-	114
“arın-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	114
a. Basit/Türemiş İsim + arın-.....	114
“art-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	115
a. Basit/Türemiş İsim + art-.....	115
“-a tap-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	115
a. Basit/Türemiş İsim + tap-	115
b. Kelime Grubu + tap-.....	115
b1. İsnat Grubu +tap-.....	115
“azdur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	115
a. Kelime Grubu + İsim Tamlaması	115
“bağışla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	116
a. Basit/Türemiş İsim + bağışla-.....	116
“bağla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	116

a. Basit/Türemiş İsim + bağla-	116
b. “Üzere” Edatlı Tamlayıcı Alanlar	116
“benzet-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	116
a. Basit/Türemiş İsim + benzet-.....	116
a1. Yönelme Durum (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	116
“boğazla-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	116
a. Kelime Grubu + boğazla-	116
a1. İsim Tamlaması + boğazla-	116
“boz-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	117
a. Basit/Türemiş İsim + boz-	117
“bul-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	117
a. Basit/Türemiş İsim + bul-.....	117
b. Kelime Grubu + bul-	117
b1. Sıfat Tamlaması + bul-	117
“buyur-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	117
a. Basit/Türemiş İsim+ buyur-.....	117
b. Kelime Grubu + buyur-	118
b1. Sıfat Tamlaması + buyur-	118
b2. Bağlama Grubu + buyur-.....	118
“büyüklen-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	118
a. Kelime Grubu + büyüklen-	118
a1. İsim Tamlaması + büyüklen-	118
“çalış-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	118
a. Kelime Grubu + çalış-	118
a1. İsim Tamlaması + çalış-.....	118
“çık-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	119
a. Basit/Türemiş İsim +çık-	119
b. Kelime Grubu + çık-.....	119
b1. İsim Tamlaması + çık-	119
“çıkır-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	119
a. Basit/Türemiş İsim + çıkar-	119
a1. Ayrılma (çıkma) Durumu (-DAn) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	119
b. Kelime Grubu + çıkar-.....	119

b1. İsim Tamlaması + çıkar-.....	119
“depelen-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	120
a. Kelime Grubu + depelen-	120
a1. İsim Tamlaması + depelen-	120
“dile-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	120
a. Basit/Türemiş İsim + dile-	120
a1. Bulunma Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	120
b. Kelime Grubu + dile-.....	120
b1. İsim Tamlaması + dile-.....	120
“dönder-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	121
a. Basit/Türemiş İsim + dönder-	121
“döşe-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	121
a. Basit/Türemiş İsim + döşe-.....	121
“dur-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	121
a. Basit/türemiş isim + dur-	121
a1. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	121
a2. Üstine Edatlı Tamlayıcı Alanlar	121
b. Kelime Grubu + dur-	122
b1. Edat Grubu + dur-.....	122
“durut- ~ turur- ~ durğur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	122
a. Basit/Türemiş İsim + durut- ~ turur- ~ durğur -	122
a1. Vasıta Durumu (-lA) Ekli Tamlayıcı Alanlar	122
“dut-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	122
a. Basit/Türemiş İsim + dut-	122
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	123
a2. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar	123
b. Kelime Grubu + dut-	124
b1. Sıfat Tamlaması + dut-	124
b2. Bağlama Grubu + dut-	124
“düket-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	125
a. Basit/Türemiş İsim + düket-	125
“düş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	125
a. Basit/Türemiş İsim + düş-	125

a1. Ayrılma (çıkma) Durum (-DAn) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	125
“düz-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	125
a. Kelime Grubu + düz-	125
a1. Sıfat Tamlaması + düz-.....	125
“er-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	125
a. Basit/Türemiş İsim + er-.....	125
“eydür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	125
a. Basit/Türemiş İsim + eydür-.....	125
a1. “Üzere” Edatlı Tamlayıcı Alanlar	125
“geç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	126
a. Basit/Türemiş İsim + geç-	126
a1. Bulunma Durum Ekli (-DA) Tamlayıcı Alanlar.....	126
“gel-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	126
a. Basit/Türemiş İsim + gel-	126
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	126
“getür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	126
a. Basit/Türemiş İsim + getür-.....	126
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	127
a2. Bulunma Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar	128
a3. Belirtme (yükleme) -I Ekli Tamlayıcı Alanlar	128
“gir-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	128
a. Basit/Türemiş İsim + gir-.....	128
“git-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	128
a. Kelime Grubu + git-.....	128
a1. Edat Grubu +git-	128
“gizle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	129
a. Basit/Türemiş İsim + gizle-	129
“gönder-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	129
a. Basit/Türemiş İsim + gönder-.....	129
“gör-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	129
a. Basit/Türemiş İsim + gör-.....	129
b. Kelime grubu + gör-	129
b1. Sıfat Tamlaması + gör-.....	129

“göründür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	129
a. Basit/Türemiş İsim + göründür-	129
“göster-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	129
a. Basit/türemiş isim + göster-	129
a1. “dapa” Edatlı Tamlayıcı Alanlar.....	129
b. Kelime Grubu + göster-	130
b1. Sıfat Tamlaması + göster-	130
“götür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	130
a. Basit/Türemiş İsim + götür-.....	130
b. Kelime Grubu + götür-	130
b1. İsim Tamlaması + götür-	130
“iç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	130
a. Basit/Türemiş İsim +iç-	130
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	130
a2. Vasıta Durumu (IA-) Ekli Tamlayıcı Alanlar	131
“in-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	131
a. Basit/Türemiş İsim + in-	131
“inan-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	131
a. Basit/Türemiş İsim + inan-	131
a1. Yönelme durumu (-A) ekli tamlayıcı alanlar.....	131
b. Kelime Grubu + inan-.....	131
b1. Sıfat Tamlaması + inan-	131
b2. Bağlama Grubu + inan-	131
“ısmarla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	132
a. Basit/Türemiş İsim + ısmarla-	132
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	132
b. Kelime Grubu + ısmarla-.....	132
b1. İsim-Fiil Grubu + ısmarla-.....	132
“iste-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	132
a. Basit/Türemiş İsim + iste-	132
“işle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	133
a. Basit/Türemiş İsim + işle-	133
b. Kelime Grubu + işle-	133

b1. Sıfat Tamlaması + işle-.....	133
“kaytar-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	134
a. Basit/Türemiş İsim + kaytar-.....	134
a1. Ayrılma (Çıkma) Durumu (Dan-) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	134
b. Kelime Grubu + kaytar-.....	134
b1. Sıfat Tamlaması + kaytar-.....	134
“kazan-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	134
a. Basit/Türemiş İsim + kazan-.....	134
“kes-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	135
a. Basit/Türemiş İsim + kes-.....	135
a1. Ayrılma (Çıkma) Durum (Dan-) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	135
“kığır-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	135
a. Kelime Grubu + kığır-.....	135
a1. Sıfat Tamlaması + kığır-.....	135
a2. Edat grubu + kığır-.....	135
“kop- ~ koparınıl-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	135
a. Basit/Türemiş İsim + kop-.....	135
b. Kelime Grubu + koparınıl-.....	135
b1. Edat Grubu +koparınıl-.....	135
“kork-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	135
a. Basit/Türemiş İsim + kork-.....	135
“okı-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	136
a. Basit/Türemiş İsim +okı-.....	136
b. Kelime Grubu + okı-.....	136
b1. Edat Grubu + okı-.....	136
“öde-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	137
a. Basit/Türemiş İsim + öde-.....	137
“sakın-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	137
a. Basit/Türemiş İsim + sakın-.....	137
b. Kelime Grubu + sakın-.....	137
b1. Sıfat-Fiil Grubu + sakın-.....	137
“sakla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	137
a. Basit/Türemiş İsim + sakla-.....	137

b. Kelime Grubu + sakla-	138
b1. Edat Grubu + sakla-	138
“sı-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	138
a. Basit/türemiş isim + sı-	138
“sığın-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	138
a. Basit/Türemiş İsim + sığın-	138
“söyle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	138
a. Basit/Türemiş İsim + söyle-.....	138
a1. Yönelme Durumu (A-) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	138
a2. Bulunma Durumu (DA-) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	139
“ulula-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	139
a. Kelime Grubu + ulula-.....	139
a1. İsim Tamlaması + ulula-	139
“ur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	139
a. Basit/Türemiş İsim + ur-.....	139
a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	139
a2. Üzere/Üstine Edatlı Tamlayıcı Alanlar.....	139
” uy-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	140
a. Basit/Türemiş İsim + uy-	140
b. Kelime Grubu + uy-.....	140
b1. İsim Tamlaması + uy-.....	140
b2. Sıfat Tamlaması + uy-	140
b3. Bağlama Grubu + uy-	141
“üril-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	141
a. Basit/Türemiş İsim + üril-	141
b. Kelime Grubu + üril-	141
b1. İsim Tamlaması +üril-	141
“vir- ~ viriş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller.....	141
a. Basit/Türemiş İsim + vir- ~ +viriş- ~ +viril- ~ +virinil- (>ver-)	141
a1. –Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	144
a2. Bulunma Durumu (– DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar	145
a3. Belirtme (Yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar.....	145
b. Kelime Grubu + vir-	145

b1. İsim Tamlaması + vir-	145
b2. Sıfat Tamlaması + vir-	145
“viribi-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	145
a. Basit/Türemiş İsim +viribi- (<vir-+ıd-+-ı-)	145
“yalanla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	146
a. Basit/Türemiş İsim + yalanla-	146
b. Kelime Grubu + yalanla-	146
b1. İsim Tamlaması + yalanla-	146
“yandur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	146
a. Basit/Türemiş İsim + yandur-	146
a1. “İçin” Edatlı Tamlayıcı Alanlar	146
“yapış-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	146
a. Kelime Grubu + yapış-	146
a1. İsim Tamlaması + yapış-	146
“yi-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	147
a. Basit/Türemiş İsim + yi-	147
b. Kelime Grubu + yi-	147
b1. İsim Tamlaması + yi-	147
“yığ-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	147
a. Basit/Türemiş isim +yığ-	147
a1. Belirtme durumu (-İ) + Vasıta durumu (-IA) ekli tamlayıcı alanlar	147
b. Kelime Grubu + yığ-	147
b1. Sıfat tamlaması + yığ-	147
b2. İsim Tamlaması + yığ-	147
b3. Bağlama Grubu + yığ-	148
“yitiş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller	148
a. Kelime Grubu + yitiş-	148
a1. İsim Tamlaması +yitiş-	148
a2. İsim-Fiil + yitiş-	148
I.2.3. Edat Grupları	154
I.2.3.1. İsim + degül	155
I.2.3.2. Kısaltma Grubu + degül	155
I.2.3.3. İsim Tamlaması + ıçun ~ çun	155

I.2.4. İkilemeler (tekrar grubu)	162
I.2.5. İsim Fiil Grupları.....	163
I.2.5.1. “-mAk” İsim-Fiil Eki İle Oluşturulanlar	164
a. Nesne +[yüklem+(-mAk)]	164
b. Yer Tamlayıcısı + Nesne +[yüklem+(-mAk)].....	170
c. Zarf Tümlenci + Nesne +[yüklem+(-mAk)].....	171
d. Zarf Tümlenci + [yüklem+(-mAk)].....	171
e. Nesne + Zarf Tümlenci + [yüklem+(-mAk)].....	172
f. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-mAk)].....	172
g. Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümlenci + [yüklem+(-mAk)].....	173
I.2.5.2. “-mAklık” İsim-Fiil Eki İle Oluşturulanlar	173
a. Nesne + [yüklem+(-mAklık)].....	173
b. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-mAklık)].....	173
I.2.6. İsim Tamlamaları	175
I.2.6.1. Belirtili İsim Tamlamaları.....	176
a. Tamlayanı ve Tamlananı Tek (Basit/Türemiş) Kelimededen Oluşanlar.....	176
b. Tamlayanı Kelime Grubu, Tamlananı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Olanlar	178
b1. Tamlayanı “Bağlama Grubu” Olanlar	178
b2. Tamlayanı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar	179
b3. Tamlayanı “Sıfat Tamlaması” Olanlar	181
c. Tamlayanı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Tamlananı Kelime Grubu Olanlar	182
c1. Tamlananı “Bağlama Grubu” Olanlar	182
c2. Tamlananı “Sıfat Tamlaması” Olanlar	183
c3. Tamlananı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar	183
d. Tamlayanı ve Tamlananı Kelime Grubu Olanlar	183
d1. Tamlayanı ve Tamlananı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar	183
d2. Tamlayanı “Sıfat-Fiil Grubu”, “Tamlananı İsim-Fiil” Grubu Olanlar.....	183
I.2.6.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları.....	184
a. Tamlayanı ve Tamlananı Tek (Basit/Türemiş) Kelimededen Oluşanlar.....	184
b. Tamlayanı Kelime Grubu Tamlananı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Olanlar	214

b1. Tamlayanı “Sıfat Tamlaması” Olanlar	214
b2. Tamlayanı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar	216
b3. Tamlayanı “İsim-Fiil Grubu” Olanlar	216
b4. Tamlayanı “Bağlama Grubu” Olanlar	217
b5. Tamlayanı “İkileme” Olanlar	218
c. Tamlayanı Tek Kelime (Basit/Türemiş), Tamlananı Kelime Grubu Olanlar	218
c1. Tamlananı “İsim-Fiil Grubu” Olanlar.....	218
c2. Tamlananı “Bağlama Grubu” Olanlar	218
I.2.6.3. Tamlayanı “İsim Tamlaması” Olan İsim Tamlamaları (Zincirleme İsim Tamlaması)	218
a. Tamlayanı “İsim Tamlaması” Tamlananı “İsim-Fiil Grubu” Olan İsim Tamlamaları.....	220
I.2.7. Kısaltma Grubu	222
a. İsnat grubu	224
b. Belirtme (yükleme) grubu	224
c. Yönelme grubu	224
d. Bulunma grubu	225
e. Uzaklaşma grubu	225
f. Vasıta grubu	225
g. Eşitlik grubu	226
h. Kalıplaşmış yapılar (Kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları)	226
I.2.7.1. Yönelme grubu [isim + yönelme hâl eki]+[isim+Ø].....	226
a. İsim (+A) + İsim	226
b. Kelime grubu (+A) + İsim.....	227
b1. Sıfat Tamlaması (+A) + İsim.....	227
b2. İsim Tamlaması (+A) + İsim	227
I.2.7.2. Bulunma grubu [isim + bulunma hâl eki]+[isim+Ø]	227
a. İsim (+DA) + İsim	227
b. Kelime Grubu (+DA) + İsim	228
b1. İkileme (+DA) + İsim.....	228
b2. Sıfat-Fiil Grubu (+DA) + İsim	228

b3. İsim Tamlaması (+DA) + İsim	228
b4. Sıfat Tamlaması (+DA) + İsim.....	228
b5. İsim-Fiil Grubu (+DA) + İsim.....	228
I.2.7.3. Uzaklaşma grubu [isim + uzaklaşma hâl eki]+[isim+Ø]	228
a. İsim (+DAn) + İsim	228
b. Kelime Grubu (+DAn) + İsim	228
b1. Sıfat Tamlaması (+DAn)+ İsim.....	228
I.2.7.4. İsnat grubu [isim + iyelik eki]+[isim+Ø].....	229
a. İsim (+I) + İsim.....	229
I.2.7.5. Diğer kısaltma grupları [isim + üzere]+[isim+Ø]	229
a. Kelime Grubu (+I) + İsim.....	230
a1. Edat Grubu (+I) + İsim	230
II.2.8. Sıfat Fiil Grupları.....	231
I.2.8.1. –AcAk sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar	232
a. Nesne + [yüklem+(-AcAk)].....	232
I.2.8.2. –An sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar	232
a. Nesne + [yüklem+(-An)]	232
b. Yer tamlayıcısı + nesne + [yüklem+(-An)]	235
c. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-An)].....	236
d. Nesne + zarf tümleci + [yüklem+(-An)].....	237
e. Zarf tümleci + [yüklem+(-An)]	237
I.2.8.3. –Ar sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar.....	237
a. Özne + [yüklem + (-Ar)].....	237
b. Nesne + [yüklem+(-Ar)].....	238
c. Zarf tümleci + Özne + [yüklem+(-Ar)]	238
d. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-Ar)]	238
I.2.8.4. –IcI sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar	238
a. Nesne + [yüklem+(-IcI)].....	238
b. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-IcI)]	254
c. Yer tamlayıcısı +nesne+ [yüklem+(-IcI)].....	255
d. Nesne + zarf tümleci + [yüklem+(-IcI)]	256
e. Zarf tümleci + [yüklem+(-IcI)].....	257
f. Zarf tümleci + nesne +[yüklem+(-IcI)].....	258

g. Yer tamlayıcı (den) + yer tamlayıcısı (a) +[yüklem + (ici)].....	259
h. Zarf tümleci + yer tamlayıcısı + nesne + [yüklem + (ici)]	259
I.2.8.5. –miş sıfat fiil-eki ile oluşturulanlar	259
a. Nesne + [yüklem+(-miş)]	259
b. Zarf tümleci + [yüklem+(-miş)]	260
c. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-miş)]	260
I.2.9. Sıfat Tamlamaları	261
I.2.9.1. Tamlayanı basit/türemiş sıfat, tamlananı basit/türemiş isim olan sıfat tamlamaları	262
I.2.9.2. Tamlayanı kelime grubu, tamlananı basit/türemiş isim olan olan sıfat tamlamaları	283
a. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu” olanlar	283
b. Tamlayanı “isnat grubu” olanlar	291
c. Tamlayanı “aitlik grubu” olanlar	292
d. Tamlayanı “kısaltma grubu” olanlar.....	292
e. Tamlayanı “isim tamlaması” olanlar	292
f. Tamlayanı “edat grubu” olanlar	293
g. Tamlayanı “bağlama grubu” olanlar	293
h. Tamlayanı “sıfat tamlaması” olanlar	293
ı. Tamlayanı “ikileme” olanlar	294
I.2.9.3. Tamlayanı basit/türemiş isim, tamlananı kelime grubu olan olan sıfat tamlamaları	294
a. Tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar	294
b. Tamlananı ”isim tamlaması” olanlar	295
c. Tamlananı “bağlama grubu” olanlar.....	295
I.2.9.4. Tamlayanı ve tamlananı kelime grubu olan olan sıfat tamlamaları	296
a. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “bağlama grubu” olanlar	296
b. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “isim tamlaması” olanlar	296
c. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar.....	296
d. Tamlayanı “isnat grubu”, tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar	296
I.2.10. Unvan Grubu	298
İKİNCİ BÖLÜM	304

II. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ KONU BAŞLIKLIL SINIFLANDIRILMASI	304
a. Söz varlığı	304
b. Söz varlığını oluşturan ögeler	305
c. Bağlam	306
d. Kavramlaştırma	307
II.1. AHLĀK	309
II.1.1. Olumlu Ahlākî Tutum ve Davranışlar	310
II.1.1.1. Adaletli olmak	310
II.1.1.2. Alçak Gönüllülük	311
II.1.1.3. Arabuluculuk	312
II.1.1.4. Bağışlama	312
II.1.1.5. Dua-Beddua	313
II.1.1.6. İyilik-Doğruluk, Güzel Söz ve Davranış	316
II.1.1.7. Namus	320
II.1.1.8. Sabır	322
II.1.1.9. Şükür	323
II.1.1.10. Tövbe	324
II.1.1.11. Yardım	325
II.1.1.12. İyiliği Emretmek ve Kötülüğü Engellemek (emri bil-ma'ruf ve nehyi 'anil-münker)	326
II.1.2. Olumsuz Ahlakî Tutum ve Davranışlar	327
II.1.2.1. Alay etmek, Kınamak, Küçük düşürmek	327
II.1.2.2. Büyüklenmek (Tekebbür)	328
II.1.2.3. Cimrilik	330
II.1.2.4. İftira-Gıybet-Dedikodu	331
II.1.2.5. Kıskançlık (Haset)	332
II.1.2.6. Kötülük-Kabalık	332
II.1.2.7. Nankörlük-Küfür ve Yalan	335
II.1.2.8. Savurganlık (israf)	336
II.1.2.9. Ümitsizlik ve Şüphe	337
II.2. DİN-İMAN-İTİKAT	338
II.2.1. Dinler	339

II.2.1.1. İslâmiyet.....	339
II.2.1.2. Kitap Ehli (Ehl-i Kitap)	340
a. Hristiyanlık	340
b. Yahudilik	340
II.2.1.3. Mecûsilik	341
II.2.2. İman ve İman Esasları.....	341
II.2.2.1. Allah'a İman	344
a. Allah, Tevhît	344
b. Allah'ın takdiri, Ecel –Ölüm, Yaratma	346
c. Allah'ın Varlıkları Yönetmesi ve Hüküm Vermesi.....	348
d. Allah'ı Anmak, Ululamak (Zikr)	351
e. Allah'a Saygı, Allah'tan Sakınmak (takva).....	354
f. Allah'a Güvenmek ve Dayanmak (Tevekkül).....	356
g. Allah'a ve Peygambere İsyân.....	357
h. Allah'ın Gaybı Bilmesi.....	358
1. Allah'ın Bağışlaması-Şefaati-Merhameti-Tövbeleri kabul etmesi-Razı olması	359
i. Allah'ın Yardımı-Tuzakları Bozması-Yargılaması.....	365
j. Haddi Aşmak, Dalâlet, Sapkınlık.....	368
k. Hidayet, Rüşd, Sırât-ı Müstakim	371
l. İnançlı kimseler ve inançla ilgili nitelikler.....	373
m. İnançsız kimseler ve inançsızlıkla ilgili nitelikler.....	378
II.2.2.2. Kitaplara İman	391
II.2.2.3. Ahirete İman	395
a. Ahiret-Dünya, Kıyamet, Amel	395
b. Araf.....	405
c. Cennet ve Nimetleri	405
d. Cehennem-Cehennemlik	410
e. Cezâ -Ödül, Azap, Günah-Sevap.....	416
f. Cin.....	426
g. Melek.....	427
h. Şeytan	430
II.2.2.4. Peygamberlere İman	433

a. Peygamberlik (Nübüvvet, Mucizeler, Vahiy, Tebliğ)	433
b. Hz. Muhammet	437
c. Hz. İsa	438
d. Hz. Musa.....	439
e. Hz. İbrahim	440
f. Hz. Âdem ve Havva	441
g. Diğer peygamberler	442
II.3. ESMĀ-İ HÜSNĀ: Allah'ın en güzel isimleri.....	445
II.3.1. 'AFUV: Affi sınırsız olan, affedici.....	446
II.3.2. 'ALĪM: Her şeyi mükemmel bilen.	446
II.3.3. 'ALĪ: Mutlak ve sonsuz yüce, ulular ulusu.....	446
II.3.4. 'AZĪM: Ululukta eşsiz benzersiz azamte sahibi.	446
II.3.5. 'AZĪZ: Sonsuz şeref kaynağı, gücü mükemmel, şerefi yüksek olan.	447
II.3.6. A'LĀ: En yüce , mutlak üstün ve yüce olan.....	447
II.3.7. ĀHİR: Varlığının sonu olmayan, en son zatı kalan.....	447
II.3.8. ALLAH: Kulluk edilmeye layık tek ilah.....	448
II.3.9. BĀRĪ': Örneksiz ve kusursuz yaratan, yaratmada eşsiz benzersiz usta olan.	448
II.3.10. BAŞİR: Her şeyi gören.....	448
II.3.11. BĀTİN: Zatı görünmeyen, zatı mutlak gayb, sırrına erilmeyen.....	448
II.3.12. BEDĪ': Yoktan var eden.	448
II.3.13. BERR: Eşsiz iyi, sonsuz iyilik sahibi.	449
II.3.14. CĀMĪ': Varlığı derleyip toparlayan, hesap günü insanları toplayan.....	449
II.3.15. CEBBĀR: İnsanı iradesini kullanmaya mecbur eden.....	449
II.3.16. EHAD: Mutlak bir, sonsuz tek.	449
II.3.17. EKREM: En cömert, en büyük kerem sahibi.....	449
II.3.18. EVVEL: Sonsuz ve öncesiz ilk, varlığının başlangıcı olmayan.	450
II.3.19. FA'ĀL: Dilediğini yapan, fiilinde mükemmel olan.	450
II.3.20. FĀLİK: Yarıp çıkarıcı.....	450
II.3.21. FĀTİR: Kainatı var eden.	450
II.3.22. FETTĀH: Eşsiz benzersiz açan, tüm kapalı kapıları açan.....	450
II.3.23. GAFFĀR: Sınırsız bağışlayıcı.	450
II.3.24. GAFŪR: Eşsiz bağışlayıcı, günahları sınırsız bağışlayan.	451

II.3.25. GĀLĪB: Mutlak galip, asla yenilmez olan.....	451
II.3.26. GANĪ: Mutlak zengin, başkasına ihtiyacı olmayan.....	451
II.3.27. HABĪR: Her şey hakkında en iyi haber alan, en iyi haber veren.....	452
II.3.28. HĀDĪ: Mutlak rehber, doğru yola yönelten.....	452
II.3.29. HAFĪ: Mükemmel ilgilenen, sonsuza kadar izleyen.	452
II.3.30. HAFĪZ: Her şeyi koruyup gözetten.	452
II.3.31. HAK: Mutlak gerçek, hakkatin eşsiz benzersiz kaynağı.	452
II.3.32. HĀKĪM: Hükmetle hükmeden, her şeyi yerli yerince yaratan, işini kusursuz yapan.....	453
II.3.33. HĀLĪK: Mutlak yaratıcı, takdirine uygun yaradan.....	454
II.3.34. HALĪM: Eşsiz hoşgörü sahibi, ceza vermede acele etmeyen.....	454
II.3.35. HALLĀK: Her daim yaratan.	454
II.3.36. HAMĪD: Övülmekte eşsiz ve benzersiz olan, övgüleri boşa çıkarmayan. ...	455
II.3.37. HASĪB: Kullarının hesabını gören, varlığı bir hesap ile yaratan.....	455
II.3.38. HAY: Mutlak diri, ebedi hayat sahibi.....	455
II.3.39. HAYR: Hayrın kaynağı, hayrı eşsiz, benzersiz olan.	455
II.3.40. İLĀH: Uluhiyyetin kaynağı, eşsiz ve benzersiz mabut.	455
II.3.41. KADĪR: Her şeye gücü yeten.	456
II.3.42. KĀDĪR: Mutlak kudret sahibi.	456
II.3.43. KĀFĪ: Kuluna yeten zat, her şeye kâfî olan.....	456
II.3.44. KAHHĀR: Daima yenen, hep boyun eğdiren, kahredici.	456
II.3.45. KĀĪM: Yönetmede sebat eden, işine kesintisiz riayet eden.	456
II.3.46. KARĪB: Çok yakın, yakınlıkta eşsiz, benzersiz.....	456
II.3.47. KAVĪ: Çok kuvvetli, mutlak güç sahibi.	457
II.3.48. KAYYŪM: Eşsiz yönetici, varlığı sevk ve idare eden.	457
II.3.49. KEBĪR: Sonsuz büyük, ulu.....	457
II.3.50. KEFĪL: Kuluna kefil olan, kulları tarafından kefil kılınan.	457
II.3.51. KERĪM: Keremi çok olan, erdemin eşsiz kaynağı, ikramda sınır tanımayan.	458
II.3.52. KUDDŪS: Zatı kutsal olan tek varlık, kutsallığın eşsiz benzersiz kaynağı.	458
II.3.53. LATĪF: Nezaketle lutfeden.	458
II.3.54. MĀLĪK: Varlığın mutlak sahibi olan.	458

II.3.55. MECĪD: Şanı yüce olan, şan şeref sahibi.	459
II.3.56. MELĪK: Eşsiz yönetici, mülkünde mutlak otorite olan.	459
II.3.57. MELĪK: Mükemmel idareci.	459
II.3.58. METĪN: Pek sağlam, dayanma gücü sınırsız olan.	459
II.3.59. MEVLĀ: Sadık dost, yoldaş, sırdaş.	459
II.3.60. MUBĪN: Özünde anlaşılır olan, hakkı açık seçik ortaya koyan.	460
II.3.61. MUCĪB: Dualara icabet eden, çağrılarabenzersiz cevap veren.	460
II.3.62. MUHEYMĪN: Koruyucu otorite, hakimiyeti eşsiz benzersiz olan.	460
II.3.63. MUHĪT: Her şeyi kuşatan.	461
II.3.64. MUHYĪ: Ölülere diriltici.	461
II.3.65. MUKĪT: Eşsiz besleyici, her yarattığının gıdasını da yaratan, koruyan, mükâfat veren.	461
II.3.66. MUKTEDİR: Mutlak iktidar sahibi.	461
II.3.67. MUNTEKİM - ZŪ'NTĪKĀM: Kişiyeye yaptığı acısını tattıran- intikam sahibi.	462
II.3.67.1. MUNTEKİM.	462
II.3.67.2. ZŪ'NTĪKĀM.	462
II.3.68. MUNZİR: Eşsiz uyarıcı.	462
II.3.69. MURSİL: Eşsiz, benzersiz sev eden, gönderen, yönlendiren.	463
II.3.70. MUSAVVİR: Şekil ve özellik veren, eşsiz tasarımcı.	463
II.3.71. MUSTE'ĀN: Yardım dilenilen, eşsiz benzersiz yardım kaynağı.	463
II.3.72. MUTE'ĀL: Mutlak ve sonsuz ulu.	463
II.3.73. MUTEKEBBİR: Büyüklük gösteren, büyüklüğünü sergileyen.	464
II.3.74. MŪ'MĪN: İmanın kaynağı, mutlak güven veren, zatına sonsuz güvenilen.	464
II.3.75. NASİR: Yardım edip destekleyen, eşsiz, benzersiz destek sahibi.	464
II.3.76. NŪR: Sonsuz nur, eşsiz benzersiz aydınlatan.	464
II.3.77. RAB: Terbiye eden.	465
II.3.78. RAHĪM: Daima merhamet eden.	467
II.3.79. RAHMĀN: Rahmetin sonsuz kaynağı.	468
II.3.80. RAKĪB: Korumak için gözetleyen.	468
II.3.81. RAŪF: Çok şfkatli.	468
II.3.82. REFĪ': Sonsuz yüksek olan ve yükselten, eşsiz benzersiz yüksek.	469

II.3.83. REZZĀK: Her çeşit rızkı daima veren, yarattığı rızkı her daim dağıtan.....	469
II.3.84. SĀDİK: Mutlak doğru, eşsiz ve benzersiz dürüst.....	469
II.3.85. SAMED: Hiç bir şeye ihtiyacı olmayan, tüm ihtiyaçları gideren.....	469
II.3.86. SELĀM: Kurtuluşun eşsiz benzersiz kaynağı, mutluluk membaı.....	470
II.3.87. SEMİ': Her şeyi işiten.	470
II.3.88. ŞĀKİR: Şükre mukabele eden, şükre karşılık veren.	470
II.3.89. ŞEHİD: Her şeye şahit olan, eşsiz, benzersiz tanık.	470
II.3.90. ŞEKŪR: Şükre sınırsız karşılık veren.	471
II.3.91. TEVVĀB: Tevbeleri her daim kabul eden.	471
II.3.92. VĀHİD: Mutlak ve sonsuz bir, tek.	471
II.3.93. VĀRİS: Mutlak varis, varlığın mirası zatına kalan.	472
II.3.94. VĀSİ': Her şeyi kuşatan, imkanları genişleten.....	472
II.3.95. VEDŪD: Çok seven, çok sevilen.	472
II.3.96. VEHHĀB: Karşılıksız veren, bağışta eşsiz, benzersiz olan.	473
II.3.97. VEKİL: Sonsuz güven veren, tek savunucu otorite.....	473
II.3.98. VELİ: Eşsiz dost, dost olan ve olunan.....	474
II.3.99. ZĀHİR: Varlığı apaçık olan, aşikar olan.	474
II.3.100. ZU'L CELĀLİ VE'L İKRĀM: Azamet ve cömertlik sahibi.....	475
II.4. İBĀDET.....	475
II.4.1. Hac-Kābe	475
II.4.2. Kefaret-Fidye	479
II.4.3. Kible.....	479
II.4.4. Kulluk	479
II.4.5. Kurban	480
II.4.6. Namaz	481
II.4.7. Oruç-Ramazan Ayı	486
II.4.8. Zekât ve Sadaka	487
II.5. VAAT-AHİT-KAVİL-AND.....	491
II.6. TOPLUMSAL DÜZEN-SOSYAL HAYAT VE HUKUK	494
II.6.1. Adalet.....	495
II.6.2. Ana-Baba	495
II.6.3. Bozgunculuk	496
II.6.4. Büyü-Fal	497

II.6.5. Cezalar-Kamu Hukuku	498
II.6.6. Dinde Aşırı Gitmek.....	499
II.6.7. Evlilik ve Boşanma	499
II.6.8. Faiz (Ribā) ve Rüşvet.....	503
II.6.9. Fetva.....	504
II.6.10. Helal-Haram.....	504
II.6.11. Hırsızlık	506
II.6.12. İçki ve Kumar	507
II.5.13. İnanç Özgürlüğü	507
II.6.14. Kölelik	507
II.6.15. Mekânlar	509
II.6.16. Ölçü-Tartı.....	510
II.6.17. Önemli Gün, Ay ve Geceler.....	511
II.6.18. Rızık.....	512
II.6.19. Savaş (cihad)-Mücahit	513
II.6.20. Şehitlik	516
II.6.21. Tanıklık.....	516
II.6.22. Verāset	517
II.6.23. Vergi	518
II.6.24. Yetimler	518
II.6.25. Yönetim	519
II.6.26. Zina ve Ahlaksızlık.....	519
II.7. TOPLULUKLAR-KAVİMLER-KİŞİLER-DÖNEMLER VE İLGİLİ KONULAR	521
II.8. YEMİNLER “AKSÂMÜ’L KUR’AN”.....	525
II.9. DİĞERLERİ	533
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	539
III. ALFABETİK SÖZ VARLIĞI DİZİNİ.....	539
SONUÇ	566
KAYNAKLAR.....	570
ÖZ GEÇMİŞ	576

TABLolar VE ŞEKİLLER

Tablo 1. Tek sözcük Şeklinde olan söz varlığı değerlendirme tablosu.....	69
Tablo 2. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller Değerlendirme Tablosu.....	148
Tablo 3. Diğer Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller Değerlendirme Tablosu.....	150
Tablo 4. Birleşik Fiiller Genel Değerlendirme Tablosu.....	151
Tablo 5. İsim-fiil Grupları Değerlendirme Tablosu	174
Tablo 6. İsim Tamlamaları Değerlendirme Tablosu	221
Tablo 7. Kısaltma Grubu Değerlendirme Tablosu	230
Tablo 8. Sıfat-Fiil Grubu Değerlendirme Tablosu	260
Tablo 9. Sıfat Tamlamaları Değerlendirme Tablosu.....	297
Tablo 10. EAT Satır Altı Kur'an Tercümeleri Söz varlığı Değerlendirme Tablosu.....	301
Tablo 11. Basit/Türemiş Kelimelerde ve Basit/Türemiş İsimlerle Kurulan Birleşik Fiillerde Yabancı Kökenli Kelime Kullanımı	302
Tablo 12. Esmâ-i Hüsnâ'ya Karşılık Kullanılan Kelimelerin Sayısal Dökümü	536
Şekil 1	69
Şekil 2.....	70
Şekil 3.....	70
Şekil 4.....	70
Şekil 5.....	149
Şekil 6.....	149
Şekil 7.....	151
Şekil 8.....	151
Şekil 9.....	174
Şekil 10.....	221
Şekil 11.....	230
Şekil 12.....	231
Şekil 13.....	261
Şekil 14.....	297

Şekil 15.....	301
Şekil 16.....	302
Şekil 17.....	302

TRANSKRİPSİYON HARFLERİ

ا	a, ā, e	ص	ş
ء	'	ض	z
ب	b, p	ط	ţ
پ	p	ظ	z
ت	t	ع	'
ث	ṯ	غ	ğ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	q
ح	ḥ	ل	l
خ	ḫ	ك	g, k, ñ
د	d	م	m
ذ	z	ن	n
ر	r	ی	ı, i, ī, î, y
ز	z	ه	h
س	s	ة	t
ش	ş	و	o, ö, u, ü, ū, v

KISALTMALAR VE İŞARETLER

- Ar.** Arapça
- B/T** Basit/Türemiş
- DKS** Dinî Kavramlar Sözlüğü
- EAT** Eski Anadolu Türkçesi
- Far.** Farsça
- gr.** Grup
- İbr.** İbranice
- KT 1** Kuran Tercümesi 1 (15. yüzyıl başlarında yapılmış Kur'an Tercümesi)
- KT 2** Kuran Tercümesi 2 (Anonim Satır Altı Kuran Tercümesi)
- OTWF** Old Turkic Word Formation (Sözlük)
- + İsme bağlanma, isim kategorisi.
- Fiile bağlanma, fiil kategorisi.
- ~ Birbirinin yerine geçen kullanım (alternans).

YÖNTEM

Yapılan çalışmada elde edilen “inançla ilgili söz varlığı” Eski Anadolu Türkçesi sahasına ait iki satır altı Kur’an tercümesinden derlenmiştir. İlki “KT 1” kısaltması gösterilen “*Muhammed bin Hamza’ya ait XV. yüzyıl başlarında yapılmış satır arası Kur’an tercümesi*”, ikincisi ise “KT 2” kısaltması ile gösterilen “*Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi*” dir.¹

Muhammed bin Hamza’ya ait XV. yüzyıl başlarında yapılmış satır arası Kur’an tercümesi üzerinde Ahmet Topaloğlu çalışmıştır. 1973’te giriş-metin-sözlük şeklinde doktora çalışması olarak hazırlanan eserin metin kısmını içeren 1. Cildi 1976’da, sözlük kısmını içeren II. cildi ise 1978’de Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi ile ilgili çalışmayı Mustafa Toker yapmıştır. Yapılan çalışma metin ve dizin olarak iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cilt “*Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi İnceleme-Metin-Tıpkıbasım örnekleri -I-*” başlığıyla 2011 yılında, dizin kısmı ise “*Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi Dizin -II-*” adıyla 2012 yılında yayımlanmıştır.

Ahmet Topaloğlu, üzerinde çalıştığı “15. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur’an Tercümesi” adlı eserin birinci cildinde transkripsiyon yoluna gitmemiştir. Sebebini ise “eserin sadece uzmanlara değil geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmesi amacı taşıması” şeklinde açıklamaktadır. (Topaloğlu, 1976:XVIII). Bu nedenle elde edilen söz varlığı örneklerinde alıntı yapılan kısımlara bazıları hariç (ā, ‘, ğ, î, k, ñ) transkripsiyon açısından herhangi bir müdahâle yapılmamıştır. Topaloğlu’nun çalışmasından elde edilen bazı kelimelerdeki yazım yanlışları düzeltilerek dizine alınmıştır. Örnek: *Kaadır*>*Ķādir*; *Gāfillar*>*Gāfiller*; *Gālib*>*Gālib*; *Girtü*>*Kirtü*; *Kiyāmat*>*Kiyāmet*, *Mihruban*>*Mihriban*.

İkinci veri kaynağımız olan “Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi” adlı eserde transkripsiyon işaretleri kullanılmıştır.

¹ Tezin “giriş” bölümünde eserler ve yapılan çalışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Eserlerden yapılan alıntılarının geçtiği sure ve ayetler metin sonlarında 2/112 (2.sure 112.ayet) şeklinde numaralandırılarak gösterilmiştir.

İnançla ilgili söz varlığı taraması ilk olarak “KT 1” üzerinden yapılmıştır. Eser, Arapçadan bire bir çevirilerin yanı sıra Muhammed B. Hamza’nın ilave ettiği tefsir sayılabilecek küçük açıklamaları da barındırmaktadır. Bu nedenle Kur’an’ın satır altı çevirilerine ek olarak yazılan bu açıklamalar sayesinde döneme ait söz varlığı sayısı hem nicelik hem de nitelik bakımından zengin bir veri kaynağı olmuştur. Genelde “ya“, “yani” kelimeleri ile başlayan bu ek açıklamalar mevcut satır altı kelime çevirilerine yapılan yorumlardan ya da eş anlamlı ifadelerden oluşmaktadır. Örneğin “*Evet; her kim ismarlar-ısa yüzünü ya’nî ta’atını yâ dînini, yâ yüzünü secde vaktında, Tañrı’ya. 2/112*” ayetinde mütercim “yüzünü ısmarlamak” şeklinde çevirdiği ifadeye “taat”, “din” ve “yüz” kelimelerini de ekleyerek tefsir mahiyetinde açıklamalar da getirmiştir.

“KT 1”den tespit edilen söz varlığı örnekleri, sure ve ayet numaraları üzerinden “KT 2” de de taranmış, benzer veya farklı kelime ve kelime gruplarına ulaşılmıştır. Her iki tercümeden toplam “2147” adet söz varlığı tespiti yapılmıştır. Söz varlığı örnekleri metinlerden yapılan alıntılarla tanıklanmıştır.

Elde edilen söz varlığı örnekleri yapı ve konu başlıklarına göre sınıflandırılmıştır. Başlıklar altında ele alınan kelime ya da kelime grupları incelenerek elde edilen veriler, grafikler ve tablolarla desteklenerek değerlendirilmiştir. Yapı bakımından sınıflandırma kendi arasında “tek sözcük şeklinde olanlar” ve “kelime grubu şeklinde olanlar” şeklinde iki başlığa ayrılmıştır. Sonra her bir başlık, kelimelerin ve kelime gruplarının yapısal özelliklerine göre kendi içerisinde alt başlıklara ayrılıp değerlendirilmiştir. Basit kelimeler “isim” ve “fiil” köklerine göre; türemiş kelimeler ise isimlerin ve fiillerin türeme şekillerine göre sınıflandırılmışlardır. Kelime grupları ise oluşum şekillerine, grubu oluşturan unsurların bir araya geliş şekillerine göre ele alınmışlardır.

“Tek sözcük şeklinde olan söz varlığı” başlığına dahil kelimeler ile “birleşik fiiller” başlığı altında yardımcı fiillerin geldiği basit/türemiş isimler, köken bakımından incelenmiş Arapça, Farsça ve İbranice kökenli olanlar tespit edilmiştir.

Konularına göre sınıflandırma, Ömer Özsoy ve İlhami Güler’e ait *Konularına Göre Kur’an (Sistemik Kur’an fihristi)* adlı eserden faydalanılarak oluşturulmuştur. Söz konusu eserde sınıflandırma, ayetlerin konularına göre yapılmıştır. Çalışmamızda, bu başlıklar

söz varlığını oluşturan kelimelerin kavram alanlarına göre yeniden dizayn edilmiş ve kelimeler ilgili olduğu başlığın altına sıralanmıştır.

Konu başlıklı sınıflandırmada “Esmâ-i Hüsnâ” yı oluşturan kelimelerin tespitinde yine bu alanda yapılmış bir çalışmadan faydalanılmıştır. Mustafa İslamoğlu’nun, *Kur’an’a Göre Esmâ-i Hüsnâ* başlıklı üç ciltlik çalışmasından yola çıkılarak Kur’an’da Esmâ-i Hüsnâ’nın geçtiği sure ve ayetler tespit edilmiştir. Sonrasında veri kaynağı olarak kullanılan Kur’an tercümelerindeki karşılıklarına ulaşılmıştır.

Esmâ’yı oluşturan kelimelerin birçoğunun tercümelerdeki karşılığı birden fazla ve farklı kelimelerden oluşmuştur. Esmâ-i Hüsnâ’ya ait kelimeler hem yapısal hem de konu başlıklı sınıflandırmada yanlarına parantez ile Arapça karşılıkları verilerek gösterilmiştir. Örnek: **Ulu:** (‘AZĪM). *Ulu (Allah)*; **Yüce:** (‘ALĪ). *Yüce (Allah)*. Eşesli kelimeler gösterilirken yanlarına anlam farklılıklarını göstermek amacı ile sayılar verilmiştir. Örnek: **Bilici (1):** (‘ALĪM). *Bilen (Allah)*. **Bilici (2):** (HABĪR). *Bilici (Allah)*. **Bilici (3):** (MUHĪT). *Bilen, kuşatıcı (Allah)*.

Veri kaynağı olarak kullanılan satır altı Kur’an tercümelerinden söz varlığı derlenirken inançla ilgili olanlar seçilmeye çalışılmıştır. Metinlerin Kur’an ayetleri olması, sonuç itibarıyla dini metin olması, seçimin yapılmasını bazen zorlaştırmıştır. Bu noktada konu başlıkları referans olarak kullanılmak suretiyle bu zorluk aşılmıştır.

Derlenen söz varlığının günümüz Türkçesindeki karşılıkları Diyanet İşleri Başkanlığının Kur’an meallerine ve Elmalılı M. Hamdi Yazır mealine göre verilmeye çalışılmıştır. Söz varlığı örneklerinin Kur’an ayetlerinden seçilmiş olmasından dolayı konunun hassasiyetine binaen günümüz karşılıkları verilirken mevcut meallerin dışına çıkılmamıştır.

GİRİŞ

A. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİNİN TÜRK DİLİ TARİHİNDEKİ YERİ VE KURAN TERCÜMELERİNİN TARİHİ SEYRİ

A.1. Eski Anadolu Türkçesinin Türk Dili Tarihindeki Yeri

Batı Türkçesi içerisinde sınıflandırılan Eski Anadolu Türkçesi, Oğuz Türkçesinin Anadolu'da yazı dili hâline gelmesi ile Türk dili tarihindeki yerini almıştır. Araştırmacılar bu dönem için “Eski Oğuz Türkçesi”, “Eski Anadolu Türkçesi”, “Eski Türkiye Türkçesi” gibi farklı adlandırmalar kullanmışlardır.

Yaygın olarak *Eski Anadolu Türkçesi* şeklinde adlandırılan *Eski Oğuz Türkçesi*, 13. yüzyıldan başlayıp 16. yüzyılın başlarına kadar sürer ve yerini Osmanlı Türkçesine bırakır. Sadece Anadolu'da değil Kuzey ve Güney Azerbaycan, Irak ve Suriye'de, 14. yüzyılın 2. yarısından itibaren Balkanlar'da da kullanılmıştır. Eski Oğuz Türkçesinin edebî manada ilk ismi Mevlana'nın oğlu Sultan Veled'dir. Bu lehçe ile eser veren diğer önemli şahsiyetler: *Yunus Emre*, *Şeyyad Hamza*, *Hoca Dehhâni*, *Ahmet Fakih*, *Gülşehrî*, *Aşık Paşa*, *Ahmedî*. (Ercilasun, 2012:438).

Oğuz Türkçesinin Türk dilinin tarihsel gelişimindeki yerini inceleyen araştırmacılar Oğuzcanın Anadolu'da yazı dili hâline gelmeden önce Köktürkçeye kadar uzanan bir seyri olduğunu tespit etmişlerdir. Eski Türkçede tespit edilen Oğuzca unsurlar Oğuzların Anadolu'dan önce gerek dilleri gerek siyasi ve sosyal yapıları ile tarih sahnesinde olduklarını işaret etmektedir.

Anadolu'ya gelen Türk boylarının çoğunluğunu Oğuzların oluşturması nedeni ile Anadolu'da teşekkül eden edebî lehçenin temelini Oğuzca oluşturmuştur. Köprülü, Oğuzcanın diğer Türk lehçelerinden 10. yüzyıldan çok önce ayrıldığını ve zengin bir halk kültürüne malik olduğunu bildirir. Anadolu'ya gelen Oğuzlar bu kültürlerini de beraberinde getirmişlerdir (Köprülü, 1986: 333). Köprülü, Oğuz lehçesini Türk lehçelerinin en hafifi ve akıcısı şeklinde ifade eder. Oğuzca, H.5. (11.yy) yüzyıl içinde Seyhun'dan başlayarak Mâverâünnehir, İran, Horasan, Irak, Azerbaycan, Anadolu ve Kuzey Suriye'de yayılmıştır (Köprülü, 1986: 189).

11.ve 12. yüzyıllarda Anadolu'da Oğuzlar, dillerini konuşma dilinde ve sözlü edebiyat geleneğinde yaşatmaktaydılar. O dönemde Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi ve edebî dili Farsça, bilim dili ise Arapçadır. Sadece belirli bir kesime hitap eden bu dil anlayışı yerini artan göç yoğunluğu ile Anadolu'da Türkçeye bırakmaya başlamıştır. O dönemde Türkçe günlük hayatta ve ekonomik ilişkilerde geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bu durum, Türkçenin konuşma dilinden yazı diline doğru gelişmesinde önemli bir etken olmuştur.13. yüzyılın başlarında Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflaması ile birlikte Oğuz-Türkmen beylerinin siyasi ağırlığı da artmaya başlamıştır. Bu durum beraberinde Arapça ve Farsça karşısında Türkçenin hâkimiyetini de artırmıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in 1277 tarihli fermanı ile de Türkçeye yönelik siyasi bir destek kazanmıştır. Anadolu'da, 13. yüzyılda artık Oğuzca milli bir yazı dili hâline gelmiştir (Karahan, 2011:22).

Oğuzca, kendi lehçe özelliklerini yazı dili olarak 13. yüzyılda ortaya koyar. 13. yüzyıl öncesinde metin bağlamında Oğuz Türkçesine ait bir yazı dilini temsil eden kesin bir veri yoktur. Sadece Kâşgarlı Mahmut'un Divân-ı Lugat'it Türk'te dil yapısı üzerine verdiği bilgilere dayalı olarak XI. yüzyılın ikinci yarısına kadar gidilebilmektedir. XII.-XIII. yüzyıllarda verilen dinî nitelikteki karışık dilli eserlerdeki dil özellikleri Kâşgarlı'nın verdiği bilgilerle uyumaktadır. Bu da 11.-13. yüzyıllar arasında Eski Türkçeden Oğuzcaya uzanan yazı dili temelli bir "geçiş dönemi" dilinin varlığını ortaya koymaktadır (Korkmaz, 1995:205).

Korkmaz, Köktürk Kağanlığı ve Uygur Devleti döneminde varlığı bilinen Oğuzların etkisinin sadece konuşma dili ile sınırlı kalmadığı ve dönemin yazı dili üzerinde de izlerinin bulunduğu bilgisini aktarır. Ses bilgisine dayalı olarak Eski Türkçedeki Oğuzca belirtileri şu başlıklarda ele alır (Korkmaz,1995:208-211;2013:44-47).

1- *i ~ é* değişimi: *il, iş, yiti, yitmiş* gibi kelimelerin ilk seslerinde "i" ile "açık e" arası bir sesin "é" yer değiştiği tespit edilmiştir.

2- Uzun ünlüler: *āç, āç-, ād, āt* gibi bazı kelimelerde ilk sesin uzun olması.

3- Ünlü incelmeleri: *t,n,s,ş,y* ünsüzlerinin yanındaki "ı" ünlüsünün "i" olması. *yış/yiş*

4- *b- > m-*: Bugün Oğuz-Türkmen lehçesinin bir özelliği olan bu ses değişiminin Eski Türkçe döneminde hem b-'li hem de m- 'li şekilleri karşımıza çıkar.

5- *y* türemesi Öns este *y*'li ve *y*'siz örnekler yan yana yer almıştır.

6- Eski Türkçede seyrek olarak ses düşmesi, ses ve hece kayması, hece yutulması olayına rastlanır: *ng>ñ: ertingü > ertiñü, süürçi > sürçi, erürken > erken, benge > baña*

Anadolu'da yazı dilinin oluşumunda kesinleşmiş bir konuşma ağzının varlığının yanında Karahanlı Türkçesi yazı dilinin de etkisi araştırmacılar tarafından ileri sürülmektedir. *Yazılı Oğuz (Oğuz-Türkmen) dili geleneğinin XII.-XIV. yüzyıllarda Orta Asya'da yaşadığına ilişkin sav, Sovyet Türkolojisinde A.K. Borovkov tarafından ileri sürülmüştü. Ona göre bu yazılı geleneğin doğuş yeri Harezmi ve Aral dolaylarıdır* (Grunina, 1975: 66).

Korkmaz, Anadolu'da Oğuz Türkçesi temelinde kurulup ilk örneklerini veren *Eski Anadolu Türkçesi* veya *Eski Türkiye Türkçesi* diye adlandırılan yazı dilinin kendi içerisinde üç alt döneme ayrıldığını aktarır: A) Selçuklu Dönemi Türkçesi, B) Anadolu Beylikleri Türkçesi, C) Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi Türkçesi (Korkmaz, 2013:81).

1- Selçuklu Dönemi Türkçesi

Anadolu bölgesinde gelişen Selçuklu dönemi Oğuzcası, yazı dili olma mücadelesinin yanı sıra bir yandan da Arapça ve Farsçaya karşı mücadele yürütmüştür. Bunun sonucu olarak sınırlı eserler verildiğinden bahseden Korkmaz, döneme ait *Çarhnâme, Hoca Dehhâni'nin manzumeleri, Yusuf u Zeliha, Mevlana ve Sultan Veled'in Türkçe beyit ve manzumeleri ile Yunus Emre'nin Divanı ve Risâletü'n Nushiyye'si* gibi eserleri sıralar (Korkmaz, 2013:82).

Bu dönem eserlerinde görülen lehçe karışıklığı "karışık dilli eserleri" öne çıkarır. Aynı metin içerisinde iki ayrı lehçeye ait özelliklerin görülmesi bu terimi ortaya çıkarmıştır. Literatüre "olga-bolga meselesi" olarak geçen bu durum; Eski ve Doğu Türkçelerinde görülen bol- ve ol- fiili ile Batı Türkçesinde görülen ol- fiilinin aynı metinde geçmesi örneğinde olduğu gibi iki ayrı lehçe özelliğinin aynı metinde yan yana kullanılması ile ortaya çıkmıştır (Tekin, 1973:59-157).

Canpolat, Behcetü'l Hadâik'in dili üzerine yazdığı makalede bu konuyla ilgili "Behcetü'l-Hadâik gibi hem eski Osmanlıca ve hem de Doğu Türkçesi özellikleri gösteren başka metinlerin de bulunması ve XV. yüzyıldan başlayarak istinsah edilen eserlerde "olga-bolga" dili şeklinde adlandırılan bu metinlerin dillerinin tamamıyla o devrin dil özelliklerine uydurulması, bu yazı dili ile bölgesel özellikler arasındaki mücadelenin XV. yüzyıla kadar devam ettiğini göstermektedir." açıklamasını yapar. Söz konusu eserlerde görülen bu durumun bölgesel dille olan mücadelenin sonucu olduğu ve *Behcetü'l hadayık'in* yazıldığı yerin Anadolu olduğu tespitini yapar (Canpolat, 1968: 174).

Bu dönemdeki karışık dilli eserler, *Behcetü'l Hadayık Fi Mevzeti'l Hakayık, Ferâiz kitabı, Kıssa-ı Yusuf*. Döneme damgasını vuran şahsiyetler, *Ahmed Fakih, Sultan Veled, Şeyyad Hamza ve Yunus Emre*'dir (Akar, 2014:233-242).

2- Beylikler Dönemi Türkçesi

Selçuklu Oğuzcasının devamı niteliğindeki Beylikler dönemi Türkçesi, eski Doğu Türkçesinin kalıntılarından ayıklanmış yeni bir yazı dilinin kuruluş dönemidir. 13. yüzyıl sonlarından 15. yüzyıl ortalarına kadar uzanır. Moğol baskısı ile çoğunluğunu Oğuzların oluşturduğu göçler, Anadolu'yu hızla Türkleştirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı sonrasında beylikler buldukları yerlerde bağımsızlıklarını ilan etmişler. Anadolu'da hüküm süren bu beylikler, Arapça ve Farsça karşısında Türkçeye sarılmışlardır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in *Türkçeden başka bir dil kullanılmaması* doğrultusundaki buyruğu diğer beyliklerin de düşünce ve tutumunu sergilemektedir. Bu dönemde Oğuzca, Anadolu'da bağımsız bir yazı dili olma yoluna girmiştir (Korkmaz, 2013:87-88).

3- Osmanlı Türkçesine Geçiş Dönemi

15. yüzyılın ikinci yarısı Anadolu Türkçesinin gelişim sürecinde bir geçiş dönemi özelliği gösterir. Türkçe, 14. yüzyılda Arapça ve Farsçaya karşı vermiş olduğu mücadelede bir yol katetmişken bu dönemden itibaren gerilemeye yüz tutmuştur. Türkçe üzerinde, Arapça ve Farsça genelde dinî terimler ve deyimlerden ibaret bir etkiye sahipken bu dönemden itibaren her alanda yabancı kelime ve gramer kurallarının yoğunlaştığı görülür. Önceki döneme kıyasla Türkçenin aleyhine bir gelişme ortaya çıkar. (Korkmaz, 2013:110).

Oğuz Türkçesinin Anadolu'da yazı dili olma süreci, Mansuroğlu'nun, "Anadolu'da yazı dilinin başlaması ve gelişmesi" başlıklı makalesinden yola çıkılarak şöyle özetlenebilir: 1. Orta Asya'da Eski Türk yazı dilinin yanı sıra Oğuzca, Kıpçakça, Suvarca ve Türkmence unsurları barındıran ikinci bir yazı dili vardır ve bu iki yazı dili aynı kültür içerisinde geliştiklerinden ayrılık göstermemişlerdir. 2. Bu ikinci yazı dili Anadolu ve Horasan'da İslâmi merkezli bir Türk edebiyatı oluşturmuş ve 13. yüzyılda tam olarak gelişmiştir. 3. Oğuz boyları ile birlikte Anadolu'ya diğer Türk boylarının da gelmesi nedeni ile Eski Türkçe yazı dilinin etkisi eserlerde görülmektedir. Ancak sonradan bu izler silinmiştir. 4. Merkezi idarenin 14. yüzyılda siyasi açıdan zayıflaması ile Türkçe, Arapça ve Farsça karşısında güçlenmiştir. Türkçe eserler verilmeye başlanmıştır. 5. Osmanlı Devleti ile birlikte yeniden Arapça ve Farsça önem kazansa da bu dillere ait edebiyat durakladığından Türkçe Anadolu'da iyice yerleşmiştir (Mansuroğlu, 1951:228-229).

Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçesi dönemlerinde izleri bulunan Oğuzca, 13. yüzyıldan itibaren “Eski Anadolu Türkçesi” adı ile 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Anadolu’da verilen eserlerin yazı dili olmuştur. 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren “Türkiye Türkçesine” kadar uzanan bir döneme damgasını vurmuştur.

A.2. Kur’an’ın Türkçe Tercümelere

A.2.1. Kur’an Tercümelerinin Söz Varlığı Açısından Önemi

Türkler, tarih boyunca sahip oldukları inançlar gereği belirli bir dinî terminolojiye zaten sahiptiler. Orhun kitabelerinden bu yana takip edilebilen metinlerde ve Türk topluluklarına ilişkin kaynaklardan edinilen bilgiler doğrultusunda bu görülebilmektedir. Toprak, Eski Türkçe, Karahanlı, Harezmi ve Kıpçak Türkçesi metinlerinden derlediği sevap, günah, helal, haram, öbür dünya inancı ve şeytan kavramları ile ilgili çalışmasında verdiği örneklerle Türkçenin bu konudaki söz varlığı zenginliğine dikkat çeker ve bu alanın incelemeye değer geniş bir kaynağa sahip olduğunu kaydeder (Toprak, 2007).

Kur’an tercümelere, Türk dilinin tarihini öğrenme ve söz varlığını tespit etme noktasında önemli veri kaynaklarıdır. İslamiyet öncesinde Türkçenin inançla ilgili söz varlığı Budizm, Maniheizm ve Şamanizm gibi inanç sistemleri ile münasebetine dayalı oluşmuştur. İslamiyet sonrasında da bu söz varlığına yeni kavramlar söyleyişler dahil edilmiştir. İslamiyet öncesi inançla ilgili söz varlığının İslamiyet sonrasında etkisini anlama ve yeni oluşan söz varlığını tespit etme konusunda satır altı Kur’an tercümelere büyük bir öneme sahiptirler. Bunun başlıca nedeni Kur’an’ın taşıdığı öneme binaen mütercimlerin kelime seçiminde daha dikkatli davranmaları ve tercümelere kelime kelime satır altlarına yapılmalarıdır.

Kur’an tercümelere ile ilgili 1938’de Vakıflar dergisinde tespitlerini yayımlayan Erdoğan, Kur’an tercümelerinin Türk dili açısından önemini şu cümlelerle ifade eder: “*Türk Dilindeki ölmüş ve unutulmuş kelimelere diriltmek için en canlı kaynaklardan biri de Kur’an’ın eski tercemeleridir*”. Çevirilerdeki hassasiyeti de dile getirerek şunları ilave eder: “*Kur’an’ın ibarelerinde böyle bir düzensizlik hatıra bile gelmeyeceğine ve terceme edilirken o devirde yaşayan Türkçe lûgatlarla çevrilmesi gerekeceğine göre dil itibarele Kur’an tercemelerine kadar başka kıymetli bir kaynak bulunamaz. Türkler İslâma girdikten ve Arap Dilini öğrendikten sonra Kur’an’ı dillerine çevirmekle gecikmemişlerdir*” (Erdoğan, 1938: 47).

Caferoğlu, bu konuda şu tespitte bulunur: “*Dinî metinlerin kolaylıkla anlaşılabilmesi için yazarları ekseriya, aynı kelimenin muhitçe ve edebiyatça tanınmış muhtelif karşılıklarını*

almaktan çekinmemiştir. Bilhassa İslamiyet'in kabulü ile Türk muhitine, tamamıyla yeni telakkilerle beraber, yeni mefhumlar da girmeğe başlamış ve Türkçe bu mefhumlar için kısmen de yeni lügat ve söz icadına mecbur kalınmıştır.” (Caferoğlu, 2015: 76).

Üşenmez, “Rylands Nüshası” olarak bilinen Türkçe Kur'an tercümesindeki dinî terimler üzerine yaptığı çalışmada Arapça kelimelere doğrudan karşılık verildiğini söyler. Bu sayede bizim de tercümenin yapıldığı dönemde kelime türetme yollarının neler olduğunu, Türkçenin kelime türetmedeki kabiliyetini görebildiğimiz altını çizer. Kuran tercümeleri sayesinde türetilen kelimelerin dilimizin söz hazinesine kazandırıldığını ekler (Üşenmez, 2006:97).

Kur'an'ın Türkçeye ilk tercümeleri Arapça kelimelerin altına Türkçe karşılıkları gelecek şekilde “satır arası” ya da “satır altı” diye tabir edilen metotla yapılmıştır. Son dönemde araştırmacılar “satır altı” tabirini kullanmayı tercih etmektedirler. “*Kur'an tercümelerinde en sık kullanılan yöntem satır-arası adı verilen yoldur. Bu yöntemle Arapça kelimelerin her birisine Türkçe karşılık verilmiştir. Her bir kelimeye Türkçe karşılık vermek Türkçe kelime türetme ve ekleri işlek hale getirmek için iyi bir yöntemdir fakat Türkçenin sentaks yapısını bozmaktadır.*” (Üşenmez, 2011:366).

Sağol, Esmâ-i Hüsnâ konulu çalışmasında Harezmi Türkçesi Kur'an tercümesi ile bizim çalışmamızda de veri kaynağı olarak kullandığımız Muhammed b. Hamza'ya ait Eski Anadolu Türkçesi Kur'an tercümesini Esmâ-i Hüsnâ başlığında söz varlığı açısından karşılaştırır. Esmâ-i Hüsnâ'yı karşılayan kelimelerden derlediği örnekler üzerinden değerlendirmelerde bulunur. Çalışmasının sonunda istatistiksel bilgiler verir. Kelime kelime yapılan tercümenin inançla ilgili kavramları ifade etmede yeterli olmadığı sonucuna varan Sağol, Arapça kavramların karşılıklarının asıllarından mana ve meal yolu ile daha doğru verileceği kanaatine varır (Sağol, 2005:210).

Ünlü, “*Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevirileri ve İlk Türkçe Kur'an Tercümeleri*” başlıklı makalesinde Kur'an çevirilerine dini açıdan nasıl bakıldığı ile ilgili mezhepler üzerinden de değerlendirmeler getirerek Doğu ve Batı Kur'an tercümeleri hakkında bilgi vermiş ve örneklere dayalı söz varlığı değerlendirmeleri yapmıştır. Kur'an tercümesindeki söz varlığının Türk dili tarihi ve leksikoloji açısından değer taşıdığını kaydeder. Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinde, Arapça kavramları Türkçe kelimelerle karşılama oranının Batı Türkçesi Kur'an tercümelerine nazaran daha yüksek olduğu tespitini yapar (Ünlü, 2007:215-285).

A.2.2. Kur'an Tercümelerinin Tarihi

Togan, ilk Türkçe Kur'an tercümesinin Taberi'nin tefsiri ile aynı zamanda yapılmış olabileceği kanısını taşımaktadır. Bunu, 1960'ta kaleme aldığı "*Londra ve Tahrandaki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair*" başlıklı makalesinde şu sözlerle ifade eder: "*Samaniler zamanında bir heyet tarafından Tabari Tefsiri esasında vücuda getirilen Farsça satır arası Kuran tercümesine tevafuk etmekte ve ona dayanmaktadır. Her halde Türkçe tercüme de o Farsça ile aynı zamanda, belki aynı Komisyonun Türk azaları tarafından yazılmış olabilir. Çünkü Samaniler devrinde dili Türkçe olduğunu bildiğimiz İsbicab ve Mebus şehirlerine nispet edilen iki âlim de Komisyon azası sıfatıyla zikredilmiştir.*" (Togan, 1960:135).

İnan, "*Eski Türkçe Üç Kur'an Tercümesi*" başlıklı makalesinde Kur'an'ın ilk tercüme edilme zamanı ile ilgili şu bilgiye yer verir: "*Türklerin İslam dinini kabul etmeleri, Arap olmayan Müslüman kavimlerin (İranlılar, Harezmliler, Siyistanlılar gibi kavimlerin) İslam talimatını ve Kuran'ı kendi dillerine çevirmek ihtiyacını duydukları onuncu yüzyıla rastlar. İlk defa Kuran'ın Farsçaya çevirilmesi Samanoğullarından Mansur bin Nuh (350-376) zamanında yapılmıştır.*" Miladi 961-976 yılları arasında gerçekleşen bu tercüme yapan encümünde Türklerden de üyeler bulunduğu bilgisini de ekler. Kur'an'ın Türkçeye tercümesi ise Karahanlıların toptan müslüman olduğu 950'den yüz yıl sonra yani 11. yüzyılda gerçekleştiği tahmininde bulunur (İnan, 1952:14).

Eckmann, ilk Kur'an çevirisi ile ilgili İnan'la benzer bilgileri verir. Taberi tefsirinin Farsçaya çevirisinde Arapça kelimelerin altına Fars dilinin sentaksının dikkate alınmadan Farsça olarak yapıldığını kaydeder. Yapılan bu Farsça tercümenin ilk Türkçe Kur'an çevirisi için de model teşkil ettiğini ekler (Eckmann, 1973:16).

Hamidullah, elde olan bilgilere göre en eski tercümelerin anonim olduklarını Kur'an'ın ilk tercümesinin kim tarafından yapıldığının bilinemediğini, ayrıca yüzden fazla müellif olduğunu bildirir. İslamiyet'ten önce Türkler tarafından kullanılan Uygur alfabesinin ilk tercümelerde kullanılmış olma ihtimalinden bahseden Hamidullah, aynı makalesinde 72 tercümeden kısa bilgiler verir. Makaleye sonradan eklediği 11 tercüme de saydığımızda toplam Doğu Türkçesi ile yapılmış tercümeler dâhil 83 tercümenin varlığını bildirir (Hamidullah, 1965:65-80).

Toker, Hamidullah'ın verdiği tercüme sayısının kesinliği ve verilen listenin sağlıklı olmadığı ile ilgili eleştirisini dile getirir. Nedenini ise sözünü ettiği yazmaların *yarıya yakınına görmeden, bir başka nüshanın kopyası olup olmadığına emin olmadan eserine almıştır,*

şeklinde açıklar. Ayrıca Hamidullah'ın 2001 yılında yayımladığı “*Kur'an-ı Kerim Tarihi*” adlı eserinde bu “Kur'an'ın yirmi kadar elyazması çevirisi olduğu” bilgisini verdiği ekleyerek çelişkiyi ortaya koyar (Toker, 2011:17-18).

İnan, satır arası tercüme geleneğini, Moğollardan Anadolu'ya kaçan veya Moğollarla birlikte Anadolu'ya gelen Harezmi ve Horasanlı bilginlerin getirmiş olabileceği ihtimalinden bahseder. Bu tercümelerin en eskisinin Anadolu beylikleri dönemine ait olduğu bilgisini veren İnan, Eski Osmanlıca (Eski Anadolu Türkçesi) ile yapılan tercüme ve tefsirlerin Orta Asya Türkçesi ile ilgisinin olup olmadığının çözülmesi gereken güç bir mesele olduğunu ekler. Aynı makalede yazar, Anadolu beyliklerinde ilk tercümelerin kısa surelerle (İhlâs, Yasin, Tebâreke gibi) beyzade ve şehzadelere Kur'an ile birlikte Arapçayı öğretmek amacıyla, bir ihtimalle tefsirsiz satır arası tercümelerin de medrese öğrencilerine Kur'an lügatini öğretmek için yapıldığını ileri sürer. İnan, aynı çalışmasında Orta Asya Türkçesi ile yazılmış dört tercümeden ve Eski Osmanlıca ile yazılmış 17 nüshadan da bahseder (İnan, 1952:323-327).

A.3. Doğu Türkçesi Kur'an Tercümeleri ve Yapılan çalışmalar

Eckmann Doğu Türkçesine ait altı Kur'an tercümesinden bahseder ve haklarında bilgiler verir (Eckmann, 1973:17-22).

Ata, Karahanlı Türkçesinin yanı sıra Harezmi ve Çağatay Türkçelerini içine alan (Doğu Türkçesi) dönemde (X.-XVI. yy) Kur'an tercümeleri yapıldığının bilindiğini ifade ederek sayıları konusunda Hamidullah'ın verdiği 83 rakamını tekrar eder. Ata, Eckmann'ın da verdiği altı Kur'an tercümesini Doğu Türkçesi ile yazılmış Kur'an tercümeleri başlığı altında açıklamalarda bulunarak şu şekilde sıralar (Ata, 2004:XI-XII).

1. Leningrad Asya Müzesi Kitaplığı, Cod. Mus. As. 332 co-Wabidow 1914, No. 2475.

”Anonim Tefsir” veya” Orta Asya Tefsiri” diye de bilinir.

2. Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii, No. 2. Harezmi Türkçesi ile istinsah edilmiştir.

3. Türk İslam Eserleri Müzesi (TIEM), No. 73. Karahanlı Türkçesi özellikleri gösterir.

4. Taşkent, Özbek İlimler Akademisi, No. 2854. Eksik olan bu tercüme 13. yüzyıla aittir.

5. Konya Mevlana Müzesi Kitaplığı 6624/91. Çağatayca özellikleri gösterir.

6. Manchester (İngiltere), Rylands Kitaplığı Arapça Yazmalar 25-38. Eksik bir metin olup Türkçe yanında Farsça tercüme de içerir.

Özkan, Doğu Türkçesi Kur'an tercümelerinin sayısını sekiz olarak gösterir. Yukarıdaki listeye iki yazma daha ekler: (Özkan, 2008:123, 121).

1- Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nüshası, No: 3966.

2- Yakup Çerhi Tefsiri: Özbekistan İlimler Akademisi Şarkşinaslık Enstitüsünde muhafaza edilen eser 16. yüzyıl Özbek Türkçesi ile kaleme alınan eser, Yakup Çerhî hazretlerinin Farsça tefsirinin Özbek Türkçesine çevirisidir.

Ercilasun yukarıda geçen altı tercümeden dördünü Karahanlı dönemine ait Kur'an tercüme meleri olarak sıralar (Ercilasun, 2012:331).

1. TIEM 73 nüshası

2. Manchester-John Rylands nüshası

3. Özbekistan İlimler Akademisi nüshası

4. Anonim Tefsir (Leningrad Asya Müzesi Kitaplığı, Cod. Mus. As. 332 co-Wabidow 1914, No. 2475).

Eckmann, Ercilasun ve Ata, "Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii, No.2" de muhafaza edilen tercüme Harezmi dönemi eserleri arasında gösterir (Eckmann, 1973:21; Ata, 2002:37; Ercilasun, 2012:379).

Yapılan Çalışmalar

TIEM 73 nüshası ile ilgili ilk filolojik çalışmayı Fahir İz yapmıştır. Janos Eckmann, Hamza Zülfikar, Abdülkadir İnan, Macit Yaşaroğlu gibi bilim adamlarının eserle ilgili çalışmaları vardır. Ankara Üniversitesinde, Abdullah Kök, TIEM 73 'ün 1 v-235v/2 kısmını; Hacettepe Üniversitesinde, Suat Ünlü TIEM 73 'ün 235v/2 -450r/7 kısmını giriş, metin, Türkçe dizin şeklinde doktora tezi olarak çalışmıştır (Ünlü, 2007:25-26).

Rylands nüshası hakkında ilk önemli çalışma J. Eckmann tarafından yayımlanmıştır: *Middle Turkic Glosses of the Rylands Interlinear Koran Translation, Budapest 1976*. Eserle ilgili Z.V. Togan, A. İnan, çalışma yapan önemli isimlerdir. En son çalışma Aysu Ata'ya aittir: Aysu Ata, *İlk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-metin-notlar-dizin)*, TDK yayınları, Ankara 2004 (Akar, 2005:161).

Anonim tefsir (Orta Asya tefsiri) konusunda ilk çalışma eseri Fergana’da bulan Z. V. Togan’a aittir. W. Barthold, A.N. Samoylaviç çalışma yapanlar arasındadır. A.K. Borovkov tarafından 1963’te eserin sözlüğü hazırlanmıştır (Ünlü, 2007:31). Hazırlanan bu sözlük, H. İ. Usta ve E. Amanoğlu tarafından Türkçeye çevrilmiş “Orta Asya’da Bulunmuş Kur’an Tefsirinin Söz Varlığı XII. XII. yüzyıllar” adı ile 2002’de TDK tarafından yayımlanmıştır. Özbekistan nüshası üzerine A.A. Semenov çalışmıştır: *Sobraniye Vastoçnih Rukopisey, Taşkent 1957* (Ercilasun, 2012:331). Emek Üşenmez, nüsha üzerinde kapsamlı çalışmalar yapmıştır.

Harezm dönemi içerisinde ele alınan “Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu Ali Paşa Camii, No. 2” de kayıtlı tercüme ile ilgili G. Sağol çalışma yapmıştır. Doktora tezi olarak hazırlanan çalışmayı Harvard Üniversitesi yayımlamıştır (Ata, 2002:37).

Özkan, Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar Nüshası, No: 3966’daki Kur’an tercümesinin karışık dilli olduğunu, eserde eksiklikler bulunması sebebi ile yazarının ve müstensihinin belli olmadığı bilgisini verir. Eseri bilim dünyasına ilk kez Nuri Yüce tanıtmıştır. Daha sonra eser üzerinde Osman Toker, Ayşe Uyansoy Hillhouse, Cengiz Müfettişoğlu ve Recep Yılmaz birer yüksek lisans çalışması yapmışlardır (Özkan, 2008:121).

A.4. Eski Anadolu Türkçesi Kur’an Tercüme ve Yapılan Çalışmalar

Kur’an-ı Kerim’in Anadolu Türkçesine tercüme Selçuklu Devleti’nin dağılması ile kurulan Anadolu Beylikleri döneminde başlamıştır. Bu ilk tercüme tefsirli tercüme şeklinde olmuştur. Genelde Fâtiha, Yasin, Tebâreke ve İhlâs gibi kısa surelerin tefsirleri söz konusudur. İstinsah tarihi açısından bilinen en eski kısa sureler tefsiri nüshası Burdur kitaplığı 1234 numarada kayıtlı 826/1422 tarihli eserdir. Anadolu’daki büyük çapta olan tefsir ve tercüme Osmanlı Devleti’nin kuruluşundan bir asır sonra 14. yüzyılın sonlarında görülür (Topaloğlu, 1976:2-3).

Özkan, Beylikler döneminde meydana getirilen EAT dil yadigârlarının pek çoğunun dini içerikli olduklarını kaydeder. Bunlar arasında da Kur’an tercüme ve tefsir faaliyetlerinin de ilk defa bu dönemde görülmeye başladığını söyler. Beylikler döneminde meydana getirilen Kur’an tercüme ve tefsirleri, kısa sûre tefsirleri, satır arası tercüme, açıklamalı tercüme ve *uzun tefsirler* olmak üzere birkaç grupta değerlendirir. Kısa sûre tefsirlerinin hepsinin müellifinin -

Ayete'l Kürsi hariç- Orhan Gazi zamanı bilginlerinden olan Mustafa B. Muhammed adlı kişi olduğu bilgisini iletir (Özkan, 2008:127-128).

Topaloğlu, satır arası tercümelerin nüshalarının çokluğundan bahsederek bu eserlerin 14. yüzyılın sonlarında ya da 15. yüzyılın başlarında telif edilmeye başlandığını söyler. Ketebesinde istinsah ve telif tarihi bulunan tercümelerin en eskisi olarak üzerine çalışma yaptığı Türk İslam Eserleri Müzesi 40 numarada kayıtlı 827/1424 tarihli nüshayı işaret eder. Tercümelerin sayısı konusunda ise, İstanbul ve Anadolu kütüphanelerinde, Türkiye dışındaki kitaplıklarda bulunan satır arası Kur'an tercümelerinden başka şahısların elinde veya cami kütüphanelerinde pek çok nüsha bulunduğunu bildirir (Topaloğlu, 1976:3-4).

Küçük, üzerine çalışma yaptığı satır arası tercümenin H. 804/M. 1401 tarihli Bursa Yazma ve Eski Yazma Eserler Kütüphanesinde kayıtlı Eski Anadolu Türkçesine ait ilk satır arası Kur'an tercümesi olduğunu bildirir. Tercümede Arapça kelimeleri karşılamada kullanılan Türkçe sözcük oranının fazla olduğunu Türkçe fiil ve isim köklerinden yeni terimler türetildiğini kaydeder (Küçük, 2014: 14).

Kara, Doğu ve Batı Kur'an tercümelerinden ve tarihçelerinden bahsettiği çalışmasında Batı Türkçesi ile yapılmış 32 tane satır altı Kur'an tercümesini sıralar. Çok sayıda da tefsirli Kur'an tercümesinden ve kısa sure tefsirleri tercümelerinden bahseder (Kara, 1993:29).

Çalışmada, söz varlığı tespiti için kullanılan Eski Anadolu Türkçesine ait “*XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi*” ve “*Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi*” başlıklı eserlerden aşağıda ayrıca bahsedilmiştir.

A.4.1. Muhammed bin Hamza'ya Ait XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi

Eser üzerinde Ahmet Topaloğlu çalışmıştır. 1973'te giriş-metin-sözlük şeklinde doktora çalışması olarak hazırlanan eserin metin kısmını içeren 1. cildi 1976'da, sözlük kısmını içeren II. cildi ise 1978'de Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştır.

Eserden ilk bahseden Abdülkadir Erdoğan'dır. Muhammed Hamidullah, Erdoğan'ın makalesine dayalı olarak eserden bahseder. M. Yaşaroğlu eseri tanıttikten sonra Fatıha suresinin tercümesini lâtin harfleri ile yazıp incelemiştir (Topaloğlu, 1976:20).

Eserin yayımlanan metin kısmında “geniş kitlelere ulaşması amacı ile” transkripsiyon yoluna gidilmemiştir (Topaloğlu, 1976:XVIII). Metni ihtiva eden I. cildin giriş kısmında Türkçe tercümelerin tarihçesi ve yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde Mu-

hammed b. Hamza ve tercümesi ile ilgili bilgiler yer alır. Üçüncü bölümde Kur'an-ı Kerim'in nüzülü, muhtevası, H. Muhammet'in peygamberlik öncesi ve sonrası hayatı, Mekke ve Medine dönemleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Sorasında tercümenin metin kısmına geçilmiştir.

Sözlük kısmını oluşturan II. cilt metinde geçen kelimeleri, kelime gruplarını ihtiva etmektedir. Metin kısmında mütercim Kur'an-ı Kerim metninde olmayan açıklama tarzında eş anlamlı kelimelere veya kelime gruplarına başvurmuştur. Mütercimin başvurduğu kelimeler de ayrı başlık hâlinde alfabetik sıraya dahil edilmiştir. Yazımları aynı fakat anlamları farklı kelimeler tek tek ayrı madde başı yapılmıştır. Örnek: *Dün: Dün; Dün: Gece*

A.4.1.1. Muhammed bin Hamza

Topaloğlu, üzerinde çalışma yaptığı tercümenin “ketebe” kaydına göre müellifinin ya da müstensihinin Muhammed bin Hamza olduğunu belirtir. Ancak mütercimin “Molla Fenâri” diye tanınmış ilk Osmanlı şeyhülislâmı “Muhammed bin Hamza el-Fenâri” olup olmadığı yolunda tereddüte düşmüş ve araştırma yapmıştır. Eserin başka bir Muhammed b. Hamza adını taşıyan kimse tarafından da yazılabileceği ihtimalini değerlendirmiştir. Eserin ketebesindeki 827/1424 tarihini esas alan Topaloğlu bu tarihlerde başka bir Muhammed B. Hamza'ya rastlanmadığını belirtir. Tarihi kayıtlar üzerinden konuyu tartışan Topaloğlu, vesikalar bulununcaya kadar tercümenin kime ait olduğunun kesin olarak söylenemeyeceğini ifade eder (Topaloğlu, 1976:13-18).

A.4.1.2. Nüsha Bilgileri

Muhammed b. Hamza'ya ait satır arası Kur'an tercümesi nüshası Türk ve İslâm Eserleri Müzesinde 40 numara ile kayıtlıdır. Asıl tercüme kısmı 290 varaktır, her sahifede 11 satır vardır. Yazısının düzgünlüğü sebebi ile Topaloğlu eserin bir hattat tarafından kaleme alındığını kaydeder. Kelime tercümelere Kur'an Kerim metninin hemen altına yazılmıştır. Mütercimin açıklama ve tefsir mahiyetindeki eklemeleri ise sayfa kenarlarına veya satır altına yazılmıştır (Topaloğlu, 1976:19-20). Eserin ketebesindeki tarih 827/1424'tür (Topaloğlu, 1976:16).

A.4.2. Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi

Tercüme ile ilgili çalışmayı Mustafa Toker yapmıştır. Yapılan çalışma metin ve dizin olarak iki cilt hâlinde yayımlanmıştır. Birinci cilt “*Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi İnceleme-Metin-Tıpkıbasım Örnekleri -I-*” başlığıyla 2011 yılında yayımlanmıştır. Dizin kıs-

mı ise “*Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi Dizin -II-*” adıyla 2012 yılında yayımlanmıştır.

Birinci cildin giriş bölümü, Kur’an tercümelerinin tarihçesi, satır altı Kur’an tercümelerinin kaynağı ve yapılan çalışmalardan oluşur. Birinci bölüm, Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesi özelliklerini, yazarını, nüsha bilgilerini içerir. İkinci bölüm ise dil incelemesi ile çeviri yazılı metinden oluşmaktadır. İkinci cilt, Anonim Satır Altı Kur’an Tercümesinden elde edilen kelimelerin dizinini ihtiva eder.

Toker, eserin daha önce 2010 yılında “*Abdullah b. Mahmûd Es-Selânîkî’nin Satır Altı Kur’an Tercümesi (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Tıpkıbasım)*” adıyla yayımlandığını, sonradan Abdullah b. Mahmûd Es-Selânîkî’nin eserin yazarı değil müstensihi olduğu anlaşılınca tekrar yayımlamaya karar verdiğini aktarır. 2011 ve 2012 yıllarında yayımlanan çalışmalar hem eserin adının hem de önceki basımda olan okuma hatalarının düzeltilmiş şekli ile tekrar basımıdır (Toker, 2011:12).

A.4.2.1. Nüsha Bilgileri

Toker, Anonim satır altı Kur’an tercümesinin, Fahrettin Önder’in şahsi kütüphanesinde bulunduğunu ve kendisine miras yolu ile geldiği bilgisini aktarır. Eser, 539 varaktan oluşmaktadır. Her sayfanın 8 satırı Arapça, 8 satırı Türkçedir. Sure başlığı olan sayfalarda satır sayıları 5’e kadar düşmektedir. Yazma temmet kaydına göre H. 941, Miladi 1534-1535 yılının Cemâziye’s-sânî ayında bitirilmiştir. Eser daha önce tamirat gördüğü için bazı varaklar sonradan eklenmiştir. Eser genel olarak harekesiz kaleme alınmıştır fakat yer yer harekeli kelimeler de bulunmaktadır (Toker, 2011:23-24).

A.4.2.2. Nüshanın Müstensihi

Yazmanın temmet kaydına göre müstensihi “Abdullah b. Mahmûd Es-Selânîkî” dir. Eserde edinilen bilgilere göre şahsın Selanikli olduğu ve eseri Şam’da kaleme aldığı öğrenilmektedir. Eserin yazarı konusunda ise kesin bir bilgi yoktur (Toker, 2011:34).

A.4.3. Eski Anadolu Türkçesi Kur’an Tercümeleri İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Kur’an tercümeleri ile ilgili çok sayıda makale ve bildiri tarzında çalışma yapılmıştır. Aşağıda sıralanan çalışmalar Eski Anadolu Türkçesi Kur’an Tercümelerinin nüshaları ile ilgili yapılan metin, gramer, dizin, sözlük gibi başlıklarda yapılan kapsamlı çalışmaları ihtiva etmektedir.

- AHUNDOVA, Sevinç (2012). *Eski Anadolu Türkçesi Alanında Yapılmış Olan Kur'an Tercümesi Cevāhiru'l Asdāf Üzerine Dil İncelemesi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Tezi
- AKAR Ali (1992). *Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Metin-Gramer-Sözlük) 53b-105b*. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- ALPER, Mehtap (1998). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (315-390)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi
- AYHAN, Vefa (2007). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi, (Gramer – Metin– Sözlük) (245b – 320a)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- BUDAK; İlkay (2008). *Eski Anadolu Türkçesi İle Yazılmış Satır Arası Kur'an Çevirisi (315 – 390)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi
- DELİCE İbrahim (1992). *Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satırarası Bir Kur'an Tercümesi (Gramer-Metin-Çeviri-Sözlük) 105b - 170b*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- IŞIKCAN Yılmaz Buket (2015). *Kayseri Raşit Efendi Kütüphanesi'ndeki Satır Arası Kur'an Tercümesi 1a - 216b (Giriş - Metin - Sözlük - Tıpkıbasım)*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,
- KARA, Mehmet (1988). *Yasin Suresi Tefsiri: İnceleme-Metin- Sözlük Tıpkıbasım*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi
- KARABACAK, Esra (2006). *Türkçe, Arapça, Farsça Satır Arası Kur'an Tercümesi British Museum Or 9515*, 1. Baskı, Ankara: Öncü Kitap.
- KARABACAK, Esra (1992). "Manisa İl Halk Kütüphanesi'ndeki Satır-Arası Kur'an Tercümesi (Giriş Metin Dizin) I-III, *Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi*
- KARABACAK, Esra (1994). *An Inter-linear Translation of the Qur'an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır-Arası Kur'an Tercümesi: Introduction and Text. I*, Sources of Oriental Languages and Literatures 22, Turkish Sources XX, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations

- KARABACAK, Esra (1995). *An Inter-linear Translation of the Qur'an Into Old Anatolian Turkish=Eski Anadolu Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi: Glossary, Seetion One: 1-384; Seecion Two: 385-786. II*, Sources of Oriental Languages and Literatures 28, Turkish Sources XXV, Harvard University The Department of Near Eastern Languages and Civilizations
- KÜÇÜK, Murat (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi(İnceleme-Metin-Dizin)*, Ankara: TDK
- KÜPELİ, Harun (2006). "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur'an Tercümesi" (464a-535b) Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi
- KÜTÜKÇÜ, Mehmet (2005). "Eski Anadolu Türkçesi ile Yazılmış Satır Arası Kur'an Tercümesi (Gramer – Metin – Tertip – Sözlük), (535b-616b)" Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,
- TOKER, Mustafa (2011). *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi I-II*, (İnceleme-Metin- Tıpkıbasım Örnekleri), Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi
- TOPALOĞLU, Ahmet (1976). *Muhammed Bin Hamza, XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur 'an Tercümesi I (Giriş-Metin)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1978). *Muhammed Bin Hamza, XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur 'an Tercümesi II (Sözlük)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yay.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1982). "Cevâhirü'l-Asdâf: Giriş-Metin-Sözlük " *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doçentlik Tezi*,
- YILMAZ, Hikmet (1992). "Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Satırlar Arası Bir Kur' an Çevirisi (Metin-Gramer-Sözlük) I b-53a." Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi

BİRİNCİ BÖLÜM

I. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ YAPISAL İNCELEMESİ

Veri kaynağı olarak kullandığımız satır altı Kur'an tercümelerinden elde edilen söz varlığı iki ana başlıkta sınıflandırılmıştır: “Tek sözcük şeklinde olanlar” ve “kelime grubu şeklinde olanlar”. Tespit edilen söz varlığı örneklerinde kelime grubu şeklinde olanlar oran bakımından tek sözcük şeklinde olanlara kıyasla daha fazla yoğunluk göstermektedir. Bu da bize mütercimın Arapça ifadelerin Türkçeye çevirisinde ne kadar hassas davrandığını ve mümkün olduğunca açıklayıcı ifadeler kullanma taraftarı olduğunu göstermektedir.

I.1. TEK SÖZCÜK ŞEKLİNDE OLAN SÖZ VARLIĞI

Sözcükler, yapılarına göre değerlendirildiklerinde basit, türemiş ve birleşik olmak üzere üç başlıkta ele alınmaktadır.

I.1.1. Basit Sözcükler

Korkmaz, basit sözcükleri, yapım ekleri ile genişletilmemiş olan daha basit kök, ek ögelelerine ayrılamayan kelimeler şeklinde tanımlayarak ad soylular ve fiil soylular olmak üzere iki başlıkta sınıflar. Birleşik ve türemiş kelimelerin dışındaki bütün kelimeleri basit kelime olarak adlandırır. Yabancı dillerden alınan kelimelerin de kendi dillerinin kurallarına göre türetilseler bile Türkçe yapım eki almadıkları müddetçe basit kelimeler olduklarını ifade eder (Korkmaz, 2009:30-31).

I.1.1.1. Basit İsimler

Yapım eki almamış isimlerdir. Hengirmen, “yalın adlar” başlığı ile ele aldığı basit isimleri yapım eki almamış, başka bir sözcükle birleşmemiş, kök durumunda bulunan adlar, olarak tanımlar. Çekim eki aldıkları zaman özelliklerinin bozulmadığını söyler. Örnek olarak “çiçekler güzeldir” , ”okuldan geliyorum” ifadelerine yer verir (Hengirmen, 1997:120).

Korkmaz, basit isimleri, kök durumunda olan ve herhangi bir türetme ekiyle genişletilmemiş kelimedenden ibaret adlar olarak tanımlar ve türemiş ve birleşik adların dışında kalan bütün adların yalın (basit) olduğu bilgisini verir (Korkmaz, 2009:219). Söz varlığı içerisinde isim çekim eklerinden çokluk eki (-lAr) alan isimler “basit isimler”e dahil edilmiştir.

‘**Ābidler:** (Ar.+ler) İbadet edenler.

KT 2 *Dağı bizüm rahmetümüz bile, dağı öğüt olmağ-ıçun ‘**ābidlere**. 21/84*

‘**Aziz:** (‘**AZİZ**). (Ar.) Aziz (Allah).

KT 1 *Dakı Ol ‘**azizdür**, hakimdür. 62/3*

KT 2 *‘**Azizdür**, günāhlar bağışlayıcıdur. 38/66*

‘**İbādet:** (Ar.) İbadet.

KT 2 *Ol kişiler ki büyüklenürler benim ‘**ibādetümden**, gireceklerdür cehenneme zelillig-ile. 40/60*

‘**Ādemiler:** (Ar.+ler) İnsanlık, insanoglu, beşer.

KT 1 *Tolduram tamuyı, perrilerden dakı, **ādemilerden**, dükelicügileri. 11/119*

KT 2 *Dağı tamām oldı Tañrı Ta ‘ālānuñ va ‘desi ki toldurur-men cehennemi cin-nilerden ve **ādemilerden** barçasından. 11/119*

Ağaç: Ağaç “Hz. Adem ve Havva’ ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç”.

KT 1 *Dakı iy Ādem ... dakı yakın gelmen uşbu **ağaca**, pes olasız zalımlardan. 7/19*

KT 2 *Biz: Yā Ādem didük dağı yaklaşmañuz uşbu **ağaca**, pes olursız zālimlerden. 7/19*

‘**Ālemler:** (Ar.+ler) Ālemler. “Allah’ın yarattığı maddi-manevi her varlık.”

KT 1 *Degül ol ya ‘nī Kur’an, illa öğüt ‘**ālemlere**. 38/87*

KT 2 *Bu Qur’an degüldür, illā öğüt ‘**ālemlere**. 38/87*

Allāh: (Ar.) (**ALLAH**). Allah.

KT 2 *Taḥkik sizüñ Tañrıñuz ol **Allāhdur**. 10/3*

Ana : Ana “Hz. Havva”.

KT 1 *İy Ādem oğlanları aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı atanuzı **ananuzı** uçmakdan. 7/27*

KT 2 *İy oğlanları Ādemüñ, şakınuñ azdurmasun sizi İblīs. Nite kim çıkardı **anañuzı**, atañuzı cennetden. 7/27*

Aru: Temiz.

KT 1 *Pes yin andan kim rûzî virdi size Tañrı, halal iken, **aru**; dakı şükr eylesen Tañrı ni ‘metine, eger olasız ana taparsız. 16/114*

Āşikāre: (Far.) (**ZĀHİR**). Açık olan görünen (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz. Dağı **āşikāre** ve gizli oldur.* 57/3

Ata: Ata “Hz. Ādem”.

KT 1 *İy Ādem oğlanları aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı **atañuzu** ananızı uçmakdan.* 7/27

KT 2 *İy oğlanları Ādemüñ, şaķınıñ azdurmasun sizi İblīs. Nite kim çıkardı anañuzu, **atañuzu** cennetden.* 7/27

Āvāz: (Far.) Ses “cehennemin sesi”.

KT 2 *Anuñ **āvāzın** işitmezler. Dağı anlar yürekleri istegen nesnelere [bile] muhal- led kalurlar.* 21/102

Āyet: (Ar.) Ayet.

KT 2 *Dağı bir **āyet** gelse anlara Tañrı Ta ‘ālānuñ **āyetlerinden** ol āyetlerden yüz kaytarurlardı.* 6/4

Bāķī: (Ar.) (**VĀRİS**). Bāķi, ebedī, (Allah).

KT 2 *Dağı biz ölüyi dirildürüz ve diriye öldürürüz ve biz **bāķiyüz** halk fānī ol- duğdan.* 15/23

Bay: (**GANİ**). Zengin (Allah).

KT 1 *Daki her kim nā-sıpaşık eyledi-y-ise, pes bayık Çalabum **baydur**, kerimdür.* 27/40

KT 2 *Kim ki kāfir olsa, taķķik benüm Tañrım **baydur**, kimse şükürine muhtāc de- güldür.* 27/40

Bedir: (Ar.) Bedir (savaşı).

KT 1 *Daki bayık arka virdi size Tañrı **Bedir**’de.* 3/123

Berk: (**METİN**). Sağlam, güçlü (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, Ol’dur rüzī virici, kuvvat issi **berk**.* 51/58

Bir (1): (**EHAD**). Bir (Allah).

KT 1 *Eyit: Ol Tañrı **birdür**.* 112/1

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Ol Allāh **birdür**.* 112/1

Bir (2): (VĀHĪD). Bir, Tek (Allah).

KT 1 *Vahy olunur bendin yana Degül Tañrı'nuz illā **bir** Tañrı.* 41/6

KT 2 *Dağı vahy olur baña ki sizüñ Tañrıñuz **birdür.*** 41/6

Bitiler /Bitigler: Kitaplar, defterler “amel defteri”.

KT 1 *Dakı kaçan **bitiler** açıla ya 'nī yazuk müzd bitişi.* 81/10

KT 2 *Ve kaçan ki **bitigler** açılsa.* 81/10

But: (Far.) Put.

KT 1 *Ol vakt kim, eyitti atasına dakı kavmına: Nedür uşbu **butlar** kim, siz ana mu-kim olıcısı ya 'nī, tapmağına.* 21/52

Bügü: Büyü.

KT 2 *Ögredürler ādemiler **bügüyi**, dağı ol nesne kim indi iki ferişteh üstine, Bābil kapusunda ki adları Hārūt ve Mārūtdur.* 2/102

Cebreyil/Cebrā'īl: (Ar.) Cebrāil a.s.

KT 1 *Iner ferişteher dakı **Cebreyil** ya bir dürlü ferişteher kim anları ayruk ferişteher görmez, illā Kadr gicesi.* 97/4

KT 2 *Ferişteher iner yire, **Cebrā'īl** dağı ol gicede Tañrıları buyruğı-y-la.* 97/4

Cehennem: (Ar.) Cehennem.

KT 1 *Uşbu **cehennemdür**, ol kim va'da olınurdunuz.* 36/63

KT 2 *Budur ol **cehennem** ki size va 'de olunurdu dünyāda.* 36/63

Cennet: (Ar.) Cennet.

KT 2 *İllā ol kişiler ki tevbe itdiler, dağı imān getürdiler ve eylük eylediler. Anlar **cennete** girerler, dağı anlara hīç zulm olmaz.* 19/60

Cinniler: (Ar.) Cinler.

KT 2 *Ve **cinnileri** yaratdı od yalıñından.* 55/15

Çalap (1): (MEVLĀ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı **Çalabunuzdur.*** 66/2

Çalap (2): (RAB). Rab.

KT 1 *Eyitti ya 'nī Muhammed: **Çalabum** bilür sizi, gökde dakı yirde.* 21/4

Çalap (3): (VELĪ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 1 *Pes Tañrı, Ol'dur **çalap!*** 42/9

Dāvūd: (İbr.) Dāvūd (peygamber).

KT 1 *Dakı Davud'ı ya'nī angıl, dakı Süleyman'ı. 21/78*

KT 2 *Ve Dāvūd dahı Süleymān hüküm itdükleri vakt ekinde... 21/78*

Diri: (HAY). Diri (ezelī ve ebedī) (Allah).

KT 1 *Dakı tevekkül eyle ol diri üzere kim ölmez. 25/58*

KT 2 *Dahı şıgın ol Allāha ki diridür, hīç ölmez. 25/58*

Dişiler: Dişiler “Müşrik Arapların inancına göre melekler”.

KT 2 *Dahı kâfirler, feriştehler-çün ki: Tañrınıñ kullarıdır, dişilerdür, didiler. 43/19*

Div: (Far.) Dev “şeytan”.

KT 1 *Bayık orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; dakı oldı div, Çalabı'sına gey nāsıpaslık eyleyici. 17/27*

Dost: (Far.) (VELİ). Dost (Allah).

KT 1 *Dakı yitti Tañrı dost; dakı yitti Tañrı arka virici. 4/45*

Dünyā: (Ar.) Dünya (kazancı).

KT 2 *Kim ki āhiret sevābın isterse arturur-biz anuñ sevābını ve kim ki naşibin dünyāda virürüz, aña istegen dünyāyı. 42/20*

Ensārīlar: (Ar.+lar) Ensar.

KT 1 *Pes eğer kâfir olur-ısa ana ya'ni āyetlerümüze uşbunlar ya'ni Mekke kâfirleri bayık salduk ana bir kavmı ya'ni Muhācır'lar dakı Ensārīlar kim degüller ana kâfirlar. 6/89*

Ev: Ev “Kābe”.

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

KT 2 *Dahı benim evümi arıt, didük tavaf idenler-çün, ayak üstine duranlar-çün, dahı rükü' ve sücüd idenler için. 22/26*

Eyyûb: (Ar.) Eyyûb (peygamber).

KT 1 *Dakı Eyyûb'ı ol vakt kim kığırdı Çalabı'sına: Bayık ben yokandı bana ziyan dakı sen esirgeyicilerün esirgeyiciregisin. 21/83*

KT 2 *Eyyūbı* dağı zıkr eyle. Tañrı Ta ‘ālā[ya] nidā itdüği vađt ki yā Rabb baña elem ve zağmet yitişdi, didi. 21/83

Fācirler: (Ar.+ler) Günahkārlar.

KT 2 *Anlardur kāfir ve fācirler.* 80/42

Faķīrler: (Ar.+ler) Fakirler.

KT 2 *Şadaķalar vācib degüldür illā faķīrlere, dağı miskinlere, dağı ol şadaķaları yığışduran kişilere, dağı gönüülleri birlik olanlara, dağı mekātiblere, dağı borçlulara.* 9/60

Fāsıķlar: (Ar.+ler) Fāsıķlar “ yoldan çıkanlar, sapkınlar”.

KT 1 *Bayık munāfıķlar, anlardur fāsıķlar.* 9/67

KT 2 *Tađķīķ münāfıķlar fāsıķlardur.* 9/67

Fetvā: (Ar.) Fetva.

KT 2 *Fetvā isterler senden ‘avratlar hađķında. Eyit yā Muğammed: Tañrı Ta ‘ālā fetvā virür size dağı üstüñüze oķunan nesne Ķur‘ān içinde.* 4/127

Firişte/Ferişteh: (Far.) Melek.

KT 1 *Iner firiştelere dağı Cebreyil yâ bir dürlü firiştelere.* 97/4

KT 2 *Feriştehler iner yire, Cebrā‘ıl dağı ol gicede Tañrılarını buyruğı-y-la.* 97/4

Gāfiller: (Ar.+ler) Gāfiller.

KT 1 *Şunlar anlardur kim, mühr urdı Tañrı gönüülleri üzere, dağı kulakları üzere, dağı gözleri üzere; dağı şunlar, anlardur gāfiller.* 16/108

KT 2 *Anlar ol kişilerdür ki mühr urdı Tañrı Ta ‘ālā yürekleri üstine. Dağı kulaķları ve gözleri üstine. Dağı anlar gāfillerdür.* 16/108

Gālib (1): (Ar.) (‘AZĪZ). Galip (Allah).

KT 1 *Dağı oldu Tañrı gālib, dürüst işlü dürüst sözlü.* 48/19

Gālib (2): (Ar.) (GĀLĪB). Galip (Allah).

KT 1 *Dağı Tañrı gālibdur iş üzere, velīkin ādemīlar eyregi bilmezler.* 12/21

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā gālibdür emrine, lākin çok kişiler bilmezler.* 12/21

Ganī (1): (Ar.) (GANĪ). Sınırsız zengin (Allah).

KT 2 *Dağı o Allāh ganīdür, ef‘ālinde meşķurdur.* 35/15

Ġani (2): (Ar.) (VĀSĪ'). Gani, bol (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā ġanīdür, her nesneyi bilicidür. 2/247*

Girçek (1): Gerçek "Kur'an-ı Kerim".

KT 2 *Dağı ol kimse ki ġirçeg-ile geldi. Dağı ġirçege inandı. Anlardur müttakiler. 39/33*

Girçek (2): (SĀDIK). Gerçek (Allah).

KT 2 *Anı cezā eyledük anlara zulmleri sebebi ile. Tahkik biz ġirçekler-biz. 6/146*

Girçekler: Gerçekler "sadiķin, doğru kişiler".

KT 1 *Katlamıcılar, daki ġirçekler, daki boyun viriciler, daki nafaka viriciler, daki yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya 'nī namaz kılıcılar. 3/17*

KT 2 *Anlar şabr eyleyicilerdür, ġirçeklerdür, Tañrıdan korkıcılardur, şadaķa viricilerdür, istiġfār iderler şabāh vakıtlarında. 3/17*

Kirtü: (HAK). Gerçek, hak (Allah).

KT 1 *Şunda, arka virmek Tañrı'nundur ġirtü. 18/44*

Günāh: (Far.)Günah.

KT 2 *Dağı götürmez bir kimse özge kişinüñ ġünāhını. 39/7*

Ĥaķ: (Ar.) (HAK). Hak (Allah).

KT 1 *Ol anın içündür kim Tañrı, Ol'dur Ĥaķ. 22/62*

KT 2 *Tahkik Ĥaķ tañrı Allāhdur. 22/62*

Ĥakim: (Ar.) (ĤAKĪM). Hakim (Allah).

KT 1 *Daki Ol azizdür, Ĥakimdür. 62/3*

KT 2 *Ol Tañrı yücedür, Ĥakimdür. 42/51*

Ĥalim: (Ar.) (ĤALĪM). Halim (Allah).

KT 2 *Tahkik ol Ĥalimdür, 'afv idicidir. 35/41*

Ĥamd /şükr: (Ar.) Hamd, şükür.

KT 2 *Anuñdur pādişāhlığı, dağı anuñdur Ĥamd şükr. Dağı ol her nesneye ķadır-
dür. 64/1*

KT 2 *Dağı şükr Tañrı Ta 'ālāya ki 'ālemler Ĥaliki ve rāzıķıdur. 6/45*

Hārūn: (İbr.) Hārūn (peygamber).

KT 1 *Daki bayık virdük Mûsa'ya daki **Harun'a** Tevrit'i.* 21/48-49

KT 2 *Tahkik biz virdük Mûsā ile **Hārūna** hakkı bātıldan ayırıcı kitāb.* 21/48-49

Havāriler: (Ar.+lar) Havariler “Hz. İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirildiği on ikişiden oluşan yardımcıları.”

KT 1 *Ol vakt kim eyitti **Havārilar:** İy 'Īsā Meryem oğlu.* 5/112

KT 2 *Ol vakt kim eyitdi **havāriler** 'Īsāya: İy Meryem oğlu.* 5/112

Hāzır (1): (Ar.) (**RAKĪB**). Hazır (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā her nesne üstine **hāzırdur.*** 33/52

Hāzır (2): (Ar.) (**ŞEHĪD**). Hazır (bulunan) (Allah).

KT 1 *Daki Tañrı, her nese üzere **hāzırdur.*** 58/6

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā her nesneye **hāzırdur.*** 58/6

Hidāyet: (Ar.) Hidayet.

KT 2 *Bu hurūf āyetlerindendir, hikmeti çok Qur'ānuñ. **Hidāyetdür** ve rahmetdür muhsinlere.* 31/3

Hikmet: (Ar.) Hikmet.

KT 1 *Daki Tañrı indürdi üzerine Kitab'ı ya 'nī Kur'an'ı, daki **hikmeti** ya 'nī vayh-ıla hükm eylemeği.* 4/113

KT 2 *Dağı indürdi Tañrı Ta 'ālā senüñ üstüne Qur'ānı, **hikmeti.*** 4/113

Hoca: (Far.) (**MEVLĀ**). Hoca.

KT 2 *Dağı Allāha şıgınuñuz her işlerde. Sizüñ **hocañuz** oldur. Ne yahşı **hocadur** ol, dağı ne yahşı yardım idicidür.* 22/78

Huccatlar/mu'cızalar/Mu'cizātlar: (Ar.) Deliller, mucizeler.

KT 1 *Daki bayık getürdi size Musa **huccatlar** ya 'nī **mu'cızalar.*** 2/92

KT 2 *Tahkik geldi size Mûsā **mu'cizātlar**-ıla.* 2/92

Hûrılar: (Ar.) Huriler.

KT 1 *Daki katlarında, gözlerin yığıcılar büyük gözlüler ya 'nī **hûrılar.*** 37/48

İdris: (Ar.) İdris (peygamber).

KT 1 *Daki İsmā'il'i daki **İdris'i** daki Zül-Kıfl'i; dükeli sabr eyleyicilerdendir*

ya 'nī Tañrı ta 'atına. 21/85

KT 2 İsmā'īl daħı İdrīs daħı İlyās daħı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85

İlāh: (Ar.) İlah.

KT 2 Tañrı Ta 'ālā oğul ve kız idinmedi. Daħı bir **ilāh** yoğ-ıdı, olsa-y-ıdı her ilāh yaratduğı nesne bile bir yaña çekerdi. 23/91

İlyās (Zül-Kıfl): (İbr.) İlyas (peygamber).

KT 2 İsmā'īl daħı İdrīs daħı **İlyās** daħı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85

İncil: (Ar.) İncil.

KT 1 Dakı indürdi Tevvit'i daki **İncil'i**. 3/3

KT 2 Daħı indürdi Tevrātu, **İncili** daħı. 3/3

İnşā'allāh: (Ar.) İnşallah.

KT 2 İllā **inşā'allāh** dimek bile. Daħı zıkr eyle Tañrı Ta 'ālā[ıy] kaçan bir nesne unutsañ. 18/24

İrin: İrin “cehennemliklerin yiyeceğı”.

KT 2 Daħı yimek bulunmaya, illā **irinden**. 69/36

İsmā'il: (İbr.) İsmāil (peygamber).

KT 1 Dakı **İsmā'il'i** daki İdris'i daki Zül-Kıfl'i; dükeli şabr eyleyicilerdendir ya 'nī Tañrı ta 'atına. 21/85

KT 2 **İsmā'īl** daħı İdrīs daħı İlyās daħı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85

Ka'be: (Ar.) Kābe.

KT 2 Andan şoñra helāl olmağı anuñ **Ka'be[ıy]** tavāf ziyāreti-ledür. 22/33

Ķādir (1): (Ar.) (**KĶADİR**). Ķadir “her şeye gücü yeten Allah”

KT 1 Tañrı anları ya 'nī bilmeg-ile; dakı oldı Tañrı, her nese üzere **kaadır**. 48/21

KT 2 Ol barça nesneye **ķādirdür**. 41/39

Ķādir (2): (Ar.) (**MUKTEDİR**). Ķādir (Allah).

KT 1 Yā gösterevüz sana anı kim va 'da eyledük anlara; bayık biz anların üzere **kaadırlaruz**. 43/42

KT 2 Yā gösterevüz saña ol 'azābı ki anlara va 'de itdük. Pes anları helāk itmege biz **ķādirler**-biz. 43/42

Ķādir (3): (Ar.) (**KĀDİR**). Her Őeye gűcű yeten.

KT 1 *Ay, degűl mi Őol, kaadır ana kim dirűre űlűleri.* 75/40

Kāfirler: (Ar.+ ler) Kāfirler.

KT 1 *Eyit: İy kāfırlar!* 109/1

KT 2 *Eyit yā Muĥammed kāfirlere ki yā kāfirler.* 109/1

Ķavī: (Ar.) (**KAVİ**). Kavi “Kudret sahibi (Allah)”.

KT 1 *Bayık Tañrı kavīdur, galıbdur.* 58/21

Keffāret: (Ar.) Kefaret.

KT 2 *Őadaĥa eylese anı, ol keffāret olur űzine.* 5/45

Kerīm: (Ar.) (**KERİM**). Kerim (Allah).

KT 1 *Pes bayık Ķalabum baydur, kerīmdűr.* 27/40

KeűiŐler/Ķıssīsler: (Far.) KeűiŐler.

KT 1 *Őol, andan űtűrűdűr kim bayık anlardan keűiŐlerdűr dakı ibadet eyleyicilerdűr.* 5/82

KT 2 *Ol anuñ gibi olmaĥ ol sebeb-iledűr kim anlardan kıssīsler vardur ve zāhidler.* 5/82

Ķıyāmet: (Ar.) Kıyamet.

KT 1 *Yakın oldu kıyāmat; dakı yarıldı ay.* 54/1

KT 2 *Ķıyāmet yakın oldu, ay iki pāre oldu.* 54/1

Ķul: Kul.

KT 1 *Dakı Ol Ol'dur kim kabűl eyler tevbeyi kullarından.* 42/25

KT 2 *Dahı ol Tañrı ĥabűl ider tevbeyi kullarından ve giderűr gűnāhları.* 42/25

Kűfr: (Ar.) İnkār.

KT 2 *Dāyim ĥaluñuz anda, bu gűn kűfrűnűz sebebi-y-ile.* 36/64

Laĥıf: (Ar.) (**LATİF**). Latif (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā laĥıfdűr ĥullarına, rızĥ virűr kime dilese.* 42/19

Lűt: (Ar.) Lűt (peygamber).

KT 1 *Dakı Lűt'a, virdűk peygamberlik dakı ilm.* 21/74

KT 2 *Lűt peygambere dahı ‘ilm-ile nűbűvvet virdűk.* 21/74

Ma‘būd: (Ar.) İlah edinilen. Tapılan.

KT 2 *Ve Tañrıdan özge **ma‘būdlar** mı idindiler?*

Mecûsîler: (Ar.+ler) Mecûsiler “ateşe tapanlar”.

KT 1 *Bayık anlar kim îman getürdiler, dakı anlar kim cuhûd oldılar, dakı sabiler ya ‘nî ilduza tapıcılar, dakı nasrânılar, dakı **mecûsiler**. 22/17*

Mehr: (Ar.) Mehir “nikah akdinde kadına verilen ücret”.

KT 2 *Dağı virüñüz anlara **mehrlerini** yahşılık bile. 4/ 25*

Melâ’ikeler: (Ar.) Melekler.

KT 2 *Dağı nebiler getirile, şanuklar dağı mü ‘minlerden ve **melâ’ikelerden**. Hükm ola aralarında haqq-ıla. 39/69*

Melek: (Ar.) Melek.

KT 2 *Zıkr eyle ki iki **melek** yazarlar hayr ve şerri sağdan ve soldan oturmuşlardır. 50/17*

Mesîh: (Ar.) Mesih “Hz. İsa”.

KT 1 *Adı anun **Mesîh**’dür, ‘ İśā Meryem oğlu; yüzlü hurmatlu-y-iken dünyede dakı ahıratda; dakı yakın olınmışlardan. 3/45*

KT 2 *İy Meryem, Tañrı Ta ‘ālā saña muştılar kelimetu ‘llāhı ki adı **Mesîh** ve Meryem oğlu ‘ İśādur yüzi akdur dünyāda ve āhiretde dağı, dağı Allāh [a] yakınlarından. 3/45*

Mevlā: (Ar.) (MEVLĀ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh sizüñ **mevlāñuzdur**. 66/2*

Mihriban: (Far.) (RAÛF). Şefkatli (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabunuz **mihrubandur**, rahmat kılıcı. 16/7*

Miskinler: (Ar.+ler) Miskinler, düşkünler.

KT 1 *Bayık sadakalar ya'ni zekāt mallari yohsullarundur, dakı **miskinlerüñdür**, dakı işçilerüñdür, anun üzere ya'ni zekāt diriciler. 9/60*

KT 2 *Şadaqalar vācib degüldür illā faķîrlere, dağı **miskinlere**, dağı ol şadaqaları yığışduran kişilere, dağı gönüülleri birlik olanlara, dağı mekātiblere, dağı borçlulara. 9/60*

Muhācirler: (Ar.+ler) Muhacirler.

KT 1 Bayık tevbe virdi Tañrı Peygamber'a, daki **Muhacirlara**, daki Ensāra ya 'nī destur virdükleri için munāfiklara, girü kalmağa; anlara kim uydular ana, duşharlık vaktında. 9/117

KT 2 Tahkik tevbesin kabül eyledi Tañrı Ta 'ālā nebīüñ, dañı **muhācirlerüñ**, dañı enşārlaruñ ki uydular nebīye tarlık vaktında. 9/117

Muñit: (Ar.) (MUHİT). Kuşatan, ihata eden (Allah).

KT 2 Tañrı Ta 'ālā ileylerinde **muñitdur**, barça işlerini bilür. 85/20

Muñkem: (Ar.) (METİN). Muhkem, sağlam (Allah).

KT 2 Tañrı Ta 'ālādur rızq virici, **muñkem** kuvvet eyesi. 51/58

Muhlisler: (Ar.+ler) Muhlisler, ihlaslı kimseler.

KT 1 **Muñlıslarken** Tañrı'ya ortak eyleyiciler degül-iken, ana. 22/31

KT 2 Tañrı Ta 'ālā kulluğında **muñlışlerden** oluñuz, Allāha şirk getürmeñüz. 22/31

Muñsinler: (Ar.+ler) Muñsinler “iyilik edenler”.

KT 2 Bu huruf āyetlerindendir, hikmeti çok Qur'ānuñ. Hidāyetdür ve rahmetdür **muñsinlere**. 31/2, 3

Munāfiklar: (Ar.+lar) Münafıklar.

KT 1 Bayık **munāfiklar**, anlardur fāsıklar. 9/67

KT 2 Tahkik **munāfiklar** fāsıklardur. 9/67

Mūsā: (Ar.) Musa (peygamber).

KT 1 Daki bayık virdük **Mūsā**'ya daki Harun'a Tevrit'i. 21/48-49

KT 2 Tahkik biz virdük **Mūsā** ile Hārūna hakkı bāıldan ayırıcı kitāb. 21/48-49

Müttañiler: (Ar.+ler) Muttakiler “takva sahipleri”.

KT 1 Daki togru dutı anı; anlardur **muttakılar**. 39/33

KT 2 Dañı girçege inandı. Anlardur **müttañiler**. 39/33

Mü'min: (Ar.) İnanan, iman etmiş olan.

KT 2 Tālūt melik olmağda āyetler vardur size, eger siz **mü'min** olsañuz. 2/248

Mü'mineler: (Ar.+ler) Mümineler, mümin kadınlar.

KT 2 *Kim nebīnüñ Tañrısı eger Muḥammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yaḥşı 'avratları vire aña, Müselmān 'avratlar, mü'mineler, du 'ā idiciler... 66/5*

Mübārek: (Ar.) Mübārek, bereketli.

KT 2 *Evvel ev ki yapıldı ḥalk için Mekke iklīmindeḡi Ka 'bedür; mübārekdür. 3/96*

Mücrimler: (Ar.+ler) Günahkârlar, suçlular.

KT 2 *Bu ol cehennemdür ki mücrimler onu tekzīb iderler. 55/43*

Müfsidler: (Ar.+ler) Müfsitler "bozguncular".

KT 1 *Pes eger yüz döndüreler, bayık Tañrı bilicidür müfsidleri. 3/63*

KT 2 *Pes eger yüz dönderseler, taḥkīk Tañrı Ta 'ālā bilicidür müfsidleri. 3/63*

Münādī: (Ar.) Davet eden, çağırın.

KT 2 *İy bizi yaradan Allāh, taḥkīk biz işitdük bir münādī nidā eyler imān getürmege. 3/193*

Münezzeh: (Ar.) Münezzeh "Allah'ın tüm noksanlardan uzak olması".

KT 2 *Du 'aları cennet içinde, münezzehsin yā Rabb, dimekdür. 10/10*

Müsrifler: (Ar.+ler) İsrif eden.

KT 2 *Taḥkīk müsrifler, şeytānlar qarındaşlarıdır. Taḥkīk şeytān kendüyi yaradan Allāha kāfirdür. 17/27*

Müsülmenler: (Ar.+ler) Müslümanlar.

KT 1 *Bayık ben müsülmenlerdenven. 41/33*

KT 2 *Daḡı eyitdi ben Müselmānlardan-men, didi. 41/33*

Müşrikler: (Ar.+ler) Müşrikler, şirk koşanlar.

KT 1 *Tā galib eyleye anı din üzere dükelcügi, eger duşhar; gördiler-ise daḡı müşrikler. 9/33*

KT 2 *Ġalib eylemeg-içün anı barça dīnler üstine. Eger güç görseler daḡı müşrikler. 9/33*

Mütekebbir/ulu: (Ar./Türkçe) (MUTEKEBBİR). Mütekebbir/ulu (Allah).

KT 2 *Pādişāhdur, münezzehdür 'ayblardan. Selāmdur, imin idicidür. Her nesnede ḥāzırdur. Her nesneye ḡalibdür, kāfırları ḡahr idicidür. Mütekebbir, uludur. 59/23*

Müzd: (Far.) Karşılık, ecir, sevap.

KT 1 *Dakı dilemez size, anun üzere hiç müzd; degül müzdüm benüm, illa âlemler Çalabı'sı üzere. 26/145*

KT 2 *Dağı men sizden anuñ üstine müzd dilemez, benüm müzdüm 'âlemi yaradan katındadır. 26/145*

Nâşır: (Ar.) (VELİ). Yardımcı, dost (Allah).

KT 2 *Tağrı Ta 'âlâ nâşırıdur mü'minleriñ. 3/68*

Nasrâniler: (Ar.+ler) Nasrâniler "Hristiyanlar".

KT 1 *İy anlar kim îman getürdiler! Dutman cuhudları dakı nasrânıları dostlar; bir nicesi anların, dostlarıdur bir nicensün. 5/51*

KT 2 *İy îmân getüren kişiler, Yehūdileri Nasrânileri dost idinmeñüz, anlar biribirine dostlardır. 5/51*

Nebî: (Ar.) Nebi, peygamber.

KT 2 *Eger anlara bir nebî gelse hidâyet üstine olalar ümmetleriñ niçesinden. 35/42*

Nişan: (Far.) Nişan "ayet".

KT 1 *Bayık şunun içinde nişanlardur, bir kavma kim endişe eylerler. 13/3*

KT 2 *Bayık şunuñ içinde nişānlardur bir kavme ki endişe eylerler. 13/3*

Ni'metler: (Ar.+ler) Nimetler "Na'im cenneti".

KT 2 *Tağkık yağşı kişiler ni'metler içindedürler. 83/22*

Nûh: (Ar.) Nûh peygamber. 21/76.

KT 1 *Dakı Nuh'a, ol vakt kim kığırdı ilerüden ya'ni du'a kildi, ibrahim' den, Lût'dan ilerü. 21/76*

KT 2 *Dağı Nûh bize du'a eyledi kavmini helâk eylemege zıkr olanlardan burun. 21/76*

Nür: (Ar.) (NŪR). Nur (Allah).

KT 1 *Tağrı nürıdur ya'nî yol göstericisi, gökleriñ dakı yirün. 24/35*

Od: Ateş "cehennem".

KT 1 *Eyit: Gönenün; bayık döneceğünüz, od dapadur. 14/30*

KT 2 *Eyit: Gönenüñ, bayık ineceğünüz oddan yañadur. 14/30*

Öñ: (EVVEL). Ön, evvel (Allah).

KT 1 *Ol öñdür dakı sondur. 57/3*

Pādişāh (1): (Far.) (MELİK). Padişah “mutlak hākim” (Allah).

KT 1 *Pes yüce oldı Tañrı; pādişāh, Tañrılığa lāyık. 20/114*

Pādişāh (2): (Far.) (MELİK). Padişah “mutlak hākim” (Allah).

KT 1 *Begenilmiş yirde; pādişāh katında, güci yiter. 54/55*

KT 2 *Mekān-ı marzide her nesneye kadir pādişāh katındadurlar. 54/55*

Perriler: (Far.+ler) Periler (cinler).

KT 1 *Dakı ravan eyledük ana bakır çeşmesini ya'nı her ayda üç gün akardı. Dakı perrilerden, anı kim işlerdi ileyinde, Çalabı'sı desturı-y-ıla. 34/12*

Peygamber: (Far.) Peygamber.

KT 2 *Degüldür Meryem oğlu 'İsā illā peygamber, taḥkik geçdi özinden öñdin çok peygamberler. 5/75*

Rakīb: (RAKİB). (Ar.) Rakip “yarattıklarını koruyan Allah”.

KT 2 *Taḥkik Tañrı Ta'ālā sizün üstünüze rakıbdür, ne kim işleseñüz görür. 4/1*

Rûzılar/Rızıklar: (Far.+lar)/(Ar.+lar) Rızıklar.

KT 1 *Dakı bunlarındur ruzılar, uçmak içinde, irtedakı gice. 19/62*

KT 2 *Anlara rızıkları şabāḥda ve 'aşrda. 19/62*

Şābi'ler: (Ar.+ler) Sābiler.

KT 2 *Taḥkik ol kişiler kim imān getürdiler Yehūdiler, daḥı Şābi'ler, daḥı Naşrāniler. 5/69*

Sābit: (Ar.) (HAK). Sabit, gerçek. (Allah).

KT 2 *Yüceldi Tañrı Ta'ālā pādişāhlığı, sābit oldur. 23/116*

Şadaka: (Ar.) Sadaka.

KT 1 *Hayr yokdur çokda, gizlü sözünden anlarun; illā ol kim buyurdu sadakaya; yā eyü işe yā düzmege ādemīlar arasında. 4/114*

Şādıklar: (Ar.+lar) Sadıklar, doğru insanlar.

KT 2 *Kim ki muḥī' olsa Tañrı Ta'ālāya, peygambere daḥı anlar ol kimseler-ile olur ki Tañrı Ta'ālā ni'met virdi anlara nebīlerden, şādıklardan, şehīdlerden, şālihlerden. 4/69*

Şalihler: (Ar.+ler) Salih insanlar.

KT 1 *īmān getirürler Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. Dakı buyururlar eyü işi; dakı yığarlar, yavuz işden; dakı iverler hayrlar içinde. Dakı şunlar salıhlardandır.*
3/114

KT 2 *īmān getirürler Tañrı Ta 'ālāya, kıyāmet günine dağı ve buyururlar yağışılığı, dağı kaytarurlar yamanlıktan, dağı tizedürler hayr işleri. Anlar şālihlerden-dür.* 3/114

Şanduk: (Ar.) Sandık “Ahid sandığı”.

KT 1 *Bayık pādīşahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya 'ni Tevrit sanduğı-y-ıdı.*
2/248

Şanemler: (Ar.) Putlar.

KT 2 *Görmez misin ol kişileri ki naşīb virildi anlara kitābdan? İnanurlar şanemlere, şeytānlara.* 4/51

Sefih: (Ar.) Sefih “şeytan”.

KT 2 *Dağı eydürdi bizüm sefihümüz ki İblīsdir, Allāh haqqına ırak bühtān.* 72/4

Selām (1): (Ar.) (SELĀM). Selam “kusursuz, her türlü noksandan münezzeħ” (Allah).

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge tañrı yokdur. Pādīşāhdur, münezzeħdür 'ayblardan. Selāmdur, imin idicidür.* 59/23

Selām (2): (Ar.) Selam.

KT 2 *Du 'āları cennet içinde, münezzeħsin yā Rabb, dimekdür. Dağı biri birine taħiyyet eylemegi selāmdur.* 10/10

Şon: (ĀHİR). Son, varlığının sonu olmayan (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur.* 57/3

Sultānlar: (Ar. +lar) Sultanlar.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, muṭī' oluñuz Tañrıya, peygāmbere dağı, muṭī' oluñuz sultānlara dağı.* 4/59

Süci: İçki.

KT 1 *Sorarlar sana süciden, dakı kumar oynamaktan.* 2/219

Süleymān: (İbr.) Süleymān (peygamber).

KT 1 *Dakı Davud'ı ya'nī angıl, dakı Süleyman'ı.* 21/78

KT 2 *Ve Dāvūd dağı Süleymān hüküm itdikleri vaqt ekinde...* 21/78

Şehādet: (Ar.) Şehadet.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Siz şaklaşmazsız bizüm-çün illā birisini iki eylük ki şehādetdür yā nuşretdür.* 9/52

Şehīdler: (Ar. +ler) Şehitler.

KT 1 *Şunlardur gey toğrular, dakı şehidler Çalabı'ları katında.* 57/19

KT 2 *Anlardur girçekler. Dağı şehīdlerdür Tañrı Ta'ālā katında.* 57/19

Şekūr: (ŞEKŪR). (Ar.) Çokça sevap veren (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh şekūr, halīmdür.* 64/17

Şeytanlar: (Ar. +lar) Şeytanlar.

KT 1 *Dakı indürmedi anı şeytanlar.* 26/210

KT 2 *Dağı Qur'ānı şeytānlar indürmedi.* 26/210

Şirk: (Ar.) Şirk “Allah’a ortak koşmak”.

KT 2 *İy oğlum, didi. Tañrıya şirk getürme. Taḥkīk şirk ulu zulmdür, didi.* 31/13

Tābūt: (Ar.) Tabut, “Ahit sandığı.”

KT 2 *Dağı eyitdi anlara nebīleri: Anuñ mülki 'alāmeti oldur kim gele size tābūt.* 2/248

Taḳdīr: (Ar.) Takdir “Allah’ın takdiri”.

KT 2 *Güneş dağı yögürür qarār dutacağ yire degin. Ol taḳdīridür her nesneyi bilicidür, 'Azīz Allāhuñ.* 36/38

Taḳvā: (Ar.) Takva.

KT 2 *Dağı azuḳlanuñuz azuḳlaruñ yigregi taḳvādur.* 2/197

Ṭamu: Cehennem.

KT 1 *Her kim uyar-ısa sana anlardan, tolduram tamuyı sizden dükelicükler.* 7/18

KT 2 *Kim uysa saña anlardan, taḥkīk toldurur-men ṭamuyı sizüñ barçañuzdan.* 7/18

Tağrı (1): (ALLAH). Tanrı.

KT 1 *Bayık Çalabunuz **Tañrı**'dur.*10/3

Tağrı (2): (İLĀH). Tanrı.

KT 1 *Ol Tañrı 'dur, Ol kim, yokdur **Tañrı** illā Ol.* 59/23

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge **tañrı** yoğdur.* 59/23

Tağrı (3): (RAB). Tañrı.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed, benüm **Tañrım** bilür, her söz ki göklerde ve yirlerde söylenür.* 21/4

Tevbe: (Ar.) Tövbe.

KT 2 *Kim ḫapmasa iki ay oruç dutsun biri biri ardınca, **tevbedür** Tañrıdan.* 4/92

Tevrāt/Tevrīt: (Ar.) Tevrat.

KT 1 *Dakı indürdi **Tevrīt**'i dakı İncīl'i.* 3/3

KT 2 *Daḫı indürdi **Tevrāt**'ı, İncīli daḫı.* 3/3

Uçmak: Cennet.

KT 1 *Belki sandunuz mı kim giresiz, **uçmaka**; dakı gelmedi size beñzeri anlarun kim geçdiler, sizden ilerü?* 2/214

KT 2 *Siz şanur mısız ki **uçmağa** giresiz size gelmezden burun meseli anlaruñ kim sizden burun geçdiler.* 2/214

Ulu (1): ('AZĪM). Ulu.

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol'dur yüce, **ulu**.* 22/62

KT 2 *Daḫı Tañrı Ta'ālā yücedür, **uludur**.* 22/62

Ulu (2): (KEBĪR). Ulu (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol'dur yüce, **ulu**.* 22/62

KT 2 *Daḫı Tañrı Ta'ālā yücedür, **uludur**.* 22/62

Ulu (3): (MECĪD). Ulu (Allah).

KT 1 *'Arş issi, **ulu**.* 85/15

KT 2 ***Ulu**, 'arş eyesidür.* 85/15

Vāris: (Ar.) (VĀRĪS). Varis, miras alıcı (Allah).

KT 2 *Daḫı biz **vārisler**-biz.* 28/58

Vekîl: (Ar.) (VEKÎL). Vekil (Allah).

KT 2 *Pes anı barça işlerde vekîl idin. 73/9*

Velî: (Ar.) (VELÎ). Velî (Allah).

KT 2 *Dağı ol özleriniñ velîsi ‘amelleri sebebi-le. 6/127*

Yahşî: Temiz “helal”.

KT 2 *Pes yiñüz ol rızqdan ki virdi size Tañrı Ta ‘ālā halālından, yahşısından.*

Dağı şükr eyleñüz ni’metlerini Tañrınıñ, eger siz aña taparsañuz. 16/114

Yahşılar: İyiler.

KT 2 *Dağı Tañrı sever yahşıları. 5/93*

Yahûdiler: (Ar.) Yahudiler.

KT 1 *Dakı eydür yahûdiler dakı nasrânılar. 5/18*

KT 2 *Yehûdiler eyitdiler, Naşrâniler dağı eyitdiler. 5/18*

Yahyâ: (İbr.) Yahyâ (peygamber).

KT 1 *Pes icabat itdük anı; dakı bağışladuk ana Yahya’ı. 21/90*

KT 2 *Pes du ‘āsın kabül itdük ve özine Yahyâ[yı] bağışladuk. 21/90*

Yalavaç: Elçi, peygamber.

KT 1 *Dakı bayık viribidük, yalavaçlar, senden ilerü. 13/38*

KT 2 *Dağı bayık viribidük yalavaçlar senden ilerü. 13/38*

Yaman: Kötü.

KT 2 *Dağı virüñüz yetimlere mällarını, dağı değışmeñüz yahşısı[n] yaman [bir-le]. 4/2*

Yesirler: (Ar.+ler) Esirler.

KT 2 *Yoқdur bir nebîye anuñ yesirleri olmaқ, anlardan fidâ olmaқ hattâ şındurup helâk eyleyince yirde. 8/67*

Yetimler: (Ar.+ler) Yetimler.

KT 1 *Dakı virdi malı, malı sever-iken, yâ Tañrı’yı sever-iken, hısımlık islerine, dakı yetimlere. 2/177*

KT 2 *Dağı şadaқа eylemekdür māl Allāh dostluğına, qarāyiblere dağı, yetimlere. 2/177*

Yūnus: (Ar.) Yunus (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık Yūnus mürsellerdendir. 37/139*

KT 2 *Tahkik Yūnus dağı mürsel nebilerden idi. 37/139*

Yūsuf: Yusuf (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık geldi size Yūsuf, ilerü, huccatlar ile. 40/34*

KT 2 *Tahkik size geldi-y-idi Yūsuf Mūsādan öndin mu'cizāt-ıla. 40/34*

Yüce (1): (A'LĀ). Yüce (Allah).

KT 1 *Tesbih eyle Çalabun adını yüce. 87/1*

KT 2 *Tesbih eyle adını yüce, Tañrıñuñ. 87/1*

Yüce (2): ('ALĪ). Yüce.

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol'dur yüce, ulu. 22/62*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'alā yücedür, uludur. 22/62*

Yüce (3): (MUTE'ĀL). Yüce (Allah).

KT 1 *Gaybı bilici, dakı hazırı; ulu, yüce. 13/9*

KT 2 *Gaybı bilicidir dağı hāzırı. Ulu, yüce. 13/9*

Yüce (4): (REFĪ). Yüce (Allah).

KT 2 *Tañrıñuñ kemāli dereceleri yücedür. 'Arş issidir. Vaħy indirür buyruğın-
dan kimüñ üstine dilese kullarından. 40/15*

Yük: Yük "günah".

KT 1 *Dakı yavuzdur anlarun, kıyamet gününde, yüki. 20/101*

KT 2 *Dağı ne yaman yükdür ol yük ki kıyāmet gününde getirürler anı. 20/101*

Zālimler: (Ar.+ler) Zālimler.

KT 1 *Dakı kāfırlar anlardur, zālimler. 2/254*

KT 2 *Kāfirler zālimlerdür, şamuda ebedi kalurlar. 2/254*

Zekerıyyā: (Ar.) Zekerıyya (peygamber).

KT 1 *Dakı Zekerıyyā'yı; ol vakt kim kığırdı Çalabısına. 21/89*

KT 2 *Zekerıyyā dağı du'ā diledi Tañrıdan. 21/89*

Zü'l-Karneyn: (Ar.) Zülkarneyn.

KT 1 *Eyittiler: İy Zü'l-Karneyn! Bayık Ecüc Mecüc, fesad eyleyicilerdür yirde.
18/94*

KT 2 Eyitdiler: Yā **Zülkarneyn**, didiler. *Taḥkīk Ye'cūc-ile Me'cūc fesād iderler yiryüzinde.* 18/94

Zül'Kifl: (Ar.) Zülkifl (peygamber).

KT 1 Dakı İsmā'il'i dakı İdris'i dakı **Zül-Kifl'i**; dükeli sabr eyleyicilerdendir ya'ni *Taḥrī ta'atına.* 21/85

I.1.1.2. Basit Fiiller

Korkmaz, “kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayırlamayan kök fiiller” tanımını yapar. Türkiye Türkçesindeki kök fiillerin çoğunluğunun tek heceli olduğunu belirterek ses yapıları bakımından yedi başlıkta ele alır: ünlü+ünsüz: *aç-,ak-*; ünsüz+ünlü: *de-, ye-*; ünlü + ünsüz + ünsüz: *art-, ört-*; ünsüz + ünlü + ünsüz: *bak-, bas-*; ünsüz + ünlü + ünsüz + ünsüz: *çarp-, çırp-*; basit ögelere ayırlamadığı için kök fiil sayılan iki heceli fiiller: *çarp-,çırp-*; çatı eki ile genişletilmiş kök fiiller: *danış, barın-* (Korkmaz, 2009:528-529).

Ağ-: Ağmak, yükselmek “Cebrail ve meleklerin Allah katına yükselmesi”. 70/4

KT 1 *Ağar firışteler dakı Cebreyil, andın yana ya'ni 'arş...70/4*

Az-: Azmak “doğru yoldan sapmak.”

KT 1 *Pes her kim toğru yol duta, gendüzi içündür; dakı her kim azdı, azmaz · illā gendüzi üzere.* 39/41

KT 2 *Pes kim hidāyet üstine olsa özi-çündür ve kim ki azsa, azmaz illā nefsin.* 39/41

Beze-: Bezemek, süslemek “Şeytanın güzel gösterip aldatması”. 6/43

KT 1 *Dakı bezedi anlara şeytan, anı kim oldılar işlerler.* 6/43

KT 2 *Daḥı bezedi şeytān anlara işledükleri işleri.* 6/43

Döşe-: Döşemek “savurganlık yapmak”.

KT 1 *Dakı kılma elüni, bağlanmış boynun dapa; dakı döşeme anı.* 17/29

İnan-: İnanmak.

KT 1 *Korkittun mı kim anları, yā korkıtmadun mı anları; inanmazlar.* 2/6

Sög-: Sövmek.

KT 1 *Dakı sögmen anlara kim taparlar Taḥrī'dan ayruğa. Pes sögeler Taḥrī'ya, zulm-iken, bilmeksüz.* 6/108

KT 2 *Sögmeñüz ol kişileri taparlar Tañrıdan özgeye, pes anlar sögerler Tañrı Ta‘ālāya zulm-ıla ‘ilmsüz. 6/108*

Tap-: Tapmak “kulluk, ibadet etmek”.

KT 1 *Dakı şükr eylen Tañrı’ya; eger olursanız ana taparsız. 2/172*

KT 2 *Dahı şükr eyleñüz Tañrı Ta‘ālā[ya] eger siz aña taparsañuz. 2/172*

I.1.2. Türemiş Sözcükler

Banguoğlu, türemiş sözcükler için “kökenler” terimini kullanarak anlam değişikliği yapan üretim ekleri ile uzatılmış kelimeler şeklinde tanım getirir. Birleşik kelimelerden ve yabancı kelimelerden de köklerde olduğu gibi üretim ekleri ile kökenler yapıldığını kaydeder (Banguoğlu, 2015:144). Kelime kök ve gövdelerine kelime türetme yoluyla ekler getirilerek değişik anlamda yeni kelimeler yapmaktır. Kelime yapımında dört ek türü kullanılır: addan ad türeten ekler, addan fiil türeten ekler, fiilden ad türeten ekler, fiilden fiil türeten ekler (Korkmaz, 2009:31). Gülensoy da isim (isim, sıfat, zamir, zarf, edat) ya da fiil köklerine yapım ekleri getirilerek yapılan yeni kelimeler tanımı yaparak Korkmaz’la benzer yapım eki başlıklarını sıralar (Gülensoy, 2010:614).

I.1.2.1. Türemiş İsimler

İsim veya fiil köklerinden yapım ekleriyle kurulmuş isimlerdir. (Korkmaz, 1992:153). Yapım eki almış adlar ve fiillerden türeyen adlardır (Hengirmen, 1997:120). Türemiş isimler, isim kök ve gödelerine veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirilerek iki şekilde meydana getirilir. Tespit edilen söz varlığı içerisinde türemiş isimlerde gözlemlenen yapım ekleri şunlardır: İsimden isim türetenler: “+ CA, +cI, +dAş, +IU, +IUK, + rAk, + sII, + T, +sUZ”. Fiilden isim türetenler: “-AcAk, -An, -Gun, - IcI, -In, -Iş, -mAk ; mAg; -mAklık, -mAz, -mIş, -(U)k, -U, -Ur”.

a. Fiilden Türemiş İsimler

a1. “-AcAk” ekli isimler

Banguoğlu, “yeni bir birleşik ek” şeklinde ifade ettiği -AcAk ekini sıfat-fiil eki olarak ele alır ve daha çok adlaşarak fiille ilgili her türlü nesneyi gösterir açıklamasını yapar (Banguoğlu, 2015:228). Gülsevin, “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” adlı çalışmasında gelecek zamanın işlek sıfat-fiil eki olarak ele alır (Gülsevin. 2011:123). Üstüner ise “Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri” adlı çalışmasında Batı Türkçesinde yaygınlaşmış gelecek

zaman kip eklerinin yerini tuttuğunu, –AcAk ekinin Anadolu ağızlarında yaygın bir şekilde gelecek zaman kip eki ve sıfat-fiil eki görevleriyle kullanıldığı belirtir (Üstüner, 2000:29). Ekin yapısı ile ilgili farklı görüşler ortaya atılmıştır. Korkmaz, “Türkçede –AcAk Gelecek Zaman Ekinin Yapısı” başlıklı makalesinde bu görüşleri değerlendirerek ekin yapısını gelecek zaman eki “-ga>a” + hâl eki “+ça>+ca” + te’kid edatı “ok>k” > “a+cak” şeklinde bir birleşme olduğunu savunur (Korkmaz, 1959:159-168).

Κorunacaκlar: Korunacaklar. “takva sahipleri.”

KT 2 *İşte o kitāb. Bunda şübhe yoκdur κorunacaκlar için ‘ayn-ı hidāyetdir. 2/2*

a2. “-An” ekli isimler

Batı Türkçesinde, “ğ/g” seslerinin düşmesi ile “-An” şeklini alan ek, geniş ve şimdiki zaman anlamı ile bütün Türk lehçelerinde kullanılır (Eraslan, 1980:27). Tekin, Orhun Türkçesinde –gAn şekli ile hem şimdiki zaman hem de geçmiş zaman eylem sıfatı anlamı ile ele alır (Tekin, 2003:171). Eski Uygur Türkçesinde –gAn şekliyle geniş ve şimdiki zaman anlamında kullanılan sıfat-fiil ekidir (Şen, 2014:70). Karahanlı ve Harezmi Türkçelerinde de –gAn şekli ile karşımıza çıkar. Banguoğlu, geniş bir kullanıma sahip olan ekle türetilen sıfat-fiillerin sıfat ve ad olarak kullanıldığına değinir ve “alan”, “yazan”, “gelen” gibi örnekler verir (Banguoğlu, 2015:234). Üstüner, bütün Anadolu ağızlarında sıkça kullanıldığını en çok sıfat olarak kullanılan kelimeler türettiğini belirtir. Azerbaycan Türkçesinde –Dık/-DUk eki yerine kullanıldığına; –Dık/-DUk ekinin de –An eki yerine kullanıldığına işaret eder (Üstüner, 2000:52-53). Gülsevin, eki geniş zaman sıfat-fiil eki başlığında işlek bir ek olarak ele alır (Gülsevin, 2011:124). Tümurtaş, eki geçmiş zaman partisipleri başlığında ele alarak “alan”, “bilen”, “bulandır”, gibi derlediği örneklere yer verir (Timurtaş, 1994:136).

Büyüklenenler: Büyüklenenler, kibirlenenler.

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā sevmez büyüklenenleri. 16/23*

Dirilden: (MUHYİ). Dirilten (Allah).

KT 2 *Tahkiκ oldur ölülere dirilden. 30/50*

Turanlar: (Kıyamda) duranlar.

KT 1 *Dakı arıt Ev‘ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku‘ eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

Yaradan: (FĀTİR). Yaradan.

KT 2 *Gökleri Allāh yirleri dahı yaradan Allāh.* 12/101

a3. “-Gun” ekli isimler

Eski Türkçeden itibaren *-ğın, -gin, -kın, -kin* şekilleri ile gözlemlenebilen fiilden isim yapma eklerindedir. *Tirgin* “kalabalık, dernek”; *tazkin* “mülteci” (Gabain, 2007:52). Gülsevin, ekin Eski Anadolu Türkçesinde hem geçişli hem geçişsiz fiillere geldiğini belirterek “*azgun, çapkun*” örneklerini verir (Gülsevin. 2011:134). Özkan, pasif anlamlı sıfatlar ve isimler yaptığını söyler ve *azgun, düzgün* gibi örneklere yer verir (Özkan, 2000:120). Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde sıfat-fiil türeten bir ek olarak alır, *kodgun* “*konulmuş*”, *köçkün* “*göç eden*” gibi kelimelere yer verir. Harezmi Türkçesinde ise az kullanıldığına değinerek eki “*bozgun*”, “*dizgin*” kelimeleri ile tanıklar (Hacıeminoğlu,2013:20; 1997:48). Eckmann, meslek ve faaliyet bildiren bir ek olarak Çağatay lehçesi yapım ekleri içerisinde ele alır: *kovgun* “*kovalama, takip*”, *ötgün* “*geçmiş, geçen*” (Eckmann, 2009:52).

Azgunlar:Azgınlar.

KT 1 *Bayık anlar, buldılar atalarını azgunlar.* 37/69

KT 2 *Andan atalarını azgunlar tapdılar-ıdı.* 37/69

Tutgunlar: Tutgunlar “esirler”.

KT 1 *Olmadı hiç peygambar kim ola anun tutgunlar, tā çok depeleye yirde.* 8/67

a4. “-IcI” ekli isimler

Eski Türkçede var olan *-gUçI* ekinin devamı olan *-IcI* Türkiye Türkçesinde daha çok fiilden isim yapma eki olarak kullanılır. Anadolu ağızlarında nadiren sıfat-fiil eki olarak görülür (Üstüner, 2000:136). Tekin, Göktürkçede, eyleyici adlar türeten ek açıklaması ile *ayguçı* “danışman, sözcü”, *itgüçi* “yapan, eden” örneklerini verir (Tekin, 2003:171). Eski Türkçede, “*-guçi, -güçi*” soyut isimler, alet isimleri ve sık sık sıfat yapan “*-gu, -gü*” fiilden isim yapma ekinin genişletilmiş şeklidir (Gabain, 2007:52). Gülsevin, eki fiilden isim yapan ekler arasında gösterirken sıfat-fiil türeten ekler arasında olmayacağını savunur. Gerekçe olarak da sıfat-fiillerin zaman anlamı taşıdıklarını ve olumsuzlarının *-mA* eki ile yapıldıklarını gösterir. *-IcI* eki ile türetilen kelimelerin zaman anlamı taşımadıklarını ayrıca olumsuzlarının değil ile yapıldığını kaydeder (Gülsevin. 2011:137). Timurtaş, eki fiilden isim yapma eki “*-i*” ile isimden isim yapma eki “*+cI*” ekinin birleşmesi ile oluştuğu bilgisi ile birlikte “*dilenici*”, *turıcı*” örneklerini verir (Timurtaş, 1994:81). Özkan, Eski

Anadolu Türkçesinde, ekle ilgili bir işi hünlerle ve alışkanlık hâlinde yapmayı göstermek üzere isimler türetir açıklamasını yaparak “*alıcı, gidici, dilenici, giderici*” gibi örneklere yer verir (Özkan, 2000:120). Korkmaz, Türkiye Türkçesinde, - *IcI* eki için fiil kök ve gövdelerine getirilerek ad ve sıfat türeten çok işlek bir ek açıklamasını yapar. Ekin şu işlevlerine değinir: Meslek, uğraşı adları türetir: *araştırmacı, bakıcı*; işi yapan, yapma etkisi gösteren sıfatlar türetir: *açıcı, ağlatıcı*; fiilin gösterdiği işi bir özellik olarak gösteren sıfatlar türetir: *akıcı, aldatıcı*; araç gereç adları türetir: *alıcı, arıtmacı*. Korkmaz ayrıca ekin Arapça kökenli kelimelere karşılık bulunmasında yardımcı olduğunu belirtir. Örnek: *denetleyici* “murakıb”; *düzeltilici* “musahhih” vb. (Korkmaz, 1959:83-84).

Aldayıcı: Aldatıcı “şeytan”.

KT 1 *Dakı aldamasun sizi, Tañrı-y-ıla ya'nî mühlet virmegi-y-ile, aldayıcı ya'nî şeytan.* 31/33

Alıcı: Alıcı “Amelleri yazan melekler”.

KT 1 *Ol vakt kim alurlar iki alıcı ya'nî ameller yazarlar, sağdan dakı soldan oturıcı.* 50/17

Anıcı/Okıyıcı: Anıcı “Kur’an’dan öğüt alan, okuyan”.

KT 1 *Dakı bayık geñez eyledük Kur'an'ı, okımak için -yā ezberlemek: için- Pes var mı anıcı -yā okıyıcı-? 54/17*

Ayblayıcı: (Ar.+ la-y-ıc) Ayıplayıcı ”alay eden kimse”

KT 1 *Veyldür, her bir, adam ardınca yavuz söyleyiciye, ayblayıcı!* 104/1

Bağışlayıcı: (VEHHĀB). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Yā katlarında midur hazınaları, Çalabun rahmatınun, beñdeşsüz, bağışlayıcı? 38/9*

Bilici (1): (‘ALĪM). Bilen (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı bilicidür, bilürdür.* 31/34

KT 2 *Tañrı Ta'ālā her nesneyi bilicidür.* 31/34

Bilici (2): (HABĪR). Bilici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol dürüst işlüdür, bilicidür.* 6/73

KT 2 *Ol hikmetler issidür, gāyetde bilicidür.* 6/73.

Bilici (3): (MUHĪT). Bilen, kuşatıcı (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā her nesneyi bilicidür.* 4/126

Dileyiciler/Dilenciler: Dileyiciler/dilenciler “ihtiyacından dolayı isteyenler”.

KT 1 *Dakı virdi malı, malı sever-iken -ya Tañrı’yı sever-iken- hısımlık islerine, dakı yetimlere, dakı miskinlere, dakı yol erine, dakı dileyicilere, dakı mükātebler bahasına.* 2/177

KT 2 *Dağı şadağa eylemekdür māl Allāh dostluğına, qarāyiblere dağı, yetimlere ve miskinlere ve yoksullara, misāfirlere dağı dilencilere ve yesirlere dağı.* 2/177

Dirici: (CĀMĪ’). Derici, toplayan (Allah).

KT 1 *İy Çalabumuz! Bayık sen diricisen ādemīları, bir güne kim gümen yokdur anun içinde.* 3/9

Dirildici: (MUHYĪ). Dirilten, varlıklar hayat veren.

KT 1 *Bayık Ol kim diriltti anı, dirildicidür ölüleri; bayık Ol, her nese üzere güci yiterdür.* 41/39

Dögici: Dögücü, (kıyamet).

KT 1 *Dögici -yā kahr eyleyici- ya ‘nī kıyamət, gönülleri, korku-y-ıla. Nedür döğici? Dakı ne nese bildürdi sana, nedür döğici.* 101/1, 2, 3

Durucu/ıurucu: (KĀĪM). Durucu “kontrol eden” (Allah).

KT 1 *Pes ol kim ol durucudur ya ‘nī gözedicidür, her bir nefis üzere.* 13/33

KT 2 *Pes ol kim ıurucudur her bir nefis üzere ya ‘nī gözedicidür.* 13/33

Esirgeyici: (RAŪF). Esirgeyici (Allah).

KT 2 *Tahķīķ Tañrı Ta ‘ālā kişiler esirgeyicidür, rahmet kılıcıdır.* 2/143

Geçürici: (HALĪM). Bağışlayıcı, affedici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı bilicidür, geçürici.* 22/59

Girçekleyici (1): Gerçekleyici, doğrulayıcı “Kur’an”.

KT 2 *Dağı uşbu Kur’ānı indürdük; mübārekdür, girçekleyicidür, ileyince gelen kitābları.* 2/97

Girçekleyici (2): Gerçekleyici, doğrulayıcı “peygamber”.

KT 2 *Dağı ol vaķt kim geldi anlara peyğamber ki Muħammeddür, Tañrı Ta ‘ālā ķatından. Girçekleyici anlar-ıla olan kitābı.* 2/101

Göçgenici: Böbürlenen.

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmez her göçgeniciyi, fahr eyleyici.* 31/18

Görücü: (BASİR). Görücü (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, anı kim işlersiz görücüdür.* 2/110

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā siz işledüğünüz nesnelere görücüdür.* 2/110

Gözedicisi: (KĀİM). Gözetici (Allah).

KT 1 *Pes ol kim ol durucudur ya‘nī gözedicidir, her bir nefis üzere.* 13/33

KT 2 *Pes ol kim tıricudur her bir nefis üzere ya‘nī gözedicidir.* 13/33

İnanıcı: İnanan, mümin.

KT 1 *Bayık şunun içinde nişandur size, eger olur-ısanuz inancılar.* 2/248

İşidici: (SEMİ‘). İşitici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol işidicidir, bilici.* 21/4

KT 2 *Ol Allāh her nesne[yi] işidicidir, bilicidir.* 21/4

İşleyici: (FA‘ĀL). İşleyici, “istediğini yapan” (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun, işleyicidir anı kim diler.* 11/107

KT 2 *Seni yaradan Tañrı dilediği nesneyi işleyicidir.* 11/107, 85/16

Kaplayıcı: (MUHİT). Kuşatıcı, ihata edici (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, ardından anların kaplayıcıdır.* 85/20

Katlanıcılar: Katlanıcılar, sabrediciler

KT 1 *Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı nafaka viriciler, dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya‘nī namaz kılıcılar.* 3/17

KT 2 *Bayık şunun içinde nişānlar var katlanıcılara, şükr eyleyici[lere].* 14/5

Kığırdıcı: Davet edici, çağırıcı.

KT 1 *İy Çalabumuz! Bayık biz işiddük kığırdıcı ya‘nī Muhammed “salla’llāhu aleyhi ve sellem” yā Kur’an, kığırur ĩmana kim.* 3/193

Korkıcılar: (Allah’tan) Korkanlar

KT 1 *Bayık korkıcılarındur, Çalabı’ları katında, dinlenmek uçmakları.* 68/34

Korkıdıcı (1): Uyarıcı (Kur’an).

KT 1 *Dakı hak için indürdük anı, dakı hakk-ıla indi ya‘nī Kur’an, ya‘nī anın içindeki hakdur. Dakı viribimedük seni, illa muştlayıcı dakı korkıdıcı.* 17/105

KT 2 *Dağı biz Kıur'ānı indürdük hakk-ıla. Ol hakk-ıla indi. Dağı biz seni göndermedük, illā muştılayıcı muğı'lere, dağı **ķorkudıcı** 'āşilere. 17/105*

ķorkudıcı (2): Uyarıcı “peygamber”.

KT 1 *Kim tapman illā Tañrı'ya. Bayık ben, size andan **korkudıcıvan**, dakı muştılayıcıvan. 11/2*

KT 2 *'İbādet eylemeñüz illā Tañrı Ta'alāya. Ben size andan **ķorkudıcı-men**, dağı beşāret eyleyici-men. 11/2*

ķorkudıcı (3): (MUNZİR). Korkutucu (uyarıcı Allah).

KT 1 *Bayık biz olduk **korkudıcılar**. 44/1-3*

KT 2 *Dağı biz seni göndermedük, illā **muştılayıcı** muğı'lere, dağı **ķorkudıcı** 'āşilere. 17/105*

ķurtulıcılar: Kurtulanlar “Ahirette, sevapları ağır gelenler.”

KT 1 *Dakı terazu-y-ıla tartmak, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzulan -yā dardılmışları-, şunlardır **ķurtulıcılar**. 7/8*

Muştılayıcı (1): Müjdeleyici (Kur'an).

KT 1 ***Muştılayıcı** dakı korkudıcı. Pes yüz döndürdi eyregi anlarun, pes anlar işitmezler. 41/4*

KT 2 ***Beşāret idicidür**, dağı **ķorkudıcıdur**. Pes anlar çoğı i'rāz iderler. Anlar işitmezler. 41/4*

Muştılayıcı (2): Müjdeleyici “peygamber”.

KT 1 *Dah viribimedük seni, illā **muştılayıcı** dakı korkudıcı. 17/105*

Ögiciler: Övücüler “şükredenler”.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, **ögiciler** her halda; oruç dutucılar. 9/112*

Öğütleyiciler: Öğütleyiciler.

KT 1 *İy Musa! Bayık cema'at kim göze görünür, tanışurlar senün sebebünden, tā depeleyeler seni. Pes çık; bayık ben sana **ögütleyicilerdenven**. 28/20*

Şakınıcılar: Sakınıcılar “takva sahipleri”.

KT 1 *Dakı yakın olındı uçmak, **sakınıcılara**, ırak degül iken. 50/31*

Şaklanıcılar: Saklanıcılar “takva sahipleri”.

KT 2 *Uçmağ şıfatı ol kim va ‘de olundı şaklanıcılara, aqar altından ırmaqlar, yiyesi[si] anuñ hemişedür, dağı anuñ gölgesi.* 13/35

Saklayıcı (1): (HAFİZ). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum, her nese üzere saklayıcıdur.* 11/57

KT 2 *Taḥkīk benüm Çalabum her nesneyi şaklayıcıdur.* 11/57

Saklayıcı (2): (MEVLĀ). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı eger yüz döndürel, bilün kim bayık Tañrı arka viricinüzdür. Eyü saklayıcıdur; dakı eyü arka viricidür.* 8/40

Saklayıcı (3): (MUKİT). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere güci yiter -yā saklayıcı-. 4/85*

Saklayıcı (4): (RAKİB). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere saklayıcı.* 33/52

Saklayıcı (5): (VEKİL). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, anun üzere kim eydürüz, saklayıcıdur.* 28/28

Saklayıcılar: Saklayıcılar “koruyucu melekler”.

KT 1 *Dakı viribir sizün üzere saklayıcılar ya ‘nī iki firişte gündüzün, iki firişte gece; tā kaçan kim gele birünüzü ölüm, canın ala anun yalavaçlarımız.* 6/61

Sevici: (VEDŪD). Seven (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum rahmat kılıcıdur, sevici ya ‘nī mutı ‘ları.* 11/90

Sıyıcı: Kırıcı, parçalayıcı (cehennem) “Hutame”.

KT 1 *Degül eyle! Bayık bırağınla sıyıcı içine ya ‘nī tamu kim neyi bulur-ısa uva-*
dur. 104/4

Sürici: Süren, sevmeden. “Mahşer günü insanları İlâhi huzura getiren melek”. 50/21

KT 1 *Dakı geldi her nefis, anun-ıla sürici dakı tanuk.* 50/21

Tapıcılar: Tapanlar “Allah’a kulluk edenler.”

KT 1 *Dakı virdük ana kavumını, dakı kavminun beñzerini anların-ıla; rahmat için bizüm katumuzdan, dakı ögüd için tapıcılar.* 21/8

Viribiyici: (MURSİL). (Peygamber) gönderen (Allah).

KT 1 *Bayık biz olduk viribiyiciler, rahmat-ıçun Çalabundan; bayık Ol işidicidir, bilici. 44/4-6*

Yañsulayıcılar: Alay edenler.

KT 1 *Dakı bayık oldum-ıdı yansulayıcılardan. 39/56*

Yaradıcı (1): (BĀRĪ'). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Şol yigrekdür size, Yaradıcı 'nuz katında. Pes tevbe viridi size; bayık Ol tevbe viricidir, rahmat kılıcı. 2/54*

Yaradıcı (2): (BEDĪ'). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Yaradıcı gökleri dakı yiri. 6/101*

Yaradıcı (3): (FĀTİR).

KT 1 *Gökler yaradıcı dakı yir. 42/11*

KT 2 *Yaradıcısudur gökleriñ ve yirleriñ. 42/11*

Yaradıcı (4): (HĀLİK). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Tañrı yaradıcudur her neseneyi; dakı Ol, her nese üzere saklayıcudur dakı iş sürici. 39/62*

KT 2 *Tañrı Ta 'ālādur her nesneyi yaradıcı. Dañı ol her nesne üzere vekıldür. 39/62*

Yarıcı: (FĀLİK). Yarıp çıkaran.

KT 1 *Y arıcudur subhı; dakı eyledi gıceyi, dölenesi nesene. 6/96*

KT 2 *Şabāhları dañı yaradıcudur karañulukdan çıkarur. 6/96*

Yarlıgayıcı (1): (GAFFĀR). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Gökler Çalabı 'sı dakı yiriñ, dakı ol ikisi arasındağımın; bendeşsüz, yarlıgayıcı. 38/66*

Yarlıgayıcı (3): (TEVVĀB). Bağışlayıcı, tevbeyi kabul eden.

KT 2 *Ol Tañrı yarlıgayıcudur, rahmet idicidir. 2/37*

Yarlıgayıcı (2): (GAFÛR). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı yarlıgayıcudur, ivici degül. 2/225*

KT 2 *Dañı Tañrı Ta 'ālā yarlıgayıcudur, halımdür. 2/225*

a5. “-In” ekli isimler

Tekin, Köktürkçede “-Xn” şekli ile fiilden isim yapan ekler arasında göstermiş, örnek olarak *bul-*: ”elde etmek“ kökünden türetilmiş *bulun*: “tutsak, esir” kelimesini vermiştir. (Tekin, 2003:92). Eski Anadolu Türkçesinde, geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek isimler türetir: *dütün, düğün* (Gülsevin, 2011:135). Banguoğlu ekin küçültme, berkitme anlamı kattığına değinir: *yeğün, kalın, boyun, oyun* (Banguoğlu, 2015:181).

Bulun: Ganimet.

KT 1 *Sorarlar sana bulınlardan; eyit: Bulınlar Tañrı'nundur, daki Yalavacımın.*

8/1

Yakın: (KARĪB). Yakın (Allah).

KT 1 *Bayık Ol işidicidür, yakındur.* 34/50

KT 2 *Ol her nesne[yi] işidicidür, yakındur.* 34/50

a6. “-Iş” ekli isimler

Köktürkçede, savaş anlamına gelen ” *süñüş, tokış, urış* ” gibi örneklerde fiilden isim yapan ek olarak gözlemlenir (Tekin, 2003:93). Master eki olmasının yanında kalıcı isimler de yapar: *depreniş* (Gülsevin, 2011:135). Haceminoğlu, “Karahanlı Türkçesi Grameri” ve Harezmi Türkçesi ve Grameri” adlı çalışmalarında çok işlek bir ek olduğunu bu ekle soyut kavramlar ve fiilin ifade ettiği hareketi gösteren isimler yapıldığını bildirir. Örnek olarak, Karahanlı Türkçesinde *alkış* “alkışlama”, *agış* “yükselme”, *bakış* Harezmi Türkçesinde “*batış, biliş, iniş*” gibi kelimeleri verir (Haceminoğlu, 2013:26; 1997:52).

Alkış: Alkış “övgü, esenlik dilemek”.

KT 1 *Du'ası anlarun, anlarun içinde: Arulıgun senün, iy Tañrı! Dakı alkışları anlarun içinde, selām virmekdür.* 10/10

a7. “-mAk ; mAg; -mAkllık” ekli isimler

Aynı fonksiyona sahip master ekleridir. “-mAk” en işlek olan biçimidir. İkinci dercede işlek olan biçimi ise “-mAkllık” ekidir (Gülsevin, 2011:122). Gabain, Eski Türkçede, “-mak” ekinin soyut ve diğer isimler yaptığını söyler: *ukmak* “akıl, görüş, fikir”. Diğer şekli olan “-makllık” ekini ise fiilden sıfat yapan ekler arasında ek yığılması örneği olarak ele alır: *sadu timaklık saw* “aferin denecek söz” (Gabain, 2007:53, 57). Haceminoğlu, Karahanlı Türkçesinde *ayttmaklık* “söylemeklik”, *körüşmek* “görüşmek” ve Harezmi Türkçesinde, *ağırlamak* “saygı göstermek”, *ahsurmak* “aksırmak” gibi kelimelerle ekin kulla-

nımını örnekler (Hacıeminoğlu, 2013:162; 1997:50). Korkmaz, fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bir ek olduğundan, geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz her türlü fiil kök ve gövdesine gelerek geçici kılış adları türettiğinden bahsederek kalıplaşma yoluyla kalıcı adlar da yaptığını kaydeder (Korkmaz, 2009:95).

Aldamak / aldamağ: Aldatmak.

KT 1 *Pes tama 'landurdı ol ikiyi, **aldamağ**-ıla. 7/22*

KT 2 *Pes azdurdı ikisini **aldamağ**-ıla. 7/22*

Azmaklık: Azmaklık “sapıklık, dalâlet”.

KT 1 *Eyit iy Muhammed: Ol kim oldı **azmaklık** içinde, uzadı-virür anun için Tañrı, uzatmaklık. 19/75*

Diñlenmek: Na'im cenneti.

KT 1 *Bayık eyü işlüler, **diñlenmek** içindedür. 83/22*

Göyünmek: Yanmak, “cehennemde yanmak”.

KT 2 *Nice ki yalıñı söyünse arturur-biz anları **göyünmek**. 17/97*

Okımaklık: Dua.

KT 1 *Dakı olmadum ben seni **okımaklığum**-ıla iy Çalabum ümidsüz. 19/4*

Ögmek: Övmek “hamd, şükür”.

KT 1 *Anundur pādışahlık, dakı anundur **ögmek**; dakı Ol her nese üzere güci yiter. 64/1*

Ögmeklik: Hamd, şükür.

KT 1 *Dakı **ögmeklik** Tañrı 'nundur, âlemler Çalabı 'sı. 6/45*

Şakınmak: Sakınmak “takva”.

KT 1 *Dakı azıklanun; bayık azıklanun; bayık azık yigreği, **sakınmakdur**. 2/197*

Tapmaklık: Tapmaklık “kulluk”.

KT 1 *Pes tapgıl ana; dakı sabr eyle anun **tapmaklığına**. 19/65*

Ululanmağ: Ululanma, kibirlenme.

KT 2 *Eyitdi Tañrı Ta'ālā: Pes in aşığa gökden, pes olmaz saña **ululanmağ** anda, pes çık. 7/13*

Üleşmek: (Miras) bölüşme.

KT 1 *Dakı kaçan kim hazır ola **üleşmeğe** hısımlık isleri ya 'nı miras değmez gişi-*

ler daki yetimler; daki miskinler...4/8

KT 2 *Dağı üleşmek* vaktde hâzır olsa qarâyibler, yetimler dağı, miskinler dağı pes virüñüz anlara ol mâldan. 4/8

Yarlıgamak/Yarlıgamağ: Bağışlamak.

KT 1 *Şunlar mu'minlerdür girtüden. Anlarundur derecetler, Çalabıları katında; daki yarlıgamak, daki ruzî görklü.* 8/4

KT 2 *Dağı yarlıgamağ-ıçun Tañrı Ta'âlâ imân getüren kişilerün günâhlarını, dağı helâk eylemeg-içün kâfirleri.* 3/141

a8. “-mAz” ekli isimler

Fiilden sıfat türeten eklerdendir. Sıfatın bazan de yüklem isminin olumsuzudur (Gabain, 2007:57). “-ir (-er)” geniş zaman sıfat-fiillerinin olumsuz şeklidir. Eski Türkçeden beri “-mez” şeklinde olumsuz sıfat olarak görülmektedir. Örnek: *bilmez kişi, ermez kişi.* (Banguoğlu, 2015:270).

Yaramaz: Habis, murdar, pis

KT 2 *Eyit yâ Muhammed: Berâber olmaz yaramaz nesne-y-ile yahşı nesne, eger begenseñ dağı yaramazuñ çokluğını.* 5/100

a9. “-mIş” ekli isimler

Eraslan, geçmiş zaman ifadesi taşıyan ve Türk lehçe ve şivelerinde çokça kullanılan bir ek olduğunu Eski Türkçede *-muş/-miş*, “n” diyalektiğinde *-maş/-meş*, nadiren de *-muş/-müş* şeklinde kullanıldığından bahseder (Eraslan, 1980:28). Tekin, Orhun Türkçesinde eylem sıfatı görevi ile kullanıldığı örneklere yer verir. “*Yir sayu barmış bo[dun] "her yere gitmiş halk"* (Tekin, 2003:170). Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde, işlek bir sıfat-fiil eki olduğunu belirterek “*yâ resûlallah teñri gelmiş ve gelesi yazıguñ yarlıgadı mı*” örneğinde eki tanıklar (Gülsevin, 2011,123). Gabain, etken ve edilgen karakterli, zaman bakımından belirsiz isim fiil; sık sık da yüklem ismi yaptığını söyler (Gabain, 2007:53). Üstüner, Sıfat-fiil ekleri üzerine yaptığı çalışmasında, “-mIş” ekli sıfat-fiillerin, niteledikleri ismin düşmesi ile isim olarak kullanıldığını ve isim çekim ekleri alabildiklerini bilgisini paylaşarak ekin çokluk, iyelik ve hâl ekleri ile kullanımlarına Anadolu ağızlarından örnekler verir (Üstüner, 2000:149-150). “-mIş” eki, Karahanlı, Harezmi ve nadiren Çağatay Türkçelerinde fiillerden sıfat türetme görevi ile kullanılmıştır. Korkmaz, “-mIş” ekinin bir yanı fiil bir yanı sıfat olan geçici sıfatlar türettiğini bildirir (Korkmaz, 2009:346).

Arınmışlar: Arınmışlar “Melekler”. 56/79

KT 1 *Yokanmaya ana illā arınmışlar.* 56/79

Ögülmüş: (HAMİD). Övülmüş (Allah).

KT 1 *Çalabı'ları destûrıyla; yolu dapa güci yiter bendeşsüzün, ögülmüş.* 14/1

KT 2 *Rabbüñ izniyle yolundan yaña beñdeşsüzün ögülmüş.* 14/1

Sevilmiş: (VEDÛD). Sevilmiş (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmişdür -yā sevicı işın eyleyicidür sālhlara.*

85/14

a10. “-T” ekli isimler

Özkan, Eski Anadolu Türkçesinde fiilden isim yapma eklerinden olan “-t” için daha çok yer ve araç bildiren isimler türettiğini kaydeder ve bu ekle türetilmiş *ayr-ıt, bin-it, iç-it* gibi örnekleri sıralar (Özkan, 2000:121). Gülsevin de “Eski Anadolu Türkçesinde Ekler” başlıklı çalışmasında ekin geçişli fiillere gelerek isim yaptığını bildirir: *yığur-t, ög-üt* (Gülsevin, 2011:136). Korkmaz, ekin Eski Türkçeden beri süregelen ve Eski Anadolu Türkçesinde de örnekleri bulunan bir ek olduğunu söyleyerek geçişli ve geçişsiz fiillere gelerek isimler ve sıfatlar türettiğini aktarır. Ekin, yer, araç ve yiyecek adları türettiğini de ekleyerek *düşüt “düşük”, geçit, kavut “kavrulmuş buğday”, umut* gibi örneklere yer verir (Korkmaz, 2009:107).

Yanud: Yanıt “mehir”.

KT 1 *Dakı virün anlara yanudlarını eylüg-ile.* 4/ 25

a11. “-U” ekli isimler

Özkan, ekin oluşumu ile ilgili Eski Türkçede “-t-g”, “-i-g” ekinin sonundaki “g” ve “g” lerin düşerek aradaki yardımcı ünlünün fiilden isim yapım eki durumuna geldiğini bildirir: *kork-u, öl-ü, bil-ü, tol-u* vb. (Özkan, 2000:121). Banguoğlu, ekin “-ig” şekline değinerek Batı Türkçesinde damak ünsüzünün düşmesi ile “-i” ekinin ortaya çıktığına isim ve sıfatlar türettiğine dikkat çeker örnek olarak *tirig>diri, ölü, dolı, katı* gibi kelimere yer verir (Banguoğlu, 2015:244). Korkmaz, benzer bir görüşü ileri sürerek ekin işlev bakımından fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu olan soyut ve somut adlar, sıfatlar türettiği bilgisini verir: *doğru, kap-ı-g>kapu, sür-ü-g>sürü, batı, çatı, ağırı* vb. (Korkmaz, 2009:82). Ergin de eskiden bu ekin başka değişik şekillerde karşımıza çıktığını söyleyerek *yaz-ı, sık-ı, tart-ı, sık-ı* gibi örneklere yer verir (Ergin, 1987:258).

ƘorƘu: Korku. “saygı, huşû”.

KT 2 *Daħı dūşerler yüzleri üstine ağlayup. Daħı anları Ƙur’an işitmekleri ƘorƘuların arturur.* 17/109

Toğru (1): Doğru “Kur’an-ı Kerim”.

KT 1 *Dakı ol kim getürdi toğruyu ya’nı Kur’an’ı, dakı toğru duttı anı anlardur muttakılar.* 39/33

Toğru (2): (SĀDİK). Doğru (Allah).

KT 1 *Şol, cezā virdük anlara zulumlarından ötürü; dakı biz toğrularuz ya’nı habar virdüğümüzde.* 6/146

a12. “-(U)r” ekli isimler

Eraslan, isim-fiiler başlığı ile ele aldığı eki, Eski Türkçeden beri işlek bir ek olarak gösterir. Eski Türkçede daha çok *-ur/-ür* şeklinin kullanıldığına değinen Eraslan, *-r/-ar/-er/-ur/-ür* biçiminde isimler ve sıfatlar türettiği bilgisini verir (Eraslan, 1980:123-125). Orhun Türkçesinde, eylem sıfatı olarak niteleyici ve yüklem görevi ile kullanılır. Örnek: *kör-ür közüm körmöz tög bil-ir biligim bilmöz tög boltı* (Tekin, 2003:168). Eski Uygur Türkçesinde, *-ur, -ür, -yur, -yür* biçiminde geniş zaman sıfat-fiil eki olarak kullanılan ek Türkiye Türkçesindeki *-r, -Ar* sıfat-fiil ekine karşılık gelir (Şen, 2014:71). Ek, *-r, -Ar-, -Ur* şekilleri ile sıfat-fiil türetme görevinde Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde işlevini sürdürmüştür. Korkmaz, *-r, Ar-, -Ir, -Ur* biçimleri ile ele aldığı ekin geniş zaman sıfat-fiilleri türen işlek bir ek olduğunu belirtir. Geldiği fiilin gösterdiği işin “her zaman üzerinde bulundurma” anlamında sıfatlar ve bazı kalıcı adlar yapar. Örnek: *akar su, döner, bilgisayar vb.* (Korkmaz, 2009:104).

Bilür (1): (‘ALĪM). Bilen (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı bilürdür, dürüst işlüdür.* 24/59

Bilür (2): (HABĪR). Bilir (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı bilicidür, bilürdür.* 31/34

Bilür (3): (ŞEHĪD). Bilir (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, her nese üzere bilürdür.* 22/17

Görinür: (ZĀHĪR). Görünür (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur, dakı görünürdür -yā galıbdur dakı gizlüdür.* 57/3

Görür: (BASİR). Görür (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı işidür, görürdür.* 22/61

İşidür: (SEMİ’). İşitir (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı işidür, görürdür.* 22/61

a13. “-(U)k” ekli isimler

Eski Anadolu Türkçesinde, ünlüsü devamlı yuvarlak olan fiilden isim yapma ekidir. Hem geçişli hem de geçişsiz fiillere gelerek *-miş* ekinin işlevinde isim ve sıfatlar türetir. Örnek: *katuk, yazuk, bölük, açuk* vb (Gülsevin, 2011:136). Gabain, “Eski Türkçenin Gramerinin”de ekin *-k, -k, -uk, -ük* şekillerini vererek türettiği isimlerin bazen edilgenlik, bazen de yapılan işin sonucunu belirttiğini, daha çok sıfat olarak kullanıldığını bildirir (Gabain, 2007:54). Ek, Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde fiilden isim yapma eki olarak işlevini sürdürmüştür. Korkmaz, geçişli, geçişsiz tek ve çok heceli fiillere gelerek sıfat ve adlar türeten çok işlek bir ek olduğunu söyleyerek eki, Eski Türkçedeki *-yUk* ekine dayandırır. Tarihsel süreçte “y” sesinin erimesi ile *-Ik, -Uk* biçimine dönüştüğü sonucuna varır (Korkmaz, 2009:84).

Ṭanuḳ (1): (KEFİL). Tanık (Allah).

KT 1 *Bayık eyledünüz Tañrı’yi, üzerünüze payandan –yā ṭanuḳ- Bayık Tañrı, bilür anı kim işlersiz.* 16/91

KT 2 *Dahı eyledü[gü]ñüz hâlde Tañrı Ta’âlâ[yı] üstünüze ṭanuḳ. Tañrı Ta’âlâ bilür siz işlegen işleri.* 16/91

Ṭanuḳ (2): (ŞEHİD). Tanık (Allah).

KT 1 *Ay, dakı tap olmadı mı Çalabun, bayık Ol, her nese üzere ṭanuḳdur?* 41/53

KT 2 *Tañrı Ta’âlâ barça nesneye ṭanuḳdur.* 85/9

Ṭanuḳ (3): (VEKİL). Tanık (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta’âlâ biz eyitgen söz üstine ṭanuḳdur, didi.* 28/28

Ṭanuḳ (4): Şahit, “mahşer günü İlahi huzurda insanların yanında amel defteri ile birlikte bulunan melek.”

KT 1 *Dakı geldi her nefis, anun-ıla sürici dakı tanuk.* 50/21

Yazuğ: Günah.

KT 1 *Dakı götürmeye götürici nefis, dakı hiç nefis yazuğın.* 39/7

KT 2 *Yoğdur sizüñ üstüñüze yazuğ istemekde Çalabuñuz kereminden.* 39/7

b. İsimden türemiş isimler

b1. “+ CA” ekli isimler

Aslında eşitlik eki olan +CA Eski Anadolu Türkçesinde isimden isim yapma eklerindedir. İşlev olarak sıfatın vasfında yakınlık, kadar anlamı taşıyan zarflar ve dil isimleri yapar. Örnek: *Arapça, kabaca, dünyaca vb.* (Gülsevin, 2011:136). Korkmaz, +CA ekinin eşitlik, benzerlik, karşılaştırma bildiren ad çekim eki iken sonradan kalıplaşarak yapım eki hâline geldiğini ifade eder. Ekin isimden isim yapım eki fonksiyonu ile isim, sıfat ve zarf türettiğini en yaygın işlevinin millet, kavim ve halk adlarından dil ve lehçe bildiren adlar yaptığını bildirir (Korkmaz, 2009:38-39).

‘Arabça: (Ar.+ça) Arapça “Kur’an’ın dili”.

KT 1 *Dakı uşbu ya ‘nī Kur’an, Arabçadur bellü.* 16/103

b2. “+cI” ekli isimler

Meslek veya bir işi alışkanlık hâline getiren bir meslekle uğraşanları bildiren isimler yapar (Özkan, 2000:118); (Gülsevin, 2011:115). Gabain, yapını bildirir açıklaması ile +cI eki ile türetilmiş *anççı* “avcı”, *yadçı* “büyücü” örneklerini verir. (Gabain, 2007:43). Korkmaz, adlara ve bazı sıfatlara gelerek bir şeye alışkanlığı, bir şeyi huy edinmeyi gösteren alışkanlık sıfatları yaptığını bildirerek *aceleci, akşamcı, alaycı, doğrucu, eyyamcı* gibi örnekler verir (Korkmaz, 2009:41).

Şefā‘atci: (Ar.+ci) Şefaatçi (Allah).

KT 2 *Yoğdur aña Tañrıdan özge mu ‘in ve nāşır, ne dahı şefā‘atci.* 6/70

Yalancılar: Yalancılar. “İnkārcı, hakikati yalanlayan”.

KT 2 *Vāy ol günde yalancılar hāline.* 52/11

b3. “+dAş” ekli isimler

Ortaklık, beraberlik ve bağlılık bildiren isimden isim yapım ekidir. Özkan, örnek olarak *kardaş, karın-daş, gönül-deş-lerle, yol-daş-lığın, beş-deş, din-daş, ev-deş* örneklerini verir. (Özkan, 2000:119); (Gülsevin, 2011:116). Gabain, +taş, +täş, +daş, +däş şekillerinde ekin işlevi ile ilgili benzer açıklamalar yaparak oluşum şekli hakkında “bulunma hâl eki

+ta ve iş (eş) “ şeklinde yorum getirir.. Ergin, bazı örnekler hariç sadece kalın şekillerinin kaldığını savunur. İnce şekillerine kalıplaşmış olarak ifade ettiği *kardeş, gündeş, beydeş* kelimelerini verir (Ergin, 1987:250).

Beñdeşler: Benzerler, birbirine benzeyenler “birden çok anlama gelebilen, müteşābih āyetler”.

KT 1 *Dakı ayruklar, bendeşlerdür ya'nī harflar kim bir nice sūralarun ilkindür. 3/7*

b4. “+IU” ekli isimler

İsimlerden sıfat yapan yapım ekidir. Ekin ünlüsü daima yuvarlaktır. Eski Türkçede isimden isim yapan “+līg/lig” ekinin sonundaki ünsüzün düşmesi sonucu ek +IU şekli ile devam etmiştir (Özkan, 2000:119). Gabain, Eski Türkçede, ekin işlevi ile ilgili olarak “bir şeyle teçhiz olmayı bildirir, çoğunlukla sıfat yapar” bilgisini verir (Gabain, 2007:44). Banguoğlu, “+lig>+IU” ekinin Eski Türkçeden beri var olduğu bilgisini vererek bir *donanma hâli, kimli hâli* niteliği taşıdığını aktarır. Ekin işlevi konusunda şu bilgilere yer verir: donatım sıfatları yapar: *tatlı, kokulu*; ülke, şehir, yer adlarına gelerek nispet sıfatları yapar: *Asyalı, Çinli, Konyalı* vb. Ayrıca Banguoğlu, *dilimizde bırakılmış ancak bazı türemiş kelimelerde kalmış köklerden –li* ekinin varlığını örneklendirir: *belli, uslu, türlü denli, saklı* vb. (Banguoğlu, 2015:192). Ek, Eski Uygur, Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde “–līg/lig, luğ/lüg” şekliyle isimden isim yapım eki olarak işlevini sürdürmüştür. Korkmaz, Türkiye Türkçesinin her ada gelebilen ve addan ad ve sıfat türeten en işlek eklerinden biri olduğunu belirterek dilimize Arap ve Fars dillerinden ekleri ve kurallarıyla girmiş birtakım sözlerin Türkçeleştirilmesinde de başvurulan bir ek olduğu bilgisini verir (Korkmaz, 2009:54, 55).

Bellü: (MUBĪN). Belli “açık, āşikar (Allah)”.

KT 1 *Dakı bilürler, bayık Tañrı, Ol'dur Tañrılığa layık bellü. 24/25*

Gizlü: (BĀTIN). Gizli (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur, dakı görinürdür -yā gālībdur dakı gizlüdür. 57/3*

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz. Dağı āşikāre ve gizlü oldur. 57/3*

Gümenlü: (Far.+lü) Şüpheli.

KT 1 *Hakdur Çalabundan; pes olma gümenlülerden. 3/60*

Habarlu: (Ar. +lu) (**HABİR**). Haberli (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabunuz, anlara ol gün habarludur.* 100/11

Hayrlu: (Ar. +lu) (**HAYR**). Hayırlı (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā hayrludur, dañı bākīdür.* 20/73

‘İzzetlü: (Ar. +lu) (**AZİZ**). İzzetli (Allah).

KT 2 *Tahķīķ sensin ‘izzetlü hükmeyleyici kullaruña.* 2/129

Keremlü: (Ar. +lu) (**KERİM**). Keremli (Allah).

KT 1 *İy ādamī! Ne nese mağrur eyledi seni, Çalabuna keremlü? 82/6*

Kuvvetlü: (Ar. +lu) (**KAVİ**). Kuvvetli (Allah).

KT 2 *Seni yaradan Tañrı kuvvetlüdür, ‘Azīzdür.* 11/66

Şafakatlu/şefkatlü (1): (Ar. +lu) (**RAÛF**). Şefkatli (Allah).

KT 1 *Dakı eger degül-misse Tañrı fazlı sizün üzere, dakı rahmatı, dakı Tañrı şafakatluluğı, rahmat eyleyiciliği.* 24/20

KT 2 *Tahķīķ sizün Tañrıñuz şefkatlüdür, rahmet idicidir.* 16/7

Şefkatlü (2): (Ar. +lu) Şefkatli.

KT 2 *Tahķīķ İbrāhīm şefkatlü-y-idi, çok āh iderdi, halk yazuğı-çun du ‘ā dileyici idi.* 11/ 75

Yazuķlu: Günahkār, suçlu.

KT 1 *Dakı göresin yazukluları, ol gün, bağlanmışlar, bendlerde.* 14/49

KT 2 *Dañı göresin yazukluları ol gün bağlanmışlar bendlerde.* 14/49

Zıyanlular: (Far. +lu) Zıyanlılar .

KT 1 *Dakı her kim isteye İslām’dan ayruk din, hergiz kabul olinmaya andan; dakı ol ahuratda zıyanlulardandır.* 3/85

KT 2 *Dañı kim ki istese İslām dīninden özge dīni dīn idinmege, özinden kabül olmaz. Dañı āhıretde ol ziyānlulardandır.* 3/85

b5. “+HUK ~ +HUG” ekli isimler

Eski Anadolu Türkçesinde ekin işlevi ile ilgili Özkan, genellikle isim ve sıfatlardan mücerret manalı isimler yaptığını, ekin ünlüsünün yuvarlaklık-düzlük bakımından çoğu zaman kökün ünlüsüne uyduğunu bildirir. Örnek olarak *eylük, karañluk, aşaklık* gibi kelimeleri

verir (Özkan, 2000:119). Gülsevin ise ünlü uyumuna girdiği bilgisini tekrarlayarak *tanıklık, yoksulluk, baylık, kulluk* vb. örnekler verir (Gülsevin, 2011:117). Gabain, Eski Türkçede, ekin Moğolcadaki gibi müşahhas ve soyut isimler yaptığını söyler ve *ağılık* “ambar, hazine”, *yimişlik, suwlık* “su kabı” örneklerine yer verir (Gabain, 2007:44). Erdal, erken dönem metinlerinden modern dönemlere kadar oldukça yaygın bir ek olduğunu, fonksiyonunun önemli ölçüde değişmediğini belirtir. Ekin son sesi için Uygur yazısında ve Eski Türkçe metinlerinde ön damak ünsüzü *k/g* ayrımının belirgin olmadığı art damak ünsüzü *ğ/k* ayrımının ise düzensiz olduğunu aktarır (OTWF:121). Ek isimden isim yapım eki işlevi ve *-lık/-lik, -luk/-luk* biçimi ile Eski Uygur Türkçesinde, Karahanlı, Çağatay ve Harezmi Türkçelerinde varlığını sürdürmüştür. Günümüz Türkiye Türkçesinde de çok işlek olan ekle ilgili Korkmaz, asıl anlamının kelimeye “tahsis, bir şey için” anlamı katmak olduğunu kaydeder. Ekin, geldiği isimlere kattığı anlamları sıralar. Bunlardan bazıları: Bir şeyin toplu olarak konulduğu yer: *ağaçlık*; yer adları: *Ayvalık*; alet adları: *biberlik*; meslek adları: *askerlik*; dinî düşünüş ve inanış adları: *müslümanlık*; rütbe ve makam adları: *ağalık, başkanlık*; soyut adlar: *insanlık, kölelik*; vb. (Korkmaz, 2009:55-58).

‘**Āşīlġ**: (Ar.+lıġ) Asilik.

KT 2 *Dahı size sevdiürmedi fıskı ve kâfirliği, ‘āşīlġi dahı. Anlar doğru yol üsti-
nedürler. 49/7*

Artuklık: Aşırı davranma, haddi aşma.

KT 1 *Bayık girü bırakmak ya ‘nī Muharrem ayını Safer ayına bırakmak, artukluk-
dur kafırlık içinde. 9/37*

KT 2 *Te’hīr eylemek muharrem aylaruñ hürmetini özgeye artuklukdur küfrde.
9/37*

Aruluk: Arılık “Allah’ın tüm noksanlardan münezze olması”.

KT 1 *Du‘ası anlarun, anlarun içinde: Arulıgun senün, iy Tañrı! 10/10*

Aşaklık: Tevazu, saygı, huşû.

KT 1 *Dakı düşerler enekleri üzere, ağlarlar; dalı arturur anlara Kur’an, aşaklık.
17/109*

Azgunluk: Azgınlık “dalalet, sapkınlık”.

KT 1 *Bayık yazuklular azgunluk içindedür, dakı odlar içinde dakı helâklik. 54/47*

KT 2 *Tahkik yaman kişiler azgunluk içinde ve odlar içindedürler. 54/47*

Cāduluk: (Far. +lık) Cadılık “sihir, büyü”.

KT 1 *Öğredürler ādamlara cādulığı; daki anı kim indürinildi iki firışte üzere; Bābil ilinde; Hārut’a daki Mārut’a. 2/102*

Hasūdluk: (Ar. +lık) Hasetlik.

KT 2 *Kāfir eylemek isterler hasūdluk bile neflerinden. 2109*

Kāfirlik(ğ): (Ar. +lık) Kāfirlik.

KT 1 *Eger kāfir olursunuz, pes bayık Tañrı hācatsuzdur sizden; daki rūzī olmaz kullarından, kāfirlik. 39/7*

KT 2 *Eger kāfir olsañuz, pes Tañrı Ta’ālā size muhtāc degüldür. Dağı kullarına kāfirliği lāyık görmez ve eger şükr eyleseñüz sizden rāzī olur. 39/7*

Kulluk/Kulluğ: Kulluk.

KT 1 *Daki eyitti Çalabunuz: Okın beni, cevab virem size. Bayık anlar kim kibr eylediler kullığumdan, tiz gireler tamuya, horlar iken. 40/60*

KT 2 *Dağı pes aña tap yā Muḥammed ve şabr eyle kulluğuna. 19/65*

Münāfıklık: (Ar. +lık) Münafıklık.

KT 1 *Pes, eyledi akıbatın anların munāfıklık, gönülleri içinde. 9/77*

KT 2 *Anuñ ‘akābince münāfıklık geldi yüreklerine. 9/77*

Müsülmenlik: (Ar. +lık) Müslümanlık.

KT 1 *Bayık din, Tañrı katında, müsülmenlikdür. 3/19*

Pādışahlık: (Far. +lık) Padişahlık “Allah’ın hükümranlığı”

KT 1 *Hayırlı oldu -yā yüceldi, yā arı oldu- Ol kim elindedür pādışahlık. 67/1*

KT 2 *Yüceldi ol Allāh ki elindedür pādışahlığı. Dağı ol her nesneye kādirdür. 67/1*

Peyğambarlık: (Far. +lık) Peygamberlik.

KT 1 *Olmadı hiç ādemīya kimm vir e ana Tañrı Kitābı daki şeri’eti amel eylemek, daki peyğambarlığı. 3/79*

KT 2 *Olmaya bir ādem oğluna Tañrı Ta’ālā aña kitāb virse, hükm ve peyğamberlik dağı virse. 3/79*

Ṭamulık: Cehennemlik.

KT 1 *Daki eyitti şeytan, ol vakt kim tamam olındı iş ya ‘nī uçmaklık uçmaka girdi, tamulık tamuya. 14/22*

Tanıklık: Tanıklık.

KT 1 *Daki gizlemen **tanıklığı**; daki her kim gizler-ise anı, bayık ol, yazukludur gönli anun. 2/283*

KT 2 *Dahı yaşurmañuz **tanıklığı**, dahı tanıklığı kim yaşursa pes anuñ yazukludur yüregi, yamandır. 2/283*

Uçmıklık: Cennetlik.

KT 1 *Daki eyitti şeytan, ol vakt kim tamam olındı iş ya'nı **uçmıklık** uçmaka girdi, tamulık tamuya. 14/22*

Uğruluk: Kötülük.

KT 1 *Daki her kim işleye yavuzluk, yā zulm eyleye gendüzine ya'nı **uğruluk** yā şirk; andan, yarlıgamak isteye Tañrı'dan. 4/110*

Yahşılığ: İyilik.

KT 2 *Hayr yokdur anlaruñ çok gizlü söyleşdiklerinde, illā ol kişi kim şıdk eylemege buyursa, **yahşılığa** buyursa yā şulh eylemek buyursa halk ortasında. 4/114*

Yamanlığ: Kötülük.

KT 2 *Tahķik yahşılık **yamanlığı** giderür. 11/114*

Yamanlıklar: Kötülükler, “hayâsızlıklar”.

KT 2 *Buyurmaz size illā yavuzluğu, dahı **yamanlıkları**. 2/169*

b6. “+ rAk” ekli isimler

Özkan, “Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi“ adlı çalışmasında sıfatlardan ve zarflardan üstünlük ve en üstünlük derecelerini ifade eden kelimeler türetir” açıklaması ile *katı-rak*, *ulu-rak*, *yig-rek* örneklerini sıralar (Özkan, 2000:119). Gülsevin, ekin kullanımına *eksükre*, *aşnurak* “daha önce”, *katırak* gibi örnekler vererek sıfat ve zarflar türettiği bilgisini tekrarlar (Gülsevin, 2011:119). Şen, Eski Uygur Türkçesinde, pekiştirme görevi ile sıfat ve zarflar türettiği bilgisi ile *azrak* “daha az”, *kiçigrek* “daha küçük”, *yegrek* “daha iyi” örneklerini sıralar (Şen, 2014:56). Hacıeminoğlu, “Harezmi Türkçesi ve Grameri” adlı çalışmasında sıfatların sonuna gelerek üstünlük ifade eden yeni sıfatlar yaptığını belirtir ve +rAk eki türetilmiş *ağırarak* “daha ağır”, *avvalrak* “daha önce”, *katıgrak* “daha katı” gibi örnekleri sıralar (Hacıeminoğlu, 1997:43). Eckmann, Çağatay Türkçesinde eki “karşılaştırma eki” adı ile ele alır. Sıfatlara +rAk ekinin eklenmesi ile oluşturulduğunu söyleyerek *azrak* “daha az”, *köprek* “daka çok”, *kiçigrek* “daha küçük”

örneklerin verir (Eckmann, 2009:84). Günümüz Türkçesinde işlevini yitiren eki, Korkmaz bazı kelimelerde “oldukça” anlamı ile bazılarında da küçültme sıfatlarında örnekler: *acı-rak*, *azrak*, *akrak*, *ekşirek* vb. (Korkmaz, 2009:61).

Taranan eserlerde iki örnekte yapım ekinin üzerine gelerek kullanılmaktadır. Örneklerin ikisinde alıntı sözlerle kullanılan ek, iki örnekte de Türkçe sözlerle kullanılmıştır.

Şakınıcırak: Daha çok sakınan. “en takva sahibi”.

KT 1 *Dakı tiz irak olma andan, şakınıcırak, ol kim virür malını, arınmak ister Tañrı katında. 92/17-18*

Yigrek: (HAYR). Daha hayırlı (Allah).

KT 1 *Dab Tañrı yigrekdür dakı kalıcıradur.20/73*

Zıyanluraklar: (Far. +lu +rak) Çok ziyanlı.

KT 1 *Lābud yā hakkaa, bayık anlar, āhuratda, anlar zıyanluraklardır. 11/22*

Zālımırak: (Ar. +rak) Daha zalim.

KT 1 *Pes kimdür zālımırak andan kim yalan bağladı Tañrı üzere, yalan; ya yalan dıttı āyetlerini. Bayık ol, kurtılmaz yazuklular. 10/17*

KT 2 *Kim zālımırakdur ol kişiden ki Tañrı Ta‘ālā haqqına yalan söyledi yā yalanladı. Taḥkīk iflāḥ olmaz yaman kişiler. 10/17*

b7. “+ sII” ekli isimler

Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde, sadece bir örnekte görüldüğünü, sıfat yaptığını aktarır ve *yoksul* örneğini verir (Gülsevin, 2011:119). Ergin de işlek olmayan benzerlik ifade eden bir ek olduğunu belirterek *yoksul* örneğini tekrarlar (Ergin, 1987:244). Korkmaz, addan benzerlik fiili türeten “+si /+sU-“ ekiyle fiilden ad türeten “-l” ekinin kaynaşmasından oluşan birleşik bir ek olduğunu belirtir. Ekin ölü eklerden olduğu bilgisini veren Korkmaz *damaksıl*, *yoksul* gibi örnekler verir (Korkmaz, 2009:63).

Yohsullar: Yoksullar.

KT 1 *Bayık sadakalar ya'ni zekāt mallari yohsullarundur, dakı miskinleründür, dakı işçileründür, anun üzere ya'ni zekāt diriciler. 9/60*

b8. “+sUz” ekli isimler

Olumsuz anlamda sıfatlar türeten ek *-lı/li* ekinin zıt anlamlısıdır. Özkan, Eski Anadolu Türkçesinde ekin ünlü uyumuna girmediğini ekin ünlüsünün daima yuvarlak olduğunu

bildirir. Örnek: *cansuz*, *gönülsüz* vb. (Özkan, 2000:119). Gabain, Eski Türkçede de isimden isim yapım ekleri arasında işlek olan ek için “yokluk bildirir” tanımını yapar ve *yazuksuz* “günahsız”, *agısız* “değersiz”, *ilkisiz* “ezelî” örneklerini verir (Gabain, 2007:48). Ek, “-sız/-siz, -suz/-suz” biçimi ile Eski Uygur Türkçesinde, Karahanlı, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde olumsuz sıfatlar türeten yapım eki olarak kullanılmıştır. Banguoğlu, “-li ” ekinin olumsuzu olarak Eski Türkçeden beri her ada gelen bür üreme eki olduğunu “giderme hâli, kimsiz hâli” niteliği taşıdığını aktarır (Banguoğlu, 2015:201). Korkmaz, ekin “yokluk” anlamında sıfatlar türettiğinden bahsederek yabancı sözlere karşılıklar bulma ve terim yapma konusunda +*siz I +sUz* ekinden de yararlandığını, bu ekin dilimizdeki Arapça *gayr-*, *bilâ-*, *lâ-*, Farsça *bî-* ve *nâ-* gibi “yokluk” ve “olumsuzluk” bildiren ön eklerin yerini tuttuğunu belirtir: *gayriciddi= ciddiyetsiz*, *gayrimahdut = sınırsız* vb. (Korkmaz, 2009:64).

‘Ağsuzlar: (Ar. +suz) Akılsızlar. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar”.

KT 2 *Eyitse gerek ‘ağsuzlar, kişilerden ne nesne dönderdi anları kıblelerinden ki Kudüsdür. Ol kim aña karşı namâz kıllurlardı. 2/142*

‘Akılsuz: (Ar. +suz) Akılsız “şeytan”. 72/4

KT 1 *Daki bayık oldu eydür akılsuzumuz ya ‘nî İblis, yâ kâfir perrîler, Tañrı üzere irak yalan. 72/4*

Arusuz: Pis, murdar.

KT 1 *Eyit: Barabar olmaya arusuz ya ‘nî harâm, daki aru ya ‘nî halâl eger tañlatdı-y-ısa dağı seni arusuz çoklığı. 5/100*

Ayıbsuz: (Ar. +suz) (SELÂM). Ayıpsız (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı ‘dur, Ol kim, yokdur Tañrı illâ Ol; pâdişah, gey arı, ayıbsuz, îmin eyleyici. 59/23*

Beñdeşsüz: (‘AZİZ). Eşsiz, benzersiz (Allah)

KT 1 *Gökler Çalabı ‘sı daki yirün, daki ol ikisi arasındağınun; bendesüz, yarlıgayıcı. 38/66*

KT 2 *Oldur beñdeşsüz, düriüst işlü. 14/1*

Beynisüzler: Beyinsizler. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar”.

KT 1 *Eydürler beynisüzler cahiller, adamılardan: Ne nesene döndürdi anları kıb-lalarından ya ‘nî Beytü’l-makdes, ol kim oldıardı anun üzere? 2/142*

Hācatsız: (Ar. +suz) (**GANĪ**). İhtiyaç duymayan (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, Ol baydur hācatsızdur, ögilmişdür.* 35/15

I.1.2.2. Türemiş Fiiller

Adlara ya da fiil kök ve gövdelerine çeşitli türetme ekleri getirilerek kurulmuş olan fiillerdir (Korkmaz, 2009:528-529). Türemiş fiiller, isim kök ve gödelerine veya fiil kök ve gövdelerine yapım ekleri getirilerek iki şekilde meydana getirilir.

Tespit edilen söz varlığı içerisinde türemiş fiillerde gözlemlenen yapım ekleri şunlardır:

İsimden fiil türetenler: +A-, +Al-, +da-, +gIr- +lAn, +la-

Fiilden fiil türetenler: -dUr-, -n-; -l, -(I)ş-, -Ur, -t ~ -d-

a. İsimden Türemiş Fiiller

a1. “+A-“ ekli fiiller

İsimlerden hem geçişli hem de geçişsiz fiiller türeten yapım ekidir. Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde “+A-“ eki ile türetilmiş kelimelere *beñze-*, *oyna-*, *uza-* fiillerini örnek olarak gösterir (Gülsevin, 2011:119). Tekin, Orhun Türkçesinde, geçişsiz fiiller türettiğine değinerek *ata-* “unvan vermek”, *bulna-* “tutsak etmek” gibi kelimeleri örnek olarak gösterir (Tekin, 2003: 85-86). Hacıeminoğlu, ekin daha sonraki devrelere ve şivelere nispetle Karahanlı Türkçesi sahasında daha işlek olduğuna dikkat çekerek genellikle kök fiillere gelerek geçişli-etken fiiller teşkil ettiğini belirtir. Sıfatlara getirildiğinde ise oluş bildiren geçişsiz fiiller türettiğini kaydeder. Karahanlı sahasında +A- eki türetilen kelimelere verdiği örneklerden bazıları: *aşa-* “aş yemek”, *buluna-* “esir almak”, *esne-* “esmek” (Hacıeminoğlu, 2013:148). Banguoğlu, ekin Eski Türkçede çok verimli olduğu ancak Eski Türkçeden bu yana işlek olmadığı yorumunu yapar. Sebep olarak da 10. yüzyıldan itibaren dilimize giren Arapça, Farsça kelimelere nadiren geldiği tespitini yapar (Banguoğlu, 2015:205).

Boşa-: Boşamak.

KT 2 *Yā nebiyye’llāh, kaçan ‘avratları boşasañuz, pes boşañuz ‘iddetlerine degin.*65/1

Yarlığa-: Bağışlamak.

KT 1 *Eger korkasız Tañrı’dan, eyleye sizün için ayırtlamak ya’nī haqqı bātıldan dakı geçüre sizden yavuz işlerünüzi; dakı yarlığaya sizi.* 8/29

KT 2 *Dağı gönderür sizün üstünüzden günāhlaruñuzı, dağı yarlığar sizi.* 8/29

a2. “+Al-“ ekli fiiller

Eski Anadolu Türkçesi isimden fiil yapım ekleri arasında olan ek, sıfatlardan geçişsiz fiiller türetir. Örnek: *Çoğal-*, *incel-*, *diril-* vb. (Gülsevin, 2011:120). Korkmaz, +A- ekiyle edilgenlik bildiren “-l-“ çatı ekinin kaynaşmasından oluşan bir birleşik ek olduğu bilgisini verir. Ünsüzle biten fiillere geldiğinde “olma” bildiren fiiller türetir. Örnek: *azal-*, *düzel-*. Ünlü ile biten sıfatlara geldiğinde ünlü çarpışması nedeni ile “+A” eriyip sadece “+l” eki işlevi sürdürür. Örnek: *incel-*, *kısal-* “k “ile biten sıfatlarda bu ses de erir. Örnek: *küçül-*, *seyrel-* (Korkmaz, 2009:112).

Yücel-: Yücelmek “kibirleşmek”.

KT 2 *Tahkik Fir‘avn yüceldi yir yüzinde. 28/4*

a3. “+da-“ ekli fiiller

Özkan, Eski Anadolu Türkçesi isimden fiil yapım eklerinden olan ekle ilgili “örnekleri sınırlı olan ve ses taklidi kelimelerden de fiiller türeten yapım ekidir” açıklamasını yapar. Örnek: *alda-* “aldatmak”, *gızıda-* “vızıldamak” (Özkan, 2000:133). Gabain, Eski Türkçede +ta-/+te-, +da-/+de- biçimi ile ele aldığı eki “taban ismini fiil hâline getirdiği” bilgisini paylaşır. Örnek olarak *üntä-* “seslenmek”, *istä-* “istemek”, *alda-* “aldatmak” kelimelerini verir (Gabain, 2007:50). Günümüz Türkçesinde de yansımali kelimelerden geçişli fiiller türeten yapım eki olarak işlevini sürdürür. Örnek: *cızırda-*, *fısilda-*, *fokurda-* vb. (Korkmaz, 2009:114).

Alda-: Aldatmak.

KT 1 *İy Ādem oğlanları! Aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı atanuzı ananuzı uçmakdan. 7/27*

a4. “+gIr-“ ekli fiiller

Gabain, Eski Türkçede eki +*kır-*/*kir-*, +*gır-* biçimi ile ele alarak “ses çıkarmak” anlamını verdiğini bildirir. Örnek olarak *kıkırır-* “kıkırdaşmak, bağırışmak”, *aykır-* “haykırmak”, *yanıkır-* “yankılanmak” kelimelerini verir (Gabain, 2007:49). Şen, Eski Uygur Türkçesinde, ses yansımali kelimelere gelerek ünlem işlevli fiiller türettiğini belirterek *kıkır-* “bağır-mak”, *çakır-* “seslenmek” fiillerini verir (Şen, 2014:59). Günümüz Türkiye Türkçesinde de işlek olan ek “ses yansımali köklerden geçişli ve geçişsiz fiiller türetir. Örnek: *çavkır-*, *fışkır-*, *haykır-* vb. (Korkmaz, 2009:115).

Kıgır-: Dua etmek.

KT 1 *Anda kıgırdı Zekerıyya Çalabı'sına; eyitti: İy Çalabum! Bağışla bana katundan nesl ya'nı döl, aru; bayık sen du'a işidicisen. 3/38*

a5. “+IA-“ ekli fiiller

Özkan, ekin eskiden beri işlek olarak kullanıldığını, her türlü isimden fiil türeten bir ek olduğunu kaydeder. Örnek olarak *at-la-nıban, iş-le-medi, edeb-le-meyeler, ayak-la-yu, bağış-la-, giz-le-yelim, göz-le-r, muştı-la-* kelimelerine yer verir (Özkan, 2000:133). Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesi isimden fiil yapan ekleri arasında gösterdiği +IA- ekini hem geçişli hem de geçişsiz fiiller türeten işlek bir ek olarak değerlendirir ve *arukl-a, ulula-, ağırla-, gizle-* gibi kelimelerde eki örnekler (Gülsevin, 2011:120). Gabain, Eski Türkçede sınırsız bir kullanımı olduğunu belirttiği eki *yilwilä-* “büyülemek”, *buzagula-* “buzagılamak”, *atlan-*“ata binmek” kelimeleri ile tanıklar (Gabain, 2007:49). Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde ekin kullanımı ile ilgili ayrıntılı bilgi verir. Her türlü isimden etken, oluş bildiren ve taklidi mahiyette fiiller türeten işlek bir ek olduğu tespitini yaparak dönem eserlerinden +IA- eki ile yapılmış kelimelere yer verir. Örnek: *bedükle-* “büyük saymak”, *suv-la-* “sulamak”, *ertele-* “erken başlamak”, *ahla-* vb. (Hacıeminoğlu, 2013:158). Türkiye Türkçesinde de çok işlek olan ekle ilgili Korkmaz, Eski Türkçeden beri bütün lehçelerde canlı ve işlek bir addan fiil türetme eki olduğu, ekin işlekliliğinin türettiği fiillere birbirinden farklı anlamlar yüklemesi ile kendini gösterdiği tespitini paylaşır. Örnek: *ağırla-, aşıla-, aşığıla-, genişle-, damla-* vb. Korkmaz, ayrıca +IA- ekinin, dilimize girmiş bir kısım yabancı ve özellikle Arapça sözlerin Türkçeleştirilmesinde de çok işe yaradığına, adın gösterdiği nesneyi veya niteliği bir şeye kazandırmayı, katmayı, eklemeyi gösteren geçişli fiiller türettiğine değinir (Korkmaz, 2009:116-118).

Arula-: (Allah'ı) arılamak “Allah'ı takdis etmek.”

KT 2 *Biz tesbîh iderüz seni ögmeg-ile, arular-biz dahı seni. 2/30*

Ayıbla-: (Ar. +la-) Ayıplamak.

KT 1 *Dakı anlardan ya'nı munāfiklardan, oldur kim ayıblar seni sadakalar içinde. 9/58*

KT 2 *Dahı anlaruñ niceleri 'ayblar seni şadağa üleşmekde. 9/58*

Bağışla-: Bağışlamak.

KT 2 *Eyitdi: Yā Rabb, baña günāhum bağışla ve bir pādişāhlık baña bağışla ki hıç kimseye lāyık olmasa benden şoñra, didi. 38/35*

Endāzele-: (Far. +le-) Ölçmek, düzenlemek “mehir tayin etmek”.

KT 1 *Dakı eger talak virürsenüz anlara, andan ilerü kim yakınlık eyleyesiz anlara; ol halda kim endāzeledünüz anların için, endāze olunmuş yā ‘ni kabin. 2/237*

Öğütle-: Öğütlemek.

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur adl eylemegi -ya tevhidi-, dakı eylük eylemeği -ya farızalar eylemeği... Öğütler sizi, anun için kim siz öğütlenesiz. 16/90*

Uğurla-: Çalmak, hırsızlık yapmak.

KT 1 *Anun üzere kim ortak eylemeyeler Tanrı ‘ya nesene, dakı uğurlamayalar, dakı zınā eylemeyeler, dakı depelemeyeler oğlanlarını. 60/12*

Ulula-: Ululamak, yüceltmek “saygı göstermek.”

KT 1 *Dakı ululadılar anı, dakı arka virdiler ana. 7/157*

Yañsula-: Alay etmek.

KT 1 *Dakı yañsularlar anları kim iman getürdiler. 2/212*

a6. “+lAn-“ ekli fiiller

İsimden fiil yapan +lA- ekine -n- çatı ekinin eklenmesi ile genişletilmiş bir ek olup geçişsiz fiiller yapar. Gülsevin, bu ekle türetilmiş kelimelerin +lA- ekli şekillerinin yapılamayacağı bilgisini paylaşarak Eski Anadolu Türkçesinde ekin tanıklandığı örnekler verir: *nurlan-*, *kuvvetlen-* *gussalan-* vb. (Gülsevin, 2011:121). Erdal, ekin +lA- ile -n- eklerinin birleşmesinden meydana geldiği bilgisini verdikten sonra *agız+lan-*, *alp+lan-mak*, *az+lan-* gibi örneklere başvurur (OTWF:509-510). Hacıeminoğlu, ekin oluşumu ile ilgili benzer bir tanımla Harezmi sahasına ait +lAn- eki ile türetilmiş kelimelere örnekler verir: *atlan-*, *öfkelen-*, *hoşlan-*, *kavilen-*, *küçlen-* vb. (Hacıeminoğlu, 1997:136). Banguoğlu, +lAn- ekinin +lA- ekinin “dönüşlü” ya da “edilen” görünüşü olmadığını farklı bir ek olduğunu ifade eder. İsimlerden doğrudan edinen fiiller elde etmek istendiğinde erken zamanlarda +lAn- ekiyle fiiller türetilmiştir, görüşünü iletir. Örnek: *evlenmek*, *yaşlanmak*, *büyüklenmek* vb. (Banguoğlu, 2015:218).

Azıklan-: Azıklanmak, “hac için maddi hazırlık yapmak veya hayırlı ameller işleyerek ahiret için hazırlık yapmak.” 2/197

KT 1 *Dakı azıklanun; bayık azıklanun; bayık azık yigreği, sakınmakdur. 2/197*

KT 2 *Dağı azuqlanuñuz azuqlaruñ yigreği takvādur. 2/197*

Büyüklen-: Büyüklenmek, kibirlenmek.

KT 2 *Daḥı tesbīḥ iderler Tañrıları şükri-y-le. Daḥı anlar büyüklenmezler.* 32/15

Çiftlen-: (Far. +len-) Çiftlenmek “evlenmek”.

KT 1 *Dakı eger korkasız kim adl eylemeyesiz yetimlere çiftlenün anı kim halāl oldı size avratlardan.* 4/3

Evlen-: Evlenmek.

KT 2 *Eger korksañuz ki ‘adl idebilmeyesiz yetimler hakkında, pes evlenüñüz si-züñ yüregüñüz istegen ‘avratlardan birin yā iki yā üç yā dört.* 4/3

Katlan-: Katlanmak.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Katlanun ya ‘nī dīñüñüz üzere.* 3/200

b. Fiilden türemiş fiiller

b1. “-dUr-“ ekli fiiller

Geçişli fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgen fiiller ya da geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek oldurgan fiiller türeten yapım ekidir. Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesinde eki şu kelimelerde tanıklar: *azdur-*, *bildür-*, *dölendür-*, *göyündür-*, *indür-*, *öldür-* vb. (Gülsevin, 2011:139). Gabain, Eski Türkçede *-tur-/tür-*, nadiren de *-dur-/dür-* şekilleriyle *-t-* ekine göre belirli bir yaptırma manası taşıdığını söyler. Örnek: *yidür-* “yedirmek”, *amriltur-* “teskin etmek” (Gabain, 2007:60). Hacıeminoğlu, *-dUr-* ekinin iki ekin birleşmesi ile oluştuğunu savunur. Geçişli ve ettirgen fiiller teşkil eden *-t-* ekinin heceleme esnasında ya da ettirgenlik anlamının aşınması sebebiyle üzerine yeniden aynı anlamdaki *-ur/-ür-* ekinin gelmesiyle teşekkül ettiği açıklamasını yapar. Örnek olarak Karahanlı sahasından *keldür-*, *kon-dur-*, *körün-tür-*, *kül-tür-* kelimelerini verir (Hacıeminoğlu, 2013:145). Banguoğlu iki “ettiren” çatı ekinin (*-t-*, *-ür-*) üst üste gelmesi ile oluştuğu bilgisini verir. Ek, geldiği fiillere “imkan vermek”, “iradesizce sahip olmak” anlamı katar. Örnek: *Kaptırmak*, *çaldırmak*, *küstürmek* vb. (Banguoğlu, 2015:275-276). Korkmaz, iki ettirgenlik ekinin kaynaşmasından oluştuğu bilgisini tekrarladıktan sonra ekin işlevi ile ilgili şunları aktarır. Ünsüz ile sonuçlanan geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek “oldurma” ve “yaptırma” bildiren geçişli fiiller türetir. Olanak sağlama, sebep olma anlamı katar: *çaldır-*, *çaktır-*, *ezdir-*. Ettirgenlik işlevini kaybedip kökle kaynaşarak kalıplaşmış yeni anlamda fiiller oluşur: *aldır-* “ilgi göstermek”, *andır-* “benzemek” (Korkmaz, 2009:126).

Azdur-: Azdırmak “dalâlet, doğru yoldan saptırmak.”

KT 1 *Sevdi bir bölük Kitab ehlinden kim **azduralar** sizi. 3/69*

KT 2 *Tañrıdan isterler bir t̄âyife Yehūdilerden Naşrānilerden ki sizi **azduralar**. 3/69*

Barışdur-: Barıştırmak.

KT 2 *Taħkīk mü'minler kardaşlardur. Pes **barışduruñuz** kardaşlaruñuzı. 49/10*

Evlendür-: Evlendirmek.

KT 2 *Daħı **evlendürdük** anlara gözleri alur hür̄iler ki. 44/54*

İndür-: İndirmek “Kutsal kitapların nazil olması”.

KT 1 *Dakı uşbu kitabdur, **indürdük** anı; mubārekdür; girçek dutıcidur. 6/92*

KT 2 *Daħı uşbu Qur'ānı **indürdük**; mubārekdür, girçekleyicidür, ileyince gelen kitābları. 6/92*

Öldür-: Öldürmek “Allah’ın varlıkların hayatına son vermesi”.

KT 1 *Ol dirürür, dakı **öldürür**; dakı anun dapa döndürinilürsüz. 10/56*

KT 2 *Ol Tañrı **öldürür**, dirildür; daħı rücū'ñuz anuñ hazretinedür. 10/56*

Yitişdür-: Yetiştirmek “tebliğ etmek”.

KT 2 *Yā Muhammed sen **yitişdür** anlara ol nesneyi kim indi saña Qur'ānda senüñ Çalabuñdan. 5/67*

b2. “-n-; -l-“ ekli fiiller

Fiilden fiil yapan ve dönüşlülük ya da edilgenlik bildiren eklerdir. Gülsevin, asıl edilgenlik eki diye gösterdiği “-l-“ ekini Eski Anadolu Türkçesi sahasında *açıl-*, *dürül-*, *viril-* gibi kelimelerle tanırlar. Asıl dönüşlülük eki dediği *-n-* eki hakkında ise ünlü ile biten fiillere geldiğinde edilgenlik üstlendiği bilgisini paylaşır. Örnek: *işlen-* *okun-* vb. (Gülsevin, 2011:140). Gabain, Eski Türkçede, “-l-“ ekinin dönüşlülük yahut edilgenlik ve meçhullük bildirdiğini aktarır. Örnek: *Katıl-*, *örtül-*, *tiril-* “yaşamak”. Meçhullük bildiren *-n-* ekinin ise “l” son sesli fiil tabanlarında dönüşlülük yaptığını söyler. Örnek: *Alın-*, *bilin-*, *ötün-* “rica etmek”, *kılın-* “hazırlanmak, kılınmak” (Gabain, 2007:59). Hacıeminoğlu, Türkiye Türkçesinde “-n-“ eki ile yapılan edilgen fiillerin çoğunun Karahanlı sahasında “-l-“ ile yapıldığını söyler. Örnek: *alga-l-* “almak”, *alka-l-* “alkışlamak”, *ayı-l-* “söylenmek” (Hacıeminoğlu, 2013:136). Korkmaz, “-l-“ ekinin Türkiye Türkçesinin kullanım alanı en geniş fiilden fiil türetme eklerinden biri olduğunu, bu ekin hem çatı eki olma (edilgen Çatı) hem

de özel anlamda yeni kelimeler türetme özelliği taşıdığını kaydeder. Örnek: *açıl-*, *anıl-*, *diril...* Korkmaz, *-n-* eki ile ilgili olarak da “*Türkçenin en eski dönemlerinden beri kapsamlı kullanım özelliği taşıyan, işlek bir çatı ekidir. Asıl görevi, genellikle geçişli fiillerden "olma" ve bazen de "yapma" bildiren dönüşlü fiiller türetmektir.*” açıklamasını yapar. Örnek: *bakın-*, *barın-*, *gezin-*. (Korkmaz, 2009:127, 129).

Arın-: Arınmak “günahlardan temizlenmek”.

KT 1 *Dakı eger degül-misse Tañrı fazlı sizün üzere, dakı rahmatı; arınmaya-y-ıdı sizden hiç kimse hemîşe. 24/21*

KT 2 *Eger Tañrı Ta ‘ālā keremi olmasa-y-dı üstüñüze, arınmazdı hiç kimse sizden. 24/21*

Şığın-: (MUSTE‘ÂN). Sığınmak.

KT 2 *Dağı Allāha şığınuram siz işledüğüñüz işlere. 12/18*

Şorın-/ Şorul-: Sorulmak “kıyamette sorguya çekilmek”.

KT 1 *Dakı sorınalar kıyamet günü, andan kim oldılar yalan bağlarlar. 29/13*

KT 2 *Dağı şorulsalar gerek kıyāmet güninde ol nesneden ki iftirā eylediler bāñıl bile. 29/13*

Ululan-: Ululanmak, kibirlenmek.

KT 2 *Eyitdi anlar kim ululandılar. 7/76*

Yazıl-: Yazılmak “farz olmak”.

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, yazıldı üstüñüze oruç dutmak, nite kim yazıldı sizden burun ümmetler üstine. 2/183*

Yumuşan-: Yumuşak davranmak.

KT 1 *Pes rahmat sebebinden ötürü Tanrı ‘dan, yumuşandun anlara. 3/159*

b3. “-(I)ş-“ ekli fiiller

İşteşlik ekidir. Fiilin yapılmasında karşılıklı ve birliktelik bildirir. Gülsevin, eki Eski Anadolu Türkçesinde *görüş-*, *taniş-*, *ağlaş-*, *söyleş-* kelimelerinde örnekler (Gülsevin, 2011:141). Tekin, Orhun Türkçesinde işteşlik eki başlığı altında *-ş-* ekini, *kikiş-* “birbirini kışkırtmak”, *öglüş-* “birlikte düşünmek”, *sünüş-* “mızrakla savaşmak” gibi kelimelerde gösterir. (Tekin, 2003:95). Gabain, Eski Türkçede ekin “-ma-“ hariç fiilden fiil yapım eklerinden sonra geldiğini, karşılıklılık ve tekerrür bildirdiğini ifade eder. Örnek olarak *amraş-* “sevişmek”, *tapış-* “yeniden bulmak”, *körüş-* “görüşmek” fiilerinde eki tanıklar (Ga-

bain, 2007:60). Türkiye Türkçesinde, işteşlik eki olarak iki öznenin karşılıklı yaptığını gösterir: *atış-, bakış-*; fiilin gösterdiği işi birden fazla kişinin ortaklaşa yaptığını bildirir: *ağlaş-, bağrış-*; fiil kök ve gövdelerinde kendiliğinden oluş bildirir: *acış, alış* (Korkmaz, 2009:132).

Çalış-: Çalışmak “savaşmak, cihat etmek”.

KT 1 *İmān getirün Tañrı’ya, daki dürişün çalışun Yalavacı-y-ıla bile. 9/86*

KT 2 *Dahı kim çalışsa Allāh yolında ol özi-çün çalışur. 29/6*

Düriş-: Cihat etmek.

KT 1 *Daki anlar kim dürişdiler biziim hakkumuzda, bayık toğru yol gösterevüz, yollarumuzı. 29/69*

b4. “-t- ~ -d-“ ekli fiiller

Fiil kök ve gövdelerine gelerek geçişli olanları ettirgen; geçişsiz olanları geçişli hâle getirerek oldurgan fiil yapar. Özkan, daha ziyade ünlü ile biten tabanlara geldiğini bildirerek *añla-t-dum, depele-d-eler, ak-ı-t-masun, ey-i-t-di, getir-t-di* kelimelerinde ekin işlevini örnekler (Özkan, 2000:134). Gülsevin, Eski Anadolu Türkçesi sahasında “-t-“ ekini şu kelimelerle örnekler: *beñzet-, kıgırt-, dirilt-, ağırt-* vb. (Gülsevin, 2011:139). Hacıeminoğlu, Karahanlı Türkçesinde geçişli hâle getirdiği geçişsiz fiillere, *bedüt-* “büyütmek”, *belgürt-* “belirtmek” örneklerini; geçişli fiillerden ettirgen yaptığı fiillere de *bitit-* “yazdırmak”, *saçıt-* “saçtırmak” örneklerini verir (Hacıeminoğlu, 2013:144-145). Ek, fiilleri ettirgen ve geçişli yapma fonksiyonu ile Türk dilinin tarihi dönemleri Eski Uygur, Harezmi ve Çağatay Türkçelerinde kelimelerde gözlemlenmektedir. Korkmaz, *-t-, -It-, -Ut-* biçimi ile Türkiye Türkçesinde yapım eki fonksiyonunda kullanılan eki geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir çatı eki şeklinde tanımlar. Ek, fiillere bağlantı ünlüsü ile veya bağlantı ünlüsü olmadan gelebilmektedir. Örnek: *acı-t-, arı-t-, ak-ı-t-, az-ı-t-* vb. Bazı kelimelerde ise kökle kaynaşarak ettirgenlik işlevi körelmiştir. Örnek: *ört-, aldat-, avut-, dağıt-* vb. (Korkmaz, 2009:134-135).

Arit-: (Günahlardan) temizlemek.

KT 1 *Daki öğrede anlara Kitāb’ı ya ‘nī Kur’ān’ı, daki hikmeti ya ‘nī Kur’ān ahkāmın; daki arıda anları. 2/129*

KT 2 *Dahı öğretsün anlara kitābı, dahı dīn ‘ilmini. Dahı arıtsun anları küifr ma‘şiyetlerinden. 2/129*

Dirilt-/Dirild-: Diriltmek “Öldükten sonra Allah’ın tekrar diriltmesi”.

KT 1 *Andan, **dirilde** sizi; andan, anun dapa döndürinilesiz. 2/28*

KT 2 *Andan şöıra öldürür sizi, andan şöıra **dirildür** sizi kıyāmet güninde. Andan şöıra aña dönersiz. 2/28*

Yarat-: Yaratmak.

KT 1 ***Yarattu** gökleri daki yiri, hakk-ıla. 64/3*

KT 2 ***Yaratdı** gökleri ve yirleri haqq-ıla ve şüretlerüñüzi güzel kıldı ve ‘ākıbet anuñ hażretine döneceksiz. 64/3*

b5. “-Ur-“ ekli fiiller

Eski Anadolu Türkçesinde, ettirgenlik eklerindedir. İşlek olmayan ekler arasında gösteren Gülsevin, *batır- bişür- bitür-* gibi örneklerde ekin kullanımını gösterir (Gülsevin, 2011:139). Gabain, Eski Türkçede yaptırma eki olduğunu söyleyerek *-r-* biçimin yanı sıra ekseri “*u*” nadiren “*a*” çok az da “*i*” ünlüsü aldığını bildirir. Örnek: *ölür-* “öldürmek”, *basur-* “birinin emrine girmek”, *kitär-* “gidermek” (Gabain, 2007:60). Korkmaz Türkiye Türkçesinde *-(l)r-* /*-(U)r* ekinin, Eski Türkçedeki *-(U)r-* ettirgenlik ekinin ünlü uyumuna göre biçimlenmiş türü olduğunu belirtir. Örnek: *artır-, aşır-, batır, bitir-* vb. Bazı örneklerde ettirgenlik işlevini yitirerek eklendiği kökle yeni bir anlam oluşturmuştur. Örnek: *devir-, doğur-, eğir-, evir-* vb. (Korkmaz, 2009:131).

Degür-: Değdirmek, insanlara ulaştırmak ”tebliğ etmek”.

KT 1 *İy Yalavaç! **Degür** anı kim indürinildi senün dapa, Çalabundan. 5/67*

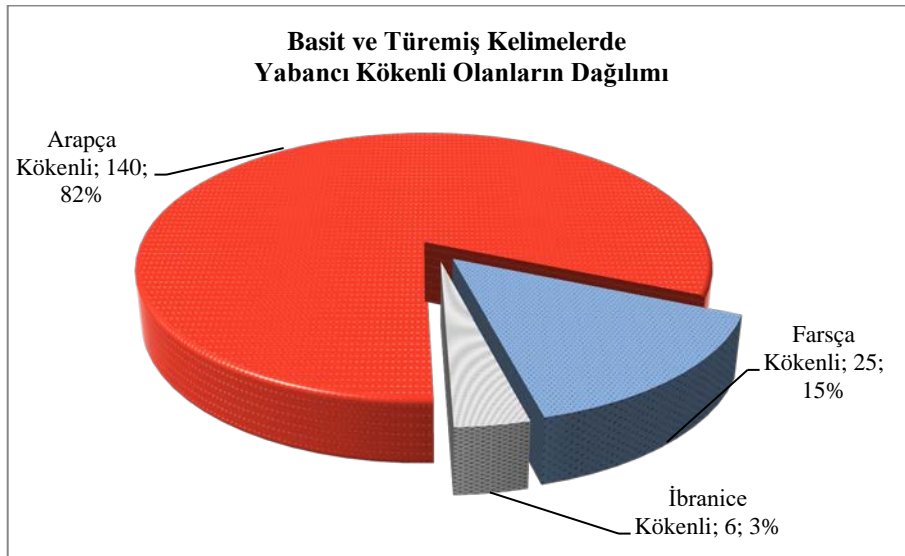
Dirür-: Diriltmek “Allah’ın varlıklara hayat vermesi”.

KT 1 *Ol **dirürür**, daki öldürür; daki anun dapa döndürinilürsiz. 10/56*

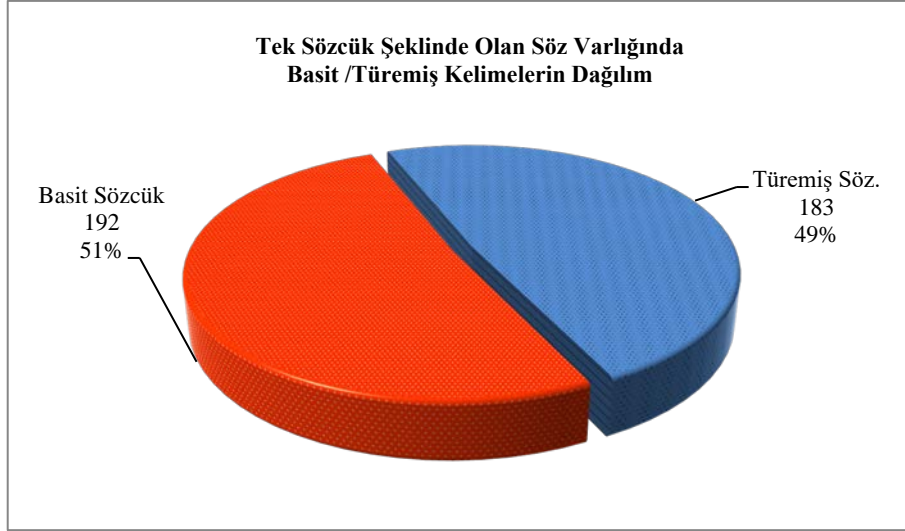
Tek Sözcük Şeklinde Olan Söz Varlığının Değerlendirmesi

Tablo 1. Tek sözcük şeklinde olan söz varlığı değerlendirme tablosu

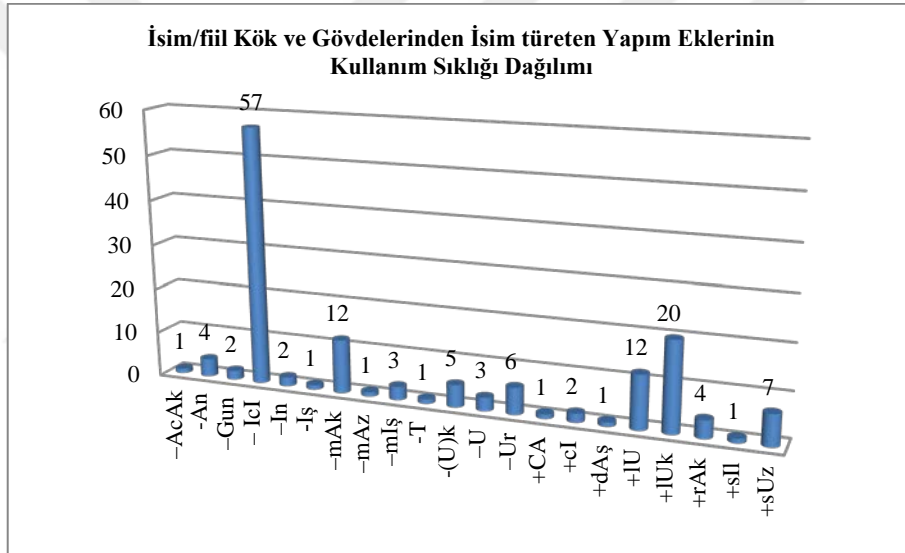
Tek Sözcük Şeklinde Olan Söz Varlığı																	
Basit Sözcükler			Türemiş Sözcükler								Tek Sözcük Şeklindeki Söz Varlığı Genel Değerlendirme						
Sözcük Türü	Sözcük Sayısı	Oranı %	Türemiş İsimler				Türemiş Filler				Toplam	Oran %					
			Yap.Eki	Türem İsim	Ar. Köken	Far. Köken	Yap.Eki	Türem Fiil	Ar. Kö	Far. Kö.							
Basit İsim.	185	96,4	-AcAk	1				-Ur-	2			Arapça Kökenli	140	37,3			
Basit Fiil	7	3,6	-An	4				-n-; -l-	6						Farsça Kökenli	25	6,7
Bas.İs/Fiil Topl.	192		-Gun	2				-(U)ş-	2								
Ar. Köken	119	62,0	-Icl	57	1			-t ~ -d-	3			Ar.-Far.-İbr. Köken	171	45,6			
Far. Köken	17	8,9	-In	2				-dUr-	6						Basit Sözcük	192	51,2
İbr. Köken	6	3,1	-İş	1				+A-	2			Türemiş Söz.	183	48,8			
Ar-Far-İbr.Top	142	74,0	-mAk	12				+Al-	1						Bas/Tür. Söz TOPLAM	375	
			-mAz	1				+da-	1			Türemiş Sözcükler Değerlendirme	Topl.	Oran%			
			-mİş	3				+gIr-	1						Türemiş İsim	146	79,8
			-T	1				+la-	8	1	1	Türemiş Fiil	37	20,2			
			-(U)k	5				+lAn-	5		1	Türemiş sözcük	183	48,8			
			-U	3				Toplam	37	1	2	Arapça Köken	21	11,5			
			-Ur	6								Farsça Köken	8	4,4			
			+CA	1	1							Ar.-Far. Köken	29	15,8			
			+cl	2	1												
			+dAş	1													
			+IU	12	7	2											
			+IUk	20	5	3											
			+rAk	4	1	1											
			+sIl	1													
			+sUz	7	4												
			Toplam	146	20	6											

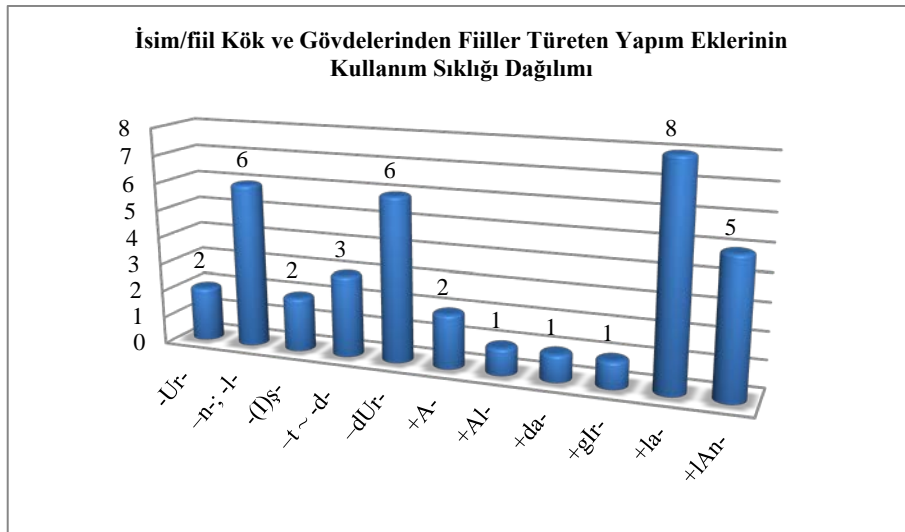
Şekil 1

Şekil 2

Şekil 3

Şekil 4

Veri kaynağı olarak kullanılan Kur'an tercümelerinden elde edilen "tek sözcük şeklindeki söz varlığı"nın sayısı toplam 374²tür. Bunlardan "140"ı Arapça kökenli, "26"sı Farsça kökenli ve "6"sı da İbranice kökenli kelimelerden oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in Türkçe tercümelerinde Arapça ifadelerin çoğunlukla "kelime grubu" şeklindeki söz varlığı ile karşılandığı görülmektedir. Bu nedenle basit ya da türemiş kelimelerden oluşan tek sözcük şeklindeki söz varlığının sayıca oranı kelime gruplarına göre daha azdır. Bu duruma Kur'an metinlerinin daha doğru ve anlaşılır bir biçimde aktarılmak istenmesi ve dönem diline ait ifade tarzı, sebep olarak gösterilebilir.

Kaynak metinlerden elde edilen söz varlığı içerisinde "basit sözcükler" başlığı altında toplam "192" kelimeye ulaşılmıştır. Bunlardan "185" tanesi "basit isimler"; "7" tanesi basit fiiller başlığı altında sınıflandırılmıştır. Basit sözcüklerden "119" tanesi Arapça kökenli kelimelerden; "17"si Farsça kökenli kelimelerden; "6" sı ise İbranice kökenli kelimelerden oluşmaktadır. Tek sözcükten ibaret söz varlığında Arapça kökenliler % 37,4 Farsça kökenliler % 6,7 İbranice kökenliler %1,6 oranında yer almıştır. Arapçanın Kur'an dili olmasının etkisi dağılımda kendini göstermektedir.

Elde edilen söz varlığı içerisinde "türemiş sözcüklerin" sayısı toplamda "182" dir. Türemiş sözcüklerin "21" i Arapça kökenli kelimelerden, "8" i Farsça kökenli kelimelerden yapılmıştır. Arapça kökenli olanlar: *Ayıblayıcı, Arabça, Şefâ'atci, Habarlu, Hayrlu, İzzetlü, Keremlü, Kuvvetlü, Şefkatlü (2), 'Aşîliğ, Hasûdlük, Kâfırlık, Münâfıklık, Müsülmenlik, Zâlimrak, 'Akılsuzlar, Akılsuz, Ayıbsuz, Hâcatsız, Ayıbla* kelimeleridir. Arapça kökenli kelimelerden türetilenlerin "7" si +IU eki ile; "5"i +IIk eki ile; "4"ü +sUz eki ile türetilmiştir. Arapça kökenli kelimelere getirilen +IcI, +CA, +CI, +IA-, +rAk ekleri ile "1"er sözcük türetilmiştir. İsimden isim yapım ekleri olan +IU, +IIk, +sUz Arapça kelimelerin Türkçeleştirilmesinde işlevsel açıdan öne çıkmaktadır.

Farsça kökenli olanlar: *Gümenlü, Zıyanlular, Cāduluk, Pādışahlık, Peygamberlik, Zıyanlularaklar, Endāzele-, Çiftlen-* kelimeleridir. İsimden isim yapan +IU ve +IIk eklerinin Farsça kelimelerden Türkçe kelimeler türetme görevinde de öne çıktığı görülmektedir.

Türemiş sözcükler, "türemiş isimler" ve "türemiş fiiller" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Türemiş isimler toplamda "145" sözcükten oluşmaktadır. Bunlardan "97" tanesi "fiilden türemiş isimlerden", "48" tanesi "isimden türemiş isimlerden" meydana gelmektedir. Top-

² Verilen sayıya basit ve türemiş sözcükler dahildir. Ayrıca farklı anlamlarda olup da aynı kök ya da gövdeye gelen ekler sayıya dâhil edilmiştir. Örnek: Tanuk (1): (KEFİL). Tanik (Allah); Tanuk (2): (ŞEHİD). Tanik (Allah); Tanuk (3): (VEKİL). Tanik (Allah).

lam “37” sözcükten oluşan türemiş fiillerin ise “18” tanesi “İsimden türemiş fiiller” başlığında, “19” tanesi ise “fiilden türemiş fiiller” başlığında sıralanmıştır.

Türemiş Sözcükler ve Yapım Ekleri İlgili Varılan Sonuçlar ve Değerlendirmeler:

1- Söz varlığı içerisinde, söz yapımında, “57” kelimedede görülen “fiilden isim yapım eki” “**-IcI**” ekinin tespit edilen ekler içerisinde en işlek ek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda sıfat-fiil eki olarak sıfat türünde sözcükler türeten ek, Arapça kelimelerin Türkçe kelimeler ile karşılaşmasında önemli rol üstlenmiştir. Ek, sadece “ayıb+la-y-ıcı” kelimesinde Arapça kökenli kelimeye “+IA” ekinden sonra gelerek türetme yapmıştır. Diğerlerinde doğrudan Türkçe kök ya da gövdelere getirilmiştir. Türettiği sıfatlara “iş yapan, yapma etkisi gösteren, uğraş” anlamı katarak Arapça kelimelerin karşılaşmasında tercümelerde önemli rol üstlenmiştir. “Esmâ-i Hüsnâ” başlığında tespit edilen türemiş sözcüklerden “30” u “**+IcI**” eki ile oluşturulmuştur.

2- İkinci sırada işlek olan ek “**+IUk**” “isimden isim yapım eki”dir. Tespit edilen söz varlığı içerisinde “20” kelimedede tanıklanan ek “5” kelimedede Arapça kökenli kelimelere, “3” kelimedede ise Farsça kökenli kelimelere gelmiştir. Ekin “soyut anlamda isimler” ve “dini düşünüş ifade eden isimler” türetme işlevi tespit edilen kelimelerde öne çıkan bir özellik olarak görülmektedir. (Korkmaz, 2009:55-58).

3- Tespit edilen kelimelerde görülme sıklığı bakımından üçüncü sırada olanlar fiilden isim yapım ekleri “**-mAk ; -mAg; -mAkIik**” ile isimden isim yapan “**+IU**” ekidir. İki ek çeşidine de “12” kelimedede rastlanmıştır.

Kelimelerden “8” i “**-mAk ; -mAg**” eki ile “4” ü “**-mAkIik**” eki ile türetilmiş isimlerdir. Ek, “geldiği fiillerdeki soyut hareketleri adlandırma” işlevi ile fiillerden isimler türetmiştir. İsimden isim yapan “**+IU**” eki ile türetilen kelimelerden “7” si Arapça kökenli kelimelerden; “2” si de Farsça kökenli kelimelerden isimler türetmiştir. Ek, Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarının türetilmesi konusunda önemli bir işleve sahiptir.

4- Görülme sıklığı bakımından dördüncü sırada olan isimden fiil yapım eki “**+la-**” “8” kelimedede gözlemlenmiştir. Birer kelimedede Arapça ve Farsça kökenli kelimeye gelerek isimden fiil türetmiştir. Geldiği kelimelere “adın gösterdiği niteliği bir şeye kazandırma” anlamı katarak geçişli fiiller türetmiştir.

5- Yedi kelimedede görülen isimden isim yapım eki “+sUz”, “4” kelimedede Arapça kökenli isimlere gelerek sıfat türetmiştir. “Yokluk” anlamında sıfatlar türeten ek, yabancı kelimelerden Türkçe kelimeler elde etme konusunda işlevsel bir yapım ekidir.

6- Fiilden fiil yapım ekleri “-n-; -l-”; “-dUr-” ve fiilden isim yapım eki “-Ur” “6”şar kelimedede görülmüştür. “-n-“ eki ile “sorm-“ kelimesi hariç “4” kelimedede dönüşlü fiiller türetilmiştir. “-l-“ eki ile de sadece “sorm-“ ve “yazıl-“ kelimelerinde edilgen fiiller yapılmıştır. “-dUr-” geldiği altı kelimedede de geçişsiz fiillere gelerek “oldurgan fiiller” türetmiştir. Geldiği fiillere “olanak sağlama, sebep olma” anlamı katarak oldurgan çatılı fiiller türetmiştir. “-Ur” eki ile türetilmiş kelimelerin altısı da “Esmâ-i Hüsnâ” ya dâhildir. Geldiği fiillere “fiilin gösterdiği işi her zaman üzerinde bulundurma “ anlamı katan ek sıfat-fiil ekleri arasında değerlendirilir.

7- İsimden fiil yapım eki “+lAn-” ve fiilden isim yapım eki “-(U)k” “5”er kelimedede kelime yapımında kullanılmıştır. “+lAn-“ eki genişletilmiş bir ek olarak geçişsiz ve dönüşlü manada fiiller türetmiştir. Sadece “çiftlen-” fiilinde Farsça kökenli bir kelimededen fiil türetme işlevi görmüştür. “-(U)k” eki ile türetilen kelimelerden “3” ü “Esmâ-i Hüsnâ”yı oluşturan isimlerdendir.

8- İsimden isim yapım eki “+ rAk” ve fiilden isim yapım eki “-An” “4” er kelimedede tespit edilmiştir. Sıfatlara ve zarflara gelerek “üstünlük, en üstünlük” anlamı katan “+ rAk” eki “1” tane Arapça kökenli, “1” tane de Farsça kökenli kelimedede kelime yapımında kullanılarak Türkçe kelime türetmiştir. Sıfat-fiil türeten “-An” eki ile türetilen kelimelerden ikisi “Esmâ-i Hüsnâ” dandır.

9- Fiilden fiil yapım ekleri “-t ~ -d-” ve fiilden isim yapım eki “-U” “3” er kelimedede kelime yapımında kullanılmıştır. “-t ~ -d-” eki çatı eki özelliği ile fiilden fiil türetmiştir. “-U” eki fiilin gösterdiği işin sonucu veya ürünü olan soyut isimler türetmiştir. Türetilen kelimelerden biri “Esmâ-i Hüsnâ” dandır.

10- İsimden isim yapım ekleri +A-, +cI fiilden isim yapım ekleri -Gun, -In ve fiilden fiil yapım eki -Ur- “2” şer kelimedede geçmektedir. Fiilden isim yapım ekleri -AcAk, -Iş, -mAz isimden isim yapım ekleri + CA, +dAş + sIl isimden fiil yapım ekleri +gIr-, +Al-, +da- ise “1” er kelimedede görülmüştür. +cI yapım eki “şefaathı” kelimesinde, + CA yapım eki “Arabça” kelimesinde Arapça kökenli kelimelere gelerek türetme yapmıştır.

I.2. KELİME GRUBU ŞEKLİNDE SÖZ VARLIĞI

Kelimeler öbekleşerek dilin anlatım gücünü artırır. Türkçenin söz diziminde de önemli bir yer sahip olan kelime grupları, araştırmacılar tarafından değişik şekillerde açıklanmış ve sınıflandırılmıştır. Karahan, kelime gruplarını “*bir varlığı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak, pekiştirmek, veya belirtmek üzere belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birimi*” şeklinde tanımlar. Kelime gruplarında ana unsurun sonda bulunmasını Türkçeyi birçok dilden ayıran bir özellik olarak gösterir (Karahan, 2015:39)

Korkmaz, kelime gruplarını “*cümle içinde kavramlar arasında ilişki kurmak üzere birden çok kelimenin belirli kurallar ile yan yana getirilmesinden oluşan, yapı ve anlamındaki bütünlük dolayısıyla cümle içinde tek bir nesne veya hareketi karşılayan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu*” şeklinde açıklar (Korkmaz, 1992:100). Söz dizimini yargılı veya yargısız anlatımlar diye ikiye ayıran Hatiboğlu ise, kelime gruplarını “yargısız anlatımlar” başlığı altında “*tamlamalar, birleşik sözcükler ve ikilemeler*” şeklinde sınıflandırır (Hatiboğlu, 1982:2). Banguoğlu, “belirtme öbekleri” adı ile ele aldığı kelime gruplarının bir belirten bir de belirtilen olmak üzere iki kelimedenden oluştuğunu söyler (Banguoğlu, 2015:497).

Kelime gruplarını, “belirtme grupları” olarak da nitelendiren Ergin, nesnelere ve hareketleri, daha geniş olarak belirtmek üzere kullandıklarına, yardımcı ve ana unsur şeklinde oluştuklarına değinir (Ergin, 1987:373).

Karaağaç ise söz öbeklerini, cümle oluşturmayan söz dizimi birimleri olarak tanımlar ve yapımlık söz öbekleri, çekimlik söz öbekleri şeklinde iki başlıkta ele alır (Karaağaç, 2012:159)

Usta, kelime gruplarının tasnifi konulu makalesinde, kuruluşuna göre tasnifi bir ihtiyaç olarak göstermiş ve kelime gruplarını a) Düz (kurallı) kelime grupları b) Ters (kural dışı) kelime grupları c) Eşdeğerli kelime grupları d) Kısaltma grupları başlıklarında dörde ayırmıştır (Usta, 2009:413-421)

Türkçede kelime grupları, farklı sınıflandırmalar ve yaklaşımlara göre ele alınsa da genel olarak şu başlıklarda karşımıza çıkar: isim tamlamaları, sıfat tamlamaları, edat grubu, bağlama grubu, tekrar grubu, ünlem grubu, unvan grubu, sayı grubu, birleşik isimler, birleşik fiiller, isim fiil grubu, sıfat fiil grubu, zarf fiil grubu, ünlem grubu, kısaltma grubu.

Çalışmamızda, tespit edilen söz varlığı içerisinde kelime grubu özelliği gösteren örnekler şu başlıklarda sınıflandırılmıştır:

1- Bağlama grubu 2- Birleşik fiiller 3- Edat grubu 4- İsim tamlamaları 5- İsim fiil grubu 6- Sıfat tamlamaları 7- Sıfat fiil grubu 8- Unvan grubu

I.2.1. Bağlama Grubu

Bağlaçlarla oluşturulan kelime grubudur. Ergin, “*sıralama bağlama edatları ile yapılan kelime grubu*” tanımını yaparak unsurlardan her birinin bir kelime ya da kelime grubu olduğunu, her unsurun şeklen ve eşit olarak birbirine bağlandığını ifade eder. Örnek olarak da *Leyla ve Mecnun, yetmiş ilâ seksen* örneklerini verir. (Ergin, 1987:379). Banguoğlu, “bağlam öbeği” başlığı ile ele alır ve “*acı ama gerçek, mektup ve zarf* “örneklerini verir (Banguoğlu, 2015: 511).

Karahan da benzer bir tanımla bağlama edatları ile bağlanmış iki veya daha fazla isim unsurunun oluşturduğu yapı olarak ele alır ve unsurların grubun kuruluşuna eşit olarak katıldığını söyler. Bağlama grupları, cümle içerisinde isim, sıfat veya zarf görevi yapabilir (Karahan, 2015:63).

Bağlama öbeklerinin oluşumunda bağlaçların (bağlama edatlarının) işlevi öne çıkar. Hacıeminolu, *Türk Dilinde Edatlar* aldı çalışmasında bağlama edatlarının tanımı içerisinde, kelimeleri ya da kelime gruplarını mana ve şekil bakımından bağlayan sözler şeklinde ele alarak bu duruma dikkat çeker (Hacıeminoğlu, 1992:112).

a. “daki” Bağlacı İle Oluşturulan Bağlama Grubu

İş sürücü daki saklayıcı: (VEKİL). İş sürücü ve saklayıcı (Allah).

KT 1 *Daki Tañrı, her nese üzere iş sürücidür daki saklayıcıdur.* 11/12

Ululuk issi daki ağırlamak issi: (ZU’L CELĀLİ VE’L İKRĀM). Ululuk sahibi ve ağırlamak (ikram) sahibi (Allah).

KT 1 *Daki vardır Çalabun zātı, ululuk issi daki ağırlamak issi.* 55/27

b. “ve” Bağlacı İle Oluşturulan Bağlama Grubu

Gökler ğaybı ve yirler ğaybı: Göklerin ve yerin gaybı.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālānuñdur gökler ğaybı ve yirler ğaybı dağı. 16/77*

Gökler mülki ve yirler mülki: Göklerin ve yerin hükümranlığı, Allah’ın her şeyi yaratıp yönetmesi.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālānuñdur gökler mülki ve yirler mülki, dağı Tañrı Ta ‘ālā barça nesneye kādirdür. 3/189*

Mu‘īn ve nāşır: (VELİ). Yardımcı ve dost (Allah).

KT 2 *Yoğdur anlara andan özge mu‘īn ve nāşır, ne dağı şefā‘at eyleyici. 6/51*

Münevvir ve müdebbir: (NÜR). Nurlandıran ve yönlendiren (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā münevviridür ve müdebbiridür gökler ve yirleriñ. 24/35*

Bağlama grubu başlığı altında “6” kelime grubu tespit edilmiştir. İkisi “dakı” bağlacı ile dördü de “ve” bağlacı ile kurulmuş bağlama gruplarıdır. Kelime gruplarının dördü “Esmâ-i Hüsnâ” yı karşılayan öbekleşmelerdir. “Mu‘īn ve nāşır”; “Ululuk issi dakı ağır-lamak issi” örneklerinde de görüldüğü üzere bağlama grubunu oluşturan birimlerin tek kelimedenden oluşan birimler ya da “isim tamlaması” gibi öbeklerden oluşan birimlerden kurulduğu gözlemlenmiştir.

I.2.2. Birleşik Fiil Grubu

Birleşik fiiller, yardımcı fiillerin isimler ya da fiillerle birlikte kullanımını sonucu ortaya çıkan kelime gruplarıdır. Hatiboğlu, birleşmiş fiilleri, “*etmek, eylemek, olmak* yardımcı eylemleri ile bir adla bir eylemden kurulan” ya da “*yeterlik, tezlik, yakınlık, sürerlik* başlıkları ile iki eylem kökünden kurulan” şeklinde tanımlamıştır. (Hatiboğlu, 1982:43-45).

Ergin de birleşik fiilleri, isimle yardımcı fiillerin ve fiille yardımcı fiillerin oluşturduğu birleşik yapılar olarak sınıflandırır. İsimlerle birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri *et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-* olarak sıralar. Fiillerle birleşik fiil yapan yardımcı fiilleri ise *bil-, ver-, gel-, dur-, kal-, yaz-, koy-* şeklinde örnekler (Ergin, 1987:388-389).

Korkmaz, birleşik fiilleri “esas anlamını korumuş ve esas anlamını kaybederek deyimleşmiş birleşik fiiller” olarak iki başlıkta ele alır. Esas anlamını koruyan birleşik fiilleri kendi arasında “bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan”, “bir yanı sıfat-fiil bir yanı yardımcı fiil olan”, “bir yanı zarf-fiil bir yanı yardımcı fiil olan” birleşik fiiller alt başlıklarına ayırır.

Deyimleşmiş birleşik fiilleri ise anlam kaymasına uğramış yapılar olarak ele alır, yardımcı fiilden önce gelen kısmı tek ögeli, iki ögeli, üç ögeli şeklinde değerlendirerek tekrar sınıflandırır. “Bir yanı ad bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller”in bir ad veya sıfat ile *et-*, *eyle-*, *yap-*, *kıl-*, *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiilleri ile oluşturulduğunu belirtir. Bu tarzda oluşan birleşik fiillerde esas anlamın ad üzerinde olduğunu, yardımcı fiilin görevinin adı fiil durumuna getirmek olduğunu kaydeder (Korkmaz, 2009:791-859).

Karahan, birleşik fiili, bir hareketi karşılamak ya da tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu olarak tanımlar ve sınıflandırır. Bir hareketi karşılayan birleşik fiilleri kendi arasında “ana yardımcı fiillerle kurulanlar” ve “diğer fiillerle kurulanlar” alt başlıklarına ayırır. Ana yardımcı fiilleri, *et-*, *ol-*, *yap-*, *eyle-*, *kıl-*, *bulun-* şeklinde sıralar. “Diğer yardımcı fiiller”i, “ana yardımcı fiiller” yerine kullanılan asıl fiiller olarak ele alır ve bu yapıda yer alan kelimelerden birinin veya hepsinin sözlük anlamını kaybettiğini ya da deyimleştiğini ifade eder. Örnek: “*yol al-*”, “*para ye-*”, “*boş ver-*”, “*diş bile-*”. Bu birleşik fiillerin isim unsurunun çekim eki alabileceğini, bir tamlayan ile genişleyebileceğini ve grubun unsurlarının kelime grubu olabileceğini ekler. Bir hareketi tasvir eden birleşik fiilleri ise zarf-fiil eki taşıyan fiille tasvir (yeterlik, ihtimal, tezlik, yaklaşma, devamlılık) fiilinin birleşmesinden meydana gelir (Karahan, 2015:73-78).

Gencan, birleşik fiilleri, kurallı birleşik eylemler, anlamca kaynaşmış eylemler ve deyim biçiminde öbekleşmiş eylemler başlıklarında ele alır. Kuralla yapılanlar, kendi arasında özel birleşik eylemler (yeterlik, tezlik, sürerlik, isteklenme, yaklaşma) yardımcı eylemlerle yapılan birleşik eylemler olarak iki başlıkta değerlendirir. Yardımcı eylemleri *et-*, *ol-*, *eyle-*, ve *kıl-* olarak verir. Öbekleşmiş olanları ise ikişer, üçer, dörder sözcüğün öbekleşmesinden oluşanlar şeklinde değerlendirir ve *gönül vermek*, *tası tarağı toplamak*, *hoş görmek*, *dört gözle beklemek* gibi örnekleri verir (Gencan, 2007:358-368).

Eker, “Çağdaş Türk Dili” adlı çalışmasında, birleşik fiil grubu başlığı altında *tasviri eylemler* (*dur-*, *ver-*, *yaz-*, *kal-*, *koy-*, *gör-*, *bil-*), *adla yapılan birleşik eylemler* ve *diğer birleşik eylemler* şeklinde sınıflandırma yapar (Eker, 2015:364-365).

Eski Anadolu Türkçesi sahasında dilimize çok sayıda Arapça, Farsça sözcük girmiştir. Bu sözcüklerle birlikte kullanılan yardımcı fiiller o dönemde fiil yapımında etkili rol oynamışlardır. Timurtaş, öne çıkan bu yardımcı fiilleri “Eski Türkiye Türkçesi” adlı çalışmasında örnekleri ile birlikte verir: *-it*, *ol-*, *eyle-*, *kıl-*, *bul-*, *dut-*, *ur-* (Timurtaş, 1994:114-115).

Satır altı kur'an tercümelerinde mütercimler, Arapça ifadelerle karşılık bulurken çoğunlukla kelime gruplarından faydalanma yoluna gitmişlerdir. Daha doğru ve açıklayıcı olma maksadı taşıyan bu durum Arapça metinlerdeki bazı kalıp ifadelerin birleşik fiillerde olduğu gibi birden fazla sözcükle karşılanması sonucunu doğurmuştur. Veri kaynağı olarak kullanılan Kur'an tercümelerinden birleşik fiillerin tespitinde bu özellik göz önünde bulundurulmuş ve öbekleşmeye dahil olan kelimeler doğru şekilde birleşik fiile dahil edilmeye çalışılmıştır. Örneğin “*Nehyi 'ani'lmünker*” ifadesi “*Yavuz işden yığ-: Kötü işten alıkoy-mak.*” “zikrullah” ifadesi “*Tañrı Ta‘älā[yı]/Çalabu zıkr eyle- /it-* ya da *Tañrı'yu/Tañrı Ta‘älā[yı] añ-*” şeklinde Türkçe birleşik fiil ile karşılanmıştır.

Türkçede Birleşik fiil konusu, gerek oluşma şekli bakımından gerek hangi yapılara birleşik fiil denileceği gibi konularda araştırmacılar tarafından hala tartışılmaktadır. Türk Dil Kurumu tarafından 2014 yılında “Türk Dil Bilgisi Toplantıları” adı ile yapılan bir toplantıda birleşik fiil meselesi tartışılmış ve araştırmacıların görüşlerine başvurulmuştur. Birleşik fiillerin adlandırılması ile ilgili “6” farklı terimin kullanıldığına değinilmiştir. Araştırmacılar tarafından konu ile ilgili kullanılan terim, tanım ve tasnifler değerlendirilerek bunlardan “17” sinin “birleşik fiil” terimini kullandığına vurgu yapılmıştır. En yaygın olarak “birleşik fiil” teriminin kullanılmasının yanı sıra yine çoğunluğun “isim+fiil”, “fiil+fiil” yapısını birleşik fiil olarak kabul ettiği görüşüne yer verilmiştir (Demiral, 2014:23-24).

Bu çalışmada tespit edilen birleşik fiiller yardımcı fiillere göre sınıflandırılmıştır. Araştırmacılar tarafından genel anlamda kabul görmüş “ana yardımcı fiiller” ile kurulan birleşik fiiller ve “diğer yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller” olarak iki ana başlıkta ele alınmıştır. Her ana başlık “basit/türemiş isim + yardımcı fiil” ve “kelime grubu+yardımcı fiil” şeklinde iki alt başlığa ayrılmıştır. Basit/türemiş isimlerle yardımcı fiillerin oluşturduğu birleşik fiillerden bazıları “tamlayıcılar” ile genişletilmiş örneklerdir. Özellikle tamlayıcılarla genişletilenler ve diğer yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiil örneklerinde kalıplaşmaya (deyimleşmeye) uğramış kullanımların olduğu görülmüştür. Örnek: “*Gökden yire düş-: Gökten yere düşmek* “*cennetten kovulmak*”, “*Din içinde haddan geç-: Din içinde haddi aşmak*”, “*Âyetlere şeksüz inan-: Ayetlere şüphe duymadan inanmak*”... Ana yardımcı fiillerle ve diğer yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller aldıkları tamlayıcılara göre alt başlıklara ayrılmıştır. Örnek: “*Yönelme durum ekli (-A) tamlayıcı alanlar*”, *bulunma durum ekli (-DA) tamlayıcı alanlar*” vb.

Elde edilen birleşik fiil örneklerinde yardımcı fiillerin getirildiği basit/türemiş kelimelerden bazılarının Arapça, Frasça ve İbranice olduğu görülmüştür. Bu tespit, yardımcı fiillerin yabancı kelimeleri Türkçeleştirmedeki fonksiyonunun bir göstergesidir. Çalışmada kelime gruplarının dışında yardımcı fiillerin geldiği yabancı kelimeler takip edilmiş ve yanlarına geldiği Arapça ya da Farsça köken yazılmıştır.

I.2.2.1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

“eyle-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +eyle-

‘**Adl eyle-**’ (Ar. +eyle-) Adaletle davranmak.

KT 1 *Dakı **adl eylen**, bayık Tañrı sever adl eyleyicileri.* 49/9

KT 2 *Dañı her işde ‘**adl eyleñüz**. Tañrı Ta ‘ālā ‘adl idenleri sever.* 49/9

‘**Afv eyle-(1)**’ (Ar. +eyle-) Affetmek (Allah’ın affetmesi).

KT 1 *Bayık ‘**afv eyledi** Tañrı anlardan.* 3/155

KT 2 *Taħķīķ ‘**afv eyledi** Tañrı Ta ‘ālā anlardan.* 3/155

‘**Afv eyle-(2)**’ (Ar. +eyle-) Affetmek (Hoşgörü).

KT 1 *Dakı anlar kim irak olurlar yazuk ulularından, dakı zışt işlerden ya ‘ni had vācib eyleyen; dakı kaçan kakıyalar, anlar ‘**afv eylerler**. 42/37*

‘**Ahd/kavl eyle-**’ (Ar. +eyle-) Ahd/kavl eylemek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Bīzarlıkdur Tañrı'dan dakı Yalavacından, anlara kim ‘**ahd kavl eyledünüz**, müşriklerden.* 9/1

KT 2 *Bu bīzārlıkdur Tañrı Ta ‘ālādan, dañı resülinden. Ol kişiler ki ‘**ahd eyledünüz** müşrik kâfirlerden.* 9/1

Artukluk eyle-’ Artukluk eylemek “aşırı davranmak, sınırı aşmak”

KT 1 *Pes her kim **artukluk eyleye** sizün üzere, **artukluk eylen** anun üzerine, ancı-layın kim **artukluk eyledi** sizün üzere.* 2/194

Artuklu eyle-’ Yaratılıştta üstün ve şerefli kılmak.

KT 1 *Dakı **artuklu eyledük** anları, çok üzere andan kim yarattuk, **artuklu eylemek**. 17/70*

Aru eyle-: Arı eylemek “günahlardan arındırmak”.

KT 1 *Dakı t̄a aru eyleye Tañrı anları kim ĩman getürdiler; dakı yok eyleye k̄āfırları. 3/141*

Aşaklık eyle-: Tevazu göstermek “alçak gönüllülük”.

KT 1 *Ol vakt olmadı mı anlara kim ĩman getürdiler, kim aşaklık eyleye gönülleri, Tañrı’yi añmağa. 57/16*

‘Az̄āb eyle-: (Ar. +eyle-) Azap etmek.

KT 1 *Çalabunuz bilürirekdür sizi. Eger dileye, rahmat eyleye size; yā eger dileye, az̄āb eyleye size. 17/54*

KT 2 *Sizi yaradan Tañrı sizi yahşı bilür. Eger dilese size rahmet eyler ve eger dilese size ‘az̄āb eyler. 17/54*

‘Az̄īz eyle-: (Ar. +eyle-) Aziz eylemek, Allah’ın yüceltmesi, şerefli kılması. 3/26

KT 1 *Dakı az̄īz eylersen anu kim dilersen; dakı hor eylersen anı kim dilersen. 3/26*

KT 2 *Kimi dileseñ ‘Az̄īz eylersin ve kimi dileseñ zelīl eylersin, hayr senüñ eliünde-dür, tahkīk sen barça nesneye k̄ādırsin. 3/26*

Bahıllık eyle-: (Ar. +lık +eyle-) Cimrilik etmek.

KT 1 *Pes ol vakt kim virdi anlara fazlından, bahıllık eylediler anı; dakı yüz döndürdiler, anlar yüz döndüriciler iken. 9/76*

KT 2 *Pes ol vaqt ki virdi özlerine kereminden, bahīllık eylediler. Dağı yüz döndürdiler anlar haqdan i ‘rāz idüp. 9/76*

Çalış eyle-: Savaş (cihat) etmek.

KT 1 *Pes hoyun virme k̄āfırlara; dakı çalış eyle anlarun-ıla Kur’an-ıla, çalış eylemek ulu. 25/52*

Çift eyle-: (Far. +eyle-) Çift eylemek “evlendirmek”.

KT 1 *Ancılayın; dakı çift eyledük anlara, karası gey kara, akı gey ak gözlüleri ulu gözlüler. 44/54*

Diri eyle-: Diri eylemek “Allah’ın can vermesi, yoktan hayat ve ruh vermek”. 2/28

KT 1 *Nite k̄āfir olursız Tañrı’ya, şol halda kim ölüler idünüz pes diri eyledi sizi. 2/28*

Du‘ā eyle-: (Ar. +eyle-) Dua etmek.

KT 1 *Dakı du‘ā eyle anlara; bayık du‘an dölemnekdür anlar ya‘nî kabûl olmaktadır. 9/103*

KT 2 *Dağı du‘ā eyle anlara, taḥkîk senüñ du‘āñ anlaruñ yüreklerini sâkin eyler. 9/103.*

Endāze eyle-: (Far. +eyle-) Ölçü, düzen vermek “Allah’ın her şeyi bir ölçüye göre yaratması, Allah’ın takdiri”.

KT 1 *Dakı bereket virdi anun içinde; dakı endāze eyledi anun içinde rûzîlarını. 41/10*

Eylük eyle- (1): İyilik etmek. “Allah’ın nimet vermesi, lütufta bulunması.

KT 1 *Dakı her kim boyun virür-ise Tañrı‘ya dakı Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere. 4/69*

Eylük eyle- (2): İyilik etmek “insanların iyilikte bulunması”.

KT 1 *Anlara kim eylük eylediler, uşbu dünyede, eylükdür. 39/10*

KT 2 *Ol kişiler ki eylük eylediler bu dünyāda, anlara āḥiretde ḥüsn sevāb vardır. 39/10*

Eylük/yahşılık eyle-: İyilik etmek. “salih amel işlemek.”

KT 2 *İllā ol kişiler ki tevbe itdiler, dağı imān getürdiler ve eylük eylediler. Anlar cennete girerler, dağı anlara ḥiç zulm olmaz. 19/60*

KT 2 *Kim ki yahşılık eylese irkekden ve dişiden ol mü‘min-iken, pes anı dirildürüz dünyāda yahşı diri-y-le. 16/97*

Farīza eyle-: (Ar. +eyle-) Farz kılmak.

KT 1 *Sûradur, indürdük anı, dakı farīza eyledük anı. 24/1*

Fidā eyle-: (Ar. +eyle-) Fidyeye vermek.

KT 1 *Bayık fidā eyledük ana ulu koçı. 37/107*

Gazā/Ġazālîk eyle-: (Ar. +lık +eyle-) Gaza etmek.

KT 1 *Dakı her kim gaza eyledi-se -yā eyü iş-, bayık gazā eyler gendüzi çün. 29/6*

KT 2 *Pes uyma yā Muhammed kâfirlere. Dağı Ġazālîk eyle anlar-ıla ulu Ġazālîk. 25/52*

Ḥalāl eyle-: (Ar. +eyle-) Helal etmek.

KT 1 *Dakı **halāl eyler** anlara aruları ya'nī yağlar kim harām olmuş-ıdı, dakı harām eyler anlara arusuzları. 7/157*

KT 2 *Dahı **ḥalāl eyler** anlara yahşı nesneleri ve harām eyler özlerine yaman nesneleri. 7/157*

Ḥarāb eyle-: (Ar. +eyle-) Harap etmek.

KT 2 *İy nice şehirleri ve iklīmleri **ḥarāb eyledük.** 7/4*

Ḥarām eyle-: (Ar. +eyle-) Haram etmek.

KT 1 *Dakı halāl eyler anlara aruları ya'nī yağlar kim harām olmuş-ıdı, dakı **harām eyler** anlara arusuzları. 7/157*

KT 2 *Dahı halāl eyler anlara yahşı nesneleri ve **ḥarām eyler** özlerine yaman nesneleri. 7/157*

Ḥarc eyle-: (Ar. +eyle-) Harç eylemek “sadaka vermek”.

KT 1 *Dakı anlar kim katlandılar, Çalabı'ların istemek için ya'nī anun rızāsı-çun; dakı tururdılar namazı, dakı **harç eylediler** ya'nī sadaka eylediler. 13/22*

KT 2 *Dahı **ḥarc eyleñüz** size virdüğümüz rızqdan, birüñüze sizüñ ölüm gelmezden burun. 63/10*

Ḥased eyle-: (Ar. +eyle-) Haset etmek “kıskanmak”

KT 1 *Belki **ḥased eylerler** mi adamlara, anun üzere kim virdi anlara Tañrı, eylü-ginden ya'nī peygamberlik dakı İslām dīni. 4/54*

Ḥayr eyle-: (Ar. +eyle-) Hayır yapmak.

KT 1 *Dakı **eylen hayr;** ola kim kurtulasız. 22/77*

Helāk eyle-: (Ar. +eyle-) Helak eylemek. “yok etmek”

KT 1 *Dakı bayık **helāk eyledük** zamanlar kavumların, sizden ilerü; ol vakt kim zulm eylediler, dakı geldi anlara yalavaçları, huccatlar ile; dakı olmadılar kim inanalar. 10/13*

KT 2 *Tahķik biz **helāk eyledük** sizden burun gelen ümmetleri zulm eyledükleri vakt. Geldi anlara peygamberleri mu'cizātla-ıla. Īmān getürmediler anı. 10/13*

Hor/Zelīl eyle-: (Far./Ar. +eyle-) Hor/zelil eylemek “aşağılamak”.

KT 1 *Dakı azīz eylersen anu kim dilersen; dakı **hor eylersen** anı kim dilersen. 3/26*

KT 2 *Kimi dileseñ ‘Azîz eylesin ve kimi dileseñ **zelîl eylesin**, hayr seniñ eliñdedür, taḥkîk sen barça nesneye kâdirsin. 3/26*

Hükme eyle-: (Ar. +eyle-) Hükmetmek.

KT 1 *Bayık Tañrı, **hükme eyler** anı kim diler. 5/1*

KT 2 *Taḥkîk Tañrı Ta‘âlâ **hükme eyler** ne ki dilese. 5/1*

Hürmet eyle-: (Ar. +eyle-) Hürmet etmek.

KT 2 *Daḥı aña **hürmet eylediler** ve yardım eylediler özine. 7/157*

Irak eyle-: Irak eylemek “lanetlemek”.

KT 1 *Şunlar anlardur kim **irak eyledi** anları Tañrı. Dakı her kime kim la‘nat eyleye Tañrı, hergiz bulmayasan ana arka virici. 4/52*

İhsân eyle-: (Ar. +eyle-) İhsan (iyilik) etmek.

KT 2 *Daḥı **ihsân eyleñüz**. Tañrı Ta‘âlâ sever ihsân eyleyicileri. 2/195*

İstiğfâr eyle-: (Ar. +eyle-) İstiğfâr etmek. “tövbe etmek”

KT 2 *Pes niçün tevbe eylemezler, Tañrı Ta‘âlâya dönmezler, daḥı niçün **istiğfâr eylemezler** aña? 5/74*

Kavl eyle-: (Ar. +eyle-) Kavletmek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Dakı nice kim **kavl eylediler**, kavl eylemek; bıraktı anı bir bölük anlardan. 2/100*

Kışâş eyle-: (Ar. +eyle-) Kısas yapmak.

KT 2 *Daḥı yazduḡ anlar üstine Tevrât içinde nefsi nefis yirine öldürmek, daḥı gözi göz yirine, daḥı burnı burun yirine, daḥı kulaḡı kulaḡ yirine, daḥı dişi diş yirine, daḥı yaraları **kışâş eyleñüz** didük. 5/45*

Kibr eyle-: (Ar. +eyle-) Kibirleşmek.

KT 1 *Eyitti; Pes aşıḡa in andan ya‘nî gökden, yâ uçmakdan; olmaya, sana kim **kibr eyleyesen** anun içinde. 7/13*

Kurbân eyle-: (Ar. +eyle-) Kurban etmek.

KT 1 *Dakı okı a nlarun üzere habarını, Âdem‘ü n iki oḡlunun ya‘nî Hâbil Kaabil girtü-y-ile; ol vakt kim **kurbân eylediler** kurbân. 5/27*

KT 2 *Daḥı okı yâ Muhammed anlar üstine âdemüñ iki oḡlunuñ haberini ḡakḡ-ıla. Kaçan kim ikisi **kurbân eyledi**. 5/27*

Küfr eyle -: (Ar. +eyle-) Küfür eylemek “inkâr etmek”.

KT 1 *Giriin ana bugün andan ötürü kim küfr eylerdünüz.* 36/64

La‘net eyle-: (Ar. +eyle-) Lānet etmek.

KT 1 *Dakı la‘nat eyledi anlara Tañrı dakı anlarundur azab durıcı ya‘nī dāyim.*
9/68

KT 2 *Dağı anlara la‘net eyledi Tañrı Ta‘ālā. Dağı anlar-çun kesilmez ‘azāb vardır.* 9/68

Ma‘siyat eyle-: (Ar. +eyle-) Masiyet eylemek “yalanlamak, itaatsizlik etmek”.

KT 1 *Belki diler ādamī kim mā‘siyat eyleye duta, tevbeyi girü koya, ansuzda ölüm ire.* 75/5

Meded eyle-: (Ar. +eyle-) Allah’ın duaları kabul etmesi, dua edenlere yardım etmesi. 8/9

KT 1 *Bayık ben meded eyleyiciven size, bin ile firiştelerden, biribiri ardınca geliciler.* 8/9

KT 2 *Size meded eyledüm didi, biñ ferişteh bile biri biri ardınca.* 8/9

Mehr-i ‘ayn eyle-: (Ar. +eyle-) Mehir tayin etmek.

KT 2 *Dağı eger boşatsañuz ‘avratları yatışmağandan burun mehr-i ‘ayn eyleyüp farz eylemiş olsañuz pes buçuğın virüñüz farz eylegen mehriñ.* 2/237

Metā‘ eyle-: (Ar. +eyle-) Meta eylemek.

KT 2 *Metā‘ eyleñüz anlara kumāş bile yā özgesi bile baylar üstine kadarınca, fakrlar üstine kadarınca.* 2/236

Munācat eyle-: (Ar. +eyle-) Dua etmek.

KT 1 *Dakı va‘da virdük Musa‘ya, otuz gice; dakı tamam eyledük anı on-ıla ya‘nī andan sonra munācat eylemeye.* 7/142

Mükāteb eyle-: (Ar. +eyle-) Mükateb eylemek “kölelerin kazandıkları para ile azat olma isteğini kabul etmek”.

KT 1 *Dakı anlar kim isterler mükāteb olmaklık, anlardan kim malik oldı ellerünüz; mükāteb eylen anları, eger bilürsenüz anlarda toğruluk yā mal.* 24/33

KT 2 *Dağı ol kişiler ki mükātebe olmağ isterler kullaruñuzdan, pes mükātebe eyleñüz anlarda hayr sizseñüz.* 24/33

Namaz eyle-: (Far. +eyle-) Namaz kılmak.

KT 1 *Namaz eyler ana, ol evlerde, irtedakı giceler.* 24/36

Nāsıpaslık eyle-: (Far.+lık +eyle-) Nankörlük etmek.

KT 1 *Dakı şükr eylen bana ya 'nī ta 'at-ıla; dakı **nā-sıpaslık eylemen** bana ya 'nī ma 'sıyat-ıla. 2/152*

Naşīb eyle-: (Ar. +eyle-) Nasip etmek. “vāris kılmak.”

KT 2 *Her kişiye **naşīb eyledük** qarāyiblerden ata ana terekesinden qarāyibler terekesinden daħı. 4/33*

Nesh/bātil eyle-: (Ar. +eyle-) Batıl eylemek “Allah’ın bir hükmü yürürlükten kaldırması”.

2/106

KT 1 *Ne kim **nesh eyleyevüz** ya 'nī **bātil eyleyevüz** giderevüz bir yā unıtduravuz anı. 2/106*

KT 2 ***Nesh eylesevüz** bir āyeti, yā unıtdursavuz anı, andan hayrlusın getirür-biz yā anuñ gibi getirür-biz. 2/106*

Nidā eyle-: (Ar. +eyle-) Dua etmek.

KT 2 *Ol vaqt ki **nidā eyledi**, gizlü nidā. 19/3*

Nikāh eyle-: (Ar. +eyle-) Nikah altına almak.

KT 1 *Dakı her kim güci yitmeye sizden artuklığa ya 'nī baylığa kim, **nikāh eyleye** saklanmışları ya 'nī azadlar, müsülmenleri. 4/25*

Ortak eyle-: (Allah’a) ortak eylemek, şirk.

KT 1 *Bayık güç yitmegi anun, anlarun üzere kim boyun virürler ana; dakı anlarun üzere kim, anlar ana **ortak eylerler**. 16/100*

Rahmat eyle-: (Ar. +eyle-) Rahmet eylemek.

KT 1 *Çalabunuz bilürirekdür sizi. Eger dileye, **rahmat eyleye** size; yā eger dileye, azāb eyleye size. 17/54*

KT 2 *Sizi yaradan Tañrı sizi yahşı bilür. Eger dilese size **rahmet eyler** ve eger dilese size 'azāb eyler. 17/54*

Rukû‘ eyle-: (Ar. +eyle-) Rükû yapmak.

KT 1 *İy Meryem! Boyun vir -yā namāzda. çok dur-, Çalabun-ıçun. Dakı secde eyle; dakı **rukû‘ eyle**, rukû‘ eyleyiciler-ile. 3/43*

KT 2 *İy Meryem, kulluk eyle ayak üstine durup seni yaradan Tañrıya, daħı sücüd eyle ve **rukû‘ eyle** rükû‘ eyleyiciler bile. 3/43*

Şabr eyle-: (Ar. +eyle-) Sabretmek.

KT 1 *Dakı şabr eyle anun üere kim irdi sana; bayık ol, vâcib olınm işlerdendir.*

31/17

KT 2 *Dağı şabr eyle saña yitişen muşibetlere. Tahkik ol vâcib olmuş işlerdendir.*

31/17

Şadağa eyle-: (Ar. +eyle-) Sadaka etmek.

KT 1 *Dakı harc eylediler ya 'nî şadağa eylediler, andan kim ruzî virdik anlara; gizli dakı eşkere. 13/22*

KT 2 *Eyitdi ki eger Tañrı bize māl virse kereminden, şadağa eyler-biz, şālihlerden olur-biz dirler. 9/75*

Şalavat eyle-: (Ar. +eyle-) Salavat eylemek, getirmek.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Salavat eylen ana; dakı selām virün, selām virmek. 33/56*

Secde/Süçüd eyle-: (Ar. +eyle-) Secde etmek.

KT 1 *Andan şoñra eyitdik feriştehler[e] kim secde eyleñüz Ādeme. 7/11*

KT 2 *Andan, eyittük firiştelere: Secde eylen Ādem'e. 7/11*

KT 2 *İy Meryem, kulluk eyle ayak üstine durup seni yaradan Tañrıya, dağı süçüd eyle ve rükü' eyle rükü' eyleyiciler bile. 3/43*

Şirk eyle-: (Ar. +eyle-) (Allah'a) şirk eylemek.

KT 1 *Dakı bayık vahy olındı sana, dakı eger şirk eyleyesin, bātil ola amelün, dakı olasın zıyanlulardan. 39/65*

Şükr eyle-: (Ar. +eyle-) Şükretmek.

KT 1 *Dakı eyledi sizün için kulak dakı gözler dakı gönüller; az şükr eylersiz. 32/9*

KT 2 *Dağı yaratdı sizün-çün kulaklar ve gözler ve yürekler. Az dağı şükr eylemezsiz Allāha. 32/9*

Ta'addī eyle-: (Ar. +eyle-) Sınırı aşmak.

KT 2 *Pes kim ta'addī eylese sizün üstünüze, siz ta'addī eyleñüz anuñ üstine anlar ta'addī eylediği gibi üstünüze. 2/194*

Ṭa'n eyle-: (Ar. +eyle-) Tan eylemek. “ayıplamak”.

KT 2 *Daḥı eger bozsalar andlarını ‘ahd eyledükden, daḥı ṭa'n eyleseler dīniñüzde. 9/12*

Taḳdīr eyle-: (Ar. +eyle-) Takdir eylemek “Allah’ın her şeyi bir ölçüye göre yaratması”.

KT 2 *Daḥı her nesneyi yaratdı. **Taḳdīr eyledi** mihtelif hey’āt üstine. 25/2*

Taksırlık eyle-: (Ar. +lık +eyle-) Kusur etmek.

KT 1 *Dakı ilerüden **taksırlık eyledünüz** Yusuf hakkında. 12/80*

Ṭavāf eyle-: (Ar. +eyle-) Tavaf etmek.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı yirine getürsünler nezrlerini, dakı **tavaf eylesünler** Kadim Ev’e. 22/29*

KT 2 *Daḥı yirine getürsünler nezrlerini, daḥı **ṭavāf eylesünler** eski evi ki Ka’bedür. 22/29*

Tekebbürlik eyle-: (Ar. +lık +eyle-) Kibirleşmek.

KT 1 *Dakı tesbīh eylerler, Çalabı’ların ögmeklig-ile. Dakı anlar **tekebbürlik eylemezler**. 32/15*

Tesbīh eyle-: (Ar. +eyle-) (Allah’ı) tesbih etmek.

KT 1 *Dakı **tesbīh eyler**, bulud sürici firişte -yā gök güriledügin işidenler; ögmegi-y-ile.13/13*

KT 2 *Daḥı **tesbīh eyler** bulut sürici ferişteh ögmeg-ile, daḥı feriştelere anuñ korkusundan. 13/13*

Tevbe eyle-: (Ar. +eyle-) Tövbe etmek.

KT 1 *Pes her kim **tevbe eyleye** zulmından sonra, dakı eyii işleye; bayık Tañrı **tevbe vire ana** 5/39.*

KT 2 *Pes kim **tevbe eylese** zulmünden soñra ve eylük eylese, taḥkīk Tañrı Ta’ālā anuñ tevbesin kabül eyler. 5/39*

Uğrılık eyle-: Hırsızlık yapmak.

KT 2 *Tañrıya şirk getürmeyeler bir nesne, daḥı **uğrılık eylemeyeler**, daḥı zinā eylemeyeler, daḥı oğul kızların öldürmeyeler. 60/12*

Vahy eyle-: (Ar. +eyle-) Vahiy etmek.

KT 1 *Pes vahy eyledi anlara, Çalabı'sı anlarun, kim Helāk eyleyevüz zalımları. 14/13*

KT 2 *Pes vahy eyledi anlara Çalaplari, helāk eyleyevüz zālimleri. 14/13*

Vasıyyet eyle-: (Ar. +eyle-) Vasiyet etmek.

KT 1 *Pes eger ola anlarun oğul kız, sizündür dörtde bir, andan kim kodılar; vası(y)yatdan soñra kim vası(y)yat eylerler anı, yā borçdan. 4/12*

Vesvese eyle-: (Ar. +eyle-) Vesvese vermek.

KT 1 *Pes vesvese eyledi anlara şeytan, tā aça ol ikiye anı kim örtünildi ol ikiden. 114/5*

KT 2 *Pes vesvese eyledi şeytān ikisine bellü eylemeg-içün özlerine ol nesneyi kim örtülmiş-idi ikisinüñ 'avretlerinden. 7/20*

Yaşlılık eyle-: İyilik etmek.

KT 2 *Eger yaşlılık eyleseñüz öz nefsiñüze yaşlılık idersiz ve eger yamanlık eyleseñüz vebāli nefsiñüzedür. 17/7*

Yamanlık eyle-: Suç işlemek "cürm".

KT 2 *İrişecekdür ol kişiler ki yamanlık eylediler, zelīllik Tañrı Ta 'ālā katından. 6/124*

Yavuzluk/Yamanlık eyle-: Kötülük yapmak.

KT 1 *Eger eyelük eyleyesiz, eyelük eyleyesiz gendüzünüz için; dakı eger yavuzluk eyleyesiz, gendüzünüz içündür. 17/7*

KT 2 *Eger yaşlılık eyleseñüz öz nefsiñüze yaşlılık idersiz ve eger yamanlık eyleseñüz vebāli nefsiñüzedür. 17/7*

Zinā eyle-: (Ar. +eyle-) Zina etmek.

KT 1 *Dakı zinā eylemezler. 25/68*

KT 2 *Zinā dañı eylemezler. 25/68*

Ziyan eyle- : (Far. +eyle-) Ziyan etmek.

KT 1 *Dakı her kim yiyni ola terāzuları, şunlar anlardur kim ziyan eylediler gendüzilerine; anun-içün kim oldılar-ıdı āyetlerümüze zulm eyler. 7/9*

KT 2 *Dañı her kim[üñ] kim yiyni olsa dartusı, pes anlardur kim ziyan eylediler*

kendülerini, anuñ-çun kim bizüm āyetlerümüzle zulm iderlerdi, ya ‘nī inanmazlardı.7/9

Zulm eyle-: (Ar. +eyle-) Zulmetmek.

KT 1 *Eyitti ol iki: İy Çalabumuz! Bayık biz **zulm eyledük** gendüzümüze.7/23*

KT 2 *Eyitdi ikisi: İy bizüm Çalabumuz, **zulm eyledük** kendümüze.7/23*

a1. Yönelme Durum Ekli (-A) Tamlayıcı Alanlar

‘Arşa kasd eyle-: (Ar. +eyle-) Arşa hâkim olmak, yönetmek.

KT 1 *Bayık Çalabunuz Tañrı ’dur, Ol kim yarattı gökleri daki yiri, altı günler içinde; andan, eli üstün oldı -yā **kasd eyledi arşa** . 10/3*

Ataya anaya ihsân eyle-: (Ar. +eyle-) Anaya, babaya iyilik etmek.

KT 2 *Ataya anaya **dağı ihsân eyleñüz**, didi. 2/83*

Biri birine yardım eyle- : Birbirine yardım etmek.

KT 2 *Dağı sizi çıkardılar illerüñüzden, **dağı biri birine yardım eylediler** siz çıkarmağ-ıçun. 60/9*

Çalabı’ya ortak eyle-: Allah’a ortak eylemek (şirk koşmak).

KT 1 *Andan, kaçan aça gidere zıyan sizden, bir bölük sizden, **Çalabı’larına ortak eylerler**. 16/54*

Emānatlara hıyānat/Emānetlere hāyinlik eyle-: (Ar. +eyle-) Emanete hıyanet/hainlik etmek.

KT 1 *Daki **hıyānat eylemen emānatlarunuza**; ol halda kim siz biliürsiz. 8/27*

KT 2 *Dağı **hāyinlik eylemeñüz emānetlerüñüze** siz biliürken. 8/27*

Güne secde eyle-: (+Ar. +eyle-) Güneşe secde etmek.

KT 1 *Buldum anı daki kavumumu, **secde eylerler güne**, Tañrı ’dan ayruk. 27/24*

Ķavlına vefā eyle-: (Ar. +eyle-) Kavline vefā eylemek “sözünde durmak”.

KT 1 *Evet, her kim **vefā eyleye kavlına**, daki sakına; bayık Tañrı sever sakınıcıları. 3/76*

Namāza nidā eyle-: (Ar. +eyle-) Namaza seslenmek, çağırarak.

KT 2 *Dağı kaçan **nidā eyleseñüz namāza**, maşharalığa alurlar ve oyuncak idiniürler.Ol andan ötürüdür kim anlar ‘aklsuz kavmdür. 5/58*

Tañrı Ta‘ālāya ‘ibādet eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya ibadet etmek.

KT 2 *Taḥkīk viribidük her ümmete peygamber. Anuñ dili üstine eyitdük ki: ‘İbādet eyleñüz Tañrı Ta‘ālāya, daḥı ırak oluñuz bāṭıl ma‘būdlardan. 16/36*

Tañrı Ta‘ālāya daḥı peygambere ḥāyinlık eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya ve peygambere hainlik etmek.

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, ḥāyinlık eylemeñüz Tañrı Ta‘ālāya, daḥı peygambere. Daḥı ḥāyinlık eylemeñüz emānetlerüñüze siz bilürken. 8/27*

Tañrı’ya /Tañrı Ta‘ālāya ‘ahd eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya ahdetmek “Allah’a söz vermek”.

KT 1 *Dakı bayık oldıladı, ‘ahd eylerlerdi Tañrı’ya ilerüden, kim döndürmeyeler ardları. 33/15*

KT 2 *Mü’minlerüñ niçe erenleri girçekledi ‘ahd eyledükleri Tañrı Ta‘ālāya. 33/23*

Tañrı’ya beñdeşler eyle-: Tanrı’ya benzerler eylemek “eş koşmak”. 39/8

KT 1 *Dakı eyledi Tañrı’ya bendeşler, tā azdura yolından. 39/8*

Tañrı’ya dakı yalavaca hıyanat eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya ve peygambere hıyānet (hainlik) etmek.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Hıyanat eylemen Tañrı’ya dakı Yalavaca; dakı hıyanat eylemen emanatlarunuza; ol halda kim siz bilürsüz. 8/27*

Tañrı’ya dakı yalavacına muhalafat eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya ve peygamberine karşı gelmek.

KT 1 *Şol andan ötürüdür kim, anlar muhalafat eylediler Tañrı’ya dakı Yalavacına. 59/4*

Tañrı’ya hılāf eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı’ya karşı gelmek.

KT 1 *Pes, eyledi akıbatın anların munāfiklık, gönülleri içinde, ol güne degin kim göreler anı; andan ötürü kim hılāf eylediler Tañrı’ya. 9/77*

Tañrı’ya ortak eyle-: Tanrı’ya ortak eylemek “şirk”.

KT 1 *İy oğlancuğum! Ortak eyleme Tañrı’ya; bayık şirk eylemek zulumdur ulu. 31/13*

Tañrı'ya secde eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı'ya secde etmek.

KT 1 *Dakı Tañrı'ya secde eyler, ol kim göklerdeür dakı yirde; geñlülükden dakı geñsüzlikden; dakı gölgeleri anlarun, irtelemekde dakı giceye yakınlarda. 13/15*

KT 2 *Dañı Tañrıya secde eyler ol kim göklerdeür dañı yirlerdeür geñlülükden dañı geñsüzlikden, dañı gölgeleri anlaruñ irtelemekde, dañı giceye yakınlarda. 13/15*

Tañrı'ya tesbîh eyle-: (Ar. +eyle-) Allah'ı tesbih etmek.

KT 1 *Tesbîh eyler Tañrı'ya, ol kim göklerdeür dakı ol kim yirdedür. 62/1*

KT 2 *Tesbîh eyledi Tañrıya gökler ve yirler ehli dañı. 61/1*

Tañrı'ya/Çalabı'larına tevekkül eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı'ya tevekkül etmek.

KT 1 *Dakı Tañrı'ya tevekkül eylesün, tevekkül eyleyiciler. 14/12*

KT 2 *Dañı Tañrıya tevekkül eylesün tevekkül eyleyiciler.14/12*

KT 1 *Anlar kim sabr eylediler, dakı Çalabı'larına tevekkül eylediler. 29/59*

Tañrı'ya/Tañrı Ta'ālāya tekbîr eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı'ya tekbir eylemek “yücelt-mek”.

KT 1 *Andayuk musahhar eyledi size anı, tā tekbîr eylesiz Tañrı'ya, anun üzere kim toğru yol gösterdi size. 22/37*

KT 2 *Dañı tekbîr eyle Tañrı Ta'ālāya, tekbîr eylemek haqqınca. 17/111*

a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Dīnūñüzde ğulūvv eyle- : (Ar. +eyle-) (Ehl-i Kitap için) Dinde aşırılığa gitmek “hakkın sınırlarını aşmak”.

KT 2 *Eyit yā Muħammed kitāb ehline ğulūvv eylemeñüz dīnūñüzde haqqdan özge. 5/77*

Tañrı Ta'ālā haqqında bühtān eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı hakkında iftira etmek.

KT 2 *Kim zālimrađdur ol kimesneden kim bühtān eyledi Tañrı Ta'ālā haqqında, yalanladı āyetlerini. 7/37*

Tañrı Ta'ālā haqqında iftirā eyle-: (Ar. +eyle-) Tnrı hakkında iftira eylemek.

KT 2 *Yā eydürler mi iftirā eyledi Tañrı Ta'ālā haqqında yalanı? 42/24*

Tañrı yolında gaza eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı yolunda gaza eylemek.

KT 1 *īman getüresiz Tañrı'ya dakı Yalavacına, dakı gaza eylesiz Tañrı yolında, mallarunuz ile dakı nefslerünüz ile. 61/11*

Tañrı yolında nafaka/harc eyle-: (Ar. +eyle-)Tanrı yolunda nafaka eylemek, harcamak.

KT 1 *Daki nafaka eylen Tañrı yolunda.* 2/195

KT 2 *Nafaka eyleñüz Tañrı yolunda.* 2/195

KT 2 *N'oldı size ki harc eylemezsiz Tañrı yolunda? Dañı Tañrınuñdur gökler ve yirler mırāsı.* 57/10

Tañrı yolında şavaş eyle-: Allah yolunda savaşmak.

KT 2 *Dañı şavaş eyleñüz Tañrı yolunda ol kâfirler bile kim sizüñ bile şavaş iderler.* 2/190

Yirde fesād eyle-: (Ar. +eyle-) Yerde (yeryüzünde) fesat eylemek.

KT 1 *Daki anlar kim sırlar Tañrı ahdını, ahdından sonra; dañı keserler anı kim, buyurdi Tañrı anı kim ulaştırıla; daki fesād eylerler yirde.* 13/25

KT 2 *Dañı anlar kim şırlar Tañrı 'ahdini, 'ahdden soñra dañı keserler anı kim buyurdi Tañrı anı kim ulaştırınıla, dañı fesād eylerler yirde.* 13/25

a3. Belirtme (yükleme) (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

'Ahdı tamām eyle-: (Ar. +eyle-) Ahdı tamam eylemek "sözünde durmak".

KT 2 *Evet, 'ahdi kim tamām eylese, ve Tañrıdan korqsa, Tañrı Ta'ālā müttakileri sever.* 3/76

Aruları ħarām eyle-: (Ar. +eyle-) Temizleri haram etmek "Alah'ın helal kıldığı temiz nimetleri haram kabul etmek".

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! ħarām eylemen arularını, anı kim, halāl eyledi Tañrı size.* 5/87

Āyetleri beyan eyle-: (Ar. +eyle-) Āyetleri apaçık göstermek.

KT 2 *Āyetleri Tahkik beyan eyledük āyetleri bir kavme kim yaqın bilürler.* 2/118

Du'āñuzu kabül eyle-: (Ar. +eyle-) Dua kabul etmek.

KT 2 *Zikr eyleñüz ol vakti kim meded istedüñüz Tañrı Ta'ālādan, kabül eyledi sizüñ du'āñuzu. Size meded eyledüm didi, biñ ferişteh bile biri biri ardınca.* 8/9

Hācatu revā eyle-: (Far. +eyle-) Hāceti reva eylemek "Allah'ın yardım isyeteyenlere karşılık vermesi".

KT 1 *Ol vakt kim arka virmek ister-idiñüz, Çalabunuzdan, pes uy virdi size ya'nī ravā eyledi hācatunuzu: Bayık ben meded eyleyiciven size, bin ile firıştelerden, birbiriri ardınca geliciler.* 8/9

Haccı daki umrayı/Hacc-ıla ‘umreyi tamām eyle-: (Ar. +eyle-) Haccı ve umreyi tamamlamak.

KT 1 *Daki tamām eylen haccı daki umrayı Tañrı-çun. 2/196*

KT 2 *Dañı tamām eyleñüz hacc-ıla ‘umreyi Tañrı-çun. 2/196*

Halālî harām eyle-: (Ar. +eyle-) Helali haram eylemek.

KT 1 *Daki buyuram anlara döndüreler Tañrı yaratmışın ya ‘nî halālî harām eyleyeler, harāmı halāl eyleyeler. 4/119*

Harāmı halāl eyle-: (Ar. +eyle-) Haramı helal eylemek.

KT 1 *Daki buyuram anlara döndüreler Tañrı yaratmışın ya ‘nî halālî harām eyleyeler, harāmı halāl eyleyeler. 4/119*

Hayrı eşkere/āşikāre eyle-: (Far. +eyle-) Hayrı açıkça yapmak.

KT 1 *Eger eşkere eyleyesiz hayrı, yā gizleyesiz anı, yā ‘afv eyleyesiz yavuzlıktan; bayık Tañrı, oldı, ‘afv eyleyici, güci yiter. 4/149*

KT 2 *Eger hayrı āşikāre eyleseñüz yā gizleseñüz anı, yā ‘afv eyleseñüz yaman nesnelerden, tahkîk Tañrı Ta ‘ālā ‘afv idicidir, kādirdür. 4/149*

Hükmi bellü eyle-:Hükümü belli eylemek “Allah’ın hüküm vermesi”.

KT 1 *Daki hükmi bellü eylemek isterler senden, avratlar hakkında; eyit: Tañrı, hükmi bellü eyler size anlarda: Daki ol kim okınur üzerünüz Kur’an içinde.4/127*

İmānı eşkere eyle-: (Far. +eyle-) İmanı belli (açık) etmek

KT 1 *Bayık munāfiklar aldarlar Tañrı ‘yı ya ‘nî imānı eşkere eylelerler, küfri gizlerler. 4/142*

Nişanları bellü eyle-: Nişanları (ayetleri) belli eylemek “açıklamak”.

KT 1 *Bayık bellü eyledük nişanları, bir kavma kim girtü inanırlar. 2/118*

Ni‘metlerüñ yahşılarını harām eyle-: (Ar. +eyle-) Nimetlerin güzellerini haram eylemek

“Alah’ın helal kıldığı temiz nimetleri haram kabul etmek”.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, harām eylemeñüz yahşılarını ol ni‘metlerüñ kim halāl eylemişdür Tañrı size. 5/87*

Orucu tamām eyle-: (Ar. +eyle-) Orucu tamamlamak.

KT 1 *Daki yin daki için; tā bellü ola size ak iplik kara iplikden, irte vaktından. Andan, tamām eylen orucu, giceye degin. 2/187*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā üstüñüz yazğan nesneyi, yiñüz ve içüñüz bellü olunca size*

şabāh aydınlığı gice karanlılığından şabāhda. Andan sonra orucu tamām eyleñüz giçeye degin. 2/187

Ölçeği tamām eyle-: (Ar. +eyle-) Ölçeği tamam etmek.

KT 1 *Dakı tamām eyleneñüz ölçeği, kaçan ölçdünüz; dakı dartun, terazu-y-ıla dogru. 17/35*

Rahmatı perekende eyle-: (Far. +eyle-) Rahmeti dağıtmak.

KT 1 *Dakı Ol Ol'dur kim indürür yağmuru, andan sonra kim nevmīd oldular, dakı perekende eyler rahmatın Dakı Ol, arka viricidür, ögülmüş. 42/28*

Şadakaları bātıl eyle-: (Ar. +eyle-) Sadakaları batıl eylemek “sadakaları başa kakarak boşa çıkarmak”.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Bātıl eylemeñ şadakalarıñuzu minnet eylemeg-ile. 2/264*

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, bātıl eylemeñüz şadakalarıñuzu minnet eylemek bile. 2/264*

Tañrı bezegini ĥarām eyle-: (Ar. +eyle-) Allah'ın yarattığı süsü (ziyneti) haram eylemek.

KT 1 *Tañrı bezegini Eyit: Kim ĥarām eyledi Tañrı bezegini, ol kim çıkardı kulları için; dakı halalları rızıkdan? 7/32*

Tañrı Ta'ālā buyruklarını ta'zīm eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı buyruklarına saygı göstermek.

KT 2 *Ol emr budur: Kim ki ta'zīm eylese Tañrı Ta'ālā buyruklarını, ol özine ĥayrludur Tañrı Ta'ālā katında. 22/30*

Tañrı Ta'ālā yaratduğı kumāşları ĥarām eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı'nın yarattığı kumaşları haram eylemek.

KT 2 *Eyit yā Muĥammed, kim ĥarām eyledi Tañrı Ta'ālā yaratduğı kumāşları. Ol kim 'ademden vücūda getürdi kulları-çun, dahı yahşı ni'metleri rızıkdan. 7/32*

Tañrı Ta'ālā[yı]/Çalabu zikr eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı'yı/Çalabı zikretmek.

KT 2 *Dahı zikr eyleñüz Tañrı Ta'ālā[yı] nice günlerde ki şayılmışdur. 2/203*

KT 2 *Dahı zikr eyle Çalabuñı çok çok ve tesbīh eyle giçelerde ve şabāhlarda. 3/41*

Tevbeyi/tevbessin kabül eyle-: (Ar. +eyle-) Tevbeyi kabul etmek.

KT 1 *Bayık Tañrı fazl issidür adamılar ürere ya'nī mühlet virür, tevbeyi kabul eyler; velīkin eyregi anların şükr eylemezler. 10/60*

KT 2 *Pes kim tevbe eylese zulmünden sonra ve eylük eylese, taḥkīk Tañrı Ta ‘ālā anuñ tevbesin kabūl eyler. 5/39*

a4. Vasıta Durumu (- IA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

‘Adl-ile hüküm eyle-: (Ar. +eyle-) Adaletle hüküm etmek.

KT 1 *Dakı eger hüküm eyleyesen, hüküm eyle aralarında ‘adl-ıla; bayık Tañrı sever adl eyleyicileri. 5/42*

KT 2 *Eger hüküm eylesen hüküm eyle ortalarında ‘adl-ile. Taḥkīk Tañrı Ta ‘ālā sever ‘adl eyleyicileri. 5/42*

Öğmeyle tesbīh eyle-: (Ar. +eyle-) (Allah’ı) övme ile tesbih etmek “hamd ederek anmak”.

KT 1 *Dakı tesbīh eylerler, Çalabı’larını öğmeklig-ile. 32/15*

Ölçeği dakı terāzuyı adl-ıla tamām eyle-: (Ar. +eyle-) Ölçeği ve teraziyi adaletle tamam etmek.

KT 1 *Dakı tamām eylen ölçeği dakı terāzuyı, adl-ıla. 6/152*

Tañrıyla /Tañrı Ta ‘ālāyla ‘ahd eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı ile ahdetmek “Allah’a söz vermek”.

KT 1 *Mu’minlerden erenlerdür, toğru eylediler anı kim, ‘ahd eylediler Tañrı-y-ıla anun üzere. 33/23*

KT 2 *Taḥkīk anlar ‘ahd eylemişler-idi Tañrı Ta ‘ālā-y-ıla bundan burun ki hergiz arka kaytarup kaçmayalar. 33/15*

Yavuz işi eyü iş ile def’ eyle-: (Ar. +eyle-) Kötülüğü iyilikle defetmek.

KT 1 *Dakı def’ eylerler eyü iş-ile, yavuz işi. 13/22*

KT 2 *Dağı def’ eylerler eyü işler-ile yavuz işi. 13/22*

a5. Üzere/Üstüne Edatlı Tamlayıcı Alanlar

Çalabıları/Tañrı üzere tevekkül eyle-: (Ar. +eyle-) Rableri/Tanrı üzere tevekkül etmek.

KT 1 *Dakı kaçan okına anların üzere āyetleri, artura anlara ĩmānı; dakı Çalabı’ları üzere tevekkül eylerler. 8/2*

KT 1 *Dakı eger m eyl eyleyeler barışmağa, meyl eyle ana. Dakı tevekkül eyle Tañrı üzere. 8/61*

Namāzları üzere saklık eyle-: Namazları üzerine dikkat etmek.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar **namāzları üzere saklık eylerler.** 23/9*

Tañrı üzere yücelik eyle-: Tanrı üzere yücelik (kibir) etmek.

KT 1 *Dakı **yücelik eylemen Tañrı üzere;** bayık ben getürem size huccat bellü. 44/19*

Tañrı Ta‘ālā üstüne tevekkül eyle-: (Ar. +eyle-) Tanrı üstüne tevekkül etmek.

KT 2 *Dağı **Tañrı Ta‘ālā üstüne tevekkül eylesün mü’minler.** 3/122*

a6. “Tiz” Zarflı Tamlayıcı Alanlar

Tiz ‘azāb eyleme-:(HALĪM). (Ar. +eyle-) Tez azap etmeyen (Allah).

KT 2 *Dağı **Tañrı Ta‘ālā ganīdür, tiz ‘azāb eylemez.** 2/263*

Tiz intiķām eyleme-:(HALĪM). (Ar. +eyle-) Tez intikam eylemeyen (Allah).

KT 2 *Tañrı **Ta‘ālā yarlıgayıcıdur, tiz intiķām eylemez.** 3/155*

a7. “Ayırtlayu” Zarflı Tamlayıcı Alanlar

Ayırtlayu hüküm eyle-: (Ar. +eyle-) Ayırarak hükmetmek.

KT 1 *Bayık **Tañrı, hüküm eyleye ayırtlayu,** bularun arasında, kıyamat günü. 22/17*

b. Kelime Grubu +eyle-

b1. Sıfat-Fiil Grubu +eyle-

Boyun virmiş eyle-: (Allah’a) teslim olanlardan, itaat edenlerden eylemek..

KT 1 *İy **Çalabumuz! Dakı eyle biz ikiyi, boyun virmiş sana dakı neslümüzden bir bölük kavmı, sana.** 2/128*

b2. İsim Tamlaması +eyle-

Yirün halifeleri eyle-: (Ar.+ leri +eyle-) Yeryüzünün halifeleri yapmak.

KT 1 *Dakı **Ol oldur kim eyledi sizi yirün halifeleri.** 6/165*

b3. Sıfat Tamlaması +eyle-

Yavuz du‘ā eyle-: (Ar. +eyle-) Kötü dua (Beddua) etmek, “şerre dua etmek”.

KT 1 *Dakı **du'a eyler ādamī, yavuzlığ-ıla ya ‘ī kakıyacak, gendüzine oğlına kızına malına, yavuz du‘ā eyler, du‘ası gibi hayra.**17/11*

“ol-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + ol-

‘**Afv ol-**: (Ar. +ol-) Affolmak. 9/66

KT 1 Eger ‘**afv olına** hir bölükden sizden ya‘nī tevbe-y-ile, azāb olına bir bölük, andan ötürü kim bayık anlar oldılar yazuklular. 9/66

KT 2 Özr dilemeñüz, taḥkīk kāfir olduñuz ĩmānuñuzdan soñra. Eger ‘**afv olsa** bir tāyifeden, ‘azāb olur bir tāyifeye Anuñ-çun kim anlar yaman kimseleridi. 9/66

Aru ol-: Arı olmak “Allah’ın buyruklarına uyup kötülükten kaçınmak.”

KT 1 Dakı her kim **aru oldı, aru olmaz** illā gendüzi-y-içün. Dakı Tañrı’dın yanadır dönecek. 35/18

Bāliĝ ol-: (Ar. +ol-) Reşit olmak.

KT 2 Dahı şınañuz öksüzleri **bāliĝ oldukları** vaḳtı. 4/6

Farz ol-: (Ar. +ol-) Farz olmak.

KT 2 Taḥkīk namāz **farz olmuşdur** mü’minler üstine, yazılmışdur vaḳtı bile. 4/103

Gümensüzlerden ol-: (Far. +süzlerden +ol-) Şüphesiz inanç sahibi olmak.

KT 1 Dakı andayuk gösterürüz İbrahim’e, gökler pādısahlıĝını dakı yirün; dakı **ola gümensüzlerden**. 6/75

Kāfir ol-: (Ar. +ol-) Kāfir olmak.

KT 1 Dakı bayık eyittiler küfr gelecisini; dakı **kāfir oldılar**, islāmlarından soñra. 9/74

KT 2 Taḥkīk söylediler küfr kelimesini, dahı **kāfir oldılar** İslām izhār eyledükden soñra. 9/74

Müsülmen ol-: (Ar. +ol-) Müslüman olmak.

KT 1 İy Çalabum! Bayık ben zulm eyledüm gendüzüme. Dakı **müsülmen oldum** illā Süleymān-ıla, Tañrı-çun ālemler Çalabı’sı. 27/44

KT 2 Yā Rabbī, ben nefşüme zulm eyledüm, imdi ĩmān getirüp **Müselmān oldum** Süleymāna. Ol Tañrı ki ‘ālemleri yaradupdur, didi. 27/44

Müşrik ol-: (Ar. +ol-) Müşrik olmak.

KT 1 Dakı bulasan anları ādemīlarun harısıraĝı, dirlik üzere; dakı anlardan kim **müşrik oldılar**. 2/96

Mütekebbir ol-: (Ar. +ol-) Kibirli olmak, büyüklük taslamak.

KT 1 Bayık Fir'avn, yüceldi **mütekebbir oldu** yirde ya'nî Mısır yirinde. 28/4

Nefh-i şür ol-: (Ar. +ol-) Sûr üfürölmek.

KT 2 Ol gün ki **nefh-i şür olur**, dahı sürer-biz cehenneme ol günde yaman kişileri yüzleri kararup. 20/102

Şālihlerden ol-: (Ar. +lerden +ol-) Salih (insanlardan) olmak.

KT 1 Eger vire bize fazlından ya'nî mal, sadaka virevüz, dakı **olavuz salıhlardan**. 9/75

KT 2 Eyitdi ki eger Tañrı bize māl virse kereminden, şadağa eyler-biz, **şālihlerden olur**-biz dirler. 9/75

Ulu ol-: Ulu "kaba" olmak.

KT 2 Eger sen **ulu olsayduñ**, katı yürekli olsa-y-duñ, tağıurlardı senüñ yöreñden. 3/159

Vācip ol-: (Ar. +ol-) Vacip olmak.

KT 1 Bayık namaz, oldu mu'minler üzere yazılmış vaktlanmış ya'nî **vācib olmış**. 4/103

Yumuşak ol- : Yumuşak olmak, davranmak.

KT 2 Tañrı Ta'ālānuñ rahmeti bile sen anlara **yumuşak oldu**-sen. 3/159

Zulm ol-: (Ar. +ol-) Zulüm olmak.

KT 2 Kim ki öz haqqını alsa özine **zulm oldu**ndan soñra, pes anlar üstine yol yoğdur. 42/41

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Āyetlere gümensüz ol-: (Far. +süz +ol-) Āyetlere şüpheşiz olmak.

KT 1 Dakı eyledük anlardan imamlar, yol gösterürler; buyruğumuz ile, ol vakt kim sabr eylediler; dakı oldılar, **āyetlerümüze gümensüz olurlar**. 32/24

Kāfirliğā gönli hoş ol-: (Far. +ol-) Kāfirliğā gönli hoş olmak.

KT 1 Velikin ol kim açdı kāfirliğā gögüz ya'nî **gönli hoş oldu kāfirliğā**. 16/106

Küfre muşırr ol-: (Ar. +ol-) Günaha ısrarcı olmak.

KT 2 Barmağların kulağlarına şoğdılar ve başların kumāşlar-ıla örtdiler ve **küfre muşırr oldılar** ve büyüklendiler, iñen büyüklenmek. 71/7

Ni‘metlere kâfir ol-: (Ar. +ol-) Nimetlere kâfir olmak.

KT 2 *Dağı şükür eyleñüz baña ve kâfir olmañuz, benüm ni‘metlerüme.* 2/152

Şeytana muti‘ olma-: (Ar. +ol-) Şeytana itaat etmemek.

KT 1 *Ay, vası (y) yat eylemedüm mi size, iy Âdem oğlanları, kim muti‘ olman şeytāna, bayık ol sizün düşmanunuzdur bellü.* 36/60-61

Ṭamuya odın ol-: Cehenneme odun olmak.

KT 1 *Dakı ammā zulm eyleyiciler, pes oldılar tamuya odun.* 72/15

Tañrı /Tañrı Ta‘âlānuñ āyetlerine kâfir ol-: (Ar. +ol-) Tanrı āyetlerine kafir olmak.

KT 1 *Şol andan ötürüdür kim, bayık anlar oldılar kâfir olurlar Tañrı āyetlerine.* 2/61

KT 2 *Ol anuñ-çun oldı ki kâfir olurlardı Tañrı Ta‘âlānuñ āyetlerine.* 2/61

Tañrı nişanlarına kâfir ol-: (Ar. +ol-) Allah’ın nişanlarına (āyetlerine) kafir olmak.

KT 1 *Kâfir oldılar Tañrı nişanlarına; pes duttı anları Tañrı, yazuklar-y-ıla.* 8/52

Tañrıyla peygamberine düşman ol-: (Far. +ol-) Tanrı ile peygamberine düşman olmak.

KT 2 *Ol anuñ gibi olmağ andan ötürüdür kim düşman oldılar Tañrı-y-ıla peygamberine.* 59/4

Tañrı Ta‘âlāya peygambere muṭi‘ ol-: (Ar. +ol-) Tanrı’ya ve peygamberine boyun vermek “itaat etmek”.

KT 2 *Kim ki muṭi‘ olsa Tañrı Ta‘âlāya, peygambere dağı anlar ol kimseler-ile olur ki Tañrı Ta‘âlā ni‘met virdi anlara nebūlerden, şādıqlardan, şehīdlerden, şālihlerden.* 4/69

Tañrı/Allāh ni‘metine kâfir ol-: (Ar. +ol-) Tanrı nimetine kâfir olmak.

KT 1 *Ay, bātıla mı ya’nī buta, şeytāna inanurlar; dakı Tañrı ni‘metine kâfir olurlar?* 29/67

KT 2 *Bātıla mı inanurlar, dağı Allāh ni‘metlerine kâfir mi olurlar?* 29/67

Tañrı’ya dakı Yalavacına/peygamberine āşī ol-: (Ar. +ol-) Tanrı’ya ve peygamberine asi olmak.

KT 1 *Dakı her kim ola āşī Tañrı’ya dakı Yalavacına; dakı geçe hadlarından; givüre anı oda; ebed kalıcı-y-iken anun içinde.* 4/14

KT 2 *Kim ‘āşī olsa Tañrıya, peygamberine dağı, dağı geçse Tañrı Ta‘âlānuñ*

hudūdından givürür anı cehennem odına, ebedī kalur anda. Dağı aña vardur zelīl idici 'azāb. 4/14

Tañrı'ya kāfir ol-: (Ar. +ol-) Tanrı'ya kafir olmak.

KT 2 *Dağı kim kāfir olsa Tañrıya, pes mürtekib oldı ulu yazuğına. 4/48*

Tañrı'ya mutı'ol-: (Ar. +ol-) Allah'a itaat etmek.

KT 1 *Eyit: Mutı' olun Tañrı'ya, daki mutı' olun Yalavacına. 24/54*

Tañrı'ya/Tañrı Ta'ālāya, dağı yalavacına/resūline/ peygamberlerine kāfir ol-: (Ar. +ol-) Tanrı'ya ve peygamberine kafir olmak.

KT 1 *Daki yağmadı anları kim biyerlenile, anlardan nafakaları, illā bayık anlar kāfir oldılar Tañrı'ya daki yalavacına. 9/54*

KT 2 *Dağı men' olmadı nafağaları kabūl olmağı özlerinden, illā kāfir oldukları sebebi-y-ile Tañrı Ta'ālāya, dağı resūline. 9/54*

KT 2 *Taḥkīk ol kişiler ki kāfir oldılar Tañrıya, peygamberlerine dağı, isterler ayırmağa Tañrı-y-la peygamberler arasında. 4/150*

Yalavaca mutı' ol-: (Ar. +ol-) Peygambere itaat etmek.

KT 1 *Eyit: Mutı' olun Tañrı'ya, daki mutı' olun Yalavacına. 24/54*

a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tañrı Ta'ālā yolında şehīd ol-: (Ar. +ol-) Tanrı yolunda şehit olmak.

KT 2 *Dağı eyitmeñüz ol kişiler haqqına ki şehīd oldılar Tañrı Ta'ālā yolında, ğazālıqda ölmışlerdür. 2/154*

a3. Ayrılma (çıkma) Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Bāḫıl ma'būdlardan ırak ol-: Batıl mabutlardan irak olmak.

KT 2 *Taḥkīk viribidük her ümmete peygamber. Anuñ dili üstine eyitdük ki: 'İbādet eyleñüz Tañrı Ta'ālāya, dağı ırak oluñuz bāḫıl ma'būdlardan. 16/36*

Çalabı'sınun rahmatından nevmīd ol-: (Far. +ol-) Allah'ın rahmetinden ümitsiz olmak.

KT 1 *Eyitti; Daki kim nevmīd ola, rahmatından Çalabı'sınun, illa azgunlar. 15/56*

a4. Vasıta Durumu (- IA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Ẓulmıla taplayıcı ol-: Zulmü onaylayıcı olmak “zalim, zorba olmak”.

KT 1 *Dilemezsin illā kim olasın taplayıcı zulm-ıla, yirde.* 28/19

a5. Üzere /Üstine Edatlı Tamlayıcı Alanlar

‘Arş üzere müstevlī/‘Arş üzere keyfiyetsüz müstevlī/ ol-: (Ar. +ol-) Arş üzere egemen olmak “Allah’ın tüm yarattıklarına hükmetmesi, bilgi ve iradesi ile kuşatması”.

20/5

KT 1 *Tañrı ‘arş üzere müstevlī oldı ya ‘nī kaadır oldı, yaratmaklığa anı.* 20/5

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ‘arş üstine keyfiyetsüz müstevlī olmuşdur.* 20/5

Avratlar üzerine musallat ol-: (Ar. +ol-) Kadınları yönetmek, koruyup kollamak.

KT 1 *Erenler gey durıcılardur ya ‘nī musallat olmuşlardur avratlar üzere, andan ötürü kim artuk eyledi Tañrı bir nicesini anların bir nice üzere...* 4/34

Fücür üstine dāyim ol-: (Ar. +ol-) Günah üstüne devamlı olmak “günah işlemek”.

KT 2 *Bel ki diler ādem oğlanı ki dāyim ola fücür üstine. Şorar istib ‘ād-ıla: Kıyāmet günü ne vaqtdur? dir.* 75/5

Hidāyet üstine sābit ol-: (Ar. +ol-) Hidayet üzere sabit olmak.

KT 2 *İllā kim siz hidāyet üstine sābit olasız.* 2/150

Namāzları üzere dāyim ol-: (Ar. +ol-) Namaz devamlı kıkılanlardan olmak.

KT 2 *İllā namāz kılcılar ki namāzlarında dāyim olurlar.* 70/22, 23

b. Kelime Grubu + ol-

b1. Bağlama Grubu + ol-

Ẓulm eyleyicirek daki azgunrak ol-: Daha zalim ve daha azgın olmak.

KT 1 *Daki Nuh kavmin, ilerü. Bayık anlar oldılar, anlar zulm eyleyicirek daki azgunrak.* 53/52

b2. İsnat Grubu + ol-

Amelleri batıl ol-: (Ar. +ol-) Amelleri batıl olmak.

KT 1 *Şunlar anlardur kim batıl oldı amelleri anların, dünyede daki āhıratda; daki yokdur anların hiç arka viriciler.* 3/22

KT 2 *Anlar ol kişilerdür kim bāṭıl oldu ‘amelleri dünyāda ve āhiretde, daḥı yoḡdur anlara hīç kırtarıcılar ‘azābdan. 3/22*

‘Arşa eli üstün ol-: Arşa el üstün olmak, hākim olmak. 10/3

KT 1 *Bayık Çalabunuz Tañrı’dur, Ol kim yarattı gökleri dakı yiri, altı günler içinde; andan, eli üstün oldu -yā kasd eyledi arşa . 10/3*

Dartusı/Mizānı ağır ol-: Tartısı ağır olmak “Ahirette sevapları ağır (çok) gelmek”.

KT 2 *‘Amelleri dartmaḡ ol günde ḡaḡdur. Pes her kimüñ kim ağır olsa dartusı, pes anlardur dünyā ve āhiret ḡayrına yitişenler. 7/8*

KT 2 *Her kimüñ mizānı ağır olsa, pes anlar ‘azābdan kırtulurlar. 23/102*

Küfr ile yüregi giñ ol-: Küfür ile yüregi geniş olmak “göğsünü küfre açmak”.

KT 2 *Lākin ol kimse ki küfr-ile yüregi giñ ola. 16/106*

Terāzuları /dartılmışları ağır ol-: Terazileri ağır olmak “ahirette sevapları ağır gelmek”.

KT 1 *Dakı terāzu-y-ıla tartmak, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzuları -yā dartılmışları-, şunlardur kırtulucılar. 7/8*

Terāzuları/Dartusı/Mizānı yiyini/yeyni ol-: Terazileri/tartısı hafif gelmek “Ahirette sevapları hafif (az) gelmek”.

KT 1 *Dakı her kim yiyini ola terāzuları, şunlar anlardur kim zıyan eylediler gen-düzilerine; anun-ıçun kim oldılar-ıdı āyetlerümüze zulm eyler. 7/9*

KT 2 *Daḥı her kim[üñ] kim yeyni olsa dartusı, pes anlardur kim zıyan eylediler kendülerini anuñ-çun kim bizüm āyetlerümüzle zulm iderlerdi, ya’nī inanmazlardı. 7/9*

KT 2 *Daḥı kim[üñ] ki mizānı yeyni olsa. 101/8*

b3. İsim Tamlaması + ol-

Cehennem odunu ol-: Cehennem odunu olmak.

KT 2 *Ve ammā Ḥaḡ yolından çıkanlar, anlar cehennem odunu oldılar. 72/15*

b4. Sıfat Tamlaması + ol-

Eyü işlülerden ol-: İyi işlilerden olmak. “insanların arasını düzeltenlerden olmak.”

KT 1 *Dilemezsin illā kim olasın taplayıcı zulm-ıla, yirde; dakı dilemezsin kim: olasın eyü işlülerden. 28/19*

İri hulu ol-: İri (sert) huylu “katı yürekli” olmak.

KT 1 *Dakı eger **ola-dun iri hulu**, kalın gönüllü; dağılaldı yörenden. 3/159*

Kalın gönüllü ol-: Kalın gönüllü “katı yürekli” olmak.

KT 1 *Dakı eger **ola-dun iri hulu**, **kalın gönüllü**; dağılaldı yörenden. 3/159*

Katı yürekli ol-: Katı yürekli olmak.

KT 2 *Eger sen ulu olsayduñ, **katı yürekli olsa-y-duñ**, tağılurlardı senüñ yörenden. 3/159*

b5. Sıfat-Fiil Grubu + ol-

Eyü işleyiciler ol-: İyi işleyiciler olmak “salih kullardan olmak”.

KT 1 *Eger **olasız eyü işleyiciler**, bayık Ol oldu, Tañrı'ya dönücileri yarlığayıcı. 17/25*

Girçek söyleyiciler ol-: Gerçek söyleyenler olmak.

KT 1 *Eyit: Getürün huccatlarunuzu; eger **olursanız girçek söyleyiciler**. 2/111*

Gümān/Gümen eyleyicilerden/ıdicilerden olma-: (Allah'tan) şüphe edenlerden olmamak.

KT 1 *Hak ya'nī uşbu hak, Çalabundandır; pes olmagıl **gümen eyleyicilerden**. 2/147*

KT 2 *Tahķik saña geldi haķ Çalabuñdan. Pes **gümān idicilerden olma**. 10/94*

İşlāh idenlerden ol-: İslah edenlerden olmak “insanların arasını düzeltenlerden olmak”.

KT 2 *Sen istemezsin, illā cebbār olmaķ yir yüzinde. Dağı dilemezsin ki **ışlāh idenlerden olasın**, didi . 28/19*

Namāz kılıçılardan olma-: Namaz kılanlardan olmamak

KT 1 *Eyittiler: Olmaduk **namāz kılıçılardan**. 74/43*

Ortak eyleyicilerden olma-: (Allah'a) ortak eyleyiciler “müşrikler”.

KT 1 *Dönucilerken andın yana. Dakı korkun andan; dakı tururun namazı; dakı **olman ortak eyleyicilerden**. 30/31*

Secde eyleyenlerden/idenlerden-eyleyicilerden/ıdicilerden ol-: Secde edenlerden olmak.

KT 2 *Pes secde eylediler ferişteher, līkin şeytān **olmadı Ādeme secde eyleyenlerden**. 7/11*

KT 2 *Dağı Allāha **secde idenlerden ol**. 15/98*

KT 1 *İllā İblis; onamadı kim ola secde eyleyicilerden.* 15/30-31

KT 2 *Lākin İblīs rāzī olmadı secde idicilerden olmağa.* 15/31

Tañrı'ya iki diyenlerden olma-: Tanrı'ya iki diyenlerden (ortak koşanlardan) olmamak.

KT 1 *Eyit: Ben buyrıldum kim, olam ilki kimse kim müsülmen oldı; daki olmagil sen, daki olmagil sen, Tañrı'ya iki diyenlerden.* 6/14

Tañrı'ya yazuk eyleyici ol-: Tanrı'ya günah eyleyici olmak “Allah'a asi olmak”

KT 1 *İy atam! Tapma şeytana; bayık şeytan, oldı Tañrı'ya yazuk eyleyici.* 19/44

Ümîz kesenlerden olma-: Ümit kesenlerden olmamak.

KT 2 *Eyitdiler: Saña muştıladuğumuz olacağdur. Pes sen ümîz kesenlerden olma, didiler.* 15/55

b5. Edat Grubu + ol-

Bāṭıl üstine ol-: Batıl üzere olmak.

KT 2 *İy kitāb ehli, bāṭıl üstine olmañuz dīnūñüzde, daḥı eyitmeñüz Tañrı Ta'ālā hakkında illā ḥaqsuz.* 4/171

Hidāyet üstine ol-: Hidayet üzere olmak.

KT 2 *Pes kim hidāyet üstine olsa özi-çündür ve kim ki azsa azmaz, illā nefsinı.* 39/41

“olın-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Filler

a. Basit/Türemiş İsim + olın-

Erlü olın-: Evli olmak.

KT 1 *Pes kaçan kim erlü olınalar, pes eger getüreler zışt iş ya'nī zınā; anlarun üzeredür yarsı anun kim azadlar üzeredür azabdan, ya'nī elli ağaç.* 4/25

Farīza olın-: (Ar. +ol-) Farz olunmak. 2/183, 246

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Farīza olındı sizün üzere oruç nite kim fariza olındı anlarun üzere kim sizden ilerü-di anun-ıçun kim siz sakınasız.* 2/183

Ḥalāl ol(m)-: (Ar. +ol-) Helal olmak.

KT 1 *Ḥalāl olındı size dört ayaklusı ılkıların; illā ol kim okınur üzerünüze.* 5/1

KT 2 *Ḥalāl oldı size barça ḥayvānlar.* 5/1

Harām ol(in)-: (Ar. +ol-) Haram olmak.

KT 1 *Harām olındı size analarunuz; dakı kızlarunuz; dakı kız karmdaşlarunuz.4/23*

KT 2 *Harām oldı sizüñ üstüñüze analaruñuz, kızlaruñuz dahı, kız kardeşlaruñuz dahı. 4/23*

Vahy olun-: (Ar. +ol-) Vahiy olunmak “Allah’tan vahiy almak”.

KT 1 *Dakı kimdür zālımırak andan kim, yalan bağladı Tañrı 'ya yalan . ya 'nī Mu-seyleme kim peygamberlik da 'vī eyledi; yā eyitdi: Vahy olındı benim dapa. 6/93*

KT 2 *Dahı kim zālımırakdur ol kimseden ki yalan söyleye Tañrı Ta 'ālā hazretine, yā eyide ki baña vahy oldı. 6/93*

b. Kelime Grubu + olun-

b1. İsnat grubu + olun-

Ecelleri tamām olun-: Ecelleri tamam olunmak.

KT 1 *Dakı anlar kim tamām olına ecelleri, sizlerden, dakı koyalar avratlar; is-marlamakdur avratlarına anlarun. 2/240*

“kıl-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kıl-

Diri kıl-: Diri kılmak “Allah’ın can vermesi yoktan hayat ve ruh vermek”.

KT 2 *Nite kāfir olursız Tañrı Ta 'ālāya? Siz ölmüş-iken ata şulbinde diri kıldı, sizi vücūda getürdi. 2/28*

Du‘ā kıl-: (Ar. +kıl-) Dua kılmak.

KT 1 *Dakı Nūh'a, ol vakt kim kığırdı ilerüden ya 'nī du 'a kıldı, İbrāhim' den, Lūt'dan ilerü. 21/76*

KT 2 *Kaçan ki özine ziyān degse, çok du 'ā kıtur şerden halāş olmağ-ıçun. 41/51*

Efdal kıl-: (Ar. +kıl-) (Yaratılıştta) üstün ve şerefli kılmak.

KT 2 *Dahı efdal kılduğ anları çok kimseler üstine, biz yaratduğumuz nesnelerden efdal kılmak. 17/70*

Halāl kıl- : (Ar. +kıl-) Helal kılmak.

KT 2 *Pes anı nicesi harām kılduñuz ve niçesi halāl kılduñuz. 10/59*

Harām kıl-: (Ar. +kıl-) Haram kılmak.

KT 2 *Pes anı nicesi **harām kılduñuz** ve nicesi **halāl kılduñuz**. 10/59*

Muñî' kıl-: (Ar. +kıl-) (Allah'a) itaat kılmak.

KT 2 *İy Çalabumuz, bizi **kılğul muñî'** ve **münkād senüñ tã'atüñe**. 2/128*

Namāz kıl-:(Far. +kıl-) Namaz kılmak.

KT 1 *Pes kığırdı ana firıştelere; ol durur-iken, **namāz kılur** mihrabda. 3/39*

KT 2 *Pes kığırdı Zekerıyyāya ferışteher ol durmuş **namāz kılur**-iken mihrābda. 3/39*

Rahmat kıl-: (Ar. +kıl-) Rahmet kılmak.

KT 1 *Azāb eyler ana kim diler, dakı **rahmat kılur** ana kim diler. Dakı andın yana döndürilesiz. 29/21*

Secde kıl-: (Ar. +kıl-) Secde etmek.

KT 1 *Dakı ol vakt kim eyittük firıştelere: **Secde kılun** Ādeme. Pes secde eylediler illā iblis; onamadı. 20/116*

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Allāh'a şerikler kıl-: (Ar. +ler +kıl-) Allah'a şirk kılmak.

KT 2 *Dahı **Allāha şerikler kılur** azdurmağ-ıçun halkı yolından. 39/8*

Tañrı'ya ortaklar kıl-: Allah'a ortak koşmak, şirk.

KT 1 *Dakı kıldılar **Tañrı'ya ortaklar**, şeytanları ya 'nī şeytanlar butlar içine girür-idi... 6/100*

Tañrı'ya beñezler/beñzerler kıl-: Tanrı'ya benzerler kılmak.

KT 1 *Dakı kıldılar **Tañrı'ya beñezler**, tã azduralar yolından. 14/30*

KT 2 *Dahı **kıldılar Tañrıya beñzerler** tã azalar yolından. 14/30*

a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Yirde fesādları kıl-: (Ar. +lar-ı +kıl-) Yeryüzünde fesat kılmak “bozgunculuk çıkarmak”.

KT 2 *Pes añuñuz **Tañrı Ta'ālānuñ ni'metlerini**, dahı **kılmañuz yirde fesādları**. 7/74*

Yir yüzünde halifeler kıl- : (Ar.+ ler +kıl-) Yeryüzünde halifeler kılmak.

KT 2 *Dahı ol **Tañrı oldur** kim **kıldı** sizi **halifeler yir yüzünde**. 6/165*

a3. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Namāzlarını vaktında kıl-: (Ar. +ında +kıl-) Namazları vaktinde kılmak.

KT 2 *Dağı anlar kim namāzlarını vaktında kılurlar.* 70/34

Namāzı dürüst kıl-: (Far. +kıl-) Namazı doğru kılmak.

KT 2 *Namāzı dürüst kılarlar ve kendilerini merzūk kıldığımız şeyden infāk iderler.* 2/3

Oğlanları ak saçlu kıl-: Oğlanları ak saçlı kılmak “kıyamet gününün şiddetinin çocukların saçlarının beyazlanması”.

KT 1 *Pes nite sakınasız, eger kāfir olursanız ya'nī kafir kalur-ısanuz ol günden kim kıla oğlanları ak saçlular.* 73/17

b. Kelime Grubu + kıl-

b1. Sıfat Tamlaması + kıl-

Rukû'lu namaz kıl-: Rükû ederek namaz kılmak. 2/43

KT 1 *Dakı tururun namazı; dakı viriün zekāti. Dakı arkanuzı egün ya'nī rukû'lu namaz kılun, arka egiciler-ile.* 2/43

Tatavvu' namaz kıl-: Nafile namaz kılmak.

KT 1 *Dakı anlar ruku' eylerler ya'nī tatavvu' namaz kılurlar; yā sadakayı ruku'da-y-iken virürler.* 5/55

b2. Sıfat-Fiil Grubu + kıl-

Boynun dapa elüni bağlanmış kıl- : Boynuna elini bağlanmış kılmak “cimrilik etmek”.

KT 1 *Dakı kılma elüni, bağlanmış boynun dapa; dakı döşeme anı.* 17/29

Elüni, boynuñı bağlanmış kıl-: Elini boynunu bağlanmış kılmak “cimrilik etmek”.

KT 2 *Dağı kılma elüni, boynuñı bağlanmış, ya'nī baḥīl olma. Dağı katı açma elüni isrāf-ıla barça açmak.* 17/29

Miras alıcılar kıl-: Miras alıcılar (vāris) kılmak.

KT 1 *Dakı her birinün kılduk mīras alıcılar, andan kim kodı ata ana dakı yakın hısımlar.* 4/33

“et-“ Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + et-

‘**Afv it-** (1): (Ar. +it-) Affetmek “Allah’ın affetmesi”.

KT 2 *Sizden şudür iden çirkin ‘ameliñize tevbe itdikden şoñra ‘afv itdik tā ki ni‘met [...] şükr idesiñiz. 2/52*

‘**Afv it-** (2): (Ar. +it-) Affetmek (hoşgörü).

KT 2 *Dağı ol kişiler ki ırak olurlar yamanlıklarunuñ ulusından. Dağı zişt işlerden ve kaçan hışm eyleseler ‘afv iderler. 42/37*

‘**Azāb it-** (Ar. +it-) Azap etmek.

KT 2 *Eger sefer eylemeseñüz ‘azāb ider size Tañrı Ta ‘ālā elīm ‘azāb eylemek. 9/39*

‘**Urūc it-** (Ar. +it-) Yükselmek “Cebrail ve meleklerin Allah katına yükselmesi”. 70/4

KT 2 *‘Urūc ider melā’ikeler, Cebrā’il dağı, özine bir günde ki anuñ miqdāri elli biñ yıl kadarıncadır. 70/4*

Bay it- Zengin etmek (rızkı bol vermek).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā ba ‘zı kişileri fakīr ider ve ba ‘zı kişileri bay ider. 2/245*

Cem‘ it- (Ar. +it-) (CĀMİ‘). Toplamak “kıyamette insanları toplayan (Allah)”.

KT 2 *İy Çalabumuz, sen cem‘ idersin halkı bir güne ki şek yokdur anda, ya ‘nī kıyāmet günü. 3/9*

Du‘ā it- (Ar. +it-) Dua etmek.

KT 2 *Du ‘ā ider ādem oğlu şer-ile nefesine du ‘ā eyledügi gibi hayr-ıla. Dağı ādem oğlu tizledicidir. 17/11*

Halāl it- (Ar. +it-) Helal etmek.

KT 2 *İy peygamber, biz saña halāl itdük ol ‘avratlarını ki virdük özlerine mehrlerini. 33/50*

Harām it- (Ar. +it-) Haram etmek.

KT 2 *Dağı harām itdük aña murzı ‘aları andan burun. 28/12*

Harç it- (Ar. +it-) Harç etmek “sadaka vermek”.

KT 2 *Dağı anlar virdüğümüz rızqdan harç iderler. 32/16*

Hasūdluğ it-: (Ar. +luk +it-) Hasetlik etmek.

KT 2 *Yā hasūdluğ mı iderler halka, Tañrı Ta ‘ālā virgene kereminden. 4/54*

‘İbādet it-: (Ar. +it-) İbādet etmek.

KT 2 *Ancağ saña **ibādet ideriz**, senden ğayri ibādete lā[yıķ] ve müstehaķ yoķdur. 1/4*

İmān it-: (Ar. +it-) İman etmek.

KT 2 *İmān itdikleri gibi biz dağ ı **İmān itdik** dinildikce onlar kendilerini herkes-den ziyade [...] i ‘tikād itmeleri-y-le biz dağ ı ‘aķ ılsız cāhiller gibi **İmān mı idelim?** didiler. 2/13*

İstiğfār it-: (Ar. +it-) İstiğfār etmek.

KT 2 *Dağı seherlerde anlar **istiğfār iderlerdi**. 51/18*

Miskinlik it-: (Ar. +lik +it-) Miskinlik etmek “alçak gönüllülük”.

KT 2 *Anlar ki namāzlarında Tañrıdan ğorķup **miskinlik iderler**. 23/2*

Nafaķa/İnfāk it-: (Ar. +it-) Nafaka etmek.

KT 2 *Yā Muhammed şorarlar saña ki ne nesne **nafaķa iderler**. 2/215*

KT 2 *Ve kendilerini merzūķ kıldığımız şeyden **infāk iderler**. 2/3*

Raħmet it-: (Ar. +it-) Rahmet etmek.

KT 2 *Azāb ider kime dilese, **raħmet ider** kime dilese ve anuñ ğazretine dönecek-siz. 29/21*

Rüsvāy it-: (Far. +it-) Rüsva etmek “ayıplamak”

KT 2 *Dağı **rüsvāy ider** anları şındurmağ-ıla ve size nuşret virür anlar üstine. 9/14*

Şabr it-: (Ar. +it-) Sabretmek.

KT 2 *İllā ol kişiler ki **şabr iderler** zaħmete, dağı ol kişiler ki ‘amel-i şālih işlerler ve şükr iderler sābıķ ve lāħıķ ni‘metlere. 11/11*

Şadaķa it-: (Ar. +it-) Sadaka etmek.

KT 2 *Ol kişiler kim **şadaķa ider** māllarını baylıķda ve yoħsulluķda, dağı kaķımaķları yudanları, dağı kişileruñ şuçların bağışlayanları. 3/134*

Secde it-: (Ar. +it-) Secde etmek.

KT 2 *Zıkr eyle yā Muhammed ol vaķtı ki feriştehlere, Ādeme **secde idüñ**, didük. Pes secde eylediler barçası, illā İblīs rāzı̄ olmadı. 20/116*

Şükr it-: (Ar. +it-) Şükretmek.

KT 2 *Sizden şudür iden çirkin ‘ameliñize tevbe itdikden ş oñra ‘afv itdik tā ki ni‘met **şükr idesiñiz.** 2/52*

Takdîr it-: (Ar. +it-) Takdir etmek “Allah’ın her şeyi bir ölçüye göre yaratması”. 41/10

KT 2 *Dağı bereket virdi, hayrını çok eyledi. Dağı ehline **takdîr itdi** kuvvetlerini dört gün içinde berāber şoran kişilere. 41/10*

Tekebbürlik it-: (Ar. +lik +it-) Kibirleşmek.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā sevmez ol kişileri ki **tekebbürlik iderler,** fahr iderler. 4/36*

Tesbîh it-: (Ar. +it-) Tesbih etmek.

KT 2 ***Tesbîh ider** aña anlar içinde gündüzlerde ve geçelerde. 24/36*

Tevbe it-: (Ar. +it-) Tövbe etmek.

KT 2 *Ol kişi ki **tevbe itse** ve ĩmān getirse ve ‘amel-i şālih işlese, ola kim anlar iflāh olalar. 28/67*

Vaşiyyet it-: (Ar. +it-) Vasiyet etmek.

KT 2 *Pes eger oğlanuñuz olsa ‘avratlarıñuz naşibi sekiz ülüşde bir ülüşdür siz te-reke kodusuñuz māldan vaşiyyetden şoñra ki **vaşiyyet idersin** yā borçdan şoñra. 4/12*

Vefāt it-: (Ar. +it-) Vefat etmek.

KT 2 *Dağı kimseler kim **vefāt iderler** sizden, dağı terk eylerler ‘avratlarını, vaşiyyet eylesünler ‘avratlarına bir nesne temettu‘ eylemeg-içün. 2/240*

Vesvese it-: (Ar. +it-) Vesvese etmek.

KT 2 *Ol kim **vesvese ider** halk yüreğinde. 114/5*

Zulm it-: (Ar. +it-) Zulmetmek, kötülük yapmak.

KT 2 *Dağı her kim[üñ] kim yiyni olsa dartısı, pes anlardur kim ziyān eylediler kendülerini, anuñ-çun kim bizüm āyetlerimizle **zulm iderlerdi,** ya‘nī inanmazlardı. 7/9*

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Allāh rızāsına rağbet it-: (Ar. +it-) Allah rızasına rağbet etmek.

KT 2 *Biz **Allāh rızāsına rağbet iderüz** diseler hayrlu-y-ıdı. 9/59*

Allāh yolına da‘vet it-: (Ar. +it-) Allah yoluna davet etmek.

KT 2 *Eyit: Bu benim yolum doğrudur. Da‘vet iderin halkı Allāh yoluna. 12/108*

Allāha tesbīh it-: (Ar. +it-) Allah’ı tesbih etmek.

KT 2 *Tesbīh ider Allāha gökler ehli ve yirler ehli. 62/1*

Nefslerine zulm it-: (Ar. +it-) Nefislerine zulmetmek.

KT 2 *Ol kāfirler ki cānların kabz ider feriştehler anlar nefslerine zulm id[er]ken. 16/28*

Ṭamu odına da‘vet it-: (Ar. +it-) Cehennem ateşine davet etmek.

KT 2 *Anlar da‘vet iderler ṭamu odına, Tañrı Ta‘ālā da‘vet ider uçmağa, yazuqlar bağışlamağa buyruğı bile. 2/221*

Tañrı Ta‘ālādan özgelere ‘ibādet it-: (Ar. +it-) Tanrı’dan başkalarına ibadet etmek.

KT 2 *İbrāhīm eyitdi: ‘İbādet mi idersiz Tañrı Ta‘ālādan özgelere. 21/66*

Tañrıya muhālefet it-: (Ar. +it-) Allah’a muhalefet etmek, Allah’a karşı çıkmak.

KT 2 *Anuñ ‘aķabince münāfiklık geldi yüreklerine kıyāmet günine degin muhālefet itdüklerinden ötürü Tañrıya va‘de eyledüklerini, dağı yalan söyledükleri sebebi-y-ile. 9/77*

Uçmağa, yazuqlar bağışlamağa da‘vet it-: (Ar. +it-) Cennete ve günahlar bağışlamaya çağırmaq.

KT 2 *Anlar da‘vet iderler ṭamu odına, Tañrı Ta‘ālā da‘vet ider uçmağa, yazuqlar bağışlamağa buyruğı bile. 2/221*

a2. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Şeytān yolında şavaş it-: Şeytan yolunda şavaş etmek. 4/76

KT 2 *Kāfir olanlar şavaş iderler şeytān yolunda. 4/76*

Tañrı Ta‘ālā hakkında gümān it-: (Far. +it-) Tanrı hakkında şüphe etmek.

KT 2 *Dağı ‘azāb itmeg-içün münāfik erlere ve münāfik ‘avratlara, dağı müşrik erlere ve müşrik ‘avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta‘ālā hakkında. 48/6*

Tañrı Ta‘ālā yolunda ğazālīk it-: (Ar. +lık +it-) Tanrı yolunda yolunda gazalık etmek.

KT 2 *Ġazālīk iderler [Tañrı] Ta‘ālā yolunda, dağı korkmazlar melāmetinden melāmet idicilerüñ. 5/54*

Tañrı yolında şavaş it-: Tanrı yolunda şavaş etmek.

KT 2 *Ol kişiler ki imān getürdi, şavaş iderler Tañrı yolında ve kāfir olanlar şavaş iderler şeytān yolında. 4/76*

Yir yüzinde fesād it-: (Ar. +it-) Yeryüzünde fesat etmek, fesat çıkarmak

KT 2 *Eyitdiler: Yā Zülkarneyn, didiler. Tahkīk Ye'cūc-ile Me'cūc fesād iderler yir yüzinde. 18/94*

a3. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Emānetlerini ve 'ahdlerini ri'āyet it-: (Ar. +it-) Emanetlerine ve ahdlerine riayet etmek.

KT 2 *Dağı anlar kim emānetlerini ve 'ahdlerini ri'āyet iderler. 23/8*

Tañrı Ta'ālā[yı] zıkr it- :(Ar. +it-) Tanrı'yı zikretmek.

KT 2 *Ol kişiler kim zıkr iderler Tañrı Ta'ālā[yı] ayak üstine dururken ve otururken ve yanları üstine yatarken. 3/191*

Tañrı yolundan haqqı men' it-: (Ar. +it-) Tanrı yolundan hakkı men etmek. "Allah yoluna engel olmak"

KT 2 *Ol kişiler ki kāfir oldılar. Dağı men' idiler haqqı Tañrı yolundan. 47/1*

a4. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Şer ile du'ā it-: (Ar. + it-) Şer ile dua etmek, "şerre dua etmek".

KT 2 *Du'ā ider ādem oğlu şer-ile nefsine du'ā eyledügi gibi hayr-ıla. Dağı ādem oğlu tizledicidür. 17/11*

a5. Vasıta durumu (-IA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Ma'siyeti tā'at-ıla def' it-: (Ar. +it-) Günahı taat ile defetmek.

KT 2 *Dağı def' iderler tā'at-ıla ma'siyeti. 28/54*

"idin-" Yardımcı Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + edin-

a1. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Şeytānı dost idin-: (Far. +it-) Şeytanı dost edinmek.

KT 2 *Dağı kim ki şeytānı dost idine Tañrı Ta'ālādan özge, ulu ziyān eylemek dünyāyı ve āhireti. 4/119*

a2. “Özge” edatlı tamlayıcı alanlar

Tañrı Ta‘ālādan özge şefā‘atciler idin-: (Ar. +ci-ler +idin-)Tanrı’dan başka şefaatçiler edinmek.

KT 2 *Yā anlar idindiler mi Tañrı Ta‘ālādan özge şefā‘atciler?* 39/43

Tañrı’dan özge ma‘būdlar idin-: (Ar. +lar +idin-) Tanrı’dan başka mabutlar (ilahlar) edinmek.

KT 2 *Ve Tañrıdan özge ma‘būdlar mı idindiler?* 21/24

b. Kelime grubu + idin-

b1. Sıfat tamlaması + idin-

İki ma‘būd idin-: İki Tañrı edinmek.

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā eyitdi: İki ma‘būd idinmeñüz. Tañrı Ta‘ālā birdür, andan özge tañrı yokdur. Anuñ gibi olsa pes benden korquñuz.* 16/51

I.2.2.2. Diğer Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

“aç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + aç-

a1. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Elüñi katı aç-: Elini katı (çok) açmak.

KT 2 *Dañı kılma elüñi, boynuñı bağlanmış, ya ‘nī bañıl olma. Dañı katı açma elüñi isrāf-ıla barça açmağ.* 17/29

“ağart-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime grubu + ağart-

a1. İsim tamlaması + ağart-

Oğlanlar saçını ağart-: Oğlanların saçını ağartmak “kıyamet gününün şiddetinin çocukların saçlarını beyazlatması”.

KT 2 *Nice kırtarmağ bilürsiz nefslerüñüzi, eger siz kâfir olsañuz, bir gün ‘azābından ki oğlanlar saçını ağardur heybetden?* 73/17

“ağırla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +ağırla-

Tañrı’yı ağırla-: Tanrı’yı ağırlamak “Allah’ı tâzim etmek, ululamak”.

KT 1 *Dakı tamām eylesiz, ya ‘nī kazā-y- ıla sağışı; dakı ağırlayasız Tañrı’yı toğru yol gösterdügi üzere size dakı anun-ıçun kim siz şükr eylesiz. 2/185*

“al-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +al-

Avrat al-: (Ar. +al-) Avrat almak.

KT 1 *Yā gizledünüz nefslerünüz içinde ya ‘nī mesela eyide, iddet dutan avrat ka- tında: Ben dilerin kim bir avrat alam. 2/235*

Maşaralığa al-: (Ar. +lığa al-) Maskaralığa almak “alay etmek”

KT 2 *Maşaralığa alurlar imān getüren kişileri. 2/212*

“alda- ~ alda(d)-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/türemiş isim +alda(d)-

Tañrı’yı alda-: Tanrı’yı aldatmak.

KT 1 *Aldarlar Tañrı’yı, dakı anlar kim inandılar ya ‘nī, imān getirirler, küfri gö- nüllerinde gizlerler. 2/9*

Bārī Ta‘ālāyı aldad-: (Ar. +ı +aldad-) (Kusursuz yaratan) Tanrı’yı aldatmak.

KT 2 *Qalblerinde olan küfri setr ile güyā Bārī Ta‘ālāyı aldadırlar. 2/9*

“an-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +an-

Tañrı’yı/Tañrı Ta‘ālā[yı] añ-: Tanrı’yı anmak.

KT 1 *Dakı añun Tañrı’yı ya ‘nī namazlar ardınca tekbir eylen günler içinde sa- ğıslanmış ya ‘nī teşrik günleri. 2/203*

KT 2 *Dağı ol kişiler kim kaçan yamanlık işleseler yā nefslerine zulm eyleseler Tañrı Ta‘ālā[yı] añarlar. 3/135*

“arın-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + arın-

Yazuğdan arın-: Günahtan arınmak.

KT 1 *Adn uçmakları kim akar altlarından ırmaklar, ebed kalıcılar-iken anların içinde şoldur yanudı, anun kim arındı yazuğdan. 20/76*

“arıt-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + arıt-

Rezâyilden arıt-: (Ar. +den arıt-) Rezilliklerden “kötü işlerden, günahlardan” arıtmak.

KT 2 *Cennât-ı ‘Adn içinde ki akar ağaçları altından dürlü ırmaqlar. Ebedî kalurlar anda. Ol cezâsıdur ol kimsenüñ ki nefsi rezâyilden arıtdı. 20/76.*

“-a tap-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + tap-

Güneşe tap-: Güneşe tapmak.

KT 2 *Tapdum anı kavmi-y-le güneşe taparlar Tañrı Ta ‘âlâdan özge. 27/24*

Şeytâna tapma-: Şeytana tapmamak.

KT 2 *Ben size ‘ahd eylemedüm mi-di iy âdem oğlanları ki şeytâna tapmayasız? Ol size ulu düşmandur dimedüm mi? 36/60-61*

Tañrı’ya tap-: Tanrı’ya tapmak.

KT 1 *Velikin taparın Tañrı’ya; Ol kim öldürür sizi. 10/104.*

KT 2 *Lîkin taparmen ol Tañrıya ki sizi yarattı ve sizi öldüriserdür. 10/104.*

b. Kelime Grubu + tap-

b1. İsnat Grubu +tap-

Tañrı’dan ayruğa/özgeye tap-: Tanrı’dan başkasına tapmak.

KT 1 *Dakı sögmen anlara kim taparlar Tañrı’dan ayruğa. 6/108*

KT 2 *Sögmeñüz ol kişileri taparlar Tañrıdan özgeye, pes anlar sögerler Tañrı Ta ‘âlâya zulm-ıla ‘ilmsüz. 6/108*

“azdur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + İsim Tamlaması

Tañrı Ta ‘âlâ yolundan azdur-: Allah yolundan azdırmak, “döndürmek”.

KT 2 *Tahķīķ ol kişiler ki kâfir olurlar ve halkı yıgarlar ve azdururlar Tañrı Ta ‘âlâ yolundan. 22/25*

“bağışla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + bağışla-

Yazuk bağışla- : Suç bağışlamak.

KT 1 *Dakı ‘afv eylesünler, dakı yazuk bağışlasınlar. İy, sevmez misiz kim yarlı-ğaya Tañrı sizi? 24/22*

“bağla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + bağla-

‘Ahd bağla-: (Ar. +bağla-) Ahd bağlamak.

KT 1 *Dakı anlar kim ahd bağladı andlarunuz, viriün anlara anlarun ülüsünü. 4/33*

b. “Üzere” Edatlı Tamlayıcı Alanlar

Tañrı üzere yalan bağla-: Tanrı üzere yalan bağlamak.

KT 1 *Belki eydürler: Yalan bağladı Tañrı üzere yalan? 42/24*

“benzet-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + benzet-

a1. Yönelme Durum (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tañrı’ya halk benzet-: (Ar. benzet-) Tanrı’ya yaratılmışlara benzetmek “yaratılmışları Allah’a eş koşmak”

KT 1 *Dakı inanmaz eyregi anlarun, Tañrı’ya ya’nī anlar kim Tañrı’ya halk benzedürler, illā anlar ortak eyleyicilerken. 12/106*

“boğazla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + boğazla-

a1. İsim Tamlaması + boğazla-

Ayruk adına boğazla-: Allah’tan başkası adına “kurban kesmek”.

KT 1 *Haram olındı üzerünüze murdar, dakı kan, dakı toñuz eti, dakı ol kim ün getirinildi Tañrı’dan ayruk için ana ya’nī Tañrı adına boğazlanmadı, ayruk adına boğazlandı. 5/3*

‘boz-‘ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + boz-

‘Ahdini boz-: (Ar. ini +boz-) Yemini bozmak.

KT 2 *Kim ki ‘ahdini bozsa, vebāli kendine ‘āiddür. 48/10*

Andlarını boz-: Andlarını (yeminlerini) bozmak.

KT 2 *Dağı eger bozsalar andlarını ‘ahd eyledükden, dağı ta‘n eyleseler dīnūñüzde. 9/12*

‘bul-‘ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + bul-

Hidāyet bul-: (Ar. +bul-) Hidayet bulmak.

KT 2 *Kaçan bana du ‘ā eyleseler baña icābet eylesünler. Dağı ĩmān getürsünler baña. Ola kim anlar hidāyet bulalar. 2/186*

b. Kelime Grubu + bul-

b1. Sıfat Tamlaması + bul-

Toğru yol bul-: Doğru yol bulmak ‘‘Rüşd’’.

KT 1 *Pes uy virsünler bana ya‘nī ĩmāna kığırdığumda; daki ĩmān getürsünler bana anun için kim toğru yol bulalar. 2/186*

‘buyur-‘ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim+ buyur-

Yağşılığı buyur- : İyiliğı buyurmak ‘‘Emri Bi‘lma‘rûf.’’

KT 2 *Ve buyururlar yağşılığı, dağı kaytarurlar yamanlıqdan, dağı tizledürler hayr işleri. 3/114*

Yavuzluğu buyur-: Kötülüğü emretmek ‘‘şeytanın kötülüğe sevketmesi’’.

KT 1 *Bayık buyurur size yavuzluğu, daki zışt işi; daki kim eydesiz Tañrı üzere; anı kim bilmezsiniz. 2/169*

KT 2 *Buyurmaz size illā yavuzluğu, dağı yamanlıkları, dağı eyitmegi Tañrı Ta‘ālā hakkında siz bilmegen nesnelere. 2/169*

b. Kelime Grubu + buyur-

b1. Sıfat Tamlaması + buyur-

Eyü işi buyur-: İyi işi buyurmak “Emri Bi’lma’rûf”.

KT 1 *Buyurursız eyü işi; dakı yığarsız yavuz işden. 3/110*

Yahşı işleri buyur-: İyi işleri buyurmak “Emri Bi’lma’rûf”.

KT 2 *Tahkîk siz barça ümmetler yigregi, çıkarıldı-siz, kişiler-çün buyurursız yahşı işleri, dahı kaytarursız yaman işlerden. 3/110*

Yavuz işi buyur-: Kötü işi buyurmak “Nehyi ‘Ani’l münker”.

KT 1 *Munafik erenler dakı munafika avratlar, bir niceleri bir nicedendür ya’nî dükeli biribiri-y-iledür. Buyururlar yavuz işi, dakı yığarlar eyü işden. 9/67*

b2. Bağlama Grubu + buyur-

Küfri ve yaman işleri buyur-: Küfrü ve kötü işleri buyurmak.

KT 2 *Biri birine küfri buyururlar ve yaman işleri, dahı biri birin kaytarurlar imāndan, yahşı işlerden. 9/67*

“büyüklen-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + büyüklen-

a1. İsim Tamlaması + büyüklen-

Tañrı Ta‘ālā üstine büyüklen-: Allah’a büyüklenmek.

KT 2 *Dahı büyüklenmeñüz Tañrı Ta‘ālā üstine. Ben size ulu mu‘cizāt gösterecekmen, didi. 44/19*

“çalış-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + çalış-

a1. İsim Tamlaması + çalış-

Şeytan yolında çalış-: Şeytan yolunda savaşmak.

KT 1 *Dakı anlar kim kâfir oldılar, çalışurlar şeytan yolında. 4/76*

Tañrı yolında çalış-: Tanrı yolunda savaşmak.

KT 1 *Çalışurlar Tañrı yolında; dakı korkmazlar serzeniş eyleyicilerin serzeniş eylemeginden. 5/54*

“çık-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +çık-

Hadden çık-: (Ar. +çık-) Hadden çıkmak “sınırı aşmak”.

KT 2 *Tahkīk büyüklendiler nefslerinde, daḥı ḥadden çıkdılar.* 25/21

İhrāmdan çık-: (Ar. +dan +çık-) İhramdan çıkmak.

KT 1 *Dakı kaçan ihrām donından çıkasız, avlan.* 5/2

b. Kelime Grubu + çık-

b1. İsim Tamlaması + çık-

İhrām donından çık-: İhram örtüsünden çıkmak (ihramdan çıkarmak).

KT 2 *Kaçan ihrāmdan çıkšanauz av avlañuz.* 5/2

“çık-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + çık-

a1. Ayrılma (çıkma) Durumu (-DAn) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Diriden ölüyü çıkar-: Diriden ölüyü çıkarmak “canlıları cansız hale getirmek”.

KT 1 *Dakı kim çıkarur diriye ölüden, dakı çıkarur ölüyi diriden; dakı kim hükm eyler işi? Pes eyideler: Tañrı.* 10/31.

KT 2 *Daḥı kim çıkarur diriye ölüden, yā kim çıkarur ölüyi diriden? Yā kim tedbir ider ‘ālemüñ emrini? Pes eyideçeklerdür: Allāh yaradur.* 10/31

Ölüden diriye çıkar-: Ölüden diriye çıkarmak “cansızları canlı hale getirmek”.

KT 1 *Dakı kim çıkarur diriye ölüden, dakı çıkarur ölüyi diriden; dakı kim hükm eyler işi? Pes eyideler: Tañrı.* 10/31.

KT 2 *Daḥı kim çıkarur diriye ölüden, yā kim çıkarur ölüyi diriden? Yā kim tedbir ider ‘ālemüñ emrini? Pes eyideçeklerdür: Allāh yaradur.* 10/31

b. Kelime Grubu + çıkar-

b1. İsim Tamlaması + çıkar-

Allāh yolundan çıkar-: Allah yolundan çıkarmak.

KT 2 *Daḥı azdururlar ḥalkı, çıkarurlar Allāh yolundan.* 9/34

“depelen-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + depelen-

a1. İsim Tamlaması + depelen-

Tañrı yolında depelen-: Tanrı yolunda tepelenmek (öldürülmek).

KT 1 *Dakı eyitmen ana kim depelenür Tañrı yolında, ölülerdür; belki dirilerdür, velîkin bilmezsiniz. 2/154*

“dile-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + dile-

Āhıratı dile-: (Ar. +ı +dile-) Ahireti dilemek.

KT 1 *Dakı her kim dileye āhıratı, dakı dürişe ana, dürişmegini. 17/19*

KT 2 *Dağı kim ki āhıreti dilese çalışsa yirince çalışmak, taqşirsüz özi mü'miniken, pes anlaruñ sa 'yi kabül olunur. 17/19*

Cihānı dile-: (Far. +ı +dile-) Dünyayı dilemek.

KT 1 *Her kim ola, diler bu cihānı, ivdürevüz anun için anun içinde, anı kim dilerüz; ana kim dilerüz. 17/18*

Yarlıgamak dile-: (Allah'tan) bağışlanma dilemek.

KT 1 *Dakı yarlıgamak dilen Tañrı 'dan; bayık Tañrı, oldı yarlığayıcı, rahmat kılıcı.4/106*

KT 2 *Dağı yarlıgamaq dile Tañrıdan. Taḥkīk Tañrı Ta 'ālā günāhlar bağışlayıcıdur, rahmet idicidir. 4/106*

a1. Bulunma Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Allāhdan/Çalabuñuzdan du'ā dile-: (Ar. +dile-) Allah'a yalvarmak.

KT 2 *Dağı kaçan örtse kendüleri bulutlar gibi mevc, du'ā dilerler Allāhdan niyyet-i ḥālişliġ-ıla. 31/32*

KT 2 *Du'ā dileñüz Çalabuñuzdan miskinlig-ile, dağı korku-y-ıla. 7/55*

b. Kelime Grubu + dile-

b1. İsim Tamlaması + dile-

Dünyā dirligin dile-: Dünya hayatı dilemek.

KT 2 *Kim ki dünyā dirligin dilese virür-biz aña dünyāda her ne kim dilese. 17/18*

“dönder-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + dönder-

Yüzüni dönder -: Yüzünü döndermek. “kıbleye yönelmek.”

KT 2 *Dağı her kıanda çıksañ dönder yüzüni Mekkeye karşı. 2/149*

“döşe-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + döşe-

Ni‘meti döşe-: (Ar. +i +döşe-) Nimeti döşemek (dağıtmak).

KT 2 *Ol Tañrı Ta ‘ālā indürür yağmurları ümîz kesdüklerinden soñra. Dağı döşer ni‘meti halka. Ol Tañrı kullarına ihsān idicidir, müsteħakk-ı şükrdür. 42/28*

Rûzıyı döşe-: (Far. +ı +döşe-) Rızkı döşemek “rızkı bol vermek”.

KT 1 *Tañrı, döşer rûzıyı ana kim diler, dakı endāzeler. 13/26*

KT 2 *Tañrı döşer rızq aña kim diler dağı dar eyler. 13/26*

“dur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/türemiş isim + dur-

Namāza dur-: (Far. +a +dur-) Namaza durmak.

KT 2 *İy imān getürenler, kaçan namāza dursañuz pes yuñuz yüzleriñüzi ve elle-
rüñüzi dirseklere dek, dağı silüñüz başlarıñuzı, ayaklarıñuzı dağı ökçelere dek.
5/6*

a1. Bulunma Durumu (-DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tanuqluqları üstinde sābit dur-: (Ar. +dur-) Tanıklıkları üstünde sabit durmak.

KT 2 *Ve ol kişiler ki tanuqluqları üstinde sābit dururlar. 70/33*

a2. Üstine Edathı Tamlayıcı Alanlar

Namāzları üstine dāyim dur-: (Ar. +dur-) Namazlarını devamlı kılmak.

KT 2 *Dağı āhirete inananlar, inanurlar Qur’āna. Dağı anlar namāzları üstine
dāyim dururlar. 6/92*

b. Kelime Grubu + dur-

b1. Edat Grubu + dur-

İncelenen metinlerde dapa <tapa “ e doğru” ve üzere edatları dur- fiiliyle birlikte kullanılmaktadır.

Namāza dapa dur-: Namaza durmak.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Kaçan durasız namaz dapa, yun yüzlerünüzi, dakı ellerünüzi dirseklere değın. 5/6*

Yazuğ üzere dur-: Günah üzere durmak “günahta ısrar etmek”

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, dakı örtündiler tonlarını, dakı yazuk üzere durdılar, dakı ululuk istediler, ululuk istemek. 71/7*

“durut- ~ turur- ~ durğur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + durut- ~ turur- ~ durğur -

Namāzı durut-: (Far. +1 +durut-) Namaza durmak “namazı doğru kılmak”.

KT 1 *Dakı durudurlar namazı ya'nī dāyım kılurlar. 2/3*

Namāzı turur-/durğur-: (Far. +1 +durgur-) Namaza durmak.

KT 1 *Dakı tururun namazı; dakı virüün zekāti. Dakı arkanuzı egün ya'nī ruku'lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43*

KT 2 *Pes durğuruñ namāzı, dahı virüñüz zekāti ve uyuñuz Tañrı-y-ıla peygamberine. 58/13*

a1. Vasıta Durumu (-IA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

‘Adl ıla tartmağı turur-: Tartmayı adaletle yapmak.

KT 1 *Kim Haddan geçmen terāzuda; dakı tururun tartmağunızı, ‘adl-ıla; dakı eksmen terāzuyı. 55/8-9*

‘Adl ile dartmağı durğur-: Tartmayı adaletle yapmak.

KT 2 *Dahı durğuruñ dartmağı ‘adl ile dahı mizānı eksiltmeñüz. 55/9*

“dut-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + dut-

Cin dut-: (Ar. +dut-) Cin (şeytan) tutmak, çarpmak.

KT 2 *Ol kişiler ki yirler ribāyı durmazlar, illā nite kim durur ol kişi kim cin dutar kendüyi. 2/275*

Oruç dut-: Oruç tutmak.

KT 1 *Dakı kim **oruç dutasız**, yigrekdür size; eger olursanız bilirsiniz. 2/184*

KT 2 *Pes kim teṭavvu‘ eylese özüne ḥayrludur ve eger **oruç dutsañuz** size yigrek-
dür eger siz bilseñüz. 2/184*

Ṭanuk dut-: Tanık tutmak.

KT 1 *Pes kaçan kim viresiz anlara mallarını, **ṭanuk dutun** anlarun üzere. 4/6*

KT 2 *Daḥı kaçan virseñüz anlara mällarını **ṭanuḳ dutuñuz** anlar üstine. 4/6*

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Cümleye aru dut-: (Allah’ı) cümleye arı tutmak “Allah’ı takdis etmek”.

KT 1 *Biz tesbīḥ eylerken seniün ögmekligün-ile; dakı takdīs eylerken seniün için
ya ‘nī **aru dutaruz cümleye**. 2/30*

Namāza göz dut-: Namaza göz tutmak “namaz vaktini gözetmek”.

KT 1 *Dakı sınırda durun yā bir namaz ardınca dakı bir **namāza göz dutun**.
3/200*

a2. Belirtme (yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Ayetlerümüzü yalan dut-: Ayetleri yalan tutmak/yalanlamak.

KT 1 *Fir’avn kavmı ādeti gibi. Dakı anlar kim anlardan ilerü-di, **yalan duttılar**
ayetlerümüzü. 3/11*

Ḥaḳḳı yalan dut-: Hakkı yalan tutmak.

KT 1 *Pes bayık **yalan tuttılar ḥaḳḳı** ya ‘nī Kur’ān’ı, yā Muhammed’i, ol vakt kim
geldi anlara. 6/5*

Şeytānı dost dut-: (Far. +dut-) Şeytānı dost tutmak.

KT 1 *Dakı her kim **duta şeytānı dost**, Tañrı’dan ayruk; bayık zıyanlu oldu, zıyan-
lu olmak bellü. 4/119*

Tañrı’yı görmeği yalan dut-: Tanrı’yı görmeyi yalan tutmak.

KT 1 *Bayık zıyanlu oldu anlar kim **yalan duttılar Tañrı’yı görmeği**. 6/31*

Toğruyu yalan dut-: Doğruyu (Kur’ān’ı) yalan tutmak.

KT 1 *Pes kim zālımırakdur andan kim yalan söyledi Tañrı üzere, dakı **yalan duttu**
toğruyu ya ‘nī Kur’an’ı; ol vakt kim geldi ana. 39/32*

Yüzi yüz dut-: Yüzü yüz tutmak “yüzünü (kıbleye) yöneltmek.”

KT 1 *Dakı ol yirden kim çıkduñ sefere, yüz dut yüzünü Mescid-i harām dapa.*
2/149

b. Kelime Grubu + dut-

b1. Sıfat Tamlaması + dut-

Gey ulu dut-: (Allah’ı) çok ulu tutmak.

KT 1 *Dakı gey ulu dut anı, gey ulu dutmak.* 17/111

İki Tañrı dut-: İki Tañrı tutmak.

KT 1 *Dakı eyitti Tañrı: Dutman iki Tañrı, iki; bayık Ol, Tañrı’dur bir.* 16/51

Tañrı’dan ayruk arka viriciler dut-: Tanrı’dan başka arka vericiler (dostlar) tutmak.

KT 1 *Beñdeşi anlarun kim duttılar Tañrı’dan ayruk arka viriciler, beñdeşi gi-
bidür örümcüğün, duttı ev.* 29/41

Tañrı’dan ayruk beñdeşler dut-: Tanrı’dan başka benzerler tutmak.

KT 1 *Dakı bir nice ādemīlar oldur kim dutar Tañrı’dan ayruk beñdeşler, ya’nī
butlar.* 2/165

Tañrı’dan ayruk şafa’atçılar dut-: Tanrı’dan başka şafaatçılar tutmak.

KT 1 *Ay, duttılar mı Tañrı’dan ayruk şafa’atçılar?* 39/43

Tañrı’dan ayruk tañrılar dut-: Tanrı’dan başka Tanrılar (ilahlar) edinmek.

KT 1 *Ay, tuttılar mı Tañrı’dan ayruk tañrılar? Eyit: Getürün huccatunuzu.* 21/2

Toğru yol dut-: Doğru yol tutmak. “hidayet yoluna girmek.”

KT 1 *Pes her kim toğru yol duta, gendüzi içündür; dakı her kim azdı, azmaz illā
gendüzi üzere.* 39/41

b2. Bağlama Grubu + dut-

Yañsuya dakı oyuna dut-: Alaya ve oyuna tutmak.

KT 1 *Dakı ol vakt kim kığırdunuz namaz dapa, duttılar anı yañsuya dakı oyuna.*
5/58

“düket-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + düket-

Namāzı düket-: (Far. +1 +düket-) Namazı bitirmek (kılmak).

KT 2 *Pes kaçan düketseñüz namāzı zıkr eyleñüz Tañrı Ta ‘ālāya dururken ve otururken yanuñuz üstine yatarken dağı. 4/103*

“düş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + düş-

a1. Ayrılma (çıkma) Durum (-DAn) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Gökden yire düş-: Gökten yere düşmek “cennetten kovulmak”.

KT 2 *Düşüñüz gökden yire, biri birüñüze düşman olup. 2/36*

“düz-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + düz-

a1. Sıfat Tamlaması + düz-

Azmış işleri düz-: Azmış işleri düzeltmek “iyi olmayan hâllerini düzelterler”.

KT 1 *İllā anlar kim tevbe eylediler, dakı eyü işlediler ya ‘nī azmış işlerini düzdi-ler. 4/146*

“er-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + er-

Çiftlenmege/residelige er-: (Far.+e +er-) Çiftlenmeye/ergenliğe ermek.

KT 1 *Dakı sınan yetimleri, tā kaçan kim ireler çiftlenmege ya ‘nī residelige. 4/6*

“eydür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + eydür-

a1. “Üzere” Edatlı Tamlayıcı Alanlar

Tañrı üzere yalan eydür-: Tanrı üzere yalan söylemek.

KT 1 *Dakı eydürler Tañrı üzere yalanı, anlar bilürlerken. 3/78*

“geç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + geç-

Hadden geç-: (Ar. +geç-) Hadden geçmek “sınırı aşmak”.

KT 1 *Pes her kim haddan geçerse andan soñra ya'nī diyet alduğundan sonra, anundur azab ağırdıcı. 2/178*

Suçlardan geç-: Suçlardan geçmek (bağışlamak).

KT 2 *Dağı 'afv eylesünler ve suçlardan geçsünler. Siz sevmez [mi]siz ki günāh-laruñuz bağışlaya size Tañrı Ta 'ālā? 24/22*

a1. Bulunma Durum Ekli (-DA) Tamlayıcı Alanlar

Din içinde haddan geç-: (Ar. +dan +geç-) (Ehl-i Kitap için) Dinde aşırılığa gitmek “hak-kın sınırlarını aşmak”.

KT 1 *Eyit: İy Kitab ehli! Haddan geçmen dinünüz içinde, hakdan ayruk. 5/77*

“gel-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + gel-

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Yetim malına yakın gel-: Yetim malına yaklaşmak.

KT 1 *Dakı yakın gelmen yetim malına, illā anun-ıla kim ol görklürekdür; tā ire resīdeligine. 17/34*

Zināya yakın gelmeme-: Zinaya yaklaşmamak.

KT 1 *Dakı yakın gelmen zināya; bayık ol oldı zışt iş; dakı yavuz oldı, yoldın yana. 17/32*

KT 2 *Dağı zināya yakın gelmeñüz. Taḥkīk ol yaman işdür ve yaman yoldur. 17/32*

“getür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

“Getür-“ yardımcı fiili “iman”, “şirk” ve “yerine “ kelimeleri ile birleşik fiil yapmıştır.

a. Basit/Türemiş İsim + getür-

İman getür-: (Ar. +getür-) İman getürmek.

KT 1 *Pes her kim iman getürdi, dakı eyü işledi; yokdur korku anlarun üzere, ne dağı anlar kayguralar. 6/48*

KT 2 *Pes kim ĩmān getirirse, ŧālĳh olsa, korku yokdur anlara, kayurmak dağı yokdur anlara.* 6/48

ŧalah getir-: (Ar. +getür-) Islah etmek, “insanların arasını düzeltmek”.

KT 1 *Degül mu'minler illā karındaŧlar; pes salah getirün iki karındaŧun arasında.* 49/10

ŧirk getir-: (Ar. +getür-) (Allah'a) ortak koŧmak..

KT 2 *Tađķĳk vahy oldu saña, senden burun geöen nebĳlere dağı ki eger ŧirk getir-señ 'ameliün bāđıl olur. Dağı ziyānlulardan olursın.* 39/65

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Āyetlere ĩman getir-: (Ar. +getür-) Āyetlere iman getirmek.

KT 1 *Dakı kaöan kim gele sana, anlar kim ĩman getirürler āyetlerümüze.* 6/54

KT 2 *Dağı kaöan gelseler saña, ĩmān getürenler bizüm āyetlerümüze.* 6/54

Çalabı'ya ŧirk getir-: (Ar. +getür-) Allah'a ortak koŧmak.

KT 2 *Andan soñra kaöan giderse Allāh sizüñ üstüñüzden ziyānı, ol vağtda bir bölük sizden Çalaplarına ŧirk getürdiler.* 16/54

Tañrı Ta'ālāya, kıyāmet gününe ĩmān getir-: (Ar. +getür-) Tanrı'ya kıyamet gününe iman getirmek.

KT 2 *ĩmān getirürler Tañrı Ta'ālāya, kıyāmet gününe dağı ve buyururlar yahŧılıđı.* 3/114

Tañrı Ta'ālāya, peygamberine, ol kitāba ĩmān getir-: (Ar. +getür-) Tanrı'ya, peygamberine ve o kitaba iman getirmek.

KT 2 *İy ĩmān getüren kiŧiler, ĩmān getirüñüz Tañrı Ta'ālāya, peygamberine dağı, ol kitāba dağı indi peygamberi üstüne.* 4/136

Tañrı'ya dakı sonrağı güne ĩman getir-: (Ar. +getür-) Tanrı'ya ve sonraki güne (ahiret gününe) iman getirmek.

KT 1 *ĩman getirürler Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. Dakı buyururlar eyü işi.* 3/114

Tañrı'ya dakı yalavacına dakı Kur'an'a iman getir-: (Ar. +getür-) Tanrı'ya, peygamberine ve Kur'an'a iman getirmek.

KT 1 *İman getirün Tañrı'ya dakı Yalavactna dakı Kur'an'a, ol kim indürdi yalavacı üzere. 4/136*

Tañrı'ya/Allāh'a şirk getir-: (Ar. +getür-) Tanrı'ya/Allah'a ortak koşmak.

KT 2 *İy oğlum, didi. Tañrıya şirk getürme. Taḥkik şirk ulu zulmdür, didi. 31/13*

KT 2 *Anuñ güci yitmez illā özini sevenlere, daḥı ol kişilere kim Allāha şirk getirürler. 16/100*

a2. Bulunma Durumu (-Dan) Ekli Tamlayıcı Alanlar

'Ademden vücūda getir-: (Ar. +a +getür-) (BEDİ'). Âdemden vücuda getirmek.

KT 2 *'Ademden vücūda getirürdi gökleri ve yirleri. 2/117*

a3. Belirtme (yükleme) -I Ekli Tamlayıcı Alanlar

'Ahdlerini yerine getir-: Ahdlerini yerine getirmek "sözünü tutmak".

KT 2 *Daḥı 'ahdlerini yerine getüreler kaçan 'ahd eyleseler. 2/177*

Nezrleri yirüne getir-: Adakları yerine getirmek.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı yirine getirürsünler nezrlerini, dakı tavaf eylesünler Kadim Ev'e. 22/29*

KT 2 *Daḥı yirine getirürsünler nezrlerini, daḥı tavāf eylesünler eski evi ki Ka'bedür. 22/29*

"gir-" Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + gir-

Cehenneme gir-: (Ar. +e +gir-) Cehenneme girmek

KT 2 *Eyit yā Muḥammed kāfir olanlara: Maḡlūb olup helāk olursız, daḥı ḥaşr olursız, cehenneme girersiz. Daḥı ne yaman döşekdür ol. 3/12*

"git-" Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + git-

a1. Edat Grubu +git-

Doğru yoldan bir yaña git-: Doğru yoldan başka yöne gitmek.

KT 2 *Daḥı ol kişiler ki imān getirmezler āhirete. Doğru yoldan bir yaña giderler. 23/74*

“gizle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + gizle-

Küfri gizle-: (Ar. +i +gizle-) İnkârı gizlemek.

KT 1 *Bayık munâfiklar aldarlar Tañrı'yi ya'nî imānı eşkere eylerler, küfri gizlerler.* 4/142

“gönder-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + gönder-

Peygamber gönder-: (Far. +gönder-) Peygamber göndermek.

KT 2 *İy Çalabumuz, gönder dahı anlara bir peygamber kendülerinden.* 2/129

“gör-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + gör-

Halâl gör-: (Ar. +gör-) Helal görmek.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, halâl görmeñüz Tañrı Ta'ālā harām eylediği nesneleri, kurbānları dahı halâl görmeñüz.* 5/2

b. Kelime grubu + gör-

b1. Sıfat Tamlaması + gör-

Yaman cezā gör-: Şiddetli ceza görmek.

KT 2 *Pes anlar yaman cezā göreçeklerdür.* 19/59

“görindür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + görindür-

Şadakaları görindür-: (Ar. +ları +görindür-) Sadakayı göründürmek, açıktan vermek.

KT 1 *Eger görindüresiz şadakaları, ne eyü nesenedür ol.* 2/271

“göster-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/türemiş isim + göster-

a1. “dapa” Edatlı Tamlayıcı Alanlar

Toğru yol dapa yol göster-: Doğru yola doğru yol göstermek. “Sırat-ı müstakime giden yolu göstermek”

KT 1 *Dakı bayık sen yol gösterürsen, toğru yol dapa.* 42/52

b. Kelime Grubu + göster-

b1. Sıfat Tamlaması + göster-

Toğru yol göster-: Doğru yol göstermek “hidayete ulaştırmak”.

KT 1 *Bayık biz toğru yol gösterdük ana, yolu; ya şükreyleyici-y-iken, ya küfr eyleyici-y-iken.76/3*

KT 2 *Biz aña gösterdük doğru yol. Yā şükr ide, yā kâfir ola. 76/3*

“götür-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + götür-

Yazuğ götür-: Günah götürmek “günah yüklenmek”

KT 1 *Dakı götüreler yazuklarını anlarun, dakı yazuklar yazukları-y-ıla ya ‘nī bunlarun sebebi-y-ile anlarun. 29/13*

b. Kelime Grubu + götür-

b1. İsim Tamlaması + götür-

Günāhları yüklerini götür-: Günah yüklerini götürmek.

KT 2 *Götürseler gerek günāhları yüklerini, dahı özge ağır yükleri özleri yükleri bile. 29/13*

“iç-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + iç-

And iç-: And içmek.

KT 2 *Bunlar her kez and içseler, ol ‘ahdi şındururlar anlardan bir řāyife. 2/100*

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Kıyāmet gününe and iç-: Kıyamet gününe and içmek.

KT 1 *And iğerin kıyamat gününe. 75/1*

KT 2 *Ben [and] iğer-men kıyāmet gününe. 75/1*

Melāmat eyleyici nefse and iç-: Kınayıcı (rezil edici) nefse and içmek.

KT 1 *Dakı and iğerin melāmat eyleyici nefse. 75/2*

Nefs-i levvāme and iç-: (Kendini) kınayan nefse and içmek.

KT 2 *Dahı and iğer-men nefs-i levvāme bile. 75/2*

Tañrı'ya and iç-: Allah'a, Allah adına and içmek.

KT 1 *And içerler Tañrı'ya kim eyitmediler ya'nī Peygamber'a sögmediler.* 9/74

a2. Vasıta Durumu (IA-) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Allāh adıyla and iç-: Allah adı ile and içmek.

KT 2 *And içerler Allāh adı-y-la ki hīç nesne söylemediler.* 9/74

“in-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + in-

Aşağa in-: Aşağı inmek “cennetten kovulmak”.

KT 1 *Dakı eyittük: Aşağa inün* ya'nī Adem dakı Havva dakı İblis dakı ılan; bir nicenüz bir nicenüze duşmandur. 2/36

“inan-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + inan-

a1. Yönelme durumu (-A) ekli tamlayıcı alanlar

Āyetlere şeksüz inan-: (Ar. +süz +inan-) Āyetlere şüphesiz inanmak.

KT 2 *Dañı anlardan imāmlar kılduk ki halka yol gösterdiler-idi bizüm buyruğumuzla şabr itdükleri vaqt. Dañı anlar bizüm āyetlerümüze şeksüz inanurlardı.* 32/24

b. Kelime Grubu + inan-

b1. Sıfat Tamlaması + inan-

Görünmez nesneye inan-: Görünmez nesneye (gayba) inanmak.

KT 1 *Anlar kim inanurlar görünmez nesneye* ya'nī Tañrı'ya, yā uçmağa, yā kıyamata, yā Kur'an'a. 2/3

b2. Bağlama Grubu + inan-

Tañrı Ta'ālāya ve kıyāmet gününe inan-: Tanrı'ya kıyāmet gününe inanmak.

KT 2 *Dañı anlara şefkat eylemeñüz Tañrı Ta'ālā hükminde, eger siz Tañrı Ta'ālāya ve kıyāmet gününe inanursañuz.* 24/2

“ısmarla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + ısmarla-

Gendüzünü ısmarla-: Kendini ısmarlamak, “kendini teslim etmek”.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti ana Çalabı’sı: **Gendüzünü ısmarla** yā ihlās eyle- . 2/131*

Hakkı ısmarla-: (Ar. +1 +ısmarla-) Hakkı ısmarlamak “gerçeği tavsiye etmek”.

KT 1 *İllā anlar kim imān getürdiler daki işlediler eyü işler, daki biribirine **ısmarladılar hakkı** ya’nī Kur’an’ı, daki biribirine ısmarladılar sabr eylemegi. 103/3*

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tanrı’ya yüzini/ta’atını/dinini ısmarla-: (Ar. +1 +ısmarla-) Tanrı’ya yüzü-

nü/taatini/dinini ısmarlamak “Allah’a yüzünü/taatini/dinini teslim etmek”

KT 1 *Evet; her kim **ısmarlar-ısa yüzini** ya’nī **ta’atını** yā **dinini**, yā yüzini secde vaktında, **Tañrı’ya**... 2/112*

Tañrı’ya yüz ısmarla-: Tanrı’ya yüz ısmarlamak “Allah’a teslim olmak”.

KT 1 *Daki kimdür görklürek dindin yana, andan kim **ısmarladı yüzini Tañrı’ya**. 4/125*

KT 2 *Dahı kimüñ yahşırakdur ol kişiden kim **ısmarladı yüzini Tañrıya** ol yahşılık iderken. 4/125*

b. Kelime Grubu + ısmarla-

b1. İsim-Fiil Grubu + ısmarla-

Hak üstüne sābit olmağı ısmarla-: Hak üstüne sabit olmayı ısmarlamak (tavsiye etmek).

KT 2 *İllā ol kişiler ki imān getürdiler ve ‘amel-i şālih işlediler. Dahı biri birine **ısmarladı hak üstüne sābit olmağı**. Dahı ısmarlamışdur şabr eylemegi. 103/3*

“iste-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + iste-

Ululuk iste-: Ululuk istemek “büyüklik taslamak”.

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, daki örtündiler tonlarını, daki yazuk üzere durdılar, daki **ululuk istediler**, ululuk istemek. 71/7*

Hayrı iste-: (Ar. +1 +iste-) Hayrı (iyiliği) istemek “Emri Bi’lma’rûf”.

KT 2 *Dahı sizden bir cemā’at halkı **hayrı istesünler**. 3/104*

“işle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + işle-

Hayr işle-: (Ar. +işle) Hayır işlemek.

KT 1 *Pes her kim fāriza degül-iken işler-ise hayr ol yigdür ana. 2/184*

KT 2 *Dağı dünyāda hayr işleñüz. Ola kim Tañrı Ta‘ālā ‘azābından kırtulasız. 22/77*

Yavuzluk/Yamanlık işle-: Kötülük işlemek.

KT 1 *Dakı her kim işleye yavuzluk, yā zulm eyleye gendüzine ya‘nī uğruluk yā şirk; andan, yarlıgamak isteye Tañrı‘dan. 4/110*

KT 2 *Dağı kim yamanlık işlese, yā nefsine zulm eylese, andan şoñra Tañrıya istiğfār eylese tapar. 4/110*

Yazuk/Günāh işle-: (Far. +işle) Günah işlemek.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuk, ya‘nī yalan and, yā yazuk ya‘nī yarak uğurlamak; andan ata anun- ıla yazuksuzı; bayık yüklendi buhtāni; dakı yazuğı bellü. 4/112*

KT 2 *Dağı kim günāh işlese kazansa yamanlık kazansa andan şoñra bıraкса anı işlemeyen kişi üstine, tahkik buhtān eylemişdür, ulu günāha düşmişdür. 4/112*

b. Kelime Grubu + işle-

b1. Sıfat Tamlaması + işle-

Eyü işler işle-: İyi işler işlemek “sālih amel işlemek”.

KT 1 *Dakı muştıla anlara kim ĩman getürdiler, dakı işlediler eyü işler. 2/25*

KT 2 *Yā Muhammed muştıla anlara kim ĩmān getürürler. Dağı işlediler eyü işleri. 2/25*

Şālih ‘amel işle-: Sālih amel işlemek.

KT 2 *Dağı ol kişiler kim ĩmān getürdiler, dağı şālih ‘amel işlediler. Anlar cennet ehlidir, anlar cennet içinde ebedī qalurlar. 2/82*

Yaman ‘amel işle-: Kötü amel işlemek.

KT 2 *Şanurlar mı ol kişiler ki yaman ‘amel işlerler bizüm ‘azābumuzdan kırtularlar? 29/4*

Yavuz işler işle-: Kötü işler yapmak.

KT 1 *Yā sandı mı anlar kim işlerler yavuz işleri, kim geçeler bizden? 29/4*

Zışt iş işle-: Çirkin iş yapmak, “hayâsızlık yapmak”.

KT 1 *Dakı anlar kim kaçan işlediler zışt işi ya ‘nī zınā; yā zulm eylediler gendü nefslerine ya ‘nī öpmek gibi: añdılar Tañrı’yi. 3/135*

“kaytar-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kaytar-

İmāndan kaytar-: (Ar. +dan +kaytar-) İyi işlerden/imandan döndürmek.

KT 2 *Biri birine küfri buyururlar ve yaman işleri, dahı biri birin kaytarurlar imāndan, yahşı işlerden. 9/67*

Yamanlıktan kaytar-: Kötülükten döndürmek, men etmek “Nehyi ‘ani’lmünker”.

KT 2 *Ve buyururlar yahşılığı, dahı kaytarurlar yamanlıktan, dahı tizledürler hayr işleri. 3/114*

a1. Ayrılma (Çıkma) Durumu (Dan-) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Herze sözlerden yüz kaytar-: Faydasız sözlerden yüz çevirmek.

KT 2 *Dahı anlar ki herze sözlerden yüz kaytarurlar. 23/3*

b. Kelime Grubu + kaytar-

b1. Sıfat Tamlaması + kaytar-

Yahşı işlerden kaytar-: İyi işlerden döndürmek.

KT 2 *Biri birine küfri buyururlar ve yaman işleri, dahı biri birin kaytarurlar imāndan, yahşı işlerden. 9/67*

Yaman işlerden kaytar-: Kötü işlerden döndürmek, men etmek “Nehyi ‘ani’lmünker”.

KT 2 *Tahkik siz barça ümmetler yigregi, çıkarıldı-siz, kişiler-çün buyurursız yahşı işleri, dahı kaytarursız yaman işlerden. 3/110*

“kazan-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kazan-

Yamanlık kazan-: Kötülük kazanmak.

KT 2 *Dahı kim günāh işlese kazansa yamanlık kazansa andan soñra birağsa anı işlemeyen kişi üstine, tahkik bühtān eylemişdür, ulu günāha düşmişdür. 4/112*

“kes-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kes-

a1. Ayrılma (Çıkma) Durum (Dan-) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tañrı Ta‘ālā rahmetinden ümīz kes-: (Far. +kes-) Tanrı rahmetinden ümit kesmek.

KT 2 *İbrāhīm eyitdi: Ümīz kesmez Tañrı Ta‘ālā rahmetinden illā azmış kişiler.*
15/56

“kığır-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + kığır-

a1. Sıfat Tamlaması + kığır-

Doğru yola kığır-: Doru yola çağırarak.

KT 2 *Taḥkīk sen yā Muḥammed, anları kığırursın doğru yola.* 23/73

a2. Edat grubu + kığır-

Namaz dapa kığır- : Namaza çağırarak.

KT 1 *Dakı ol vakt kim kığırdunuz namaz dapa, duttılar anı yañsuya dakı oyuna.*
5/58

“kop- ~ koparınl-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kop-

Girü kop-: Geri kopmak (çıkma) “kıyamette yeniden diriltilmek”.

KT 1 *Eyit: Evet ya ‘nī girü kopasız, siz horlar-iken.* 37/18

b. Kelime Grubu + koparınl-

b1. Edat Grubu +koparınl-

Ṭamu dapa koparınl-: Cehenneme sürülmek.

KT 1 *Eyit anlara kim kāfir oldılar: Yiñilinesiz, dakı koparınlasız tamu dapa.*
Dakı ne yavuz döşekdür ol. 3/12

“kork-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + kork-

Tañrı’dan/Tañrı Ta‘ālādan kork-: Tanrı’dan /Allah’tan korkmak.

KT 1 *Pes korkun Tañrı’dan, dakı mutı ‘ olun bana.* 26/131

KT 2 *Pes Tañrı Ta‘ālādan qorquñuz ve baña uyuñuz.* 26/126

Allāhdan kork-: (Ar. +dan +kork-) Allah'tan korkmak.

KT 2 *Dağı girüñüz evlere kapularından, dağı Allāhdan korkuñuz. Ola kim siz tamudan kurtulasız. 2/189*

“okı-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +okı-

Tañrı'yi /Çalabunuzu okı-: Tanrı'ya dua etmek.

KT 1 *Okın Çalabunuzu, yavzağıru dakı gizlü. 7/55*

KT 1 *Dakı kaçan kim, üstlerinden gele anlarun mevc, bulıdlar gibi; okıyalar*

Tañrı'yi, ihlas eyleyicilerken ana dini. 31/32

b. Kelime Grubu + okı-

b1. Edat Grubu + okı-

“Dapa” edatı “okı-“ yardımcı fiili ile birlikte birleşik fiil yapımında kullanılmıştır.

Hayr dapa okı-: Hayra (iyiliğe) çağırarak “Emri Bi'lma'rûf”.

KT 1 *Dakı olsun sizden hir cema'at okırlar hayr dapa. 3/104*

Od dapa okı-: Cehenneme çağırarak.

KT 1 *Şunlar okırlar od dapa; dakı Tañrı okır uçmak dapa, dakı yarlıgamak dapa, dileği-y-ile. 2/221*

Tañrı dapa okı-: Tanrı'ya doğru çağırarak.

KT 1 *Eyit: Uşbu yolumdur. Okın Tañrı dapa, huccat üzere iken ben, dakı kim uydı bana.12/108*

Toğru yol dapa okı-: Doğru yola (hidayete) çağırarak.

KT 1 *Dakı eger okıyasız anları toğru yol dapa, uymayalar size. 7/193*

Toğru yoldın yana okı-: Doğru yoldan yana çağırarak. “Sırat-ı müstakime çağırarak.”

KT 1 *Dakı bayık sen okırsın anları, yoldın yana toğru. 23/73*

Uçmak dapa dakı yarlıgamak dapa okı-: Cennete ve bağışlanmaya çağırarak.

KT 1 *Şunlar okırlar od dapa; dakı Tañrı okır uçmak dapa, dakı yarlıgamak dapa, dileği-y-ile. 2/221*

“öde-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + öde-

Namāzı öde-: (Far. +1 +öde-) Namazı ödemek (kılmak).

KT 1 *Pes kaçan ödeyesiz namazı, anun Tañrı'yu ya'nī kılur-iken, yā namazdan sonra; turmağ-iken, dakı oturmağ-iken, dakı yanlarunuz üzere. 4/103*

“sakın-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + sakın-

Şeytandan/butdan şakın-: (Ar. +dan / Far. +dan +sakın-) Şeytandan/puttan/azgınlığa çağırandan sakınmak.

KT 1 *Dakı bayık viribidük her bölüğe yalavaç, kim Tapun Tañrı'ya, dakı sakınun şeytandan -yā butdan, yā azgunlığa okıyıcıdan-. 16/36*

Tañrı'dan şakın-: Tanrı'dan sakınmak.

KT 1 *Pes sakınsunlar Tañrı'dan; dakı eyitsünler söz, doğru söz. 4/9*

KT 2 *Pes şakınsunlar Tañrıdan, dahı yahşı söz eyitsünler. 4/9*

b. Kelime Grubu + sakın-

b1. Sıfat-Fiil Grubu + sakın-

Azgunlığa okuyıcıdan şakın-: Azgınlığa çağırandan sakınmak.

KT 1 *Dakı bayık viribidük her bölüğe yalavaç, kim Tapun Tañrı'ya, dakı sakınun şeytandan -yā butdan, yā azgunlığa okıyıcıdan-. 16/36*

“sakla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + sakla-

Ferçlerini şakla-: (Ar. +lerini +sakla-) Namuslarını saklamak.

KT 2 *Dahı anlar kim ferçlerini şaklarlar. 23/5*

Ġaybı şakla-: (Ar. i +sakla-) Gizliyi saklamak “şerefini, namusunu muhafaza etmek”.

KT 2 *Pes şālih 'avratlar Tañrıdan korkarlar, şaklarlar Ġaybı, yamanlı eylemezler ki Tañrı Ta'ālā buyurmuşdur şaklamağa. 4/34*

Namāzları şakla-: (Far. +ları + sakla-) Namazları saklamak “namazları düzenli kılmak.”

KT 1 *Saklan namāzları; dakı namazı orta ya'nī ikindü. Dakı turun Ya'ni namaz-da, Tañrı-y-ıçun, mut'ı olıcılarken. 2/238*

KT 2 *Şaklañuz namāzları dağı ortancı namāzı ki ‘aşr namāzıdır. Dağı duruñuz Tañrı kulluğına kórku bile. 2/238*

b. Kelime Grubu + sakla-

b1. Edat Grubu + sakla-

Namāzları üzere şakla-: Namazları üzere saklamak “namazları düzenli kılmak.”

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar namāzları üzere saklarlar. 70/34*

“sı-” Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/türemiş isim + sı-

‘Ahdı sı-: (Ar. +1 +sı-) Ahdı (yemini) bozmak.

KT 1 *Pes her kim ‘ahdı sırsa, ahdı sımaz illā gendüzi üzere. 48/10*

Andlarını sı-: Andlarını (yeminlerini) bozmak.

KT 1 *Dakı eger sıyalar andlarını, kavullarından sonra, dakı ayıblayalar dinünüzi. 9/12*

“sığın-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + sığın-

Tañrı’ya/Tañrı Ta‘ālāya /Allāha /Çalapların’a sığın -: Tanrı’ya/Allah’a sığınmak.

KT 1 *Pes kaçan okıyasın Kur’ān’ı, sığın Tañrı’ya, şeytandan sürükmiş. 16/98*

KT 2 *Pes kaçan okusañ Kur’ānı Tañrı Ta‘ālāya sığın şerrinden, hazretten sürülmüş şeytānuñ. 16/98*

KT 2 *Dağı sığın Allāha, taḥkīk ol Allāh her nesneyi işidicidür, bilicidür. 8/61*

KT 2 *Ol kişiler kim şabr itdiler kāfırlar zahmetine. Dağı Çalaplarına sığınurlar. 16/42*

“söyle-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + söyle-

a1. Yönelme Durumu (A-) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Tañrı Ta‘ālā ḥaqqına yalan söyle-: Tanrı hakkına yalan söylemek.

KT 2 *Bu bir kişidür ki yalan söyledi Tañrı Ta‘ālā ḥaqqına ve biz aña inanmaz-biz, didiler. 23/38*

Tañrı Ta‘ālā hazretine yalan söyle-: Tanrı hazretine yalan söylemek.

KT 2 *Dağı kim zālīmraqdur ol kimseden ki yalan söyleye Tañrı Ta‘ālā hazretine.*

6/93

a2. Bulunma Durumu (DA-) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Allāh haqqında yalan söyle-: Allah hakkında yalan söylemek.

KT 2 *Dağı söylerler Allāh haqqında yalanı anlar bilürlerken.* 3/78

“ulula-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + ulula-

a1. İsim Tamlaması + ulula-

Tañrı hurmatlarını ulula-: Tanrı hurmatlarını (emir ve yasaklarını) ululamak “saygı göstermek”.

KT 1 *Ol dakı her kim ulular-ısa Tañrı hurmatlarını, ol yigrekdür ana, Çalabı’sı katında.* 22/30

“ur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + ur-

Div ur-: (Far. +ur-) Dev (şeytan) çarpmak.

KT 1 *Anlar kim yirler ribāyı durmayalar ya ‘nī sinden, illā nite kim durur ol kim urur anı div, delülüginden ötürü.* 2/275

a1. Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Ağızlara mühr ur-: (Far. +ur-) Ağızlara mühür vurmak.

KT 1 *Ol gün, mühr uravuz ağızlarına anlarun; dakı söyleye bize elleri anlarun.*

Dakı tanuklık vire ayakları anlarun, ana kim işlerlerdi. 36/65

KT 2 *Bu gün mühr urur anlarun ağızlarına. Dağı söyleye bize elleri ve tanukluk vire ayakları anlar işlegen işleri.* 36/65

a2. Üzere/Üstine Edath Tamlayıcı Alanlar

Gönüller üzere mühr ur-: (Far. +ur-) Gönüller üzere mühür vurmak.

KT 1 *Eyit: Habar virün, eger duta Tañrı kulaklarunuzu, dakı gözlerünüzü dakı mühr ura gönüllerünüz üzere.* 6/46

Yüreklerüñüz üstüne mühr ur-: (Far. +ur-) Gönüller üzere mühr vurmak.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Eger dutsa Tañrı Ta ‘ālā sizüñ kulaqlaruñuzı, ya ‘nī şağır eylese, dağı gözlerüñüzi kör eylese, dağı mühr ursa yüreklerüñüz üstüne.*
6/46

” uy-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + uy-

Peyğambere uy-: (Far. +a +uy-) Peyğambere itaat etmek.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Uyuñuz Tañrı Ta ‘ālāya, dağı uyuñuz peyğambere.*
24/54

Tañrı Ta ‘ālāya uy-: Tanrı’ya uymak.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Uyuñuz Tañrı Ta ‘ālāya, dağı uyuñuz peyğambere.*
24/54

b. Kelime Grubu + uy-

b1. İsim Tamlaması + uy-

Şeytan izlerine/adımlarına/yollarına uyma-: Şeytan izlerine/adımlarına/yollarına uymamak. 2/168, 208; 6/142

KT 1 *Dakı uyman şeytan izlerine bayık ol, sizündür düşman bellü. 2/208*

KT 1 *Yin andan kim rûzî virdi size Tañrı; dakı uyman şeytan adımlarına ya ‘nī izine; bayık ol, size duşmandur bellü. 6/142*

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, girüñüz İslām dīnine barçañuz, dağı uymañuz şeytān yollarına. Ol şeytān size ulu düşmāndur. 2/208*

b2. Sıfat Tamlaması + uy-

Boyun virmeyci şeytana uy-: İtaat etmeyen (asi, inatçı) şeytana uymak.

KT 1 *Dakı ādemīlardan bir nicesi oldur kim tartışalar Tañrı hakkında, bilmeksüz; dakı uyar her şeytana boyun virmeyci. 22/3*

Fesād idici şeytāna uy-: Fesat edici şeytana uymak.

KT 2 *Dağı halkuñ niçesi çekişürler Tañrı Ta ‘ālā hakkında ‘ilmsüz. Dağı uyar her fesād idici şeytāna. 22/3*

b3. Bağlama Grubu + uy-

Tañrıyla peygamberine uy-: Tanrı ile peygamberine itaat etmek.

KT 2 *Pes durğuruñ namāzı, dağı virüñüz zekātı ve uyuñuz Tañrı-y-ıla peygamberine.* 58/13

“üril-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + üril-

Şür üril-: (Ar. +üril-) Sür üfelemek, çalmak “Kıyamette Sür borusunun çalınması, üflenmesi”.

KT 1 *Ol gün kim ürile sur; dakı koparavuz yazukluları ol gün çakır gözülür.* 20/102

b. Kelime Grubu + üril-

b1. İsim Tamlaması +üril-

Şür içine üril-: Sûra üfelemek “Kıyamette Sür borusunun çalınması, üflenmesi”.

KT 1 *Dakı ürildi sur içine; ol, korkıtmak günidür.* 50/20

KT 2 *Dağı ürile şür içine. Oldur kabrden hurüc-içün şür üfürüldükde melekler nās işite bu sözi korkudulan günde.* 50/20

“vir- ~ viriş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + vir- ~ +viriş- ~ +viril- ~ +virinil- (>ver-)

Aman vir-: (Ar. +vir) Aman vermek “Allah’ın himaye etmesi, koruması”.

KT 1 *Dakı Ol aman virür, dakı aman virilmez anun üzere; eger bilür oldunuzsa?* 23/88

Arka vir-: Arka vermek “Allah’ın yardımı”.

KT 1 *Dakı bayık arka viridi size Tañrı Bedir’de ya’nı bir yirdür, Mekke-y-ile Medine arasında, siz horlar-iken ya’nı az; zira üç yüz on üç yüz gişi-y-idi.* 3/123

Arka viriş-: Arka verişmek “yardımlaşmak”.

KT 1 *Dakı çıkardılar sizi illerünüzden, dakı arka virişdiler, sizi çıkarmak üzere.* 60/9

Boyun virme-: İtaat etmemek, “Allah’a karşı kibirlenmek”.

KT 1 *Pes secde eyledi firışteler dükeli, dirilüben, illā İblis; boyun virmedi -yā ululuk istedi-, dakı oldu kâfirlardan.* 38/73-74

Cezā vir-: (Ar. +vir) Cezā vermek.

KT 1 *Daki andayuk **cezā virevüz** yalan bağlayıcılara. 7/152*

KT 2 *Anuñ gibi **cezā virür**-biz yalan söyleyenlere. 7/152*

Cezāsın vir-: (Ar. +sı +n +vir) (MUKİT). Cezasını vermek, “her şeye gücü yeten, mükafat veren (Allah)”.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā her nesneye **cezāsın virür** vaqtı olğanda. 4/85*

Cizye vir-: (Ar. +vir) Cizye vermek (bir vergi çeşidi).

KT 2 *Ve ol kimselerden ki kitāb virildi anlara, hattā **cizye virince** elleri-y-le zelīllik bile. 9/29*

Danuklık/šanuqluqluk vir-: Tanıklık vermek “şahitlik yapmak”.

KT 1 *Pes eger **danuklık vireler**, yğun anlaru evler içinde, tā canların ala ölüm. 4/15*

KT 2 *Eger **šanuqluqluk vireler** dutuñuz anları evlerde, hattā ölüm gelince anlara taşlamak bile. 4/15*

Destür vir-: (Far. +vir) İzin vermek. 18/24

KT 1 *İllā kim dileye Tañrı ya ‘nī **destür vire** dimege. Daki añ Çalabuni, kaçan unıtdun. 18/24*

Fetvā vir-: (Ar. +vir) Fetva vermek “Allah’ın ayetleri ile hüküm vermesi”.

KT 2 *Fetvā isterler senden ‘avratlar hakkında. Eyit yā Muhammed: Tañrı Ta ‘ālā **fetvā virür** size dağı üstüñüze okunan nesne Qur’ān içinde. 4/127*

Fidā vir-: (Ar. +vir) Fidyeye vermek.

KT 2 *Dağı aña **fidā virdük**, ulu kurbānılg-ıla. 37/107*

Harāc vir-: (Ar. +vir) Haraç (cizye) vermek.

KT 1 *Daki İncil; tā **vireler haracı** elden ya ‘nī gendü elleri-y-ile getirivireler; anlar horlar iken. 9/29*

Hidāyet vir-: (Ar. +vir) Hidayet vermek.

KT 2 *Ve ammā semūd kavmine **hidāyet virdük**. 41/17*

Meded vir-: (Ar. +vir) Meded vermek “Allah’ın himaye etmesi, koruması”.

KT 2 *Ol her kimseye **meded virür**. Özine kimse muğis olmaz, eger siz bilseñüz. 23/88*

Mut'a vir-: (Ar. +vir) Muta vermek. "mehir vermek"

KT 1 Dakı **mut'a virün** anlara ya 'nī al üç para tondur; güci yiter üzere, kadarınca; dakı tar hal üzere, kadarınca. 2/236

Nafaka vir-: (Ar. +vir) Nafaka vermek.

KT 1 Anlar kim **nafaka virürler** geñezlikde dakı duşharlıkda, dakı yudıcılar kakımagı; dakı 'afv eyleyiciler adamılardan. 3/134

Ni'met vir-: (Ar. +vir) Nimet vermek. "Allah'ın nimet vermesi yapması, lütufta bulunması."

KT 2 Kim ki muñi' olsa Tañrı Ta 'ālāya, peygambere dañı anlar ol kimseler-ile olur. ki Tañrı Ta 'ālā **ni'met virdi** anlara nebīlerden, şādıqlardan, şehīdlerden, şālihlerden. 4/69

Nuşret vir-: (Ar. +vir) Nusret vermek "Allah'ın yardımı".

KT 2 Tahkīk size **nuşret virdi** Tañrı Ta 'ālā size Bedr gazāsında az-iken. Pes korķuñuz Tañrıdan, illā kim siz şükr idesiz. 3/123

Öğüt vir-: Öğüt vermek.

KT 2 Dañı kaytarur sizi yaman işlerden ve ma 'şiyetler ve zulmden. **Öğüt virür** size, ola kim öğüt dutasız. 16/90

Rûzî/Rızķ vir-: (Far/Ar. +vir) Rızık vermek.

KT 1 Dakı harc eyleyeler yidürü, andan kim **rûzî virdük** anlara; gizlü dakı eşkere. 14/31

KT 2 Dañı harc eyleyeler şundan kim **rızķ virdük** anlara gizlü ve āşikāre. 14/31

Rüşvet vir-: (Ar. +vir) Rüşvet vermek.

KT 1 Dakı yimen mallarunuzu aranızda, batıl-ıla. Dakı bırakman mallarunuzu hākimle dapa ya 'nī **rüşvet virmen**. 2/188

KT 2 Dañı yimeñüz mällaruñuzu ortañuzda bātil bile, **rüşvet virüp** anı hākimlere yimeg-içün. 2/188

Şadaķa vir-: (Ar. +vir) Sadaka vermek.

KT 1 Pes tamam eyle bizüm için ölçmegi, dakı **sadaka vir** bize; bayık Tañrı, yanud virür sadaka viricilere. 12/88

KT 2 Dañı **şadaķa virdiler** şundan kim anlara rızķ virdük, gizlü dañı āşikāre. 13/22

Şalavāt vir-: (Ar. +vir) Salavat vermek, getirmek.

KT 2 *İy ĩmān getürenler, nebīye du ‘ā idüp şalavāt virüñüz, dağı selām virüñüz.*
33/56

Ŧalāk vir-: (Ar. +vir) Talak vermek “boşamak”.

KT 1 *İy Peygambar! Kaçan talak viresiz avratlara, pes talak virün anlara, anla-
run iddetine karşı ya ‘nī arı-y-iken; dakı sayun iddeti.* 65/1

Tevbe vir-: (Ar. +vir) Tövbe vermek “tövbe kabul etmek”.

KT 1 *Dakı gidere kakımağını gönüllerinün; dakı tevbe vire Tañrı, ana kim diler
ya ‘nī Ebu Sufyan gibi, İkrime gibi.* 9/15

KT 2 *Dağı giderür yüreklerinüñ gamını, dağı tevbe virür Tañrı Ta ‘ālā kime dile-
se. Dağı Tañrı Ta ‘ālā her nesneyi bilicidür, hikmetler issidür.* 9/15

Uy vir-: Uy vermek, onaylamak “Allah’ın yardım isyeteyenlere karşılık vermesi”.

KT 1 *Ol vakt kim arka virmek ister-idüñüz Çalabunuzdan, pes uy virđi size ya ‘nī
ravā eyledi hācatunuzu.* 8/9

Yanud vir-: Yanıt vermek “Allah’ın mükāfatlandırması”.

KT 1 *Dakı yanud vire Tañrı şükr eyleyicilere.* 3/144

Zekāt vir-: (Ar. +vir) Zekat vermek.

KT 1 *Dakı tururun namazı; dakı virün zekāti. Dakı arkanuzı egün ya ‘ni rukū ‘lu
namaz kılun, arka egiciler-ile.* 2/43

KT 2 *Duruñuz namāza, virüñüz zekāti. Dağı namāz kıluñuz, namāz kılicılar bile.*
2/43

a1. –Yönelme Durumu (-A) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Doğru yola hidāyet vir-: (Ar. +vir) Doğru yola hidayet vermek.

KT 2 *Dağı hidāyet virürsin doğru yola.* 42/52

Şağ eline bitigi viril-: (Amel) defteri sağ eline verilmek.

KT 2 *Pes her kimüñ ki bitigi virilse şağ eline, pes anlar okurlar bitiglerini, dağı
anlara hıç zulm olmaz.* 17/71

Şağ eline nāmesi virinil-: Namesi (amel defteri) sağ eline verilmek.

KT 1 *Pes kim virinile nāmesi şağ eline, şunlar okıyalar nāmelerini; dakı zulm
olunmayalar, hurma çekürdeginün yivindegi çöpçe.* 17/71

Tañrı'ya daki Yalavacına boyun vir-: Tanrı'ya ve peygamberine itaat etmek.

KT 1 *Daki her kim boyun virür-ise Tañrı'ya daki Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere; peygambarlardan daki gey girçeklerden, daki şehidlerden. 4/69*

a2. Bulunma Durumu (– DA) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Biçmek güninde bahāsını vir-: (Far. +sın +vir) Biçme (hasat) günü bahasını “vergisini” vermek.

KT 2 *Yiñüz anlaruñ yemişlerinden, kaçan bitse. Dahı virüñüz bahāsını biçmek güninde. 6/141*

a3. Belirtme (Yükleme) Durumu (-I) Ekli Tamlayıcı Alanlar

Şadağaları āşikāre vir-: (Far. +vir) Sadakayı açıktan vermek.

KT 2 *Eger āşikāre virseñüz şadağaları ne yahşı nesnedür ol. 2/271*

b. Kelime Grubu + vir-

b1. İsim Tamlaması + vir-

Biçmeği günü haqqını vir-: Biçme (hasat) günü hakkını vermek.

KT 1 *Yiñ yimişinden, ol vakt kim yimiş eyledi; daki virün haqqını biçmeği günü. 6/141*

b2. Sıfat Tamlaması + vir-

Çok Rızık vir-: Rızık çok vermek.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Benüm Tañrım çok virür rızık, kime dilese dahı az virür. 34/36*

Hisabsuz rûzî vir-: Hesapsız rızık vermek.

KT 1 *Bayık Tañrı rûzî virür ana kim diler, hisabsuz. 3/37*

KT 2 *Tahķīķ Tañrı Ta 'ālā rızık virür kime dilese hisābsuz. 3/37*

“viribi-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim +viribi- (<vir-+ıd-+ı-)

Yalavaç/Nebîler viribi-: (Ar. +ler +viribi-) Peygamber/Nebiler göndermek.

KT 1 *İy Çalabumuz! Daki viribi anlarun arasına yalavaç, anlardan. 2/129*

KT 2 *Evvel nebîler viribidük muştılamağa cenneti mü'minlere, dahı korkutmağıçun kāfirleri cehennemden. 4/165*

Vahy viribi-: (Ar. +viribi-) Vahy göndermek.

KT 1 *Pes vahy viribidük ana, kim eylegil gemi bizüm saklamaklığumuz ile yā bizüm nazarumuzda-, dakı bizüm vahyumuz ile. 23/27*

“yalanla-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + yalanla-

Girçeği yalanla-: Gerçeği (Kur’ân’ı) yalanlamak.

KT 2 *Pes kim zālīmrağdur ol kimseden ki yalan söyle[ye] Allāh hakkında, dahı yalanlaya girçeği ki Qur’āndur, özine geldügi vaqt? 39/32*

Hakkı yalanla-: (Ar. +ı +yalanla-) Hakkı yalanlamak “Kur’anı yalanlamak”.

KT 2 *Tahkik yalanladılar hakkı özlere gelicek. Pes gelse gerek anlara haberi ol nesnenüñ ki masharalığa alurlardı. 6/5*

Ayetlerümüzü yalanla-: (Ar. +ler-ü +yalanla-) Ayetler, yalanlamak.

KT 2 *Fir’avn kavmi gibi, dahı anlar gibi kim Fir’avn kavminden burun idi, yalanladılar bizüm āyetlerümüzü. 3/11*

b. Kelime Grubu + yalanla-

b1. İsim Tamlaması + yalanla-

Tañrı Ta’ālā liķāsını yalanla-: Allah’ın huzuruna çıkmayı yalanlamak.

KT 2 *Tahkik ziyān eyledi ol kişiler yalanladılar Tañrı Ta’ālā liķāsını. 6/31*

“yandur-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + yandur-

a1. “İçin” Edatlı Tamlayıcı Alanlar

Çalış için/savaş çun od yandur-: Şavaş için ateş yakmak “bozgunculuk yapmak”.

KT 1 *Nice kim yanduralar odı, çalış için; söyündüre anı Tañrı. 5/64*

KT 2 *Nice kim od yandursalar şavaş-çun Tañrı Ta’ālā söndürür anı. 5/64*

“yapış-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + yapış-

a1. İsim Tamlaması + yapış-

Tañrı ipine yapış-: Tanrı ipine yapışmak/yetişmek.

KT 1 *Dakı yapışun Tañrı ipine ya’nī dīnine, hep; dakı bölük bölük olman. 3/103*

“yi-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş İsim + yi-

Ribāyı yi-: (Ar. +yi-) Faiz yemek.

KT 1 *Anlar kim yirler ribāyı, durmayalar yānī sinden, illā nite kim durur, ol kim urur anı div, delüliginden ötürü. 2/275*

KT 2 *Ol kişiler ki yirler ribāyı durmazlar, illā nite kim durur ol kişi kim cin dutar kendüyi. 2/275*

b. Kelime Grubu + yi-

b1. İsim Tamlaması + yi-

Öksüz mālını yi-: Öksüz malını yemek.

KT 2 *Dağı yimeñüz öksüz mālını illā ol yol bile kim yahşılıkdur. Hattā bāligolınca dağı yirine getirüñüz. 17/34*

“yığ-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Basit/Türemiş isim +yığ-

a1. Belirtme durumu (-İ) + Vasıta durumu (-İA) ekli tamlayıcı alanlar

Yavuzı eyüyle girü yığ-: Kötülüğü iyilikle geri yığmak “engellemek”.

KT 1 *Dakı girü yığarlar eyü-y-ile yavuzı. 28/54*

b. Kelime Grubu + yığ-

b1. Sıfat tamlaması + yığ-

Eyü işden yığ-: İyi işten (iyilikten) alıkoymak.

KT 1 *Buyururlar yavuz işi, dakı yığarlar eyü işden. 9/67*

Yavuz işden yığ-: Kötü işten alıkoymak “Nehyi ‘ani’lmünker”.

KT 1 *Buyurursız eyü işi; dakı yığarsız yavuz işden. 3/110*

b2. İsim Tamlaması + yığ-

Tañrı yolundan yığ-: Tanrı yolundan döndürmek.

KT 1 *Anlar kim kâfir oldılar, dakı yığdılar Tañrı yolundan; azdurdı amellerini anlarun. 47/1*

b3. Bağlama Grubu + yığ-

Tañrı'yı anmaktan dakı namazdan yığ-: Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak.

KT 1 *Bayık diler şeytan kim, bırağa aranızda duşmanlık dakı sevmemeklik, süci-de dakı kimarda; dakı yığa sizi Tañrı'yı anmaktan, dakı namazdan. 5/91*

“yitiş-“ Fiili İle Kurulan Birleşik Fiiller

a. Kelime Grubu + yitiş-

a1. İsim Tamlaması +yitiş-

Tañrı ipine yitiş-: Tanrı ipine yetişmek “yapışmak, sarılmak”

KT 2 *Dahı yitişüñüz barçañuz Tañrı ipine ki Qur'āndur. 3/103*

a2. İsim-Fiil + yitiş-

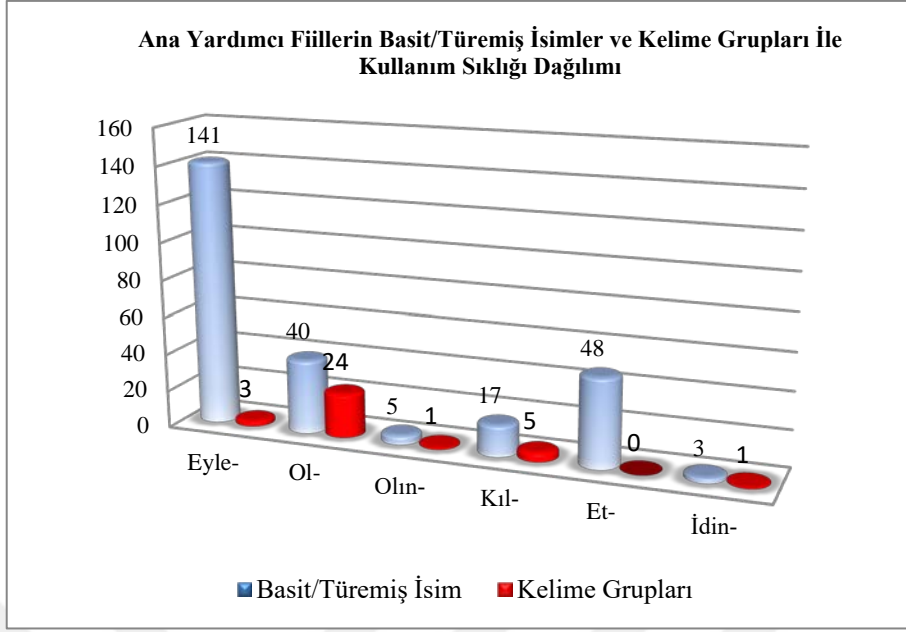
Nuşret eylemege yitiş-: (NASİR).Yardım etmeye yetişen (Allah).

KT 2 *Dahı yitişür Tañrı Ta 'ālā yardım eylemege ve yitişür Tañrı Ta 'ālā nuşret eylemege. 4/45*

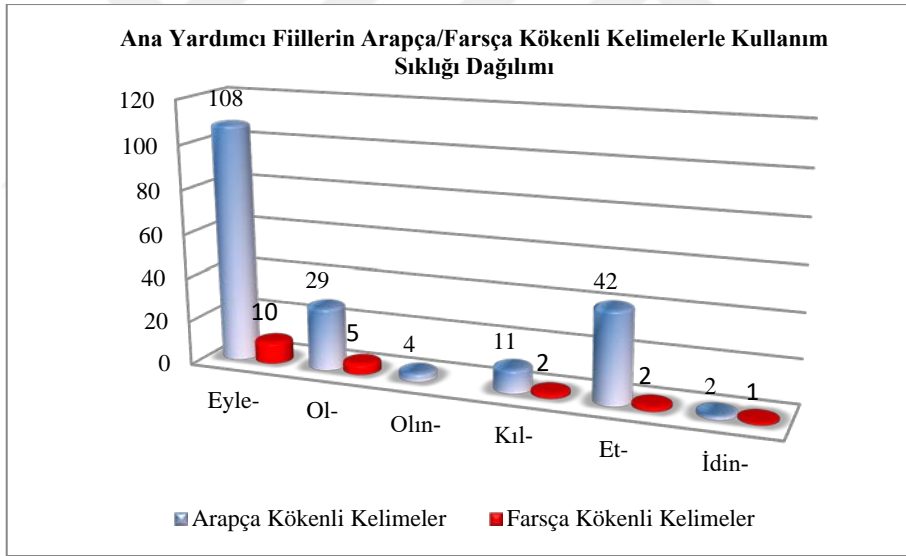
Birleşik Fiil Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 2. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller Değerlendirme Tablosu

Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller														
YARD: FİİL		Yardımcı fiillerin getirildiği kelime grupları								B/T isim Kelime G +Y.Fiil Toplam	Yard. fiillerin getirildiği yabancı kökenler			
		Bas/Tür +Y.Fiil	İsimTam. +Y.Fiil	Sıf. Tam +Y.Fiil	Edat Gr. +Y.Fiil	Bağl.G +Y.Fiil	Sıf.-Fii.G. +Ya.Fiil	İsnat Gr. +Y.Fiil	Kel. Gr +Y. Fiil Toplam		Arapça Kökenli	Farsça Kökenli	Arapça %	Farsça %
1	Eyle-	141	1	1			1		3	144	108	10	75,0	6,9
2	Ol-	40	1	4	2	1	10	6	24	64	29	5	45,3	7,8
3	Olm-	5						1	1	6	4		66,7	-
4	Kıl-	17		2			3		5	22	11	2	50,0	9,1
5	Et-	48								48	43	2	89,6	4,2
6	İdin-	3		1					1	4	2	1	50,0	25,0
Toplam		254	2	8	2	1	14	7	34	288	197	20	77,6	7,9

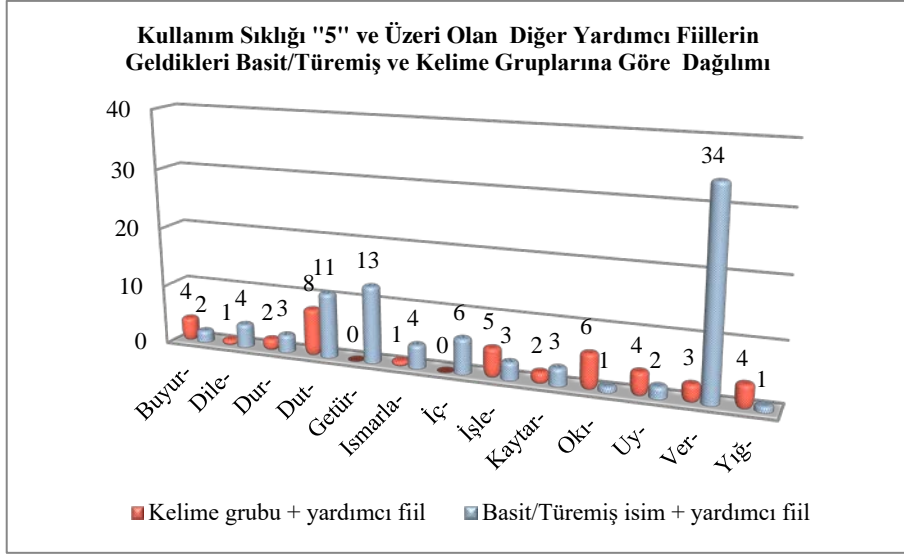
Şekil 5

Şekil 6

Tablo 3. Diğer Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller Değerlendirme Tablosu

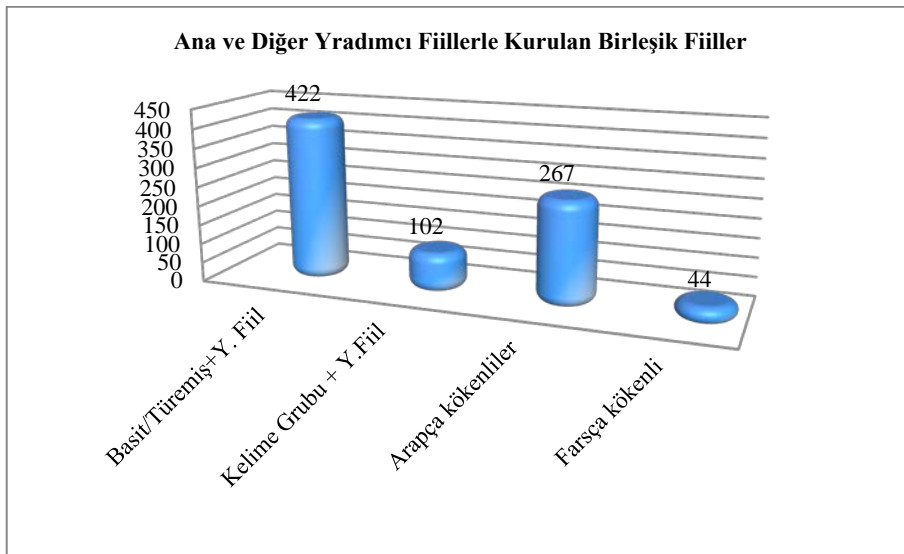
Diğer Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller													
Yardımcı Fiiil	B/T İsim +Y.Fiiil	Yardımcı fiilerin geldiği kelime grupları							Bas/Tür +Kelim. GTOPL.	Yar.fiiillerin geldiği Ar./Far.kökenler			
		İsimTam +Y.Fiiil	Sıf Tam +Y.Fiiil	Edat Gr. +Y.Fiiil	Bağl.Gr +Y.Fiiil	İsim-F.Gr +Y.Fiiil	Sıf-F.Gr. +Ya.Fiiil	Kelim Gr Toplam		Arapça Kökenli	Farsça Kökenli	Arapça %	Farsça %
1	Aç-	1						1	1			-	-
2	Ağart-		1					1	1			-	-
3	Ağırla-	1						1	1			-	-
4	Al-	2						2	2			100	-
5	Alda-	2						2	2	1		50	-
6	An-	1						1	1			-	-
7	Arın-	1						1	1			-	-
8	Art-	1						1	1	1		100	-
9	Azdur-		1					1	1			-	-
10	Bağışla-	1						1	1			-	-
11	Bağla-	2						2	2	1		50	-
12	Benzet-	1						1	1	1		100	-
13	Boğazla-		1					1	1			-	-
14	Boz-	2						2	2	1		50	-
15	Bul-	1		1				1	2			-	-
16	Buyur-	2		3		1		4	6			-	-
17	Büyükle-		1					1	1			-	-
18	Çalış-		2					2	2			-	-
19	Çık-	2	1					1	3	2		100	-
20	Çıkar-	2	1					1	3			-	-
21	Depelen-		1					1	1			-	-
22	Dile-	4	1					1	5	2	1	50	25
23	Dönder-	1						1	1			-	-
24	Döşe-	2						2	2	1	1	50	50
25	Dur-	3			2			2	5	2	1	67	33
26	Durur-	4						4	4	2	2	-	50
27	Dut-	11		7		1		8	19	1	1	9	9
28	Düket-	1						1	1		1	-	100
29	Düş-	1						1	1			-	-
30	Düz-			1				1	1			-	-
31	Er-	1						1	1		2	-	200
32	Eydür-	1						1	1			-	-
33	Geç-	3						3	3	1		33	-
34	Gel-	2						2	2			-	-
35	Getür-	13						13	13	11		85	-
36	Gir-	1						1	1	1		100	-
37	Git-				1			1	1			-	-
38	Gizle-	1						1	1	1		100	-
39	Gönder-	1						1	1		1	-	100
40	Gör-	1		1				1	2	1		100	-
41	Göründür	1						1	1	1		100	-
42	Göster-	1		1				1	2			-	-
43	Götür-	1	1					1	2			-	-
44	İsmarla-	4					1	1	5	2		50	-
45	İç-	6						6	6			-	-
46	İn-	1						1	1			-	-
47	İnan-	1		1		1		2	3	1		100	-
48	İste-	2						2	2	1		50	-
49	İşle-	3		5				5	8	1	1	33	33
50	Kaytar-	3		2				2	5	1		33	-
51	Kazan-	1						1	1			-	-
52	Kes-	1						1	1		1	-	100
53	Kıgır-			1	1			2	2			-	-
54	Kop-	1			1			1	2			-	-
55	Kork-	2						2	2	1		50	-
56	Okı-	1			6			6	7			-	-
57	Öde-	1						1	1		1	-	100
58	Sakın-	2						1	3	1	1	50	50
59	Sakla-	3			1			1	4	2	1	67	33
60	Sı-	2						2	2	1		50	-
61	Sığın-	1						1	1	1		100	-
62	Söyle-	3						3	3			-	-
63	Tap-	4						4	4			-	-
64	Ulula-	1						1	1			-	-
65	Ur-	4						4	4		4	-	100
66	Uy-	2	1	2		1		4	6		1	-	50
67	Üril-	1	1					1	2	1		100	-
68	Ver-	34	1	2				3	37	21	4	62	12
69	Viribi-	2						2	2	2		100	-
70	Yalanla-	3	1					1	4	2		67	-
71	Yandur-	1						1	1			-	-
72	Yapış-		1					1	1			-	-
73	Yığ-	1	1	2		1		4	5			-	-
74	Yi-	1	1					1	2	1		100	-
75	Yitiş-		1				1	2	2			-	-
TOPLAM	168	19	29	12	5	2	1	68	236	70	24	41,7	14,3

Şekil 7

Tablo 4. Birleşik Fiiller Genel Değerlendirme Tablosu

Ana ve Diğer Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller Değerlendirme Tablosu				
Bütün Birleşik Fiillerde	An.Y.Fiil	Diğ.Y.Fiil	Toplam	Oran %
B/T İsim+Y. Fiil	254	168	422	80,5
Kelime Grubu + Y.Fiil	34	68	102	19,5
Toplam	288	236	524	
Bas/Tür.+Y. Fiillerde	An.Y.Fiil	Diğ.Y.Fiil	Toplam	Oran %
Arapça kökenliler	197	70	267	63,3
Farsça kökenli	20	24	44	10,4
Toplam Ar./Far. Köken	217	94	311	73,7

Şekil 8

Birleşik fiiller, kuruluş şekilleri esas alınarak ilk önce üç ana başlıkta ve bunlara bağlı alt başlıklar hâlinde sınıflandırılmıştır. Ana başlıklar “basit/türemiş + yardımcı fiil” ve “kelime grupları + yardımcı fiil” şeklinde iki alt başlığa ayrılmıştır. “basit/türemiş + yardımcı fiil” başlığı, oluşan birleşik fiilin aldığı tamlayıcılara göre tekrar alt başlıklara ayrılmıştır. “kelime grupları + yardımcı fiil” şeklindeki başlık da yine kendi arasında yardımcı fiilin getirildiği kelime grubuna göre alt başlıklarda sınıflandırılmıştır. Taramalarda elde edilen birleşik fiillerin gruplandığı ana başlıklar:

1. Ana yardımcı fiillerle kurulanlar (eyle-, ol- ,olın- , kıl-, et-, edin-)
2. Diğer yardımcı fiillerle kurulanlar (aç-, ağart- , ağırla-, al-, alda-, an-, arın-, arıt-, azdur-, bağışla-, bağla-, benzet-, boğazla-, boz-, bul-, buyur-, büyüklen-, çalış-, çık-, çıkar-, depe-len-, dile-, dönder-, döse-, dur-, durur- , dut-, düket-, düş- , düz-, er-, eydür-, geç-, gel-, getir-, gir-, git-, gizle-, gönder-, gör-, göründür, göster-, götür-, ısmarla-, iç-, in-, inan-, iste-, işle-, kaytar-, kazan-, kes- , kığır-, kop-, kork-, okı-, öde-, sakın-, sakla-, sı- , sığın- , söyle-, tap-, ulula-, ur-, uy-, üril-, ver-, viribi-, yalanla-, yandur-, yapış-, yığ-, yi- ,yitiş-).

Ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin 254’ü basit ya da türemiş kelimelerle, “34”ü ise kelime grupları ile kurulmuştur. Toplamda “288” örnekte görülen ana yardımcı fiiller “197” yerde Arapça kökenli kelimelerle, “20” yerde Farsça kökenli kelimelerle birleşik fiil yapımında kullanılmıştır.

Diğer yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin “168”i basit ya da türemiş isimlerle, “68”i kelime grupları ile oluşturulmuştur. Toplamda “236” birleşik fiilin tespit edildiği örneklerde kelime gruplarından birleşik fiil yapımında “sıfat tamlamaları” “29” yerde, “isim tamlamaları” “19” yerde, “edat grupları da “12” yerde yardımcı fiillerle birleşik fiil yapımında kullanılmıştır.

Birleşik fiillerden bir kısmı Arapça ya da Farsça kökenli kelimelere getirilen yardımcı fiillerle kurulmuştur. Ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerde Arapça kökenli “197”, Farsça kökenli “20” kelimeye rastlanmıştır. Ana yardımcı fiillerden “eyle-” “108” yerde, “et-“ “43” yerde, “ol-“ “30” yerde, “kıl-“ “11” yerde, “olın-“ “4” yerde “idin-“ “2” yerde Arapça kökenli kelimelerle birleşik fiil yapmıştır. Farsça kökenli kelimelerle yapılan birleşik fiillerde “eyle-” “10”, “ol- “5”, “kıl-” “2”, “et-”, “2”, “edin” “1” yerde kullanılmıştır. Diğer yardımcı fiiller ile kurulan birleşik fiillerde “ver” yardımcı fiili “21” yerde Arapça, “4” yerde “Farsça” kökenli kelimelerle birleşik fiil yapmıştır. İkinci sırada “getür-” yardımcı fiili “11” yerde “Arapça kökenli kelimelerle birleşik fiil yapımında öne çıkmaktadır.

Toplamda “75” yardımcı fiilin ele alındığı “diğer yardımcı fiiller” başlığında basit/türemiş kelimelere getirilen yardımcı fiiller “70” yerde Arapça kökenli kelimelerle “41,4” oranında; “24” yerde Farsça kökenli kelimelerle %14,2” oranında birleşik fiil yapmıştır.

Toplamda “6” sı “ana yardımcı fiiller”, “75”i “diğer yardımcı fiiller” adı ile “81” yardımcı fiilin birleşik fiil kuruluşunda yer aldığı tespit edilmiştir. Ana yardımcı fiillerden kullanım sıklığı en yüksek olan “eyle-” yardımcı fiili “144” yerde birleşik fiil yapımında kullanılmıştır. İkinci sırada “64” yerde geçen “ol-” yardımcı fiili, üçüncü sırada “48” yerde geçen “et-” ve dördüncü sırada “22” yerde birleşik fiil kuran “kıl-” yardımcı fiili gelmektedir. Birleşik fiil gruplarının tercümelerde sıklıkla başvuru olan bir kelime grubu olduğu görülmektedir.

Ana yardımcı fiillerle birleşik fiil yapımında kelime gruplarından “isnat grupları” ve “sıfat tamlamaları” “8” yerde, “sıfat-fiil grupları” “14” yerde birleşik fiil yapımında kullanılmıştır. İsim tamlamaları, edat grupları ve bağlama gruplarının da kullanıldığı “ana yardımcı fiillerin kurduğu birleşik fiillerde” toplamda “34” yerde kelime gruplarına başvurulmuştur. “14” yerde kelime grupları ile kullanılan “ol-” yardımcı fiili ana yardımcı fiiler içerisinde öne çıkmaktadır.

Tüm birleşik fiiller içerisinde basit/türemiş isimlerle kurulan birleşik fiillerin tamamına bakıldığında %63,3 oranında “267” Arapça kökenli kelime; “%10,4” oranında “44” Farsça kökenli kelime yardımcı fiillerle Türkçe ifadeye dahil edilmiştir. Basit/türemiş isimlerle kurulan birleşik fiillerde toplam “311” yabancı kökenli kelime kullanılarak “%73,7” lik bir orana ulaşılmıştır. Bu verilerden yola çıkıldığında yardımcı fiillerin, yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi konusundaki işlevselliği görülebilmektedir.

Tüm birleşik fiiller içerisinde “eyle-” yardımcı fiilinin hem yabancı kelimelerle hem de tek sözcük veya kelime grubu ile birleşik fiil yapımında en işlek yardımcı fiil olduğu tespit edilmiştir. İkinci sırayı “ol-”, üçüncü sırayı “et” yardımcı fiili takip etmektedir. Taramalar sonucu elde edilen “ana yardımcı fiillerle” kurulan birleşik fiillerin sayısı “288” “diğer yardımcı fiillerle” kurulan birleşik fiillerin sayısı “236” dır. Toplamda “524” adet birleşik fiile ulaşılmıştır. Basit/Türemiş isimlerle kurulan birleşik fiiller toplamda “422” yerde geçerek tüm birleşik fiiller içerisinde “% 80,5” lik bir oranı teşkil etmektedirler. Buna karşılık kelime grupları ile kurulan birleşik fiiller “102” yerde “%19,5” lik bir oranda görülmektedir.

I.2.3. Edat Grupları

Bir isim unsuru ile bir son çekim edatının oluşturduğu kelime grubudur. İsim unsuru önce edat unsuru sonra kullanılır. İsim unsuru, tek bir kelime olabileceği gibi kelime grubundan da oluşabilir. Örnek: *benim için, eve doğru, bundan dolayı, bıçak ile* (Ergin, 1987:396). Karahan, benzer bir tanım ve açıklama ile grup vurgusunun isim unsuru üzerinde bulunduğunu belirtir. Söz dizimi içinde sıfat, zamir ve isim görevi gördüğünü ekler ve şu örnekleri verir: “*onun gibisi*, “*o savaşta aslan gibi kardeşini kaybetti*”, “*vücudum büyük bir korku ile öne doğru eğildi*” (Karahan, 2015:62-63).

Eker, edat grubunu, “*bir ad soylu sözcüğün yalın durumda ya da yaklaşma, uzaklaşma, ilgi durum eklerinden birini alarak bir son çekim edatına bağlanmasıyla oluşturduğu gruptur*” şeklinde yapar (Eker, 2015:362).

Çalışmamızda edat grubu başlığı altında verilen örnekler “için” ve “değil” edatları ile oluşturulan kelime grupları üzerine bir yoğunluk göstermiştir. Hacıeminoğlu, Türkçenin tarihsel dönemleri içinde “için” edatının kullanımlarını örnekler. Eski Türkçeden itibaren “üçün”, “içün”, “için” gibi şekillerde kullanılan edat günümüze kadar kullanımını sürdürmüştür. Hacıeminoğlu, “değil” edatını ise bağlama edatları içerisinde değerlendirmiştir (Hacıeminoğlu, 1992:98, 140).

Korkmaz, *için* edatının, kelimenin yapısındaki “sebeP” anlamından başlayan bir genişleme ile “dolayı”, “mahsus”, “maksadıyla”, “özgü”, “göre” vb. bazı edatların işlevlerini kapsayan “tahsis” veya “süre” gösteren kullanım genişliği kazandığını kaydeder (Korkmaz, 2009:1076).

Nalbant, “*Üçün ve İçin Edatları Üzerine Yeni Bir Değerlendirme*” başlıklı makalesinde bu araştırmacıların görüşlerine yer verdikten sonra bu iki edatın aynı kökten gelmediği sonucuna varır. “İçin” edatının Kıpçak ve Oğuzlar’ın kullandığı bir edat olduğunu, daha sonraki dönemlerde “neden, sebep” anlamı taşıyan “üçün” edatıyla karışmaya başladığını söyleyerek Kâşgarlı’nın gösterdiği anlamından (iç, ara) uzaklaşıp “neden, sebep” anlamı ifade etmeye başladığı bilgisini verir. *Üçün ve için* edatları arasında görülen *içün* şeklinin bu karışma devresinin bir ürünü olduğunu ve her iki edattan da izler taşıdığını belirtir (Nalbant, 2012:93).

Gencan, “değil” sözcüğünün hem olumsuzluk anlamı veren yanına hem de kavramlar arasında kullanıldığında edat olma özelliğine değinir (Gencan, 2007:400,499). Özmen, “de-

ğil” kelimesini ele aldığı makalesinde araştırmacılar tarafından değerlendirilen farklı kullanımlarını ele alır. “Değil” edatının fiil kiplerinin çekimlerinde ve ek fiil kullanımlarında olumsuzluk bildiren yanına dikkat çeker (Özmen, 1995:317).

Özkan, “Türkçede Dil bilgisel Terim Olarak Olumlama ve Olumsuzlama” başlıklı çalışmasında “değil” kelimesinin edat olarak olumsuzlama görevinden bahseder (Özkan, 2006:278).

I.2.3.1. İsim + degül

İvici degül: (HALĪM). Aceleci değil.

KT 1 *Dakı Tañrı blicidür, ivici degül. 2/225*

Muhtâc degül: (GANĪ). Muhtaç değil.

KT 2 *Eger kâfir olsañuz, pes Tañrı Ta‘âlâ size muhtâc degüldür. 39/7*

I.2.3.2. Kısaltma Grubu + degül

‘Azâb eylemeğe ivici degül: (HALĪM). Azap için acelece etmeyen (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı yarlığayıcıdur, ivici degül ‘azâb eylemege. 3/155*

‘Azâba ivici degül: (HALĪM). Azaba aceleci değil (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı baydur, ivici degül ‘azâba. 2/263*

Kimesneye muhtâc degül: (SAMED). Kimseye muhtaç olmayan (Allah).

KT 2 *Tañrı kimesneye muhtâc degüldür. 112/2*

Kimse şükkrine muhtâc degül: (KERĪM). Kimsenin şükkrüne muhtaç olmayan (Allah).

KT 2 *Taħķik benüm Tañrım baydur, kimse şükkrine muhtâc degüldür. 27/40*

I.2.3.3. İsim Tamlaması + için ~ çun

‘Arefe şabâhı haķķı çun: Arefe sabahı hakkı için.

KT 2 *‘Arefe şabâhı haķķı-çun. 89/1-2*

‘Aşr namâzı haķķı çun: Aşr namazı hakkı için.

KT 2 *‘Aşr namâzı haķķı-çun. 103/1*

Açılmış deride yazılmış kitâb haķķı çun: Açılmış deride yazılmış kitâb hakkı için.

KT 2 *Daħı yazılmış kitâb haķķı-çun, açılmış deride. 52/1, 2*

Ağır yükler götürici bulutlar haķķı çun: Ağır yük götüren bulutlar hakkı için.

KT 2 *Ağır yükler götürici bulutlar haķķı-çun. 51/2*

Ağır yük gtriciler hađđı iin: Ağır yük götürücüler hakkı iin.

KT 1 *Dakı gtriciler hađđı iin, ağır yük ya 'ni bulutlar kim yağmur götürür.*51/1-6

Allāhuñ kelāminı okuyan melekler hađđı un: Allah kelāminı okuyan melekler hakkı iin.

KT 2 *Nebler stine Allāhuñ kelāminı okuyan melekler hađđı-un.* 37/3

Anıl ıla Şeşiciler hađđı un: YavaŐa zenler hakkı iin (lm meleklerinin müminlerin canını incitmeden ekmesi).

KT 1 *Dakı anıl-ıla Şeşiciler hađđı -un ya 'n mu'minler canın, anıl-ıla Şeşmek.* 79/2

'Arafa güni hađđı un: Arefe günü hakkı iin.

KT 1 *Dakı cum 'a güni hakkı-un -yā Muhammed, yā Muhammed iimmeti, yā gi-indz-ile gice-, dakı arafa güni hađđı-un.* 85/3

KT 2 *Dağı cum 'a güni hađđı-un ve 'arefe güni hađđı-un.* 85/3

'AŞır gieleri hađđı un: AŞır (on) geceleri hakkı iin.

KT 2 *'AŞır gieleri hađđı-un.* 89/2

Ay hađđıyıun: Ay hakkı iin.

KT 1 *Dakı ay hađđı -y-ıun.* 91/2.

KT 2 *Dağı ay hađđı-un.* 91/2.

Ayırıcılar hađđıyıun: Ayırıcılar (hakkı batıldan ayıran melekler) hakkı iin.

KT 1 *Dakı ayırıcılar hađđı-y-ıun, ayurmak ya 'ni firişteler, hakkı bātıldan.* 77/4

Balık hađđıyıun: Balık hakkı iin. "Nun" hakkı iin"

KT 1 *Balık hađđı-y-ıun ya 'ni yiri götüren yā divit hakkı-y-ıun-. 68/1*

Bellü eyleyici kitab hađđı iin: Belli eyleyici (apaık) kitab hakkı iin.

KT 1 *Hā, Mīm. Dakı bellü eyleyici Kitab hađđı iin.* 43/1-2

Beyte'l mukaddes tağı hađđı un: Mukaddes dağı hakkı iin.

KT 1 *İncir hađđı-un yā Dımışk tağı hakkı-un dakı zeytun hađđı-un yā Beyte'l mukaddes tağı hađđı-un.* 95/1

Burclar issi gök haqqı çun: Burçlar sahibi gök hakkı için.

KT 1 *Gök haqqı-çun, burclar issi ya 'nī on iki burç.* 85/1

KT 2 *Burçlar issi gökler haqqı-çun.* 85/1

Cum'a günü haqqı çun: Cuma günü hakkı için.

KT 1 *Dakı cum'a günü haqqı-çun -yā Muhammed, yā Muhammed iimmeti, yā gi-indüz-ile gice-, dakı arafa günü haqqı-çun.* 85/3

KT 2 *Dahı cum'a günü haqqı-çun ve 'arefe günü haqqı-çun.* 85/3

Çift haqqı çun: Çift hakkı için.

KT 1 *Dakı çift haqqı-çun ya 'nī halk, ya bayram günü, dakı tek haqqı-içün.* 89/3

KT 2 *Çift haqqı-çun, tek haqqı-çun.* 89/3

Deride açılmış kitab haqqı için: Deride açılmış kitap hakkı için.

KT 1 *Dakı kitab haqqı için yazılmış ya 'ni Tevrit, yā Kur'an, yā yazuk müzd bitisi, deride açılmış.* 52/2-3

Dımışk tağı haqqı çun: Dımışk Dağı hakkı için.

KT 1 *İncir haqqı-çun yā Dımışk tağı haqqı-çun dakı zeytun haqqı-çun yā Beyte'l mukaddes tağı haqqı-çun.* 95/1

Divit haqqıyıçun: Divit hakkı için.

KT 1 *Balık haqqı-y-ıçun ya 'ni yiri götüren yā divit haqqı-y-ıçun-, dakı kalem haqqı-y-ıçun ya 'ni Lavh'i yazan, dakı anun haqqı-y-ıçun kim yazarlar ya 'ni firişterler.* 68/1

Doğru yolu beyān idici kitāb haqqı-çun: Doğru yolu beyan eden kitap hakkı için.

KT 2 *Doğru yolu beyān idici kitāb haqqı-çun.* 43/1-2

Ecrām-ı 'ulvī ve süflī tedbīr idenler haqqı çun: Yüksekte ve alçakta olan cisimleri düzenleyenler hakkı için.

KT 2 *Ecrām-ı 'ulvī ve süflī tedbīr idenler haqqı-çun.* 37/2

Esiciler haqqıyıçun: Esiciler hakkı için.

KT 1 *Dakı esiciler haqqı-y-ıçun ya'ni yiller, esmek.* 77/2

Geñezlig-ile ravān olcılar haqqı için: Kolaylıkla gidenler hakkı için.

KT 1 *Dakı ravān olcılar haqqı için geñezlig-ile ya'n'i gemiler.* 51/1-6

Geñezlig-ile segirden gemiler haqqı-çun: Kolaylıkla giden gemiler haqqı için.

KT 2 *Geñezlig-ile segirden gemiler haqqı-çun.* 51/3

Gice gelici haqqı çun: Gece gelen hakkı için.

KT 1 *Gök haqqı-çun, dakı gice gelici haqqı-çun.* 86/1

Gice haqqı çun: Gece hakkı için.

KT 1 *Dakı gice haqqı-çun, kaçan yüz döndüre.* 81/17

KT 2 *Gice haqqı-çun kaçan yüz döndere.* 81/17

Gök dakı yirün Çalabı'sı haqqı için: Göğün ve yerin Rabbi hakkı için.

KT 1 *Pes gök Çalabı'sı haqqı için dakı yirün, bayık ol hakdur, ancılayın kim bayık siz söylersiz.* 51/23

Gökleri ve yirleri yaradan Tañrı haqqı çun: Gökleri ve yeri yaradan Tañrı hakkı için.

KT 2 *Gökleri ve yirleri yaradan Tañrı haqqı-çun, ol girçekdür siz söylegeni gibi.* 51/23

Gündüz haqqıyıçun/haqqı çun: Gündüz hakkı için.

KT 1 *Dakı gündüz hakkıyıçun, kaçan giderdi açdı anı.* 91/3

KT 2 *Kaçan güneş ardınca çıksa ve gündüz haqqı-çun kaçan güneş gösterse.* 91/3

Güneş haqqıyıçun: Güneş hakkı için.

KT 1 *Güneş hakk-y-ıçun, dakı kuşluk haqqı-y-ıçun ya 'nī aydını.* 91/1

KT 2 *Güneş haqqı-çun dahı güneşüñ kuşluğu.* 91/1

Haqqı bātıldan ayırıcı feriştehler haqqı çun: Hakkı bātıldan ayıran melekler hakkı için.

77/4

KT 2 *Dahı haqqı bātıldan ayırıcı feriştehler haqqı-çun.* 77/4

Haqq-ıla hükm idici Qur'ān haqqı çun: Haqqıyla hükmeden Kur'ān hakkı için.

KT 2 *Haqq-ıla hükm idici Qur'ān haqqı-çun.* 36/2

Her işi tedbır idici melā'ikeler haqqı çun: Her işi tedbir edici melekler hakkı için.

KT 2 *Her işi tedbır idici melā'ikeler haqqı-çun.* 79/5

İkindü namāzı haqqı çun: İkinci namazı hakkı için.

KT 1 *İkindü namāzı haqqı-çun -yā ruzıgār haqqı.* 103/1

İmarat olunmuş ev/Beyt-i Ma'mūr hakkıyıcun/hakkı çun: İmāret olunmuş ev hakkı için.

KT 1 *Dakı imarat olunmuş ev hakkı-y-ıçun ya 'nī gökdegi ev, yā Ka'be. 52/4*

KT 2 *Beyt-i Ma'mūr hakkı-çun. 52/4*

İncir hakkı çun: İncir hakkı için.

KT 1 *İncir hakkı-çun yā Dımışk tağı hakkıçun dakı zeytun hakkı-çun yā Beyte'l mukaddes tağı hakkı-çun. 95/1*

İncir ve zeytūn hakkı çun: İncir ve zeytin hakkı için.

KT 2 *İncir ve zeytūn hakkı-çun. 95/1*

İRte hakkı çun: Sabah hakkı için.

KT 1 *İRte hakkı-çun, dakı on giceler hakkı çun ya 'nī Zil-hicce onı, yā Ramazan'un sonı onı. 89/1-2*

Ğalem hakkıyıcun/hakkı çun: Kalem hakkı için.

KT 1 *Balık hakkı-y-ıçun ya 'ni yiri götüren yā divit hakkı-y-ıçun-, dakı kalem hakkı-y-ıçun. 68/1*

KT 2 *Ğalem hakkı-çun, dahı melā'ikeler yazduğı bitigler hakkı-çun. 68/1*

Ğısmat eyleyiciler hakkı içün: Kısmet eyleyiciler hakkı için.

KT 1 *Dakı kısmat eyleyiciler hakkı içün, işi ya 'ni rızk firişteler. 51/1-6*

Ğur'an hakkıyıcun: Kur'an hakkı için.

KT 1 *Yılduz hakkı-y-ıçun -yā Kur'an hakkı-y-ıçun- ol vakt kim aşığa düşdi ya 'ni battı, azmadı işünüz; dakı yolsuz olmadı. 53/1-2*

Ğur'an'ı okıyıcılar hakkıyıcun: Kur'an'ı okuyanlar hakkı için.

KT 1 *Dakı okıyıcılar hakkı-y-ıçun Kur'ān'ı. 37/1-3*

Melā'ikeler hakkı çun: Melekler hakkı için.

KT 2 *Dahı ol melā'ikeler hakkı-çun ki mü'minler cānın geñezlig-ile alurlar. 79/1,2*

Muhkem Ğur'ān hakkı çun: Hikmetli Kur'ān hakkı için.

KT 1 *İy adamī! yā 'ni Muhammed Muhkem Kur'an hakkı-çun, bayık sen mürsel-lerdensin. 36/2*

Mürsel melâ'ikeler haqqı çun: Gönderilmiş melekler hakkı için.

KT 2 *Mürsel melâ'ikeler haqqı-çun biri biri ardınca.* 77/1

Nefs haqqı-çun: Nefis hakkı için.

KT 1 *Dakı nefis haqqı çun, dakı anun haqqı-çun kim düzdi anı.* 91/7

KT 2 *Ve nefis haqqı çun, dahı anı düzeden haqqı-çun.* 91/7

Od çıkarıcılar haqqıçun: Ateş çıkaranlar hakkı için.

KT 1 *Dakı od çıkarıcılar haqqı çun ya 'ni atlar, toynakları-y-ıla, od çıkarmak.*
100/1

On giceler haqqı çun: On geceler hakkı için.

KT 1 *Dakı on giceler haqqı çun ya 'nī Zil-hicce onı, ya Ramazan'un sonı onı.*
89/2

Öñürdiciler haqqı çun: Birbirleri ile yarışanlar hakkı için.

KT 1 *Dakı öñürdiciler haqqı-çun, öñürtmek ya 'nī vahy firışteleri.* 79/4

Rızıkları kısm idici ferıştehler haqqı çun: Rızıkları taksim eden melekler hakkı için.

KT 2 *Rızıkları kısm idici ferıştehler haqqı-çun.* 51/4

Şaf bağlayup 'ibādete duran melâ'ikeler haqqı-çun: Saf bağlayıp ibadete duran melek-
ler hakkı için.

KT 2 *Şaf bağlayup 'ibādete duran melâ'ikeler haqqı-çun.* 37/1

Şaf bağlayıcılar haqqıyıçun: Saf bağlayıcılar hakkı için.

KT 1 *Saf bağlayıcılar haqqı-y-ıçun ya 'ni firışteler, yā gazılar geride, saf dutmak.*
37/1-3

Şavurıcılar haqqı için: Savurucular (rüzgārlar) hakkı için.

KT 1 *Savurıcılar haqqı için, savurmak ya 'nī yiller.* 51/1-6

Şubh/Şabāh haqqı çun: Sabah hakkı için.

KT 1 *Dakı subh haqqı-çun, kaçan nefes üre ya 'ni aydını çoğala.* 81/18

KT 2 *Ve şabāh haqqı-çun kaçan nefes virüp nūr doğsa.* 81/18

Süriciler haqqıyıçun: Sürücüler (düzenleyen, sevkeden) hakkı için.

KT 1 *dakı süriciler haqqı-y-ıçun ya 'ni bulut süren firışteler, sürmek.* 37/1-3

Şerī'atları tağıdiciler haqqı-çun: Şeriatları dağıtanlar hakkı için.

KT 2 *Dahı şerī'atları tağıdiciler haqqı-çun.* 77/3

Ṭağ ḥaḳḳı için: Dağ (Sina Dağı) hakkı için.

KT 1 *Ṭağ ḥaḳḳı için* ya 'nī Mûsa tağı. 52/1

Ṭağıdıcılar ḥaḳḳı için: Dağıtıcılar hakkı için.

KT 1 *Dakı tağıdıcılar ḥaḳḳı-y-ıçun* ya 'ni yiller, tağıtmak. 77/3

Ṭārık ḥaḳḳı için: Tarık hakkı için.

KT 2 *Gökler ḥaḳḳı-çun, dahı Ṭārık ḥaḳḳı-çun.* 86/1

Ṭartıcılar/can alıcılar ḥaḳḳı için: Tartanlar/can alanlar hakkı için hakkı için.

KT 1 *Tartıcılar* ya 'nī *can alıcılar ḥaḳḳı-çun* ya 'nī *kāfırlar canın, tolduru çekmek yayı.* 79/1

Tedbir eyleyiciler ḥaḳḳı için: Tedbir eyleyiciler hakkı için.

KT 1 *Dakı tedbir eyleyiciler ḥaḳḳı-çun.* 79/5

Tek ḥaḳḳı için: Tek hakkı için.

KT 1 *Dakı çift ḥaḳḳı-çun* ya 'nī *halk*, ya *bayram günü, dakı tek ḥaḳḳı-içün.* 89/3

KT 2 *Çift ḥaḳḳı-çun, tek ḥaḳḳı-çun.* 89/3

Tiz ileticiler ḥaḳḳı için: Tez ileticiler hakkı için.

KT 2 *Mü'minler cānın cennete ve kāfırlar cānın cehenneme tiz ileticiler ḥaḳḳı-çun.* 79/4

Tozlar şavurıcı yiller ḥaḳḳı için: Tozlar savurucu yeller hakkı için.

KT 2 *Tozlar şavurıcı yiller ḥaḳḳı-çun.* 51/1

Ṭūr-ı Sīnā ḥaḳḳı için: Sina Dağı hakkı için.

KT 2 *Ṭūr-ı Sīnā ḥaḳḳı-çun.* 52/1

Va'da olunmuş/olunan gün ḥaḳḳı için: Vadolunmuş gün (kıyamet) hakkı için.

KT 1 *Dakı gün ḥaḳḳı-çun, va'da olunmuş* ya 'nī *kıyamet.* 85/2

KT 2 *Dahı va'de olunan gün ḥaḳḳı-çun.* 85/2

Vahy bırağıcılar/Vahy getiren firışteler ḥaḳḳı için: Vahiy bırakan/getiren melekler hakkı için.

KT 1 *Dakı bırağıcılar ḥaḳḳı-y-ıçun* vahy ya 'ni *vahy getiren firışteler.* 77/5-6

Vahy indürici melekler ḥaḳḳı için: Vahiy indirici melekler hakkı için.

KT 2 *Dahı vahy indürici melekler ḥaḳḳı-çun* nebīler üstine. 77/5

Viribinilmişler hakkı için: Gönderilmişler hakkı için.

KT 1 *Viribinilmişler hakkı için* yā 'ni firışteler, yā yiller, biribiri **ardınca** at yili gibi. 77/1

Yıldız hakkı(y)(ı)çun: Yıldız hakkı için.

KT 1 *Yıldız hakkı-y-ıçun* -yā Kur'an hakkı-y-ıçun- ol vakt kim aşığa düşdi ya 'ni battı, azmadı işünüz; dakı yolsuz olmadı. 53/1-2

KT 2 *Yıldız hakkı-çun*, Kaçan kim doğru yoldan azışmadı sizün yoldaşuñuz, azğun dahı olmadı.53/1, 2

Yir hakkıçun: Yer hakkı için.

KT 1 *Dakı yir hakkı-çun*, dakı anun hakkı-çun kim döşedi anı. 91/6

KT 2 *Ve yirler hakkı-çun* ve anı döşeyen hakkı-çun. 91/6

Yügrüciler hakkıçun: Hızlı koşanlar hakkı için.

KT 1 *Yügriciler hakkı-çun* ya 'ni gāzılar atları, at nefesi üni gelmek segirdürken. 100/1

Yügürici atlar hakkı çun: Hızlı koşan atlar hakkı için.

KT 2 *Yügürici atlar hakkı-çun* gāzālıkda ki nefesleri āvāzı çıkar çapğanda. 100/1

Zeytun hakkıçun: Zeytin hakkı için.

KT 1 *Dakı zeytun hakkı-çun* yā Beyte'l mukaddes tağı hakkı-çun. 95/1

Toplamda “81” edat grubu şeklinde söz varlığı tespiti yapılmıştır. Bunlardan, “75”i “içün” “çun” şekillerinde kullanılan “için” edatı ile oluşturulmuştur. “İçin” edatı isim tamlamaları ile birlikte Kur'an'da “yemin” anlamı taşıyan edat grupları kurmuştur. Bütün örneklerde isim tamlamalarının tamlanan kısmında “hakkı” kelimesinin bulunduğu saptanmıştır. Mütercimlerin “Aksâmü'l Kur'an” şeklinde adlandırılan bu yeminleri Türkçeye aktarırken “hakkı için” kalıbını kullanmaları dikkat çekicidir.

Olumsuzluk bildiren “değil” edatı ile “2” yerde isimlere, “4” yerde de kısaltma grubuna getirilerek edat grubu meydana getirmiştir. “Değil” edatı ile yapılan edat gruplarının hepsi de “Esmâ-i Hüsnâ” ya dahil isimleri karşılamaktadır.

I.2.4. İkilemeler (tekrar grubu)

Banguoğlu, bağlam öbeği başlığında “ikilemeler” ve “koşma takımlar” ından bahseder. Bu yapıları zaman içinde kalıplaşmış ve anlamca farklılaşmış olarak dilin kelime çekimi ve

kelime yapımı içerisinde girmiş olan, kapsadıkları kelimeler açısından berkitme, renklendirme, tasvir, çeşitlendirme gibi özellikler kazanan öbekler şeklinde ele alır. İkilemeleri tekrar sınıflandırır ve *patpat, hayhay, üçer üçer, bile bile yavaş yavaş* gibi örneklere yer verir. Aynı olmayan iki ses birliğinden oluşmuş “Koşma takımlar” adını verdiği yapıyı da alt başlıklara ayırarak *zart zurt, birer ikişer, düşe kalka, karı koca, sayıp dökmek, ev mev* örneklerini verir (Banguoğlu, 2015: 512). Ergin, ikilemeleri, “tekrarlar” başlığında *aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime grupları* şeklinde tanımlar. Eksiz olarak yan yana gelen bu yapıda her iki kelime de kendi vurgusunu taşır. Anlamca kuvvetlendirme, çokluk ve devamlılık fonksiyonları vardır. Ergin, ikilemeleri dört alt başlığa ayırır. Aynen tekrarlar: *ince ince*; eş manalı tekrarlar: *eğri büğrü*; zıt manalı tekrarlar: *iyi kötü*; ilaveli tekrarlar: *adam madam* (Ergin, 1987:375-379). Korkmaz, *aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yanyana gelmesi* şeklinde tanımlayarak aynı kelimenin tekrarı ile kurulanlar: *teker teker*; eş veya yakın anlamlı kelimelerle kurulanlar: *ev bark*; zıt anlamı kelimelerle kurulanlar: *bata çıka*; aynı kelimenin önsesinin değiştirilerek tekrarlanması ile kurulanlar: *ayak mayak* başlıklarında dörde ayırır (Korkmaz: 1992:82).

Karahan, “tekrar grubu” başlığında “*bir niteliği, bir hareketi karşılamak üzere eş görevli iki kelimenin meydana getirdiği kelime grubu*” tanımı ile ikilemeleri dört başlıkta sınıflandırır. Unsurları aynı olan tekrar grupları: *mışıl mışıl*; unsurları yakın anlamlı olan tekrar grupları: *doğru dürüst*; “m” ünsüzünün kelime başına ilavesi ile yapılan tekrar grupları: *okul mokul*; unsurları zıt anlamlı olan tekrar grupları: *bata çıka*. Tekrar grupları söz diziminde isim, sıfat, zarf ve fiil görevi yaparlar (Karahan, 2015:60).

Derlenen söz varlığı içerisinde kelime grubu şeklinde sadece “1” örneğe rastlanmıştır. İsimden isim yapım eki “+IU” ile türetilmiş biri Türkçe diğeri Arapça kökenli kelimelerden oluşmuştur.

Ꞑutlu bereketlü: Uğurlu, bereketli.

KT 1 *Bayık ilk ev kim konıldı ādemīlar-ıçun, oldur kim Mekke’de, kutlu bereketlü-y-iken. 3/96*

I.2.5. İsim Fiil Grupları

Ergin, *fiil grubu* başlığı altında ele aldığı isim-fiil grubunu fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubu şeklinde tarif eder. Grubun vurgusunun fiil isminden önce gelen unsur üye-

rinde bulunduğunu belirtir ve *çarşıya gitmek, yemek yemek, güzel konuşma, ışıktan kaçış* örneklerine yer verir (Ergin, 1987:402, 403).

Karahan, bir hareket ismi (*-mAk, -mA, İş ile yapılır*) ile ona bağlı tamlayıcılardan kurulan kelime grubu olarak ele alır. Hareket isminin anlamı özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarf adı verilen ögelerle tamamlanır. Örnek: *Onu (belirtili nesne)/ biraz sonra çekeceği acıya (yer tam.)/ hazırlamak (yük.)* (Karahan, 2015:55).

Karaağaç, *fiil ismi öbeği* adı ile ele aldığı isim fiil grubunun ana ögesinin fiil ismi olduğunu belirtir. Fiil ismi ekleri (*-mAk, -mA, İş*) almış unsurun yüklem görevi gördüğünü ve birden çok öge ile tamamlandığını ifade eder. Örnek: *anlamını pek anlamadığı bu davete koşmak, tarihi bir varlık haline geliş*. Öbeğin vurgusunun fiil isminden önce gelen öge üzerinde olduğunu söyler (Karaağaç, 2012:171-172).

I.2.5.1. “-mAk” İsim-Fiil Eki İle Oluşturulanlar

a. Nesne +[yüklem+(-mAk)]

‘**Adl eylemeg:** Adaletli olmak.

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur **adl eylemegi** -yā tevhidi-, dakı eylük eylemegi -yā fa-rīzalar eylemegi dakı virmegi hısımlık issine. 16/90*

KT 2 *Taħkīk Tañrı Ta ‘ālā buyurur ‘**adl eylemegi** ve eylük eylemegi, dahı qarāyibe yahşı bakmağı. 16/90*

‘**Afv eylemek:** Affetmek.

KT 2 *Anlar haq mü’minlerdür. Anlar için dereceler vardur Tañrı Ta ‘ālā katında, dahı ‘**afv eylemek** vardur. 8/4*

‘**Amelleri dartmak:** Amelleri tartmak.

KT 2 *‘**Amelleri dartmak** ol günde haqdur. Pes her kimüñ kim ağır olsa dartsu, pes anlardur dünyā ve āhiret hayrina yitişenler. 7/8*

Ağaç urmak: Ağaç vurmak “sopa ile dövme cezası”.

KT 1 *Eydürler: Eger virinilesiz uşbunu ya ‘nī **ağaç urmağı**, dutun anı; dakı eger virinilmeyesiz anı ya ‘nī sengiser buyurur-isa, sakınun. 5/41*

‘**Akl gitmek:** Akli gitmek “sarhoşluk”.

KT 1 *Eyit: Ol iki içinde yazukdur ulu ya ‘ni savaş kopmak, dakı yalan söylemek, dakı ‘**akl gitmek**. 2/219*

Arka virmek: Arka vermek “yardım etmek”.

KT 1 *Dakı eger arka virmek isteyeler sizden, din içinde; üzerünüzedir arka virmek.* 8/72

Azad eylemek: Azat etmek.

KT 1 *Kul karavaş azad eylemekdür.* 90/13

KT 2 *Ḳul, ḳırnaḳ āzād eylemekdür.* 90/13

Beñdeş saklamak: Benzerini yapmak, “kıyas.”

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Fariza olındı sizün üzere, bendeş saklamak, zahmlarda depelenmişlerde.* 2/178

Beñdeş eylemek: Benzerini yapmak “kıyas”.

KT 1 *Dakı yazduk anlarun üzere, anun içinde kim: bayık nefse nefsdür; dakı göze gözdür; dakı buruna burundur; dakı kulağa kulakdur; dakıdişe dişdür; dakı zahımlar bendeş eylemekdür.* 5/45

Cāduluk eylemek: Cadılık (büyü) yapmak.

KT 1 *Dakı kāfir olmadı ya ‘nī caduluk eylemeg-ile, Süleyman; velīkin divler kafır oldılar.* 2/102

Cebbār olmak: Zorba olmak.

KT 2 *Sen istemezsin, illā cebbār olmak yir yüzinde.* 28/19

Diyet almak: Diyet almak.

KT 1 *Pes uymakdur eylüg-ile pes ‘afv eylemeyen öldürene uya diyet almağa.* 2/178

Du‘ā eylemek: Dua etmek.

KT 2 *Daḫı yā Rabb, ben seni du‘ā eylemekde hīç gāfil olmadum, didi.* 19/4

Endāze eylemek: Ölçü, düzen vermek “Allah’ın takdiri”.

KT 1 *Dakı yarattı her n eseneyi; pes endāzeledi, endāze eylemek.* 25/2

Eylük eylemek: İyilik etmek.

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur adl eylemegi -yā tevhidi-, dakı eylük eylemeği -yā farīzalar eylemeği dakı virmegi hısımlık issine ya ‘nī hısımlık saklamak.* 16/90

KT 2 *Taḫḳīḳ Tañrı Ta‘ālā buyurur ‘adl eylemegi ve eylük eylemegi, daḫı ḳarāyibe yaḫşı baḳmağı.* 16/90

Eyü işler eylemek: İyi, hayırlı işler yapmak.

KT 1 *Dakı vahy eyledük anlardın yana, **eyü işler eylemek**, dakı namazı dururmaklık, dakı zekātı virmeklik. 21/73*

Farızalar eylemek: Farzları yerine getirmek. 16/90

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur adl eylemegi -yā tevhidi-, dakı eylük eylemeği -yā **farızalar eylemeği** dakı virmegi hısımlık issine ya'nī hısımlık saklamak. 16/90*

Fidā virmek: Fidyeye vermek.

KT 1 *Pes her kim ola sizden sayru yā olsa anun incinmegi başından; **fidā virmekdür** oruçdan yā sadakadan yā kurbandan. 2/196*

Hac eylemek: Hac yapmak.

KT 1 *Kıldı Tañrı Ka'be 'yi harām ev adamlarun turmağı-y-ıçun ya'nī **hac eylemegi**, ādemīlarun dirliği durmak içün eyledi. 5/97*

Hased eylemek: Haset etmek.

KT 1 *Kāfırlar ya'nī kāfir olasız girü; **hased eylemekden** gendüler katından. 21/09*

Hayırlar işlemeg: Hayırlar işlemek.

KT 2 *Dağı vahy eyledük anlara **hayırlar işlemegi**. Dağı namāz durğurmağı ve zekāt virmegi. Dağı anlar bize 'ibādet iderlerdi. 21/73*

Hıyānat/Hāyinlik eylemek: Hıyanet/hainlik etmek.

KT 1 *Dakı eger dileyeler **hıyānat eylemek** sana, bayık hıyanat eylediler Tañrı'ya. 8/71*

KT 2 *Dağı eger isteseler saña **hāyinlik eylemege**, taḥkīk hāyinlik eylediler Tañrı Ta'ālā küfri-y-le ilerüden. 8/71*

Kābin eylemek: Kabin eylemek “mehir tayin etmek”.

KT 1 *Er almakdan yığman anları kim çifileneler erenlerini; kaçan rāzī oldılar aralarında, şeri'etde bulunur neşene-y-ile ya'nī **kabin eylemek**-ile. 2/232*

Kābin kıymağ: Kabin (nikāh) kıymak.

KT 2 *Dağı kaşd eylemeñüz **kābin kıymağa** 'iddet tamām olmayınca. 2/235*

Karavaş çiftlenmek: Cariye ile evlenmek.

KT 1 *Şol ya 'nī karavaş çiftlenmek anundur kim korkdı yazukdan ya 'nī zınadan sizlerden. 4/25*

Kavl eylemek: Kavleylemek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Dakı nice kim kavl eylediler, **kavl eylemek**; bırakdı anı bir bölük anlardan. 2/100*

Kimār oynamak: Kumar oynamak.

KT 1 *Sorarlar sana süciden, dakı **kimar oynamakdan**. 2/219*

KT 2 *Yā Muhammed şorarlar saña süci içmekden, **kimār oynamakdan**. 2/219*

Kışāş eylemek: Kısas yapmak.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, yazıldı ya 'nī farz oldı üstüñüze **kışāş eylemek** öldürülmişlerde, hür kişi hür kişiyi öldürse yirine öldürmek. 2/178*

Kulağ olmak: Kulak olmak “hayırlı olana kulak veren Hz. Muhammed”.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: **Kulağ olmak** hayrludur size. Tañrı birliğine inanur.9/61*

Ma'siyat eylemek: Masiyet eylemek “itaatsizlik etmek”.

KT 1 *Dakı zışt eyledi size kâfirliği dakı ta 'atdan çıkmığı dakı **ma'siyat eylemeği**. 49/7*

Mürted olmag: Mürted olmak.

KT 1 *Dakı depelemen nefsi, ol kim harām eyledi Tañrı, illā hakk-ıla ya 'nī **mürted olmag** -ıla, yā evlendüğinden sonra zınā eylemeg-ile, yā kimse depelemeg-ile. 17/33*

Namāz durğurmağ: Namaza durmak “namazı dosdoğru kılmak” .

KT 2 *Dağı vahy eyledük anlara hayrlar işlemegi. Dağı **namāz durğurmağı** ve zekāt virmegi. Dağı anlar bize 'ibādet iderlerdi. 21/73*

Nuşret eylemek: Yardım etmek.

KT 2 *Eger nuşret isteseler sizden dінде, vācibdür sizüñ üstüñüze **nuşret eylemek**. 8/72*

Ölü diriltmek: Ölü diriltmek “Hz. İsa’ya verilmiş mucizelerden.”

KT 1 *Dakı virdük İ̄sā’ya, Meryem oğlına huccatlar ya’nī İncil’i dakı ölü diriltme-ği. 2/87*

KT 2 *Dağı virdük Meryem oğlı ‘İ̄sāya mu’cizātleri, ölü diriltmek gibi, özgesi gibi. 2/87*

Resüller göndermek: (MURSİL). Resuller göndermek.

KT 2 *Buyruk biz katumuzda. Taḥkīk bizüm ‘ādetümüz resüller göndermekdür. 44/5*

Selām virmek: Selām vermek.

KT 1 *Du’ası anların, onların içinde: Arulığun senün, iy Tañrı; dakı alkışları anların içinde, selām virmekdür. 10/10*

Şıdk eylemeg: Sadaka eylemek.

KT 2 *Ḥayr yokdur anlarıñ çok gizlü söyleşdiklerinde, illā ol kişi kim şıdk eylemege buyursa, yaḥşılığa buyursa yā şulḥ eylemek buyursa ḥalk ortasında. 4/114*

Şonrağı sür ürmek: Sonraki (ikinci) sur üförmek.

KT 1 *Ol gün kim işideler üni ya’nī sonrağı sür ürmek, hakk-ıla şol çıkmak günidür. 50/42*

Suç bağışlamak: Suç bağışlamak.

KT 2 *Yaḥşı söz söylemek, dağı suç bağışlamak yigrekdür ol şadaḳadan kim ardınca ola incitmek. 2/263*

Suç geçörmek: Suç geçörmek (bağışlamak).

KT 1 *Eyü söz ya’nī yohsula nesene virmeyicek, eyü söz-ile · göñdür, dakı suç geçörmek, yigrekdür sadakadan kim gele ardınca anun incinesi nesene. 2/263*

Süci içmek: İçki içmek.

KT 2 *Yā Muḥammed şorarlar saña süci içmekden, kumār oynamakdan. 2/219*

Şehīd olmak: Şehit olmak.

KT 1 *Eyit: Güyer misiz bize illā iki görklürekden birine ya’nī zafar bulmak yā şehīd olmak. 9/52*

Şirk eylemek: (Allah'a) şirk eylemek.

KT 1 *İy oğlancuğum! Ortak eyleme Tañrı'ya; bayık şirk eylemek zulumdur ulu.*
31/13

Şükr itmek: Şükür etmek.

KT 2 *Dağı āhiri du 'ālarınıñ itmekdür şükr, ol Tañrıya ki 'ālemler yaradıcısıdır.*
10/10

Taḥiyyet eylemeg: Esenlik dilemek.

KT 2 *Du 'āları cennet içinde, münezzehsin yā Rabb, dimekdür. Dağı biri birine taḥiyyet eylemegi selāmdur.* 10/10

Tañrı birlemek: Tanrı birlemek.

KT 1 *Tartışur mısız benüm-ile Tañrı'da ya 'nī Tañrı birlemekde; dağı bayık yol gösterdi bana?* 6/80

Tevbe eylemek: Tövbe etmek.

KT 1 *Pes her kim bulmaya; oruçdur iki ay, biribiri ardınca ulaşıcılar; tevbe eylemek için Tañrı'dan.* 4/92

Ulu çalış eylemek: Büyük çalış (cihat) eylemek.

KT 1 *Pes boyun virme kāfırlara; dağı çalış eyle anlarun-ıla Kur'an-ıla, çalış eylemek ulu.* 25/52

Ululuk istemek: Ululuk istemek “büyüklük taslamak”.

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, dağı örtündiler tonlarını, dağı yazuk üzere durdılar, dağı ululuk istediler, ululuk istemek.* 71/7

Yaḥşı söz söylemek: Güzel, iyi söz söylemek.

KT 2 *Yaḥşı söz söylemek, dağı suç bağışlamak yigrekdür ol şadaqadan kim ardınca ola incitmek.* 2/263

Yalan söylemek: Yalan söylemek.

KT 1 *Eyit: Ol iki içinde yazukdur ulu ya 'ni savaş kopmak, dağı yalan söylemek, dağı akl gitmek.* 2/219

Yalan tanuḳluḳ virmek: Yalan şahitlik yapmak.

KT 2 *Pes iraq oluñuz, necis şanemlerden, dağı iraq oluñuz yalan tanuḳluḳ virmekden.* 22/30

Yarak uğurlamak: Günah işlemek.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuk, ya 'nī yalan and, yā yazuk ya 'nī **yarak uğurlamak**; andan ata anun-ıla yazuksuzı; bayık yüklendi buhtāni; dakı yazuğı bellü.*
4/112

Yazuğ gidermek: Günahları gidermek.

KT 1 *Dakı gicenün bir nicesin, uyanuk ol anda ya 'nī namaz kıl, artuk iken seniün için ya 'nī **yazuğ gidermek** için degül, derecāt arturmak için.* 17/79

Yolu virmek: (Oruç için) fidye vermek.

KT 1 *Dakı anlarun üzere kim güçleri yiter ana **yolu virmekdür** bir miskin ta 'amı.*
2/184

Zekāt virmek: Zekāt vermek.

KT 2 *Dağı vahy eyledük anlara hayrlar işlemegi. Dağı namāz durğurmağı ve **zekāt virmegi.*** 21/73

Zinā eylemeg: Zina etmek.

KT 1 *Dakı depelemen nefsi, ol kim harām eyledi Tañrı, illā hakk-ıla ya 'nī mürted olmag-ıla, yā evlendüğinden sonra **zinā eylemeg-ile,** yā kimse depelemeg-ile.*
17/33

b. Yer Tamlayıcısı + Nesne +[yüklem+(-mAk)]

Ataya anaya eylük eylemek: Ataya anaya iyilik etmek.

KT 1 *Dakı **ataya anaya eylük eylemek,** dakı hısımlık issine, dakı yetimlere dakı miskinlere.* 2/83

Halk ortasında şulh eylemek: Halk arasında sulh eylemek.

KT 2 *Hayr yokdur anlaruñ çok gizlü söyleşdüklerinde, illā ol kişi kim şıdķ eylemege buyursa, yahşılığa buyursa yā **şulh eylemek** buyursa **halk ortasında.*** 4/114

Tañrı Ta'ālāya tekbir eylemeg: Tanrı'ya tekbir eylemek “yüceltmek”.

KT 2 *Anuñ gibi Tañrı Ta 'ālā size musaḥḥar itdi anları, **Tañrı Ta'ālāya tekbir eylemeg-içün.*** 22/37

Tañrı'ya iki demek: Tanrı'ya iki demek.

KT 1 *Dakı fitne ya 'nī **Tañrı'ya iki demek,** katırakdur depelemekden.* 2/191

Yalavaca āsī olmak: Peygambere asi olmak.

KT 1 *Dakı civşeyü söyleşürler yazuğı dakı haddan geçmegi, dakı **Yalavaca āsī olmağı.** 58/8*

c. Zarf Tümleci + Nesne +[yüklem+(-mAk)]

Hakkınca tekbīr eylemek-: (Allah'a) hakkıyla tekbir eylemek "yüceltmek".

KT 2 *Dağı tekbīr eyle Tañrı Ta 'ālāya, **tekbīr eylemek haqqınca.** 17/111*

Ihlāsıla du'a eylemek: İhlasla dua temek.

KT 1 *Anundur hak okımağı ya 'nī "La-ilāhe illa 'llah" dimek, yā **ihlās-ıla du'a eylemek.** 13/14*

İsrāf ıla barça açmaq: İsrāf ile hepsini açmak.

KT 2 *Dağı kılma elüñi, boynuñi bağlanmış, ya 'nī baħıl olma. Dağı katı açma elüñi **isrāf-ıla barça açmaq.** 17/29*

Vaħyıla hükm eylemek: Vahiy ile hükmetmek.

KT 1 *Dakı Tañrı indürdi üzerüne Kitab 'ı ya 'nī Kur'an 'ı, dakı **hikmeti** ya 'nī **vayh-ıla hükm eylemeğı.** 4/113*

Yalıncak tavāf eylemek: Çıplak tavaf etmek.

KT 1 *Dakı kaçan işlediler zışt işi ya 'nī **yalıncak tavāf eylemek;** yā şirk-ile; eyittiler. 7/28*

Yaman söz-ile katı söylemek: Kötü söz ile katı söylemek.

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā sevmez **katı söylemegi yaman söz-ile.** 4/148*

d. Zarf Tümleci + [yüklem+(-mAk)]

Dört ay şaqlaşmaq: Dört ay saklaşmak (beklemek).

KT 2 *Ol kişiler kim and içerler 'avratlarından ki cimā' eylemeyeler. **Şaqlaşmaq gerek dört ay.** 2/226*

Gey ulu dutmak: (Allah'ı) çok ulu tutmak.

KT 1 *Dakı gey ulu dut anı, **gey ulu dutmak.** 17/111*

Gizlü kığırmak: (Allah'a) gizli yalvarmak, dua etmek.

KT 1 *Ol vakt kim kığırdı Çalabı'sına, **kığırmak gizlü.** 19/3*

İnen büyüklenmek: Çok büyüklenmek, kibirlenmek.

KT 2 *Barmağların kulaklarına şokdılar ve başların kumâşlar-ıla örtdiler ve küfre muşırır oldılar ve **büyüklediler**, inen büyüklenmek. 71/7*

Terāzuyıla tartmak: Terazi ile tartmak “Ahirette insanların amellerinin ölçülüp değerlendirilmesi”.

KT 1 *Dakı **terazu-y-ıla tartmak**, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzulan - yā dartılmışları-, şunlardur kurtulucılar. 7/8*

Ulu azmak: Büyük azgınlık, taşkınlık.

KT 1 *Pes arturmaz anlara, illā **azmak ulu**. 17/60*

KT 2 *Pes arturmaz anları illā **ulu azgunluğ**. 17/60*

e. Nesne + Zarf Tümlenci + [yüklem+(-mAk)]

İslām yolunu rûşan eylemek: İslām yolunu aydınlatmak.

KT 1 *Dakı Tañrı üzeredür yolun toğrulığı ya ‘nī **İslām yolını rûşan eylemek**. 16/9*

Hükmi bellü eylemek: Hükmi belli eylemek “fetva”

KT 1 *Dakı **hükmi bellü eylemek** isterler senden, avratlar hakkında; eyit: Tañrı, hükmi bellü eyler size anlarda: Dakı ol kim okınur üzerünüze Kur’an içinde. 4/127*

Yavuzluğu eşkere eylemek: Kötülüğü açık eylemek.

KT 1 *Sevmez Tañrı **eşkere eylemegi yavuzluğu**. 4/148*

f. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-mAk)]

Ādemīlar arasında düzmek: İnsanların arasını düzeltmek.

KT 1 *Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anlarun; illā ol kim buyurdu sadakaya, yā eyü işe yā **düzmege ādemīlar arasında**. 4/114*

Haddan geçmek: Hadden geçmek “sınırı aşmak”.

KT 1 *Dakı her kim işleye şunu **haddan geçmek** için dakı zulm iken; soñra gö-yündürevüz anı oda. 4/30*

KT 2 *Kim anı işlese **haddan geçmek** bile ve zulm-ıla, anı givürsevüz gerek ce-hennem odına. 4/30*

Yaķın bilenlerden olmağ: Yakın bilenlerden olmak “kesin inananlardan olmak”.

KT 2 *Anuñ gibi gösterür-biz İbrāhīme gökler melekūti[nı], yirler melekūtını daħı. Daħı **olmağ-ıçun yaķın bilenlerden**. 6/75*

g. Yer Tamlayıcısı + Zarf Tümleci + [yüklem+(-mAk)]

Din içinde güç-ile dutmak: Dinde içinde güç ile tutmak.

KT 1 *Güç-ile dutmak yokdur din içinde bu ayet mensuhdur, seyf âyeti-y-ile. 2/256*

I.2.5.2. “-mAklık” İsim-Fiil Eki İle Oluşturulanlar

a. Nesne + [yüklem+(-mAklık)]

‘Adl saklamaklık: Adaleti korumak “meşruluğu muhafaza etmek”.

KT 1 *Mal vasiyyat eylemek: ataya, anaya daki yakın hısımlara, ‘adl saklamaklığı-ıla; hak iken sakıncılar üzere. 2/180*

Mükāteb olmaklık: Mükāteb olmak “anlaşma yolu ile azadlık”.

KT 1 *Daki anlar kim isterler mükāteb olmaklık, anlardan kim malik oldu ellerü-nüz; mükāteb eylen anları, eger bilürsenüz anlarda toğruluk yā mal. 24/33*

KT 2 *Dağı ol kişiler ki mükātebe olmağ isterler kullaruñuzdan, pes mükātebe ey-leñüz anlarda hayr sizseñüz. 24/33*

Namāzı dururmaklık: Namaza durmak “namazı dosdoğru kılmak” .

KT 1 *Daki vahy eyledük anlardın yana, eyü işler eylemek, daki namazı durur-maklık, daki zekātı virmeklik. 21/73*

Zekātı virmeklik: Zekātı vermek.

KT 1 *Daki vahy eyledük anlardın yana, eyü işler eylemek, daki namazı dururmak-lık, daki zekātı virmeklik. 21/73*

b. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-mAklık)]

Haddan geçmeklik/geçürmeklik: Haddi aşmak.

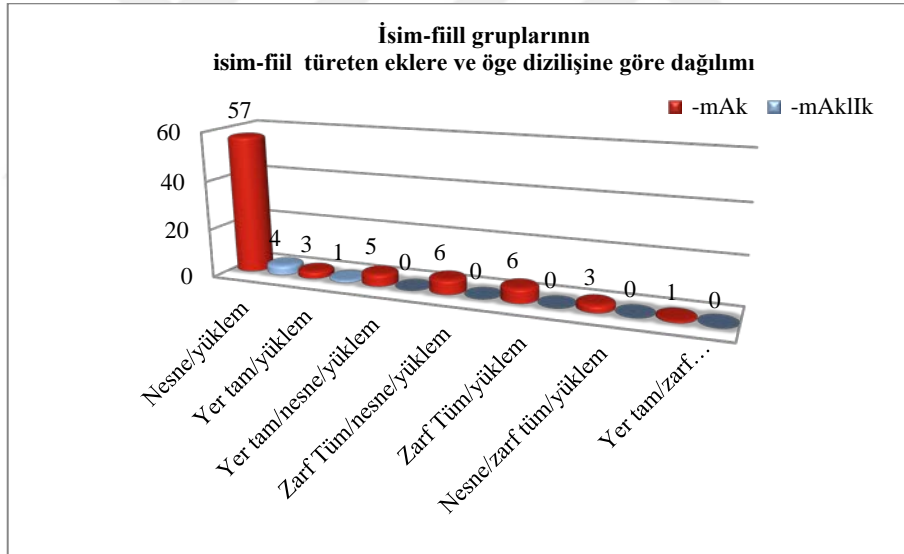
KT 1 *Tañrı yansuya dutar anları, daki arturur anlara, haddan geçmeklikleri içinde, hayran olurlar. 2/15*

KT 1 *Becid olalardı haddan geçürmekliklerinde ya‘nī kafırlıklarında, mutahay-yir olurlardı. 23/75*

İsim Fiil Grubu Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 5. İsim-fiil Grupları Değerlendirme Tablosu

İsim-Fiil Grupları Değerlendirme Tablosu			
Öge dizilişi	-mAk	-mAklık	Toplam
Nesne/yüklem	57	4	61
Yer tam/yüklem	3	1	4
Yer tam/nesne/yüklem	5	0	5
Zarf Tüm/nesne/yüklem	6	0	6
Zarf Tüm/yüklem	6	0	6
Nesne/zarf tüm/yüklem	3	0	3
Yer tam/zarf tüm/yüklem	1	0	1
Toplam	81	5	86
Oran%	94,2	5,8	

Şekil 9

Tespiti yapılan söz varlığı içerisinde “86” adet isim-fiil grubu bulunmaktadır. Kelime grubunun isim-fiil kısımları fiilden isim-fiil türeten “-mAk” ve “-mAklık” yapım ekleri ile oluşturulmuştur. “-mAk” ekinin kullanıldığı örnekler; nesne/yüklem dizilişinde “57”, yer tamlayıcısı/yüklem dizilişinde “3”, yer tamlayıcısı/nesne/yüklem dizilişinde “5”, zarf tümleci/nesne/yüklem dizilişinde “6”, zarf tümleci/yüklem dizilişinde “6”, nesne/zarftümleci/yüklem dizilişinde “3” ve yer tamlayıcısı/zarf tümleci/yüklem dizilişinde

“1” isim-fiil grubundan müteşekkildir. “-mAkllk” eki ile de nesne-yüklem dizilişinde “4”, yer tamlayıcısı/yüklem dizilişinde “1” isim-fiil grubu saptanmıştır. İşleklik bakımından “-mAk” eki isim-fiil grupları içerisinde %94,2 oranında bir kullanım sıklığı göstermiş “-mAkllk” eki ise %5,8 oranında kalmıştır.

I.2.6. İsim Tamlamaları

“İyelik bağlantısı ile birbirine bağlanmış iki veya daha çok isimden oluşan tamlama.”. tanımını yapan Korkmaz, tamlayanı ilgi hâli eki, tamlananı iyelik eki alan tamlamaya *belirli isim tamlaması*; tamlayanı ilgi hâli eki almayanlara *belirsiz isim tamlaması*; her iki türde de ikiden fazla ismin birleştirilmesi ile oluşturulan tamlamalara ise *zincirleme isim tamlaması* şeklinde tanım getirmiştir (Korkmaz, 1992:90). İsim tamlamasını, iyelik grubu ile birlikte ele alan Ergin, iyelik grubunun her iki unsuru isim olan şekline isim tamlaması adını verir. “Bizim kalemimiz” ifadesini iyelik grubu; “çocuğun kalemi” ifadesini ise isim tamlaması şeklinde değerlendirir. Tamlayan unsurunda genitif eki, tamlanan unsurunda iyelik eki bulunduğunu belirterek genitif ekinin kullanıldığı tamlamaya *belirli isim tamlaması*; genitif ekinin kullanılmadığı tamlamaya *belirsiz isim tamlaması* adını verir (Ergin, 1987:380).

Karahan, isim tamlamasını iyelik eki almış bir isim unsurunun iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubu olarak tarif eder. Birinci unsuru ilgi hâli (genitif) taşıyan isim tamlaması “belirtili isim tamlaması”: *savaşın kartalı*; birinci unsurunda ilgi hâli (genitif) eki bulunmayan ise “belirtisiz isim tamlamasıdır”: *çoban çeşmesi*. Bir isim tamlamasında, tamlayan ya da tamlanan bir kelime grubu olabilir: *Türklüğün ceylan yürekli töresi*. Unsurlardan biri isim tamlamasından da oluşabilir: *elbisenin yakasının düşmesi*. Ayrıca tamlayan ile tamlanan yer değiştirebilir: *bu gerçek ve yüksek kültürü/bugünkü okulların veremediği* (Karahan, 2015:42-48).

Belirtili ve belirtisiz isim tamlaması konusunda benzer tanımlar getiren araştırmacılar, takısız isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması konusunda farklı yaklaşımlar sergilemektedirler. Tamlayan (genitif eki) ve tamlanan (iyelik eki) eklerinin bulunmadığı tamlamalara Vecihe Hatiboğlu *takısız tamlama* (ör. *devlet baba, ana yol, cam kavanoz vb.*) (Hatiboğlu, 1982:18); Tahir Nejat Gencan ise *takısız tümleme* (ör. *mermer saray, aslan asker vb.*) adını vermiştir (Gencan, 2007:201).

İsim tamlamasını, “*kimin veya kim hâlindeki bir ada iyelik eki almış bir adın gelmesiyle oluşan kelime öbeği*” olarak tanımlayan Banguoğlu, zincirleme isim tamlamasını “*kimin?*

hâlinde olanlar yeniden nesi? sorusunu açarlar ve bir sahip olunanı, tabi olunanı, kapsananı gerektiririler Bunun cevabını, katılanı bir üç hadli ad takımları verir” şeklinde açıklar, (ör. Hasan’ın amcasının oğlu) (Banguoğlu, 2015: 331, 338).

Zincirleme isim tamlaması konusunda, Karaağaç, *birden çok ilişkilendirmenin ve dolayısıyla birden çok ilgi hâli çekimin yer aldığı söz öbeği* (Karaağaç, 2012:210); Eker, *tamlayanı, tamlananı veya her ikisi de ad tamlaması biçiminde olan iç içe geçmiş tamlama türü,* (Eker, 2015:356) tanımlarını getirirler.

I.2.6.1. Belirtili İsim Tamlamaları

a. Tamlayanı ve Tamlananı Tek (Basit/Türemiş) Kelimeden Oluşanlar

‘Älemleriñ Rabbi: (RAB). Älemlerin Rabbi.

KT 2 *Ezelden tã ebede k adar bütin mañlũkãtiñ ðamd ü senãsi bütin ‘älemleriñ Rabbi olan Allãhu ‘azĩmũ’ş-şãna mañş ũşdur.1/2*

‘Älemlerũn Çalabısı: (RAB). Älemlerin Rabbi.

KT 1 *Bayık ben korkarın Tañrı’dan, Çalabı’sı ‘älemlerũn. 5/28*

KT 2 *Taħkĩk ben kørkar-men Tañrıdan ki ‘älemlerũn Çalabıdur. 5/28*

Allãhuñ va‘desi: Allah’ın sözü

KT 2 *Şabr eyle yã Muhammed, Allãhuñ va‘desi girçekdür. 30/60*

Aşağalarun aşığarağı: Aşığaların en aşığısı. “Esfele Sãfilin”.

KT 1 *Andan, girũ döndürdük anı, aşığalarun aşığarağına ya’nĩ gey kocalığa yã tamuya. 95/5*

‘Azãbuñ katırağı: Azabın en katısı

KT 2 *Dönerler ‘azãbuñ katırağına ki cehennem ‘azãbıdur. 2/85*

Canavarların yavuzırağı: Canavarların (canlıların) en kötüsü. “Kãfirler”.

KT 1 *Bayık yavuzrağı canavarların, Tañrı katında, anlardur kim kãfir oldılar; pes anlar inanmazlar. 8/55*

Doğrularuñ dĩni: Doğruların dini.

KT 2 *Dağı durğuralar namãzı, dağı vireler zekãtı. Dağı doğrularuñ dĩni oldur. 98/5*

Esirgeyicilerin esirgeyiciregi: Esirgeyicilerin en esirgeyicisi (Allah).

KT 1 *Dakı Eyyüb 'ı ol vakt kim kığırdı Çalabı'sına: Bayık ben yokandı bana ziyan dakı sen esirgeyicilerün esirgeyiciregin.* 21/83

Fāsıqlaruñ evleri: Fasıkların evleri.

KT 2 *Gösterecekmen size evlerini fāsıqlaruñ.* 7/145

Hakimlerin yigregi: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Ol hakimlerün yigregidür.* 12/80

İndüricilerin yigi: İndiricilerin hayırlısı, iyisi "İskān edenleri hayırlısı (Allah). 23/29

KT 1 *Dakı eyit: İy Çalabum! indür beni, indüreceğ yire ya 'nī gemiye mubārek; dakı sen, indüricilerün yigisin.* 23/29

İrkeklerin ülü: Erkeklerin payı, mirası.

KT 1 *Erenleründür ya 'nī irkeklerin ülü, andan kim kodı ata ana; dakı yakınrak hısımlar.* 4/7

Maşrıqlaruñ yaradıcı[sı]: (RAB). Doğunun yaradıcısı (Allah).

KT 2 *Dağı yaradıcı[sı]dur maşrıqlaruñ.* 37/5

Muhsinlerin müzdi: Muhsinlerin karşılığı, mükâfatı (sevabı).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta 'ālā zāyi ' eylemez müzdini muhsinlerin.* 9/120

Mü'minlerin sevabı: Müminlerin sevabı.

KT 2 *Beşāret iderler Tañrı Ta 'ālā ni'metlerini, fazlını ve keremini. Dağı Tañrı Ta 'ālā zāyi ' eylemez sevābını mü'minlerin.* 3/171

Pādışahlığın issi: (MĀLİK). Pādışahlığın sahibi (Allah).

KT 1 *Eyit: İy Tañrı, issi Pādışahlığın! virürsen pādışahlığı ana kim dilersen; dakı dartarsan pādşahlığı andan kim dilersen.* 3/26

Tañrı Ta 'ālānuñ hudūdı: Tanrı'nın hududu (sınırları).

KT 2 *Ol Tañrı Ta 'ālānuñ hudūdudur. Kim ki geçse Tañrı Ta 'ālā hudūdından, pes nefesine zulm ider.* 65/1

Tañrı Ta 'ālānuñ risāleti: Tanrı'nın risāleti, elçiliği.

KT 2 *İy kavmüm, tahkik ben irişdürdüm size Tañrı Ta 'ālānuñ risāletini, dağı öğüt virdüm size.* 7/93

Taňrı'nun kızları: Taňrı'nın kızları (müşrik Arapların inancına göre melekler).

KT 1 *Dakı kıldılar anun için, kullarından bir nice ya'nı fırişteler, Taňrı'nun kızlarıdır, didiler.* 43/19

Taňrınıñ eceli: Tanrı'nın eceli “Allah'ın tayin ettiği vakit”.

KT 2 *Kim dilese Taňrı Ta'ālānuñ liķāsın pes Taňrınıñ eceli gelecekdür. Dağı ol her nesneyi işidicidür, bilicidür.* 29/5

Taňrınıñ oğı: Taňrının oğı, Yahudilerin Üzeyir peygambere, Hristiyanların ise Hz.

İsa'ya olan yakıştırmaları.

KT 2 *Eyitdi Yehūdiler: 'Üzeyr Allāhuñ oğıdur didiler. Dağı eyitdi Naşrāniler: 'İsā Taňrınıñ oğıdur didiler.* 9/30

Taňrınıñ peygamberi/Resülü: Tanrı'nın peygamberi/resülü.

KT 2 *Muhammed Taňrınıñ peygamberi.* 48/29

KT 2 *Taħķiķ 'İsā peygamber oğıdur [Meryemüñ]. Taňrınıñ Resülidir.* 4/157

Üçün üçüncisi: Üçün üçüncüsü (Hristiyanlıktaki teslis inancı).

KT 1 *Bayık kāfir oldı anlar kim eyittiler: Bayık Taňrı üçün üçüncisidür.* 5/73

KT 2 *Taħķiķ kāfir oldı ol kişiler kim eyitdiler: Taňrı üçüñ üçüncisidür didiler.* 5/73

Yaradıcılarıñ yahşırağı: Yaradıcıların en güzeli.

KT 2 *Pes yüceldi Taňrı Ta'ālā, yaradıcılarıñ yahşırağıdur.* 23/14

Yarlığayıcıların yigregi: Bağışlayıcıların en hayırlısı (Allah).

KT 1 *Sen arka viricümüzsən; pes yarlığa bizi, dakı rahmat kıl bize. Dakı sen, yarlığayıcıların yigregisen.* 7/155

b. Tamlayanı Kelime Grubu, Tamlananı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Olanlar

b1. Tamlayanı “Bağlama Grubu” Olanlar

Adam dakı canavarların dakı perrinün şerri: İnsanların, cinlerin ve canavarların kötülükleri.

KT 1 *Saklarlar anı Taňrı buyrugından ya'ni adam şerrinden, dakı perrinün, dakı canavarların.* 13/11

Gökler dakı yirün dakı ol ikisinün aradağınun Çalabı'sı: (RAB). Göklerin, yerin ve ikisinin arasındakinin Rabbi.

KT 1 *Gökler Çalabı'sı daki yirün, daki ol ikisi arasındağınun; bendeşsüz, yarlı-gayıcı. 38/66*

Gökler daki yirün pādīşahlığı / Göklerüñ ve yirlerüñ pādīşahlığı: Göklerin ve yerin padişahlığı.

KT 1 *Bilmediün mi bayık Tañrı, anundur gökler pādīşahlığı daki yirün. 5/40*

KT 2 *Bilmez misin, Tañrı Ta 'ālānuñdur pādīşahlığı göklerüñ ve yirlerüñ. 5/40*

Gökler daki/dahı yirün Çalabı'sı/Tañrısı: (RAB). Göklerin ve yerin Rabbi.

KT 1 *Eyitti: Bayık bildün: indürmedi şunları ya 'nī dokuz nişanları, illā gökler Çalabı'sı daki yirün, huccatlar iken. 17/102*

KT 2 *Eyit: Kimdür gökler Tañrısı dahı yirüñ? 13/16*

Göklerüñ daki yirün gizlüsi: Göklerin ve yerin gaybı.

KT 1 *Daki Tañrı 'nundur, gizlüsi göklerüñ daki yirün. 16/777*

Göklerüñ ve yirlerüñ, ikisi arasında olanuñ yaradıcısı: (RAB). Göklerin ve yerin ikisi-nin arasında olanın yaradıcısı (Allah).

KT 2 *Yaradıcısıdur göklerüñ ve yirlerüñ, ikisi arasında olanuñ dahı. 'Azīzdür, günāhlar bağışlayıcıdur. 38/66*

Harun daki Mûsā'nun Çalabı'sı: (RAB). Harun ve Musa'nın Rabbi

KT 1 *Pes düşdi cādular, secde eyleyiciler; eyittiler: İnanduk Hārūn Çalabı'sına, daki Mûsa'nun. 20/70*

b2. Tamlayanı "Sıfat-Fiil Grubu" Olanlar

'Afv eyleyicilerüñ yigregi: Affedicilerin en hayırlısı, iyisi.

KT 2 *Sen bizüm hoca-muzsın buyruk seniñdür, bağışla yazuqlarumuzu. Dahı rahmet eyle bize, sen 'afv eyleyicilerüñ yigregisin. 7/155*

Hakkı bātıldan ayırıcılaruñ yigregi: Hakkı batıldan ayırıcıların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Hüküm degüldür, illā Tañrınuñ. Hüküm eyler hakkı. Dahı ol yigregidür hakkı bātıldan ayırıcılaruñ. 6/57*

Hisāb eyleyicilerüñ tizregi: Hesap edicilerin en çabuğu. 6/62

KT 1 *Anundur hüküm; daki ol, hisab eyleyicilerüñ tizregidür. 6/62*

Hüküm eyleyicilerün/idicilerüñ yigregi: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Degül hüküm, illā Tañrı 'nun; hüküm eyler hakkı; daki ol, hüküm eyleyicilerün*

yigregidür. 6/57

KT 2 *Ol Tañrı hüküm idicilerün yigregidür. 7/87*

Hüküm idicilerün hâkimrağı: Hükmedenlerin en adili (Allah).

KT 2 *Dağı senün va 'deñ haqdur, dağı sen hâkimrağısın hüküm idicilerün. 11/45*

İslâh eyleyenlerün müzdi: İslah edenlerin karşılığı, mükâfatı (sevabı).

KT 2 *Tahkîk yitürmez-biz müzdini işlâh eyleyenlerün. 7/170*

Mekr idicilerün hayrlısı: Tuzak kuranların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'âlâ hayrlısıdur mekr idicilerün. 8/30*

Melâmet idicilerün melâmeti: Melâmet edicilerin melâmeti “kınayıcıların kınaması”.

KT 2 *Ġazâlık iderler [Tañrı] Ta 'âlâ yolında, dağı korkmazlar melâmetinden melâmet idicilerün. 5/54*

Menzile yitişdürenlerün hayrlısı: Menzile yetiştirenlerin iyisi (Allah).

KT 2 *Dağı eyit: Yâ Rabb, indür beni kutlu menzile. Sen menzile yitişdürenlerün hayrlısın. 23/29*

Mîras eyleyicilerün/idicilerün yigregi: (VĀRĪS). Miras edicilerin en hayırlısı (Allah).

KT 1 *Dakı sen, mîras eyleyicilerün yigregisin. 21/89*

KT 2 *Sen yigregisin mîrās idicilerün, didi. 21/89*

Rahmat eyleyicilerün/ idicilerün yigregi: Rahmet eyleyicilerin/edicilerin en hayırlısı, iyisi (Allah). 23/109

KT 1 *İy Çalabumuz! inanduk, pes yarlığa bizi, dakı rahmat eyle bize; dakı sen, rahmat eyleyicilerün yigregisin. 23/109*

KT 2 *Yâ Rabbenā, biz ĩmān getürdük. Pes bize günāhumuz bağışla. Dağı bize rahmet eyle. Sen rahmet idicilerün yigregisin. 23/109*

Rahmat kılıcılarun/ idicilerün yigregi: Merhamet kılıcılarun/edicilerin en hayırlısı, iyisi (Allah). 23/118

KT 1 *Dakı eyit: İy Çalabum! Yarlığa dakı rahmat kıl; dakı sen, rahmat kılıcılarun yigregisin. 23/118*

KT 2 *Dağı yâ Muhammed eyit: Yâ Rabb, günāhum bağışla ve rahmet eyle sen, di. Rahmet idicilerün yigregisin, eyit. 23/118*

Rahmet idicilerün rahmetlisi: Rahmet edicilerin en rahmetlisi (Allah).

KT 2 *Ol dağı rahmet idicilerün rahmetlisidür.*

Rûzî/Rızık viricilerün yigregi: Rızık verenlerin hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı; Ol'dur rûzî viricilerün yigregi. 22/58*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'ālā rızık viricilerün yigregidür. 22/58*

Şûrat eyleyicilerin yigregi: Suret eyleyicilerin (yaratana) en hayırlısı.

KT 1 *Pes hayırlı oldu-ya aru oldı- Tañrı, yigregi surat eyleyicilerün endâze eyleyici. 23/14*

Yavuz sanıcıların yigregi: Tuzak kuranların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Dakı yavuz sanurlar, dakı yavuz sanur Tañrı; dakı Tañrı, yigregidür yavuz sanıcıların. 8/30*

b3. Tamlayanı “Sıfat Tamlaması” Olanlar

‘Azîm kitābuñ âyetleri: Büyük kitabın (Kur'an) âyetleri.

KT 2 *Bu sûre âyetlerindendir ‘azîm kitābuñ. 26/2*

Bilinmiş vaktün günü: Bilinmiş vaktin günü “kıyamet günü”.

KT 1 *Eyitti: Bayık sen mühlet virinilmişlerdensin, bilinmiş vaktün gününe degin. 15/37-38*

Toğru yolun isleri: Hidayet yolun sahipleri.

KT 1 *Pes tiz bilesiz, kimdür isleri toğru yolun, dakı tam toğru yol duttı. 20/135*

Dönecek yirün görki: Varılacak güzel yer, Allah katı.

KT 1 *Şol kumaşidur yakın dirliğün; dakı Tañrı katındadır dönecek yirün görki. 3/14*

Er kişilerün ülüşi: Er kişilerin (erkeklerin) payı, mirası.

KT 2 *Er kişilerün ülüşi vardur ardınca kalan mālda atanuñ ve ananuñ qarāyiblerün dağı. 4/7*

Her nesenün Çalabı'sı/Rabbisi: (RAB). Her şeyin Rabbi.

KT 1 *Eyit: Tañrı'dan ayruk mı isteyeyin çalap, dakı ol Çalabı'sıdur her nesenün? 6/164*

KT 2 *Oldur her nesnenüñ Rabbisi. 6/164*

Hikmetlü Qur'ānuñ āyetleri: Hikmetli Kur'an ayetleri.

KT 2 *Bu süre āyetlerindendir hikmetlü Qur'ānuñ.* 10/1

Kaplayıcı günün 'azābı: Kuşatıcı günün azabı.

KT 1 *Dakı bayık hen korkarın üzerünüze, 'azābını kaplayıcı günün ya 'nī kıyamat günü.* 11/84

Kısır günün 'azābı: Kısır gününün azabı.

KT 1 *Kur'an' dan; ta gele anlara kıyamət, aḥsuzda nāgeh aḥsuzda; ya gele anlara 'azābı kısır günün ya 'nī Bedr dokuşı.* 22/55

KT 2 *Lem yezel kalurlar kāfirler şek içinde Qur'āndan, hattā kendülere kıyāmet gelince aḥsuzın, yā gelince özlerine 'azābı kısır günün.* 22/55

Ulu 'arşun Çalabı'sı/tañrısı: (RAB). Ulu arşın Rabbi.

KT 1 *Anun üzere tevekkül eyledüm; dakı Ol, Çalabı'sıdur ulu 'arşun.* 9/129

KT 2 *Dahı ol tañrısıdur ulu 'arşuñ.* 9/129

Ulu günün 'azābı: Ulu günün azabı "kıyamet gününün azabı".

KT 1 *Eyit: Bayık hen korkarın, eger āsī olur-ısam Çalabama, azābından ulu günün.* 39/13

KT 2 *Eyit: Ben korçar-men. Eger beni yaradana 'āşī olsam ulu günün 'azābından.* 39/13

Yaman kişilerün yolu: Kötü kişilerin yolu.

KT 2 *Anuñ gibi ayırur-biz āyetleri, bellü olmağ-ıçun yaman kişilerün yolu.* 6/55

Yaman kişinün yimeği: Kötü kişinin (günahkârların) yimeği "zakkum".

KT 2 *Tahkik zakküm ağacı, yaman kişinün yimegidür.* 44/43-44

Yidi kat göklerin tañrısı: (RAB). Yedi kat göklerin Tanrı'sı.

KT 2 *Eyit: Kimdür tañrısı yidi kat göklerin, dahı kimdür ulu 'arşı yaradan tañrı?*

c. Tamlayanı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Tamlananı Kelime Grubu Olanlar

c1. Tamlananı "Bağlama Grubu" Olanlar

'Alemlerün hālîkı ve rāzıkı: (RAB). Ālemlerin yaradıcısı ve rızık vereni (Allah).

KT 2 *Şükr Tañrı Ta 'ālāya, 'ālemlerün hālîkı ve rāzıkıdur.*40/65

Yamanlıguñ āşikāresin daħı gizlusi: Kötülüğün (günahın) açığı dahi gizlisi.

KT 2 *Daħı koyuñuz yamanlıguñ āşikāresin daħı gizlusin. Ol kişiler kazanurlar yamanlığı, cezā göreçeklerdür kesb eyledükleri cezasını. 6/120*

Yazuğun eşkeresi dakı gizlusi: Günahın açığı dahi gizlisi.

KT 1 *Dakı kon yazuğun eşkeresini, dakı gizlusin. Bayık anlar kim kazanurlar yazuğı; cezā virineler, anun için kim oldılar kazanurlar. 6/120*

c2. Tamlananı “Sıfat Tamlaması” Olanlar

İlkıların dört ayaklısı: Hayvanların dört ayaklısı.

KT 1 *Halāl olındı size dört ayaklısı ilkıların; illā ol kim okınur üzerünize. 5/1*

Kāfırların çirkin ameli: Kāfirlerin çirkin ameli.

KT 1 *Dakı anlar götürürler yazuklarını arkaları üzere ya ‘nī kıyamatda kāfırların çirkin ameli, çirkin surat-ıla gelesidür. 6/31*

Ṭamunun gizlü üni: Cehennemın gizli sesi.

KT 1 *İşitmeyeler ya ‘nī ölüm boğazlatduğı vakt, gizlü ünün tamunun. 21/102*

Tañrı’nun toğru yolu: Tanrı’nın doğru yolu “hidayet yolu”.

KT 1 *Eyit: Bayık toğru yol Tañrı’nun doğru yoludur. 3/73*

c3. Tamlananı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar

Tañrı’nun arka viricileri: Allah yolunun yardımcıları, Hz. İsa’nın havarileri.

KT 1 *Eyitti Havarılar ya ‘nī İsa yaranları: Biz Tañrı’nun arka viricilerivüz. 3/52*

d. Tamlayanı ve Tamlananı Kelime Grubu Olanlar

d1. Tamlayanı ve Tamlananı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar

Hüküm eyleyicilerün hüküm eyleyiciregi: Hükmedenlerin en adili olan (Allah).

KT 1 *Dakı bayık va ‘dan hakdur; dakı sen, hüküm eyleyicilerün hüküm eyleyiciregisin. 11/45*

Rahmat kılıcıların rahmat kılıcırağı: Rahmet kılıcılarının en rahmetlisi (Allah).

KT 1 *Dakı Ol, rahmat kılıcılarun rahmat kılıcırağıdır.12/92*

d2. Tamlayanı “Sıfat-Fiil Grubu”, “Tamlananı İsim-Fiil” Grubu Olanlar

Serzeniş eyleyicilerün serzeniş eylemegi: Serzeniş eyleyicilerin serzeniş eylemeği “kınayıcıların kınaması”.

KT 1 Çalışurlar *Tañrı yolında; daki korkmazlar serzeniş eyleyicilerün serzeniş eylemeginden.* 5/54

I.2.6.2. Belirtisiz İsim Tamlamaları

a. Tamlayanı ve Tamlananı Tek (Basit/Türemiş) Kelimeden Oluşanlar

‘Ād kabīlesi/ķavmi: Ad kabilesi/ķavmi.

KT 1 *Yalan duttı ‘Ad kabīlesi, mürsel peygambarları ya‘nī vahy gelinmiş peygambarları.* 26/123

KT 2 *Yalanladı ‘Ād ķavmi mürsel nebīleri.* 26/123

‘Ālemler Tañrısı: (RAB). Ālemlerin Tanrı’sı.

KT 2 *Şükr Tañrıya ki ‘ālemler Tañrısıdır.* 39/75

‘Arab dili: Arap dili.

KT 2 *Dağı bu Ķur‘ān ‘Arab dili üstinedür.* 16/103

A‘rāf isleri/ehli: Araf sahipleri/ehli.

KT 1 *Daki, kığırdı a‘raf isleri erenlere ya‘nī Tamu ehlinden, bilürler anları, anların nişānı-y-ıla.* 7/48

KT 2 *Dağı çağıra a‘rāf ehli erenler ki bilürler anları ‘alāmetleri-y-le.* 7/48

A‘rāf kavmi: Araf kavmi.

KT 1 *Girmediler ana ya‘nī A‘raf kavmi uçmaka, anlar tama’ eyerler.* 7/46

Ādem oğlanları: Adem oğulları “insanoğlu”.

KT 1 *İy Ādem oğlanları! Bayık indürdük üzerünüze ton ya‘nī yağmur inmek sebebi-y-ile, örter ud yirlerünüzi.* 7/26

KT 2 *İy ādem oğlanları, taḥķīķ biz indürdük üstünüze ķumāşlar örtmeg-iķün ‘avretlerünüzi.* 7/26

Ādem vakti: Ādem vakti.

KT 1 *Ortak eyledünüz beni ilerüden ya‘nī Ādem vaktında.* 14/22

KT 2 *Bayık ben kāfir oldum aña kim ortak eyledünüz beni ilerüden, ya‘nī Ādem vaktında.* 14/22

Ādemīlar Çalabı’sı: (RAB). İnsanların Rabbi.

KT 1 *Eyit: Sığınurun ādemīlar Çalabı’sına, ādemīlar pādīşahı, ādemīlar Tañrı’sı.* 114/1

Ādemīlar pādīşahı: (MELİK). İnsanların padişahı (Allah).

KT 1 *Eyit: Sığınurun ādemīlar Çalabı'sına, ādemīlar pādīşahı, ādemīlar Tañrı'sı. 114/1*

Ādemīlar Tañrı'sı: İnsanların Tanrı'sı (İlahı).

KT 1 *Eyit: Sığınurun ādemīlar Çalabı'sına, ādemīlar pādīşahı, ādemīlar Tañrı'sı. 114/1*

Ādemīlar/Ādem şeytānları: İnsanların şeytanları.

KT 1 *Dakı andayuk eyledük, her peygambara duşman, ādemīlar şeytānlarını. 6/112*

KT 2 *Anuñ gibi kılduk her peygambere duşmanlar ādem şeytānlarından. 6/112*

'Adn uçmakları/cenneti: Adn cennetleri.

KT 1 *Yanudı anlarun, Çalabı'lan katında, Adn uçmaklarıdır; akar altından umaklar. 98/8*

KT 2 *Anlaruñ cezāları Tañrıları katında 'Adn uçmaqlarıdır ki akar altından ırmaqlar. 98/8*

KT 2 *Ebedī qalurlar anda, dahı yahşı güzel köşkler bostānlar içinde 'Adn cennetünüñ. 9/72*

Āhırat azābı: Āhiretteki azab.

KT 1 *Bayık şunda nişandur, ana kim korkdı āhırat azābından. 11/103*

KT 2 *Taħkik ol ümmetler helāklığında āyetler vardur ol kişilere ki qorqarlar āhiret 'azābından ol günde. 11/103*

Āhırat ekini: Āhiret ekini (kazancı).

KT 1 *Her kim diler-ise āhırat ekinin, arturavuz anun için ekininde; dakı her kim diler ise dünya ekinin, virevüz ana andan. 42/20*

Āhırat işi: İnsanları bekleyen önlerindeki hayat, kıyamet.

KT 1 *Bilür anı kim ileylerindedür ya 'nī āhırat işi, dakı anı kim ardlarındadır ya 'nī dünya işi. 20/110*

Āhırat müzdi: Āhiret ödülü (sevabı).

KT 1 *Dakı āhırat müzdi ulurakdur, eger oldılar-ısa bilürler. 16/41*

KT 2 *Ol kişiler ki hicret itdiler Allāh yolına, özlerine zulm olduqdan soñra. Vireçek-biz anlara dünyāda eylükler ve āhiret müzdi. 16/41*

Āhırat sarayı: Āhiret sarayı.

KT 1 *Dakı āhırat sarayı yiğrekdür. Dakı ne eyü oldı sakınıcılar sarayı. 16/30*

Āhırat va‘dası/va‘desi: Āhiret zamanı.

KT 1 *Pes kaçan gele āhırat va‘dası, getürevüz sizi, karışupiken. 17/104*

KT 2 *Pes kaçan gelse āhıret va‘desi ki kıyāmetdür, getirür-biz sizi biri birüñüzle karışmış. 17/104*

Āhıret evi: Āhiret evi.

KT 2 *Ve āhıret evi andan hayrludur. Ne yahşı evdür āhıret evi müttakīler-çün. 16/30*

Āhıret sevābı: Āhiret sevabı.

KT 2 *Kim ki āhıret sevābın isterse arturur-biz anuñ sevābını ve kim ki naşibin dünyāda virürüz, aña istegen dünyāyı. Dağı anuñ āhıretde hıç naşibi yoğdur. 42/20*

Ahşam namāzı: Akşam namazı.

KT 1 *Turur namāzı, ırılmağı vaktından güneşün ya‘nı öyle namazı dakı kindü namāzı, ta gice karañulığına degin ya‘nı ahşam namāzı dakı yatsu namāzı. 17/78*

‘Akıl isleri/eyeleri: Akıl sahipleri.

KT 1 *Bayık öğütlenür akıl isleri. 13/19*

KT 2 *Bayık öğütlenedür ‘aql isleri. 13/19*

KT 2 *Hıç şunlar içinde and var mıdur ‘aql eyelerine? 89/5*

‘Akl delili: Akıl delili “hikmet”.

KT 1 *Okı Çalabun yolu dapa, Kur’an-ıla -yā ‘aql delili-y-ile. 16/125.*

‘Ālemler bisleyicisi: (RAB). Ālemlerin besleyicisi (Allah).

KT 1 *Öğmek Tañrı’nundur, ālemler bisleyicisi. 40/65*

‘Ālemler issi: (RAB). Ālemlerin sahibi (Allah).

KT 1 *Öğmek Tañrı’nundur; ālemler issi -yā bisleyicisi-. 1/1*

‘Arab müşrikleri: Arap müşrikleri.

KT 1 *Dakı eyit anlara kim virinildiler Kitab, dakı yazu bilmezlere ya‘nı arab müşrikleri: Müsülmen oldunuz mı? 3/20*

‘Arafat tağı: Arafat dağı.

KT 1 *Dakı kaçan kim dönesiz çoklığı-ıla Arafat tağından, añun Tañrı 'yı Meş 'aril harām katında. 2/198*

‘Arş Çalabı’sı: (RAB). Göklerin Rabbi.

KT 1 *Arulığı gökler Çalabı’sınun dakı yirün, ‘arş Calabı’sı, andan kim sıfat eylerler. 43/82*

‘Arş issi: (RAB). Arşın sahibi (Allah).

KT 1 *Pes aru olmağı Tanru ’nun, ‘arş issi, andan kim sıfat eylerler. 21/22*

KT 2 *Münezzehdür, Tañrı Ta ’ālā ulu ‘‘arş issi, anlar söyledügi bâtil sözlerden. 21/22*

Ayırmak günü: Ayırmak günü “Hak ile batılın ayrılacağı sorgu günü”.

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür ayırmak günü? 77/14*

‘Azāb yavuzı: Azabın kötüsü.

KT 1 *Anlar anlardur kim, anlarundur ‘azāb yavuzı. 27/5*

Azgunlık yolu: Azgınlık yolu.

KT 1 *Dakı eger göreler, toğru yol dutmaklık yolın; dutmayalar anı yol. Eger göreler azgunlık yolın, dutarlar anı yol. 7/146*

Balık issi/eyesi: Balık sahibi “Yunus Peygamber.”

KT 1 *Dakı balık issini ya ’nī Yunus ’ı; ol vakt kim giddi kakıyuban. 21/87*

KT 2 *Balığ eyesi dahı ki Yūnusdur, kaçan kim kaçıyup gitdi. 21/87*

Bayram gün(ü): Bayram günü.

KT 1 *Eyitti Mūsā: Va ’danuz bayram gündür, dakı kim dirile ādemīlar, kuşluğun. 20/59*

KT 2 *Mūsā eyitdi: Sizüñ va ’deñüz bayram günü olsun, halk dirildügi vakt, kuşlukda olsun, didi. 20/59*

Bayram namāzı: Bayram namazı.

KT 1 *Pes namaz kıl ya ’nī biş namaz, yā bayram namāzı, Çalabun için; deve bogazla. 108/2*

Bedr tokuşı/gazāası/çalışı: Bedir savaşı.

KT 1 *Bedr tokuşına gelmek: arka vire size Çalabunuz biş binler-ile, firişteler-*

den, nişanlanmışlar ya'nī ak dülbendlüleri-idi, ucun yagırınlarına sarkıtmuşlar.
3/125

KT 2 *Tahkīk size nuşret virdi Tañrı Ta'ālā size **Bedr ğazāsında** az-iken.* 3/123

KT 1 *Dakı ol vakt kim ya'nī **Bedr çalışına** giderken; bezedi, anlara şeytan amel-
lerini ya'nī Kenāne kabilesi.* 8/48

Berat gicesi: Berat gecesini.

KT 1 *Bayık biz idürdük anı mübarek gice içinde ya'nī Kadr gicesi, yā **Berat gice-**
si.* 44/1-3

Beyte'l mukaddes yiri: Mukaddes ev yeri.

KT 1 *İy kavmum! Girün yire, aru olunmuş ya'nī **Beyte'l-mukaddes yiri** yā Dı-
mışk, yā Şam ili dükeli.* 5/21

Bid'at ehli: Bidat ehli.

KT 1 *Ammā anlar kim gönülleri içinde eğilmek vardur ya'nī munāfiklar, yā
bid'at ehli;* 3/7

Bīşe isleri: Bīşe sahipleri, kavmi.

KT 1 *Dakı bayık oldı **bīşe isleri** ya'nī Şu'ayb kavmi, zalımlar.* 15/78

Bölükler günü: Kavimler günü "Allah'ın gazabına uğramış kavimlerin günü".

KT 1 *İy kavmum! Bayık ben korkarın sizün üzere, **bölükler günü** gibi.* 40/30

Buğday/incir/üzüm ağacı: Buğday ağacı "Hz. Adem ve Havva' ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç".

KT 1 *Dakı yakın gelmen uşbu ağaca ya'nī **buğday**, yā **incir**, yā **üzüm ağacı;** pes
olasız zalımlardan.* 2/35

KT 2 *Dağı yakın olmañuz, yimeñüz bu **buğday ağacına.** Eger yiseñüz zālimler-
den olursız.* 2/35

But kullıkçısı: Put hizmetçisi.

KT 1 *İnanurlar buta -yā cāduya-, dakı şeytāna -yā **but kullıkçısına.*** 4/51

Buyruğ eyesi: Buyruk sahibi "devlet adamları Ulu'l-emr".

KT 2 *Eger dönderseler anı peygambere yā **buyruğ eyesine** ki haq hüküm iderler.*
4/83

Cahiliyyet zamanı: Cahiliyye zamanı.

KT 1 *Ya'nî Cahiliyyet zamanında, avratlara dakı uşak oğlanlara miras virmezler-idi. 4/127*

Cānverler yamanları: Canavarların (canlıların) kötüsü. “Kāfirler”.

KT 2 *Taḥkīk cānverler yamanları Tañrı Ta 'ālā katında kāfirlerdür. Anlar imān getirmezler. 8/55*

Cehennem Ṭamusı: Cehennem.

KT 1 *Bayık cehennem tamusı, oldı geçecek yol. 78/21*

Cehennem Ṭamusındağı dere: Cehennem vadisi.

KT 1 *Pes tiz ireler, cehennem tamusındağı dereye. 19/59*

Cehennem zebānīleri: Cehennem zebanileri.

KT 2 *Yaḳīn olur ki paralana gāzabdan, ne kadar bırağılsa anuñ içine bir bölük, şora anlara cehennem zebānīleri ki: Size peygamber gelmedimi-y-di? diyeler. 67/8*

Cehennem/Ṭamu 'azābı: Cehennem azabı

KT 1 *Anlarundur cehennem 'azābı. 85/10*

KT 2 *Anlara cehennem 'azābı vardır. 85/10*

KT 2 *İy Çalabumuz, gider bizüm üstümüzden ṭamu 'azābını. 25/65*

Cezā günü: Ceza günü (yevmi'd-dîn).

KT 1 *Dakı olduğ-ıdı, yalan dutar-ıduk cezā günini. 74/46*

KT 2 *Ve cezā günini yalanladuğ. 74/46*

Cinler bölüğü: Cinler bölüğü, topluluğu.

KT 2 *İy cinler bölüğü, çok kişiler azdurduñuz ādemīlerden. 6/128*

Cinnīler cemā'ati: Cinler topluluğu.

KT 2 *Yā cinnīler cemā'ati ve insler cemā'ati. 55/33*

Cudi tağı: Cudi Dağı.

KT 1 *Dakı dölendi Cudi tağı üzere. 11/44*

KT 2 *Dağı Nūḥ gemisi Cūdī tağı üstinde durdı. 11/44*

Çalabum yalavaçlıkları: Allah'ın elçilikleri.

KT 1 *İy kavmum! bayık degürdüm size Çalabum yalavaçlıklarını dakı eyü dile-
düm size. 7/93*

Çıkmak günü: Çıkma günü “İnsanların kabirlerden çıktığı mahşer günü”.

KT 1 *Ol gün kim işideler üni ya'nî sonrağı sūr ürmek, hakk-ıla ol, çıkmak gü-
nidür. 50/42*

Dārü's-selām cenneti: Selamet yeri cenneti.

KT 2 *Anlar-çun vardur dārü's-selām cenneti Çalaplari katında. 6/127*

Diñlenmek uçmağı/cennetleri: Dinlenmek cenneti, “Na'im cenneti”.

KT 1 *Dakı eyle beni miras alıcılardan, diñlenmek uçmağını. 26/85*

KT 2 *Diñlenmek cennetlerinde ni'metleri çok. 56/12*

Dirmek günü: Derme, toplanma (mahşer) günü.

KT 1 *Ol gün kim dire sizi dirmek günü için, şol mağbunluk günidür ya'nî kâfırla-
ra. 64/9*

KT 2 *Ol gün ki cem'ide sizi Allāh dirmek günine. Ol gün mağbūnluk günidür.
64/9*

Divler karındaşları: Devler(in) kardeşleri “Şeytanın kardeşleri”.

KT 1 *Bayık orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; dakı oldı div, Çala-
bı'sına gey nāsıpaslık eyleyici. 17/27*

Doğru yol ehli: Doğru yol ehli.

KT 2 *Pes bileceksiz doğru yol ehli kim olduğunu ve hidāyet üstine dahı kim ol-
duğın bileceksiz. 20/135*

Du'ā issi: Dua eden.

KT 1 *Dakı kaçan kim yokana ana yavuz, pes du'ā issidür çok. 41/51*

Durak sarayı: Durak sarayı “ebedi kalınacak yer, ahiret”.

KT 1 *İy kavmum! Degül uşbu yakın dirlik illā gönenmek; dakı bayık sonrağı ol,
durak sarayıdır. 40/39*

Durmaklık sarayı: Durulacak saray “cennet”.

KT 1 *Ol kim indürdi bizi, durmaklık sarayına, gendü fazlından. 35/35*

Dün firişteləri: Gece melekleri.

KT 1 *Bayık ırte okımağı, oldı hazır olunmuş ya'nı gündüz firişteləri-y-ile **dün fi-rişteləri.** 17/78*

Dünyā dirliğı: Dünya hayatı. 57/20

KT 2 *Bilüñüz **dünyā dirliğı** oyundur ve aldanmağ ve bezenmekdür. 57/20*

Dünya müzdi/sevābı: Dünya ödülü/sevabı.

KT 1 *Pes virdi anlara Tañrı **dünyē müzdini** ya'nı nusrat dakı ganimat, dakı āhırat müzdiniün görkini. 3/148*

KT 2 *Pes virdi Tañrı Ta'ālā anlara **dünyā sevābını**, dahı yağşısını āhıret sevābınıñ. Tañrı Ta'ālā sever ihsān idicileri. 3/148*

Dünyā ni'metleri: Dünya nimetleri.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: **Dünyā ni'metleri** azdur, āhıret yigrekdür Tañrıdan kórkanlara. 4/77*

Dünye ekini: Dünya ekini “dünya kazancı”

KT 1 *Her kim diler-ise ahırat ekinin, arturavuz anun için ekininde; dakı her kim diler ise **dünye ekinin**, virevüz ana andan. 42/20*

Dünye menfa'atı/gönenmegi: Dünya menfaati/sevinci.

KT 1 *Eyit: **Dünye manfa'atı** -yā **gönenmegi**- azdur. Dakı āhırat yigrekdür ana kim sakındı. 4/77*

Dünye yanudı: Dünya yanıtı “dünya menfaati”.

KT 1 *Dakı her kim dileye **dünye yanudı** ya'nı dünyede ıvaz dileye, virürüz ana andan. 3/145*

Ebedlik ağacı: Sonsuzluk ağacı “Hz. Adem ve Havva' ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç”.

KT 1 *İy Ādem! Kulağuzlayayın mı seni **ebedlik ağacına**, dakı pādışahlığa kim eskimez kesilmez? 20/120*

Ebedlik uçmağı: Sonsuz cenneti.

KT 1 *Eyit: Ay, şol mı yigrekdür ya'nı tamu, ya **ebedlik uçmağı**; ol kim va'da virinildi sakıncılar? 25/15*

Ensar kabilesi: Ensar kabilesi.

KT 1 *O1 oldur kim kuvvatlandurdi seni, arka virmegi-y-ile ya'nî Bedr günü, daki müminler ile ya'nî **Ensar kabilesi**. 8/62*

Ev Çalabı'sı/Tañrısı: (RAB). Ev (Kābe) Rabbi.

KT 1 *Pes tapsunlar uşbu **Ev Çalabı'sına**. 106/3*

KT 2 *Pes 'ibādet eylesünler bu **ev Tañrısına**. 106/3*

Ev yiri: Ev yeri. "Kābe'nin yeri".

KT 1 *Daki ol vakt kim, bellü eyledük İbrahim'e **Ev yirini**, kim Ortak eyleme bana neseneyi. 22/26*

Evs kabilesi: Evs kabilesi.

KT 1 *Daki dirşürdi gönülleri arasını ya'nî **Evs kabilesi**-y-ile Hazrec kabilesin. 8/63*

Fāsıklar sarayı: Fasıklar sarayı.

KT 1 *Sonra gösterem size **fāsıklar sarayını** ya'nî tamu, yā Mısr. 7/145*

Faşl günü: Fasıl (ayırma) günü "hak ile batılın ayrılacağı gün".

KT 2 *Bu **faşl gündür**, sizi cem' eyledük, ilerüki ümmetleri dağı. 77/38*

Fazl/Kerem issi: Lütuf, kerem sahibi (Allah).

KT 1 *Daki bayık Çalabun, **fazl issidür** adamılar üzere; velikin eyregi anlarun şükr eylemezler. 27/73*

KT 2 *Dağı senüñ Tañrıñ **kerem issidür** ādemiler üstine. Lîkin anlaruñ çoğı şükr Eylemezler. 27/73*

Fîl kavmi: Fil kavmi.

KT 2 *Görmez misin yā Muhammed senüñ Tañrıñ nice iş işledi **fîl kavmine** ki sulţānları Ebrāhe-y-idi. 105/1*

Fir'avn kavmi: Firavun kavmi.

KT 2 ***Fir'avn kavmi** gibi, dağı anlar gibi kim Fir'avn kavminden burun idi, yalanladılar bizüm āyetlerümüzi. 3/11*

Firdevs uçmakları: Firdevs cennetleri.

KT 1 *Daki işlediler eyü işler; oldı anlarun için **Firdevs uçmakları**.18/107-108*

KT 2 *Tahkik ol kişiler kim iman geturdiler, dahi 'amel-i salih islediler, anlara Firdevs uçmaqlarını menzil kilduk. 18/107*

Ganimet malı: Ganimet malı.

KT 2 *Sorarlar saña yā Muhammed ganimet malından.. 8/1*

Gice namāzı: Gece namazı.

KT 1 *Dakı kovma anları kim taparlar Çalabı'larına, irtē ya'nī irtē namāzı, dakı gice ya'nī gice namāzı. 6/52*

Giñ rahmet issi: Geniş rahmet sahibi (Allah).

KT 2 *Pes eger seni yalanlasalar yā Muhammed eyit: Sizüñ Çalabuñuz giñ rahmet issidür, dahi kayıtmaz anuñ 'azābı yaman kavmden. 6/147*

Girçeklik önürdici: Gerçeklik (doğruluk) rehberi “doğruluk makamı”

KT 1 *Korkıdu habar vir ādemīlara, dakı muştıla anlara kim iman geturdiler, kim bayık anlarundur girçeklik önürdici ya'nī salih ameller kim ilerü duttilar, Çalabı'ları katında.10/2*

Girü koparılmak günü: Geri koparıma (çıkartılma) günü “yeniden dirilme günü”.

KT 1 *Pes uşbudur, girü koparılmak günü; velikin siz bilmez oldunuz idi. 30/56*

Gündüz firışteleri: Gündüz melekleri.

KT 1 *dakı irtē okımağı ya'nī irtē namāzı, bayık irtē okımağı, oldı hazır olunmuş ya'nī gündüz firışteleri-y-ile dün firışteleri. 17/78*

Hac ayları: Hac ayları.

KT 2 *Hac ayları bilinmiş aylardur. 2/197*

Hac erkānları: Hac esasları.

KT 2 *Dahi kim ki ta'zīm eylese hac erkānlarını, tahkik ol yürekler yahşılığındandur. 22/32*

Hac günleri: Hac günleri.

KT 2 *Kim ki kurbān eyleyecek bulmasa üç gün oruç dutsun hac günlerinde ve yidi gün ehline döngende. 2/196*

Hac nişanları: Hac nişanları, alāmetleri.

KT 1 *Ol dakı her kim ulular-ısa hac nişanlarını, bayık ol gönüller sakınmağudandur. 22/32*

Hac vakti: Hac zamanı.

KT 1 *Pes her kim bulmaya ya'nî kurbāni, üç günler oruçdur **hac vaktında** ya'nî ol üç gün ki sonı arafa günü ola. 2/196, 197*

Hacce'l vidā' günü: Veda haccı günü.

KT 1 *Bugün ya'nî **hacce'l vidā' günü** ümitsüz oldı anlar kim kâfir oldılar. 5/3*

Hak okımağı: Gerçek dua.

KT 1 *Anundur **hak okımağı** ya'nî “La-ilāhe illa 'llah” demek, yâ ihlās-ıla du'a eylemek. 13/14*

Hâsidler şerri: Haset edenlerin şerri.

KT 2 *Eyit yâ Muhammed: Şığınurın şabāhı yaradan Tañrıya , **hâsidler şerrinden** kaçan ki hased ideler. 113/5*

Hayr kulakı: Hayırlı kulağı (Hz. Muhammed).

KT 1 *Eyit: **Hayr kulakıdır** sizün; inanur Tañrı'ya, daki inanur mu'minlere. 9/61*

Hayr yolu: Hayır yolu.

KT 1 *Daki yol gösterdik ana, **hayr yolın**, şer yolın. 90/10*

Hazrec kabilesi: Hazrec kabilesi.

KT 1 *Daki dirşürdi gönülleri arasını ya'nî Evs kabilesi-y-ile **Hazrec kabilesin**. 8/63*

Helâklik/Helâk sarayı: Helâklik /helak sarayı “cehennem”.

KT 1 *Daki indürdiler kavumlarını **helâklik sarayına**, tamuya? Gireler ana; daki ne yavuz oldı turmak ya'nî turmak yiri! 14/28-29*

KT 2 *Dağı indürdiler kavmlerin **helâk sarayına**. Tamuya gireler aña. Dağı ne yaman turağ yir oldı. 14/28, 29*

Hikmet issi: Hikmet sahibi (Kur'an).

KT 1 *Daki bayık ol ya'nî Kur'an,... bizüm katumuzda yücedür, **hikmet issidür**. 43/4*

Hikmet(ler) issi/eyesi: (HAKİM). Hikmet sahibi (Allah).

KT 2 *Dağı ol Allāh emrine gālibdür, **hikmetler issidür**. 62/3*

KT 2 *Tahkik sensin gāyetde bilici, **hikmet eyesi**. 2/32*

Hisab günü: Ahirette yargı günü. 38/16, 53

KT 1 *İy Çalabumuz! İvdür bizüm için bitümüzi -yā ülüümüzi azabdan-, **hisab gününden** ilerü. 38/16*

KT 2 *Dağı eyitdiler: Yā Rabbenāl, tizlet bize naşibümüzi ‘azābdan **hisab gününden** öñdin. 38/16*

Hūd kavmı: Hud kavmi.

KT 1 *İy, helāklik olsun ‘Ada, **Hūd kavmı**. 11/60*

Huneyn günü: Huneyn (savaşı) günü.

KT 2 *Taḥkīk nuşret virdi size Tañrı Ta‘ālā çok yirlerde, **Huneyn gününde**. 9/25*

Hür kızları: Huri kızları.

KT 2 *Dağı yanlarında otura **hür kızları** ki aralarında özgeye bakmazlar. 37/48*

İblis çerisi: İblis askeri.

KT 1 *Dakı kındur haykır anlarun üzere, atlularun-ıla, dakı yayalarun-ıla ya‘nī her atlu, yaya kim Tañrı ma’sıyatındadır, **iblis çerisidür**. 17/644*

İbrāhim dīni: İbrāhim dini.

KT 1 *Dakı kim rağbatı gidere **İbrāhim dīninden**, illa ol kim bilmedi -yā helāk eyledi gendüzini. 2/130*

KT 2 *Terk eylemez **İbrāhīm dīnini** illā ‘ağlsuz olan kişi nefsinde. 2/130*

İbrāhim kavmı: İbrahim kavmi.

KT 1 *Gelmedi mi anlara habarı, anlarun kim anlardan ilerü-di ... dakı, **İbrāhim kavmu**... 9/70*

KT 2 *Gelmedi mi özlerine ḥaberi ol ümmetlerüñ ki kendülerinden önce geçdiler ... dağı **İbrāhīm kavmi** gibi. 9/70*

İbrāhīm maḳāmı: İbrāhim makamı.

KT 2 *Dağı idinüñüz **İbrāhīm maḳāmını** namāz kılacek yir. 2/125*

İbrāhim milleti: İbrahim milleti.

KT 1 *Pes uyun **İbrāhim milletine**, müsülmen-iken. 3/95*

KT 2 *Dağı uydı **İbrāhīm milletine** aru i‘tikād-ıla? 4/125*

İbrāhīm zürriyeti: İbrāhim zürriyeti.

KT 2 *Taḥkīk biz virdük **İbrāhīm zürriyetine** kitābı, ḥikmeti dağı. 4/54*

İkindü namāzı: İkinci namazı.

KT 1 *Dakı tururun namazı, gündüzün iki kırañında ya 'nī erte, dakı öyle, dakı ikindü namazları; dakı ilk bölüklerde giceden ya 'nī ahşam dakı yatsu namāzı.*
11/114

İnam isleri: İtimat (adalet) sahibi.

KT 1 *Tanuklığı aranızun, kaçan hazır oldu birünüze ölüm; vası(y)yat vaktında, ikidür **inamlık isleri** sizlerden ya 'nī dindeş yā hısım.* 5/106

İncir yaprağı: İncir yaprağı “Hz. Ādem ile Havva'nın mahrem yerlerini örttüklerine inanılan yaprak”.

KT 1 *Dakı turakdurdı ol iki, ulaştırurlar dikerler ol iki üzere, uçmak yaprağından ya 'nī **incir yaprağı**.* 7/22

İntikām issi: (ZŪ'NTİKĀM). İntikam sahibi (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta'ālā 'Azīz degül midür? **İntikām issi** degül midür?*

İrte okımağı: Erte (sabah) namazı.

KT 1 *Dakı **irte okımağı** ya 'nī erte namāzı, bayık **irte okımağı**, oldu hazır olunmuş ya 'nī gündüz, firışteleri-y-ile dün firışteleri.* 17/78

İsa yāranları: İsa yarenleri “havārileri”.

KT 1 *Eyitti Havarılar ya 'nī **İsa yaranları**: Biz Tañrı'nun arka viricilerivüz.* 3/52

İslām dīni: İslam dini.

KT 1 *İy oğlanlarım! Bayık Tañrı üyürdi sizün içün din ya 'nī **İslām dīni**.* 2/132

KT 2 *Yā oğlanlarum, Tañrı Ta'ālā ihtiyār eyledi sizüñ-çün **İslām dīnini**.* 2/132

İsrā'ıl kavmi: İsrāil kavmi.

KT 2 *Şor Benī **İsrā'ıl kavmine** yā Muhammed, nice āyetler virdük anlara beyān idiciler.* 2/211

İş isleri: İş sahipleri “devlet adamları, Ulu'l-emr”.

KT 1 *Dakı eger döndürselerdi anı Yalavaç dapa, dahı **iş isleri** dapa ya 'nī ray ehli anlardan.* 4/83

İş issi: (VELİ). İş sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı yokdur sizün, Tañrı'dan ayruk, hiç **iş issi**; ne dagı arka virici.* 2/107

Ka'be yiri: Kâbe yeri.

KT 2 *Zikr eyle yâ Muhammed ol günü ki bellü eyledük İbrâhîme **Ka'be yirini**.*

Baňa şirk getürme, didük. 22/26

Qadr gicesi: Kadir gecesi.

KT 1 ***Qadr gicesi**, yigrekdür bin aydan. 97/3*

KT 2 *Qadr gicesi, **Qadr gicesi** efdaldür biñ aydan. 97/3*

Kâfir şa'ırları: Kâfir şairleri.

KT 1 *Dakı şa'ırlar ya 'nî **kâfir şa'ırları**, uyar anlara azgunlar. 26/224*

Qan isleri: Kan sahipleri.

KT 1 *İlla kim sadaka eyleyeler ya 'nî **kan isleri**, depeleyene 'afv eyleyeler, pes nesene vâcib olmaya. 4/92*

Kenâne kabilesi: Kenane kabilesi.

KT 1 *Dakı ol vakt kim ya 'nî Bedr çalışına giderken; bezedi, anlara şeytan amel-lerini ya 'nî **Kenâne kabilesi**. 8/48*

Qıgırışmak günü: Bağırıp çağırışma günü “mahşer günü”.

KT 1 *Bayık ben korkarın sizün üzere, **qıgırışmak gününden**. 40/32*

Qıyâmat günü: Kıyamet günü.

KT 1 *Dakı degül hiç köy, illa biz helak eyleyicilerüz anı, **qıyâmat gününden** ilerü ya azab eyleyicilerüz ana, azab katı. Oldı Ol Lavh'da yazılmış. 17/58*

KT 2 *Dağı hiç bir şehr ve iklim yokdur illâ biz anı hârâb ider-biz **qıyâmet gününden** burun. Yâ 'azâb ider-biz ehline, katı 'azâb eylemek. Ol levh-i mahfûzda yazılmışdur. 17/58*

Qıyâmet zelzelesi/deprenmesi: Kıyamet sarsıntısı. 22/1

KT 1 *İy âdemîlar korkun Çalabunuzdan; bayık **kıyâmat zezelesi** ulu nesenedür. 22/1*

KT 2 *İy âdem oğlanları, sizi yaradan Allâhdan şakınuñuz. Tahkîk **qıyâmet deprenmesi** ulu nesnedür. 22/1*

Kitab âyetleri: Kur'an âyetleri. 13/1

KT 1 *Şol ya 'nî uşbu sûra, **Kitab âyetleridür**. 13/1*

KT 2 *Ene'llâhu'r-rahmân. Şol **kitâb 'âyetleridür**. 13/1*

Kitab ehli: Kitap ehli.

KT 1 *Eyit: İy **Kitab ehli!** Geliün bir söz dapa. 3/64*

KT 2 *Eyit yā Muhammed **kitāb ehline**, Yehūdīlere ve Naşrānīlere: Geliünüz bir kelimeyi ki berāberdür sizūñle bizüm ortamuzda. 3/64*

Ꞗubba mezgiti: Kuba mescidi.

KT 1 *Turma anun iğinde hergiz; Mezgiti kim ya ‘nī Peygambar mescidi, yā **Kubba mezgiti**, temel urunıldı sakınmaklık üzere, ilk günden. 9/108*

Ꞗudret ‘azābı: (MUKTEDİR). Kudret azabı.

KT 2 *Onlar bizim Mūsāya virdigimiz āyetleriñ küllī sini tekzīb itdiler. Biz de onları gālibiyet ve **Ꞗudret ‘az ābı-y-la** yeñdik. 54/42*

Ꞗur’an öğütleri: Kuran öğütleri.

KT 1 *Daki yüz döndürmen andan, ol halda kim sizi işidürsüz ya ‘nī **Ꞗur’an öğütlerini**. 8/20*

Ꞗurayş kâfırları: Kureyş kâfirleri.

KT 1 *Bayık oldu sizün ya ‘nī **Ꞗurayş kâfırlarına**, Bedr günü, bir nişan iki bölük içinde kim irişdiler. 3/13*

Lût kavmı: Lut kavmi.

KT 1 *Yalan duttı **Lût kavmı**, mürsel peygambarları. 26/160*

KT 2 *Yalanladı **Lût kavmı** mürsel nebīleri. 26/160*

Lutf issi: (LATİF). Lütuf (iyilik) sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum, **lutf issidür** ana kim diler. 12/100*

Mağfiret issi: Mağfiret sahibi (Allah). 41/43

KT 2 *Taḥkīk senūñ Tañrıñ **mağfiret issidür**, ‘azābı daḥı katı düşmanlara. 41/43*

Mağbunluk günü: Aldanma günü “kâfirler için mahşer gününü”.

KT 1 *Ol gün kim dire sizi dirmek günü için, şol **mağbunluk günüdür** ya ‘nī kâfirlara. 64/9*

KT 2 *Ol gün ki cem‘ ide sizi Allāh dirmek gününe. Ol gün **mağbunluk günüdür**. 64/9*

Maşrıklar Çalabı'sı: (RAB). Doğunun Rabbi.

KT 1 *Gökler Çalabı'sı* dakı yirün, dakı anun kim ikisi arasındadır; **maşrıklar Çalabı'sı.** 37/5

Me'vā uçmakları/cennetleri: Meva cennetleri.

KT 1 *Dakı işlediler eyü işler; pes anlarundur Me'vā uçmakları.* 32/19

KT 2 *Anlara yaraqlanupdur Me'vā cennetleri 'amelleri sebebi-y-ile.* 32/19

Medyen isleri: Medyen sahipleri, halkı.

KT 1 *Dakı Medyen isleri ya 'nī Şu 'ayb kavmi, dakı dönmiş yir isleri ya 'nī Lût kavmi; geldi anlara yalavaçlar huccatlar ile.* 9/70

Medyen kabīlesi/şavmi: Medyen kabilesi/kavmi.

KT 1 *Dakı Medyen kabīlesi dapa ya 'nī viribidiük, anlarun karındaşı Şu 'ayb 'ı.* 7/85

KT 2 *Medyen şavmine dahı karındaş-ıdı Şu 'aybı peygamber gönderdük.* 7/85

Mekke kâfırları/kâfirleri: Mekke kâfirleri.

KT 1 *Korkıdursız anun-ıla Tañrı duşmanını, dakı sizün duşmanunuzu ya 'nī Mekke kâfırları.*

KT 2 *Dahı atlar bağlamağdan gâzâlığa korkutmağ-ıçunl anuñ bile Tañrı Ta 'âlâ duşmanlarını, dahı sizüñ duşmanlaruñuzu, Mekke kâfirlerinden dahı özge kâfirlerden.* 8/60

Mescidi'l Harām katı: Mescid-i Haram katı.

KT 1 *Dakı çalışman anlarun-ıla Mescidi'l Harām katında; tã çalışalar sizün-ile anda.* 2/191

Meş'aril harām katı: Müzdelife bölgesi.

KT 1 *Dakı kaçan kim dönesiz çoklığ-ıla Arafat tağından, añun Tañrı 'yı Meş'aril harām katında.* 2/198

Mu'minler müzdi: Müminlerin ödülü, sevabı.

KT 1 *Dakı bayık Tañrı zayı ' eylemez mu'minler müzdini.* 3/171

Muhammed peygamberliğı: Muhammed peygamberliğı.

KT 1 *Sor Yâkub oğlanlarına niçe virdük anlara nişan bellü ya 'nī Mûsa Peygamberliğın yâ Muhammed Peygamberliğın.* 2/211

Munāfiklar aybı: Münafıklar ayıbı.

KT 1 *Dakı kaçan kim indürinildi bir sūra ya'nī kim ol sūrada **munafıklar aybı** var. 9/127*

Mūsā asası: Hz. Musa asası.

KT 1 *Dakı eydürler: Nişe indürinilmedi anun üzere bir nişan ya'nī **Mūsā asası** gibi, Çalabı'sından. 10/20*

Mūsā kavmi: Musa kavmi.

KT 1 *Dakı duttı **Mūsā kavmi**, andan sonra altun gümüş eyinden anlarun, buzağu kim gövdedür anundur mölemek. 7/148*

KT 2 *Dağı idindi **Mūsā kavmi** özi mīkāta varduğdan şoñra özleriniñ altunlarından gümüşlerinden bir buzağu, āvāzı çıkardı şığır gibi. 7/148*

Mūsā kitābı: Musa kitabı “Tevrat”.

KT 1 *Dakı andan ilerüdür **Mūsā kitābı**, uyılınası nesene iken dakı rahmat. 46/12*

KT 2 *Bu kitābdan burun **Mūsā kitābı** imāmdur ve rahmetdür. 46/12*

Mūsā peygamberliği: Musa peygamberliği.

KT 1 *Sor Yākub oğlanlarına niçe virdük anlara nişan bellü ya'nī **Mūsā Peygamberliğin** yā Muhammed Peygamberliğin. 2/211*

Mūsā şahifeleri: Musāya gelen vahiyler.

KT 2 *Yā haber geldi mi özine **Mūsā şahifelerinde** olan nesneden. 53/36*

Mūsā tağı: Musa dağı “Sina Dağı”.

KT 1 *Tağ haqqı için ya'nī **Musa tağı**, 52/1*

Müfsidler yolu: Müfsitler (bozguncular) yolu.

KT 2 *Mūsā eyitdi qarındaşı Hārūna: **Halife ol benüm yirüme kavmümde didi.** Dağı eyelük eyle, dağı uyma **müfsidler yolına.** 7/142*

Mükātebler bahası: Mükatebler ücreti.

KT 1 *Dakı virdi malı, malı sever-iken -ya Tañrı'yı sever-iken- hısmılık islerine, dakı yetimlere, dakı miskinlere, dakı yol erine, dakı dileycilere, dakı **mükātebler bahasına.** 2/177*

Müsülmen şa'ırları: Müslüman şairleri.

KT 1 *İllā anlar kim ĩman getürdiler ya'nī müsülmen şa'ırları, daki işlediler eyü işler. 26/227*

Müsülmenlik karındaşlığı: Müslümanlık kardeşliği.

KT 1 *Pes her kim konıla ana ya'nī depeleyene, karındaşından nesene murād, müsülmenlik karındaşlığıdır. 2/178*

Müzd yolu: Sevap yolu.

KT 1 *Daki sağlarından ya'nī müzd yolından, daki sollarından ya'nī yazuk yolundan; daki bulmayasan eyregin anlarun, şükr eyleyiciler. 7/17*

Na'im uçmakları: Naim cennetleri.

KT 1 *Pes anlar kim ĩman getürdiler daki işlediler eyü işler, Na'im uçmaklarıdadur. 22/56*

Ni'met uçmakları: Nimet cennetleri.

KT 1 *daki givüre-dük anları ni'met uçmaklarına. 5/65*

Nikāh düğünü: Nikah düğünü "nikah kıymak".

KT 1 *Daki kasd eylemen nikāh düğünine; tā ire yazılmış vakt son müddetine. 2/235*

Nuĥ gemisi: Nuh gemisi.

KT 1 *Daki nişandur anlarun: Bayık biz yükletdük atalarını tolu gemiye ya'nī Nuh gemisi gibi; 36/41*

KT 2 *Bir āyet dađı anlara ki getürdük zürriyetlerini Nūĥ-ıla, řolmiř gemi içindeki Nūĥ gemisidir. 36/41*

Nūĥ kavmı: Nuh kavmi.

KT 1 *Yalan duttı anlardan ilerü Nūĥ kavmı, daki bölükler anlardan sonra. 40/5*

KT 2 *Yalanladı anlardan burun nebīleri Nūĥ kavmi, aĥzāb dađı Nūĥ kavminden řoñra. 40/5*

Nur tağı: Nur Dağı.

KT 1 *Ol vakt kim ol iki inde-y-idi ya'nī Nur tağında. 9/40*

Od azābı: Ateş azabı.

KT 1 *Dadun od azābın, ol kim oldunuz anı yalan dutarsız. 32/20*

KT 2 *Dağı eyidile anlara ki daduñuz ol od ‘azābını ki siz anı yalanladuñuz.*
32/20

Od isleri: Ateş (cehennem) sahipleri, cehennemlikler.

KT 1 *Dakı bayık yavuz işlüler, anlardur od isleri.* 40/43

Od odunları: Cehennem odunlar, cehennemlikler.

KT 1 *Dakı şunlar od odunlarıdır.* 3/10

Od yakası: Ateş yakası “cehennemlik”.

KT 1 *Evet ya ‘nī od yakasıdır. Her kim kazanur-ısa yavuz işi, dakı kaplar-ısa anı yazuğı ya ‘nī tevbesüz ölse; şunlar od isleridir.* 2/81

Ol gün vaqtı: O gün vakti “kıyamet günü”.

KT 2 *Ol gün vaqtına degin ki bilinmişdür.* 15/38

Oruç gicesi: Oruç gicesi.

KT 1 *Halāl olındı size oruç gicesi, ol nesene kim adın eyitmek çirkindir; avrat-larunuz dapa.* 2/187

KT 2 *Halāl oldı size oruç gicelerinde cimā‘ eylemek ‘avratlarıñuza.* 2/187

Ölüm firiştesi: Ölüm meleği, Melekü’l Mevt.

KT 1 *Eyit: Canunuz ala sizün, ölüm firiştesi, ol kim konılmışdur size.* 32/11

Öyle namāzı: Öğlen namazı.

KT 1 *Turur namāzı, ırımağı vaktından güneşün ya ‘nī öyle namazı dakı kindü namāzı, ta gice karañulığına degin ya ‘nī ahşam namāzı dakı yatsu namāzı...* 17/78

Perrī bölügi: Periler (cinler) topluluğı.

KT 1 *İy perrī bölügi dakı ādami bölügi.* 55/33

Perriler atasın: Perilerin (cinlerin) atası.

KT 1 *Dakı yarattı perriler atasın, yalından oddan.* 55/15

Peygamberlik nişānı: Peygamberlik işareti, mucizesi.

KT 1 *Dakı her kim degşürür-ise Tañrı ni ‘metini ya ‘nī peygamberlik nişānın.*
2/211

Peygamber sıfatı: Peygamberlik sıfatı.

KT 1 *İy Kitab ehli! Bayık geldi size yalavacumuz; bellü eyler size çok, anlardan kim oldunuz gizlersiz ya ‘nī Peyyambar sıfatını.* 5/15

Pîl isleri: Fil sahipleri.

KT 1 *Ay, bilmedün mi, nite işledi Çalabun **pil islerine**? 105/1*

Râhatlık cennetleri: Rahatlık cenneti, “Na‘im cenneti”.

KT 2 *Ol kişiler ki imân getürdiler ve ‘amel-i şâlih işlediler, anlara yaraqlanupdur râhatlık cennetleri. 31/8*

Rahmat issi: Rahmet sahibi (Allah).

KT 1 *Pes eger yalan dutarlar-ısa seni, eyit: Çalabunuz **rahmat issidür**, çün ya ‘nî tiz azâb eylemez. 6/147*

Ramazan ayı: Ramazan ayı.

KT 1 ***Ramazan ayı** oldur kim ündürinildi anun içinde Kur’an. 2/185*

KT 2 ***Ramazân ayı** oldur kim indürildi anuñ içinde Qur’ân. 2/185*

Ray ehli: Fikir ehli.

KT 1 *Dakı eger döndürselerdi anı Yalavaç dapa, dakı iş isleri dapa ya ‘nî **ray ehli** anlardan; bile-di anı. 4/83*

Râz issi: Sır sahibi “Hz. Musa”.

KT 1 *Dakı kığırduk ana, Tur tağı yanasından, sağ yanı. Dakı yakın eyledük anı, **râz issi**. 19/52*

Resûlu’llâh muhâlefeti: Resulullah muhalefeti.

KT 2 *Dahı **resûlu’llâh muhâlefeti**-le ve kaçan saña gelseler taḥiyyet iderler saña ol nesne-y-ile ki Allâh saña taḥiyyet itmedi ve eydürler yüreklerinde. 58/8*

Rızık firişteleri: Rızık melekleri.

KT 1 *Ravân olıcılar ḥakkı için, geñezlig-ile ya ‘nî gemiler, dakı kısmat eyleyiciler ḥakkı için, işi ya ‘nî **rızık firiştel**. 51/1-6*

Şabâḥ namâzı: Sabah namazı.

KT 2 ***Şabâḥ namâzın** dahı durğur. Tahkîk şabâḥ namâzında feriştehler ḥâzır olurlar. 17/78*

Şağ yan isleri/ eyeleri: Sağ yan sahipleri (amel defteri sağdan verilenler).

KT 1 *Pes isleri sağ yanun, ne nesedür **şağ yan isleri** ? 56/8*

KT 2 *Şağ yan eyeleri, **şağ yan eyeleri** kimdür? 56/8*

Şakımcılar sarayı: Sakımcılar sarayı “takva sahiplerinin yurdu”.

KT 1 *Dakı āhırat sarayı yiğrekdür. Dakı ne eyü oldı **sakımcılar sarayı**. 16/30*

Şakınmak tonı: Takva elbisesi.

KT 1 *Dakı kıymatlı ton -yā görünür ton dakı **sakınmak tonın** ya ‘nī īman, yā sālīh amel yā çalış tonı. 7/26*

Şālīh kavmı: Salih (peygamber) kavmi.

KT 1 *Kazanmasun size tartışmağum kim, ire size beñzeri anun kim irdi Nuh kav-
mına, yā Hūd kavmına, yā **Sālīh kavmına**. 11/89*

KT 2 *Sizi yamanlığa düşürmesün baña düşman olmak ki yitişür size Nūh kavmine
yitişen muşībet gibi yā Hūd kavmine yitişen gibi yā **Şālīh kavmine** yitişen gibi.
11/89*

Saray yavuzlğı: Saray(ın) kötüsü “cehennem”.

KT 1 *Dakı anlarundur **saray yavuzlğı** ya ‘nī, tamu. 13/25*

KT 2 *Anlaruñdur la‘net, dañı anlaruñdur **sarāy yavuzluğı**. 13/25*

Sebt günü: Sebt (cumartesi) günü

KT 2 *Gelürdi anlara balıklar **sebtleri güninde** yügürüşüp, **sebt günü** olmaduğda
gelmezdi. 7/163*

Selāmat sarayı: Selamet sarayı “cennet”.

KT 1 *Anlarundur **selāmat sarayı** ya ‘nī, uçmak, Çalabı’ları katında. 6/127*

Semûd kavmi: Semûd kavmi.

KT 1 *Dakı **Semûd kavmi** dapa, karındaşlarını Sālīh’i ya ‘nī viribidük. 11/61*

KT 2 *Dañı viribidük **Semûd kavmine** kardaşları Şālīh peygamberi. 11/61*

Sidreti’l müntehā katı: Sidret’ül müntehâ katı.

KT 1 *Dakı bir gez gökden inerken, Cebreyil’i tamam suratı-la gördi, **Sidreti’l-
müntehā katında** ya ‘nī ol bir ağaçdur, ‘arş sağında. 53/13-14*

KT 2 *Tahkīk gördi anı bir kez dañı **sidrü’l-müntehā katında**. 53/13-14*

Şubh Çalabı’sı: (RAB). Sabahın Rabbi.

KT 1 *Eyit; sığınurun **subh Çalabısına** -yā tamudağı dere, yā tamudağı kuyu, -yā
halk-, şerrinden anun kim yarattı. 113/1-2*

Süleymān mülki: Süleyman mülki.

KT 2 *Dağı uydılar sihrlere kim okurdu şeytānlar, virürlerdi Süleymān mülki üstine. 2/102*

Süleyman pādīşahlığı: Süleyman padişahlığı.

KT 1 *Dakı uydılar ya 'nī cuhudlar ana kim okırlardı divler ya 'ni cadulık ilmi, Süleyman pādīşahlığı vaktında. 2/102*

Şenbe günü: Şenbe (cumartesi) günü.

KT 1 *Dakı bayık bildüüz anları kim haddan geçdiler ya 'nī balık avladılar, sizlerden, şenbe güninde. 2/65*

Şer yolu: Kötülük yolu.

KT 1 *Dakı yol gösterdik ana, hayr yolın, şer yolın. 90/10*

KT 2 *Dağı aña hayr-ıla şer yolın göstermedük mi? 90/10*

Şeytan bölüğü: Şeytan bölüğü “şeytan taraftarları, topluluğu”. 58/19

KT 1 *Galib oldı anların üzere şeytan, pes unıtdurdu anlara Tañrı zikrini, şunlar şeytan bölügidür. Ay, bayık şeytan bölüğü, anlar zıyanlılardır. 58/19*

Şeytan dostları: Şeytan dostları.

KT 1 *Pes çalışsun şeytan dostları-y-ıla; bayık yavuz sanmağı şeytānun, oldı za 'ıf. 4/76*

KT 2 *Pes şavaş eyleñüz şeytān dostları bile. Taḥkik şeytān mekri çatı za 'ıf. 4/76*

Şeytan işi: Şeytan işi.

KT 1 *İy anlar kim iman getürdiler! Bayık süci, dakı kımār oynamak, dakı dakı butlar, dakı oklar kim anun-ıla kısmat eylerlerdi; arusuzdur şeytan işinden. 5/90*

KT 2 *İy imān getüren kişiler, taḥkik süci dağı kımār dağı şanemler harc eylemek dağı ezlām ki kāfir oyunıdır, necisdür, harāmdur, şeytān işlerindendür. 5/90*

Şeytān ittibā'ı: Şeytanın yandaşları.

KT 2 *Müstevlī oldı anlar üstine şeytān. Pes anlara unıtdurdu Tañrı Ta 'ālā zikrini. Anlar şeytān ittibā'idur. Bilmiş oluñ ki şeytān ittibā'ı ziyānlıdır. 58/19*

Şeytan kulları: Şeytan kulları.

KT 1 *Ol kim la 'nat eyledi Tañrı ana; dakı kakıdı anun üzere; dakı kıldı anlardan bûzineler ya 'nī yigitleri, dakı toñuzlar ya 'nī kocaları, dakı şeytan kulları. 5/60*

Şeytānlar karındaşları: Şeytanın kardeşleri.

KT 2 *Tahkīk müsrifler, şeytānlar karındaşlarıdır. Tahkīk şeytān kendiyi yara-*
dan Allāha kāfirdür. 17/27

Şu‘ayb kavmi: Şuayip kavmi. “Eyke halkı, Hz. Şuayb’ın peygamber olarak gönderildiği kavim.”

KT 1 *Dakı bayık oldı bīse isleri ya ‘nī Şu‘ayb kavmi, zalımlar. 15/78*

KT 2 *Dahı eger Şu‘ayb kavmi dahı zālimler-idi. 15/78*

Ṭamu çevresi: Cehennem ateşinin kenarı.

KT 2 *Andan hāzır ider-biz anları ṭamu çevresinde dizleri üstine çöküp. 19/68*

Ṭamu isleri: Cehennem sahipleri “cehennemlikler”.

KT 1 *Dakı sorılmayasan ṭamu islerinden. 2/119*

Ṭamu odunu: Cehennem odunu.

KT 2 *Tahkīk siz tapduğunuz kimseler dahı Tañrıdan özge, ṭamu odunudur. Siz*
aña girseñüz gerek. 21/98

Ṭamu saklayıcıları: Cehennem saklayıcıları “cehennem bekçileri”.

KT 1 *Her kez kim birağınla anun içine bir bölük, sora anlara, saklayıcıları ta-*
munun: Ay, gelmedi mi size korkıdıcı. 67/8

Ṭamu tağları: Cehennem dağları.

KT 2 *Anı givürecegin ṭamu tağlarına. 74/17*

Ṭamu yimişi/zakkum: Zakkum.

KT 1 *Bayık yiyicilersiz ağaçdan zakkumdan ya ‘nī ṭamu yimişi. 56/52*

Ṭamu/Cehennem azabı: Cehennem azabı.

KT 1 *Dakı sakla anları ṭamu azabından. 40/7*

KT 2 *Dahı kırtar anları cehennem ‘azābından. 40/7*

Ṭamu/Cehennem ehli: Cehennem ehli, cehennemlikler.

KT 1 *Dakı, kığırdı a’raf isleri erenlere ya ‘nī ṭamu ehlinden, bilürler anları, an-*
larun nişānı-y-ıla. 7/48

KT 2 *Tahkīk müsrifler cehennem ehlidürler. 40/43*

Ṭamu/Cehennem kapuları: Cehennem kapıları.

KT 1 *Pes giriin ṭamu kapularına, ebed kalıcılarken anun içinde. Pes ne yavuz*

oldı turagı yiri, kibr eyleyicilerün. 16/29

KT 2 *Giriñüz **tamu** **kapularından**. Ebedi kalursız anda. Ne yaman varacak yirdür ol büyüklenenlere. 16/29*

KT 2 *Giriñüz **cehennem** **kapularına**. Ebedi kalursız anda. Ne yaman menzildür ol cehennem tekebbürlük idenlere. 40/76*

Ṭamu/Cehennem odı: Cehennem ateşi.

KT 1 *Ol gün kim kızdurınıla anun üzere, **tamu odı** içinde. 9/35*

KT 2 *Kıyāmet güninde kızduralar anı **tamu odı** içinde. 9/35*

KT 1 *Dakı anlar kim kafir oldılar, anlarundur **cehennem odı**. 35/36*

KT 2 *Ve ol kişiler ki kâfir oldılar, **cehennem odı** anlar-çundur. 35/36*

Ṭamu/Cehennem yolu: Cehennem yolu.

KT 1 *İlla **tamu yolın** ya ‘nī küfr dīni, ebed kalıcılarken anun içinde. Dakı, oldı şol, Tañrı üzere geñez. 4/169*

KT 2 *İllā **cehennem yolına**, ebedi kalurlar anda. Dağı ol Tañrı Ta‘ālāya geñezdür. 4/169*

Tañrı anmağı: Tanrı anmağı “Allah’ı zikretmek”.

KT 1 *Dakı **Tañrı anmağı** ulurakdur.29/45*

Tanrı aruluğı: Tanrı arılığı “Allah’ın noksanlardan münezze olması”.

KT 1 ***Tañrı aruluğı**; dakı yüceldi andan kim ortak eylerler. 28/68*

Tañrı bölügi: Tañrı bölüğü “Allah’ın tarafında olanlar”.

KT 1 *Şunlar **Tañrı bölügidür**. Ay, bayık **Tañrı bölügi**, anlar kurtılıclardur. 58/22*

Tañrı destûrı: Tanrı izni.

KT 1 *Eyit: Her kim olur-ısa duşman, Cebreyil’e; pes bayık ol indürdi anı yanı Kur’an’ı gönliün üzere, **Tañrı destûrı**-y-ıla. 2/97*

Tañrı fazlı: Tanrı fazlı (lütfu).

KT 1 *Eyit: **Tañrı fazlı**-y-ıla ya ‘nī İslām, dakı rahmatı-y-ıla ya ‘nī Kur’an, şunun-ıla sevinsünler. 10/58*

Tañrı hadları: Tanrı hadleri (sınırları).

KT 1 *Dakı şol, **Tañrı hadlarıdır**; dakı her kim geçe **Tañrı hadlarından**, bayık zulm eyledi gendüzine. 65/1*

Taňrı kavlı: Tanrı kavli.

KT 1 *Anlar kim surlar **Taňrı kavlını**, berkitdüğinden sonra. 2/27*

Taňrı kelimeleri: Allah'ın sözleri, hükümleri.

KT 1 *Yokdur degşürmek, **Taňrı kelimelerine** şol, oldur zafar bulmak ulu. 10/64*

Taňrı mezigitleri: Tanrı mescitleri.

KT 1 *Dakı kim zälımırakdur andan kim, yığdı **Taňrı mezigitlerin** kim aňıla anun içinde adı anun. 2/114*

Taňrı nişanları: Tanrı nişanları (ayetleri).

KT 1 *Ancılayın döndürineler anlar kim, oldılar **Taňrı nişanlarına** inkār eylerler. 40/63*

Taňrı ni'meti: Taňrı nimeti (lütfu).

KT 1 *Dakı şükr eylen **Taňrı ni'metine**, eger olasız ana taparsız. 16/114*

KT 2 *Dağı şükr eyleñüz **ni'metlerini Taňrınıñ**, eger siz aña taparsañuz. 16/114*

Taňrı oğı: Tanrı oğı "Yahudilerin Üzeyir peygambere, Hristiyanların ise Hz. İsa'ya olan yakıştırmaları".

KT 1 *Dakı eyitti cuhudlar: Uzeyr **Taňrı oğıdur**. Dakı eyitti nasrānular **İsā Taňrı oğıdur**. 9/30*

Taňrı Ta'ālā hidayeti: Tanrı hidayeti.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: **Taħkīk hidāyet Taňrı Ta'ālā hidāyetidür**. 3/73*

Taňrı Ta'ālā hizbi: Taňrı yolu.

KT 2 *Anlar hizbu'llāhdur. Bilmiş oluñ ki **Taňrı Ta'ālā hizbi** dünyā ve āhiret hayrına yitişdiler. 58/22*

Taňrı Ta'ālā keremi: Tanrı keremi.

KT 2 *Eyit: **Taňrı Ta'ālā keremi** bile, dağı rahmet bile sevinsünler. Ol yigrekdür dişürdükleri mällardan. 10/58*

Taňrı Ta'ālā korkusu: Tanrı korkusu.

KT 2 *Dağı **Taňrı Ta'ālā korkusun** unutmañ, yigrekdür. 7/26*

Taňrı Ta'ālā nuşreti: Tanrı yardımı.

KT 2 *īmān getürenler bile nebiye ne vaqt olur **Taňrı Ta'ālā nuşreti**? Bilmiş oluñuz **Taňrı Ta'ālānuñ nuşreti** yaqındur. 2/214*

Taňrı Ta‘ālā rāzılıđı: Allah’ın razılığı.

KT 2 *Dağı Taňrı Ta‘ālā rāzılıđı andan ulu menzildir. Ol ulu sa‘ādeteye yitişmek-
dür. 9/72*

Taňrı Ta‘ālā selāmı: Taňrı selamı.

KT 2 *Pes kaçan evlere girseñüz selām virüñüz biri birüñüze Taňrı Ta‘ālā
selāmın ki mübārekdür. 24/61*

Taňrı Ta‘ālā vekilligi: (VEKİL). Tanrı vekilligi.

KT 2 *Dađı yitişür Taňrı Ta‘ālā vekilligi. 4/81*

Taňrı yalavacı: Tanrı peygamberi.

KT 1 *Muhammed Taňrı Yalavacıdur. 48/29*

Taňrı zamānı: Tanrı zamanı “Allah’ın tayin ettiği vakit”.

KT 1 *Her kim oldu, ümid dutar Taňrı’yi görmege, bayık Taňrı zamānı ya’nı kı-
yamat vakti gelicidir. 29/5*

Taňrı/Allāh dīni: Tanrı/Allah dini.

KT 1 *Dakı göresin ādemīları, girürler Taňrı dīnine, bölük bölükler. 110/2*

KT 2 *Dağı görsek halkı ki gireler Allāh dīnine bölük bölük. 110/2*

Taňrı/Allāh mekri: Tanrı/Allah cezası.

KT 1 *İmin olmaya Taňrı mekrinden, illā kavm kim zıyanlılardır. 7/99*

KT 2 *Allāh mekrinden imin olmaz, illā kavm ki dünyā ve āhiret hayrın ziyān itdi-
ler. 7/99*

Taňrı/Allāh odı: Tanrı/Allah ateşi, cehennemi (Hutame).

KT 1 *Taňrı odıdur yandırılmış ol kim muttalı‘ ola ya’nı ire yürekler üze-
re. 104/6-7*

KT 2 *Allāh odıdur katı kızmış. Ol od ki odı yitişür yüreklere. 104/6-7*

Taňrı/Taňrı Ta‘ālā ‘ahdi: Tanrı ahdi “Allah’a verilen söz”.

KT 1 *Dakı yirine getirün Taňrı ahdını, ol vakt kim ahd kavlı eyledüñüz. 16/91*

KT 2 *Dađı yirine getirüñüz Taňrı Ta‘ālā ‘ahdini kaçan ‘ahd eyleseñüz. 16/91*

Taňrı/Taňrı Ta‘ālā āyetleri: Tanrı āyetleri.

KT 1 *Ay, bakmadun anı anlara kim tartışurlar Taňrı āyetlerinde? 40/69*

KT 2 Görmez misin ol kişileri ki çekişürler **Tañrı Ta‘ālā** ayetlerinde? Niçe haqdan şarf olurlar? 40/69

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā azābı: Allah'ın azabı.

KT 1 Eyit: Kim saklar sizi, gice dakı gündüz, Tañrı'dan ya 'nī **Tañrı azabından?** 21/42

KT 2 Eyit yā Muḥammed: Kim şaqlar sizi gicede ve gündüzde **Tañrı Ta‘ālā ‘azābından?** 21/42

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā buyruğı: Tanrı buyruğı.

KT 1 Geldi **Tañrı buyruğı** ya 'nī yakın oldı kıyamat. Pes ivdüirmek istemen anda. 16/1

KT 2 **Tañrı Ta‘ālā buyruğı** geldi. Pes anı tizletmeñüz. 16/1

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā korkusu: Allah korkusu.

KT 1 Dakı bayık bir nicesi oldur kim aşğa iner dağ depesinden **Tañrı korkusundan.** 2/74

KT 2 Dağı ol taşlaruñ nicesi düşer yüce tağlardan, pāre pāre olur **Tañrı Ta‘ālā kırkusundan.** 2/74

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā la‘natı: Tanrı laneti

KT 1 Pes kılalum **Tañrı la‘natın** yalancılar üzere. 3/61

KT 2 Dağı kılalum **Tañrı Ta‘ālā la‘neti** yalancılar üstine. 3/61

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā nûrı: Tañrı nuru “Kur’an”.

KT 1 Dilerler kim söyündüreler **Tañrı nûrını;** ya 'nī Kur‘ ān'ı, ağızları-y-ıla. 9/32

KT 2 Söyündürmek isterler **Tañrı Ta‘ālā nûrını** ki Muḥammed risāletidür ağızları bile. 9/32

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā rahmatı: Tanrı rahmeti.

KT 1 Dakı amma anlar kim ağardı yüzleri; anlarun **Tañrı rahmatı** içinde; anlar anun içinde ebed kalıcılardur. 3/107

KT 2 Ve ammā ol kişiler kim ağardı yüzleri. Pes anlar **Tañrı Ta‘ālā rahmetinde** hemīşe cennetde kalurlar. 3/107

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā rûzısı/rızķı: Tañrı rızķı.

KT 1 *Yin dakı için Tañrı rûzısından.* 2/60

KT 2 *Yiñüz ve içüñüz Tañrı Ta‘ālā rızķından.* 2/60

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā va‘dası: Tanrı sözü, vaadi.

KT 1 *Tañrı va‘dası; yalan eylemez Tañrı va‘dayı.* 39/20

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā va‘desidür. Dağı Allāh va‘desine hilāf eylemez.* 39/20

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā zikri: Tanrı zikri.

KT 1 *Pes vay katı gönüllülere Tañrı zikrinden!* 39/22

KT 2 *Vay yürekleri katı olanlara Tañrı Ta‘ālā zikrinden.* 39/22

Tebük gazāsı/dokuşı: Tebük savaşı.

KT 1 *Sevindi girü kalınmışlar ya ‘nī Tebük gazāsına varmayanlar, oturmakları-y-ıla Tañrı yalavacı ardınca.* 9/81

KT 1 *Bayık istediler fitneyi ilerüden ya ‘nī Tebük dokuşından ilerü.* 9/48

Tesnīm çeşmesi: Tesnim çeşmesi.

KT 1 *Dakı katılmışı ol sücinün, Tesnīm çeşmesindendir.* 83/27

Teşrik günleri: Teşrik günleri.

KT 1 *Dakı añun Tañrı ‘yı ya ‘nī namazlar ardınca tekbir eylen günler içinde sa-ğıslanmış ya ‘nī teşrik günleri.* 2/203

Tevrit sanduğı: Tevrat sandığı.

KT 1 *Bayık pādışahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya ‘ni Tevrit sanduğı-y-ıdı.* 2/248

Tur tağı: Tur Dağı.

KT 1 *Dakı kığırduk ana, Tur tağı yanasından, sağ yanı.* 19/52

KT 2 *Dağı nidā eyledük aña Tūr tağınıñ sağ yanından.* 19/52

Turmak yiri: Durma, varma yeri “cehennem”.

KT 1 *Gireler ana; dakı ne yavuz oldu turmak ya ‘nī turmak yiri!* 14/29

Tübbe‘ kavmı: Tübbe kavmi.

KT 1 *Semûd dakı ‘Ad dakı Fir‘avn dakı Lut karındaşları dakı bīse isleri dakı Tübbe‘ kavmı. Dükeli yalan duttı yalavaçları, pes vācib oldu azābum.* 50/12-14

KT 2 *Şu ‘ayb kavmi dağı, Tubba‘ kavmi dağı, barçası yalanladılar peygamberleri. Pes vâcib oldu anlara ‘azâbum. 50/14*

Uçmak ameli: Cennet ameli.

KT 1 *Dakı geñez eyleyevüz sana, geñezi ya ‘nî ta ‘atı, ya ‘nî uçmak amelini sana geñez eyleyevüz. 87/8*

Uçmak/Cennet ehli: Cennet ehli.

KT 1 *Eyittiler ya ‘nî uçmak ehli. 7/50*

KT 2 *Dağı çağıra cehennem ehli uçmak ehline ki. 7/50*

KT 2 *Anlar cennet ehlidür, anlar cennet içinde ebedî kalurlar. 2/8*

Uçmak isleri/eyeleri: Cennetlikler.

KT 1 *Dakı anlar kim îman getürdiler, dakı işlediler eyü işler, şunlar uçmak isleridür; anlar anun içinde ebed kalıcılardur. 2/82*

KT 2 *Anlardur uçmak eyeleri, anlar anuñ içinde ebedî kalurlar. 10/26*

Uçmak kavmi: Cennet kavmi, topluluğı.

KT 1 *Pes ilerü geldi bir niceleri bir nicelere ya ‘nî uçmak kavmi sorışurlar. 37/50*

Uçmak yaprağı/yapraqları: Cennet yaprağı “Hz. Ādem ile Havva’nın mahrem yerlerini örttükleri yaprak”.

KT 1 *Dakı turakdurdı ol iki, ulaşdururlar dikerler ol iki üzere, uçmak yaprağından ya ‘nî incir yaprağı. 7/22*

KT 2 *Dağı başladılar bulmağa ikisi üstlerine cennet yapraqlarından. 7/22*

Uhud dokuşu: Uhut savaşı.

KT 1 *Eger yokanursa size zahm urmak ya ‘nî Uhud dokuşında. 3/140*

Ulu fazl issi: Ulu lütuf sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, fazl issidür ulu. 57/29*

Ulu gün ‘azābı: Ulu gün azabı.

KT 2 *Pes bölük bölük oldu aħzāb aralarında. Vay zālimlere ulu gün ‘azābından. 43/65*

Ululuk issi: (MECİD). Ululuk sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Ol öğülmişdür, ululuk issidür. 11/73*

Ululuk issi: (MUTEKEBBİR). Ululuk sahibi (Allah).

KT 1 *Pādīşah, gey arı, ayıbsuz, ĩmin eyleyici, toğru tanuk, beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi .59/23*

Ya‘ķūb ehli: Yakup (peygamber) ehli.

KT 2 *Dađı tamām ideçekdür ni ‘metlerini senüñ üstüñe, Ya‘ķūb ehline dađı. 12/6*

Ya‘ķūb kavmı: Yakup (peygamber) kavmi.

KT 1 *Dakı tamām eyleye ni ‘metini üzerüne dakı, Ya‘kub kavmı üzere ya ‘nī oğlanları. 12/6*

Yağşılığ yolu: İyilik, güzellik yolu.

KT 2 *Eger görseler her āyeti ĩmān getürmezler aña dağı, eger görseler yağşılığ yolu[nı] yol idinmezler anı, dağı eger görseler yamanlığ yolını anı yol idinürler. 7/146*

Yahūda sıbtı: Yahudi soyu.

KT 1 *Eyittiler: Nite ala anun pādīşahlık üzerümüze ya ‘nī padişahlık Yahuda sıbtında-y-ıdı. 2/247*

Ya‘ķūb ođlanları: Yakup ođlanları “İsrāil ođulları”.

KT 1 *İy Ya‘kub oğlanları! Anun ni ‘metümi, ol kim eylük eyledüm size. 2/40*

KT 2 *İy Ya‘ķūb ođlanları, añuñuz benüm ol ni ‘metlerümi kim virdüm size. 2/40*

Yamanlığ yolu: Kötülük yolu.

KT 2 *Dağı, eger görseler yağşılığ yolu[nı] yol idinmezler anı, dağı eger görseler yamanlığ yolını anı yol idinürler. 7/146*

Yanud günü: Yanıt günü “kıyamet günü”.

KT 1 *Uşbu, rüzılardır yanud güninde. 56/56*

Yarlığamak issi: Bağışlamak (mağfired) sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun yarlığamak issidür, dakı azab issidür ağrıdıcı. 41/43*

Yatsu namāzı: Yatsı namazı.

KT 1 *Dakı tururun namazı, gündüzün iki kırañında ya ‘nī ırte, dakı öyle, dakı ikindü namazları; dakı ilk bölüklerde giceden ya ‘nī ahşam dakı yatsu namāzı. 11/114*

Yazuğ yolu: Günah yolu.

KT 1 *Dakı sağlarından ya 'nī müzd yolından, dakı sollarından ya 'nī yazuk yolundan; dakı bulmayasan eyregin anlarun, şükr eyleyiciler. 7/17*

Yazuğlu yiyesis: Günahkârların yiyeceği “zakkum”.

KT 1 *Bayık zakkum ağacı, gey yazuklu yiyesisidür. 44/43-46*

Yemiş ağacı: Yemiş ağacı “Hz. Adem ve Havva’ ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç.”

KT 2 *Pes vesvese itdi aña şeytân. Eyitdi: İy Ādem, saña göstereyin mi bir yemiş ağacı ki andan kim yise ölmez, dağı bir mülk ki zāyil olmaz? 20/120*

Yūnus kavmi: Yunus kavmi.

KT 1 *İllā Yunus kavmi; ol vakt kim ĩman getürdiler. 10/98*

KT 2 *Lĳkin Yūnus kavmi ol ‘azābı gördükde ĩmān getürdiler. 10/98*

Zağğūm ağacı: Zakkum ağacı.

KT 1 *Bayık zakkum ağacı, gey yazuklu yiyesisidür. 44/43-46*

KT 2 *Tağğĳk zağğūm ağacı, yaman kişinüñ yimegidür. 44/43-44*

Zekāt malları: Zekāt malları.

KT 1 *Bayık sadakalar ya 'nī zekāt malları yohsullarundur, dakı miskinleründür, dakı işçileriündür, anun üzere ya 'nī zekāt diriciler. 9/60*

Zilhicce onı: Zilhicce onu.

KT 1 *İrte hağğı-çun, dakı on giceler hağğı çun ya 'nī Zil-hicce onı, yā Ramazan'un sonı onı. 89/2*

b. Tamlayanı Kelime Grubu Tamlanamı Tek Kelime (Basit/Türemiş) Olanlar

b1. Tamlayanı “Sıfat Tamlaması” Olanlar

Ağrıdıcı azab issi: Ağrıdıcı azab sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun yarlığamak issidür, dakı azab issidür ağrıdıcı. 41/43*

Ağrıdıcı gün azabı: Acı günün azabı.

KT 1 *Pes katı azabdur anlara kim şirk eylediler, ağrıdıcı gün azabından. 43/65*

Āhir zaman peyğambarı: Ahir zaman peyganberi.

KT 1 *Eydürler-idi: İlähî! Āhir zaman peyğambarı hağğı için bize arka virgil. 2/89*

Ayrı kimseler dīni: Ayrı, başka kimseler dini.

KT 2 *Dağı uymañuz andan ayrı kimseler dīnine. Az dağı fikr eylemezsiz. 7/3*

Dönecek yir görklülügi: Dönülecek yerin güzeli. “Cennet”.

KT 1 *Dakı bayık anundur, bizüm katumuzda, yakınlık dakı dönecek yir görklülügi ya ‘nī uçmak. 38/25*

Eyü işlüler bitisi: İyi işlilerin (iyilerin) defteri.

KT 1 *Bayık eyü işlüler bitisi, yidi kat gök üstindedür. 83/18*

Helāk idici gün ‘azābı: Helak edici gün azabı.

KT 2 *Dağı ben korqaram sizüñ üstüñüze helāk idici gün ‘azābından. 11/84*

Sihr idici ‘avratlar şerri: Sihir yapan kadınların şerri.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Şıgınurın şabāhı yaradan Tañrıya , dağı sihr idici ‘avratlar şerrinden dügmeler içinde. 113/4*

Şol yan isleri/ eyeleri: Sol yan sahipleri “amel defteri soldan verilenler”.

KT 1 *Dakı sol yan isleri, ne nese dūr sol yan isleri? 56/9*

KT 2 *Dağı şol yan eyeleri, şol yan eyeleri kimdür? 56/9*

Yakın dirlik gönenmeği: Dünya hayatı sevinci (menfaati).

KT 1 *İy ādemīlar! Bayık zulmunuz nefslerüñüz üzeredür, yakın dirlik gönenmeğidür. 10/23*

Yakın dirlik menfa‘atı: Dünya hayatı menfaati

KT 1 *Degül yakın dirlik manfa‘atı, āhıratdan, illa az ya ‘nī dünne dükeli, uçmağın. azacuğına göre azdur. 9/38*

Yaman kişiler fi‘li: Kötü kişilerin işi.

KT 2 *Dağı uymañuz yaman kişiler fi‘line. 26/151*

Yidi gökler Çalabı’sı: (RAB). Yedi göğün Rabbi.

KT 1 *Eyit: Kimdür yidi gökler Çalabı’sı, dakı ulu ‘arş Çalabı’sı? 23/86*

Yumşak dirlik uçmakları: Yumuşak dirlik cennetleri “Naim cenneti”.

KT 1 *Aka altlarından ırmaklar, yumşak dirlik uçmaklarında. 10/9*

b2. Tamlayanı “Sıfat-Fiil Grubu” Olanlar

Buyruktan çıkıcılar bitisi: Buyruktan çıkanların defteri.

KT 1 *Bayık buyruktan çıkıcılar bitisi, yidi kat yir altındadır. 83/7*

Düğünlere üriciler şerri: Düğümlere üfürenler şerri.

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına ... dakı üriciler şerrinden, düğünlere. 113/4*

Eyü işleyiciler müzdi: İyi işleyicilerin ödülü “iyiliğe çalışanların sevabı”.

KT 1 *Bayık Tañrı, zayı’ eylemez eyü işleyiciler müzdini. 9/120*

Fesād eyleyiciler yolu: Fesat eyleyiciler yolu.

KT 1 *Dakı eyitti Mûsā karındaşına Hārûn’a: Halife olgıl bana kavmum içinde; dakı eyü işle; dakı uyma fesād eyleyiciler yolına. 7/142*

Hüküm eyleyiciler hayrlısı: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Dañı sen hüküm eyleyiciler hayrlı[sı]sın. 7/89*

Kitāb’un bellü eyleyici ayetleri: Kur’an’ın belli eyleyici ayetleri.

KT 1 *Şol āyetleridür Kitab’un bellü eyleyici. 26/2*

Orandan geçiciler işi: Ölçüyü kaçıranların işi.

KT 1 *Dakı boyun virmen, orandan geçiciler işine ya ‘nī müşrikler. 26/151-152*

Yavuz dileyici şerri: Kötü dileyici şerri.

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına ... dakı yavuz dileyici şerrinden, kaçan yavuz diledi. 113/5*

Yazuk işleyiciler yolu: Günah işleyeciler yolu.

KT 1 *Dakı andayık ayırtlaruz āyetleri; dakı tā eşkere ola yazuk işleyiciler yolu. 6/55*

b3. Tamlayanı “İsim-Fiil Grubu” Olanlar

Eylük eylemek issi: İyilik etme (iyilik) sahibi (Allah).

KT 1 *Yazuk yarlıgayıcı, dakı tevbe kılmak kabul eyleyici, katı azablu, eylük eylemek issi. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir. 40/3*

Hakkı bātıldan ayırmaḡ günü: Hakkı batıldan ayırma günü.

KT 2 *Bu gün **hakkı bātıldan ayırmaḡ** gündür. Bu ol gündür ki siz anı yalanlar-
duñuz, diyeler. 37/21*

Hükme eylemek günü: Hükmetme günü, “ahirette görülecek olan hesap günü.” 37/21

KT 1 *Uşbu, **hükme eylemek** gündür, ol kim, oldunuz idi anı yalan dutarsız. 37/21*

Ḳatı ‘azāb eylemek issi: (ZÛ’NTİKĀM). Katı azab etme sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı bendeşsüzdür güci yeter, **katı azāb eylemek** issidür. 3/4*

Kin almaḡ issi: (ZÛ’NTİKĀM). Kin (intikam) alma sahibi (Allah).

KT 2 *Bayıḡ Allāh beñdeşsüzdür, **kin almaḡ** issidür. 14/47*

Ökünc/Öc almaḡ issi: (ZÛ’NTİKĀM). Öc alma sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı güci yiterdür, **ökünc almaḡ** issidür. 5/95*

KT 1 *Ay, degül mi Tañrı gālīb, **öc almaḡ** issi? 39/37*

Toḡru yol dutmaklık yolu: Doğru yolu tutmak yolu.

KT 1 *Dakı eger göreler, **toḡru yol dutmaklık yolın;** dutmayalar anı yol. Eger gö-
reler azgunlık yolın, dutarlar anı yol. 7/146*

Türbeden çıḡmaḡ günü: İnsanların kabirlerden çıktığı mahşer günü.

KT 2 *Ol gün ki işideler şayha **hakk-ıla.** Oldur **türbeden çıḡmaḡ** günü. 50/42*

b4. Tamlayanı “Baḡlama Grubu” Olanlar

Gün toḡusu/Maşrıḡ dakı gün batusu/maḡrib Çalabı’sı: (RAB). Doḡunun ve batının Rab-
bi.

KT 1 ***Gün toḡusu Çalabı’sı, dakı gün batusu** Yokdur Tañrı illā Ol; pes tut anı,
boyun tutıcı ya ‘nī arka virmege. 73/9*

KT 2 ***Maşrıḡ ve maḡrib Tañrısudur.** Andan özge tañrı yoḡdur. Pes anı barça iş-
lerde vekīl idin. 73/9*

Hārūnıla Mūsā tañrısı: (RAB). Harun ile Musa Tanrı’sı.

KT 2 *Pes cāzūlar secde idüp yire düşdiler. Eyitdiler: Biz **īmān** getürdük **Hārūnı-
la Mūsā tañrısına,** didiler. 20/70*

Hayr-ıla şer yolu: Hayır ile şer yolu.

KT 2 ***Daḡı aña hayr-ıla şer yolın** göstermedük mi? 90/10*

Heybet eyesi fazl ve kerem eyesi: (ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM). Heybet ve fazilet ve kerem sahibi (Alah).

KT 2 *Yüceldi Tañrı Ta 'ālānuñ adı, heybet eyesi, fazl ve kerem eyesi. 55/78*

Heybet issi ve kerem ve ihsān issi: (ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM). Heybet ve kerem ve ihsan sahibi (Allah).

KT 2 *Dağı bāķī kalur Tañrınuñ zātı, heybet issi ve kerem ve ihsān issi. 55/27*

Ƙuvvet ve Ƙudret issi: (KAVĪ). Kuvvet ve kudret sahibi (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā laṭīfdür Ƙullarına, rızƘ virür kime dilese. Dağı ol güçlü, Ƙuvvet ve Ƙudret issi, 'Azīzdür. 42/19*

b5. Tamlayanı “İkileme” Olanlar

YazuƘ müzd bitisi: Günah-sevap defteri “amel defteri”

KT 1 *Dakı kaçan bitiler açıla ya'ni yazuk müzd bitisi, 81/10*

c. Tamlayanı Tek Kelime (Basit/Türemiş), Tamlananı Kelime Grubu Olanlar

c1. Tamlananı “İsim-Fiil Grubu” Olanlar

Tañrı arka virmeği: Tanrı arka vermeği “Tanrı yardımı”.

KT 1 *Dakı anlar kim ĩman getürdiler anun-ıla: Kaçandur Tañrı arka virmeği? Bayık Tañrı arka virmeği yakındır ya 'nī eyidildi bunlara. 2/214*

c2. Tamlananı “Bağlama Grubu” Olanlar

Tañrı rahmatı dakı bereketi/ rahmeti, bereketleri: Allah'ın rahmeti ve bereketi.

KT 1 *Eyittiler: Acab mı görürsin Tañrı buyruğından? Tañrı rahmatı dakı bereketleri, üzerünüzedür, iy ev kavmı ya 'nī İbrahim. hanadanı. 11/73*

KT 2 *Feriştehler eyitdiler: Allāhuñ işini 'acebler misin? didiler. Tañrı rahmeti, bereketleri dağı sizün üstünüze olsun. 11/73*

I.2.6.3. Tamlayanı “İsim Tamlaması” Olan İsim Tamlamaları (Zincirleme İsim Tamlaması)

Āhırat müzdinin görki: Āhıret ödülünün (sevabının) güzeli.

KT 1 *Pes viridi anlara Tañrı dünje müzdini ya 'nī nusrat dakı ganimat, dakı āhırat müzdiniün görkini. 3/148*

Āhiret sevābının yahşısı: Āhiret nimetinin güzeli.

KT 2 *Pes viridi Tañrı Ta ‘ālā anlara dünyā sevābını, dağı yahşısını āhiret sevābınıñ. 3/148*

Ayne irtesi günleri: Cumartesi günleri.

KT 1 *Ol vakt kim geliür-idi anlara balıkları anlarun, ayne irtesi günleri anlarun; göriniciler iken. 7/163*

Benī İsrā’īl kavminüñ ahdi: İsrailoğulları kavminin ahdi “sözü”.

KT 2 *Dağı ol vaqt kim ‘ahdini aldık Benī İsrā’īl kavminiñ ki ‘ibādet eylemeñüz Tañrı Ta ‘ālādan başka kimseneye. 2/83*

Benī İsrāyil ahdi kavli: İsrailoğulları ahdi kavli “sözü”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim tuttık Benī İsrāyil ahdını kavlımı kim, tapmayasız illā Tañrı’ya. 2/83*

Cehennem Tamusunun kırañı: Cehennem ateşinin kenarı.

KT 1 *hazır eyleyevüz bunları, kırañına cehennem tamusunun -yā içine dizin çö-küplerken. 19/68*

Cehennem odınıñ ‘azābı: Cehennem ateşinin azabı.

KT 2 *Anlara daduñuz ‘azābı, dirüz. Dağı kāfirlere vardur cehennem odınıñ ‘azābı. 8/14*

Dünyā dirliğünüñ metā’ı: Dünya hayatının sermayesi, geçimi.

KT 2 *Pes degüldür metā’ı dünyā dirliğünüñ āhiret yanında, illā az ve haķır nes-ne. 9/38*

Dünyā dirliğünüñ gönenmegi: Dünya hayatının sevinci.

KT 2 *İy ādemīler degüldür sizüñ fesāduñuz illā nefsuñüz üstine. Gönenmegi dünyā dirliğünüñ. 10/23*

Fir‘avn kavmi ādeti: Firavun kavmi ādeti.

KT 1 *Fir‘avn kavmi ādeti gibi. Dakı anlar kim anlardan ilerü-di, yalan duttılar ayetlerümüzi. 3/11*

Gönül gözleri isleri: Gönül gözü sahipleri “basiret sahibleri”.

KT 1 *Bayık anun içinde ibretdür, gönül gözleri islerine. 24/44*

Huneyn çalışı günü: Huneyn savaşı günü.

KT 1 Bayık arka viridi size Tañrı, çok yirlerde, dakı **Huneyn çalışı günü**. 9/25

Qıyāmet gününün/günü ‘azābı : Kıyamet gününün azabı.

KT 1 Dakı anun gibi anun-ıla, ta satun alalar anun-ıla ya ‘nī gendüzileri-
ni, ‘azābından kıyāmat gününün kabul olunmaya anlardan. 5/36

KT 2 Dağı olsa bile fidā virseler **kıyāmet günü ‘azābından** kur tulmağ-ıçun,
kabül olmaya anlardan. 5/36

Kurbān bayramı günü: Kurban bayramı günü.

KT 2 Bildürmekdür Tañrı Ta ‘ālādan dağı resülinden kişilere **qurbān bayramı**
güninde ki Tañrı Ta ‘ālā bızārdur müşrik kâfirlerden ve resüli dağı bızārdur. 9/3

Mütekebbirler turağı yiri: Kibirlenenler durağı yeri “cehennem”.

KT 1 Pes ne yavuzdur, **mütekebbirler turağı yiri**. 40/76

Ŧamu odunuñ odunu: Cehennem ateşinin odunu.

KT 2 Dağı anlar **odunudur Ŧamu odunuñ**. 3/10

Tañrı evi katı: Tañrı evi katı.

KT 2 Dağı Őavařmañuz anlar bile **Tañrı evi katında** anlar Şavaşmayınca sizüñle
anuñ içinde. 2/191

Tañrı/Tañrı Ta ‘ālā dīni niřānları: Tanrı dini niřānları, işaretleri (Kurban).

KT 1 Develer sığırlar, eyledük anları size, **Tañrı dīni niřānlarından** size anun
içinde hayırdur. 22/36

KT 2 Develer-ile Őığırları size kılduğ **Tañrı Ta ‘ālā dīni niřānlarından**. 22/36

Yağşı kişiler ‘ameli bitiğı: İyi kişiler(in) ameli(nin) defteri.

KT 2 Tağkīk yağşı kişiler ‘ameli bitiğı yidi kat gök üstindedür. 83/18

Yanut günü issi: (MĀLĪK). Yanıt (hesap) gününün sahibi (Allah).

KT 1 **Yanut günü issi** ya ‘nī kıyāmat gününde hükm eylemege mālīk olan . 1/3

**a. Tamlayanı “İsim Tamlaması” Tamlananı “İsim-Fiil Grubu” Olan İsim Tamlama-
ları**

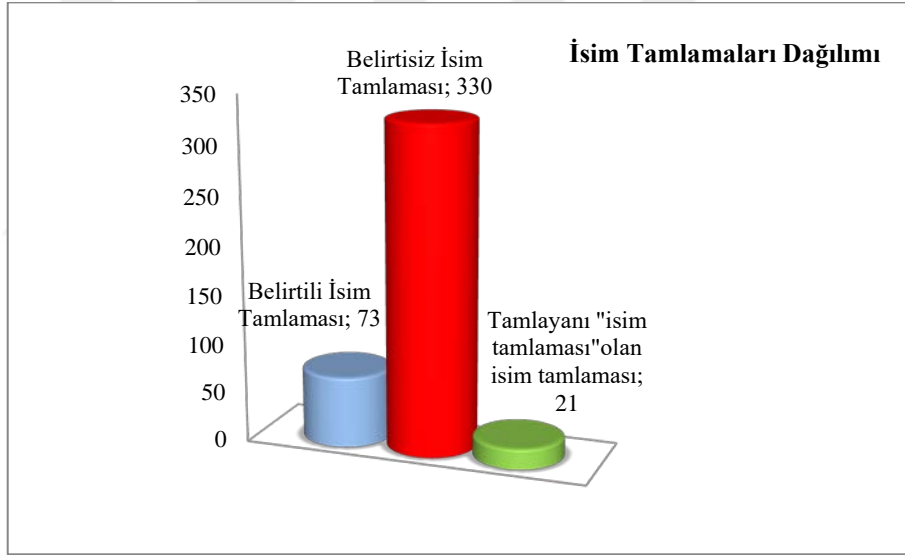
Dört ayun göz dutmağı: Dört ay göz tutmak (beklemek).

KT 1 Anlarun kim and içerler avratlarından **göz dutmağıdur dört ayun**. 2/226

İsim Tamlaması Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 6. İsim Tamlamaları Değerlendirme Tablosu

İsim Tamlamaları Değerlendirme Tablosu								
Belirtili isim tamlaması			Belirtisiz isim tamlaması			Tamlayanı İsim Tam. Olan İ.S.Tam.		
Tamlayan	Tamlanan	Sayı	Tamlayan	Tamlanan	Sayı	Tamlayan	Tamlanan	Sayı
Kelime	Kelime	25	Kelime	Kelime	290	İsim tamlaması	Kelime	20
Bağlama Grubu	Kelime	7	Sıfat tamlaması	Kelime	14	İsim tamlaması	İsim-Fiil Grubu	1
Sıfat-Fiil Grubu	Kelime	16	Sıfat-Fiil Grubu	Kelime	9	Toplam		21
Sıfat Tamlaması	Kelime	14	İsim-Fiil Grubu	Kelime	8	Tek kelimelik birimler toplam		315
Kelime	Bağlama Grubu	3	Bağlama Grubu	Kelime	6	Kelime grupları toplam		109
Kelime	Sıfat Tamlaması	4	İkileme	Kelime	1	İsim Tamlamaları Toplam		424
Kelime	Sıfat-Fiil Grubu	1	Kelime	Bağlama Grubu	1	Belirtili isim tamlaması oran %		17,2
Sıfat-Fiil Grubu	Sıfat-Fiil Grubu	2	Kelime	İsim-Fiil Grubu	1	Belirtisiz isim tamlam. Oran %		77,8
Sıfat-Fiil Grubu	İsim-Fiil Grubu	1	Toplam		330	Tamlayanı İ.T.Olan İ.T oran %		5,0
Toplam		73				Tek kelimelik birimler oranı %		74,29
						Kelime grupları oranı %		25,71

Şekil 10

Tespit edilen isim tamlamalarının sayısı toplam “424”. Bunlardan belirtili isim tamlamalarının sayısı “73”, belirtisiz isim tamlamalarının “330”, tamlayanı “isim tamlaması” olan isim tamlamalarının ise “21” örnekten oluşmaktadır.

Belirtili isim tamlamalarının “25”i tamlayanı veya tamlananı tek kelimedenden (basit ya da türemiş) oluşan örneklerdir. Tamlayanı kelime grubu, tamlananı tek kelime şeklinde olanlar kendi arasında sınıflandırılmıştır. Bunlardan “7”sinin tamlayanı “bağlama grubu” “16”sının sıfat-fiil grubu, “14”ünün sıfat tamlaması şeklinde olduğu görülmüştür. Tamlayanı tek kelime, tamlananı kelime grubu şeklinde olanlardan ise “3”ünün tamlananı bağla-

ma grubundan, “4”ünün sıfat tamlamasından ve “1”inin de sıfat-fiil grubundan meydana geldiği saptanmıştır. Hem tamlayan hem de tamlanan kısmı kelime grubu olan belirtili isim tamlamalarından “2”sinin her iki kısmı sıfat-fiil grubu ile, “1”inin ise tamlayanı sıfat-fiil grubundan, tamlananı ise isim-fiil grubundan kurulmuştur.

Belirtisiz isim tamlamalarından “290”ı tamlayanı ve tamlananı tek kelimededen (basit/türemiş) oluşmuş, “14” ünün tamlayanı sıfat tamlaması, “9”unun tamlayanı sıfat-fiil grubundan, “8”inin tamlayanı isim-fiil grubundan, “6”sının tamlayanı bağlama grubundan, “1”inin ise ikilemelerden oluşturulmuştur. Tamlananı kelime grubu olanlardan bağlama grubundan “1” ve isim-fiil grubundan “1” öbek tamlanan görevinde tespit edilmiştir.

Tamlayanı isim tamlamasından oluşan isim tamlamaları “20” örnekte tespit edilmiştir. Bunlardan biri tamlayanı “isim tamlaması” tamlananı “isim-fiil grubu” şeklinde oluşturulmuştur.

İsim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan birimlerinin %74,4’lük bir oranla tek kelimededen oluştuğu gözlemlenmiştir. %25,5’lik bir kullanıma sahip kelime grupları ile kurulan isim tamlamalarında ise sıfat-fiil grubunun, sıfat tamlamasının ve bağlama grubunun işlek bir kullanıma sahip olduğu saptanmıştır. İsim tamlamaları örnekleri içerisinde en yoğun kullanım %78 ile belirtisiz isim tamlamalarına aittir. Belirtili isim tamlaması %17, tamlayanı isim tamlaması olanlar ise %5’lik bir oranla kullanıma sahip olmuştur.

1.2.7. Kısaltma Grubu

Kelime gruplarının (söz öbeklerinin) ve cümlelerin kısalması, yıpranması sonucu ortaya çıkan kelime gruplarıdır (Ergin, 1987:403; Karahan, 2015:79; Karaağaç, 2012:175).

Ergin, kısaltma gruplarının herhangi bir kaideleri olmadığını, klişeleşmiş gruplar olduğunu ileri sürerek “gün aydın”, baş başa”,” ileri marş”, “haşa huzur”, “baş üstüne”, güle güle” gibi örnekler verir. Ayrıca isnat, genitif, datif, lokatif, ablatif ve akuzatif gruplarını kısaltma grubuna dahil eder (Ergin, 1987:397-404).

Banguoğlu, kısaltma grubu ifadesini kullanmaz. Ancak, *isim öbekleri* başlığı altında; *isim işleyişinde çekim öbeklerinden bir tür lüsü kime, kimde, kimden, hâllerinde adlardan sonra sıfatlar getirilerek yapılır. Bunlar bazen de iyelik eki almış olarak zarf ve sıfat işleyişinde görülür, şeklinde açıklama getirir. Örnek olarak da; baş açık, namlu havaya, elde silah,*

paralar cebe, ekmek elden su gölden, eli işte gözü oynaşta, gözler yaşlıöbeklerini verir (Banguoğlu, 2015:506-508)

Karahan, kısaltma gruplarının isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil gruplarından kısaltmış, bir kısmının kalıplaşmış kelime grupları olduğunu belirtir. Yapısal olarak isnat, belirtme (yükleme), yönelme, bulunma, uzaklaşma, vasıta, eşitlik gruplarından meydana geldiğini söyler. Ayrıca yapılarına göre kısaltma gruplarına; *birinci unsurunda uzaklaşma ikinci unsurunda yönelme hâl eki taşıyan kısaltma grupları* (ör.uzaktan uzağa), *ikinci unsuru yönelme hâl eki taşıyan kısaltma grupları* (ör.baş başa), *ikinci unsuru bulunma hâl eki taşıyan kısaltma grupları* (ör. silah elde) başlıklarını dahil eder. Farklı yapılarda kısaltma gruplarına ise “kendileri için manalı”, “bana göre güzel”, “anne gibi şefkatli” örneklerini verir. “*Eğlenceye düşkünler, zamanlarını hep burada geçirir.*”, “*Ondan daha heyecanlıya hiç rastlamadım.*”, “*Sığmıyor başı boş gönlüm*“ , “*Saatlerdir kapıya dönük oturuyordu.*” örneklerinde de görüldüğü gibi “söz dizimi içerisinde isim, sıfat, zarf görevlerini üstlenirler. Kısaltma gruplarının birinci ve ikinci unsurları tek bir isimden oluşabildiği gibi bir başka kelime grubundan da meydana gelebilir. İkinci unsurları çekim eklerini alabilir (Karahan, 2015:80-84).

Karaağaç, “Türkçenin Söz Dizimi” adlı çalışmasında kısaltma öbeklerini şu şekilde açıklar: *Herhangi bir söz öbeği veya cümle yapısının kısaltılması daha sonra da bu yapının örneksenmesi ile yaygınlaşmış böylece diğer öbek ve cümlelerin yanı başında birer ayrı yapı hâline gelmişlerdir.* Karaağaç, devamında kısaltma gruplarının sınıflandırmasını şöyle yapar: a) *isnat öbeği*, b) *hâl ve edat öbekleri (yalın hâl öbeği, ilgi hâli öbeği, yapma hâli öbeği, yaklaşma hâli öbeği, bulunma hâli öbeği, uzaklaşma hâli öbeği, vasıta hâli öbeği, yön hâli öbeği, eşitlik hâli öbeği,benzerlik hâli öbeği, karşılaştırma öbeği, sebep hâli öbeği, sınırlandırma öbeği)c) ünlem öbeğini* kısaltma öbekleri olarak sıralar (Karaağaç, 2012:175-186).

Özkan ve Sevinçli, *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi* adlı çalışmasında konuyu, *kısaltma grupları* başlığı ile ele alır ve şöyle tanımlar ve başlıklar hâlinde kısaltma gruplarını şöyle sıralar: a) Yönelme grubu b)Bulunma grubu c) Uzaklaşma grubu d) İsnat grubu e) Belirtme (yükleme) grubu f) Vasıta grubu g)İlgil grubu g)Eşitlik grubu. h) Kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları (Özkan-Sevinçli, 2011:107-113).

Mustafa Durmuş’un editörlüğünü yaptığı *Türk Dili El Kitabında*, kısaltma grubunun, genellikle eylemimsi eklerinin cümlelerde ya da sözcük gruplarında kısaltılması ve kalıplaşma-

sı şeklinde olduğu belirtilir. Bu grubun cümle içerisinde isim, sıfat, belirteç görevlerinden birini üstlendiği aktarılır. Kısaltma gruplarını örnekleri şöyle sıralanır: isnat grubu, *baş açık sohbeti tatlı*; yükleme grubu, *insanı takdir*; yönelme grubu, *içe dönük, geçmişe bağlı*; bulunma grubu, *işinde usta*; uzaklaşma grubu, *kıldan ince*; vasıta grubu, *çizgilerle dolu* (Parlak, 2010:215-216).

a. İsnat grubu

Biri diğerine isnat edilen iki isim unsurundan oluşur. İsnat edilen unsur kendisine isnat yapıldan sonra gelir. Kendisine isnat yapılan unsur yalın ya da iyelik almış hâlde bulunur (ör. baş açık, eli açık). İsnat grubu sıfat ya da zarf olarak kullanılabilir (Ergin, 1987: 397). Karahan, isnat grubunu, unsurlarında çekim eki bulunmayan veya sadece birinci unsurunda iyelik eki bulunan kısaltma grubu şeklinde sınıflandırır (Ör. baş açık, canı tez). (Karahan, 2015:80) Karaağaç, isnat grubunu isim-fiil (sıfat-fiil yerine kullanılmakta) veya zarf-fiil öbeğinden kısaltmış ya da isim cümlesinden kalıplaşmış, ters dönmüş sıfat tamlaması olarak tanımlar. (ör. gözü tok, baş aşağı) (Karaağaç, 2012:175) Özkan ve Sevinçli, isnat gruplarının ters çevrilmiş sıfat tamlaması olduklarını, kendisine isnat edilen ögenin iyelik ekli bazen de yalın hâlde buldukları görüşünü yineler. Örnek: *baş açık, ayak yalın, alını açık, saçları uzun ...* (Özkan-Sevinçli, 2011:109).

b. Belirtme (yükleme) grubu

Birinci unsuru yükleme (akuzatif) eki (-ı, -i, -u) taşıyan kısaltma gruplarıdır (Ergin, 1987:404; Karahan, 2015:81; Karaağaç, 2012:178). Ergin, partisip grubu veya fiil grubunun kısaltmış, yardımcı fiili düşmüş şekli olduğunu belirterek “her şeyi borçlu”, “kitabı birine ithaf” örneklerini verir (Ergin, 1987:404). Karaağaç da *yapma hâli öbeği* adını verdiği bu öbeklerde bir fiilin varlığının sezildiğini ifade ederek “seni istikbal”, “küçük çocukları af yasası” örneklerini verir (Karaağaç, 2012:179). Özkan ve Sevinçli, grup vurgusunun ikinci öge üzerinde olduğu ve yükleme hâl eki almış bir isimle bir başka ismin kurduğu kelime grubu şeklinde tanımladıktan sonra şu örnekleri verirler: *yapılanı tenkit, insanı takdir, ...* (Özkan-Sevinçli, 2011:111).

c. Yönelme grubu

Datif hâldeki (-e, -a) bir unsurla ondan sonra gelen yalın bir isim unsurundan oluşur. Örnek: *dile kolay, cana yakın* (Ergin, 1987: 399). Karahan benzer bir tanımla “oyuna düşkün (çocuklar)”, “geçmişe bağlı (insanlar)”, “sözüne sadık (arkadaş)” örneklerini verir (Kara-

han, 2015:81). Kuruluş olarak sıfat tamlamalarına benzediğini söyleyen Karaağaç, birinci ögenin ikinci ögeyi nitelediğini, hâl eki almış sözcüğün sıfat olarak algılandığından bahseder. Düşmüş bir fiilin varlığının hissedildiğini belirterek *her derde deve, güle âşık* gibi örnekleri verir (Karaağaç, 2012:179). Özkan ve Sevinçli, yönelme hâli eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu olarak tanımlar. Örnek: *bülbüle hasret, güle hasret, Mehlika Sultan'a aşık...* (Özkan-Sevinçli, 2011:107).

d. Bulunma grubu

Ergin, Karahan ve Karaağaç benzer ifadelerle Lokatif (-da,-de) yani bulunma ekli bir isim unsurunun bir başka isim unsuru ile kurduğu kelime grubu olduğu görüşünü paylaşırlar. Kısaltma grubu içinde değerlendirilen bulunma grubuna Ergin, “geçmişte bugün”, pahada ağır”; Karahan, “dörtte birini”, “işinde usta”; Karaağaç, “yüzde altı”, “düğünde göbek” gibi örnekleri verirler (Ergin, 1987:309; Karahan, 2015:82; Karaağaç, 2012:180). Özkan ve Sevinçli, bulunma hâl eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu olarak tanımlar. Örnek: *yükte hafif, pahada ağır, arada bir...* (Özkan-Sevinçli, 2011:108).

e. Uzaklaşma grubu

Birinci unsuru uzaklaşma hâli eki (-DAn) taşıyan kelime grubudur (Ergin, 1987:400; Karahan, 2015:82; Karaağaç, 2012:181). Ergin, “kafadan kontak”, “kendisinden çok emin” örneklerini; Karahan, “çekirgeden bol”, “bin yıldan uzun” örneklerini verir. Düşmüş bir fiilin varlığının sezildiğini ve bu yüzden kısaltma gruplarına dahil olduğunu söyleyen Karaağaç, zarf olmaktan sıfat olmaya indirgenmiş bir öbek olduğunu vurgular ve “bu çamurdan yuva”, “atlastan elbiseler” gibi örneklere yer verir (Karaağaç, 2012:181). Özkan ve Sevinçli, uzaklaşma hâl eki almış bir isimle başka bir ismin ya da sıfatın oluşturduğu kelime grubu olarak tanımlar. Örnek: *içten pazarlık, yandan çarklı, kendinden emin...* (Özkan-Sevinçli, 2011:108).

f. Vasıta grubu

Karahan, birinci unsuru vasıta eki (-lA) taşıyan kelime grubudur şeklinde tarif ederek “bıçakla yaralıları”, annesiyle dargın” örneklerini verir (Karahan, 2015:83). Karaağaç, vasıta eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği diye tanımlar ve “bir yığın artıklarla ziyafet”, “güneşle dolu” örneklerine yer verir (Karaağaç, 2012:181). Özkan ve Sevinçli, vasıta eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu ke-

lime grubu olarak tanımlar. Örnek: *bizimle birlikte, sarmaşıklarla yüklü...* (Özkan-Sevinçli, 2011:111).

g. Eşitlik grubu

Birinci unsuru eşitlik hâli (-ca, -ce) taşıyan kelime grubudur. Örnek: “sayıca fazla (düşman)”, “zekaca üstün (çocuklar)”, “kendilerince haklı (sebepler)” (Karahana, 2015:83). Karaağaç, eşitlik hâli öbeğinin kısaltma öbeklerinden biri olduğunu söyleyerek biraz farklı bir yaklaşımla eşitlik eki veya edatı almış bir isim ögesinin bir başka isim ögesi ile kurduğu söz öbeği şeklinde tanım getirir. Örnek olarak “oldukça kötü bir rol”, “miyonlarca çocuk”, “yeterince yağış”, “insan gibi davranış”, “dağ kadar adam”, domuz gibi güçlü” öbeklerini verir (Karaağaç, 2012:183). Özkan ve Sevinçli, eşitlik (-cA, -çA) eki almış bir isimle başka bir ismin oluşturduğu kelime grubu olarak tanımlar. Örnek: *dince yasak...* (Özkan-Sevinçli, 2011:113).

h. Kalıplaşmış yapılar (Kısaltma gruplarının tersi görünüşünde olan kelime grupları)

Özkan ve Sevinçli, bu yapıyı *kelime gruplarının ve cümlelerin kısaltması, yıpranması sonucunda ortaya çıkan kelime grupları* şeklinde açıklar ve bu kısaltma gruplarının belli bir kuralı olmadığını belirtir. Örnek: *Eller yukarıda, baş üstüne, parmak tetikte, ekmek elden su gölden, git gide* (Özkan-Sevinçli, 2011:113) Karahana da bu yapıyı *ikinci unsuru yönelme hâl eki veya bulunma hâl eki taşıyan kısaltma grupları* şeklinde örnekler: *silah elde, baş başa...* Buna benzer bir yapı olan *birinci unsuru uzaklaşma hâl eki, ikinci unsuru yaklaşma hâl eki taşıyan kısaltma gruplarını* da örnekler: *derinden derine, baştan başa, uzaktan uzağa...* (Karahana, 2015: 83). Özkan, *Farklı yapılarda olan ve birtakım kelime grupları ve cümlelerden yıpranma ve kalıplaşma yoluyla oluşan “güle güle (git), baştan başa, birden bire, omuz omuza” gibi yapılarda da bir kısaltma söz konusudur.* Bu sebeple bu tür yapıları da *kısaltma grupları içinde ele almak gerekir,* şeklinde açıklama yaparak bu kelime gruplarını da “*kısaltmış (klişeleşmiş) yapılar*” şeklinde isimlendirebileceğimizi söyler (Özkan, 2014:139).

I.2.7.1. Yönelme grubu [isim + yönelme hâl eki]+[isim+Ø]

a. İsim (+A) + İsim

Emrine gâlib: (‘AZĪZ). Emrine galip (Allah).

KT 2 *Dağı ol Allāh emrine gâlibdür, hikmetler issidür. 62/3*

Namāzlarına mülāzımlar: Namazlarına bağlı (olanlar).

KT 2 *Dağı anlar ki namāzlarına mülāzımlardur.* 23/9

Tañrı Ta‘ālāya ‘āşī: Tanrı’ya âsi.

KT 2 *Yā atam, şeytāna tapma, tahkik şeytān Tañrı Ta‘ālāya ‘āşīdür.* 19/44

Tañrılığa lāyık: (HAK). Tanrılığa layık (Allah).

KT 1 *Pes yüce oldı Tañrı; pādışah, Tañrılığa lāyık.* 23/116

b. Kelime grubu (+A) + İsim

b1. Sıfat Tamlaması (+A) + İsim

Kendüyi yaradan Allāha kâfir: Kendisin yaradan Allah’a kâfir.

KT 2 *Tahkik müsripler, şeytānlar qarındaşlarıdır. Tahkik şeytān kendüyi yaradan Allāha kâfirdür.* 17/27

b2. İsim Tamlaması (+A) + İsim

Yirler ve gökler mülkine pādışah: (MĀLİK). Yerler ve gökler mülküne padişah (Allah).

KT 2 *Yā Muhammed eyit: Benüm Tañrım ki yirler ve gökler mülkine pādışāhsın, mülki virürsin kime dilese[ñ].* 3/26

I.2.7.2. Bulunma grubu [isim + bulunma hâl eki]+[isim+Ø]

a. İsim (+DA) + İsim

‘Ayblardan münezzeh: (KUDDÛS). Ayıplardan münezzeh (Allah).

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge tañrı yoğdur. Pādışāhdur, münezzehdür ‘ayblardan. Selāmdur, imin idicidür.* 59/23

Ef‘ālinde meşkür (1): (HAMİD). İşlerinde şükre layık (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh ganīdür, ef‘ālinde meşkürdür.* 64/6

Ef‘ālinde meşkür (2): (ŞĀKİR). İşlerinde şükürü kabul eden (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā meşkürdür ef‘ālinde, her nesneyi bilicidür.* 4/147

Ef‘ālinde meşkür (3): (ŞEKÛR). İşlerinde şükürü kabul eden (Allah).

KT 2 *Ol ‘afv idicidür, ef‘ālinde meşkürdür.* 35/30

Pādışahlıkda yigrek: Padişahlıkta en iyi “vereceği akıbetten hayırlı” (Allah). 18/44

KT 2 *Ol yigrekdür sevāb virmekde. Dağı yigrekdür pādışahlıkda.* 18/44

Zātında sābit: (HAK). Zatında sabit, gerçek (Allah).

KT 2 *Dağı bileceklerdür ki Tañrı Ta ‘ālā sābitdür zātında, ulu, heybeti zāhirdür.*
24/25

b. Kelime Grubu (+DA) + İsim

b1. İkileme (+DA) + İsim

‘Aql idrākden yüce: (MECĪD). Akıl idrākden yüce (Allah).

KT 2 *Ol Allāh meşkürdür ef‘ālinde, yücedür ‘aql idrākden.* 11/73

b2. Sıfat-Fiil Grubu (+DA) + İsim

Barça rahmet idicilerden rahmetlürak: Bütün rahmet edicilerin en rahmetlisi (Allah).

KT 2 *Eyyübü dağı zıkr eyle. Tañrı Ta ‘ālā[ya] nidā itdügi vaqt ki yā Rabb bana elem ve zaħmet yitişdi, didi. Dağı sen rahmetlüraksın barça rahmet idicilerden, didi.* 21/83

b3. İsim Tamlaması (+DA) + İsim

Dīn içinde güç: Dinde içinde güç.

KT 2 *Güç yoğdur dīn içinde. Tahkik bellü oldı doğru yol azgunlukda.* 2/256

b4. Sıfat Tamlaması (+DA) + İsim

Her nesnede hāzır: (MUHEYMİN). Her nesnede hazır (Allah).

KT 2 *Her nesnede hāzırdur. Her nesneye gālibdür, kāfırleri kahr idicidür.* 59/23

b5. İsim-Fiil Grubu (+DA) + İsim

Sevāb virmekde yigrek: Sevap vermekde en hayırlı, iyi (Allah).

KT 2 *Ol yigrekdür sevāb virmekde. Dağı yigrekdür pādişahlıkda.* 18/44

I.2.7.3. Uzaklaşma grubu [isim + uzaklaşma hâl eki]+[isim+Ø]

a. İsim (+DAn) + İsim

Tañrı’dan hoşnudluk: Tanrı’dan hoşnutluk.

KT 1 *Dakı hoşnudluk Tañrı’dan ulurakdur; şol, oldur zafar bulmak ulu.* 9/72

b. Kelime Grubu (+DAn) + İsim

b1. Sıfat Tamlaması (+DAn)+ İsim

Dükeli ayıbdan aruluk: Bütün ayıplardan (noksanlardan) arı.

KT 1 *Yokdur Tañrı illā sen; dükeli ayıbdan arulğun.* 21/26

I.2.7.4. İsnat grubu [isim + iyelik eki]+[isim+Ø]

a. İsim (+I) + İsim

‘Azābı **katı**: Elem verici azab sahibi (Allah).

KT 2 *Tahkik senün Tañrıñ mağfired issidür, ‘azābı dağı **katı** düşmanlara.* 41/43

Āhiri intihāsuz:(ĀHİR). Sonu sınırsız, sonsuz (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz.* 57/3

Emri kuvvetlü: (‘AZİZ). Emri kuvvetli (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta‘ālā emri kuvvetlüdür, kimse kaytaramaz.* 22/40

Evveli ibtidāsuz: (EVVEL). Öncesi olmayan (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz.* 57/3

Heybeti zāhir: (MUBİN). Heybeti belli, açık (Allah).

KT 2 *Dağı bileceklerdür ki Tañrı Ta‘ālā sābitdür zātında, ulu, heybeti zāhirdür.* 24/25

Hükmi çok: Hükümü çok (Kur’an).

KT 2 *Dağı ol levh-i mahfūzda yazılmışdur. Bizüm katumuzda yücedür, hükmi çokdur.* 43/4

Rahmatı giñ: (VĀSİ‘). Rahmeti geniş, bol (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, giñdür rahmatı, bilicidür.* 2/115

Rahmeti çok: Rahmeti çok (Allah).

KT 2 *Dağı seni yaradan Allāh yazuklar bağışlayıcıdur, rahmeti çokdur.* 18/58

Rahmeti genişlik: (VĀSİ‘). Rahmeti genişlik (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘ālā rahmeti genişlikdür, her nesneyi bilicidür.* 5/54

Yolları doğrurağ: Yolları en doğru.

KT 2 *Pes sizi yaradan Allāh bilicidür ol kimseleri ki yolları doğrurağdur.* 17/84

I.2.7.5. Diğer kısaltma grupları [isim + üzere]+[isim+Ø]

Karahan, “kendileri için manalı”, “bana göre güzel”, “anne gibi şefkatli” örneklerini farklı yapılarda kısaltma grupları şeklinde ele almıştır (Karahan, 2015: 84). Birinci unsur edat grubu olan bu örneklerden yola çıkılarak aşağıda verilen kısaltma grubu “diğer kısaltma grupları” başlığında gösterilmiştir.

a. Kelime Grubu (+I) + İsim

a1. Edat Grubu (+I) + İsim

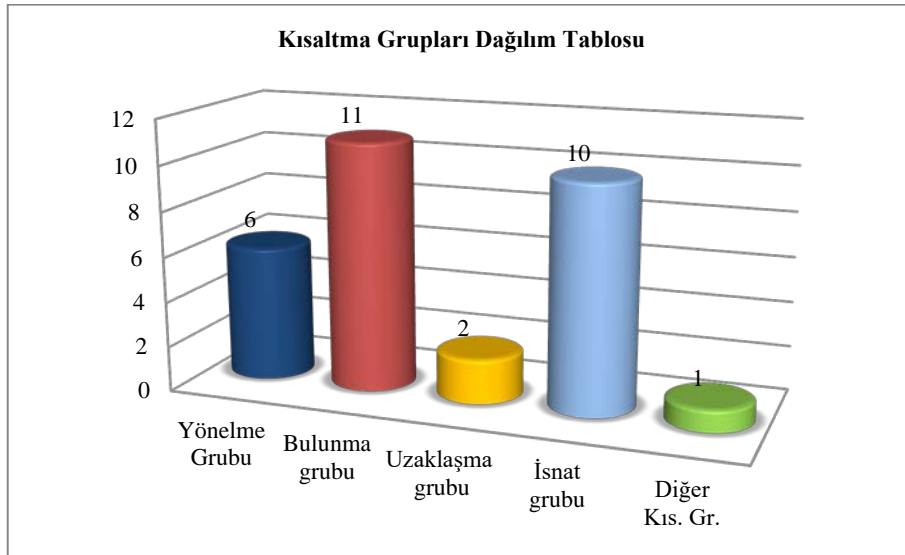
Namazları üzere dāyımlar: Namaz devamlı kılınlanlar.

KT 1 *İllā namaz kılıcılar anlar kim namazları üzere dāyımlardur. 70/22-23*

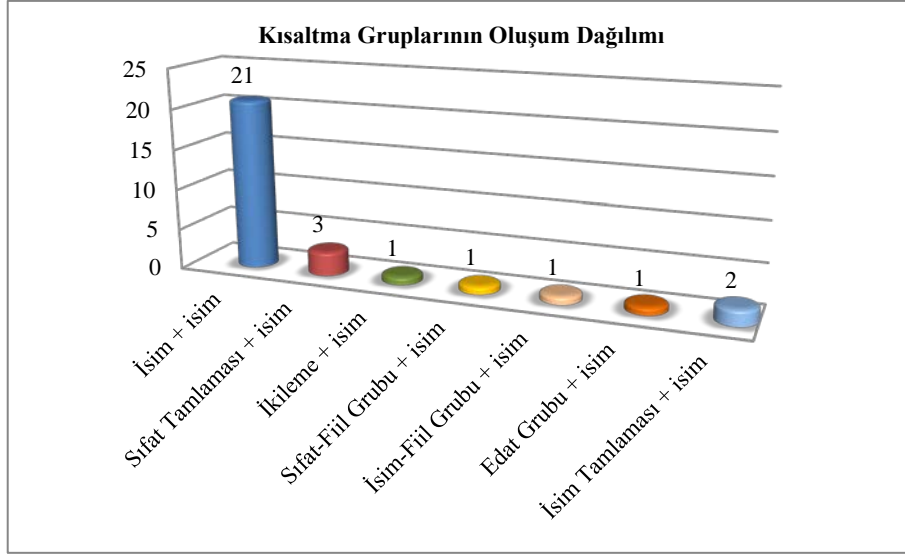
Kısaltma Grubu Şeklindeki Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 7. Kısaltma Grubu Değerlendirme Tablosu

Kısaltma Grubu Değerlendirme Tablosu							Oran %
Kuruluş Şekli	Yönelme Grubu	Bulunma grubu	Uzaklaşma grubu	İsnat grubu	Diğer kısaltma grubu	Toplam	
İsim + İsim	4	6	1	10		21	70,0
Sıfat Taml. + İsim	1	1	1			3	10,0
İkileme + İsim		1				1	3,3
Sıfat-Fiil Gr + İsim		1				1	3,3
İsim-Fiil Gr + İsim		1				1	3,3
Edat Grubu + İsim					1	1	3,3
İsim Taml.+ İsim	1	1				2	6,7
Toplam	6	11	2	10	1	30	

Şekil 11

Şekil 12

Kısaltma grubu şeklindeki söz varlığı toplamda “30” örnekten oluşmaktadır. Bunlardan “6”sı yönelme grubu, “11”i bulunma grubu, “2”si uzaklaşma grubu, “10”u isnat grubu, “1”i de birinci unsuru edat grubu olan diğer kısaltma grubu şeklinde dağılım göstermektedir. Tespit edilen kısaltma gruplarının ikinci unsurları kelime düzeyinde oluşturulurken birinci unsurları kelime düzeyinde veya kelime grubu düzeyinde oluşturulmuştur. Dağılıma göre “21” örnekte görülen “her iki unsuru kelime düzeyinde olan kısaltma grupları” %70 oranı ile en sık başvuru olan kısaltma grubu olmuştur. Sıfat tamlamasının birinci unsur olarak kullanıldığı kısaltma grubu “3” örnekte görülmüştür. Birinci unsuru “bağlama grubu”, “isim-fiil grubu”, “sıfat-fiil grubu” ve “ikileme”den oluşan yapılara “1”er örnekte birinci unsuru “isim tamlaması” olan kısaltma grubuna “2” örnekte rastlanmıştır.

II.2.8. Sıfat Fiil Grupları

Ergin, “partisip grubu” adını verdiği sıfat-fiil grubunu, “bir partisiple ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubu” şeklinde tarif eder. Vurgu partisibin önündedir. Örnek: *denize giren, canı çıkası, modası geçmiş, sultanlara yaraşır...* (Ergin, 1987:402).

Karahan, “bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tamlayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubu” tanımını yaparak yüklem görevi gören sıfat-fiilin anlamının özne, nesne, yer tamlayıcısı ve zarflarla tamamlandığını belirtir. Yüklem olan sıfat-fiil yargı bildirmez. Örnek: *eski İstanbul'un güzel semtlerini (bli nesne) / yaratan (yük.) (Türklük)* (Karahan, 2015:52).

Ahad Üstüner, sıfat-fiiller üzerine yaptığı çalışmada sıfat-fiil ekleri ile türetilen sıfat-fiillere ve sıfat-fiil gruplarına Anadolu ağızlarından örnekler verir: *fenerlen arar gibi aranacak hâle gelecek; atalardan galan söz unutulmaz; başına daş düşesice; bilbilin*

gonduğu dallar perişan; saraya gelmiş emektar bir aşçı... Üstüner gramer kitaplarında ve Anadolu ağızlarında tespit ettiği sıfat-fiil eklerini sıralar. Bunlar: -AcAk, -An, AsI, -Dık, -DI, -IcI, -Uk, -mAll, -mIş, - r/-Ar, -mAz ekleridir. (Üstüner. 2000:40, 70, 86, 130, 24).

I.2.8.1. –AcAk sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar

a. Nesne + [yüklem+(-AcAk)]

Ŧamu odın yanduracak: Cehennem ateşini yandıracak “cehennem yakıtı, odunu”.

KT 1 *Bayık siz, dakı ol kim taparsız Tañrı'dan ayruk, tamu odın yanduracakdur; siz ana giricilersiz. 21/98*

I.2.8.2. –An sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar

a. Nesne + [yüklem+(-An)]

‘Arşı yaradan: (RAB). Gökleri yaradan (Allah).

KT 2 *Gökleri ve yirleri yaradan oldur, ‘arşı dağı yaradan, anlar söylediği herze-lerden. 43/82*

‘Adl idenler: Adaletle hareket edenler.

KT 2 *Dağı her işde ‘adl eyleñüz. Tañrı Ta ‘ālā ‘adl idenleri sever. 49/9*

Arka virmek dilenen: (MUSTE‘ĀN). Kendisinden yardım istenen (Allah).

KT 1 *Dakı Çalabumuz esirgeyicidir, arka virmek dilenendür anun üzere kim sıfat eylersiz ya ‘nī yalanlarunuzdan. 21/112*

Bātıl din tutanlar: Batıl din tutanlar .

KT 1 *Dakı diler anlar kim uyarlar arzulara ya ‘ni zına eyleyiciler, yā bātıl din dutanlar. 4/27*

Eylük eyleyenler: İyilik edenler.

KT 1 *Şol, ayetleridir hikmetlü kitabun; toğru yol iken dakı rahmat iken, eylük eyleyenlere. 31/2-3*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālānuñ rağmeti yağındur eylük eyleyenlere. 7/56*

Fağr idenler: Övünenler.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā sevmez her sevinen ve fađr idenleri. 31/18*

Fehm idenler: Fehmedenler, anlayanlar “kesin inananlar”.

KT 2 *Dağı yirlerde āyetler vardur fehm idenlere. Siz nefslerüñüzde dağı, pes niçün idrāk eylemezsiz? 51/20-21*

Fesād eyleyenler: Fesat eyleyenler.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā sevmez **fesād eyleyenleri**. 5/64*

Ġazālġ eyleyenler: Gaza eyleyenler.

KT 2 *Tañrı efdal kıldı **ġazālġ eyleyenleri** mälları bile, nefsleri bile oturanlar üstine. 4/95*

Güzāf harç eyleyenler: İsrâf ederek harcayanlar.

KT 1 *Dakı virmen. beynisüzlere ya ‘ni **güzāf harc eyleyenlere** mallarunuzu. 4/5*

İşlāġ eyleyen: İslah eden.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā bilür **fesād eyleyeni işlāġ eyleyenden**. 2/22*

İhrām geygen: ihram giyen.

KT 2 *Lġkin ol okunur üstüñüze **ġalāl olmaz size av avlamak siz ihrām geygen[de]**. 5/1*

‘İbādet eyleyenler: İbadet edenler.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü’minler, **‘ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı**. 9/112*

Ķaġımaġları yudanlar: Öfkelerini yutanlar (yenenler).

KT 2 *Ol kişiler kim şadaġa ider mällarını baylıġda ve yoġsulluġda, dağı **ġaġımaġları yudanları**, dağı kişilerün şuçların bağışlayanları. 3/134*

Ķurbān eyleyecek: Kurban edecek “kurbanlık”.

KT 2 *Her dġn ehline **ġurbān eyleyecek** yaraġladuġ. 22/34*

Müttakġ olanlar: Muttaki “takva sahibi” olanlar.

KT 2 *Ol cenneti mġrās itdürür-biz bizüm ġullarumuzdan **müttakġ olanlara**. 19/63*

Namāz kılanlar: Namaz kılanlar.

KT 2 *Vāy ol **namāz kılanlara** ki anlar namāzlarından ġāfillerdür. 107/4-6*

Namāzı durġuranlar: Namaza duranlar. “Namazı dosdoġru kılanlar”.

KT 2 *Dağı **durġuranlar namāzı**, dağı virenler zekāti, dağı ġmān getürenler Tañrı Ta ‘ālāya, kıyāmet ġünine dağı. 4/162*

Namāzı dururanlar: Namaza duranlar “namazı dosdoġru kılanlar”.

KT 1 *Dakı sabr kılanlar, anlara degen nesene üzere dakı **namāzı dururanlar**; dakı andan kim rŭzġ virdük anlara, nafaka eylerler. 22/35*

Oruç dutanlar: Oruç tutanlar.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibâdet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı, rükû' idenler dağı ... 9/112*

Rükû' eyleyenler: Rükû yapanlar. 22/26

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı rükû' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

Rükû' ve sücüd idenler: Rükû ve secde edenler.

KT 2 *Dağı benüm evümi arıt, didük tavâf idenler-çün, ayak üstine duranlar-çun, dağı rükû' ve sücüd idenler içün. 22/26*

Şabr kılanlar: Sabır kılanlar.

KT 1 *Dakı şabr kılanlar, anlara degen nesene üzere dakı namazı dururanlar; dakı andan kim rûzî virdük anlara, nafaka eylerler. 22/35*

Şadağa idenler: Sadaka edenler.

KT 2 *Pes tamām vir bize ölçegi, dağı bize ihsân eyle kardeşumuzu. Tañrı çok müzd virür şadağa idenlere. 12/88*

Sücüd eyleyenler: Secde edenler.

KT 1 *Dakı arıt Evümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucüd eyleyenlere. 22/26*

Suç bağışlayanlar: Suç bağışlayanlar.

KT 2 *Ol kişiler kim şadağa ider mällarını baylıkda ve yoğsullukda, dağı kaçırmağları yudanları, dağı kişilerün suçların bağışlayanları. 3/134*

Şek eyleyenler: (Allah'tan) şüphe edenler.

KT 2 *Hak budur, seni yaradandır. Pes olma sen yâ Muhammed şek eyleyenlerden. 2/147*

Şükr eyleyenler: Şükredenler.

KT 2 *Dağı bulmayasın çoğını anlarıñ şükr eyleyenlerden. 7/17*

Ta'addî idenler: Sınırı aşanlar.

KT 2 *Tañrı Ta'âlâ sevmez ta'addî idenleri. 2/190*

Tavāf eyleyenler/idenler: Tavaf edenler.

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, **tavāf eyleyenlere** dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

KT 2 *Dağı benüm evümi arıt, didük **tavāf idenler-çün**, ayak üstine duranlar-çün, dağı rükü' ve sücüd idenler için. 22/26*

Yağşılık buyuranlar: İyilik buyuranlar “Emr-i Bi'l Ma'ruf”.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı, rükü' idenler dağı, sücüd idenler dağı, **yağşılık buyuranlar** dağı, yamanlıktan kaytaranlar dağı. 9/112*

Yağşılık eyleyenler: İyilik edenler.

KT 2 *Tağrı Ta'ālā sever **yağşılık eyleyenleri**. 3/134*

Yalan and içen: Yalan and içen.

KT 2 *Dağı uyma her **yalan and içene** zelīl ve ħor. 68/10*

Yalan söyleyenler: Yalan söyleyenler “iftiracılar”.

KT 2 *Anuñ gibi cezā virür-biz **yalan söyleyenlere**. 7/152*

Zekātı virenler: Zekātı verenler.

KT 2 *Dağı durğuranlar namāzı, dağı **virenler zekātı**, dağı ĩmān getürenler Tağrı Ta'ālāya, kıyāmet günine dağı. Anlara virsevüz gerek ulu müzd. 4/162*

Zıkr eyleyenler: Zikredenler.

KT 2 *Ol naşīhatdür **zıkr eyleyenlere**. 11/114*

Ziyān idenler: Ziyān edenler.

KT 2 *Anlardur dünyā ve āĥiret ħayrın **ziyān idenler**. 8/37*

b. Yer tamlayıcısı + nesne + [yüklem+(-An)]

Ķavullarına vefā eyleyenler: Kavillerine vefā eyleyenler.

KT 1 *Dakı **vefā eyleyenler kavullarına**, ol vakt kim 'ahd eylediler. 2/177*

Şanemlere ve şeytāna 'ibādet idenler: Putlara ve şeytana ibadet edenler.

KT 2 *Tağrı la'net eyledi aña, dağı ħışm eyledi üstine, dağı kıldı anlardan maymūnlar ve toñuzlar, dağı **şanemlere ve şeytāna 'ibādet idenlere**. 5/60*

c. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-An)]

Bahira'dan daki Saibe'den toğanlar: Bahira ve Saibe'den (adak hayvanı) doğanlar.

KT 1 *Ol kim karınlarındadır uşbu yılklarun ya'nī Bahira'dan daki Saibe'den toğanlar.* 6/139

Buyruktan çıkanlar: Buyruktan çıkanlar.

KT 1 *Daki bayık buyruktan çıkanlar; od içindedür; gireler ana ceza günü.* 82/14-15

Dünyā ve āhiret hayrına yitişenler: Dünya ve ahiret hayrına yetişenler.

KT 2 *Amelleri dartmak ol günde haqdur. Pes her kimüñ kim ağır olsa dartusu, pes anlardur dünyā ve āhiret hayrına yitişenler.* 7/8

Haddan geçenler: Haddi aşanlar. “israf edenler.”

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmes haddan geçenleri.* 6/141

Hak yolundan çıkanlar: Hak yolundan çıkanlar.

KT 2 *Ve ammā Hak yolundan çıkanlar, anlar cehennem odunu oldılar.* 72/15

Yıldıza tapanlar: Yıldıza tapanlar.

KT 2 *Tahkik ol kişiler ki imān getürdiler, Yehūdiler dağı, yıldıza tapanlar dağı, Naşrāniler dağı, oda tapanlar dağı.* 22/17

Maşharalığa alanlar: Maskaralığa alanlar “alay edenler”.

KT 2 *Dağı ben maşharalığa alanlardan idüm.* 39/56

Oda tapanlar: Ateşe tapanlar. “Mecūsiler.”

KT 2 *Tahkik ol kişiler ki imān getürdiler, Yehūdiler dağı, yıldıza tapanlar dağı, Naşrāniler dağı, oda tapanlar dağı.* 22/17

Tagdan düşenler: Dağdan düşenler (murdar hayvanlar).

KT 2 *Harām oldı üstüñüze murdār olmuşlar, boğulmuş hayvānlar dağı, yinmişler dağı, tagdan düşenler dağı, çoçlar biri birin öldürse dağı, ...* 5/3

Tamuluklar yağından sızan: Cehennemlikler yağından sızan ““cehennemliklerin yiyeceği, irin”.

KT 1 *Daki yokdur ta'am, illā tamuluklar yağından sızandan.* 69/36

Yamanlıktan kaytaranlar: Kötülükten döndürenler, men edenler “Nehyi ‘Ani’l münker”.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç*

dutanlar dağı, rükū‘ idenler dağı, sücūd idenler dağı, yağısılığ buyuranlar dağı, yamanlığdan kaytaranlar dağı. 9/112

d. Nesne + zarf tümleci + [yüklem+(-An)]

Ribāyı halāl dutan: Faizi helal tutan.

KT 1 *Dakı Tañrı sevmez her ki kâfir olucıdır ya ‘ni ribāyı halal dutan, yazuklu. 2/276*

e. Zarf tümleci + [yüklem+(-An)]

Ayağ üstine duranlar: Ayak üstüne duranlar “kıyamda duranlar”.

KT 2 *Dağı benim evümi arıt, didük tavāf idenler-çün, ayağ üstine duranlar-çün, dağı rükū‘ ve sücūd idenler için. 22/26*

Bāğıl üstine olanlar: Batıl üstüne olanlar “batıla sapanlar”.

KT 2 *Ol gün ki kıyāmet kopar. Ol günde ziyān ider bāğıl üstine olanlar. 45/27*

Doğru yol üstine olan: Doğru yol (hidayet) üzere olan.

KT 2 *Kime ki Tañrı Ta ‘ālā hidāyet virse, pes oldur doğru yol üstine olan. 18/17*

Hidāyet üstine olanlar : Hidayet üzere olanlar.

KT 2 *Dağı ol bilicidür hidāyet üstine olanları. 28/56*

I.2.8.3. –Ar sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar

a. Özne + [yüklem + (-Ar)]

Güci yiter (1): (‘AZĪZ). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı güci yiterdür, ökünc almak issidür. 5/95*

Güci yiter (2): (KADĪR). (Her şeye) gücü yeten (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, her nese üzere güci yiterdür. 41/39*

Güci yiter (3): (MUKĪT). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere güci yiter -yā saklayıcı-. 4/85*

Güci yiter (4): (KAVĪ). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Tañrı eyü işlüdür kullarına; rûzî virür ana kim diler. Dakı Ol, güci yiterdür, galıbdur. 42/19*

Güci yiter (5): (MUKTEDİR). Gücü yeten (Allah).

KT 1 *Yalan duttılar ayetlerümüzi, dükelin. Pes duttık anları, dutmağı gālibun, güci yiter.* 54/42

Güci yiter (6): (VĀSĪ‘). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *DakıTañrı, güci yiterdür, bilicidür.* 24/32

b. Nesne + [yüklem+(-Ar)]

İşleri bilür: (HABİR). İşleri bilir (Allah).

KT 1 *Dakı Ol galıbdur kulları üzere; dakı Ol dürüst işlüdür, bilürdür işleri.* 6/18

c. Zarf tümleci + Özne + [yüklem+(-Ar)]

Beñdeşsüz güci yiter: (‘AZİZ). Benzersiz gücü yeter (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, bendeşsüz güci yiterdür, dürüst işlü dürüst sözlüdür.* 2/220

d. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-Ar)]

Tañrılığa yarar: (HAK). Tanrılığa yarar (Allah).

KT 1 *Ol anun içündür kim bayık Tañrı Ol’dur, Tañrılığa yarar.* 22/6

I.2.8.4. –İcI sıfat-fiil eki ile oluşturulanlar

a. Nesne + [yüklem+(-İcI)]

‘Afv eyleyici/idici: (‘AFUV). Affedici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı; ‘afv eyleyicidür, yarlığayıcı.* 58/2

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā ‘afv idicidür.* 58/2

‘Afv eyleyiciler: Affediciler.

KT 1 *Anlar kim nafaka virürler geñezlikde dakı duşharlıkda dakı yudıcılar kakımağı dakı ‘afv eyleyiciler ādemīlardan.* 3/134

‘Afv idici: (GAFŪR). Affedici (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrıya istiğfār eyleñüz. Tañrı Ta‘ālā ‘afv idicidür ve rahmet idicidür.* 73/20

‘Amelleri kabül idici: (ŞAKİR). Amelleri kabul edici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā ‘amelleri kabül idicidür, her nesneyi bilicidür.* 2/158

‘Adl eyleyiciler: Adil davrananlar.

KT 1 *Dakı eger hükm eyleyesen, hükm eyle aralarında adl-ıla; bayık Tañrı sever ‘adl eyleyicileri.* 5/42

KT 2 *Eger hüküm eylesen hüküm eyle ortalarında ‘adl-ile. Tahkik Tañrı Ta ‘ālā sever ‘adl eyleyicileri. 5/42*

And içici: And içen.

KT 1 *Dakı boyun virme her and içiciye çok hor olmuş adam ardınca yavuz söyleyici. 68/10-14*

Arka eğiciler: Arka eğiciler “rükûya varan, namaz kılanlar.”

KT 1 *Dakı tururun namazı; dakı virün zekâtı. Dakı arkanuzı egün ya ‘nî ruku‘lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43*

Arka virici (1): (NASİR). Arka verici “yardımcı” (Allah).

KT 1 *Dakı yitti Tañrı dost; dakı yitti Tañrı arka virici. 4/45*

Arka virici (2): (VELİ). Arka verici “yardımcı, dost” (Allah).

KT 1 *Dakı Ol, arka viricidir, öğülmüş. 42/28*

Arka virici (3): (MEVLÂ). Arka verici “yardımcı, dost (Allah)”.

KT 1 *Ol arka viricümüzdür. 9/51*

Arka viriciler (4): Arka vericiler “yardım edenler”.

KT 1 *Dakı yokdur zalımlarun hiç arka viricileri. 3/192*

Artukluk eyleyiciler: Aşırı davrananlar.

KT 1 *Tañrı sevmez artukluk eyleyicileri. 2/190*

Aşaklık ediciler/eyleyici: Tevazu gösteren(ler) “alçak gönüllü(ler)”.

KT 1 *Anlar kim, anlar namazları içinde aşaklık edicilerdür. 23/2*

KT 1 *Bayık İbrahim, çok ah diyicidir, aşaklık eyleyicidir. 9/114*

Ayruk iş sürici: Ayrı, başka iş sürücü (vekil, dost) “Allah’tan başka rehber ve dost edinen varlıklar”.

KT 1 *Çalabunuzdan; dakı uyman andan ayruk iş süricilere, az azarsız. 7/3*

Batıl eyleyiciler: Batıl eyleyiciler “batıla sapanlar”.

KT 1 *Dakı ol gün kim tura kıyamat, ol gün zıyanlu ola batıl eyleyiciler. 45/27*

Beşâret eyleyici: Müjdeleyici (peygamber).

KT 2 *‘İbâdet eylemeñüz illâ Tañrı Ta ‘ālāya. Ben size andan kırkıdıcı-men, dahı beşâret eyleyici-men. 11/2*

Boyun tutucu: (VEKĪL). Boyun tutucu “dayanak” (Allah).

KT 1 *Pes tut anı, boyun tutucu ya ‘nī arka virmege. 73/9*

Boyun viriciler: İtaat edenler “Allah’a kulluk eden kimseler”.

KT 1 *Dakı biz ana boyun viricilerüz. 2/133*

Boyun virmeyiciler: (Allah’a) İtaat etmeyenler “kibirlenenler”.

KT 1 *Bayık Ol, sevmez boyun virmeyicileri. 16/23*

Cenneti muştılayıcılar: Cenneti müjdeleyiciler.

KT 2 *Pes gönderdi Tañrı Ta ‘ālā peygamberleri muştılayıcılar cenneti ve korkudıcılar cehennemden. 2/213*

Cevab virici: (MUCĪB). Cevap verici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık kığırdı bize Nuh, pes ne eyü cevap viriciler ya ‘nī biz. 37/75*

Çalış/Gazā eyleyiciler: Savaş (cihat, gaza) ediciler.

KT 1 *Artuk eyledi Tañrı çalış eyleyicileri malları-ıla dakı nefsleri-y-ile oturıcılar üzere yukaru ayak. 4/95*

KT 1 *Dakı sinayavuz sizi, ta bilevüz gaza eyleyicileri sizden, dakı sabr eyleyicileri; dakı sinayavuz habarlarunuzu. 47/31*

Çok ah diyici/idici: Çok ah deyici/edici “yumuşak huylu”.

KT 1 *Bayık İbrahim, çok ah diyicidir, aşaklık eyleyicidir. 9/114*

KT 2 *Taḥkīk İbrāhīm çok āh idicidir, halk içinde gine şabr idicidir. 9/114*

Du‘ā idiciler: Dua ediciler.

KT 2 *Kim nebīnūñ Tañrısı eger Muhammed sizi boşasa, sizūñ yirūñüze sizden yahşı ‘avratları vire aña, Müselmān ‘avratlar, mü’mineler, du‘ā idiciler... 66/5*

Du‘ālar kabül idici: (MUCĪB). Duaları kabul edici (Allah).

KT 2 *Benüm Çalabum rahmeti yakındur, du‘ālar kabül idicidir. 37/75*

El sürücü: El sürücü “Haz. İsa, mesih”.

KT 1 *Bayık biz depeledük Mesīh’i ya ‘nī el sürücüyi, ya ‘nī sayruya elin sürerdi, dağı gey olurdu. 4/157*

Emānatlarını dakı ‘ahdlerini saklayıcılar: Emanetlerini ve ahdlerini saklayıcılar.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar emanatları dakı ‘ahdlerini saklayıcılardur. 23/8*

Endāze eyleyici: (KĀDİR). Ölçü, düzen verici (Allah).

KT 1 *Pes andāze eyledük, pes ne eyü endāze eyleyicilerüz.* 77/23

Eylük eyleyiciler: İyilik edenler.

KT 1 *Bayık Tañrı rahmatı, yakındur eylük eyleyicilere.* 7/56

Eyü dileyiciler: İyi dileyiciler “iyilik isteyenler”.

KT 1 *Dakı bayık biz, ana eyü dileyicilerüz.* 12/11

Eyü işi buyurıcı: İyi işi buyurucu “Emr-i Bi'l Ma'ruf”.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruçdutıcılar -yā gazaya, yā ilm okıyu varıcılar- ruku' eyleyiciler, secde eyleyiciler, buyurucular eyü işi, dakıyığıcılar yavuz işden.* 9/112

Eyü işleyiciler: Hayır işleyiciler.

KT 1 *Dakı Tañrı sever eyü işlecileri.* 5/93

Fahr eyleyici: Övünen.

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmes her göçegleniciyi, fahr eyleyici.* 31/18

Ferclerini saklayıcılar: Namuslarını saklayıcılar.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar ferclerini saklayıcılardur.* 23/5

Fesad eyleyici: Fesad eyleyici. “haddi aşan, müsrif”.

KT 1 *Bayık Tañrı, togru yol göstermez ana kim ol fesad eyleyicidür ya 'nī müşrik, gey yalancı.* 40/28

Gaybı bilici: Gaybı bilici (Allah).

KT 1 *Eyit: Evet, Çalabum haqqı-y-ıçun, bayık gele size; bilici gaybı.* 34/3

KT 2 *Eyit: Beni yaradan haqqıçun size gelicidür ki gaybı bilicidür.* 34/3

Gaybı dakı hazırı bilür: Gaybı ve hazırı bilen (Allah).

KT 1 *Şol, bilürdür gaybı dakı hazırı, bendeşsüz, rahmat kılıcı.* 32/6

Ġāyet rahmet idici: (RAÛF). Gayet rahmet edici (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā ġāyetde rahmet idicidür kullarına.* 2/207

Gey Rahmat kılıcı: (RAHMĀN). Çok rahmet kılıcı (Allah).

KT 1 *Gey rahmat kılıcı, rahmat kılıcı.* 1/2

Gey tevbe virici: (TEVVĀB). Çok tövbe verici (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, kabûl eyleyicidir gey tevbe viricidir, rahmat kâlici. 2/37*

Ġıybet söyleyici: Ġıybet söyleyici, dedikoducu.

KT 2 *Dağı uyma her yalan and içene zelîl ve ĥor, ġıybet söyleyiciye, arañuzda söz gezdüriciye... 68/10, 11*

Girçek dutıcı (1): Gerçek tutucu, doğrulayıcı, (Kur'an).

KT 1 *Ol hak iken girçek dutıcı-y-iken anı kim anlarun-ıladur. 2/91*

KT 2 *Ol Kur'an ĥakdur, girçek dutıcıdur özleri bile olan kitâbı. 2/91*

Girçek dutıcı (2): Gerçek tutucu, “doğrulayıcı peygamber”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim geldi anlara yalavaç, Tañrı katından; girçek dutıcı anı kim anlarun-ıladur. 2/101*

Gizlü ve aşikârı bilici /Ġaybı ve aşikâre [olanı] bilici: Gizli ve açık olanı bilici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta'alâ bilicidir gizlü ve aşikârı. Pes yüceldi anlar şirk getürgen nes-neden. 23/92*

KT 2 *Oldur bilici ġaybı ve aşikâre [olanı]. Dağı 'Azîzdür, rahmet idicidir. 32/6*

Gizlüyi saklayıcılar: Gizliyi saklayıcılar “şerefini, namusunu muhafaza edenler”.

KT 1 *Pes eyü işlü avratlar mutı lardur ya'ni erenlerine saklayıcılardur gizlüyi ya'ni fercleri yâ er malı er gitdüginde. 4/34*

Gögüzler issini /gönüldegi endişeleri bilici: Gönüldeki endişeleri bilen (Allah).

KT 1 *Givürür gıceyi gündüz içine, dakı givürür gündüzi gıce içine. Dakı Ol bilicidir gögüzler issini ya'nî gönüldegi endişeleri. 57/6*

Gögüzlerdegiyi/Yürekden fikrleri bilici: Göğüslerdekini /kalplerdeki fikirleri bilici (Allah). 35/38

KT 1 *Bayık anrı bilicidir gökler ġaybını dakı yirün; bayık Ol, bilicidir gögüzlerdegiyi. 35/38*

KT 2 *Tañrı Ta'alâ bilicidir gökler ġaybını ve yirler ġaybını. Dağı ol bilicidir yürekden fikrleri. 35/38*

Göklerün dakı yirün ġaybını/Gökler ġaybını ve yirler ġaybını bilici: Gökte ve yerde olan ġaybı bilen (Allah).

KT 1 *Bayık anrı bilicidir gökler ġaybını dakı yirün; bayık Ol, bilicidir gögüzlerdegiyi. 35/38*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā bilicidür gökler ğaybını ve yirler ğaybını. Dağı ol bilicidür yürekden fikrleri. 35/38*

Güç götürici: (HALĪM). Güç götürücü, zoru gideren (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, oldu güç götürici, yarlığayıcı. 35/41*

Günāhlar bağışlayıcı (1): (GAFFĀR). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Yaradıcısıdur göklerüñ ve yirlerüñ, ikisi arasında olanüñ dağı. ‘Azīzdür, günāhlar bağışlayıcıdur. 38/66*

Günāhlar bağışlayıcı (2): (GAFŪR). Günahlar bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Günāhlar bağışlayıcıdur, tevbeler kabül idicidür, ‘azābı katıdur muhkem kuvvetlüdür. Andan özge Tañrı yokdur. ‘Ākıbet varmak anuñ ğazretinedür. 40/3*

Habar virici: Haber verici, peygamber.

KT 1 *Eger gelürse. anlara habar virici ya ‘nī peygambar, olalar anlar, togru yol dutıcırak. 35/42*

Ħadda’llāhı geçiciler: Allah’ın sınırlarını aşanlar.

KT 2 *Pes kim ki anlardan özge isterse, anlardur Ħadda’llāhı geçiciler. 23/7*

Ħarāmı yiyiciler: Haram yiyiciler.

KT 1 *İşidicilerdür yalanı ya ‘nī yalan tanuğı; yiyicilerdür Ħarāmı ya ‘nī rişvet. 5/42*

KT 2 *Ġāyetde işidicilerdür yalanı, yiyicilerdür Ħarāmı. 5/42*

Ħayr kaytarıcı: Ħayrı (iyiliğı) engelleyici.

KT 2 *Ħayr kaytarıcıya uyma, yamanlığı çok zālime uyma. 68/12*

Ħayrı yığıcı: Ħayrı (iyiliğı) engelleyici.

KT 1 *Dakı boyun virme her and içiciye çok, hor olmuş adam ardınca yavuz söyleyici, yüri-y-ici kov-ıla, yığıcı Ħayrı, haddan geçici, çok. 68/10-14*

Her nesneyi bağışlayıcı: (VEHHĀB). Her şeyi bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Yā anlaruñ katında midur rahmeti Ħazīneleri seni yaradan Tañrınuñ ki ‘Azīzdür, her nesneyi bağışlayıcıdur. 38/9*

Her nesneyi bilici: (‘ALĪM). Her şeyi bilici (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh her nesneyi bilicidür, Ħikmetler issidür. 24/59*

Her nesneyi yaradıcı: (HALLĀK). Her şeyi yaratıcı (Allah).

KT 2 *Tahkik senüñ Çalabuñ her nesneyi yaradıcıdur, bilicidir.* 15/86

Hidāyet virici: Hidayet verici (Allah).

KT 2 *Kimi ki Tañrı Ta ‘ālā azdursa aña hidāyet virici bulunmaya.* 39/23

Hikmet edici: (HAKĪM). Hikmet edici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ‘Azizdür, hikmet idicidir kullarına.* 2/228

Hisāb eyleyici: (HASĪB). Hesap edici, hesaba çeken (Allah).

KT 1 *Dakı tap oldı Tañrı, hisāb eyleyici -yā arka virici-. 33/39*

Hüküm eyleyici/idici: (HAKĪM). Hükmedici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ‘Azizdür, hüküm eyleyicidir kullarına.* 2/220

KT 2 *Tahkik sen gālibsın emrüne, hüküm idicisin kulların arasında.* 5/118

Hüküm eyleyici: (FETTĀH). En doğru hükümü veren.

KT 1 *Dakı Ol, hüküm eyleyicidir, bilürdür.* 34/26

İhlās eyleyiciler: İhlas eyleyiciler “ihlaslı olanlar”.

KT 1 *Dakı biz ana ihlās eyleyicilerüz.* 2/139

‘İbādet eyleyiciler: İbadet edenler.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibādet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutucılar.* 9/112

İhrām donın giyiciler: İhram elbisesi giyenler.

KT 1 *İllā ol kim okınur üzerünüze; ‘halāl eyleyiciler degül-iken avı, siz ihrām donın geyicilerken.* 5/1

İhsān eyleyiciler: İhsan ediciler.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā sever ihsān eyleyicileri.* 2/195

İhsān idici: (BERR). İhsan edici (Allah).

KT 2 *Tahkik ol ihsān idicidir, rahmeti çokdur.* 52/28

İmin eyleyici/idici: (MÜ’MİN). Emin edici (Allah).

KT 1 *Pādişah, gey arı, ayıbsuz, imin eyleyici, toğru tanuk, beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi.* 59/23

KT 2 *Pādişahdur, münezzehdür ‘ayblardan. Selāmdur, imin idicidir. Her nesne-*

de h zirdur. Her nesneye g libd r, k firleri  ahr idicidür. Mütekebbir, uludur.
59/23

İntik m idici (1): (MUNTEKİM). İntikam edici (Allah).

KT 2 *Ol gün ki  akırız,  ışm iderüz, çatı  ışm eylemegi. Tah k k intik m idiciy z.*
44/16

İntik m idici (2): (Z 'NTİK M). İntikam edici (Allah).

KT 2 *Dağı Ta rı Ta ' l  'Az zd r, intik m idicidür.* 5/95

İnz r idici: Uyarıcı (Peygamber).

KT 2 *Bel ki k firler Mu ammed 'aleyhi's-sel mi  kendi cinslerinden inz r idici geldiğine ta'accüb idüp ris letini 'ac b bir Şey g r rl r.* 50/2

İş başarıcı: (MEVL ). İyi iş başarıcı (Allah).

KT 1 *Dakı yapışun Ta rı 'ya; Ol'dur işünüz başarıcı yarı virici. Ey  iş başarıcıdur, dakı ey  yardım viricidür!* 22/78

İş sürici: (VEK L). İş sürücü "vekil" (Allah).

KT 1 *Dapdur dakı Ta rı, iş sürici.* 4/81

 ahr eyleyici/idici (1): (KAHH R). Kahredici (Allah).

KT 1 *Eyit: Ta rı yaratıcıdur her nesneyi; dakı Ol birdür,  ahr eyleyici.* 13/16

KT 2 *Eyit: Ta rı yaratıcıdur her nesne, dağı ol birdür  ahr eyleyici.* 13/16

KT 2 * y benüm ile zind n yoldaşlarum, b t l ma'b dler mi  ayrludur y  Ta rı mı ki birdür, cebb rları  ahr idicidür.* 12/39

 ahr eyleyici/idici (2): (CEBB R). Kahredici (Allah).

KT 1 *Be deşs z,  ahr eyleyici, ululuk issi.* 59/23

KT 2 *. Her nesneye g libd r, k firleri  ahr idicidür.* 59/23

 akımağı yudicilar: Öfkesini yutanlar (yenenler).

KT 1 *Anlar kim nafaka vir rl r ge ezlikde dakı duşharlıkda dakı yudicilar kakımağı dakı 'afv eyleyiciler  dem lardan.* 3/134

Kibr eyleyiciler: Kibirlenenler.

KT 1 *Pes ne yavuz oldu turağı yiri, kibr eyleyicilerün!* 16/29

Kifayat/kifāyet idici: (KĀFĪ). Kifayet edici (Allah).

KT 1 *Ay, degül mi Tañrı kifayat idici kulına?* 39/36

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā kifāyet idici degül midür kulına?* 39/36

Küfr eyleyici: Küfre eyleyici “nankör”.

KT 1 *Bayık biz togru yol gösterdük ana, yolu; ya şükreyleyici-y-iken, yā küfr eyleyici-y-iken.*76/3

Lutf eylük eyleyici: (HAFĪ). Lütuf iyilik edici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, oldı bana lutf eylük eyleyici.* 19/47

Lutf idici: (HAFĪ). Lütuf edici (Allah).

KT 2 *Tahķik ol Tañrı Ta‘ālā benümle lutf idicidir.* 19/47

Lutf idici: (VEDÛD). Lutfedici (Allah).

KT 2 *Benüm Çalabum rahmet idicidir, lutf idicidir.* 11/90

Miras alıcı: (VĀRĪS). Miras alıcı. Varis (Allah).

KT 1 *Dakı bayık biz dirildürüz, dakı öldürürüz; dakı bayık biz miras alıcılaruz ya‘nī bākı kalıcılaruz.* 15/23

Muhabbet idici: (VEDÛD). Muhabbeti edici (Allah).

KT 2 *Ol ‘‘afv idicidir, muhabbet idicidir mü‘minlere.* 85/14

Mütekebbir istīze eyleyici: Kibirli kavga edici.

KT 1 *Dakı nevmid oldı, her mütekebbir istīze eyleyici.*14/15

KT 2 *Dağı nevmiz ol[ur] her mütekebbir sitīze eyleyici.* 14/15

Nafaka viriciler: Nafaka vericiler.

KT 1 *Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı nafaka viriciler, dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya‘ni namaz kılıcılar.* 3/17

Namāzı durğurıcılar: Namaza duranlar “namazı dosdoğru kılanlar” .

KT 2 *Dağı durğurıcılar namāzı vaķtında, dağı özlerine virilen rızķdan ģarc idenler Allāh yolına.* 22/35

Namāz kılıcılar: Namaz kılanlar.

KT 1 *İllā namaz kılıcılar anlar kim namazları üzere dāyımlardur.* 70/22-23

KT 2 *İllā namāz kılıcılar ki namāzlarında dāyim olurlar.* 70/22, 23

Namāzı tururıcılar: Namaza durucular “namazı dosdoğru kılanlar” .

KT 1 *Dakı tururıcılar namāzı; dakı viriciler zekatı; dakı inancılar Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. 4/162*

Naşihati kabül idici: Nasihat kabul eden.

KT 2 *Dağı biz geñez eyledük Qur'ānı naşihate. Hiç naşihati kabül idici var mıdur? 54/17*

Ni'metler bağışlayıcı: (VEHHĀB). Nimetleri bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahkik sensin ni'metler bağışlayıcı. 3/8*

Nuşret virici: (MUSTE'ĀN).Yardım verici (Allah).

KT 2 *Dağı bizüm Tañrımızuñ rahmeti çokdur, nuşret viricidür siz söylegen bühtānlar üstine. 21/112*

Oruç dutıcılar: Oruç tutucular.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutıcılar -yā gazaya, yā ilm okıyu varıcılar- rukû' eyleyiciler ... 9/112*

Öğüt virici (1): (MUNZİR). Öğüt verici (Allah).

KT 2 *Biz öğüt viriciler-biz halka. 44/3*

Öğüt viriciler (2): Öğüt vericiler.

KT 2 *Eyitdi Mūsāya ki: Ya Mūsā, Fir'avn kavmi danışurlar seni öldürmege. Pes çık git, ben saña öğüt viricilerden-men, didi. 28/20*

Ökünc alıcı: (MUNTEKİM). İntikam alıcı (Allah).

KT 1 *Ol gün kim katı dutavuz, katı dutmak ulu ya'nı Bedr günü, bayık biz ökünc alıcılaruz. 44/16*

Ölümi dadıcı: Ölümü tadıcı.

KT 1 *Her nefis dadıcıdur ölümi. 3/185*

Rahmat kılıcı: (RAHİM). Rahmet kılıcı (Allah).

KT 1 *Gey rahmat kılıcı, rahmat kılıcı. 1/2*

Rahmet bağışlayıcı: (VEHHĀB). Rahmet Bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahkik sensin rahmet bağışlayıcı. 38/35*

Rahmet idici: (RAHĪM). Rahmet edici (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā yazukları bağışlayıcıdur, rahmet idicidir.* 2/173

Rukû' eyleyiciler: Rükû ediciler.

KT 1 *Dakı secde eyle; dakı ruku' eyle, ruku' eyleyiciler-ile.* 3/43

KT 2 *Dağı sücüd eyle ve rükû' eyle rükû' eyleyiciler bile.* 3/43

Rûzî virici: (RAHMÂN). Rızık verici (Allah).

KT 1 *Rûzî virici öğretti Kur'an'ı ya'nî Muhammed'e.* 55/1-2

Rûzî/Rızık virici: (REZZĀK). Rızık verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, Ol'dur rûzî virici, kuvvat issi berk.* 51/58

KT 2 *Tañrı Ta'ālādur rızık virici, muhkem kuvvet eyesi.* 51/58

Şabr eyleyiciler/idiciler: Sabrediciler.

KT 1 *Dakı İsmâil'i dakı İdrîs'i dakı Zül-Kifl'i; dükeli şabr eyleyicilerdendir ya'nî Tañrı ta'atına.* 21/85

KT 2 *İsmâ'îl dağı İdrîs dağı İlyâs dağı barçaları şabr eyleyicilerden idi.* 21/85

KT 2 *Dağı şabr idiciler özlerine degen muşibetler[e], dağı durğurucılar namâzı vaktında, dağı özlerine virilen rızıktan harc idenler Allâh yolına.* 22/35

Şadağa viriciler: Sadaka vericiler.

KT 1 *Pes tamam eyle bizüm için ölçmegi, dakı sadaka vir bize; bayık Tañrı, yanud virür sadaka viricilere.* 12/88

KT 2 *Anlar şabr eyleyicilerdür, girçeklerdür, Tañrıdan korkıcılardur, şadağa viricilerdür, istiğfâr iderler şabâh vakıtlarında.* 3/17

Sevici işin eyleyici: (VEDÛD). Sevene yakışır tarzda eyleyici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmışdür -yâ sevici işin eyleyicidir sâlıhlara.* 85/14

Sıpâs dutıcı: (ŞĀKİR). Şükür tutucu, şükre karşılık veren (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı sipas dutıcıdur, bilicidir.* 2/158

Söz gezdürici: Söz gezdürücü "laf götürüp getiren".

KT 2 *Dağı uyma her yalan and içene zelîl ve ħor, gıybet söyleyiciye, arañuzda söz gezdüriciye.* 68/10, 11

Şûrat eyleyici: (MUSAVVİR). Sûret (şekil) eyleyici (Allah).

KT 1 *Tañrı 'dur, yaradıcı, ayırıcı yaratmakta bir nice halkı bir niceden, şûrat eyleyici. 59/24*

Şûretler virici: (MUSAVVİR). Sûretler (şekil) verici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı Ta 'ālā yaradıcıdır, 'ādemden vücūda getüricidir, şûretler viricidir. 59/24*

Süñükler şındurıcı: Kemikler kırıcı (cehennem) "Hutame".

KT 2 *Eyle degül. Māl kimseyi ölümden kırtarmaz. Bırağılaçağdur süñükler şındurıcı içine. 104/4*

Şefa'at eyleyici: Şefa'at edici (Allah).

KT 1 *Yokdur anların, andan ayruk yarı virici, ne dağı şafa'at eyleyici. 6/51*

KT 2 *Yokdur anlara andan özge mu'în ve nāşır, ne dahı şefā'at eyleyici. 6/51*

Şefa'at kılıcı: Şefa'at kılıcı (Allah).

KT 1 *Yokdur anun, Tañrı'dan ayruk, arka virici, ne dağı şafa'at kılıcı. 6/70*

Şefkat idici/eyleyici: (RAÛF). Şefka edici (Allah).

KT 2 *Dahı Tañrı size şefkat idicidir. 57/9*

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā özinden, dahı Tañrı Ta 'ālā şefkat eyleyicidir kullarına. 3/30*

Şek eyleyiciler: Şüpheye düşenler.

KT 2 *Hak budur Çalabuñdan, pes olma şek eyleyicilerden. 3/60*

Şükr eyleyici(ler)/idiciler: Şükrediciler.

KT 1 *Bayık şunun içinde nişanlardır, her gey katlanıcıya, şükr eyleyici. 14/5*

KT 2 *Bayık şunun içinde nişānlar var katlanıcılara, şükr eyleyici[lere]. 14/5*

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā bilici degül midür şükr idicileri? 6/53*

Şükr eyleyici: (ŞĀKİR). Şükür eyleyici, şükre karşılık veren (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı şükr eyleyici, bilici. 4/147*

Tanıklıklarını tururıcılar: Tanıklıklarını yerine getirenler.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar tanıklıklarını tururıcılardır.70/33*

Tavāf eyleyiciler: Tavāf eyleyiciler.

KT 1 *Dakı vası(y)yat eyledük İbrahim'e dakı İsmā'il'e kim, gey arıdun evimi ya 'nī butlardan; tavaf eyleyiciler için. 2/125*

Tesbîh eyleyiciler/idiciler: (Allah'ı) tesbih ediciler.

KT 1 *Daki bayık biz **tesbîh eyleyicilerüz.** 37/166*

KT 2 *Dağı biz **tesbîh idiciler**-biz, özge meleklerüñ dağı. 37/166*

Tevbe eyleyiciler/idiciler: Tövbe ediciler.

KT 1 ***Tevbe eyleyiciler**, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutıcılar -yâ gazāya, yâ ilm okıyu varıcılar- . 9/112*

KT 2 *Eger şālihlerden olsañuz. Tahkîk ol Tañrı **tevbe eyleyicilere** günāhları bağışlar. 17/25*

KT 2 *Ola kim nebīnūñ Tañrısı eger Muhammed sizi boşasa, sizūñ yirūñize sizden yahşı 'avratları vire aña, Müselmān 'avratlar, mü'mineler, du'ā idiciler, **tevbe idiciler**, 66/5*

Tevbe kılmak kabul eyleyici: Tevbe kılmak kabul eyleyici (Allah).

KT 1 *Yazuk yarlıgayıcı, daki **tevbe kılmak kabul eyleyici**, kat azablu, eylük eylemek issi. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir. 40/3*

Tevbe virici: (TEVVĀB). Tevbe verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı **tevbe viricidür**, rahmat kılıcı. 49/12*

KT 2 *Tañrı Ta'ālā **tevbe viricidür.** 49/12*

Tevbe(ler) kabül eyleyici/idici: (TEVVĀB). Tevbeler kabul edici (Allah).

KT 1 *Bulalar-ıdı Tañrı'yu **tevbe virici tevbe kabül eyleyici**, rahmat kılıcı. 4/64*

KT 2 *Tahkîk Tañrı Ta'ālā **tevbeler kabül eyleyicidür**, rahmet idicidür.4/16*

KT 2 *Tahkîk sensin **tevbeler kabül idici**, rahmet eyleyici. 2/128*

Tevekkül eyleyiciler: (Allah'a) tevekkül eyleyiciler.

KT 1 *Daki Tañrı'ya **tevekkül eylesün, tevekkül eyleyiciler.** 14/12*

KT 2 *Dağı Tañrıya **tevekkül eylesün tevekkül eyleyiciler.** 14/12*

Tiz hisāb idici: Tez hesap edici.

KT 2 *Bilmiş oluñuz ki hüküm Tañrınıñdur, dağı ol **tiz hisāb idicidür.** 6/62*

Toğru yol dutıcırak: En doğru yolu tutan.

KT 1 *Pes Çalabunuz bilürirekdür, anı kim ol **toğru yol dutıcırakdur.**17/84*

Toğru yol gösterici: Doğru yol gösterici “mrşid”.

KT 1 *Dakı kimi azdura, hergiz bulmayasın anun iin arka virici, toğru yolgsterici.* 18/17

KT 2 *Dağı kimi ki azdursa, pes aña doğru yol gösterici apmazsın.* 18/17

Toğru/doğru yol dutucılar: Doğru yol tutucu “hidāyet zere olan.”

KT 1 *Bayık alabun, Ol bilriredr anı kim azdı yolından, dakı Ol bilriredr toğru yol dutucıları.* 68/7

KT 2 *Senn Tañrıñ bilicidr yolından azanı. Dağı bilicidr doğru yol dutucıları.* 68/7

Uy virici: (MUCİB). (Duaları) kabul edici (Allah).

KT 1 *Bayık alabum yakındur, uy virici.* 11/61

Yalan bağlayıcılar: Yalan bağlayıcılar “İftiracılar”.

KT 1 *Dakı andayuk cezā virevz yalan bağlayıcılara.* 7/152

Yalan dutucılar: Yalan tutucular. “inkarcılar, hakikati yalanlayanlar”.

KT 1 *Pes katı azabdur ol gn, yalan dutucılara.* 52/11

Yalanı işidiciler: Yalanı işitenler, yalana kulak verenler.

KT 1 *İşidicilerdr yalanı ya ‘nī yalan tanuğı; yiyicilerdr haramı ya ‘nī rişvet.* 5/42

KT 2 *Gāyetde işidicilerdr yalanı, yiyicilerdr harāımı.* 5/42

Yamanlığ idici: Ktlk edici “zina eden”.

KT 2 *Meryem eyitdi: Baña oğlan andan olur? Baña hi kimse dağı yitişmedi ādem oğlanlarından. Yamanlığ idici dağı degl-men, didi.* 19/20

Yanud virici: (HASİB). Karşılık verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, oldı her nese zere hisāb eyleyici -yā yanud virici.* 4/86

Yardımd idiciler (1): Yardımd ediciler.

KT 2 *Dağı zālimlere hi yoğdur yardımd idiciler.* 3/192

Yardımd virici (2): (NASİR). Yardımd verici (Allah).

KT 1 *Ey iş başarıcıdur, dakı ey yardımd viricidr.* 22/78

Yardım/nuşret idici: (NASİR). Yardım edici (Allah).

KT 1 *Dakı tap oldı Çalabun, yol gösterici dakı yardım idici.* 25/31

KT 2 *Ne yahşı hocadur ol, dahı ne yahşı yardım idicidür.* 22/78

KT 2 *Dahı kıl bize senüñ qatuñdan nuşret idici.* 4/75

Yarı virici: (VELİ). Yardım edici (Allah).

KT 1 *Yokdur anlarun, andan ayruk yarı virici, ne dagı şafa 'at eyleyici.* 6/51

Yarlıgamak dileyici: (Allah'tan) bağışlanma dileyiciler.

KT 1 *Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı nafaka viriciler, dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya'ni namaz kılıcılar.* 3/17

Yavuz işleyiciler: Günah işleyiciler.

KT 1 *Pes bak, nite oldı yavuz işleyiciler sonı.* 7/84

Yazuğ giderici: Günah giderici. "Kefaret."

KT 1 *Pes her kim sadaka eyleye anı ya 'nī 'afv eyleye, ol yazuğın gidericidür anun.* 5/45

Yazuğ götürici: Günah götürücü.

KT 1 *Dakı yazuk götürmeye yazuk götürici, ayruk yazugını.* 17/15

Yazuğ yarlıgayıcı (1): (GAFÜR). Günah bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Yazuk yarlıgayıcı, dakı tevbe kılmak kabul eyleyici, kat azablu, eylük eylemek issi. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir.* 40/3

Yazuğlar bağışlayıcı (2): (TEVVĀB). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Taparlardı Tañrı Ta 'ālā[yı] yazuğlar bağışlayıcı, rahmet idici.* 4/64

Yazuğları bağışlayıcı (3): (GAFÜR). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahķik Tañrı Ta 'ālā yazuğları bağışlayıcıdur, rahmet idicidür.* 2/173

Yazuğlu kâfir olıcı: Günahkâr kâfir olucu.

KT 1 *Dakı Tañrı sevmez her ki kâfir olucudur ya 'nī ribāyı halal dutan, yazuklu.* 2/276

Yol gösterici (1): (HĀDİ). Yol gösterici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, yol göstericidür anlara kim iman getürdiler, yoldın yana toğru.* 22/54

Yol gösterici (2): (NŪR). Nur.

KT 1 *Taňrı nurıdır ya 'nī yol göstericisi, göklerin daki yirün. 24/35*

Yol gösterici (3): Yol gösteren “peygamber”.

KT 1 *Bayık sen korkudıcısın; daki her bir kavumın, yol gösterici, var. 13/7*

KT 2 *Bayık sen korkudıcısın. Dağı her kavmün yol göstericisi var. 13/7*

Yol urıcı: Yol kesen.

KT 1 *Bayık cezası anların kim çalışırlar Taňrı-y-ıla ya 'ni yol urıcılar daki Yalavacı-y-ıla; daki işlerler yirde azgunlık. 5/33*

Yücelik daki artıklık eyleyiciler: Yücelik ve artıklık eyleyiciler “kibirlenenler ve büyüklük taslayanlar”.

KT 1 *Pes boyun virmediler; daki oldılar bir kavum, yücelik eyleyiciler daki artıklık. 23/45-46*

Yücelik eyleyici: Yücelik eyleyici “kibirli, büyüklük taslayan”.

KT 1 *Daki bayık kurtarduk Benī İsrayil'i, azabdan hor eyleyici, Fir'avn'dan; bayık ol, oldı yücelik eyleyici, fesad eyleyicilerden. 44/30-31*

Yük götürücü: Yük (günah) götürücü

KT 2 *Dağı götürmez yük götürücü özgenün yükünü. 17/15*

Yürekden/Gönüllerden geçen fikrleri bilici: Gönüllerden/yürekten geçeni bilen (Allah).

KT 2 *Givürür gıceyi gündüz içine, dağı givürür gündüz içine gıceyi. Dağı ol bilicidür yürekden geçen fikrleri. 57/6*

KT 2 *Ol bilicidür gönüllerden geçen fikrleri. 8/43*

Zekāt diriciler: Zekāt dericiler, toplayıcılar.

KT 1 *Bayık sadakalar ya 'nī zekāt mallari yohsullarındur, daki miskinleründür, daki işçileründür, anun üzere ya 'nī zekāt diriciler. 9/60*

Zekāti eyleyiciler/viriciler: Zekāt eyleyiciler.

KT 1 *Daki anlar kim, anlar zekāti eyleyicilerdür. 23/4*

KT 1 *Daki tururıcılar namazı; daki viriciler zekatı; daki inancılar Taňrı'ya, daki sonrağı güne: şunlar, virevüz anlara 'müzd ulu. 4/162*

Zinā kılıcı: Zina eden.

KT 1 *Eyitti Meryem: Nite ola benüm için oğlan, yakınlık eylememiş iken bana ya'ni nikah-ıla, ādamī; dakı olmadum hen **zinā kılıcı**. 19/20*

Zulm eyleyiciler: Zulmediciler.

KT 1 *Eyittiler: İy azābumuz, bayık olduk biz, **zulm eyleyiciler!** 21/14*

b. Yer tamlayıcısı + [yüklem+(-IcI)]

Azgunlığa okıyıcı: Azgınlığa (kötülüğe) çağırıcı.

KT 1 *Tapun Tañrı 'ya dakı sakınun şeytandan -ya butdan, ya **azgunluga okıyıcıdan**.16/36*

Bir nice halkı bir niceden yaratmakta ayırıcı: (BĀRĪ') Her şeyi yaratmakta ayırıcı (Allah).

KT 1 *Tañrı 'dur, yaradıcı, **ayırıcı yaratmakta bir nice halkı bir niceden**, sūrat eyleyici. 59/24*

Buyruktan çıkıcılar: Buyruktan çıkıcılar.

KT 1 *Dakı bayık çokunuz, **buyruktan çıkıcılardur**. 5/59*

Firişteye tapıcılar: Meleklerle tapanlar “Sābīler”

KT 1 *Bayık anlar kim ĩman getürdiler; Dakı anlar kim cuhud oldılar; dakı **firişteye tapıcılar** –yā ilduza tapıcılar-; dakı nasrānılar. 5/69*

Haddan geçici: Haddi aşan “Azgın, Allah'ın hükümlerini çiğneyen”.

KT 1 *Dakı yalan dutmaya anı, illā her **haddan geçici**, gey yazuklu. 83/12*

KT 2 *Ve anı yalanlamaz, illā her **hadden geçici** yaman kişi. 83/12*

Hak üstüne durucular: Hak üstüne durucular “hakkı ayakta tutanlar”

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, oluñuz **hak üstüne durucular**, Allāh için tanuıklar 'adl bile. 5/8*

İlduzlara tapıcılar: Yıldızla tapıcılar “Sabiler”.

KT 1 *Bayık anlar kim ĩman getürdiler, dakı anlar kim cuhūd oldılar, dakı **sabiler** ya 'nī ilduza tapıcılar, dakı nasrānılar, dakı mecūsiler. 22/17*

Namāzda durıcı: Namazda duran.

KT 1 *Bir nicesi Kitap ehlinün bir bölük cema 'atdur doğru –yā **namazda durıcı**- 3/113*

Orandan geçiciler: Orandan geçiciler, ölçüyü kaçıranlar.

KT 1 *Bayık Ol sevmez orandan geçicileri.* 7/31

Suçta katlanıcı: (HALİM). Suçta katlanıcı (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, oldu suçta katlanıcı, yarlığayıcı.* 17/44

Ta'atdan çıkıcılar: (Allah'a) itaatten çıkanlar.

KT 1 *Dakı bayık indürdük sana ayetler, bellüler; dakı kâfir olmaya ana, illâ ta'atdan çıkıcılar.* 2/99

Tañrıdan korqıcılar: Tanrı'dan korkucular "takva sahipleri".

KT 2 *Bu Qur'an bellü idicidir halka doğru yol, dahı öğütdür Tañrıdan korqıcılarla.* 3/138

Yavuz işden yığıcılar: Kötü işten alıkoyanlar "Nehyi 'Ani'l münker".

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruçdutıcılar -yâ gazaya, yâ ilm okıyu varıcılar- ruku' eyleyiciler, secde eyleyiciler, buyurucular eyü işi, dakı yığıcılar yavuz işden.* 9/112

Yoldan eğiliciler: (Doğru) yoldan sapanlar.

KT 1 *Dakı bayık anlar kim iman getirmezler ahırata, yoldan eğilicilerdür.* 23/74

c. Yer tamlayıcısı +nesne+ [yüklem+(-IcI)]

Çalabı'sına gey nâsıpaslık eyleyici: Allah'a çok nankörlük edici.

KT 1 *Bayık orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; dakı oldu div, Çalabı'sına gey nâsıpaslık eyleyici.* 17/27

Gendüzilerine zulm eyleyiciler: Kendilerine zulm edenler "şirke düşenler".

KT 1 *Anlar kim öldürür anları firışteler, zulm eyleyicilerken gendüzilerine.* 16/28

Herzeden bătıldan yüz döndüriciler: Faydasız işlerden ve bătıldan yüz çevirenler.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar herzeden bătıldan yüz döndüricilerdür.* 23/3

Kullarına ihsân idici: (VELİ). Kullarına ihsanda edici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı kullarına ihsân idicidir, müsteħakk-ı şükrdür.* 42/28

Muñî'lere şükür idici: (ŞEKÜR). İttat edenlere şükür edici (Allah).

KT 2 *Bizüm Tañrımız günâh bağışlayıcıdur, şükür idicidir muñî'lere.* 35/34

Müsülmenlik dīnine meyl eyleyici: Müslümanlık dinine meyle edici.

KT 1 *Müsülmen ya'ni müsülmenlik dīnine meyl eyleyici; dakı olmadı müşriklerden. 3/67*

Şükre müzd virici: (ŞEKÛR). Şükre mükāfat verici (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, şükre müzd viricidür, güc götürici. 64/17*

Şükre sevab virici: (ŞEKÛR). Şükre sevap verici (Allah).

KT 1 *Bayık Ol yarlığayıcıdur, şükre sevab viricidür. 35/30*

Tañrı'ya dönücileri yarlığayıcı: Tanrı'ya dönücileri (tövbe edenleri) bağışlayan (Allah).

KT 1 *Eger olasız eyü işleyiciler, bayık Ol oldı, Tañrı'ya dönücileri yarlığayıcı. 17/25*

Tañrı'ya gümen eyleyici: Tanrı'ya şüphe edici.

KT 1 *Dakı azab eyleye munafıklara dakı munafıka avratlara, dakı; müşriklere dakı müşriğe avratlara; gümen eyleyiciler Tañrı'ya. 48/6*

Tañrı'ya ortak eyleyiciler: Tanrı'ya ortak eyleyiciler. 15/94

KT 1 *Dakı yüz döndür, Tañrı'ya ortak eyleyicilerden. 15/94*

Yirde fesād eyleyiciler: Yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar. (Ye'cüc ve Me'cüc). 18/94

KT 1 *Eyittiler: İy Zü'l Karneyn! Bayık Ecüc Mecüc fesād eyleyicilerdür yirde. 18/94*

d. Nesne + zarf tümleci + [yüklem+(-IcI)]

Dereceler yüksek eyleyici: (REFİ). Dereceler yüksek eyleyici (Allah).

KT 1 *Dereceler yüksek eyleyici, 'arş issi, bırağur ya'nı indürür rûhu -yā Cebreyil'i. 40/15*

Gizlülere gey bilici: Gaybı, gizli olanı çok bilen (Allah). 9/78

KT 1 *Bilmediler mi, bayık Tañrı bilür gizlülerini dakı razlarını; dakı bayık Tañrı, gey bilicidür gizlülere. 9/78*

Hisābı tiz eyleyici: Hesabı tez eyleyici (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, tiz eyleyicidür hisābı. 24/39*

Kāfırlarun yavuz sanduğını sust eyleyici: Kāfırların kötü hilelerini (tuzaklarını) zayıf eyleyici (Allah). 8/18

KT 1 *Dakı bayık Tañrı sust eyleyicidür, yavuz sanduğını kāfırlarun. 8/18*

Kāfir mekrini za‘īf idici: Kāfirlerin tuzaklarını bozan (Allah).

KT 2 *Tahkīk Tañrı Ta‘ālā za‘īf idicidür kāfir mekrini.* 8/18

e. Zarf tümleci + [yüklem+(-IcI)]

Bāki kalıcı: (VĀRĪS). Bāki kalıcı (Allah).

KT 1 *Dakı bayık biz dirildürüz, dakı öldürürüz; dakı bayık biz mīras alıcılaruz ya ‘nī bāki kalıcılaruz.* 15/23

Beñdeşsüz yaradıcı: (BEDĪ‘). Eşsiz yaradıcı (Allah).

KT 1 *Beñdeşsüz yaradıcı gökleri dakı yiri.* 2/117

Biribiri ardınca geliciler: Birbiri ardınca geliciler “İnsanların amellerini kaydeden ve insanları korumakla görevli melekler”.

KT 1 *Anuñdur biribiri ardınca geliciler ya ‘nī saklayıcı firışteler, ileyinden dakı ardından; saklarlar anı Tañrı buyruğundan.* 13/11

KT 2 *Anuñdur biri biri ardınca geliciler ileyinden dağı ardından. Şaklar anı Tañrı buyruğundan ötürü.* 13/11

Çok/Gāyet/Yavlak yaradıcı: (HALLĀK). Çok hakkıyla yaratıcı (Allah).

KT 1 *Evet, Ol çok yaradıcıdur, bilicidür.* 36/81

KT 2 *Dağı ol gāyetde yaradıcıdur, gāyetde bilicidür.* 36/81

KT 1 *Bayık Çalabun, Ol, yavlak yaradıcıdur, bilici.* 15/86

Gey bağışlayıcı: (VEHHĀB). Çok bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Bayık sen, sen gey bağışlayıcısın.* 38/35

Gey durıcı: (Hakkı) ayakta tutan, dosdoğru.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Olun gey durıcılar Tañrıy-ıçun ya ‘nī buyruk yirine getürmege.* 5/8

Gey götürici: Çok götüren, yüklenen “alçak gönüllü”.

KT 1 *Bayık İbrahim, aşak gönüllü gey götüricidür, çok ah diyicidür, dönici.* 11/75

Gey işleyici: (FA‘ĀL). Çok işleyici “istediğini yapan (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmışdür -yā sevicî işin eyleyicidür sālhlara- ‘Arş issi, ulu. Gey işleyici anı kim diler.* 85/16

Gey katlanıcı: Çok katlanıcı, sabreden.

KT 1 *Bayık şunun içinde nişanlardur, her gey katlanıcıya, şükr eyleyici.* 14/5

Gey yarlıgayı: (GAFFĀR). Çok bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Pes eyitdüm: Yarlıgamak dilen Çalabunuzdan, bayık Ol, oldu gey yarlıgayı-
cı.* 71/10

Gümensüz olucular: Şüphesiz olanlar “şüphesiz inananlar”.

KT 1 *Dakı yirde nişanlardur gümensüz oluculara, dakı gendüzülerünüzde; ay
görmez misiz?* 51/20-21

Hemişe durıcı: (KAYYŪM). Daima durucu, duran (Allah).

KT 1 *Dakı hor oldu yüzler ya ‘nī āsılar, hemīşe diri-çün, hemīşe durıcı-çün.*
20/111

Hemişe olıcı: (KAYYŪM). Daima olucu, olan (Allah).

KT 1 *Yokdur Tañrı illā Ol; diri, hemīşe olıcı.* 3/2

İlerü geçiciler/ gelici[ler]: İleri geçiciler/geliciler” amelde, erdemde, hayırda ahirette önde olanlar”.

KT 1 *Dakı ilerü geçiciler ya ‘nī ta‘atda, ilerü geçicilerdür.* 56/10

KT 2 *Dağı ilerü gelici[ler] ve tā‘atde. Anlardur muğarrebler ve hāşlar.* 56/10, 11

Ķovıla yürüyici: Dedikodu ile yürüyücü “laf götürüp getiren”.

KT 1 *Dakı boyun virme her and içiciye çok, hor olmuş adam ardınca yavuz söy-
leyici, yürü-y-ici kov-ıla, ...* 68/10-14

Nevmīd olucular: Ümitsizliğe kapılanlar .

KT 1 *Eyittiler: "Muştıladuk sana hakk-ıla ya ‘nī girtü-y-ile; pes olma nevmīd olı-
cılardan.* 15/55

Toğru söyleyiciler: Doğru söyleyenler.

KT 1 *Degülsin sen, illa ādami bizcileyin. Pes getir bir nişan eger oldun-ısa toğru
söyleyicilerden.* 26/154

f. Zarf tümleci + nesne +[yüklem+(-IcI)]

Ādam ardınca yavuz söyleyici: Adam arkasından kötü söyleyici.

KT 1 *Veyldür, her bir, ādam ardınca yavuz söyleyiciye, ayıblayıcı.* 104/1

Tañrı dapa rağbat eyleyiciler: Tanrı'ya rağbet eyleyiciler.

KT 1 *Bayık biz Tañrı dapa rağbat eyleyicilerüz. Ya 'nī böyle diseler-idi; anlara yig-idi. 9/59*

Tiz 'azāb eyleyici: Tez azap eyleyici (Allah).

KT 2 *Taḥḳīḳ senüñ Çalabuñ tiz 'azāb eyleyicidir. 7/167*

Tiz hisab eyleyici /idici: Çabuk hesap görücü olan (Allah). 2/202

KT 1 *Dakı Tañrı tiz hisab eyleyicidir. 2/202*

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā tiz hisāb idicidir. 2/202*

Yaḥşı taḳdīr idici: (KĀDİR). Güzel takdir edici (Allah).

KT 2 *Pes anı şūrete getirüp düzdük. Biz ne yaḥşı taḳdīr idicilerüz. 77/23*

g. Yer tamlayıcı (den) + yer tamlayıcısı (a) +[yüklem + (ici)]

'Ademden vücūda getirici: (BĀRĪ'). Āde mden vücuda getirici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı Ta 'ālā yaradıcudur, 'ademden vücūda getiricidir, şūretler viricidir. 59/24*

h. Zarf tümleci + yer tamlayıcısı + nesne + [yüklem + (ici)]

Merḥameten mü'minlere rahmet baḥş idici: (RAHĪM). Merhametle müminlere rahmet bahşedici (Allah).

KT 2 *Fenādan şoñra āḥiretde vücūd virici ve merḥameten mü'minlere rahmet baḥş idici. 1/2*

Fenādan şoñra āḥiretde vücūd virici: (RAHMĀN). Ölümünden sonra ahirette vücut verici (Allah).

KT 2 *Fenādan şoñra āḥiretde vücūd virici ve merḥameten mü'minlere rahmet baḥş idici. 1/2*

I.2.8.5. –mİş sıfat fiil-eki ile oluşturulanlar

a. Nesne + [yüklem+(-mİş)]

'Azāb eyleneş/olunmuş: Azap edilmiş/olunmuş.

KT 1 *Pes okıma Tañrı-y-ıla ayruk Tañrı; pes olasın azab eyleneşlerden. 26/213*

KT 2 *Pes tapma Tañrı Ta 'ālā-y-ıla özge ma'būda. Ol vaḳtıda 'azāb olunmuşlardan olursın. 26/213*

Arka dilenmiş: (MUSTE'ÂN). Kendisinden yardım istenen (Allah).

KT 1 *Daki Tañrı arka dilenmişdür, anun üzere kim sıfat eylersiz ya 'nî Yusuf işini.*
12/18

Berk olunmuşlar: Berk olunmuşlar, “manası açık, kesin olan ayetler; muhkem ayetler”.

KT 1 *Bir nicesi ayetlerdür, berk olunmuşlar ya 'ni üç āyet kim «En 'am» 'ahırında-*
dur, evveli anlar Kitabun aslıdur. 3/7.

b. Zarf tümleci + [yüklem+(-mİş)]

Ağaç-ıla öldürülmüş: Odun darbesi ile öldürülmüş (murdar hayvan).

KT 1 *Haram olındı üzerünüze murdar... daki boğulmuş daki ağaç-ıla öldürülmüş*
daki yüksekden düşüp ölmüş daki boynuz-ıla süsüp öldürülmüş...5/3

Yüksekden düşüp ölmüş: Yüksekten düşüp ölmüş (murdar hayvan).

KT 1 *Haram olındı üzerünüze murdar... daki boğulmuş daki ağaç-ıla öldürülmüş*
daki yüksekden düşüp ölmüş daki boynuz-ıla süsüp öldürülmüş...5/3

c. Yer Tamlayıcısı + [yüklem+(-mİş)]

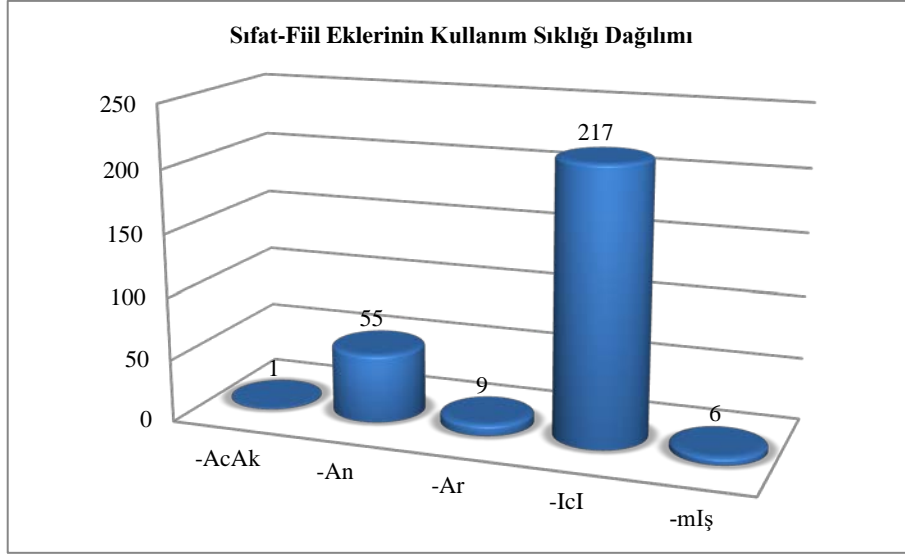
Yalavaçlığa viribinilmiş: Peygamberliğe gönderilmiş.

KT 1 *Daki bayık sen yalavaçlığa viribinilmişlerdensen. 2/25*

Sıfat Fiil Grubu Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 8. Sıfat-Fiil Grubu Değerlendirme Tablosu

Sıfat-Fiil Grubu Değerlendirme Tablosu						
Öge Dizilişi	-AcAk	-An	-Ar	-IcI	-mİş	Toplam
Özne/Yüklem			6			6
Nesne/Yüklem	1	37	1	161	3	203
Zarf Tümleci/Yüklem		4		17	2	23
Yer Tamlayıcısı/Yüklem		11	1	14	1	27
Yer Tam/Nesne/Yüklem		2		12		14
Nesne/Zarf Tüm/Yüklem		1		5		6
Zarf Tüm/Özne/Yüklem			1			1
Zarf Tüm/Nesne/Yüklem				5		5
Yer Tam/Yer Tam/Yüklem				1		1
Zarf T/YerTa//Nesne/Yükl				2		2
Toplam	1	55	9	217	6	288
Oran %	0,3	19,1	3,1	75,3	2,1	

Şekil 13

Tespiti yapılan söz varlığının “288”i sıfat-fiil grubudur. Bir sıfat-fiil ve ona bağlı diğer unsurlardan meydana gelen sıfat-fiiller öge dizilişine göre alt başlıklarda ele alınmıştır. Sıfat-fiil türeten eklerden “-IcI” “217” yerde sıfat-fiil grubu yapımında gözlemlenmiş %75,3 oranı kullanım sıklığı ile en yüksek ektir. Bu eki %19 oranında “55” yerde geçen “-An” eki ve “9” yerde görülen %3,1 oranı ile “- Ar” eki takip etmektedir. “mİş” sıfat-fiil eki “6” ve “-AcAk” sıfat-fiil eki “1” kez sıfat-fiil grubu içerisinde yer almıştır. Sıfat-fiil grupları, tespiti yapılan “Esmâ-i Hüsnâ”ya dahil söz varlığı içerisinde “95” ismi karşılayan bir işleklığe sahiptir.

I.2.9. Sıfat Tamlamaları

Niteleme ya da belirtme sıfatlarının isimlerin öncesinde gelerek oluşturdukları kelime gruplarıdır. Kuruluşunda herhangi bir ek kullanılmaz.

Banguoğlu, sıfat tamlamasını “sıfatların hiçbir bir ek almadan vasıfladığı veya belirttiği adın önüne gelerek teşkil ettiği takım” tanımlaması ile “belirtme grupları” içinde gösterir. Birleşik ad yapımında da yaygın bir kullanıma sahip olduğuna işaret eder (Banguoğlu, 2015:342).

Sıfat tamlamaları eksiz kurulan yapılardır. Tamlanan niteleme veya belirtme şeklinde çok sayıda sıfat alabilir. Ancak, beraber kullanıldıklarında genelde belirtme sıfatları niteleme sıfatlarından önce gelir: “*şu açık pencere*”. Sıfat kısmı ortaçlardan oluşabilir: “*geçen araba*” Hatiboğlu bu açıklamalara ek olarak zincirleme sıfat tamlamasından bahseder: “*kıvrık saçlı çocuk*”; “*eli açık adam*” (Hatiboğlu, 1982:27-28).

Ergin, sıfat tamlamasının kuruluşu ile ilgili benzer ifadeler kullandıktan sonra hem sıfat kısmının hem de isim kısmının bir kelime grubu olabileceğini, sıfat tamlamalarının cümlede isim grubu olarak görev aldığını söyler. Şu sıfat tamlaması örneklerine yer verir: *güzel yazı, üç kişi, canım İstanbul...* (Ergin, 1987:380-381).

Karahan, sıfat tamlamasının kuruluşuna dair bazı özellikleri ele alır. Tamlayanı sıfat-fiil ya da sıfat-fiil grubu olabilir: *mavileşen manzara*. Unsurların biri veya hepsi kelime grubu olabilir: *mum rengi çehreler, koklamadan attığım gül demeti*. Tamlayan veya tamlananı birden fazla sıfat ya da isim olabilir: *kırmızı kiremitli, beyaz badanalı ev*. Nesnenin neden yapıldığını gösteren tamlamalar sıfat tamlamasıdır: *mermer köşk*. Sıfat ve isim arasına “da” edatı ve “ml” soru eki gelebilir: Yanımda *bir de kılavuzum* var, burada *üç mü kitap* var (Karahan, 2015:52).

I.2.9.1. Tamlayanı basit/türemiş sıfat, tamlananı basit/türemiş isim olan sıfat tamlamaları

Acıdıcı azab: Acıdıcı azap.

KT 1 *Dakı her kim dileye anın içinde, meyl eylemek ya ‘nī yazılmış nesnelere, zulm-ıla; taduravuz ana, azabdan acıdıcı. 22/25*

Açılmış biti: Açılmış kitap.

KT 1 *Belki, diler her gişi anlardan kim, virinile bitiler açılmış. 74/52*

Açılmış şuhufklar: Açılmış sayfalar.

KT 2 *Bel ki diler her kişi anlardan, açılmış şuhufklar virile. 74/52*

Adanılmış müddet: Adanılmış (takdir edilmiş) zaman. 30/8

KT 1 *Tañrı gökleri dakı yiri, dakı ikisinün arasındağıyı, illā hakk-ıla, dakı adanılmış müddet-ile. 30/8*

Ağaçlu tağ: Ağaçlı dağ “Sina Dağı”.

KT 1 *Dakı ağaçlu tağ hakkı ya ‘nī Mūsā peygambar tağı hakkı. 95/2*

Ağır gün: Ağır gün “Ahiret, kıyamet günü”.

KT 1 *Bayık şunlar severler iviciyi ya ‘nī dünyeyi; dakı korlar ileylerinde, bir gün ağır. 76/27*

KT 2 *Taḥkīk bunlar dünyāyı severler ve koyarlar ardlarında bir ağır günü. 76/27*

Ağır söz: Ağır (sorumluluk yükleyen) söz.

KT 1 *Bayık biz, tiz burağavuz üzerüne, söz ağır.* 73/5

Ağır yük: Ağır yük “günah”

KT 1 *Kim yüz döndürür-ise andan, bayık ol, götüre kıyamat günü ağır yüki ya ‘nī yazukdan.* 20/100

Ağrıdıcı azab: Ağrıdıcı azap.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Kulavuzlayayın mı sizi bezirgenlik üzere kim, kurtara sizi azabdan ağrıdıcı?* 61/10

Ak dülbendlüler: Beyaz tülbentliler (sarıklılar) “ Bedir savaşında yardıma gelen melekler”. 3/125

KT 1 *Bedr tokuşına gelmek: arka vire size Çalabunuz biş binler-ile, firıştelerden, nişanlanmışlar ya ‘nī ak dülbendlüler-idi, ucun yağrınlarına sarkıtmışlar.* 3/125

Ak el: Ak el “Yed-i Beyzā”.

KT 1 *Pes gösterdi ana, nişan ulu ya ‘nī āsa dakı ak el.* 79/20

Altı günler/gün: Altı gün, “Allah’ın kâinatı yaratma süresi”. 7/54; 10/3; 25/59

KT 1 *Ol kim yarattı gökleri dakı yiri, dakı anı kim ol ikinün arasındadır, altı günler içinde.* 25/59

KT 2 *Ol Tañrı Ta ‘ālā yaratdı gökleri ve yirleri, dahı ikisinüñ arasında olan nesneleri dahı altı günde.* 25/59

Añıcı avratlar: (Allah’ı) anıcı (zikreden) kadınlar.

KT 1 *Dakı añıcı erenler Tañrı ‘yı çok dakı añıcı avratlar: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu.* 33/35

Arınmış kişiler:Arınmış kişiler.

KT 2 *Aña yapışmasun, illā arınmış kişiler.* 56/79

Aru ‘avratlar: Temiz (namuslu, iffetli) kadınlar.

KT 1 *Dakı aru ‘avratlar, aru erenlerüündür; dakı aru erenler, aru ‘avratlarundur.* 24/26

KT 2 *Ve aru ‘avratlar, aru erenlerüündür. Dahı aru erenler, aru ‘avratlaruñdur.* 24/26

Aru erenler: Temiz (namuslu, iffetli) erkekler.

KT 1 *Dakı aru avratlar, **aru erenlerüñdür**; dakı **aru erenler**, aru avratlarundur.*
24/26

KT 2 *Ve aru ‘avratlar, **aru erenlerüñdür**. Dağı **aru erenler**, aru ‘avratlaruñdur.*
24/26

Aru sözler: Güzel sözler.

KT 1 *Her kim diler-ise izzeti, Tañrı ‘nundur izzet dükeli. Andın yana ağar, **aru sözler**; dakı eyü amel yücedür anı. 35/10*

KT 2 *Kim ki ‘azîz olmağ dilese, pes Tañrı Ta ‘ālānuñdur ‘izzet barçası. Anuñ hazretine ağar **aru sözler** ki tevħîd kelimesidür. Eyü ‘amel dağı yücedür. 35/10*

Arusuz ‘avratlar: Kötü (ahlaksız) kadınlar.

KT 1 *Arusuz ‘avratlar, arusuz erenlerüñdür; dakı arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur. 24/26*

KT 2 *Arusuz ‘avratlar, arusuz erenlerüñdür ve arusuz erenler, arusuz ‘avratlaruñdur. 24/26*

Arusuz erenler: Kötü (ahlaksız) erkekler.

KT 1 *Arusuz ‘avratlar, **arusuz erenlerüñdür**; dakı arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur. 24/26*

KT 2 *Arusuz ‘avratlar, **arusuz erenlerüñdür** ve arusuz erenler, arusuz ‘avratlaruñdur. 24/26*

Aşak gönüllü: Alçak gönüllü.

KT 1 *Bayık İbrahim, **aşak gönüllü** gey götüricidür, çok ah diyicidür, dönici.*
11/75

Azad ‘avratlar: Hür kadınlar.

KT 1 *Dakı **azad ‘avratlar** -yā mestûralar- ya ‘nī anlar dağı halaldur, mu‘min avratlardan. 5/5*

Azgun işlü: Azgın işli “fesat çıkararı”.

KT 1 *Dakı Tañrı bilür **azgun işlüyi** eyü işlüden . 2/220*

Azmış kişiler: Azmış kişiler.

KT 2 *İbrāhîm eyitdi: Ümîz kesmez Tañrı Ta ‘ālā rahmetinden illā **azmış kişiler**.*
15/56

Bāṭil ma‘būdlar: Batıl mabutlar.

KT 2 *‘İbādet eyleñüz Tañrı Ta ‘ālāya, dañı ırak oluñuz **bāṭil ma‘būdlardan**. 16/3*

Bellü yamanlık: Belli (apaçık) kötülük (hayâsızlık).

KT 2 *Dañı korkuñuz sizi yaradan Tañrıdan. Çıkarmañuz anları evlerinden. Dañı çıkmasunlar, illā işlemeyince anlar bir **bellü yamanlık**. 65/1*

Beñdeşsüz kuvvatlu: (‘AZİZ). Benzersiz kuvvetli (Allah).

KT 1 *Bayık sensen **beñdeşsüz kuvvatlu**, dürüst işlü dürüst sözlü. 2/129*

Bikr avratlar: Bakire kızlar.

KT 1 *Ola kim Çalabı’sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: ... er görmemiş avratlar, dakı **bikr avratlar**. 66/5*

Bilici oğlan: Bilici oğlan. “İshak Peygamber.”

KT 1 *Eyittiler: Korkma, bayık biz muştıtaruz sana bir **oğlan bilici** ya ‘nī İshak. 15/53*

Bilinmiş günler: Bilinmiş günler. “kurban günleri.”

KT 1 *Tā hazır olalar, anlarun manfa‘atlarına; dakı añalar Tañrı adın, **bilinmiş günler** içinde ya ‘nī Zi ‘lhicce’nün onı; anun üzere kim rûzī virdi anlara, dilsüz canavardan ya ‘nī deveden, sığırdan, koyundan. 22/28*

KT 2 *Dañı añalar zıkr idüp Tañrı Ta ‘ālā adını kurbān günlerinde ki **bilinmiş günlerdür**, Tañrı Ta ‘ālā kendülere rızq virdügi-çün, dilsüz cānverlerden kurbān-ıçun. 22/28*

Bilinmiş vaqt: Bilinmiş (takdir edilmiş) zaman.

KT 2 *Niçelerüñüz vefāt ider andan burun, dañı yitişmeg-içün **bilinmiş vaқта** degin. Ola kim siz fikr idesiz.*

Biş namāz: Beş (vakit) namaz.

KT 1 *Bayık eyü işler ya ‘nī **biş namaz** giderür yavuz işleri. 11/114*

Boşanmış ‘avratlar: Boşanmış kadınlar.

KT 2 *Dañı boşanmış ‘avratlar ‘iddet çeksünler, kendüler üç kan görmek bile. 2/228*

Buhtan söz: Yalan söz.

KT 1 *Pes ırak olun arusuzdan, butlardan; dakı ırak olun **buhtan sözden**; 22/30*

Büyük gözlüler: Büyük gözlüler “huriler”.

KT 1 *Dakı katlarında, gözlerin yıgıcılar **büyük gözlüler** ya ‘nī hūrılar. 37/48*

Cānsuz ma‘būdlar: Cansız mabudlar “heykeller, putlar”.

KT 2 *Ol vaqt ki eyitdi anası-y-la kavmine: Bu **cānsuz ma‘būdlar** nedür kim siz anlara ‘ibādet eylersiz? Didi. 21/52*

Çok yazuklu: Çok günahlı “günahkar”.

KT 1 *Katı azabdur, her gey yalancının, **çok yazuklu**. 45/7*

Dilsüz canavar/cānverler: Dilsiz canavar(lar) “kurban olabilecek hayvanlar”.

KT 1 *Tā hazır olalar, anlarun manfa‘atlarına; dakı añalar Tañrı adın, bilinmiş günler içinde ya ‘nī Zi’lhicce’nün onı; anun üzere kim rûzî viridi anlara, **dilsüz canavardan** ya ‘nī deveden, sığırdan, koyundan. 22/28*

KT 2 *Dağı añalar zıkr idüp Tañrı Ta‘ālā adını kurbān günlerinde ki bilinmiş günlerdür, Tañrı Ta‘ālā kendülere rızq virdügi-çün, **dilsüz cānverlerden** kurbān-ıçun. 22/28*

Doğru söz: Doğru söz.

KT 1 *Pes sakınsunlar Tañrı’dan; dakı eyitsünler söz, **doğru söz**. 4/9*

Dönecek yir: Dönecek yer “Kābe”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim kıduk Ev’i ya ‘nī Ka‘be’yi, **dönecek yir**, ādemīlar için; dakı iminlik. 2/125*

Dört haramlar: Araplarda gelenek üzere savaş yapmanın yasak olduğu aylar. (Muharrem, recep, zilkade, zihicce). 9/36

KT 1 *Ol gün kim yarattı gökleri dakı yiri. Andan **dört haramlardur** ya ‘nī Receb, Zü’lka‘de, Zü’lhicce, Muharrem, şol, dındür -yā hisabdur- toğru. 9/36*

Duracağ ev: Duracak ev “cennet”.

KT 2 *Ol ki givürdi bizi **duracağ eve** fazlından. 35/35*

Durıcı/Kesilmez/Dāyim ‘azāb: Durucu/kesilmeyen/daim azap.

KT 1 *Dakı la ‘nat eyledi anlara Tañrı dakı anlarundur **azab durıcı** ya ‘nī dāyim. 9/68*

KT 2 *Dağı anlara la ‘net eyledi Tañrı Ta‘ālā. Dağı anlar-çün **kesilmez ‘azāb** vardır. 9/68*

KT 2 İsterler çıkmaya cehennem odından, anlara çıkmak yoktur andan. Dahı anlar-çun **dāyim ‘azāb** vardır. 5/37

Dürüst işli: (HAKİM). Dürüst işli (Allah).

KT 1 Dakı Tañrı bilürdür, **dürüst işlüdür.** 2/32

KT 2 Oldur beñdeşsüz, **dürüst işlü.** 14/4

Dürüst sözlü: (HAKİM). Dürüst sözlü (Allah).

KT 1 Bayık sensen beñdeşsüz kuvvatlu, dürüst işli **dürüst sözlü.** 2/129

Elli ağaç: Elli ağaç (sopa).

KT 1 Pes kaçan kim erlü olınalar, pes eger getüreler zışt iş ya ‘nī zınā; anların üzeredür yarsı anun kim azadlar üzeredür azabdan, ya ‘nī **elli ağaç.** 4/25

Erlü ‘avratlar: Evli kadınlar.

KT 1 Dakı **erlü ‘avratlar**, avratlardan ya ‘nī harām olındı; illā ol kim mālīk oldı sağ ellerünüz. 4/24

Ersüz ‘avratlar: Ersiz (evli olmayan) kadınlar.

KT 1 Dakı çiftlendirün **ersüz avratları** sizden, dakı sālīhları, kullarunuzdan dakı karavaşlarunuzdan. 24/32

Eski ev: Eski ev. “Kābe”.

KT 2 Andan şöñra kirlerin gidersünler, bıyık kırkmağ ve dırnağ kesmeg-ile. Dahı yirine getürsünler nezrlerini, dahı tavāf eylesünler **eski evi** ki Ka‘bedür. 22/29

Eyü alkışluluk: İyi anılmak “hayır dua”.

KT 1 Dakı eyledük neslinde peygambarlık, dakı Tevrit Zebur, İncil, Furkan. Dakı virdük ana müzdini dünyede ya ‘nī **eyü alkışluluğı** dükeli millete. 29/27

Eyü amel: İyi (salih) amel.

KT 1 Her kim diler-ise izzeti, Tañrı’nundur izzet dükeli. Andın yana ağar, aru sözler; dakı **eyü amel** yüceldür anı. 35/10

KT 2 Kim ki ‘azīz olmak dilese, pes Tañrı Ta ‘ālānuñdur ‘izzet barçası. Anuñ hazretine ağar aru sözler ki tevḥīd kelimesidür. **Eyü ‘amel** dahı yüceldür. 35/10

Eyü iş: İyi iş “iyilik yapmak”.

KT 1 Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anların; illā ol kim buyurdı sadakaya; yā **eyü işe** yā düzmege ādemīlar arasında. 4/114

Eyü işli: (BERR). İyi işli "iyilik eden" (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, Ol'dur eyü işli, rahmat kılıcı. 52/28*

Eyü işli: (LATİF). İyi işli "lütüfkâr" (Allah).

KT 1 *Tañrı eyü işlüdür kullarına; rûzî virür ana kim diler. 42/19*

Eyü işlüler: İyi davrananlar, faydalı iş yapanlar.

KT 1 *Dakı Tañrı sever eyü işlüleri. 3/134*

Eyü söz: İyi söz.

KT 1 *Eyü söz ya'nî yohsula nesene virmeyicek, eyü söz-ile · göñdür, dakı suç geçürmek, yigrekdür sadakadan kim gele ardınca anun incinesi nesene. 2/263*

Gey arı: (KUDDÛS). Çok arı "münezzeh" (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı'dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol; pādīşah, gey arı, ayıbsuz, ĩmin eyleyici. 59/23*

Gey girçekler: Çok gerçekler "doğru kimseler, siddiklar".

KT 1 *Dakı her kim boyun virür-ise Tañrı'ya dakı Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere; peygambarlardan dakı gey girçeklerden, dakı şehidlerden. 4/69*

Gey keremli: (EKREM). Çok keremli (Allah).

KT 1 *Okı; dakı Çalabun gey keremli. 96/3*

Gey nāspās: Çok nankör.

KT 1 *Bayık ādamular zulm eyleyicilerdür, gey nāspāsdur. 14/34*

KT 2 *Bayık ādemī zulm eyleyicidür, key nā-sipāsdur. 14/34*

Gey toğrular: Çok doğru kimseler, siddiklar.

KT 1 *Dakı anlar kim inandılar Tañrı'ya dakı Yalavacına, şunlardur gey toğrular, dakı şehidler Çalabı'ları katında. 57/19*

Giñ rahmatlu/rahmetli: (VĀSĪ'). Geniş, bol rahmetli (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı giñ rahmatludur, bilicidür. 2/247*

KT 2 *Tahķiķ Tañrı Ta'ālā giñ rahmetlüdür, gāyetde bilicidür. 2/115*

Girçek 'avratlar: Gerçek (sadık, doğru) kadınlar.

KT 1 *Dakı girçek erenler dakı girçek avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlı-ğamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı girçek erler ve girçek ‘avratlar, ... yaraqladı Allāh anlara günāh bağıslamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Girçek erenler/erler: Gerçek (sadık, doğru) erkekler.

KT 1 *Daki girçek erenler daki girçek avratlar, ...: Yaraqladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı girçek erler ve girçek ‘avratlar, ... yaraqladı Allāh anlara günāh bağıslamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Gizlü nidā: (Allah’a) gizli sesleniş “gizli dua”.

KT 2 *Ol vaqt ki nidā eyledi, gizlü nidā. 19/3*

Görklü işlü: (LATİF). Güzel işli (Allah).

KT 1 *Ay, bilmez mi Ol kim yarattı? Daki Ol, görklü işlüdür, habarlu. 67/14*

Görklü işlüler: Güzel işliler “iyilik yapanlar”.

KT 1 *Bayık biz ancılayın yanud virürüz, görklü işlülere. 77/44*

Görklü müzd: Güzel karşılık, mükafat.

KT 1 *Pes muştula ana yarlıgamak, daki müzd görklü ya ‘nī uçmak. 36/11*

Görklü rûzî: Güzel rızık.

KT 1 *Şunlar mu ‘minlerdür girtüden. Anlarundur derecetler, Çalabıları katında; daki yarlıgamak, daki rûzî görklü. 8/4*

Görklürek/Yağşı adlar: En güzel adlar, “Esmā-i Hüsna.”

KT 1 *Tañrı, yokdur Tañrı illā ol; anundur adlar görklürekler. 20/8*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā birdür, andan özge tañrı yokdur, anuñ yağşı adları vardur. 20/8*

Göyündürücü azab: Yakıcı azab.

KT 1 *Anundur dünyede rusvaylık; daki daduravuz ana, kıyamat güninde, göyündürücü azabı. 22/9*

KT 2 *Dağı daddurur-biz özine kıyāmet güninde göyündürücü ‘azābı. 22/9*

Hacdağı buyruklar: Hacdaki emirler.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Halal eylemen Tañrı ‘nun hac nişanlarını ya ‘nī hacdağı buyrukları terk eylemen; ne dağı haram ayı ya ‘nī anda çalışman...5/2*

Hak dīn: Hak din.

KT 1 *Ol oldur kim viribidi Yalavacını toğru yol-ıla ya 'nī Kur'an, dakı hak dīn-ile...9/33*

Hak ma'būd: (VELĪ). Gerçek mabud (Allah).

KT 2 *Pes Tañrı Ta 'ālādur hak ma'būd. 42/9*

Hak oğumak: Gerçek dua.

KT 2 *Anuñdur hak oğumak.*

Hak tañrı: (HAK). Hak Tañrı.

KT 2 *Ol zıkr olan andan ötürüdüür kim Tañrı Ta 'ālā hak tañrıdur. 22/6*

Harām ev: Haram ev “Beytü'l haram, Kābe”.

KT 1 *Kıldı Tañrı Ka 'be 'yi harām ev ya 'nī anun yöresinde av harām; ağacın kesmek, otın kırmak harāmdur. 5/97*

Harām/Muħarrem aylar: Haram aylar, “muħarrem, recep, zilkade, zihicce ayları”.

KT 1 *Pes kaçan çıka aylar ħaramlar ya 'nī dört ay kim çalış anda harāmoldı-yıdı; ya 'nī Receb, Zi'lka 'de, Zi'lhicce, Muħarrem; pes depelen müşrikleri, kanda kim buldunuz anları. 9/5*

KT 2 *Pes kaçan dükense ħarām aylar, pes öldürüñüz müşrik kāfirleri her kanda bulsañuz. 9/5*

KT 2 *Yā Muħammed şorarlar saña ki muħarrem aylarda şavaş var mıdur. 2/217*

Hemişe diri: (HAY). Daima diri (Allah).

KT 1 *Dakı hor oldı yüzler ya 'nī āsılar, hemişe diri-çün, hemişe durıcı-çün. 20/111*

'İllyındağı biti/'İllyyīn: İllyyūn'daki defter “iyilerin amellerinin kaydedildiği defter”.

83/19

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür İllyyīn? ya 'nī İllyyındağı biti. Bitidür yazılmış. 83/19-20*

KT 2 *Ne bildürdi saña ki 'İllyyīn ne nesnedür? Yazılmış bitidür. 83/19-20*

Irak azgunlık: Uzak azgunlık “iyiden iyiye sapkınlık, dalālet.”

KT 1 *Güçleri yitmez ya 'nī āhıratda, andan kim kazandılar, neşene üzere şol, ol-dur azgunlık irak. 14/18*

KT 2 *Güçleri yitmeye andan kim kazandılar nesne üzere. Şol oldur **azgunluk** irak.* 14/18

İlgergi kitaplar: İleriki kitaplar “Kur’ân’dan önce indirilen kutsal kitaplar”.

KT 1 *Dakı uşbu kitabdur, girçek dutıcı ya ‘nī **ilgergi kitablari**, arabca dil-iken; ta korkıda anları kim zulm eylediler.* 46/12

İri azab: Cehennemdeki şiddetli azap. 14/17

KT 1 *Dakı ardında ya ‘nī saru sudan sonra, **azabdur iri** ya ‘nī ebed kalmak.* 14/17

KT 2 *Dağı ardında ya ‘nī şarı şudan şoñra ‘**azābdur iri**.* 14/17

İssi/Kaynamış su: Sıcak/kaynamış su. (cehennem azablarından).

KT 1 *Uşbu, tadun anı, **issi sudur**, dakı iriñ saru su -yā sovuq, toñdurıcı.* 38/57

KT 2 *‘Azāb budur. Dadsunlar **kaynamış şu-y-ıla iriñleri**.* 38/57

Kadīm ev: Kadim ev “Kābe”.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı yirine getürsünler nezrlerini, dakı tavaf eylesünler **Kadim Ev’e**.” 22/29*

Kāfir perriler: Kāfir periler (cinler).

KT 1 *Dakı bayık oldı eydür akılsuzumuz ya ‘nī İblis, yā **kāfir perriler**, Tañrı üzere irak yalan.* 72/4

Kāfir ‘avratlar: Kāfir kadınlar.

KT 2 *Evlenmeñüz **kāfir ‘avratları** ĩmān getürmeyince.* 2/221

Kāfir erler: Kāfir erkekler.

KT 2 *Dağı evlendürmeñüz **kāfir erleri** ĩmān getürmeyince, bir mü’min kul kişi yigrekdür kāfirden eger begenseñüz dağı.* 2/221

Katı ‘azāb: Katı (şiddetli) azap.

KT 1 *Tañrı oldur kim, anundur ol kim göklerdeür, dakı ol kim yirdedür. Dakı vay kāfirlara, **katı ‘azābdan**.* 14/2

KT 2 *Tañrı ol kim anuñdur ol kim göklerdeür dağı ol kim yirdedür. Dağı vaykāfirlere **katı ‘azābdan**.* 14/2

Katı ‘azablu: Katı azaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Ol kavīdur, **katı azablu**.* 40/22

KT 2 *Ol muhkem kuvvetlüdür, **katı ‘azābludur**.* 40/22

Ꞑatı kâfir: Çok kâfir (nankör).

KT 2 *Tahkîk âdem oğlı Ꞑatı kâfirdür.* 17/67

Ꞑatırak ‘azâb:Daha şiddetli azap.

KT 1 *Dakı kıyamât güninde, döndürineler katırak ‘azâb dapa.* 2/85

Ꞑavî beñdeşsüz: (‘AZİZ). Kavi benzersiz (Allah).

KT 1 *Bilün kim bayık Tañrı kavîdur beñdeşsüz, dürüst işlü.* 2/209

Kerîm rızık: Kerim (bol) rızık.

KT 2 *Anlardur girçek mü’minler. Anlara mağfîret vardur, kerîm rızık vardur minnetsüz.* 8/74

Kerîm Tañrı: (EKREM). Kerim Tanrı.

KT 2 *Okı yâ Muḥammed! ol seniñ kerîm Tañrıñ ki.* 96/3

Ꞑırk gice: Kırk gece “Hz. Musa’nın Tur’da kaldığı süre.”

KT 1 *Pes tamâm oldı Çalabısı vaktı, kırk gice.* 7/142

KT 2 *Pes tamâm oldı Tañrı Ta’âlânuñ miķâtı kırk giçede.* 7/142

Ꞑışâş diyet: Kısas diyeti.

KT 2 *Pes her kim ki ‘afv eyleye ķardaşından ķışâş diyete râzî olsa yahşılık bile tâbi’ olsun.* 2/178

Ꞑız oğlanlar: Bakire kızlar.

KT 2 *Ola kim nebînuñ Tañrısı eger Muḥammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yahşı ‘avratları vire aña, ... er görmiş ‘avratlar, dahı kıız oğlanlar.* 66/5

Ꞑızmış od: Kızgın ateş, cehennem (Hâviye).

KT 2 *Ne bildürdi saña yâ Muḥammed ki Hâviye ne nesnedür? Ol kıızmış oddur.* 101/10- 11

Mel’ün şeytân: Lanetlenmiş şeytan.

KT 2 *Dahı du’â eylemezler illâ mel’ün şeytâna.* 4/117

Mestûra ‘avratlar: Tesettürlü kadınlar.

KT 1 *Dakı anlar kim sögerler mestûra avratlara, andan, getirmediler, dört tanuklar; urun anlara, seksen urmak.* 24/4

KT 2 *Dahı ol kişiler ki bühtân idüp ardınca söylerler mestûre ‘avratlarıñ, andan şoñra dört tanuk durğurmasalar, anlara seksen ağaç uruñuz.* 24/4

Mu‘ayyen ecel: Bilinen ecel.

KT 2 *Fikr eylemezler mi öz nefslerinde ki yaratmadı Tañrı Ta‘ālā gökleri ve yir-leri, ikisi arasında olğanı dañı illā haqqı-ıla, dañı mu‘ayyen ecel bile.* 30/8

Mu‘ted kişiler: Haddi aşan kişiler.

KT 2 *Du‘ā dileñüz Çalabuñuzdan miskīnlig-ile, dañı qorqu-y-ıla. Tañrı Ta‘ālā sevmez mu‘ted kişileri.* 7/55

Mu‘min erenler/erler: Mümin erkekler.

KT 1 *Dakı mu‘min erenler dakı mu‘mine avratlar, bir niceleri dostlarıdır bir ni-ceniñ. 9/71*

KT 2 *Dañı mü‘min erler dañı mü‘mine ‘avratlar biri birine dostlardurlar.* 9/71

KT 2 *Tahqīk Müselmān erenler ve Müselmān ‘avratlar ve mü‘min erenler ve mü‘min ‘avratlar.* 33/35

Mu‘mine ‘avrat: Mümine kadınlar.

KT 1 *Dakı mu‘min erenler dakı mu‘mine avratlar, bir niceleri dostlarıdır bir ni-ceniñ. 9/71*

KT 2 *Dañı mü‘min erler dañı mü‘mine ‘avratlar biri birine dostlardurlar.* 9/71

Muħkem delil: Sağlam delil.

KT 2 *Da‘vet eyle yā Muħammed halkı Allāh yolına ki İslām dīnidür, muħkem de-līl bile ve yahşı öğüt bile.* 16/125

Muħkem kuvvetlü: (KAVĪ). Sağlam kuvvetli (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā muħkem kuvvetlüdür, ‘azīzdür.* 58/21

Muħaddes yir: Mukaddes yer.

KT 2 *İy kavmüm, giriñüz muħaddes yire ki Qudüs iqlīmidür.* 5/21

Munāfik erenler/erler: Münafik erkekler.

KT 1 *Munāfik erenler dakı munāfika avratlar, bir niceleri bir niceden-dür ya‘nī dükeli biribiri-y-iledür.* 9/67

KT 2 *Münāfik erler dañı münāfika ‘avratlar biri birine dostlardur.* 9/67

Munāfika/Munāfik avratlar: Münafik kadınlar.

KT 1 *Munāfik erenler dakı munāfika avratlar, bir niceleri bir niceden-dür ya‘nī dükeli biribiri-y-iledür.* 9/67

KT 2 *Münāfik erler dañı münāfika ‘avratlar biri birine dostlardur.* 9/67

Muti‘ erenler: İtaat eden erkekler.

KT 1 *Muti‘ erenler* daki muti‘a avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35

Muti‘a avratlar: İtaat eden kadınlar.

KT 1 *Muti‘ erenler* daki **muti‘a avratlar**, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35

Mü‘min ‘avratlar: Mümin kadınlar.

KT 2 *Niçün anı işitgende zan eylemedi mü‘min erler ve mü‘min ‘avratlar* nefslerinde hayr ve eyitmediler ki uşbu ulu bühtāndur? 24/12

Mü‘min kırnaç: Mümin cariyeye.

KT 2 *Bir mü‘min kırnaç* yigrekdür kâfir ‘avratdan eger begenseñüz dahı. 2/221

Mürsel peygamberlar/nebiler: Gönderilmiş peygamberler/nebiler.

KT 1 *Yalan duttı ‘Ad kabīlesi, mürsel peygamberları* ya ‘nī vahy gelinmiş peygamberları. 26/123

KT 2 *Yalanladı ‘Ād kavmi mürsel nebīleri.* 26/123

Müsrif kişiler: İsrif eden kişiler.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā sevmez müsrif kişileri.* 7/31

Müsülmen ‘avratlar: Müslüman kadınlar.

KT 1 *Bayık müsülmen erenler* daki **müsülmen avratlar**, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35

KT 2 *Tahķīķ Müselmān erenler* ve **Müselmān ‘avratlar**... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35

Müsülmen erenler: Müslüman erkekler.

KT 1 *Bayık müsülmen erenler* daki müsülmen avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35

KT 2 *Tahķīķ Müselmān erenler* ve Müselmān ‘avratlar... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35

Müşrik ‘avrat: Müşrik avrat.

KT 2 *Zinā iden er evlenmez, illā zinā idici ‘avratı, yā müşrik ‘avratı.* 24/3

Müşrik erler: Müşrik erkekler.

KT 2 *Dağı ‘azāb itmeg-içün münāfık erlere ve münāfık ‘avratlara, dağı müşrik erlere ve müşrik ‘avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta ‘ālā hakkında yaman gümānları. 48/6*

Müşrik kâfirler: Müşrik kâfirler.

KT 2 *Bu bîzārlıkdur Tañrı Ta ‘ālādan, dağı resülinden. Ol kişiler ki ‘ahd eyledüñüz müşrik kâfirlerden, Allāh bîzārdur alardan. 9/1*

Müşrike/müşrik avratlar: Müşrik kadınlar.

KT 1 *Dakı azab eyleye munafıklara dakı munafika avratlara, dakı; müşriklere dakı müşrike avratlara; gümen eyleyiciler Tañrı ‘ya, 48/6*

KT 2 *Dağı ‘azāb itmeg-içün münāfık erlere ve münāfık ‘avratlara, dağı müşrik erlere ve müşrik ‘avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta ‘ālā hakkında yaman gümānları. 48/6*

Mütekebbir kavim: Kibirli kavim.

KT 2 *Pes büyüklendiler. Dağı anlar mütekebbir kavim-idi. 23/46*

Mütekebbir mel‘ün: Kibirli melun.

KT 2 *Fir‘avndan kırtarduk. Taḥkīk ol mütekebbir mel‘ün-ıdı. Kāfir müsriplerden idi. 44/31*

Müteşābih ayetler: Müteşābih āyetler.

KT 2 *Ol kişiler ki yüreklerinde şek vardur, uyarlar müteşābih ayetlere ... 3/7*

Ni‘metlü cennetler: Nimetli cennetler “Na‘im cenneti”.

KT 2 *Dağı beni mīrās idenlerden kıl ni‘metlü cennetleri. 26/85*

Nice günler: Nice (sayılı) günler “Yahudilerin göre cehennemde kalacakları sayılı günler”.

KT 2 *Yehūdiler eytdiler: bizi od yandurmaz, illā nice günler ki kırk gündür. 2/80*

Nūrlu çırağ: Nurlu ışık.

KT 2 *Dağı seni nūrlu çırağ eyledi Allāh. 33/46*

Nurlu kitāblar: Nurlu kitaplar “kutsal kitaplar”.

KT 2 *Geldi-y-idi anlara nebīleri mu‘cizāt-ıla ve şuhūflar-ıla ve nurlu kitāblar-ıla. 35/25*

On lavh: On levha “Haz. Musa’ya gelen on emrin yazılı olduğu levhalar”.

KT 1 *Dakı yazduk anun-ıçun elvāh içinde ya ‘nī ol kim anda Tevrit yazılmışdur on lavh idi. 7/145*

Orta/Ortancı namaz (‘aşr namāzı): Orta namaz, aşr namazı “ikinci namazı”.

KT 1 *Saklan namazları; dakı namazı orta ya ‘nī ikindü. Dakı turun ya ‘nī namazda, Tañrı-y-ıçun, mutı‘ olıcılarken. 2/238*

KT 2 *Şaklañuz namāzları dañı ortancı namāzı ki ‘aşr namāzıdur. Dañı duruñuz Tañrı kulluğına korķu bile. 2/238*

Öğütlenecek kimse: Öğütlenecek kimse.

KT 2 *Tahķiķ biz geñez itdük Qur’ānı öğüd-ıçün. Pes öğütlenecek kimse var mıdur? 54/22*

Şağışlanmış günler: Sayılmış günler “Yahudilerin göre cehennemde kalacakları sayılı günler”.

KT 1 *Dakı eyittiler: Hergiz yokanmaya bize od, illā günler sağışlanmış ya ‘nī kırk gün. 2/80*

Sakar Tamu: Sakar cehennemi.

KT 1 *Tiz givürem anı Sakar tamuya. 74/26*

Şaklayıcı feriştelere: Saklayıcı (koruyucu) melekler.

KT 1 *Anuñdur biribiri ardınca geliciler ya ‘nī saklayıcı firiştelere, ileyinden dakı ardından. 13/11*

Şaklayıcı kitab: Saklayıcı kitap.

KT 1 *Dakı bizüm katumuzda kitabdur saklayıcı ya ‘nī Lavha’l-mahfûz. 50/4*

KT 2 *Biz bildük yir eksiltgeni anlaruñ tenlerinden. Dañı katumuzda her nesneyi şaklayıcı kitāb vardır. 50/4*

Şālih ‘avratlar: Salih kadınlar.

KT 2 *Pes şālih ‘avratlar Tañrıdan korķarlar, şaklarlar gaybı, yamanlı eylemezler ki Tañrı Ta ‘ālā buyurmuşdur şaklamağa. 4/34*

Şarı su: Sarı (irinli) su (cehennem azablarından).

KT 1 *İleyinde anun tamudur; dakı suvarınıla sudan saru su. 14/16*

KT 2 *İleyinde anuñ tamudur, dañı şuvarınıla şudan şarı şu. 14/16*

Sıccındağı biti/Siccīn: Siccīn'deki defter.

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür "Siccīn" ? ya 'nī Sıccındağı biti.* 83/8

Şon saray: Son saray "cennet".

KT 1 *Selām olsun ya 'nī eydürler, üzerünüze, andan ötürü kim sabr eyledüünüz; pes ne eyüdür son saray! ya 'nī uçmak.* 13/24

KT 2 *Eydürler: Selām olsun size andan ötürü kim şabr eyledüünüz. Pes ne eyüdür şoñ sarāy.* 13/24

Şoñrağı gün: Sonraki gün, "Āhıret günü".

KT 1 *īman getirürler Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. Dakı buyururlar eyü işi; dakı yığarlar, yavuz işden; dakı iverler hayrlar içinde. Dakı şunlar salıhlardandır.* 3/114

Şoñrağı saray: Sonraki saray "Ahıret yurdu".

KT 1 *Dakı degül yakın dirlik, illā bātıl dakı oyun; dakı bayık sonrağı saray, oldur dirlik; eger oldılar-ısa bilürler.* 29/64

Sürici melekler: Süren, sevkeden melekler. "Maşşer günü insanları İlähi huzura getiren melek". 50/21

KT 2 *Ol günde her nefis ile maşşere sürici ve a 'māline şehādet idici melekler gelirler.* 50/21

Sürükmiş şeytan: Sürülmüş (kovulmuş) şeytan.

KT 1 *Pes kaçan okıyasın Kur'an'ı, sığın Tañrı'ya, şeytandan sürükmiş.* 16/98

Ťamudağı dere/kuyu: Cehennemdeki dere "cehennem çukuru"

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına -yā tamudağı dere, yā tamudağı kuyu, -yā halk-, şerrinden anun kim yarattı.* 113/1-2

Tiz azablu: Tez azaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun tiz azabludur.* 7/167

Tiz hisablu: Tez hesaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı tiz hisabludur.* 14/51

KT 2 *Bayık Tañrı tiz hisābludur.* 14/51

Toğru din: Doğru din.

KT 1 *Oldur toğru dīn; velīkin eyregi ādemīlarun bilmezler. 30/30*

KT 2 *Oldur doğru dīn, lākin çok kişiler bilmezler. 30/30*

Toğru şanuğ: (MUHEYMİN). Doğru tanık (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı 'dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol; pādīřah, gey arı, ayıbsuz, īmin eyleyici, toğru şanuğ, beñdeřsüz, kahr eyleyici, ululuk issi. 59/23*

Toğru yol: Doğru yol. "Sırāt-ı müstakīm" ; "Hidayet yolu".

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, çalabumdur dakı siziin çalabunuz; pes tapun ana. Bu, yoldur toğru. 19/36*

KT 2 *Taħķīķ Tañrı Ta 'ālā beni yaradan ve sizi yaradan dağı. Pes aña řapuñuz, doğru yol budur. 19/36*

şokuz āyetler: Dokuz ayet "dokuz işaret, mucize".

KT 2 *Taħķīķ biz virdük Mūsāya řokuz āyetler, beyān idiciler. 17/101*

şokuz nişanlar: Dokuz nişan.

KT 1 *Dakı bayık virdük Musa 'ya, şokuz nişanlar bellüler ya 'nī asa. 17/101*

şul 'avratlar: Dul kadınlar.

KT 2 *Dağı evlendürüñüz řul 'avratları sizden, dağı řālihleri řullaruñuzdan ve kırnaqlaruñuzdan. 24/32*

řuraķ yir: Durak, varılacak yer "cehennem".

KT 2 *şamuya gireler aña. Dağı ne yaman řuraķ yir oldı. 14/29*

Uçmakdağı ırmak/şavz-ı kevser: Cennetteki ırmak "Kevser".

KT 1 *Bayık biz virdük sana, uçmakdağı umağı -yā çok, hayr-. 108/1*

KT 2 *Biz saña yā Muhammed řavz-ı kevseri virdük. 108/1*

Uğrı avrat: Hırsız kadın.

KT 1 *Dakı uğrı er, dakı uğrı avrat; kesün ellerini ol ikiniin; yanud içün ana kim kazandılar; azab içün Tañrı 'dan. 5/38*

KT 2 *Uğrı er kiřiniñ ve uğrı 'avratlarıñ kesüñüz ellerini. Cezāsıdur işledükleri iřüñ 'azābıdur Tañrıdan. Dağı Tañrı Ta 'ālā 'azīzdür, řakīmdür. 5/38*

Uğrı er: Hırsız erkek.

KT 1 *Dakı uğrı er, dakı uğrı avrat; kesün ellerini ol ikinün; yanud için ana kim kazandılar; azab için Tañrı'dan. 5/38*

Ulu 'azab: Büyük azab.

KT 1 *Dakı ol kim başın duttı ulusına ya 'nī buhtānun, anlardan, anundur azab ulu. 24/11*

KT 2 *Ol kişi ki başın dutdı bühtānuñ anlardan. Aña vardur ulu 'azāb. 24/11*

Ulu azğunluq: Büyük azgınlık, taşkınlık.

KT 1 *Pes arturmaz anlara, illā azmak ulu. 17/60*

KT 2 *Pes arturmaz anları illā ulu azğunluq. 17/60*

Ulu buhtan: Büyük iftira.

KT 1 *Olmadı bizüm kim söyleyevüz uşbunı; arulığundur senün; uşbu buhtandur ulu? 24/16*

KT 2 *Anı söylemek bize lāyık degüldür, münezzehsin yā Allāh, uşbu ulu bühtāndur? 24/16*

Ulu ecr: Ulu ecir (ödül).

KT 2 *Pes aña yarlıgamaq muştıla, dahı ulu ecr muştıla. 36/11*

Ulu fesad: Büyük fesat.

KT 1 *Eger eylemeyesiz anı ya 'nī arka virmegi; ola belā ya 'nī şirk yirde, dakı fesad ulu. 8/73*

KT 2 *Eger işlemeseñüz Allāh buyurğan nesneyi, ulu fitne olur yir yüzinde. Dahı ulu fesād olur.*

Ulu gāzālıq: Büyük gazalık (cihat).

KT 2 *Pes uyma yā Muḥammed kāfirlere. Dahı gāzālıq eyle anlar-ıla ulu gāzālıq. 25/52*

Ulu gözlüler: Büyük gözlüler "huriler".

KT 1 *Ancılayn; dakı çift eyledük anlara, karası gey kara, akı gey ak gözlüleri ulu gözlüler. 44/54*

Ulu gün: Büyük gün, kıyamet günü.

KT 1 *Ay, sanmaz mı şunlar, bayık anlar dirildilmişlerdür ulu gün için. 83/4-5*

KT 2 *Anlar taḥkīk bilmezler mi ki özleri ba's olaçaqlardur. Bir ulu güne. 83/4-5*

Ulu müzd: Ulu ödül, “mükāfat, sevap”.

KT 1 *Dakı muştılar mu'minlere, anlar kim işlerler eyü işler. Bayık anlarundur müzd ulu.* 17/9

KT 2 *Dağı beşāret ider ol mü'minlere ki 'amel-i şālih işlerler. Anlara ulu müzd vardır Allāh katında.* 17/9

Ulu peygamber: Ulu peygamber.

KT 2 *Bel ki gönendürdüm bunları, atalarını dağı. Hattā ki haq geldi özlerine, dağı ulu peygamber.* 43/29

Ulu yazuq: Büyük günah.

KT 1 *Dakı yimen mallarunu mallarunuz-ıla; bayık ol oldu yazuq ulu.* 4/2

KT 2 *Dağı yimeñüz yetimler mālını sizüñ mālunuz bile. Tahkik ol, ya 'nī yetim mālını yimek ulu yazuqdur.* 4/2

Uşak yazuqlar: Küçük günahlar.

KT 1 *Dakı tevbe vir bize ya 'nī uşak yazuklardan.* 2/128

Yağşı 'avratlar: İyi kadınlar.

KT 2 *Dağı yağşı 'avratlar mü'minlerden ve yağşı 'avratlar halāldur size kitāb ehli kızlarından ki sizden burun anlara kitāb geldi.* 5/5

Yağşı kişiler (1): İyi kişiler. “takva sahipleri.”

KT 2 *Dağı müstehak degüldür anlar Mekkenüñ vilāyetine, anuñ velisi degüldür illā yağşı kişiler.* 8/34

Yağşı kişiler (2): İyi kişiler “ebrar”.

KT 2 *Tahkik yağşı kişiler ni'metler içindedürler.* 83/22

Yağşı menziller: Güzel menziller “cennet”.

KT 2 *Dağı Dāvūda bizüm katumuzda yakınlık vardır ve yağşı menziller vardır.* 38/25

Yağşı nesnelere: Temiz şeyler.

KT 2 *Dağı halāl eyler anlara yağşı nesnelere ve harām eyler özlerine yaman nesnelere.* 7/157

Yaḥşî rızık: Güzel rızık.

KT 2 *Cezā virmeg-içün mü'minlere ve 'amel-i şālih işleyenler[e], anlara mağfiret vardır ve **yaḥşî rızık** vardır cennetde. 34/4*

Yaḥşî söz: Güzel (doğru) söz.

KT 2 *Pes şakınsunlar Tañrıdan, daḥî **yaḥşî söz** eyitsünler. 4/9*

Yakın dirlik: Dünya hayatı.

KT 1 *Bilün: Degül **yakın dirlik**, illā oyun dakı oyun ya 'nî batıl dakı gurur. 57/20*

Yalan and: Yalan yemin.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuk, ya 'nî **yalan and**, yā yazuk ya 'nî yarak uğurlamak. 4/112*

Yalñ issi od: Alevli sıcak ateş .

KT 1 *Tiz gire **oda yalñ issi**. 111/3*

Yalñlu od: Alevli ateş.

KT 1 *Belki yalan duttılar kıyamatı; dakı yarakladuk ana kim yalan duttı kıyamatı, **yalñlu od**. 25/11*

KT 2 *Girecekdür bir **oda yalñlu**. 111/3*

Yaman 'azāb: Kötü azap.

KT 2 *Anlar-çun vardır **yaman 'azāb**. 27/5*

Yaman işler: Kötü işler, “hayâsızlık”.

KT 2 *Şeytān size va 'de eyler yoḥsulluđı, şadaқа eylemeñüz faķır olursız dir. Daḥî buyurur size **yaman işleri**. 2/268*

Yaman kişiler: Kötü kişiler.

KT 2 *Gör yā Muḥammed nice oldı āḥiri **yaman kişilerüñ**. 7/84*

Yaman menziller: Kötü menziller “cehennem”.

KT 2 *Yaman menzil: Emr budur azğunlara, daḥî yaraķlanupdur **yaman menziller**. 38/55*

Yaman nesnelere: Pis, murdar şeyler.

KT 2 *Daḥî ḥalāl eyler anlara **yaḥşî nesnelere** ve ḥarām eyler özlerine **yaman nesnelere**. 7/157*

Yandırılmış/Yandırıcı Tamu: Yandırılmış/yandırıcı cehennem “ateşi yakılmış cehennem”.

KT 1 *Dakı anların bir nicesi oldur kim yüz döndürdi andan. Dakı dap oldı **tamu yandırılmış**. 4/55*

KT 2 *Pes niçesi anlaruñ ĩmān getürdi ve niçesi kâfir oldı. Yitişür **cehennem** anlara **yandırıcı**. 4/55*

Yavuz bühtān: Kötü iftira.

KT 2 *Tahkik ol kişiler ki çatı **yavuz bühtān** söz getürdiler sizden bir cemā‘at. 24/11*

Yavuz işler: Kötü işler.

KT 1 *Bayık eyü işler ya ‘nī biş namaz giderür **yavuz işleri**. 11/114*

Yavuz işlüler: Kötü işliler, “aşırı gidenler.”

KT 1 *Dakı bayık **yavuz işlüler**, anlardur od isleri. 40/43*

Yavuz yalan: Kötü yalan “iftira”.

KT 1 *Bayık anlar kim getürdiler **yavuz yalan** ya ‘nī Ayişe katında, cema‘atdur sizden. 24/11*

Yavuz/Yaman döşek: Kötü döşek “cehennem”.

KT 1 *Eyit anlara kim kâfir oldılar: Yiñilinesiz, dakı kopanrınılasız **tamu dapa**. Dakı ne **yavuz döşekdür** ol! 3/12*

KT 2 *Eyit yā Muhammed kâfir olanlara: Mağlūb olup helāk olursız, dağı haşır olursız, cehenneme girersiz. Dağı ne **yaman döşekdür** ol. 3/12*

Yazıcı firişte: Yazıcı melek.

KT 1 *Dakı eyitti işi ya ‘nī **yazıcı firişte**: Bu oldur ki benim katumda hazır dur. 50/23*

Yazılmış biti: Yazılmış defter “ameller kaydedilmiş defter”. 83/19-20

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür Illiyyīn? ya ‘nī Illiyyındağı **biti**. **Bitidür yazılmış**. 83/19-20*

KT 2 *Ne bildürdi saña ki ‘**illiyyīn** ne nesnedür? **Yazılmış bitidür**. 83/19-20*

Yüce menzileler: Yüce dereceler “doğruluk makamı”.

KT 2 *Dağı beşaret eyle mü‘minlere ki anlara **yüce menzileler** vardır Tañrıları katında. 10/2*

Zışt iş: Kötü iş, “hayasızlık”.

KT 1 *Bayık buyurur size yavuzluğu, daki zışt işi.* 2/169

I.2.9.2. Tamlayanı kelime grubu, tamlananı basit/türemiş isim olan olan sıfat tamlamaları

a. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu” olanlar

‘Aklı olan kişiler: Akli olan kişiler.

KT 2 *Tahkik āyetler vardır ‘aklı olan kişilere.* 20/54

A‘māline şehādet idici melekler: Şahit, mahşer günü İlahi huzurda insanların yanında amel defteri ile birlikte bulunan melek.

KT 2 *Ol günde her nefis ile mahşere sürücü ve a‘māline şehādet idici melekler gelirler.* 50/21

Ādemīleri yaradan Tañrı: (RAB). İnsanları yaradan Tañrı.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Şığınurın ādemīleri yaradan Tañrıya.* 114/1

Allāhdan korğan erenler: Allah’tan korkan erkekler.

KT 2 *Dağı Allāhdan korğan erenler, Allāhdan korğan ‘avratlar... Yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi.* 33/35

Allāhdan korğan ‘avratlar: Allah’tan korkan kadınlar.

KT 2 *Dağı Allāhdan korğan erenler, Allāhdan korğan ‘avratlar... Yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi.* 33/35

‘Amel yazıcı firışteler: Amel yazıcı melekler. 39/69

KT 1 *Daki getirinildi peygamberlar daki tanuklar ya ‘nī Muhammed ümmeti, yā ‘amel yazıcı firışteler daki hükm olındı aralarında hakk-ıla.* 39/69

Arka viren firışteler: Arka veren melekler “Azrāil’e yardımcı olan melekler”. 6/61

KT 1 *Tā kaçan kim gele birünüze ölüm, canın ala anun yalavaçlarımız ya ‘nī Meleku’l-mevt, daki ana arka viren firışteler.* 6/61

Aru olunmuş yir: Arı olmuş (kutsal) yer.

KT 1 *İy kavmum! Girün yire, aru olunmuş ya ‘nī Beyte’l-mukaddes yiri yā Dımışk, yā Şam ili dükeli.* 5/21

Aşaklık eyleyici avratlar: Mütevazı, alçak gönüllü kadınlar.

KT 1 *Dakı aşaklık eyleyici erenler dakı aşaklık eyleyici avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Aşaklık eyleyici erenler: Mütevazı, alçak gönüllü erkekler.

KT 1 *Dakı aşaklık eyleyici erenler dakı aşaklık eyleyici avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Aydın eyleyici kitap: Aydınlatıcı kitap “İlahi kitaplar”.

KT 1 *Getürdiler huccatlar dakı kitablar, dakı kitabı aydın eyleyici. 3/184*

Başireti olan kişiler: Basireti olan kişiler.

KT 2 *Taḥkiḳ anda ‘ibretler vardur başireti olan kişilere. 24/44*

Bellü eyleyici yalavaç: Belli eyleyici “açıklayan” peygamber.

KT 1 *Belki gönendürdüm şunları ya ‘nī müşrikleri, dakı atalarını; tā geldi anlara hak, dakı yalavaç bellü eyleyici. 43/29*

Boyun virmeyici şeytan: İtaat etmeyen (asi, inatçı) şeytan.

KT 1 *Dakı tapmazlar illā şeytāna boyun virmeyici. 4/117*

Buld sürici firişte/ferişteh: Bulut sürücü (sevk ve idare eden) melek.

KT 1 *Dakı tesbīh eyler, buld sürici firişte -yā gök güriledügin işidenler ögmegi-y-ile; dakı firışteler, anuñ korkusından. 13/13*

KT 2 *Daḥı tesbīh eyler bulut sürici ferişteh ögmeg-ile, daḥı ferişteler anuñ korqusından. 13/13*

Çok añıcı erenler: (Allah’ı) çok anıcı (zikreden) erkekler.

KT 1 *Dakı añıcı erenler Tañrı’yı çok dakı añıcı avratlar: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Çok zıkr iden ‘avratlar: (Allah’ı) çok zikreden kadınlar.

KT 2 *Daḥı Allāhı çoḳ zıkr iden erler ve çoḳ zıkr iden ‘avratlar, yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Çoḳ zıkr iden erler: (Allah’ı) çok zikreden erkekler.

KT 2 *Daḥı Allāhı çoḳ zıkr iden erler ve çoḳ zıkr iden ‘avratlar, yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Dikeni arıdılmış sidr ağacı: Dikeni arındırılmış sidr ağacı ”cennet nimetlerinden”.

KT 1 *Dakı sağ yan isleri, nedür sağ yan isleri? Sidr ağacı içindedürler, dikeni arıdılmış; 56/27-28*

Diri koparılmasın gün: Diri kaldırılacağı gün “kıyamet günü”

KT 1 *Dakı selāmatlık benim üzerümedür, toğduğum gün dakı ölesim gün, dakı koparılmasın gün, diri. 19/33*

Diri kopası gün: Diri kaldırılacak gün “kıyamet günü”.

KT 1 *Selāmatlıkdur ana, toğduğu gün dakı ölesi gün, dakı kopası gün, diri. 19/15*

Diri olduğum gün: Diri olduğum gün “kıyamet günü”.

KT 2 *Selāmethlık benim üstüme, doğduğum günde, öldüğüm günde dahı, ba’s olup diri olduğum günde dahı. 19/33*

Er görmüş ‘avrat: Erkek görmüş (dul) kadın.

KT 1 *Ola kim Çabı’sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: ..., er görmüş ‘avratlar, dakı bıkır avratlar. 66/5*

KT 2 *Ola kim nebīnün Tañrısı eger Muḥammed sizi boşasa, sizün yirünñize sizden yahşı ‘avratları vire aña ... , er görmüş ‘avratlar, dahı kız oğlanlar. 66/5*

Ġazālık iden kimseler: Gazalık eden kimseler “mücahitler”.

KT 2 *Dahı şınayacağuz sizi Ġazālığa buyurmağ-ıla. Ḥattā biz bilmeg-içün sizden Ġazālık iden kimseleri, şabr idicileri dahı. 47/31*

Ġıybet idici kimse: Ġıybet edici kimse.

KT 2 *Vay her Ġıybet idici kimseye, ḥalkı maşharalığa alan kimseye. 104/1*

Girü koparınlasıları gün: Geri koparınlası (çıkarılmas) gün “yeniden diriltilecek gün”

KT 1 *Pes eger degül-misse, bayık ol namaz kılıcılardan; dölene-di karnında, girü koparınlasıları güne degin. 37/143-144*

Gökleri ve yirleri dahı yaradanTañrı: (RAB). Gökleri ve yerleri yaradan Tanrı.

KT 2 *Mūsā eyitdi: Taḥkīk sen bildi-sen ki indürmedi bu āyetleri illā gökleri yara-dan Tañrı ve yirleri dahı. 17/102*

Gözleri alur ḥüriler: Gözleri alıcı huriler.

KT 2 *Dahı evlendürdük anlara gözleri alur ḥüriler ki. 44/54*

Hācat olunur server: (SAMED). Kendisine ihtiyaç duyulan (Allah).

KT 1 *Tañrı, hācat olunur serverdür.* 112/2

Halkı maşaralığa alan kimse: Halkı maskaralığa alan "alay eden" kimse.

KT 2 *Vay her gıybet idici kimseye, halkı maşaralığa alan kimseye.* 104/1

Harām olmuş ay: Haram olmuş ay, "muharrem, recep, zilkade, zihicce".

KT 1 *Harām olmuş ay, harām olmuş ayadur ya 'nī eger şehri' l-harāmda çalışur-lar-ısa, siz dağı, çalışun.* 2/194

Hazretten sürülmüş şeytān: Huzurdan sürülmüş (koğulmuş) şeytan. 16/98

KT 2 *Pes kaçan okusañ Kur'ānı Tañrı Ta'ālāya şıgın şerrinden, hazretten sürülmüş şeytānuñ.* 16/98

Hor/Zelīl eyleyici azab: Hor/zelil eyleyici (alçaltıcı) azap.

KT 1 *Dakı kâfirlerundur azab, hor eyleyici.* 2/90

KT 2 *Tahkik kâfirler-içün zelīl eyleyici 'azāb vardır cehennemde.* 2/90

İbādet eyleyici avratlar: İbadet eden kadınlar.

KT 1 *Ola kim Çabı'sı eger talak virür -ise siz e, kim deşürü-vire ana avratlar, yigrek sizden: ... ibādet eyleyici avratlar, oruç dutıcı avratlar, er görmemiş avratlar, dakı bıkır avratlar.* 66/5

İbrāhim durduğı yir: İbrāhim'in durduğı yir. "Hz. İbrahim makamı".

KT 1 *Dakı dutun İbrāhim durduğı yirden, namaz kılacak yir ya 'nī ol bir taş kim, İbrāhim ana ayağın basdı, başın yurlarken.* 2/125

İddet dutan avrat: İddet tutan kadın.

KT 1 *Yā gizledünüz nefslerünüz içinde ya 'nī mesela eyide, iddet dutan avrat katında: Ben dilerin kim bir avrat alam.* 2/235

İkinci dirildüğü gün: İkinci dirildiğı gün "kıyamet günü".

KT 2 *Selāmetlik anuñ üstine toğduğı günde, öldüğü günde dağı, ikinci dirildüğü günde dağı.* 19/15

İman getürici karavaş: İman getirici cariye.

KT 1 *Dakı bir karavaş, iman getürici, yigrekdür Tañrı'nun ortağı var diyen avratdan eger tañlandurursa dağı sizi.* 2/221

İman getirici kul: İman getirici kul.

KT 1 *Dakı bir kul, ĩman getirici, yigrekdür Tañrı 'nun ortağı var diyen erden; eger tañlandurursa dağı sizi. 2/221*

İman getürmiş avratlar: İman getirmiş kadınlar.

KT 1 *Nişe, ol vakt kim işiddünüz anı, gümen iltmedi mu 'minler dakı ĩman getürmiş avratlar, gendüzilerin. 24/12*

Ķapusu bağlanmış od: Kapıları kilitlenmiş ateş (cehennem).

KT 1 *Anlarun üzeredür od, kapusu bağlanmış. 90/20*

Ķarār dutacağ yir: Karar tutacak yer “ebedi kalınacak yer, ahiret”.

KT 2 *İy benüm Ķavmüm, bu dünyā dirliğı degüldür, illā bir aldanacağ nesne ve āhiretdür Ķarār dutacağ yir. 40/39*

Kerāmete yitişdürici rızğ: Keramete yetiştirici rızık.

KT 2 *Anlar Ķağ mü 'minlerdür. Anlar içün dereceler vardur Tañrı Ta 'ālā Ķatında, dağı 'afv eylemek vardur, dağı kerāmete yitişdürici rızğ vardur. 8/4*

Ķurban eyleyesi yir: Kurban edecek yer.

KT 1 *Dakı her hir kavum içün, eyledük kurban eyleyesi yir. 22/34*

Mīras degmez gişiler: Miras düşmeyen kişiler.

KT 1 *Dakı kaçan kim hazır ola üleşmege hısımlık isleri ya 'nī mīras degmez gişiler. 4/8*

Mülk olunmuş ādamī mu'min: Mülk olunmuş adam mümin “mümin köle”

KT 1 *Dakı her kim depeleye mu'mini yanılup; azād eylemekdür mülk olunmuş ādamī mu'min ya 'nī mülşülmen kul yā karavaş dağı kan bahā, ismarlanmış kavumına. 4/92*

Nikāħda olan 'avratlar: Nikahta olan kadınlar.

KT 2 *Dağı özge kişiler nikāħda olan 'avratlar dağı Ķarām oldı size. 4/24*

Nur verici kitāb: Nur verici kitaplar “Kutsal kitaplar (Zebur, Tevrat, Kur'an)”.
Nur verici kitāb-ıla ya 'nī Tevrit dakı İncil dakı Kur'an. 35/25

Oruç dutıcı ‘avratlar: Oruç tutan kadınlar.

KT 1 *Oruç dutıcı erenler daki oruç dutıcı ‘avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dañı oruç dutucu erler dañı oruç dutucu ‘avratlar, ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Oruç dutıcı erenler/erler: Oruç tutan erkekler.

KT 1 *Oruç dutıcı erenler daki oruç dutıcı avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dañı oruç dutucu erler dañı oruç dutucu ‘avratlar, ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Rahmat kılıcı Çalab: (RAB). Rahmet kılıcı (esirgeyen) Rab.

KT 1 *Selāmdur söylemeg-ile, Çalapdan rahmat kılıcı. 36/ 58*

Rahmet idici Tañrı: (RAB). Rahmet edici (esirgeyen) Tanrı.

KT 2 *Selām gelür özlerine rahmet idici Tañrıdan. 36/ 58*

Rızık virici Allāh: (RAHMĀN). Rızık verici Allah.

KT 2 *Rızık virici Allāh, öğretti Kur’ānı. 55/1, 2*

Rızıkları kısm idici feriştehler: Rızıkları taksim edici melekler.

KT 2 *Tozlar şavurıcı yiller haqqı-çun, Ağır yükler götürici bulutlar haqqı-çun, Geñezlig-ile segirden gemiler haqqı-çun, Rızıkları kısm idici feriştehler haqqı-çun. 51/1-5*

Rûşan eyleyici çırağ: Aydınlatıcı ışık (Hz. Muhammed).

KT 1 *İy Peygambar! Bayık biz viribidük seni tanuk... daki çırağ rûşan eyleyici. 33/45-46*

Şabāñı yaradan Tañrı: (RAB). Sabahı yaradan Tanrı.

KT 2 *Eyit yā Muħammed: Şığınurın şabāñı yaradan Tañrıya. 113/1-2*

Şabr eyleyen/idici ‘avratlar: Sabreden kadınlar.

KT 1 *Daki sabr eyleyen erenler daki sabr eyleyen ‘avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dañı şabr idici erler ve şabr idici ‘avratlar ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Şabr eyleyen/idici erenler/erler: Sabreden erkekler.

KT 1 *Dakı sabr eyleyen erenler dakı sabr eyleyen avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dañı şabr idici erler ve şabr idici 'avratlar ... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr vormegi. 33/35*

Şadaka virici/idici 'avratlar: Sadaka verici/edici kadınlar.

KT 1 *Bayık sadaka virici erenler dakı şadaqa virici 'avratlar, dakı ödünç virdiler Tañrı'ya, ödünç vormek görklü; arturınıla anlarun için. 57/18*

KT 2 *Şadaqa virici erenler, dañı şadaqa virici 'avratlar, dañı Tañrı Ta 'ālāya borç virüñüz yahşı borç. 57/18*

KT 2 *Dañı şadaqa idici erler ve şadaqa idici 'avratlar, dañı oruç dutucı erler dañı oruç dutucı 'avratlar. 33/35*

Şadaqa virici/idici erenler/erler: Sadaka verici erkekler.

KT 1 *Bayık şadaqa virici erenler dakı sadaka virici avratlar, dakı ödünç virdiler Tañrı'ya, ödünç vormek görklü; arturınıla anlarun için. 57/18*

KT 2 *Şadaqa virici erenler, dañı şadaqa virici 'avratlar, dañı Tañrı Ta 'ālāya borç virüñüz yahşı borç. 57/18*

KT 2 *Dañı şadaqa idici erler ve şadaqa idici 'avratlar, dañı oruç dutucı erler dañı oruç dutucı 'avratlar. 33/35*

Şadaqaları yığışduran kişiler: Zekāt toplayan kişiler.

KT 2 *Şadaqalar vācib degüldür illā faķārlere, dañı miskinlere, dañı ol şadaqaları yığışduran kişilere. 9/60*

Şeri'etde bulunmaz işler: Şeriatta bulunmaz işler.

KT 1 *Oldılar yığılmazlar şer'ietde bulunmaz işlerden; işlediler anı. 5/79*

Şeri'etde bulunur iş: Şeriatta bulunur iş.

KT 1 *Dakı talak virinilmişleründür gönendürmekdür şeri'etde bulunur iş-ile. 2/241*

Şirk eyleyen er: (Allah'a) ortak koşan erkek.

KT 1 *Dakı zinā eyleyen avrat, çiftlenmesün illā zinā eyleyen er, yā şirk eyleyen er. 24/3*

Şirk getüren avrat: (Allah'a) ortak koşan avrat.

KT 1 *Zinā eyleyici er, çiftlenmesün illā zinā eyleyici avrat, yā şirk getüren avrat.*
24/3

Ṭalāk virinmiş avratlar: Talak verilmiş (boşanmış kadınlar).

KT 1 *Dakı talāk virinmiş avratlar, ya 'nī duhūl olunmuşlarken, göz dutalar gendü nefslerine ya 'nī göz dutsınlar üç hayızlar.* 2/228

Ṭamudağı oddan tağ: Cehennemdeki ateşten dağ.

KT 1 *Tiz geñsüz eyleyevüz anı, oddan tağı tamudağı.* 74/17

Tañrı'nun ortağı var diyen avratlar: Tañrı'nın ortağı var diyen kadınlar.

KT 1 *Dakı çiftlenmen, Tañrı'nun ortağı var diyen avratları, tā iman getüreler.*
2/221

Tañrı'nun ortağı var diyen erenler: Tañrı'nın ortağı var diyen erkekler.

KT 1 *Dakı çiftlendürmen ya 'nī mu'mine avratları, Tañrı'nun ortağı var diyen erenlere, tā iman getüreler.* 2/221

Tevāzu' idici 'avratlar: Tevazu edici kadınlar "Allah'a derin saygı duyan kadınlar".

KT 2 *Dağı tevāzu' idici erler ve tevāzu' idici 'avratlar... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi.* 33/35

Tevāzu' idici erler: Tevazu edici erkekler "Allah'a derin saygı duyan erkekler".

KT 2 *Dağı tevāzu' idici erler ve tevāzu' idici 'avratlar... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi.* 33/35

Tevbe eyleyen mü'minler: Tövbe eden müminler.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı, ...* 9/112

Tevbe eyleyici avratlar: Tövbe eden kadınlar.

KT 1 *Ola kim Çabı'sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: müsülmen avratlar, mu'mine avratlar muti'a avratlar, tevbe eyleyici avratlar* 66/5

Vahy gelinmiş peygamberlar: Vahiy gelmiş peygamber.

KT 1 *Yalan duttı 'Ad kabīlesi, mürsel peygamberları ya 'nī vahy gelinmiş peygamberları.* 26/123

Yaman varacağ yir: Varacak kötü yer “cehennem”.

KT 2 Görmez misin ol kişileri kim nehy oldular gizlü söyleşmekden ... Anlara ce-
hennem odı ‘azābı yiter. Gireler aña. Ol ne yaman varacağ yirdür. 58/8

Yavuz dönecek yir: Dönecek kötü yer “cehennem”.

KT 1 Ay, görmedün mi anları kim yığlındılar ... Tapdur anlara tamu, gireler
ana; pes ne yavuz dönecek yirdür! 58/8

Yazuğlar idici kâfir: Günahlar edici kâfir.

KT 2 Dağı Tañrı Ta ‘ālā sevmez her yazuğlar idici kâfiri. 2/276

Yürekler acıdııcı ‘azāb: Yürekler acıtıcı azap.

KT 2 Dağı kim ki anda hağdan ‘udül dilese eylemek zılm bile, aña daddurur-biz
yürekler acıdııcı ‘azābdan. 22/25

Yürekler kıparıcı gün: Yürekler kıparıcı gün “kıyamet”.

KT 2 Kār ‘ia ne gündür? Yürekler kıparıcı gün, kıatı ulu, heybetlü gündür. Ol gün
ne gündür? Kıatı ulu gündür. 101/1, 2, 3

Zinā eyleyici-eyleyen/iden er: Zina eden erkek.

KT 1 Zinā eyleyici er, çiftlenmesün illā zinā eyleyici avrat, yā şirk getüren avrat;
daki zinā eyleyen avrat, çiftlenmesün illā zinā eyleyen er, yā şirk eyleyen er. Dakı
haram olındı, ol, mu’minler üzere. 24/3

KT 2 Zinā iden er evlenmez, illā zinā idici ‘avratı, yā müşrik ‘avratı. Zinā iden
‘avrat dağı evlenmez, illā zinā iden eri, yā müşrik eri ve ol harām oldı mü’minler
üstine. 24/3

Zinā eyleyici-eyleyen/idici-iden ‘avrat: Zina eden kadın.

KT 1 Zinā eyleyici er, çiftlenmesün illā zinā eyleyici ‘avrat, yā şirk getüren av-
rat; daki zinā eyleyen ‘avrat, çiftlenmesün illā zinā eyleyen er, yā şirk eyleyen er.
Dakı haram olındı, ol, mu’minler üzere. 24/3

KT 2 Zinā iden er evlenmez, illā zinā idici ‘avratı, yā müşrik ‘avratı. Zinā iden
‘avrat dağı evlenmez, illā zinā iden eri, yā müşrik eri ve ol harām oldı mü’minler
üstine. 24/3

b. Tamlayanı “isnat grubu” olanlar

Gözleri ulu hūriler: Gözleri büyük huriler.

KT 2 Dağı gözleri ulu hūriler, şadefde gizlenmiş incü gibi. 56/22-23

Ni‘metleri çok cennetler: Nimetlerle çok cennetler.

KT 2 *Pes ol kişiler ki imān getürdiler, ‘amel-i şālih işlediler, ni‘metleri çok cennetlere girerler. 22/56*

c. Tamlayanı “aitlik grubu” olanlar

Elest vaktındağı kavil: Bezm-i Elest’te, manevi ālemde ruhların Allah’a verdikleri söz.

KT 1 *Daki bulmaduk eyregine anlarun hiç kavil karar ya ‘nī elest vaktındağı kavil. 7/102*

d. Tamlayanı “kısaltma grubu” olanlar

Her şahşa müvekkel melek: Her şahsa vekil melek “herkesin beraberindeki melek”.

KT 2 *Her şahşa müvekkel melek dir ki seniñ her ‘ameliñ benim yanımda yazılmış, hāzırdır. 50/23*

e. Tamlayanı “isim tamlaması” olanlar

Mi‘rāclar eyesi Tañrı: Miraçlar sahibi Tanrı.

KT 2 *Dā ‘ī du ‘ā eyledi bir düşici ‘azāb-ıla. Kāfirler-çün, aña kaytarıcı yokdur. Tañrıdan mi‘rāclar eyesi. 70/3*

Ağası yirler issi Tañrı: Yükselme (mi‘rac) yollarının sahibi Tanrı.

KT 1 *Diledi dileyici, azabı olıcı Kāfirrlarun, yokdur anun def‘ eyleyici. Tañrı’dan ağası yirler issi ya ‘nī gökler. 70/3*

Himmet eyeleri nebiler: Himmet sahibi peygamberler.

KT 2 *Pes şabr eyle yā Muhammed. Nite kim şabr itdi himmet eyeleri nebülerden. 46/35*

‘İlm issi oğlan: İlim sahibi oğlan. “İshak Peygamber.”

KT 2 *Feriştehler eyitdiler İbrāhīme: Korkma, biz saña muştular-biz bir ‘ilm issi oğlan, didiler. 15/53*

Meryem oğlu ‘İsa: Meryem oğlu İsa.

KT 1 *Degül ‘İsa Meryem oğlu, illa bir yalavaç; bayık geçdi andan ilerü yalavaçlar. Daki anası anun, gey inanicıdur. 5/75*

KT 2 *Degüldür Meryem oğlu ‘İsā illā peygamber, taḥkīk geçdi özinden öñdin çok peygamberler. 5/75*

Şabr isleri yalavaçlar: Sabır sahibi peygamberler.

KT 1 *Pes sabr eyle; nite kim sabr eyledi, sabr isleri yalavaçlardan; dakı ivdürme anlarun için. 46/35*

f. Tamlayanı “edat grubu” olanlar

Ahżāb günü gibi gün: Kavimler günü gibi bir gün “Allah’ın gazabına uğramış kavimlerin günü”.

KT 2 *Eyitdi ol ĩmān getüren kiři: İy benüm kavmüm, ben korķaram sizüñ üstüñüze ahżāb günü gibi günden, didi. 40/30*

Soñradın yana yigrek: Sonradan (akıbetten) yana en hayırlı, iyi (Allah).

KT 1 *Ol yigrekdür yanuddın yana; dakı yigrekdür soñradın yana. 18/44*

Yanuddın yana yigrek: Cevap vermektan yana en hayırlı, iyi “mükâfatı en hayırlı”. (Allah).

KT 1 *Ol yigrekdür yanuddın yana; dakı yigrekdür soñradın yana. 18/44*

g. Tamlayanı “bağlama grubu” olanlar

Azdurıcı ve aldayıcı şeytān: Azdırıcı ve aldatıcı şeytan.

KT 2 *Dağı sizi azdurmasun Tañrı Ta‘ālā dīninden, azdurıcı ve aldayıcı şeytān. 31/33*

h. Tamlayanı “sıfat tamlaması” olanlar

Ağır yük günahlar: Ağır yük günahlar.

KT 2 *Kim ki yüz kıyāmet güninde ağır yük günahlardan. 20/100*

Eyü işlü avratlar: İyi işli (salih) kadınlar.

KT 1 *Pes eyü işlü avratlar mutı lardur ya ni erenlerine saklayıcılardur gizlüyi ya ni fercleri yā er malı er gitdüginde. 4/34*

Gey issi od: Çok kızgın ateş, cehennem (Hāviye).

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür ol? Oddur gey issi. 101/10- 11*

Ķatı ulu gün: Katı ulu gün.

KT 2 *Ķār‘ia ne gündür? Yürekler koparıcı gün, Ķatı ulu, heybetlü gündür. Ol gün ne gündür? Ķatı ulu gündür. 101/1, 2, 3*

Muḥkem kuvvetlü söz: Sağlam kuvvetli söz “vahiy, Kur’an-ı Kerim”.

KT 2 *Biz indireceğüz seniñ üstüne muḥkem kuvvetlü söz.* 73/5

Ni‘metleri çok taze uçmaqlar: Nimetleri çok taze cennetler.

KT 2 *Dahı givürürdük anları ni‘metleri çok taze uçmaqlara.* 5/65

Ṭamudağı oddan tağ: Cehennemdeki ateşten dağ. 74/17

KT 1 *Tiz geñsüz eyleyevüz anı, oddan tağı tamudağı.* 74/17

1. Tamlayanı “ikileme” olanlar

Ulu ‘azīm günah: Büyük günah.

KT 2 *Dahı öldürmeñüz oğlanlaruñuzı dervişlikden korkup. Biz virür-biz anlara ve size dahı rızkı. Tahkik anları öldürmek ulu ‘azīm günāhdur.* 17/31

Ulu heybetlü gün: Ulu heybetli gün “sorgu günü”

KT 2 *Ne bildürdi saña yā Muhammed? Ol günü ne gündür? Ulu heybetlü gündür.* 77/14

Yahşı girçek yir: Güzel gerçek yer “cennet”.

KT 2 *Dahı givürür-biz sizi yahşı girçek yire ki cennettür.* 4/31

Yaman azğun kişi: Kötü azgın kişi.

KT 2 *Tahkik sen yaman azğun kişisin, didi.* 28/18

1.2.9.3. Tamlayanı basit/türemiş isim, tamlananı kelime grubu olan olan sıfat tamlamaları

a. Tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar

Givürececek görklü yir: Girilecek güzel yer “cennet”

KT 1 *Eger sakınasız ulularından anun kim yiğlnursız andan; ‘afv eyleyevüz sizden yavuz işlerünüzi; dakı givirevüz sizi givürececek yire görklü ya ‘nī uçmaka.* 4/31

Mü’mın kul kişi: Mümin kul kişi “inanın köle”

KT 2 *Bir mü’mın kul kişi yigrekdür kâfirden eger begenseñüz dahı.* 2/221

Uğrı er kişi: Hırsız erkek.

KT 2 *Uğrı er kişinüñ ve uğrı ‘avratlaruñ kesüñüz ellerini. Cezāsıdur işledükleri işüñ ‘azābıdur Tañrıdan. Dahı Tañrı Ta ‘ālā ‘azızdür, ḥakımdür.* 5/38

b. Tamlananı "isim tamlaması" olanlar

Bellü Kurayş dili: Belli (apaçık) Kureyş dili (Kur'an'ın dili).

KT 1 *İndürdi anı Cebreyil inam, gönlüne. ta olasin korkıdıcılardan, Kurayş dili-y-ile bellü.* 26/193-195

Dikensüz sidre ağacı: Dikensiz sidre ağacı "cennet nimetlerinden".

KT 2 *Dağı eşhâb-ı yemîn ki bitigleri sağ ellerine virilür, eşhâb-ı yemîn kimdür? Dikensüz sidre ağacı gölgelerinde otururlar.* 56/27-28

Muhkem/hikmetlü Qur'an ayetleri: Muhkem/hikmetli Kur'an'ın âyetleri.

KT 1 *Şol Kitab ya 'nî Kur'an âyetleridür, muhkem -yâ hikmetlü.* 10/1

Ulu eyelük issi: Ulu iyilik sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, fazl issidür ulu.* 57/29

Ulu kerem eyesi/issi: Ulu kerem sahibi (Allah).

KT 2 *Dağı Allâh ulu kerem eyesidür.* 57/29

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'âlâ ulu kerem issidür.* 62/4

Ulurak hac günü: En büyük hac günü.

KT 1 *Dakı bildürmekdür Tañrı'dan dakı Yalavacından, adamular dapa, ulurak hac günü ya 'nî arafa günü, yâ bayram günü.* 9/3

c. Tamlananı "bağlama grubu" olanlar

Çok ecr ve müjde: Çok sevap ve müjde.

KT 2 *Kim ki 'ahdini bozsa, vebâli kendine 'âiddür ve kim ki 'ahdini ifâ itse, Allâhu Ta'âlâ bile 'ahd itdigi şey'e çok ecr ve müjde virecekdür.* 48/10

Müsülmen kul yâ karavaş: Müslüman kul veya cariye.

KT 1 *Dakı her kim depeleye mu'mini yanılıp; azâd eylemekdür mülk olunmuş âdamî mu'min ya 'nî müsülmen kul yâ karavaş dahı kan bahâ, ısmarlanmış kavu-mına.* 4/92

Mü'min kul yâ kırnaç: Mümin kul veya cariye.

KT 2 *Dağı kim bir mü'min öldürse hañâ-y-ıla pes âzâd eylesün bir mü'min kul yâ kırnaç, diyet dahı teslîm eylesün ehline.* 4/92

I.2.9.4. Tamlayanı ve tamlananı kelime grubu olan olan sıfat tamlamaları

a. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “bağlama grubu” olanlar

Ferlerini [ḥar]āmdan şaklayıcı erler ve ‘avratlar: Namuslarını haramdan koruyan erkekler ve kadınlar.

KT 2 *Dağı ferlerini [ḥar]āmdan şaklayıcı erler ve ‘avratlar ... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Ferlerini saklayıcı erenler daki ‘avratlar: Namuslarını saklayıcı erkekler ve kadınlar.

KT 1 *Daki saklayıcı erenler ferlerini daki saklayıcı ‘avratlar, ...: Yaraqladı Tañrı anlara yarlıgamak, daki müzd ulu. 33/35*

b. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “isim tamlaması” olanlar

Beyān idici ‘Arab dili: Apaçık Arap dili (Kur’an’ın dili).

KT 2 *İndürdi anı Cebrā’īl, senüñ gönliñ üstine, hattā kim peygamberlerden olasin. Beyān idici ‘Arab dilince. 26/193-195*

c. Tamlayanı “sıfat-fiil grubu”, tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar

Bellü eyleyici zışt iş: Belli eyleyici (apaçık) kötü iş (hayâsızlık).

KT 1 *Daki korkun Tañrı’dan Çalabunuzdan Çıkarman anları evlerinden, daki çıkmasunlar, illā kim getüreler zışt iş bellü eyleyici. 65/1*

d. Tamlayanı “isnat grubu”, tamlananı “sıfat tamlaması” olanlar

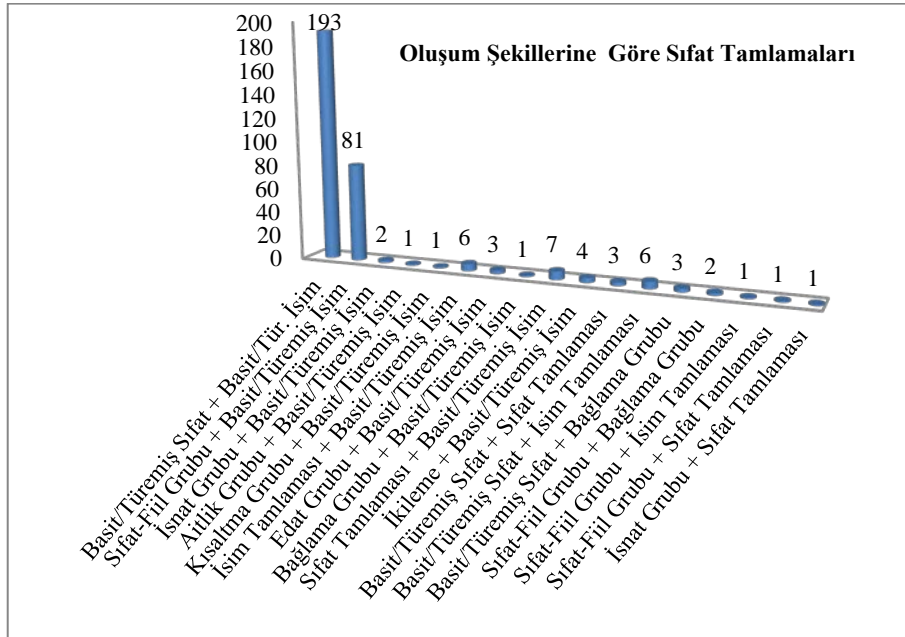
Karası gey kara, akı gey ak büyük gözlüler: Karası çok kara, akı çok ak güzel, iri gözlüler.” huriler”

KT 1 *Daki karası gey kara, akı gey ak büyük gözlüler incü bendeşleri gibi gizli. 56/22-23*

Sıfat Tamlamaları Şeklindeki Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 9. Sıfat Tamlamaları Değerlendirme Tablosu

Sıfat Tamlamaları Değerlendirme Tablosu			
Tamlayan	Tamlanan	Sayı	Oran %
Basit/Türemiş Sıfat + Basit/Tür. İsim		193	61,1
Sıfat-Fiil Grubu + Basit/Türemiş İsim		81	25,6
İsnat Grubu + Basit/Türemiş İsim		2	0,6
Aitlik Grubu + Basit/Türemiş İsim		1	0,3
Kısaltma Grubu + Basit/Türemiş İsim		1	0,3
İsim Tamlaması + Basit/Türemiş İsim		6	1,9
Edat Grubu + Basit/Türemiş İsim		3	0,9
Bağlama Grubu + Basit/Türemiş İsim		1	0,3
Sıfat Tamlaması + Basit/Türemiş İsim		7	2,2
İkileme + Basit/Türemiş İsim		4	1,3
Kelime Gr + B/T İsim Toplam		106	33,5
Basit/Türemiş Sıfat + Sıfat Tamlaması		3	0,9
Basit/Türemiş Sıfat + İsim Tamlaması		6	1,9
Basit/Türemiş Sıfat + Bağlama Grubu		3	0,9
Basit/Türemiş İsim + Kelime Gr.		12	3,8
Sıfat-Fiil Grubu + Bağlama Grubu		2	0,6
Sıfat-Fiil Grubu + İsim Tamlaması		1	0,3
Sıfat-Fiil Grubu + Sıfat Tamlaması		1	0,3
İsnat Grubu + Sıfat Tamlaması		1	0,3
Kelime Grubu + Kelime Grubu		5	1,6
Sıfat Tamlamaları Toplam		316	

Şekil 14

Sıfat tamlamalarından oluşan söz varlığı örneklerinin farklı yapılarda oluşturulduğu görülmüştür. Toplam sayısı “316” olan sıfat tamlamalarının “193”ünde tamlayan ve tamlanan unsurlarında basit/türemiş kelimelerin geldiği saptanmıştır. Mevcut sıfat tamlamalarının %“61,1”i bu yolla oluşturulmuştur. Diğer sıfat tamlamalarının tamlayan ya da tamlanan unsurlarında kelime grupları kullanılmıştır. Bunlardan “5” tanesi hem tamlayan (sıfat) hem de tamlanan (isim) unsurlarında kelime grubu barındırmaktadır. “12” tanesi sadece tamlanan (isim) unsurunda; “106”sı da tamlayan (sıfat) unsurunda kelime grubu almıştır. Sıfat tamlaması kuruluşlarında “sıfat-fiil grupları” “81” yerde geçerek yoğun bir şekilde kullanılmıştır. İkinci sırada kullanım sıklığı öne çıkan kelime grubu ise “isim tamlamaları”dır. “13” yerde tamlayan ya da tamlanan unsurlarını oluşturmuştur. Bu kelime gruplarını “11” yerde “isim tamlaması” unsurlarında görülen “sıfat tamlamaları” takip etmektedir.

I.2.10. Unvan Grubu

Unvan grubu, bir şahıs ismiyle bir unvan veya akrabalık isminden meydana gelen kelime grubudur. Ergin, şahıs isminin önce unvan veya akrabalık isminin sonra geldiğini, her iki unsurun eksiz kullanıldığını belirterek şu örneklerle yer verir: *Ahmet Bey, Hasan Efendi, Ali Onbaşı, Osman baba, Ayşe nine...* Ancak unvan ve akrabalık isimlerinin şahıs isminden önce gelmesi durumunda “*birleşik isim*” meydana geldiğini ifade eder: *Sultan Fatih, Molla Kasım, Hoca Nasreddin...* (Ergin, 1987:392-393).

Korkmaz, unvan grubunu, “*bir şahıs adı ile bir ünvan veya akrabalık gösteren ismin eksiz olarak yan yana gelerek oluşturduğu belirtme grubu*” şeklinde tanımlar. Ergin’den farklı olarak “*unvan gösteren isim şahıs adından önce de sonra da gelebilir*” açıklamasını ekler. Örnek: *Bilge Kağan, Bilge Hatun, Köl Tigin, Dede Korkut, Turgut Reis, Ali Çavuş, Mehmet Ağa...* (Korkmaz, 1992:163).

Karahan, unvan grubunu, şahıs isminin başta unvan veya akrabalık isminin sonda bulunduğu kelime grubu olarak açıklar: *Çağrı Bey, Ülkü Hanım...* Söz dizimi içerisinde isim görevi gördüklerini belirtir: “*Perviz Efendi cevap vermedi*”. Ergin’in görüşünü yineleyerek birinci unsuru unvan veya akrabalık ismi olan kelime gruplarını birleşik isim olarak el alır. Örnek: *Sultan Orhan, Doktor Murat...* (Karahan, 2015:68).

Eker ve Karaağaç da “unvan grubu - birleşik isim” ayrımı konusunda Ergin ve Karahan’ın görüşlerini tekrar ederler. Karaağaç sınıflandırmada farklı olarak unvan öbeğini “özel ad” öbeği içerisinde değerlendirir (Eker, 2015:359; Karaağaç, 2012:204).

Ādem peygamber: Adem Peygamber.

KT 1 *Bayık pādīşahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya 'ni Tevrit sanduğı-y-ıdı; Ādem peygamber almış idi. 2/248*

Cebreyil inam: Cebrail inam "Ruhü'l emin, Cebrail as".

KT 1 *İndürdi anı **Cebreyil inam**, gönlüne. 26/193-195*

Dāvūd peygamber: Davut peygamber.

KT 2 *La 'net itdi kāfirlere Benī İsrā'ılden **Dāvūd peygamber** dili üstine, dağı Meryem oğlı 'İsā dili üstine. 5/78*

Hızr peygamber: Hızır peygamber.

KT 2 ***Hızr peygamber** deldi ol gemiyi Mūsā eyitdi: Gemiye deldüñ mi içindekileri ğark eylemeg-içün? 18/71*

Hūd peygamber: Hud peygamber.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti anlara, karındaşları **Hūd peygamber**: Ay, korkmaz mısıız? 26/124*

İbrāhīm peygamber: İbrahim peygamber.

KT 2 *Ol vağtı ki zıkr eyle yā Muğammed. Şınadı **İbrāhīm peygamberi** Tañrı Ta 'ālā nice kelimeler-ile. 2/124*

İsā peygamber: İsa peygamber.

KT 1 *Dakı kılur anı kim diler, toğuramaz ya 'nī **İsā peygamber** gibi, Yahyā peygamber gibi. 42/50*

İřhāk peygamber: İşhak peygamber.

KT 2 *Dağı muştiladuk aña **İřhāk peygamberi** dağı řālihlerden. 37/112*

İsmā'ıl peygamber: İsmail peygamber.

KT 2 *Dağı zıkr eyle **İsmā'ıl peygamberi**. 19/54*

Lūt peygamber: Lut peygamber.

KT 1 *Dirligün hakkı içün ya 'nī Tanrı eydür Muhammed'e, yā firištelere eydür **Lūt peygambara**. 15/72*

Muğammed paygamber: Muhammet Peygamber.

KT 1 *Nişe söylemez bize Tañrı ya 'ni **Muğammed paygamber** idüğini yā gelmez bize bir nişan. 2/118*

Nūh peygamber: Nuh peygamber.

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta ‘ālā ihtiyār eyledi Ādem peygamberi ve Nūh peygamberi, İbrāhīm ehlini dañı. 3/33*

Şālih peygamber: Salih peygamber.

KT 2 *Dañı gönderdük Semūd kavmine kardaşları Şālih peygamberi. 7/73*

Şu‘ayb peygamber: Şuayb peygamber.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti anlara Şu‘ayb peygamber: Ay, korkmaz mısız? 26/177*

KT 2 *Ol vaqt ki eyitdi özlerine Şu‘ayb peygamber: Niçün korkmazsınız? 26/177*

Yahyā peygamber: Yahya peygamber

KT 1 *Kaçan gele soñınun va ‘dası ya ‘nī Yahyā peygamberi depeledüklerinde.17/7*

Yūşa‘/Eşmüyıl peygamber: Yuşa/Eşmüyıl Peygamber.

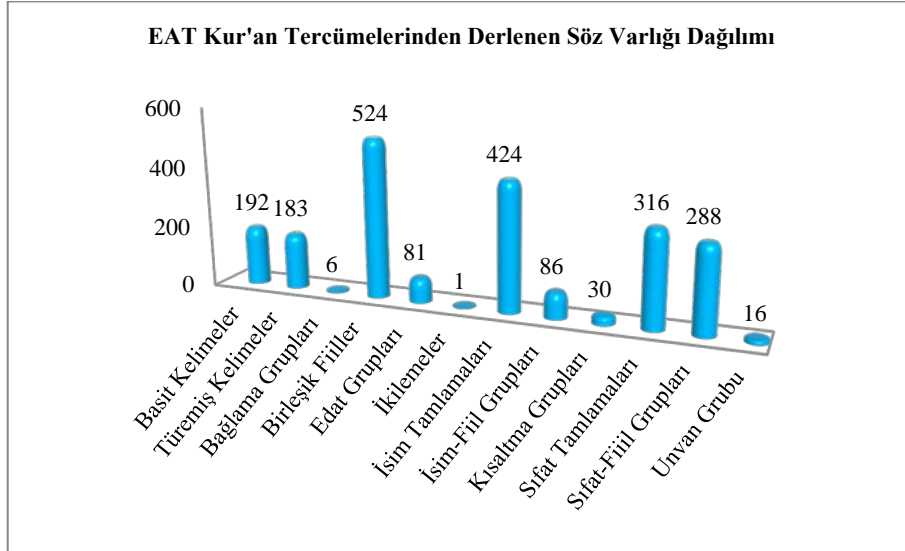
KT 1 *Ol vakt kim eyittiler peygambara anların ya ‘nī Yūşa‘ peygamber yā Eşmüyıl. 2/246*

Unvan gruplarına ait “16” örnekten “15”i Farsça kökenli “peygamber” kelimesinin peygamber isimleri ile kurduğu “unvan” gruplarından müteşekkildir. Bir örnek “inam” kelimesi ile oluşturulmuştur. Unvan grubu örneklerinin aynı zamanda özel isimler olarak da kullanıldığı görülmektedir.

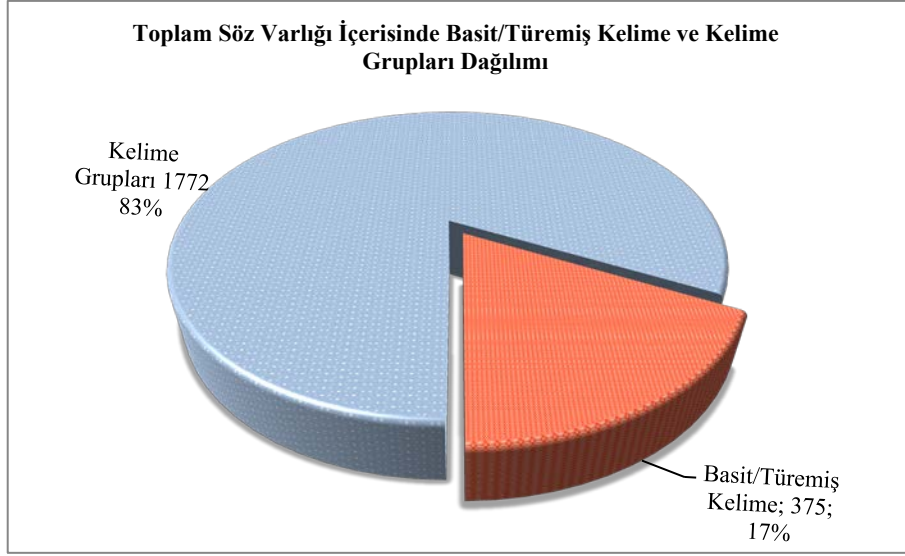
Yapılarına Göre Sınıflandırılan Tüm Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Tablo 10. EAT Satır Altı Kur'an Tercümeleeri Söz varlığı Değerlendirme Tablosu

Eski Anadolu Türkçesi Satır Altı Kur'aTercümeleeri Söz varlığı Değerlendirme Tablosu			
Yapısal Sınıflandırma		Topl. Sayı	% Oranı
1	Basit Kelimeler	192	8,9
2	Türemiş Kelimeler	183	8,5
3	Bağlama Grupları	6	0,3
4	Birleşik Fiiller	524	24,4
5	Edat Grupları	81	3,8
6	İkilemeler	1	0,0
7	İsim Tamlamaları	424	19,7
8	İsim-Fiil Grupları	86	4,0
9	Kısaltma Grupları	30	1,4
10	Sıfat Tamlamaları	316	14,7
11	Sıfat-Fiil Grupları	288	13,4
12	Unvan Grubu	16	0,7
BASİT/TÜREMİŞ KELİME		375	17,5
KELİME GRUPLARI		1772	82,5
TOPLAM SÖZ VARLIĞI		2147	

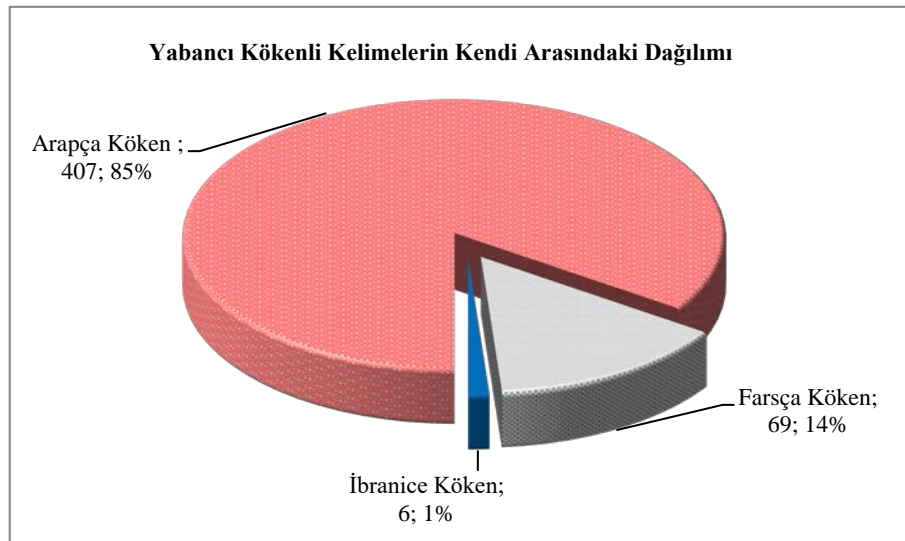
Şekil 15

Şekil 16

Tablo 11. Basit/Türemiş Kelimelerde ve Basit/Türemiş İsimlerle Kurulan Birleşik Fiillerde Yabancı Kökenli Kelime Kullanımı

Yabancı Kökenli Kelime Kullanımı (Basit/Türemiş Kelimelerde ve Basit/Türemiş İsimlerle Kurulan Birleşik Fiillerde)								
Söz Varlığı	Arapça Köken		Farsça Köken		İbranice Köken		Toplam Yabancı Köken	
	Sayı	% Oran	Sayı	% Oran	Sayı	% Oran	Sayı	% Oran
Basit Kelimelerde	119	62,0	17	8,9	6	3,1	142	74,0
Türemiş Kelimelerde	21	11,5	8	4,4	0	0,0	29	15,8
Birleşik Fiillerde (B/T isim+Y.Fiil)	267	63,3	44	10,4	0	0,0	311	73,7
Toplam	407	51,1	69	8,7	6	1,6	482	60

Şekil 17

Veri kaynağı olarak ele alınan eserlerden inançla ilgili toplamda “2147” söz varlığı elde edilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde yapısal olarak incelenen söz varlığı örnekleri sınıflandırılarak tercümelerde mütercimlerin inançla ilgili tercih ettikleri Türkçe ifade yolları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar veri değerlendirme tabloları ve grafikler üzerinde gösterilmiştir. Genel olarak yapılan değerlendirmede “kelime grupları”nın tespiti yapılan tüm söz varlığı içerisinde %83 oranında olduğu görülmüştür.

Toplam “1772” adet olan kelime gruplarından “524”ünü “birleşik fiiller”; “424”ünü “isim tamlamaları”; “316”sını “sıfat tamlamaları”; “288”ini “sıfat-fiil grupları”; “86”sını “isim-fiil grupları”; “81” ini edat grupları; “30”unu “kısaltma grupları”; “16”sını “unvan grupları”; “6”sını “bağlama grupları” ve “1”ini “ikileme” tarzındaki öbekleşmeler oluşturmaktadır. Kullanım sıklığı açısından “birleşik fiiller“, derlenen tüm söz varlığı içerisinde %24,4” lük bir oranla birinci sırada yer almaktadır. İkinci sırada %19,7 ile “isim tamlamaları”, üçüncü sırada ise %14,7 ile “sıfat tamlamaları” gelmektedir.

“Tek sözcükten oluşan söz varlığı” başlığı ile değerlendirmeye tabi tutulan basit veya türemiş kelimeler “375” adet kelime ile tüm söz varlığı dahilinde %17,5 oranında gözlemlenmiştir.

Tespiti yapılan söz varlığı içerisinde Arapça, Farsça ve İbranice kökenli kelimelerin kullanımı ile ilgili değerlendirme sadece belirli başlıklarda yapılmıştır. Bu başlıklar; basit ya da türemiş kelimeler” ve “basit ya da türemiş kelimelerle yapılan birleşik fiiller”den ibarettir. Amaç, yabancı kökenli kelimelerin gerek doğrudan veya yapım ekleri ile gerekse de yardımcı fiiller yoluyla Türkçeleştirilmesini, inançla ilgili kazandıkları anlamları gözlemleyebilmektir. Elde edilen sonuçlara göre Arapça kökenli kelimeler %51,1 oranında bir yoğunluğa sahiptir. Farsça %8,7; İbranice de %1,6 oranında yer almıştır. Toplam yabancı kökenli kelime kullanımı oranı “basit ya da türemiş kelimelerde ve birleşik fiil yapımında” %61’dir.

İKİNCİ BÖLÜM

II. ESKİ ANADOLU TÜRKÇESİ KUR'AN TERCÜMELERİNDE İNANÇLA İLGİLİ SÖZ VARLIĞININ KONU BAŞLIKLIL SINIFLANDIRILMASI

a. Söz varlığı

Korkmaz, “söz varlığı” terimini “kelime hazinesi” başlığında *bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı* olarak tanımlar (Korkmaz, 1992:100).

Aksan, söz varlığının, sadece bir dilde bir takım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da göstergelerden ibaret olmadığını aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasının, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı olduğunu ifade eder. *Bir toplumun yaşam biçimiyle birlikte dinsel inançları, hangi uluslarla ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep sözvarlığının incelenmesiyle ortaya çıkar* (Aksan, 2004:7,8).

Karaağaç, bir dilin söz varlığının başlıca iki kaynağa dayandığını belirtir: Birincisi, mevcut öğeleri ses ve anlamca değiştirme; ikincisi, başka dillerden almaktır. Karaağaç, *alıntı söz kavramını kişi ve toplulukların, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş kişilerden, topluluklardan, akraba veya komşu kavimlerden öğrendikleri adları kendi dillerine taşıması şeklinde açıklar. Alıntıların bilgi ya da özentî temelli olduğunu vurgular* (Karaağaç, 2013:112).

Karaağaç, Türklerin, tarihleri boyunca geniş coğrafyalarda, uzun dönemler yöneticilik yapmalarından dolayı dillerindeki özentî alıntılarının hemen hemen tek kaynağının “din” olduğunu kaydeder. *Budizm, Maniheizm ve İslamiyet, birçok bilgi alıntısının yanı sıra özentî alıntısının Türkçeye girmesine yol açmıştır. İslamiyet’i, Farslar kanalıyla öğrenen Türklerin en çok özentî alıntısı Arapça ve Farsça kaynaklıdır* (Karaağaç, 2013:114).

Karaağaç, sözlerin anlam değişmelerine uğradığını, bu değişmelerin gerçekleştiği yer ve zamanlarda yeni veya değişen bilgilere yeni adlar bulununcaya kadar bazı sözlerin birden çok anlam yüklendiğini belirtir. Bu anlam değişmelerinde tarih, coğrafya ve çeşitli kavim ilişkileri rol oynar (Karaağaç, 2013:33).

b. Söz varlığını oluşturan ögeler

Aksan, söz varlığını oluşturan ögeleri şu başlıklarda ele alır: (Aksan, 2004:26-40).

1- *Temel söz varlığı*: Maddi ve manevi kültürü temsil eden çekirdek kelimelerdir. Örnek: *yemek, at, yulki, tanrı, gök* vb.

2- *Yabancı söz varlığı*: Bir ulusun diğer toplumlarla olan ilişkileri sonucunda oluşan kelimelerdir. Örnek: *sûret (Ar.)>surat; sanduk (Ar.)> sandık*

3- *Deyimler*: Toplumun anlatma gücünü ortaya koyar ve benzetmelerle, somutlaştırmalarla oluşur.

4- *Atasözleri*: Toplumun deneyimlerini, dünya görüşünü, bilgeliğini ortaya koyan sözlerdir.

5- *İlişki sözleri (Kalıp sözler)*: Bir toplumun bireyleri arasındaki ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözlerdir. Örnek: *Günaydın*.

6- *Kalıplaşmış sözler*: Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler, ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların belli bir durumda, belli bir olay üzerine söyledikleri, evrenselleşmiş sözlerdir. Örnek: J. Caesar: "*Sen de mi Brutus*"

7- *Terimler*: Bir alanda (sanat, bilim, spor vs.) oluşmuş kavramlardır. Örnek: *bakteri, atom*

8- *Çeviri sözler*: Bir başka dille olan ilişkiden dolayı ortaya çıkan söz varlığıdır. Örnek: *İftira >Yavuz yalan, aru avrat >iffetli kadın*.

Satır altı Kur'an tercümelerinden tespit edilen söz varlığı örneklerinin *temel söz varlığı, yabancı söz varlığı, terimler* ve *çeviri sözler* ögeleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Örnekler incelendiğinde Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçe ses özelliklerine uygun kullanıldığı görülmektedir. Türkçe karşılıkları kullanılan kelimelerin ise türetme veya birleştirme (kelime grubu) yöntemi ile oluşturulduğu saptanmıştır. Arapça ifadelerin karşılanmasında tercih edilen Türkçe kelime ya da kelime grupları, yabancı kelimeler tezin birinci bölümünde incelenip değerlendirilmiştir.

Veri kaynağı olarak kullanılan Kur'an tercümelerinde söz varlığını oluşturan ögeler

Temel söz varlığı niteliğinde olan örnekler: **Çalap: (MEVLĀ)**. Dost, yardımcı (Allah) (KT 1 66/2); **Çalap: (VELĪ)**. Dost, yardımcı (Allah) (KT 1 21/4); **Çalap: (RAB)** "Rab"

(KT 1 42/9); **Tamu:** Cehennem (KT 1 ve KT 2 7/18); **Tağrı: (ALLAH).** Tanrı (KT 1 10/3); **Uçmak:** Cennet (KT 1 ve KT 2 2/214).

Yabancı söz varlığı ve terim niteliğinde olan örnekler: **Fācirler:**(Ar.+ler) Günahkârlar”; (KT 2 80/42); **Faķīrlar:** (Ar.+ler) Fakirler” (KT 2 9/60); **Firişte/Ferişteh:** (Far.) Melek”; (KT 1 ve KT 2 97/4); **Gālib:** (Ar.) (‘AZİZ). Galip (Allah) KT 1 48/19; **Ka’be:**(Ar.) Kābe” (KT 2 22/33); **Ķādir:**(Ar.) (KĀDİR). Kadir “her şeye gücü yeten Allah” (KT 1 48/21); **Od:**Ateş “cehennem” (KT 1 ve KT 2 14/30).

Çeviri söz varlığı niteliğinde olan örnekler: **İşidici: (SEMİ’).** İşitici (Allah)” (KT 1 ve KT 2 21/4); **Beñdeş eylemek:** Benzerini yapmak “kısas”(KT 1 5/45); **Arusuz ‘avratlar:** Kötü (ahlaksız) kadınlar” (KT 1 ve KT 2 24/26); **Zışt iş:** Kötü iş, “hayasızlık” (KT 1 3/135).

c. Bağlam

Göstergeler, içinde geçtikleri tamlamalar, tümceler ve sözcelerde, öteki sözcüklerle oluşturdukları bütünle bir kavramı eksiksiz anlatırlar. *Göstergenin birlikte bulunduğu öteki göstergelerle oluşturduğu ve anlamını aydınlatan bütüne bağlam adı verilir* (Aksan, 2009;74, 75).

Kocaman, “bağlamı” çok anlamlılık ve eşsillilikle ilişkilendirir. Duvar kelimesinin herkesin bildiği anlamının yanı sıra “ağlama duvarı” denildiğinde kazandığı “dinsel anlam” a dikkat çeker. “Eş” kelimesinin hem “karı-koca” hem de “eş-“ fiilinin emir kipi kullanımını da eşsillilik ve bağlam ilişkisine örnek olarak verir (Kocaman, 1979:400).

Derlenen söz varlığı içerisinde inanç bağlamında kelimeler temel anlamları ile ilişkili yeni anlamlar kazanmıştır . Örnek: **Namāzı dūket-** (KT 2 4/103) Namaz kelimesi ile birleşik fiil oluşturan “dūket-“ fiili “ibadet” bağlamında “namaz görevini yerine getirmek” anlamına bürünmüştür. **Dūriş-** (KT 1 29/69) fiili karşılıklı “çaba, gayret göstermek” anlamını yanı sıra inanç bağlamında “cihat etmek” anlamını kazanmıştır. **Şaķlanıcılar** (KT 2 13/35) kelimesi “gizlenen, saklanan” anlamının yanı sıra inanç bağlamında “takva sahipleri” anlamını karşılar duruma gelmiştir.

Benzer durum özel adlar için de geçerlidir. *Her ne kadar belli bir kişiyi, bir ülkeyi, bir yeri, bir coğrafya kavramını gösterecek de kimi özel adların birtakım tasarımlar, imgeler uyardıkları, kimi zaman duygu değeri taşıdıkları görülür* (Aksan, 2009:57). Örnek: **KT 1 ve KT 2 21/78’de Dāvūd:**Davut peygamber; **KT 1 2/198’de ‘Arafat tağı:** Hacda vakfe yapı-

lan yer; **KT 1** ve **KT 2** 19/52'de **Tur tağı**: Hz. Musa'nın peygamberlikle müjdelendiği yer; **KT 1** 3/123'te **Bedir**: Bedir Savaşı

d. Kavramlaştırma

Aksan, "Anlambilim" başlıklı çalışmasında, "kavramlaştırma" terimini *bir nesneyi, bir eylemi bir olayı zihninizde bir ses bileşimine, bir göstergeye bağlama, bir kavramı bir göstergeyle dile getirme* olarak tanımlar. Türkçe kavramlaştırma açısından özetle şu niteliklere sahiptir: 1- Tek sözcükler, deyimler ve çok ögeli birimlerde doğadaki nesnelere, biçimlerden, renklerden yararlanır ve canlandırarak anlatır. Örnek: *kuşburnu, aslan pençesi*. 2- Türkçe geniş türetme olanaklarına sahiptir. Örneğin "sür-" kökünden 100, "gör-" kökünden 70 dolayında sözcük türetilmiştir. 3- Türkçenin her döneminde belirgin bir şekilde ikilemelerin sık kullanımı vardır. (Aksan, 2009:99-100).

Başlangıçta tek bir kavramın simgesi olan gösterge, aktarmalarla ve kullanım sıklığının artması ile yeni kavramları da anlatır duruma gelebilmektedir. Bir göstergenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni kavramları da anlatır durumda olmasına çok anlamlılık (polysemy) adı verilmektedir (Aksan, 2009:70). Çok anlamlılık Türkçenin eski dönemlerinden beri görülen ve halen gözlemlenebilen bir dil olayıdır.

Veri kaynağı olarak kullanılan tercümelerden elde edilen söz varlığı örnekleri üzerinde Türkçenin *kavramlaştırma* nitelikleri görülebilmektedir. İnanç ile ilgili olarak bir kavram alanı oluşturan bu örnekler, hem tek kelimelik hem de çok ögeli birimler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Konu sınıflandırmasında verilen başlıklar ait oldukları kavram alanını temsil etmektedir. Kelimelerden bir kısmı türetme bir kısmı da kelime grubu şekliyle bu kavram alanına dâhil olurken çoğunluğu kazandıkları yeni anlamlar ile inançla ilgili bir ifadeyi karşılar duruma gelmişlerdir.

KT 1 2/237'de geçen "Endāzele-" fiili Farsça kökenden "-IA" eki ile türetilerek Türkçe söz varlığına dâhil edilmiştir. Aynı kelime "mehir tayin etmek" anlamında kullanılarak "evlilik-boşanma" ile ilgili bir kavram alanına dahil olmuştur.

KT 1 ve **KT 2** 66/5'te geçen "Er görmüş 'avrat" ifadesi, sıfat tamlaması şeklinde "dul kadın" anlamı kazanmış bir kelime grubudur. Sınıflandırmada "evlilik-boşanma" ile ilgili bir kavram alanına dâhil olmuştur.

KT 2 4/83'te geçen "Buyruk eyesi" ifadesi, isim tamlaması şeklinde "devlet adamları, Ulu'l-emr" anlamı ile kullanılmış "yönetim" ile ilgili bir kavram alanına dâhil olmuştur.

KT 1 17/27’de “Div” şeytan; **KT 1** 2/275 ‘te “Div ur-“ şeytan çarpmak; **KT 1** ve **KT 2** 6/43’te “Beze-” şeytanın güzel gösterip aldatması” gibi örnekler sonradan kazandıkları anlamlar ile inançla ilgili söz varlığına dahil olmuşlardır.

“Bilici” kelimesi, **KT 1** ve **KT 2** 31/34’te Esmâ-i Hüsnâ’dan “Alim” ismini; **KT 1** ve **KT 2** 6/73’te Esmâ-i Hüsnâ’dan “Habîr” ismini; **KT 2** 4/126’da Esmâ-i Hüsnâ’dan “Muhit” ismini karşılamaktadır. Çok anlamlılığa örnek gösterilebilecek bu kullanımla “bilici” kelimesi inançla ilgili kavram alanına üç farklı anlamda katkı sağlamıştır. “Bil-“ fiil kökünden türetilen kelime temel anlamı üzerinden “Âlim” isminde herşeyi bilen; “Habir” isminde her şeyden haberdar olan ve “Muhit” isminde ilim ve kudreti ile tüm varlığı kuşatan anlamlarını karşılamıştır.

Ad aktarmaları, kavramlaştırma yollarından biridir. Edebî sanatlarda *mecaz-ı mürsel* adıyla anılan bu anlam olayını Aksan, “anlatılmak istenen kavram kullanılmadan onunla ilişkisi bulunan bir başka kavramla dile getirme” şeklinde açıklar. Örnek olarak *tahta çıkmak* “yönetimi ele almak, *yaş dökmek* “ağlamak”, *bir tabak yemek* “tabağın içindekileri yemek” sözlerine yer verir (Aksan, 2009:69). Kimi zaman somutlaştırma türü ile de örtüştüğünü dile getiren Aksan, *anadan doğma* “çıplak”, *iki canlı* “hamile”, *ekmek kapısı* “geçim için gerekli iş” örneklerini verir. Ad aktarmalarının Yunancada *sunekdokhé* adı verilen türüne değinir. “Bütün yerine parça” veya “parça yerine bütün”ün anılması şeklinde gerçekleşen bu aktarmalara *ocak* “aile, ev” (bütün yerine parça); *bütün sınıf güldü* “sınıftaki öğrenciler” (parça yerine bütün) ifadelerini aktarır (Aksan, 2009:123).

Kur’an tercümelerinde rastlanan ad aktarmalarına örnekler:

Oda tapanlar: Ateşe tapanlar. “Mecûsiler.” (**KT 1** 22/17).

Akılsuzlar: Akılsızlar. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar” (**KT 2** 2/142).

Beynisüzler: Beyinsizler. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar”. (**KT 1** 2/142).

Beñdeşsüz: (**AZİZ**). Eşsiz, benzersiz (Allah) (**KT 1** 38/66).

Yüzüñi dönder-: Yüzünü döndermek. “kibleye yönelmek.” (**KT 2** 2/149).

Bitiler /Bitigler: Kitaplar, defterler “amel defteri” (**KT 1** ve **KT 2** 81/10).

Büyük gözlüler: Büyük gözlüler “huriler”. (**KT 1** 37/48).

Od: Ateş “cehennem” (**KT 1** ve **KT 2** 14/30).

Kur’an-ı Kerim, tüm insanlığın manevi dünyasına hitap ettiği gibi dünyevi hayatını da düzene sokan bir ilahi nizamı da temsil eder. Bu bağlamda, Kur’an tercümeleleri hem maddi

hem de manevi kültürü temsil eden önemli söz varlığı kaynaklarıdır. Kur'an tercümelelerinde inanç ile ilgili kavramlar, sosyal, hukuki, iktisadi ve ahlaki alanları temsil edecek şekilde dilimizin kelime hazinesinde yerini almıştır. Elde edilen söz varlığı örnekleri kavram alanlarına göre konu başlıklarına ayrılmıştır.

Kaynak metinlerden tespit edilen “söz varlığı” örnekleri içerik bakımından ilgili oldukları başlıklarda sınıflandırılmıştır. İslam dini muhteva olarak genel anlamda *itikad, ibadet, ahlak ve muamelat* başlıklarında sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada yapılan sınıflandırmada akademik bir çalışma olan Prof. Dr. Ömer Özsoy ve Prof. Dr. İlhami Güler tarafından hazırlanan “Konularına Göre Kur'an” başlıklı eserden faydalanılmıştır. Özsoy ve Güler'in bu çalışmasında Kur'an'da geçen konular sınıflandırılırken ayetlerin içerdiği konular esas alınarak başlıklar oluşturulmuştur. Çalışmamızda ise sadece söz konusu eserdeki bazı başlıklar alınmış, tespit edilen kelimeler, ilgili oldukları konulara göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca kullanılan başlıklar, tespit edilen kelime ve kelime gruplarını temsil ettiği anlama ve ilgili oldukları yerlere göre tekrar dizayn edilmiştir.

Konusu gereği bazı kavramlar birden fazla başlığı ilgilendirebilmektedir. Örneğin, “*Ayne irtesi günleri: Cumartesi günleri ve Seb't günü: Seb't (cumartesi) günü*” ifadeleri hem “Yahudik” başlığına hem de “Önemli günler, geceler, aylar” başlığına uygun düşmektedir. Bu ve benzeri durumlarda başlıklardan biri tercih edilmiş ve sadece bir başlık altında kavramlar sıralanmıştır. Söz varlığı örnekleri incelendiğinde konu başlığı sınıflandırmasında birden fazla başlığa dahil edilebilecek çok fazla örneğin olduğu görülmüştür. Bu nedenle tespit edilen söz varlığı mümkün olduğu nispette kavram alanına göre ele alınmış ve ilgili olabileceği en uygun başlığa dahil edilmiştir.

Ele alınan konu ana başlıkları: 1-Ahlak 2-Din-İman-İtikat 3-Esmâ-i Hüsnâ 4-İbadet 5-Vaat-Ahit-Kavil-And 6- Toplumsal Düzen-Sosyal Hayat Ve Hukuk 7- Topluluklar-Kavimler-Kişiler-Dönemler ve İlgili Konular 8- Yeminler “Aksâmü'l Kur'an” 9-Diğerleri

Yukarıda sayılan ana başlıklar tekrar alt başlıklara ayrılarak sınıflandırmada Türkçe söz varlığının Kur'an tercümelemindeki ifade gücü ve Arapça kelimeleri karşılama özelliği göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

II.1. AHLÂK

Terim olarak insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevi vasıfları, huyları ve bunların etkisi ile ortaya koyduğu iradeli davranışlarının bütünüdür. İslâm'a göre ahlakın kaynağı Kur'an ve sünnettir (DKS: 14). Özsoy ve Güler ise ahlak kavramını,

arkasında güç bulunan hukuktan ayrı olarak insanın hür iradesi ile zorlama olmaksızın, niyete bağlı ve sürekli olarak ortaya koyduğu değer içerikli eylem, tutum ve davranışlar olarak nitelendirir (Özsoy-Güler, 2016:353). İlmihalde, Kur'an'ın muhtevası başlığında ele alınan "ahlak", kişilerin dünya ve âhîret mutluluğunun sağlamasına yardımcı olmak üzere, ana babaya hürmet, insanlarla iyi geçinme, iyiliği emretme, kötülükten sakındırma, adalet, doğruluk, alçak gönüllülük, merhamet, sevgi gibi hükümler olarak geçer (İlmihal I:104).

II.1.1. Olumlu Ahlâki Tutum ve Davranışlar

II.1.1.1. Adaletli olmak

‘**Adl eyle-**’: Adaletle davranmak.

KT 1 *Dakı ‘adl eylen, bayık Tañrı sever adl eyleyicileri. 49/9*

KT 2 *Dağı her işde ‘adl eyleñüz. Tañrı Ta‘ālā ‘adl idenleri sever. 49/9*

‘**Adl eylemeg:**’ Adaletli olmak.

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur ‘adl eylemegi -yā tevhide-, dakı eylük eylemegi -yā farızalar eylemegi dakı virmegi hısımlık issine. 16/90*

KT 2 *Tağkīk Tañrı Ta‘ālā buyurur ‘adl eylemegi ve eylük eylemegi, dağı qarāyibe*

‘**Adl eyleyiciler/ ‘Adl idenler:**’ Adil davrananlar.

KT 1 *Dakı eger hükm eyleyesen, hükm eyle aralarında adl-ıla; bayık Tañrı sever ‘adl eyleyicileri. 5/42*

KT 2 *Eger hükm eyleseñ hükm eyle ortalarında ‘adl-ile. Tağkīk Tañrı Ta‘ālā sever ‘adl eyleyicileri. 5/42*

KT 2 *Dağı her işde ‘adl eyleñüz. Tañrı Ta‘ālā ‘adl idenleri sever. 49/9yahşı bakmağı. 16/90*

‘**Adl saklamaklık:**’ Adaleti korumak “meşruluğu muhafaza etmek”.

KT 1 *Mal vasıyyat eyle mek: ataya, anaya dakı yakın hısımlara, ‘adl saklamaklık-ıla; hak iken sakınıcılar üzere. 2/180*

İnam isleri: İtimat (adalet) sahibi.

KT 1 *Tanuklığı aranızun, kaçan hazır oldu birünüze ölüm; vası(y)yat vaktında, ikidür inamlık isleri sizlerden ya ‘nī dindeş yā hısıml. 5/106*

II.1.1.2. Alçak Gönüllülük

Aşak gönüllü: Alçak gönüllü.

KT 1 *Bayık İbrahim, aşak gönüllü gey götüricidir, çok ah diyicidir, dönici.*
11/75

Aşaklık ediciler/eyleyici: Tevazu gösteren(ler) “alçak gönüllü(ler)”.

KT 1 *Anlar kim, anlar namazları içinde aşaklık edicilerdür.* 23/2

KT 1 *Bayık İbrahim, çok ah diyicidir, aşaklık eyleyicidir.* 9/114

Aşaklık eyle-: Tevazu göstermek “alçak gönüllülük”.

KT 1 *Ol vakt olmadı mı anlara kim iman getürdiler, kim aşaklık eyleye gönülleri,*
Taîrı 'yı aînmağa. 57/16

Aşaklık eyleyici avratlar: Mütevazı, alçak gönüllü kadınlar.

KT 1 *Dakı aşaklık eyleyici erenler dakı aşaklık eyleyici avratlar, ...: Yarakladı*
Taîrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35

Aşaklık eyleyici erenler: Mütevazı, alçak gönüllü erkekler.

KT 1 *Dakı aşaklık eyleyici erenler dakı aşaklık eyleyici avratlar, ...: Yarakladı*
Taîrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35

Aşaklık: Tevazu, saygı, huşû.

KT 1 *Dakı düşerler enekleri üzere, ağlarlar; dalı arturur anlara Kur'an, aşaklık.*
17/109

Çok ah diyici/idici: Çok ah deyici/edici “yumuşak huylu”.

KT 1 *Bayık İbrahim, çok ah diyicidir, aşaklık eyleyicidir.* 9/114

KT 2 *Taḥkīk İbrāhīm çok āh idicidir, halk içinde gine şabr idicidir.* 9/114

Gey götürici: Çok götüren, yüklenen “alçak gönüllü”.

KT 1 *Bayık İbrahim, aşak gönüllü gey götüricidir, çok ah diyicidir, dönici.*
11/75

Çorqu: Korku. “saygı, huşû”.

KT 2 *Daḥı düşerler yüzleri üstine ağlayup. Daḥı anları Kur'an işitmekleri çorqu-*
ların arturur. 17/109

Miskinlik it-: Miskinlik etmek “alçak gönüllülük”.

KT 2 *Anlar ki namāzlarında Taîrıdan çorqup miskinlik iderler.* 23/2

Şefkatlü: Şefkatli.

KT 2 *Tahkik İbrāhīm şefkatlü-y-idi, çok āh iderdi, halk yazuğı-çun du ‘ā dileyici idi. 11/ 75*

Tevāzu‘ idici ‘avratlar: Tevazu edici kadınlar “Allah’a derin saygı duyan kadınlar”.

KT 2 *Dağı tevāzu‘ idici erler ve tevāzu‘ idici ‘avratlar... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Tevāzu‘ idici erler: Tevazu edici erkekler “Allah’a derin saygı duyan erkekler”.

KT 2 *Dağı tevāzu‘ idici erler ve tevāzu‘ idici ‘avratlar... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

II.1.1.3. Arabuluculuk

Ādemīlar arasında düzmek: İnsanların arasını düzeltmek.

KT 1 *Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anlarun; illā ol kim buyurdu sadakaya, yā eyü işe yā düzmege ādemīlar arasında. 4/114*

Barışdur-: Barıştırmak.

KT 2 *Tahkik mü’minler kardeşlerdur. Pes barışduruñuz kardeşlaruñuzı. 49/10*

Eyü işlülerden ol-: İyi işlilerden olmak “insanların arasını düzelterden olmak”.

KT 1 *Dilemezsin illā kim olasin taplayıcı zulm-ıla, yirde; daki dilemezsin kim: olasin eyü işlülerden. 28/19*

Halk ortasında şulh eylemek: Halk arasında sulh eylemek.

KT 2 *Hayr yokdur anlaruñ çok gizlü söyleşdiklerinde, illā ol kişi kim şidk eylemege buyursa, yahşılığa buyursa yā şulh eylemek buyursa halk ortasında. 4/114*

İşlāh idenlerden ol-: İslah edenlerden olmak “insanların arasını düzelterden olmak”.

KT 2 *Sen istemezsin, illā cebbār olmağ yir yüzinde. Dağı dilemezsin ki işlāh idenlerden olasin, didi .28/19*

Şalah getir-: İslah etmek, düzeltmek “insanların arasını düzeltmek”.

KT 1 *Degül mu’minler illā karındaşlar; pes salah getirün iki karındaşun arasında. 49/10*

II.1.1.4. Bağışlama

‘Afv eyle/‘Afv it-:Affetmek.

KT 1 *Daki anlar kim irak olurlar yazuk ulularından, daki zışt işlerden ya ‘ni had*

vācib eyleyen; daki kaçan kakıyalar, anlar **'afv eylerler**. 42/37

KT 2 Dahı ol kişiler ki ırak olurlar yamanlıklarunı ulusından. Dahı zişt işlerden ve kaçan hısm eyleseler **'afv iderler**. 42/37

'Afv eyleyiciler: Affediciler.

KT 1 Anlar kim nafaka virürler geñezlikde daki duşharlıkda daki yudıcılar kakımağı daki **'afv eyleyiciler** ādemīlardan. 3/134

Kaķımağı yudıcılar/ Kaķımaķları yudanlar: Öfkesini yutanlar (yenenler).

KT 1 Anlar kim nafaka virürler geñezlikde daki duşharlıkda daki **yudıcılar kaķımağı** daki **'afv eyleyiciler** ādemīlardan. 3/134

KT 2 Ol kişiler kim şadaķa ider mällarını baylıkda ve yoħsullukda, dahı **kaķımaķları yudanları**, dahı kişilerün suçların baķışlayanları. 3/134

Suç baķışlamak: Suç baķışlamak.

KT 2 Yaħşı söz söylemek, dahı **şuç baķışlamak** yigrekdür ol şadakadan kim ardınca ola incitmek. 2/263

Suç baķışlayanlar: Suç baķışlayanlar.

KT 2 Ol kişiler kim şadaķa ider mällarını baylıkda ve yoħsullukda, dahı **kaķımaķları yudanları**, dahı kişilerün **şuçların baķışlayanları**. 3/134

Suç geçürmek: Suç geçürmek (baķışlamak).

KT 1 Eyü söz ya 'nī yoħsula nesene virmeyicek, eyü söz-ile · göñdür, daki **suç geçürmek**, yigrekdür sadakadan kim gele ardınca anun incinesi nesene. 2/263

Suçlardan geç-: Suçlardan geçmek (baķışlamak).

KT 2 Dahı **'afv eylesünler** ve **suçlardan geçsünler**. Siz sevmez [mi]siz ki günāh-larunıuz baķışlaya size Tañrı Ta'ālā? 24/22

Yazuķ baķışla-: Suç baķışlamak.

KT 1 Daki **'afv eylesünler**, daki **yazuķ baķışlasınlar**. İy, sevmez misiz kim yarlıģaya Tañrı sizi? 24/22

II.1.1.5. Dua-Beddua

Allāhdan/Çalabuñuzdan du'ā dile-: (Ar. +dile-) Allah'a yalvarmak.

KT 2 Dahı kaçan örtse kendüleri bulutlar gibi mevc, **du'ā dilerler Allāhdan** niyyet-i hālişliģ-ıla. 31/32

KT 2 **Du'ā dileñüz Çalabuñuzdan** miskīnlig-ile, dahı korķu-y-ıla. 7/55

Alkış: Alkış “övgü, esenlik dilemek”.

KT 1 *Du‘ası anların, anların içinde: Arulıgun senün, iy Tañrı! Dakı alkışları anların içinde, selām virmekdür. 10/10*

Du‘ā eyle-/ Du‘ā it-: (Ar. + eyle-/it-) Dua eylemek/etmek.

KT 1 *Dakı du‘ā eyle anlara; bayık du‘an dölemnekdür anlar ya ‘nī kabûl olmaktadır. 9/103*

KT 2 *Dağı du‘ā eyle anlara, taḥkîk senüñ du‘āñ anlarıñ yüreklerini sâkin eyler. 9/103.*

KT 2 *Du‘ā ider âdem oğlu şer-ile nefisine du‘ā eylediği gibi ḥayr-ıla. Dağı âdem oğlu tizledicidir. 17/11*

Du‘ā eylemek: Dua etmek.

KT 2 *Dağı yâ Rabb, ben seni du‘ā eylemekte hiç gâfil olmadum, didi. 19/4*

Du‘ā idiciler: Dua ediciler.

KT 2 *Kim nebîñüñ Tañrısı eger Muḥammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yaḥşı ‘avratları vire aña, Müselmân ‘avratlar, mü‘mineler, du‘ā idiciler... 66/5*

Du‘ā issi: Dua sahibi “dua eden”.

KT 1 *Dakı kaçan kim yokana ana yavuz, pes du‘ā issidür çok. 41/51*

Du‘ā kıl-: Dua kılmak.

KT 1 *Dakı Nûh'a, ol vakt kim kığırdı ilerüden ya ‘nī du‘a kıldı, İbrâhim' den, Lût'dan ilerü. 21/76*

KT 2 *Kaçan ki özine ziyân degse, çok du‘ā kıtur şerden ḥalâş olmağ-ıçun. 41/51*

Eyü alkışluluk: İyi anılmak “hayır dua”.

KT 1 *Dakı eyledük neslinde peygamberlik, dakı Tevrit Zebur, İncil, Furkan. Dakı virdük ana müzdini dünyede ya ‘nī eyü alkışluluğı dükeli millete. 29/27*

Gizlü kığırmak: (Allah'a) gizli yalvarmak, dua etmek.

KT 1 *Ol vakt kim kığırdı Çalabı'sına, kığırmak gizlü. 19/3*

Gizlü nidâ: (Allah'a) gizli sesleniş “gizli dua”.

KT 2 *Ol vaqt ki nidâ eyledi, gizlü nidâ. 19/3*

Ḥaḳ okımağı/ Ḥaḳ oğumağ: Gerçek dua.

KT 1 *Anundur hak okımağı ya 'nı̄ "La-ilāhe illa'llah" demek, yā ihlās-ıla du'a eylemek.* 13/14

KT 2 *Anuñdur ḥaḳ oğumağ.* 13/14

Ihlāsıla du'a eylemek: İhlasla dua temek.

KT 1 *Anundur hak okımağı ya 'nı̄ "La-ilāhe illa'llah" demek, yā ihlās-ıla du'a eylemek.* 13/14

Ḳıđır-: Dua etmek.

KT 1 *Anda kığırdı Zekerıyya Çalabı'sına; eyitti: İy Çalabum! Bağışla bana katundan nesl ya 'nı̄ döl, aru; bayık sen du'a işidicisen.* 3/38

Munācat eyle-: Dua etmek.

KT 1 *Dakı va'da virdük Musa'ya, otuz gice; dakı tamam eyledük anı on-ıla ya 'nı̄ andan sonra munācat eylemeye.* 7/142

Nidā eyle-: Dua etmek.

KT 2 *Ol vağt ki nidā eyledi, gizlü nidā.* 19/3

Okımaklık: Dua.

KT 1 *Dakı olmadum ben seni okımaklığum-ıla iy Çalabum ümidsüz.* 19/4

Şer ile du'ā it-: (Ar. + it-) Şer ile dua etmek, "şerre dua etmek".

KT 2 *Du'ā ider ādem oğlı şer-ile nefesine du'ā eyledüği gibi ḥayr-ıla. Dağı ādem oğlı tizledicidür.* 17/11

Taḥıyyet eylemeg: Esenlik dilemek.

KT 2 *Du'āları cennet içinde, münezzehsin yā Rabb, dimekdür. Dağı biri birine taḥıyyet eylemegi selāmdur.* 10/10

Tañrı'yı /Çalabunuzu okı-: Tanrı'ya dua etmek.

KT 1 *Okın Çalabunuzu, yavzağıru dakı gizlü.* 7/55

KT 1 *Dakı kaçan kim, üstlerinden gele anlarun mevc, bulıdlar gibi; okıyalar Tañrı'yı, ihlas eyleyicilerken ana dini.* 31/32

Yavuz du'ā eyle-: (Ar. +eyle-) Kötü dua (Beddua) etmek, "şerre dua etmek".

KT 1 *Dakı du'a eyler ādamı̄, yavuzlığ-ıla ya 'nı̄ kakıyacak, gendüzine oğlına kızına malına, yavuz du'ā eyler, du'āsı gibi hayra.* 17/11

II.1.1.6. İyilik-Doğruluk, Güzel Söz ve Davranış

Aru sözler: Güzel sözler.

KT 1 Her kim diler-ise izzeti, Tañrı'nundur izzet dükeli. Andın yana ağar, **aru sözler**; daki eyü amel yüceldür anı. 35/10

KT 2 Kim ki 'azîz olmağ dilese, pes Tañrı Ta'ālānuñdur 'izzet barçası. Anuñ hazretine ağar **aru sözler** ki tevħîd kelimesidür. Eyü 'amel dağı yüceldür. 35/10

Doğru söz: Doğru söz.

KT 1 Pes sakınsunlar Tañrı'dan; daki eyitsünler söz, **doğru söz**. 4/9

Eylük eyle- : İyilik etmek.

KT 1 Anlara kim **eylük eylediler**, uşbu dünyede, eylükdür. 39/10

KT 2 Ol kişiler ki **eylük eylediler** bu dünyāda, anlara āhîretde ħüsn sevāb vardır. 39/10

Eylük eylemek: İyilik etmek.

KT 1 Bayık Tañrı buyurur adl eylemegi -yā tevħidi-, daki **eylük eylemeği** -yā farîzalar eylemeği daki virmeği hısımlık issine ya'nî hısımlık saklamak. 16/90

KT 2 Tahķîķ Tañrı Ta'ālā buyurur 'adl eylemegi ve **eylük eylemegi**, dağı karāyibe yahşı bakmağı. 16/90

Eylük eyleyenler/ Eylük eyleyiciler: İyilik edenler.

KT 1 Şol, ayetleridür hikmetlü kitabun; toğru yol iken daki rahmat iken, **eylük eyleyenlere**. 31/2-3

KT 1 Bayık Tañrı rahmatı, yakındur **eylük eyleyicilere**. 7/56

KT 2 Tañrı Ta'ālānuñ rahmeti yakındur **eylük eyleyenlere**. 7/56

Eyü dileyiciler: İyi dileyiciler "iyilik isteyenler".

KT 1 Daki bayık biz, ana **eyü dileyicilerüz**. 12/11

Eyü iş: İyi iş "iyilik yapmak".

KT 1 Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anlarun; illā ol kim buyurdu sadakaya; yā **eyü işe** yā düzmege ādemîlar arasında. 4/114

Eyü işler eylemek: İyi, hayırlı işler yapmak.

KT 1 Daki vahy eyledük anlardın yana, **eyü işler eylemek**, daki namazı dururmaklık, daki zekātı virmeklik. 21/73

Eyü işleyiciler: Hayır işleyiciler.

KT 1 *Dakı Tañrı sever eyü işlecileri. 5/93*

Eyü işlüler: İyi davrananlar, faydalı iş yapanlar.

KT 1 *Dakı Tañrı sever eyü işlülerini. 3/134*

Eyü söz: İyi söz.

KT 1 *Eyü söz ya 'nī yohsula nesene virmeyicek, eyü söz-ile göñdür, dakı suç geçürmek, yigrekdür sadakadan kim gele ardınca anun incinesi nesene. 2/263*

Farızalar eylemek: Farzları yerine getirmek. 16/90

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur adl eylemegi -yā tevhibi-, dakı eylük eylemeği -yā farızalar eylemeği dakı virmegi hısımlık issine ya 'nī hısımlık saklamak. 16/90*

Gey girçekler: Çok gerçekler “doğru kimseler, siddiklar”.

KT 1 *Dakı her kim boyun virür-ise Tañrı 'ya dakı Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere; peygambarlardan dakı gey girçeklerden, dakı şehidlerden. 4/69*

Gey toğrular: Çok doğru kimseler, siddiklar.

KT 1 *Dakı anlar kim inandılar Tañrı 'ya dakı Yalavacına, şunlardur gey toğrular, dakı şehidler Çalabı 'ları katında. 57/19*

Girçek 'avratlar: Gerçek (sadık, doğru) kadınlar.

KT 1 *Dakı girçek erenler dakı girçek avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı girçek erler ve girçek 'avratlar, ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Girçek erenler/erler: Gerçek (sadık, doğru) erkekler.

KT 1 *Dakı girçek erenler dakı girçek avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı girçek erler ve girçek 'avratlar, ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Girçek söyleyiciler ol-: Gerçek (doğru) söyleyenler olmak.

KT 1 *Eyit: Getürün huccatlarunuzu; eger olursanız girçek söyleyiciler. 2/111*

Girçekler: Gerçekler “sadıkîn, doğru kişiler”.

KT 1 *Katlanıcılar, daki girçekler, daki boyun viriciler, daki nafaka viriciler, daki yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya ‘nî namaz kılıcılar. 3/17*

KT 2 *Anlar şabr eyleyicilerdür, girçeklerdür, Tañrıdan korkıcılardur, şadağa viricilerdür, istiğfâr iderler şabâh vakıtlarında. 3/17*

Görklü işlüler: Güzel işliler “iyilik yapanlar”.

KT 1 *Bayık biz ancılayın yanud virürüz, görklü işlülere. 77/44*

Hağ üstine sâbit olmağı ısmarla-: Hak üstüne sabit olmayı ısmarlamak (tavsiye etmek).

KT 2 *İllâ ol kişiler ki îmân getürdiler ve ‘amel-i şâlih işlediler. Dağı biri birine ısmarladı hağ üstine sâbit olmağı. Dağı ısmarlamışdur şabr eylemegi. 103/3*

Hağkı ısmarla-: Hakkı ısmarlamak “gerçeğı tavsiye etmek”.

KT 1 *İllâ anlar kim îman getürdiler daki işlediler eyü işler, daki biribirine ısmarladılar hakkı ya ‘nî Kur’an’ı, daki biribirine ısmarladılar şabr eylemegi. 103/3*

Hayr işle-/Hayr eyle-: Hayır işlemek, yapmak.

KT 1 *Pes her kim fâriza degül-iken işler-ise hayr ol yigdür ana. 2/184*

KT 1 *Daki eylen hayr; ola kim kurtulasız. 22/77*

KT 2 *Dağı dünyâda hayr işleñüz. Ola kim Tañrı Ta‘âlâ ‘azâbından kurtulasız. 22/77*

Hayr yolu: Hayır yolu.

KT 1 *Daki yol gösterdük ana, hayr yolın, şer yolın. 90/10*

Hayrı eşkere/âşikâre eyle-: Hayrı açıkça yapmak.

KT 1 *Eger eşkere eyleyesiz hayrı, yâ gizleyesiz anı, yâ ‘afv eyleyesiz yavuzlukdan; bayık Tañrı, oldı, ‘afv eyleyici, güci yiter. 4/149*

KT 2 *Eger hayrı âşikâre eyleseñüz yâ gizleseñüz anı, yâ ‘afv eyleseñüz yaman nesnelerden, tahkîk Tañrı Ta‘âlâ ‘afv idicidir, kâdirdür. 4/149*

Hayr-ıla şer yolu: Hayır ile şer yolu.

KT 2 *Dağı aña hayr-ıla şer yolın göstermedük mi? 90/10*

Hayrlar işlemeg: Hayrlar işlemek.

KT 2 *Dağı vahy eyledük anlara hayrlar işlemegi. Dağı namâz durğurmağı ve zekât virmegi. Dağı anlar bize ‘ibâdet iderlerdi. 21/73*

Hürmet eyle-: Hürmet etmek.

KT 2 *Dağı aña hürmet eylediler ve yardım eylediler özine. 7/157*

İşlâh eyleyen: İslah eden.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘âlâ bilür fesâd eyleyeni işlâh eyleyenden. 2/22*

İhsân eyle-: İhsan (iyilik) etmek.

KT 2 *Dağı ihsân eyleñüz. Tañrı Ta‘âlâ sever ihsân eyleyicileri. 2/195*

İhsân eyleyiciler: İhsan ediciler.

KT 2 *Tañrı Ta‘âlâ sever ihsân eyleyicileri. 2/195*

Ma‘şiyeti tâ‘at-ıla def‘ it-: Günahı taat ile defetmek.

KT 2 *Dağı def‘ iderler tâ‘at-ıla ma‘şiyeti. 28/54*

Muhsinler: Muhsinler “iyilik edenler”.

KT 2 *Bu hurûf âyetlerindendir, hikmeti çok Qur‘ānuñ. Hidāyetdür ve rahmetdür muhsinlere. 31/2, 3*

Öğütleyiciler/Öğüt viriciler: Öğüt vericiler.

KT 1 *İy Musa! Bayık cema‘at kim göze görünür, tanışurlar seniñ sebebinden, tâ depeleyeler seni. Pes çık; bayık ben sana öğütleyicilerdenven. 28/20*

KT 2 *Eyitdi Mūsāya ki: Ya Mūsā, Fir‘avn kavmi danışurlar seni öldürmege. Pes çık git, ben saña öğüt viricilerden-men, didi. 28/20*

Şādıklar: Sadıklar, doğru insanlar.

KT 2 *Kim ki muṭī‘ olsa Tañrı Ta‘âlāya, peygambere dağı anlar ol kimseler-ile olur ki Tañrı Ta‘âlâ ni‘met virdi anlara nebīlerden, şādıklardan, şehīdlerden, şālihlerden. 4/69*

Toğru söyleyiciler: Doğru söyleyenler.

KT 1 *Degülsin sen, illa ādami bizcileyin. Pes getir bir nişan eger oldun-ısa toğru söyleyicilerden. 26/154*

Ulula-: Ululamak, yüceltmek “saygı göstermek.”

KT 1 *Dakı ululadılar anı, dakı arka virdiler ana. 7/157*

Yahşı kişiler: İyi kişiler “ebrar”.

KT 2 *Tahkik yahşı kişiler ni‘metler içindedürler. 83/22*

Yahşı söz söylemek: Güzel, iyi söz söylemek.

KT 2 *Yahşı söz söylemek, dahı suç bağıslamak yigrekdür ol şadaqadan kim ar-dınca ola incitmek. 2/263*

Yahşı söz: Güzel (doğru) söz.

KT 2 *Pes şakınsunlar Tañrıdan, dahı yahşı söz eyitsünler. 4/9*

Yahşılar: İyiler.

KT 2 *Dahı Tañrı sever yahşıları. 5/93*

Yahşılığ: İyilik.

KT 2 *Hayr yokdur anlaruñ çok gizlü söyleşdiklerinde, illā ol kişi kim şıdķ eyle-mege buyursa, yahşılığa buyursa yā şulh eylemek buyursa halk ortasında. 4/114*

Yahşılık eyle-: İyilik etmek.

KT 2 *Eger yahşılık eyleseñüz öz nefsuñüze yahşılık idersiz ve eger yamanlık eyle-señüz vebāli nefsuñüzedür. 17/7*

Yahşılık eyleyenler: İyilik edenler.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā sever yahşılık eyleyenleri. 3/134*

Yavuz işi eyü iş ile def’ eyle-: Kötülüğü iyilikle defetmek.

KT 1 *Dakı def’ eyerler eyü iş-ile, yavuz işi ya ‘nī ‘afv -ıla zulmı, yā tevbe-y-ile yazuğı. 13/22*

KT 2 *Dahı def’ eyerler eyü işler-ile yavuz işi. 13/22*

Yavuzı eyüyle girü yığ-: Kötülüğü iyilikle geri yığmak “engellemek”.

KT 1 *Dakı girü yığarlar eyü-y-ile yavuzı. 28/54*

Yumuşan-: Yumuşak davranmak.

KT 1 *Pes rahmat sebebinden ötürü Tanrı ‘dan, yumuşandun anlara. 3/159*

Yumuşak ol-: Yumuşak olmak, davranmak.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālānuñ rahmeti bile sen anlara yumşak oldu-sen. 3/159*

II.1.1.7. Namus

Aru ‘avratlar: Temiz (namuslu, iffetli) kadınlar.

KT 1 *Dakı aru avratlar, aru erenlerüdüür; dakı aru erenler, aru ‘avratlarundur. 24/26*

KT 2 *Ve aru ‘avratlar, aru erenleriündür. Dahı aru erenler, aru ‘avratlarıündür.*
24/26

Aru erenler: Temiz (namuslu, iffetli) erkekler.

KT 1 *Dakı aru avratlar, aru erenleriündür; dakı aru erenler, aru avratlarıundur.*
24/26

KT 2 *Ve aru ‘avratlar, aru erenleriündür. Dahı aru erenler, aru ‘avratlarıündür.*
24/26

Ferclerini [ħar]āmdan Şaklayıcı erler ve ‘avratlar: Namuslarını haramdan koruyan erkekler ve kadınlar.

KT 2 *Dahı ferclerini [ħar]āmdan Şaklayıcı erler ve ‘avratlar ... yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmeğı. 33/35*

Ferclerini Şakla-: Namuslarını saklamak.

KT 2 *Dahı anlar kim ferclerini Şaklarlar. 23/5*

Ferclerini saklayıcı erenler dakı ‘avratlar: Namuslarını saklayıcı erkekler ve kadınlar.

KT 1 *Dakı saklayıcı erenler ferclerini dakı saklayıcı ‘avratlar, ...: Yaraqladı Tañrı anlara yarlığamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Ferclerini saklayıcılar: Namuslarını saklayıcılar.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar ferclerini saklayıcılarıdır. 23/5*

Ėaybı Şakla-: Gizliyi saklamak “Şerefini, namusunu muhafaza etmek”.

KT 2 *Pes Őālih ‘avratlar Tañrıdan ħorħarlar, Şaklarlar Ėaybı, yamanlık eylemezler ki Tañrı Ta ‘ālā buyurmışdur Őaklamağı. 4/34*

Gizliyi saklayıcılar: Gizliyi saklayıcılar “Şerefini, namusunu muhafaza edenler”.

KT 1 *Pes eyü işlü avratlar mutı ‘lardur ya ‘ni erenlerine saklayıcılarıdır gizliyi ya ‘ni fercleri yā er malı er gitdüğinde. 4/34*

Mestūra ‘avratlar: Tesettürlü kadınlar.

KT 1 *Dakı anlar kim sögerler mestūra ‘avratlara, andan, getürmediler, dört tanuklar; urun anlara, seksen urmak. 24/4*

KT 2 *Dahı ol kişiler ki bühtān idüp ardınca söylerler mestüre ‘avratlarıñ, andan Őoñra dört tanuħ durğurmasalar, anlara seksen ağaç uruñuz. 24/4*

II.1.1.8. Sabır

Gey katlanıcı: Çok katlanıcı, sabreden.

KT 1 *Bayık şunun içinde nişanlardur, her gey katlanıcıya, şükr eyleyici. 14/5*

Katlan-: Katlanmak.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Katlanun ya 'nĩ dĩnünüz üzere. 3/200*

Katlanıcılar: Katlanıcılar, sabrediciler

KT 1 *Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı nafaka viriciler, dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya 'nĩ namaz kılıcılar. 3/17*

KT 2 *Bayık şunuñ içinde nişānlar var katlanıcılara, şükr eyleyici[lere]. 14/5*

Şabr eyle- /Şabr it-: Sabretmek.

KT 1 *Dakı sabr eyle anun üere kim irdi sana; bayık ol, vācib olınm işlerdendir. 31/17*

KT 2 *Dağı şabr eyle saña yitişen muşibetlere. Taḥkīk ol vācib olmuş işlerdendir. 31/17*

KT 2 *İllā ol kişiler ki şabr iderler zahmete, dağı ol kişiler ki 'amel-i şālih işlerler ve şükr iderler sābık ve lāhik ni'metlere. 11/11*

Şabr eyleyen/idici 'avratlar: Sabreden kadınlar.

KT 1 *Dakı sabr eyleyen erenler dakı sabr eyleyen 'avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı şabr idici erler ve şabr idici 'avratlar ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Şabr eyleyen/idici erenler/erler: Sabreden erkekler.

KT 1 *Dakı sabr eyleyen erenler dakı sabr eyleyen avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı şabr idici erler ve şabr idici 'avratlar ... yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Şabr eyleyiciler/idiciler: Sabrediciler.

KT 1 *Dakı İsmā'ıl'i dakı İdrīs'i dakı Zü'l-Kıfl'i; dükeli şabr eyleyicilerdendir ya 'nĩ Tañrı ta'atına. 21/85*

KT 2 *İsmā'ıl dağı İdrīs dağı İlyās dağı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85*

KT 2 *Dağı şabr idiciler özlerine degen muşibetler[e], dağı durgurıcılar namāzi vaqtında, dağı özlerine virilen rızkdan harc idenler Allāh yolına. 22/35*

Şabr kılanlar: Sabır kılanlar.

KT 1 *Dakı şabr kılanlar, anlara degen nesene üzere dakı namāzi dururanlar; dakı andan kim ruzi virdük anlara, nafaka eylerler. 22/35*

II.1.1.9. Şükür

Hamd /şükür: Hamd, şükür.

KT 2 *Anuñdur pādişāhlığı, dağı anuñdur hamd şükür. Dağı ol her nesneye kādirdür. 64/1*

KT 2 *Dağı şükür Tañrı Ta ‘ālāya ki ‘ālemler hālīkı ve rāzıkıdur. 6/45*

Ögiciler: Övücüler “şükredenler”.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutıcılar. 9/112*

Ögmek/Ögmeklik: Övmek “hamd, şükür”.

KT 1 *Anundur pādişāhlık, dakı anundur ögmek; dakı Ol her nese üzere güci yiter. 64/1*

KT 1 *Dakı ögmeklik Tañrı’nundur, ālemler Çalabı’sı. 6/45*

Şükür eyle-/ Şükür it-: Şükretmek.

KT 1 *Dakı eyledi sizün için kulak dakı gözler dakı gönüller; az şükür eylersiz. 32/9*

KT 2 *Dağı yaratdı sizün-çün kulaklar ve gözler ve yürekler. Az dağı şükür eylemezsiniz Allāha. 32/9*

KT 2 *Sizden şudür iden çirkin ‘ameliñize tevbe itdikden ş oñra ‘afv itdik tā ki ni‘met şükür idesiñiz. 2/52*

Şükür eyleyici(ler)/idiciler/ Şükür eyleyenler: Şükreyleyici/şükrediciler/şükreyleyenler

KT 1 *Bayık şunun içinde nişanlardur, her gey katlanıcıya, şükür eyleyici. 14/5*

KT 2 *Bayık şunuñ içinde nişānlar var katlanıcılara, şükür eyleyici[lere]. 14/5*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā bilici degül midür şükür idicileri? 6/53*

KT 2 *Dağı bulmayasın çoğını anlaruñ şükür eyleyenlerden. 7/17*

Şükr itmek: Şükür etmek.

KT 2 *Dağı ağiri du ‘ālarınıñ itmekdür şükr, ol Tañrıya ki ‘ālemler yaradıcısıdır.*
10/10

II.1.1.10. Tövbe

Azmiş işleri düz-: Azmiş işleri düzeltmek “iyi olmayan hallerini düzeltenler”.

KT 1 *İllā anlar kim tevbe eylediler, dağı eyü işlediler ya ‘nī azmiş işlerini düzdiler.* 4/146

İstıǧfār eyle- / İstıǧfār it-: İstıǧfar etmek.

KT 2 *Pes niçün tevbe eylemezler, Tañrı Ta ‘ālāya dönmezler, dağı niçün istıǧfār eylemezler aña?* 5/74

KT 2 *Dağı şehirlerde anlar istıǧfār iderlerdi.* 51/18

Tevbe eyle-/ Tevbe it-: Tövbe etmek.

KT 1 *Pes her kim tevbe eyleye zulmından sonra, dağı eyii işleye; bayık Tañrı tevbe vire ana* 5/39.

KT 2 *Pes kim tevbe eylese zulmünden sonra ve eylük eylese, tađķķ Tañrı Ta ‘ālā anuñ tevbesin qabūl eyler.* 5/39

KT 2 *Ol kişi ki tevbe itse ve ĩmān getirse ve ‘amel-i şālih işlese, ola kim anlar iflāh olalar.* 28/67

Tevbe eylemek: Tövbe etmek.

KT 1 *Pes her kim bulmaya; oruçdur iki ay, biribiri ardınca ulaşıcılar; tevbe eylemek için Tañrı’dan.* 4/92

Tevbe eyleyen mü’minler: Tövbe eden müminler.

KT 2 *Tevbe eyleyen mü’minler, ‘ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı, ...* 9/112

Tevbe eyleyici avratlar: Tövbe edici kadınlar.

KT 1 *Ola kim Çabı’sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: müsülmen avratlar, mu’mine avratlar muti’a avratlar, tevbe eyleyici avratlar* 66/5

Tevbe eyleyiciler/idiciler: Tövbe ediciler.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutucular -yā gazāya, yā ilm okıyu varıcılar- .* 9/112

KT 2 Eger şālihlerden olsañuz. Tahkīk ol Tañrı **tevbe eyleyicilere** günāhları bağışlar. 17/25

KT 2 Ola kim nebīnüñ Tañrısı eger Muhammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yaḥşı ‘avratları vire aña, Müselmān ‘avratlar, mü’mineler, du‘ā idiciler, **tevbe idiciler**. 66/5

Tevbe: Tövbe.

KT 2 Kim tapmasa iki ay oruç dutsun biri biri ardınca, **tevbedür** Tañrıdan. 4/92

Yarlıgamak dile-: (Allah’tan) bağışlanma dilemek.

KT 1 Dakı **yarlıgamak dilen** Tañrı’dan; bayık Tañrı, oldı yarlıḡayıcı, rahmat kılıcı. 4/106

KT 2 Daḡı **yarlıgamak dile** Tañrıdan. Tahkīk Tañrı Ta’ālā günāhlar bağışlayıcıdur, rahmet idicidir. 4/106

Yarlıgamak dileyici: (Allah’tan) bağışlanma dileyiciler.

KT 1 Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı nafaka viriciler, dakı **yarlıgamak dileyiciler** seher vakıtlarında ya’ni namaz kılıcılar. 3/17

II.1.1.11. Yardım

Arka viriciler: Arka vericiler “yardım edenler”.

KT 1 Dakı yokdur zalımlarun hiç **arka viricileri**. 3/192

Arka viriş-: Arka verişmek “yardımlaşmak”.

KT 1 Dakı çıkardılar sizi illerüñüzden, dakı **arka virişdiler**, sizi çıkarmak üzere. 60/9

Arka virmek: Arka vermek “yardım etmek”.

KT 1 Dakı eger arka virmek isteyeler sizden, din içinde; üzerüñüzedür **arka virmek**. 8/72

Biri birine yardım eyle-: Birbirine yardım etmek.

KT 2 Daḡı sizi çıkardılar illerüñüzden, daḡı biri **birine yardım eylediler** siz çıkarmaḡ-ıçun. 60/9

Nuşret eylemek: Yardım etmek.

KT 2 Eger nuşret isteseler sizden dīnde, vācibdür sizüñ üstüñüze **nuşret eylemek**. 8/72

Yardım idiciler: Yardım ediciler.

KT 2 *Dağı zālîmlere hîç yokdur yardım idiciler.* 3/192

II.1.1.12. İyiliği Emretmek ve Kötülüğü Engellemek (emri bil-ma'ruf ve nehy 'anil-münker)

Eyü işden yiğ-: İyi işten (iyilikten) alıkoymak.

KT 1 *Buyururlar yavuz işi, dakı yiğarlar eyü işden.* 9/67

Eyü işi buyur-: İyi işi buyurmak "Emri Bi'lma'rûf".

KT 1 *Buyurursız eyü işi; dakı yiğarsız yavuz işden.* 3/110

Eyü işi buyurucu: İyi işi buyurucu "Emr-i Bi'l Ma'ruf".

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruçdutucular -yâ gazaya, yâ ilm okıyu varıcılar- ruku' eyleyiciler, secde eyleyiciler, buyurucular eyü işi, dakıyığıcılar yavuz işden, ...* 9/112

Hayr dapa okı-: Hayra (iyiliğe) çağırmak "Emri Bi'lma'rûf".

KT 1 *Dakı olsun sizden hir cema'at okurlar hayr dapa.* 3/104

Hayrı iste-: Hayrı (iyiliği) istemek "Emri Bi'lma'rûf".

KT 2 *Dağı sizden bir cemâ'at halkı hayrı istesünler.* 3/104

Küfri ve yaman işleri buyur-: Küfrü ve kötü işleri buyurmak.

KT 2 *Biri birine küfri buyururlar ve yaman işleri, dağı biri birin kaytarurlar imândan, yahşı işlerden.* 9/67

Yahşı işlerden kaytar-/İmândan kaytar-: İyi işlerden/imandan döndürmek.

KT 2 *Biri birine küfri buyururlar ve yaman işleri, dağı biri birin kaytarurlar imândan, yahşı işlerden.* 9/67

Yahşı işleri buyur-: İyi işleri buyurmak "Emri Bi'lma'rûf".

KT 2 *Tahkîk siz barça ümmetler yigregi, çıkarıldı-siz, kişiler-çün buyurursız yahşı işleri, dağı kaytarursız yaman işlerden.* 3/110

Yahşılığı buyur-: İyiliği buyurmak "Emri Bi'lma'rûf".

KT 2 *Ve buyururlar yahşılığı, dağı kaytarurlar yamanlıktan, dağı tizedürler hayr işleri.* 3/114

Yahşılık buyuranlar: İyilik buyuranlar "Emr-i Bi'l Ma'ruf".

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibâdet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç*

dutanlar dağı, rükū' idenler dağı, sücūd idenler dağı, yağısılığ buyuranlar dağı, yamanlığdan kaytaranlar dağı, ... 9/112

Yaman işlerden kaytar-: Kötü işlerden döndürmek, men etmek "Nehyi 'ani'lmünker".

KT 2 *Tahkik siz barça ümmetler yigregi, çıkarıldı-siz, kişiler-çün buyurursız yağısı işleri, dağı kaytarursız yaman işlerden.* 3/110

Yamanlığdan kaytar-: Kötülükten döndürmek, men etmek "Nehyi 'ani'lmünker".

KT 2 *Ve buyururlar yağısılığ, dağı kaytarurlar yamanlığdan, dağı tizledürler hayr işleri.* 3/114

Yamanlığdan kaytaranlar: Kötülükten döndürenler, men edenler "Nehyi 'Ani'l münker".

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibadet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı, rükū' idenler dağı, sücūd idenler dağı, yağısılığ buyuranlar dağı, yamanlığdan kaytaranlar dağı.* 9/112

Yavuz işden yiğ-: Kötü işten alıkoymak "Nehyi 'ani'lmünker".

KT 1 *Buyurursız eyü işi; dakı yiğarsız yavuz işden.* 3/110

Yavuz işden yiğiciler: Kötü işten alıkoyanlar "Nehyi 'Ani'l münker".

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruçdutucılar -yā gazaya, yā ilm okıyu varıcılar- ruku' eyleyiciler, secde eyleyiciler, buyurucılar eyü işi, dakı yiğiciler yavuz işden.* 9/112

Yavuz işi buyur-: Kötü işi buyurmak .

KT 1 *Munafik erenler dakı munafika avratlar, bir niceleri bir nicedendür ya 'nī dükeli biribiri-y-iledür. Buyururlar yavuz işi, dakı yiğarlar eyü işden.* 9/67

II.1.2. Olumsuz Ahlakî Tutum ve Davranışlar

II.1.2.1. Alay etmek, Kınamak, Küçük düşürmek

Ayıbla-: Ayıplamak.

KT 1 *Dakı anlardan ya 'nī munāfiklardan, oldur kim ayıblar seni sadakalar için-de.* 9/58

KT 2 *Dağı anlaruñ niceleri 'ayblar seni şadağa üleşmekde.* 9/58

Ayıblayıcı: Ayıplayıcı "alay eden kimse."

KT 1 *Veyldür, her bir, adam ardınca yavuz söyleyiciye, ayıblayıcı!* 104/1

Halkı mashařalıĝa alan kimse: Halkı maskaralıĝa alan "alay eden" kimse.

KT 2 *Vay her ĝıybet idici kimseye, halkı mashařalıĝa alan kimseye.* 104/1

Mashařalıĝa al-: Maskaralıĝa almak "alay etmek".

KT 2 *Mashařalıĝa alurlar imān getüren kişileri.* 2/212

Mashařalıĝa alanlar: Maskaralıĝa alanlar "alay edenler".

KT 2 *Daĝı ben mashařalıĝa alanlardan idim.* 39/56

Melāmet idicilerün melāmeti: Melāmet edicilerin melāmeti "kınayıcıların kınaması".

KT 2 *Ĝazālıĝ iderler [Tañrı] Ta 'ālā yolında, daĝı korkmazlar melāmetinden melāmet idicilerün.* 5/54

Serzeniş eyleyicilerün serzeniş eylemeĝi: Serzeniş eyleyicilerin serzeniş eylemeĝi "kınayıcıların kınaması".

KT 1 *Çalışurlar Tañrı yolında; daki korkmazlar serzeniş eyleyicilerün serzeniş eylemeginden.* 5/54

Ŧa'n eyle-: Tan eylemek. "ayıplamak".

KT 2 *Daĝı eger bozsalar andlarını 'ahd eyledükden, daĝı Ŧa'n eyleseler dīnünüzde.* 9/12

Yañsula-: Alay etmek.

KT 1 *Daki yañsularlar anları kim imān getürdiler.* 2/212

Yañsulayıcılar: Alay ediciler.

KT 1 *Daki bayık oldum-ıdı yansulayıcılardan.* 39/56

Yañsuya daki oyuna dut-: Alaya ve oyuna tutmak.

KT 1 *Daki ol vakt kim kıĝırdunuz namaz dapa, duttılar anı yañsuya daki oyuna.* 5/58

II.1.2.2. Büyüklenmek (Tekebbür)

Boyun virme-: İtaat etmemek "Allah'a karşı kibirlenmek".

KT 1 *Pes secde eyledi firişteler dükeli, dirilüben, illā İblis; boyun virmedi -yā ululuk istedi-, daki oldu kāfırlardan.* 38/73-74

Boyun virmeyiciler: İtaat etmeyenler "kibirlenenler".

KT 1 *Bayık Ol, sevmez boyun virmeyicileri.* 16/23

Büyüklen-: Büyüklenmek, kibirlenmek.

KT 2 *Dağı tesbîh iderler Tañrıları şükri-y-le. Dağı anlar büyüklenmezler.* 32/15

Büyüklenenler: Büyüklenenler, kibirlenenler.

KT 2 *Tañrı Ta'ālā sevmez büyüklenenleri.* 16/23

Fahr eyleyici/ Fahr idenler: Övünen(ler).

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmez her göçegleniciyi, fahr eyleyici.* 31/18

KT 2 *Tañrı Ta'ālā sevmez her sevinen ve fahr idenleri.* 31/18

Göçeglenici: Böbürlenene, kibirlenene.

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmez her göçegleniciyi, fahr eyleyici.* 31/18

İnen büyüklenmek: Çok büyüklenmek, kibirlenmek.

KT 2 *Barmakların kulaklarına şokdılar ve başların kumâşlar-ıla örttiler ve küfre muşır oldılar ve büyüklendiler, inen büyüklenmek.* 71/7

Kibr eyle-: Kibirlenmek.

KT 1 *Eyitti; Pes aşığa in andan ya'nî gökden, yâ uçmaktan; olmaya, sana kim kibr eyleyesen anun içinde.* 7/13

Kibr eyleyiciler: Kibirlenenler.

KT 1 *Pes ne yavuz oldu turağı yiri, kibr eyleyicilerün!* 16/29

Mütekebbir istize eyleyici: Kibirli kavga edici.

KT 1 *Dakı nevmid oldu, her mütekebbir istize eyleyici.* 14/15

KT 2 *Dağı nevmiz ol[ur] her mütekebbir sitize eyleyici.* 14/15

Mütekebbir kavm: Kibirli kavim.

KT 2 *Pes büyüklendiler. Dağı anlar mütekebbir kavm-idi.* 23/46

Mütekebbir mel'un: Kibirli melun.

KT 2 *Fir'avndan kırtarduk. Taḥkik ol mütekebbir mel'un-ıdı. Kāfir müsriflerden idi.* 44/31

Mütekebbir ol-: Kibirlenmek, büyüklük taslamak.

KT 1 *Bayık Fir'avn, yüceldi mütekebbir oldu yirde ya'nî Mısr yirinde.* 28/4

Tañrı Ta'ālā üstine büyüklen-: Allah'a büyüklenmek.

KT 2 *Dağı büyüklenmeñüz Tañrı Ta'ālā üstine. Ben size ulu mu'cizat gösterecekmen, didi.* 44/19

Tañrı üzere yücelik eyle-: Tanrı üzere yücelik (kibir) etmek.

KT 1 *Dakı yücelik eylemen Tañrı üzere; bayık ben getürem size huccat bellü.*

44/19

Tekebbürlik eyle-/ Tekebbürlik it-: Kibirleşmek.

KT 1 *Dakı tesbîh eylerler, Çalabı'ların ögmeklig-ile. Dakı anlar tekebbürlik eylemezler.* 32/15

KT 2 *Tañrı Ta'ālā sevmez ol kişileri ki tekebbürlik iderler, fahr iderler.* 4/36

Ululan-: Ululanmak, kibirleşmek.

KT 2 *Eyitdi anlar kim ululandılar.* 7/76

Ululanmağ: Ululanmak, kibirleşmek.

KT 2 *Eyitdi Tañrı Ta'ālā: Pes in aşağa gökden, pes olmaz saña ululanmağ anda, pes çık.* 7/13

Ululuk iste-: Ululuk istemek “büyüklük taslamak”.

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, dakı örtündiler tonlarını, dakı yazuk üzere durdılar, dakı ululuk istediler, ululuk istemek.* 71/7

Ululuk istemek: Ululuk istemek “büyüklük taslamak”. “

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, dakı örtündiler tonlarını, dakı yazuk üzere durdılar, dakı ululuk istediler, ululuk istemek.* 71/7

Yücel-: Yücelmek “kibirleşmek”.

KT 2 *Tahķiķ Fir'avn yüceldi yir yüzinde.* 28/4

Yücelik dakı artukluk eyleyiciler: Yücelik ve artukluk eyleyiciler “kibirleşenler ve büyüklük taslayanlar”.

KT 1 *Pes boyun virmediler; dakı oldılar bir kavum, yücelik eyleyiciler dakı artukluk.* 23/45-46

Yücelik eyleyici: Yücelik eyleyici “kibirli, büyüklük taslayan”.

KT 1 *Dakı bayık kurtarduk Benī İsrayil'i, azabdan hor eyleyici, Fir'avn'dan; bayık ol, oldı yücelik eyleyici, fesad eyleyicilerden.*44/30-31

II.1.2.3. Cimrilik

Bahıllık eyle-: Cimrilik etmek.

KT 1 *Pes ol vakt kim virdi anlara fazlından, bahıllık eylediler anı; dakı yüz dön-*

dürdiler, anlar yüz döndürücüler iken. 9/76

KT 2 *Pes ol vakt ki viridi özlerine kereminden, bah̄illik eylediler. Daḥı yüz döndürdiler anlar ḥaḳdan i 'rāz idüp. 9/76*

Boynun dapa elüni bağlanmış kıl-: Boynuna elini bağlanmış kılmak “cimrilik etmek”.

KT 1 *Dakı kılma elüni, bağlanmış boynun dapa; dakı döşeme anı. 17/29*

Elüni, boynuñı bağlanmış kıl-: Elini boynunu bağlanmış kılmak “cimrilik etmek”.

KT 2 *Daḥı kılma elüni, boynuñı bağlanmış, ya 'nī bah̄il olma. Daḥı ḳatı açma elüni isrāf-ıla barça açmak. 17/29*

II.1.2.4. İftira-Gıybet-Dedikodu

Ādam ardınca yavuz söyleyici: İnsanın arkasından kötü söyleyici.

KT 1 *Veyldür, her bir, ādam ardınca yavuz söyleyiciye, ayıblayıcı. 104/1*

Gıybet idici kimse: Gıybet edici kimse, dedikoducu.

KT 2 *Vay her gıybet idici kimseye, ḥalkı maşharalığa alan kimseye. 104/1*

Gıybet söyleyici: Gıybet söyleyici, dedikoducu.

KT 2 *Daḥı uyma her yalan and içene zel̄il ve ḥor, gıybet söyleyiciye, arañuzda söz gezdüriciye... 68/10, 11*

Ḳovıla yürüyici: Dedikodu ile yürüyücü “laf götürüp getiren”.

KT 1 *Dakı boyun virme her and içiciye çok, hor olmuş adam ardınca yavuz söyleyici, yürü-y-ici kov-ıla, ... 68/10-14*

Söz gezdürici: Söz gezdürücü “laf götürüp getiren”.

KT 2 *Daḥı uyma her yalan and içene zel̄il ve ḥor, gıybet söyleyiciye, arañuzda söz gezdüriciye. 68/10, 11*

Ulu buhtan: Büyük iftira.

KT 1 *Olmadı bizüm kim söyleyevüz uşbunı; arulığundur senün; uşbu buhtandır ulu? 24/16*

KT 2 *Anı söylemek bize lāyık degüldür, münezzehsin yā Allāh, uşbu ulu bühtandır? 24/16*

Yavuz bühtān: Kötü iftira.

KT 2 *Taḥḳik̄ ol kişiler ki ḳatı yavuz bühtān söz getürdiler sizden bir cemā'at. 24/11*

Yavuz yalan: Kötü yalan “iftira”.

KT 1 *Bayık anlar kim getürdiler yavuz yalan ya'nî Ayişe katında, cema'atdur sizden. 24/11*

II.1.2.5. Kıskançlık (Haset)

Hased eyle-/ Hasedlik it-: Haset etmek.

KT 1 *Belki hased eylerler mi adamlara, anun üzere kim virdi anlara Tañrı, eyli-
ginden ya'nî peygambarlık daki İslām dîni. 4/54*

KT 2 *Yâ hasüdlük mü iderler halka, Tañrı Ta'âlâ virgene kereminden. 4/54*

Hased eylemek: Haset etmek.

KT 1 *Kāfırlar ya'nî kāfir olasız girü; hased eylemekden gendüler katından.
2109*

Hasedlik: Hasetlik.

KT 2 *Kāfir eylemek isterler hasedlik bile nefslerinden. 2109*

II.1.2.6. Kötülük-Kabalık

Adam daki canavarların daki perrinün şerri: İnsanların, cinlerin ve canavarların kötü-
lükleri.

KT 1 *Saklarlar anı Tañrı buyrugundan ya'ni adam şerrinden, daki perrinün, daki
canavarların. 13/11*

Cebbār olmak: Zorba olmak.

KT 2 *Sen istemezsin, illā cebbār olmak yir yüzünde. 28/19*

Hak yolundan çıkanlar: Hak yolundan çıkanlar.

KT 2 *Ve ammā Hak yolundan çıkanlar, anlar cehennem odunu oldılar. 72/15*

Hayr kaytarıcı: Hayrı (iyiliği) engelleyici.

KT 2 *Hayr kaytarıcıya uyma, yamanlığı çok zālime uyma. 68/12*

Hayrı yığıcı: Hayrı (iyiliği) engelleyici.

KT 1 *Daki boyun virme her and içiciye çok, hor olmuş adam ardınca yavuz söy-
leyici, yüri-y-ici kov-ıla, yığıcı hayrı, haddan geçici, çok. ... 68/10-14*

İri hulu ol-: İri (sert) huylu “katı yürekli” olmak.

KT 1 *Daki eger ola-dun iri hulu, kalın gönüllü; dağılaldı yörenden. 3/159*

Kalın gönüllü ol-: Kalın gönüllü “katı yürekli” olmak.

KT 1 *Dakı eger ola-dun iri hulu, kalın gönüllü; dagılardı yörenden. 3/159*

Katı yürekli ol-: Katı yürekli olmak.

KT 2 *Eger sen ulu olsayduñ, katı yürekli olsa-y-duñ, tağıurlardı seniñ yörenden. 3/159*

Sög-: Sövmek.

KT 1 *Dakı sögmen anlara kim taparlar Tañrı'dan ayruğa. Pes sögeler Tañrı'ya, zulm-iken, bilmeksüz. 6/108*

KT 2 *Sögmeñüz ol kişileri taparlar Tañrıdan özgeye, pes anlar sögerler Tañrı Ta'äläya zulm-ıla 'ilmsüz. 6/108*

Şer yolu: Kötülük yolu.

KT 1 *Dakı yol gösterdük ana, hayr yolın, şer yolın. 90/10*

KT 2 *Dağı aña hayr-ıla şer yolın göstermedük mi? 90/10*

Taksırlık eyle-: Kusur etmek.

KT 1 *Dakı ilerüden taksırlık eyledüñüz Yusuf hakkında. 12/80*

Uğruluk: Kötülük.

KT 1 *Dakı her kim işleye yavuzluk, yā zulm eyleye gendüzine ya 'nī uğruluk yā şirk; andan, yarlıgamak isteye Tañrı'dan. 4/110*

Ulu ol-: Ulu “kaba” olmak.

KT 2 *Eger sen ulu olsayduñ, katı yürekli olsa-y-duñ, tağıurlardı seniñ yörenden. 3/159*

Yaman ‘amel işle-: Kötü amel işlemek.

KT 2 *Şanurlar mı ol kişiler ki yaman ‘amel işlerler bizüm ‘azābumuzdan kurtulalar? 29/4*

Yaman söz-ile katı söylemek: Kötü söz ile katı söylemek.

KT 2 *Tañrı Ta'älā sevmez katı söylemegi yaman söz-ile. 4/148*

Yamanlıg: Kötülük.

KT 2 *Tahkik yahşılık yamanlıgı giderür. 11/114*

Yavuz işler işle-: Kötü işler yapmak.

KT 1 *Yā sandı mı anlar kim işlerler yavuz işleri, kim geçeler bizden? 29/4*

Yavuz işler: Kötü işler.

KT 1 *Bayık eyü işler ya 'nī biş namaz giderür yavuz işleri.* 11/114

Yavuzluğu eşkere eylemek: Kötülüğü açık eylemek.

KT 1 *Sevmez Tañrı eşkere eylemegi yavuzluğu.* 4/148

Yavuzluk/Yamanlık eyle-: Kötülük yapmak.

KT 1 *Eger eyelük eyleyesiz, eyelük eyleyesiz gendüzünüz için; daki eger yavuzluk eyleyesiz, gendüzünüz içündür.* 17/7

KT 2 *Eger yahşılık eyleseñüz öz nefsiñüze yahşılık idersiz ve eger yamanlık eyleseñüz vebāli nefsiñüzedür.* 17/7

Yavuzluk/Yamanlık işle-: Kötülük işlemek.

KT 1 *Daki her kim işleye yavuzluk, yā zulm eyleye gendüzine ya 'nī uğruluk yā şirk; andan, yarlıgamak isteye Tañrı 'dan.* 4/110

KT 2 *Dağı kim yamanlık işlese, yā nefsiñe zulm eylese, andan soñra Tañrıya istiğfār eylese tapar.* 4/110

Zulm eyle-/ Zulm it-: Zulmetmek.

KT 1 *Eyitti ol iki: İy Çalabumuz! Bayık biz zulm eyledük gendüzümüze.* 7/23

KT 2 *Eyitdi ikisi: İy bizüm Çalabumuz, zulm eyledük kendüümüze.* 7/23

KT 2 *Dağı her kim[üñ] kim yiyni olsa dartısı, pes anlardur kim ziyān eylediler kendülerini, anuñ-çun kim bizüm āyetlerümüzle zulm iderlerdi, ya 'nī inanmazlardı.* 7/9

Zulm eyleyiciler: Zulmediciler.

KT 1 *Eyittiler: İy azābumuz, bayık olduk biz, zulm eyleyiciler!* 21/14

Zulm eyleyicirek daki azgunrak ol-: Daha zalim ve daha azgın olmak.

KT 1 *Daki Nuh kavmin, ilerü. Bayık anlar oldılar, anlar zulm eyleyicirek daki azgunrak.* 53/52

Zulm ol-: Zulüm olmak.

KT 2 *Kim ki öz haqqını alsa özine zulm olduğdan soñra, pes anlar üstine yol yokdur.* 42/41

Zulmıla taplayıcı ol-: Zulmü onaylayıcı olmak “zalim, zorba olmak”.

KT 1 *Dilemezsin illā kim olasin taplayıcı zulm-ıla, yirde.* 28/19

II.1.2.7. Nankörlük-Küfür ve Yalan

Allāh hakkında yalan söyle-: Allah hakkında yalan söylemek.

KT 2 *Dağı söylerler Allāh hakkında yalanı anlar bilürlerken.* 3/78

Buhtan söz: Yalan söz.

KT 1 *Pes irak olun arusuzdan, butlardan; dağı irak olun buhtan sözden;* 22/30

Çalabı'sına gey nāsıpaslık eyleyici: Allah'a çok nankörlük edici.

KT 1 *Bayık orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; dağı oldı div, Çalabı'sına gey nāsıpaslık eyleyici.* 17/27

Gey nāspās: Çok nankör.

KT 1 *Bayık ādamular zulm eyleyicilerdür, gey nāspāsdur.* 14/34

KT 2 *Bayık ādemī zulm eyleyicidür, key nā-sipāsdur.* 14/34

Ķatı kāfir: Çok kāfir (nankör).

KT 2 *Tahķīķ ādem oğlı Ķatı kāfirdür.* 17/67

Kendüyi yaradan Allāha kāfir: Kendisin yaradan Allah'a kāfir.

KT 2 *Tahķīķ müsrifler, şeytānlar Ķarındaşlarıdır. Tahķīķ şeytān kendüyi yaradan Allāha kāfirdür.* 17/27

Küfr eyleyici: Küfre eyleyici, nankör.

KT 1 *Bayık biz toğru yol gösterdük ana, yolu; ya şükreyleyici-y-iken, yā küfr eyleyici-y-iken.* 76/3

Nāsıpaslık eyle-: Nankörlük etmek.

KT 1 *Dağı şükr eylesen bana ya 'nī ta 'at-ıla; dağı nā-sıpaslık eylemen bana ya 'nī ma 'sıyat-ıla.* 2/152

Ni'metlere kāfir ol-: Nimetlere kāfir olmak.

KT 2 *Dağı şükr eyleñüz baña ve kāfir olmañuz benim ni'metlerüme.* 2/152

Tañrı Ta'ālā hakkında yalan söyle-: Tanrı hakkına yalan söylemek.

KT 2 *Bu bir kişidür ki yalan söyledi Tañrı Ta'ālā hakkında ve biz aña inanmaz-biz, didiler.* 23/38

Tañrı Ta'ālā hakkında bühtān eyle-: Tanrı hakkında iftira etmek.

KT 2 *Kim zālimrađdur ol kimesneden kim bühtān eyledi Tañrı Ta'ālā hakkında, yalanladı āyetlerini.* 7/37

Tañrı Ta‘ālā haqqında iftirā eyle-: Tnrı hakkında iftira eylemek.

KT 2 *Yā eydürler mi iftirā eyledi Tañrı Ta‘ālā haqqında yalanı?* 42/24

Tañrı Ta‘ālā hazretine yalan söyle-: Tanrı hazretine yalan söylemek.

KT 2 *Dağı kim zālīmrağdur ol kimseden ki yalan söyleye Tañrı Ta‘ālā hazretine.*
6/93

Tañrı üzere yalan bağla-: Tanrı üzere yalan bağlamak.

KT 1 *Belki eydürler: Yalan bağladı Tañrı üzere yalanı?* 42/24

Tañrı üzere yalan eydür-: Tanrı üzere yalan söylemek.

KT 1 *Dakı eydürler Tañrı üzere yalanı, anlar bilürlerken.* 3/78

Tañrı/Allāh ni‘metine kâfir ol-: Tanrı nimetine kâfir olmak.

KT 1 *Ay, bātıla mı ya ‘nī buta, şeytāna inanurlar; dakı Tañrı ni‘metine kâfir olurlar?* 29/67

KT 2 *Bātıla mı inanurlar, dağı Allāh ni‘metlerine kâfir mi olurlar?* 29/67

Yalan söylemek: Yalan söylemek.

KT 1 *Eyit: Ol iki içinde yazukdur ulu ya ‘ni savaş kopmak, dakı yalan söylemek, dakı akl gitmek.* 2/219

Yalan şanuqluş virmek: Yalan şahitlik yapmak.

KT 2 *Pes iraq oluñuz, necis şanemlerden, dağı iraq oluñuz yalan şanuqluş virmek-den.* 22/30

Yalanı işidiciler: Yalanı işiticiler.

KT 1 *İşidicilerdür yalanı ya ‘nī yalan tanuğı; yiyicilerdür haramı ya ‘nī rişvet.*
5/42

KT 2 *Ğāyetde işidicilerdür yalanı, yiyicilerdür řarāmı.* 5/42

II.1.2.8. Savurganlık (israf)

Döşe-: Döşemek “savurganlık yapmak”.

KT 1 *Dakı kılma elüni, bağlanmış boynun dapa; dakı döşeme anı.* 17/29

Elüni çatı aç-: Elini katı (çok) açmak.

KT 2 *Dağı kılma elüni, boynuñı bağlanmış, ya ‘nī bağıl olma. Dağı çatı açma elüni isrāf-ıla barça açmak.* 17/29

Güzâf harç eyleyenler: İsrâf ederek harcayanlar.

KT 1 *Dakı virmen. beynisüzlere ya'ni **güzâf harç eyleyenlere** mallarunuzu. 4/5*

İsrâf ıla barça açmak: İsrâf ile hepsini açmak.

KT 2 *Dağı kıılma elüñi, boynuñı bağlanmış, ya'nî bahîl olma. Dağı katı açma elüñi **isrâf-ıla barça açmak.** 17/29*

Müsrif kişiler: İsrâf eden kişiler.

KT 2 *Tañrı Ta'âlâ sevmez müsrif kişileri. 7/31*

Müsrifler: İsrâf edenler.

KT 2 *Tahkîk **müsrifler**, şeytânlar karındaşlarıdır. Tahkîk şeytân kendüyi yara-dan Allâha kâfirdür. 17/27*

Orandan geçiciler: Orandan geçiciler, ölçüyü kaçıranlar.

KT 1 *Bayık Ol sevmez **orandan geçicileri.** 7/31*

II.1.2.9. Ümitsizlik ve Şüphe

Çalabı'sının rahmatından nevmîd ol-: Allah'ının rahmetinden ümitsiz olmak.

KT 1 *Eyitti; Dakı kim **nevmîd ola, rahmatından Çalabı'sının, illa azgunlar.** 15/56*

Gümân/Gümen eyleyicilerden/idicilerden olma-: (Allah'tan) şüphe edenlerden olma-mak.

KT 1 *Hak ya'nî uşbu hak, Çalabundandır; pes olmagıl **gümen eyleyicilerden.** 2/147*

KT 2 *Tahkîk saña geldi hağ Çalabuñdan. Pes **gümân idicilerden olma.** 10/94*

Gümenlü: Şüpheci.

KT 1 *Hakdur Çalabundan; pes olma **gümenlülerden.** 3/60*

Nevmîd olucılar: Ümitsizliğe kapılanlar .

KT 1 *Eyittiler: "Muştıladuk sana hakk-ıla ya'nî girtü-y-ile; pes olma **nevmîd olu-cılardan.** 15/55*

Şek eyleyenler/ Şek eyleyiciler: (Allah'tan) şüphe edenler.

KT 2 *Hak budur, seni yaradandır. Pes olma sen yâ Muhammed **şek eyleyenler-den.** 2/147*

KT 2 *Hak budur Çalabuñdan, pes olma **şek eyleyicilerden.** 3/60*

Tañrı Ta‘ālā haqqında gümān it-: Tanrı hakkında şüphe etmek.

KT 2 *Dañı ‘azāb itmeg-içün münāfıķ erlere ve münāfıķ ‘avratlara, dañı müşrik erlere ve müşrik ‘avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta‘ālā haqqında... 48/6*

Tañrı Ta‘ālā raħmetinden ümīz kes-: Tanrı rahmetinden ümit kesmek.

KT 2 *İbrāhīm eyitdi: Ümīz kesmez Tañrı Ta‘ālā raħmetinden illā azmış kişiler. 15/56*

Tañrı’ya gümen eyleyici: Tanrı’ya şüphe edici.

KT 1 *Dakı azab eyleye munafıklara dakı munafıķa avratlara, dakı; müşriklere dakı müşrike avratlara; gümen eyleyiciler Tañrı’ya... 48/6*

Ümīz kesenlerden olma-: Ümit kesenlerden olmamak.

KT 2 *Eyitdiler: Saña muştıladıgumuz olacaķdur. Pes sen ümīz kesenlerden olma, didiler. 15/55*

II.2. DİN-İMAN-İTİKAT

Din, terim olarak akıl sahiplerini kendi arzuları ile bizzat hayırlara sevk eden ilahi bir nizam, Allah tarafından konulmuş ve insanları ona ulaştıran bir yoldur. İman ve amel, konu olarak akıl ve iradeye, hak ve hayır kanunlarının bütününe denir (DKS: 122).

Kur’an’da 92 yerde geçen din kelimesi: “Mekke döneminde, tarihin akışına ve tabiatın gidişine yön veren, zamana ve âleme hükmeden, dini ortaya koyan, hesap gününü elinde tutan Allah’ın otoritesi; Medine döneminde: Kişinin Allah’a bağlı bir hayat sürdürmesi, müslüman topluluğuna karşı görevlerini yerine getirmesi; Allah’ın mutlak tasarruf ve hâkimiyete sahip olması” şeklinde bir muhteva ile karşımıza çıkar. Kur’an’da din kelimesi özel anlamda İslamiyet kastedilmiştir. Bir başka açıdan din, Allah’a nispetle hâkim olma, itaat altına alma, hesaba çekme, ceza-mükâfat verme; kullara nispetle ise boyun eğme, aczini anlama, teslim olma, ibadet etme anlamları Kur’an’da yer alır (İlmihal 1:1, 3).

Özsoy ve Güler, din kavramını en geniş anlamı ile dünya görüşü, ferdin hayatını anlamlandıran, ona meşrutiyet kazandıran bir bilgi-inanç sistemi şeklinde açıklarlar (Özsoy-Güler, 2016:85).

İslâm dininin ihtiva ettiği konuların sınıflandırılmasında ibadet, ahlak ve muamelatla birlikte dördüncü olarak itikat başlığı alınır. İtikat, iman esasları ve buna ilişkin tasdik, inkâr, küfür gibi hususların tartışılmasını sağlayan hüküm ve prensiplerdir (DKS:545).

İman, *tasdik etmek, söylediğini kabul etmek, emin kılmak* anlamlarına gelir. İstilahta ise Hz. Peygamber'in Allah'tan getirdiği ve dinî zaruretler olarak bilinen hükümleri ve haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul etmek, bunların doğruluğuna inanmak anlamına gelir. İmanın esasları, Allah'ın varlığına ve birliğine, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kader ve kazaya inanmaktır (DKS:314).

İtikat kavramının “akaid” kavramı ile bağlantılı olarak İslâm dininde inanılması farz olan hususlar, iman esasları, dinin temel kural ve hükümlerini karşılar. İslâm akaidinin ilk ve en önemli kaynağı Kur'an ve daha sonra da sahih hadisler olup temelini Allah'a, peygamberlerine, kitaplara, meleklerle, âhirete, kazâ ve kadere iman teşkil eder (İlmihal I:68).

II.2.1. Dinler

II.2.1.1. İslâmiyet

Doğrularuñ dîni: Doğruların dini.

KT 2 Dağı durğuralar namâzı, dağı vireler zekâtı. Dağı doğrularuñ dîni oldur.
98/5

Hak dîn: Hak din.

KT 1 *Ol oldur kim viribidi Yalavacını toğru yol-ıla ya 'nî Kur'an, dakı hak dîn-ile...9/33*

İslâm dîni: İslam dini.

KT 1 *İy oğlanlarım! Bayık Tañrı üyürdi sizün için din ya 'nî İslâm dîni.* 2/132

KT 2 *Yā oğlanlarum, Tañrı Ta'ālā ihtiyār eyledi sizüñ-çün İslâm dînini.* 2/132

Müsülmen şa'ırları: Müslüman şairler.

KT 1 *İllā anlar kim iman getürdiler ya 'nî müsülmen şa'ırları, dakı işlediler eyü işler.* 26/227

Müsülmenlik karındaşlığı: Müslümanlık kardeşliği.

KT 1 *Pes her kim konıla ana ya 'nî depeleyene, karındaşından nesene murād, müsülmenlik karındaşlığıdur.* 2/178

Müsülmenlik: Müslümanlık.

KT 1 *Bayık din, Tañrı katında, müsülmenlikdür.* 3/19

Taňrı ipine yapış-/ Taňrı ipine yitiş-: Tanrı ipine yapışmak/yetişmek.

KT 1 *Dakı yapışun Taňrı ipine ya 'nī dīnine, hep; dakı bölük bölük olman. 3/103*

KT 2 *Dađı yitişüñüz barçañuz Taňrı ipine ki Qur'āndur. 3/103*

Taňrı/Allāh dīni: Tanrı/Allah dini.

KT 1 *Dakı göresin ādemīları, girürler Taňrı dīnine, bölük bölükler. 110/2*

KT 2 *Dağı görsek ħalkı ki gireler Allāh dīnine bölük bölük. 110/2*

Toğru din: Doğru din.

KT 1 *Oldur toğru din; velīkin eyregi ādemīlarun bilmezler. 30/30*

KT 2 *Oldur doğru dīn, lākin çok kişiler bilmezler. 30/30*

II.2.1.2. Kitap Ehli (Ehl-i Kitap)

Kitap ehli: Kitap ehli.

KT 1 *Eyit: İy Kitap ehli! Gelün bir söz dapa. 3/64*

KT 2 *Eyit yā Muĥammed kitāb ehline, Yehūdīlere ve Naşrānīlere: Gelüñüz bir kelimeyi ki berāberdür sizüñle bizüm ortamuzda. 3/64*

a. Hristiyanlık

Keşişler/Ķıssīsler: Keşişler.

KT 1 *Şol, andan ötürüdür kim bayık anlardan keşişlerdür dakı ibadet eyleyicilerdür. 5/82*

KT 2 *Ol anuñ gibi olmağ ol sebab-iledür kim anlardan kıssīsler vardur ve zāhidler. 5/82*

Naşrānīler: Nasrāniler "Hristiyanlar".

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler!Dutman cuhudları dakı nasrānıları dostlar; bir nicesi anlarun, dostlarıdur bir nicenün. 5/51*

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, Yehūdileri Naşrānīleri dost idinmeñüz, anlar biri-birine dostlardur. 5/51*

b. Yahudilik

Ayne irtesi günleri: Cumartesi günleri.

KT 1 *Ol vakt kim geliir-idi anlara balıkları anlarun, ayne irtesi günleri anlarun; göriniciler iken. 7/163*

Sebt günü: Sebt (cumartesi) günü

KT 2 *Gelürdi anlara balıklar sebtleri güninde yügürüşüp, sebt günü olmadukda gelmezdi. 7/163*

Şenbe günü: Şenbe (cumartesi) günü.

KT 1 *Dakı bayık bildüüz anları kim haddan geçdiler ya 'nī balık avladılar, sizlerden, şenbe güninde. 2/65*

Yahûdiler: Yahudiler.

KT 1 *Dakı eydür yahûdiler dakı nasrânılar. 5/18*

KT 2 *Yehûdiler eyitdiler, Nasrâniler dağı eyitdiler. 5/18*

Yahûda sıbtı: Yahudi soyu.

KT 1 *Eyittiler: Nite ala anun pâdişahlık üzerümüze ya 'nī padişahlık Yahuda sıbtında-y-ıdı. 2/247*

II.2.1.3. Mecûsilik

Mecûsiler: Mecûsiler “ateşe tapanlar”.

KT 1 *Bayık anlar kim ĩman getürdiler, dakı anlar kim cuhûd oldılar, dakı sabiler ya 'nī ilduza tapıcılar, dakı nasrânılar, dakı mecûsiler. 22/17*

Oda tapanlar: Ateşe tapanlar. “Mecûsiler.”

KT 2 *Taḥkīk ol kişiler ki ĩmān getürdiler, Yehûdiler dağı, yılduza tapanlar dağı, Nasrâniler dağı, oda tapanlar dağı. 22/17*

II.2.2. İman ve İman Esasları

Āyetlere gümensüz ol-: Ayetlere şüpheşiz olmak.

KT 1 *Dakı eyledük anlardan imamlar, yol gösterürler; buyruğumuz ile, ol vakt kim sabr eylediler; dakı oldılar, āyetlerümüze gümensüz olurlar. 32/24*

Āyetlere ĩman getür-: Ayetlere iman getirmek.

KT 1 *Dakı kaçan kim gele sana, anlar kim ĩman getürürler āyetlerümüze. 6/54*

KT 2 *Dağı kaçan gelseler saña, ĩmān getürenler bizüm āyetlerümüze. 6/54*

Āyetlere şeksüz inan-: Ayetlere şüpheşiz inanmak.

KT 2 *Dağı anlardan imāmlar kılduk ki ḥalka yol gösterdiler-ıdı bizüm buyruğumuzla şabr itdikleri vakt. Dağı anlar bizüm āyetlerümüze şeksüz inanurlardı. 32/24*

Boyun virmiş eyle-: (Allah'a) teslim olanlardan, itaat edenlerden eylemek.

KT 1 *İy Çalabumuz! Dakı eyle biz ikiyi, boyun virmiş sana dakı neslümüzden bir bölük kavmu, sana. 2/128*

Görünmez nesneye inan-: Görünmez nesneye (gayba) inanmak.

KT 1 *Anlar kim inanurlar görünmez nesneye ya'nî Tañrı' ya, yā uçmağā, yā kıyamata, yā Kur'an'a. 2/3*

İman getir-: İman getürmek.

KT 1 *Pes her kim iman getürdi, dakı eyü işledi; yokdur korku anlarun üzere, ne dağı anlar kayguralar. 6/48*

KT 2 *Pes kim imān getürse, şālih olsa, korqu yokdur anlara, kayurmak dağı yokdur anlara. 6/48*

İmān it-: İman etmek.

KT 2 *İmān itdikleri gibi biz dağı i imān itdik dinildikce onlar kendilerini herkesden ziyade [...] i'tikād itmeleri-y-le biz dağı i 'ağ ılsız cāhiller gibi imān mı idelim? didiler. 2/13*

İnan-: İnanmak.

KT 1 *Korkittun mı kim anları, yā korkıtmadun mı anları; inanmazlar. 2/6*

Muñi' kıl-: (Allah'a) itaat kılmak.

KT 2 *İy Çalabumuz, bizi kılğul muñi' ve münkād senüñ tā'atüñe. 2/128*

Peyğambere uy-: Peyğambere itaat etmek.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Uyuñuz Tañrı Ta'ālāya, dağı uyuñuz peyğambere. 24/54*

Secde kıl-/ Secde it-: Secde etmek.

KT 1 *Dakı ol vakt kim eyittük firiştelere: Secde kılun Ādeme. Pes secde eylediler illā iblis; onamadı. 20/116*

KT 2 *Zıkr eyle yā Muḥammed ol vaqtı ki feriştehlere, Ādeme secde idiñ, didük. Pes secde eylediler barçası, illā İblis rāzī olmadı. 20/116*

Secde/Sücüd eyle-: Secde etmek.

KT 1 *Andan soñra eyittük feriştehler[e] kim secde eyleñüz Ādeme. 7/11*

KT 2 *Andan, eyittük firiştelere: Secde eylen Ādem'e. 7/11*

KT 2 *İy Meryem, kulluk eyle ayak üstüne durup seni yaradan Tañrıya, dahı sücüd eyle ve rükū' eyle rükū' eyleyiciler bile. 3/43*

Secde eyleyenlerden/idenlerden-eyleyicilerden/idicilerden ol-: Secde edenlerden olmak.

KT 2 *Pes secde eylediler ferişteher, lîkin şeytân olmadı Ādeme secde eyleyenlerden. 7/11*

KT 2 *Dahı Allāha secde idenlerden ol. 15/98*

KT 1 *İllā İblis; onamadı kim ola secde eyleyicilerden. 15/30-31*

KT 2 *Lākin İblīs rāzī' olmadı secde idicilerden olmağa. 15/31*

Sucüd eyleyenler: Secde edenler.

KT 1 *Dakı arıt Evümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucüd eyleyenlere. 22/26*

Tañrı Ta'ālāya peygambere muñı' ol-: Tanrı'ya ve peygamberine boyun vermek "itaat etmek".

KT 2 *Kim ki muñı' olsa Tañrı Ta'ālāya, peygambere dahı anlar ol kimseler-ile olur ki Tañrı Ta'ālā ni'met virdi anlara nebīlerden, şādıklardan, şehīdlerden, şālihlerden. 4/69*

Tañrı Ta'ālāya uy-: Tanrı'ya uymak.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Uyuñuz Tañrı Ta'ālāya, dahı uyuñuz peygambere. 24/54*

Tañrı Ta'ālāya, kıyāmet günine ĩmān getür-/Tañrı Ta'ālāya ve kıyāmet gününe inan-: Tanrı'ya kıyāmet gününe iman getirmek/inanmak.

KT 2 *ĩmān getürürler Tañrı Ta'ālāya, kıyāmet günine dahı ve buyururlar yahşılığı. 3/114*

KT 2 *Dahı anlara şefkat eylemeñüz Tañrı Ta'ālā hükminde, eger siz Tañrı Ta'ālāya ve kıyāmet gününe inanursañuz. 24/2*

Tañrı Ta'ālāya, peygamberine, ol kitāba ĩmān getür-: Tanrı'ya, peygamberine ve o kitaba iman getirmek.

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, ĩmān getürüñüz Tañrı Ta'ālāya, peygamberine dahı, ol kitāba dahı indi peygamberi üstine. 4/136*

Tañrı'ya dakı sonrağı güne ĩmān getür-: Tanrı'ya ve sonraki güne (ahiret gününe) iman getirmek.

KT 1 *İman getirürler Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. Dakı buyururlar eyü işi.*
3/114

Tañrı'ya dakı Yalavacına boyun vir-: Tanrı'ya ve peygamberine itaat etmek.

KT 1 *Dakı her kim boyun virür-ise Tañrı'ya dakı Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere; peygambarlardan dakı gey girçeklerden, dakı şehidlerden.* 4/69

Tañrı'ya dakı yalavacına dakı Kur'an'a iman getir-: Tanrı'ya, peygamberine ve Kur'an'a iman getirmek.

KT 1 *İman getirün Tañrı'ya dakı Yalavacına dakı Kur'an'a, ol kim indürdi yalavacı üzere.* 4/136

Tañrı'ya mutı'ol-: Allah'a itaat etmek.

KT 1 *Eyit: Mutı' olun Tañrı'ya, dakı mutı' olun Yalavacına.* 24/54

Tañrı'ya secde eyle-: Tanrı'ya secde etmek.

KT 1 *Dakı Tañrı'ya secde eyler, ol kim göklerdeür dakı yirde; geñlülükden dakı geñsüzlikden; dakı gölgeleri anlarun, irtelemekde dakı giceye yakınlarda.* 13/15

KT 2 *Dağı Tañrıya secde eyler ol kim göklerdeür dağı yirlerdeür geñlülükden dağı geñsüzlikden, dağı gölgeleri anlaruñ irtelemekde, dağı giceye yakınlarda.*
13/15

Tañrıyla peygamberine uy-: Tanrı ile peygamberine itaat etmek.

KT 2 *Pes durğuruñ namāzi, dağı virüñüz zekāti ve uyuñuz Tañrı-y-ıla peygamberine.* 58/13

Yalavaca mutı' ol-: Peygambere itaat etmek.

KT 1 *Eyit: Mutı' olun Tañrı'ya, dakı mutı' olun Yalavacına.* 24/54

II.2.2.1. Allah'a İman

a. Allah, Tevhît

Ādemīlar Tañrı'sı: İnsanların Tanrı'sı (İlahı).

KT 1 *Eyit: Sığınurun ādemīlar Çalabı'sına, ādemīlar pādışahı, ādemīlar Tañrı'sı.* 114/1

Ağası yirler issi Tañrı: Yükselme (mi'rac) yollarının sahibi Tanrı.

KT 1 *Diledi dileyici, azabı olıcı Kāfirlerin, yokdur anun def' eyleyici. Tañrı'dan ağası yirler issi ya 'nī gökler. 70/3*

Aruluk: Arılık “Allah’ın tüm noksanlardan münezzehtir olması”.

KT 1 *Du'ası anların, anların içinde: Arulıgun senün, iy Tañrı! 10/10*

Dükeli ayıbdan aruluk: Bütün ayıplardan (noksanlardan) arı.

KT 1 *Yokdur Tañrı illā sen; dükeli ayıbdan arulıgun. 21/26*

İlah:İlah.

KT 2 *Tañrı Ta'ālā oğul ve kız idinmedi. Dağı bir ilāh yoğ-ıdı, olsa-y-dı her ilāh yaratduğı nesne bile bir yaña çekerdi. 23/91*

Ma'būd: İlah edinilen. Tapılan.

KT 2 *Ve Tañrıdan özge ma'būdlar mı idindiler?*

Mi'rāclar eyesi Tañrı: Miraçlar sahibi Tanrı.

KT 2 *Dā'ī du'ā eyledi bir düşünci 'azāb-ıla. Kāfirler-çün, aña kaytarıcı yokdur. Tañrıdan mi'rāclar eyesi. 70/3*

Münezzehtir: Münezzehtir “Allah’ın tüm noksanlardan uzak olması”.

KT 2 *Du'aları cennet içinde, münezzehtir yā Rabb, dimektür. 10/10*

Öğüt vir-: Öğüt vermek.

KT 2 *Dağı kaytarur sizi yaman işlerden ve ma'şiyetler ve zulmden. Öğüt virür size, ola kim öğüt dutasız. 16/90*

Öğütle-: Öğütlemek.

KT 1 *Bayık Tañrı buyurur adl eylemeği -ya tevhidi-, dakı eyelük eylemeği -ya farızalar eylemeği... Öğütler sizi, anun için kim siz öğütlenesiz. 16/90*

Tanrı aruluğı: Tanrı arılığı “Allah’ın noksanlardan münezzehtir olması”.

KT 1 *Tañrı aruluğı; dakı yüceldi andan kim ortak eylerler. 28/68*

Tañrı birlemek: Tanrı birlemek.

KT 1 *Tartışur mısız benüm-ile Tañrı'da ya 'nī Tañrı birlemekte; dakı bayık yol gösterdi bana? 6/80*

b. Allah'ın takdiri, Ecel –Ölüm, Yaratma

Adanılmış müddet: Adanılmış (takdir edilmiş) zaman.

KT 1 *Tañrı gökleri daki yiri, daki ikisinün arasındağıyı, illā hakk-ıla, daki adanılmış müddet-ile. 30/8*

Altı günler/gün: Altı gün, “Allah'ın kâinatı yaratma süresi”.

KT 1 *Ol kim yarattı gökleri daki yiri, daki anı kim ol ikinin arasında dur, altı günler içinde. 25/59*

KT 2 *Ol Tañrı Ta 'ālā yarattı gökleri ve yirleri, dağı ikisinüñ arasında olan nesneleri dağı altı günde. 25/59*

Bilinmiş vaqt:Bilinmiş (takdir edilmiş) zaman.

KT 2 *Niçelerüñüz vefāt ider andan burun, dağı yitişmeg-içün bilinmiş vaқта degin. Ola kim siz fikr idesiz.*

Diri eyle-/ Diri kııl-: Diri eylemek/kılmak “Allah'ın can vermesi, yoktan hayat ve ruh vermesi”.

KT 1 *Nite kāfir olursız Tañrı 'ya, şol halda kim ölüler idünüz pes diri eyledi sizi.. 2/28*

KT 2 *Nite kāfir olursız Tañrı Ta 'ālāya? Siz ölmüş-iken ata şulbinde diri kııldı, sizi vücūda getürdi. 2/28*

Diriden ölüyü çıkar-: Diriden ölüyü çıkarmak “canlıları cansız hâle getirmek”.

KT 1 *Daki kim çıkarur diriye ölüden, daki çıkarur ölüyi diriden; daki kim hükm eyler işi? Pes eyideler: Tañrı. 10/31.*

KT 2 *Dağı kim çıkarur diriye ölüden, yā kim çıkarur ölüyi diriden? Yā kim tedbir ider 'ālemüñ emrini? Pes eyideçeklerdür: Allāh yaradur. 10/31*

Dirilt-/Dirild-: Diriltmek “Öldükten sonra Allah'ın tekrar diriltmesi”.

KT 1 *Andan, dirilde sizi; andan, anun dapa döndürinilesiz. 2/28*

KT 2 *Andan şoñra öldürür sizi, andan şoñra dirildür sizi kıyāmet güninde. Andan şoñra aña dönersiz. 2/28*

Dirür-: Diriltmek “Allah'ın varlıklara hayat vermesi”.

KT 1 *Ol dirürür, daki öldürür; daki anun dapa döndürinilürsiz. 10/56*

Ecelleri tamām olın-: Eceli tamam olunmak.

KT 1 *Dakı anlar kim tamām olına ecelleri, sizlerden, dakı koyalar avratlar; ısmarlamakdur avratlarına anlarun. 2/240*

Endāze eyle-: Ölçü, düzen vermek “Allah’ın her şeyi bir ölçüye göre yaratması, Allah’ın takdiri”.

KT 1 *Dakı bereket virdi anun içinde; dakı endāze eyledi anun içinde rûzîlarını.. 41/10*

Endāze eylemek: Ölçü, düzen vermek “Allah’ın takdiri”.

KT 1 *Dakı yarattı her nesneyi; pes endāzeledi, endāze eylemek. 25/2*

Mu‘ayyen ecel: Bilinen ecel.

KT 2 *Fikr eylemezler mi öz nefslerinde ki yaratmadı Tañrı Ta‘ālā gökleri ve yerleri, ikisi arasında olğanı dañı illā haqqı-ıla, dañı mu‘ayyen ecel bile. 30/8*

Öldür-: Öldürmek “Allah’ın varlıkları öldürmesi”

KT 1 *Ol dirürür, dakı öldürür; dakı anuñ dapa döndürinilürsüz. 10/56*

KT 2 *Ol Tañrı öldürür, dirildür; dañı rücū’ñuz anuñ hazretinedür. 10/56*

Ölüden diriye çıkar-: Ölüden diriye çıkarmak “cansızları canlı hâle getirmek”.

KT 1 *Dakı kim çıkarur diriye ölüden, dakı çıkarur ölüyi diriden; dakı kim hükm eyler işi? Pes eyideler: Tañrı. 10/31.*

KT 2 *Dañı kim çıkarur diriye ölüden, yā kim çıkarur ölüyi diriden? Yā kim tedbir ider ‘ālemüñ emrini? Pes eyideçeklerdür: Allāh yaradur. 10/31*

Ölümi dadıcı: Ölümü tadıcı.

KT 1 *Her nefş dadıcıdur ölümi. 3/185*

Şûrat eyleyicilerin yigregi: Suret eyleyicilerin (yaratana) en hayırlısı.

KT 1 *Pes hayırlı oldu–ya aru oldı- Tañrı, yigregi surat eyleyicileriñ endāze eyleyici. 23/14*

Tağdîr it-/ Tağdîr eyle-: Takdir etmek “Allah’ın her şeyi bir ölçüye göre yaratması”.

KT 2 *Dañı bereket virdi, hayrını çok eyledi. Dañı ehline tağdîr itdi kuvvetlerini dört gün içinde berāber şoran kişilere. 41/10*

KT 2 *Dañı her nesneyi yarattı. Tağdîr eyledi mihtelif hey’āt üstine. 25/2*

Takdîr: Takdir “Allah’ın takdiri”.

KT 2 *Güneş dağı yügürür karar dutacak yire degin. Ol takdîridür her nesneyi bilicidür, ‘azîz Allāhuñ. 36/38*

Vefât it-: Vefat etmek.

KT 2 *Dağı kimseler kim vefât iderler sizden, dağı terk eylerler ‘avratlarını, vaşiyet eylesünler ‘avratlarına bir nesne temettu‘ eylemeg-içün. 2/240*

Yaradıcılarıñ yahşırağı: Yaradıcıların en güzeli.

KT 2 *Pes yüceldi Tañrı Ta ‘ālā, yaradıcılarıñ yahşırağıdur. 23/14*

Yarat-: Yaratmak.

KT 1 *Yarattı gökleri dakı yiri, hakk-ıla. 64/3*

KT 2 *Yarattı gökleri ve yirleri haqq-ıla ve şüretleriñüzi güzel kıldı ve ‘ākıbet anuñ hazretine döneceksiz. 64/3*

c. Allah’ın Varlıkları Yönetmesi ve Hüküm Vermesi

‘Arş üzere müstevlî/‘Arş üzere keyfiyetsüz müstevlî/ ol-: Arş üzere egemen olmak.

KT 1 *Tañrı ‘arş üzere müstevlî oldı ya ‘nî kaadır oldı, yaratmaklığa anı. 20/5*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ‘arş üstüne keyfiyetsüz müstevlî olmuşdur. 20/5*

‘Arşa eli üstün ol-: Arşa el üstün olmak, hâkim olmak.

KT 1 *Bayık Çalabunuz Tañrı ‘dur, Ol kim yarattı gökleri dakı yiri, altı günler içinde; andan, eli üstün oldı -yā kasd eyledi arşa . 10/3*

‘Arşa kasd eyle-: Arşa kasdeylemek, hâkim olmak.

KT 1 *Bayık Çalabunuz Tañrı ‘dur, Ol kim yarattı gökleri dakı yiri, altı günler içinde; andan, eli üstün oldı -yā kasd eyledi ‘arşa . 10/3*

Āyetleri beyan eyle-: Ayetleri apaçık göstermek.

KT 2 *Āyetleri Tahkîk beyan eyledük āyetleri bir kavme kim yaqîn bilürler. 2/118*

Ayırtlayı hüküm eyle-: Ayırarak hükmetmek.

KT 1 *Bayık Tañrı, hüküm eyleye ayırtlayı, bularun arasında, kıyamat günü. 22/17*

Destür vir-: İzin vermek.

KT 1 *İllā kim dileye Tañrı ya ‘nî destür vire dimege. Dakı añ Çalabunı, kaçan unıtdun. 18/24*

Farīza eyle-: Farz kılmak.

KT 1 *Sûradur, indürdük anı, dakı farīza eyledük anı. 24/1*

Farīza olm-: Farz olunmak.

KT 1 *İy anlar kim îman getürdiler! Farīza olındı sizün üzere oruç nite kim fariza olındı anların üzere kim sizden ilerü-di anun-ıçun kim siz sakınasız. 2/183*

Farz ol-: Farz olmak.

KT 2 *Tahkîk namâz farz olmuşdur mü'minler üstine, yazılmışdur vaqtı bile. 4/103*

Gökler dakı yirün pâdişahlığı / Göklerün ve yirlerün pâdişahlığı: Göklerin ve yerin padişahlığı.

KT 1 *Bilmediün mi bayık Tañrı, anundur gökler pâdişahlığı dakı yirün. 5/40*

KT 2 *Bilmez misin, Tañrı Ta'âlānuñdur pâdişahlığı göklerün ve yirlerün. 5/40*

Gökler mülki ve yirler mülki: Göklerin ve yerin hükümlanlığı, Allah'ın her şeyi yaratıp yönetmesi.

KT 2 *Tañrı Ta'âlānuñdur gökler mülki ve yirler mülki, dağı Tañrı Ta'âlā barça nesneye kâdirdür. 3/189*

Hakimlerün yigregi: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Ol hakimlerün yigregidür. 12/80*

Hakki bāıldan ayırıcılarıñ yigregi: Hakkı batıldan ayırıcıların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Hüküm degüldür, illā Tañrınuñ. Hüküm eyler hakki. Dağı ol yigregidür hakki bāıldan ayırıcılarıñ. 6/57*

Hüküm eyle-: Hükmetmek.

KT 1 *Bayık Tañrı, hüküm eyler anı kim diler. 5/1*

KT 2 *Tahkîk Tañrı Ta'âlā hüküm eyler ne ki dilese. 5/1*

Hüküm eyleyiciler hayırlısı: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Dağı sen hüküm eyleyiciler hayırlısı[sın]. 7/89*

Hüküm eyleyicilerün hüküm eyleyiciregi: Hükmedenlerin en adili olan (Allah).

KT 1 *Dakı bayık va'dan hakdur; dakı sen, hüküm eyleyicilerün hüküm eyleyiciregisin. 11/45*

Hüküm eyleyicilerün/indicilerün yigregi: Hüküm verenlerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Degül hüküm, illā Tañrı'nun; hüküm eyler hakkı; dakı ol, hüküm eyleyicilerün yigregidür.* 6/57

KT 2 *Ol Tañrı hüküm indicilerün yigregidür.* 7/87

Hüküm indicilerün hâkimrağı: Hükmedenlerin en adili (Allah).

KT 2 *Dağı senün va 'deñ hağdur, dağı sen hâkimrağısın hüküm indicilerün.* 11/45

Hükmi bellü eyle-: Hükümü bellü eylemek “Allah’ın hüküm vermesi”.

KT 1 *Dakı hükmi bellü eylemek isterler senden, avratlar hakkında; eyit: Tañrı, hükmi bellü eyler size anlarda: Dakı ol kim okınur üzerünüz Kur'an içinde.* 4/127

İndüricilerün yigi: İndiricilerin hayırlısı, iyisi “İskân edenleri hayırlısı (Allah).

KT 1 *Dakı eyit: İy Çalabum! indür beni, indürecek yire ya 'nī gemiye mubārek; dakı sen, indüricilerün yigisin.* 23/29

İnşā'allāh: İnşallah, Allah’ın izni.

KT 2 *İllā inşā'allāh dimek bile. Dağı zıkr eyle Tañrı Ta 'ālā[yı] kaçan bir nesne unutsañ.* 18/24

Menzile yitişdürenlerün hayrlısı: Menzile yetiştirenlerin iyisi (Allah).

KT 2 *Dağı eyit: Yā Rabb, indür beni kutlu menzile. Sen menzile yitişdürenlerün hayrlusısın.* 23/29

Nesh/bātıl eyle-: Batıl eylemek “Allah’ın bir hükümü yürürlükten kaldırması”.

KT 1 *Ne kim nesh eyleyevüz ya 'nī bātıl eyleyevüz giderevüz bir yā unıtduravuz anı.* 2/106

KT 2 *Nesh eylesevüz bir āyeti, yā unıtdursavuz anı, andan hayrlusın getirür-biz yā anuñ gibi getirür-biz.* 2/106

Nışanları bellü eyle-: Nışanları (ayetleri) belli eylemek “açıklamak” .

KT 1 *Bayık bellü eyledük nışanları, bir kavma kim girtü inanırlar.* 2/118

Pādışahlık: Padişahlık “Allah’ın hükümranlığı”

KT 1 *Hayırlı oldı -yā yüceldi, yā arı oldı- Ol kim elindedür pādışahlık.* 67/1

KT 2 *Yüceldi ol Allāh ki elindedür pādışahlığı. Dağı ol her nesneye kādirdür.* 67/1

Tañrı destûrı: Tanrı izni.

KT 1 *Eyit: Her kim olur-ısa duşman, Cebreyil'e; pes bayık ol indürdi anı yanî Kur'an'ı gönlün üzere, Tañrı destûrı-y-ıla. 2/97*

Tañrı hadları/Tañrı Ta'ālānuñ hudūdı: Tanrı hadleri (sınırları).

KT 1 *Dakı şol, Tañrı hadlarıdır; dakı her kim geçe Tañrı hadlarından, bayık zulm eyledi gendüzine. 65/1*

KT 2 *Ol Tañrı Ta'ālānuñ hudūdıdır. Kim ki geçse Tañrı Ta'ālā hudūdından, pes nefesine zulm ider. 65/1*

Tañrı nişanları: Tanrı nişanları (ayetleri).

KT 1 *Ancılayın döndürineler anlar kim, oldılar Tañrı nişanlarına inkār eylerler. 40/63*

Tañrı/Tañrı Ta'ālā āyetleri: Tanrı ayetleri.

KT 1 *Ay, bakmadun anı anlara kim tartışurlar Tañrı āyetlerinde? 40/69*

KT 2 *Görmez misin ol kişileri ki çekişürler Tañrı Ta'ālā āyetlerinde? Niçe haqdan şarf olurlar? 40/69*

Tañrı/Tañrı Ta'ālā buyruğı: Tanrı buyruğı.

KT 1 *Geldi Tañrı buyruğı ya'nî yakın oldı kıyamāt. Pes ivdirmek istemen anda. 16/1*

KT 2 *Tañrı Ta'ālā buyruğı geldi. Pes anı tizletmeñüz. 16/1*

Tañrı kelimeleri: Allah'ın sözleri, hükümleri.

KT 1 *Yokdur degşürmek, Tañrı kelimelerine şol, oldur zafar bulmak ulu. 10/64*

Vācıp ol-: Vacip olmak.

KT 1 *Bayık namaz, oldı mu'minler üzere yazılmış vaktlanmış ya'nî vācīb olmış. 4/103*

Yazıl-: Yazılmak "farz olmak".

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, yazıldı üstüñüze oruç dutmaq, nite kim yazıldı sizden burun ümmetler üstine. 2/183*

d. Allah'ı Anmak, Ululamak (Zikr)

Allāha tesbīh it-: Allah'ı tesbih etmek.

KT 2 *Tesbīh ider Allāha gökler ehli ve yirler ehli. 62/1*

Añıcı avratlar: (Allah'ı) anıcı (zikreden) kadınlar.

KT 1 *Dakı añıcı erenler Tañrı'yu çok dakı añıcı avratlar: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Arula-: (Allah'ı) arılamak “Allah'ı takdis etmek.”

KT 2 *Biz tesbîh iderüz seni ögmeg-ile, arular-biz dahı seni. 2/30*

Cümleye aru dut-: (Allah'ı) cümleye arı tutmak “Allah'ı takdis etmek”.

KT 1 *Biz tesbîh eylerken senün ögmekligün-ile; dakı takdīs eylerken senün için ya'nī aru dutaruz cümleye. 2/30*

Çok añıcı erenler: (Allah'ı) çok anıcı (zikreden) erkekler.

KT 1 *Dakı añıcı erenler Tañrı'yu çok dakı añıcı avratlar: Yarakladı Tañrı anlara yarlıgamak, dakı müzd ulu. 33/35*

Çok zıkr iden ‘avratlar: (Allah'ı) çok zikreden kadınlar.

KT 2 *Dahı Allāhı çok zıkr iden erler ve çok zıkr iden ‘avratlar, yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Çok zıkr iden erler: (Allah'ı) çok zikreden erkekler.

KT 2 *Dahı Allāhı çok zıkr iden erler ve çok zıkr iden ‘avratlar, yarakladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Gendüzünü ısmarla-: Kendini ismarlamak, “kendini teslim etmek”.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti ana Çalabı'sı: Gendüzünü ismarla yā ihlās eyle- . 2/131*

Gey ulu dut-: (Allah'ı) çok ulu tutmak.

KT 1 *Dakı gey ulu dut anı, gey ulu dutmak. 17/111*

Gey ulu dutmak: (Allah'ı) çok ulu tutmak.

KT 1 *Dakı gey ulu dut anı, gey ulu dutmak. 17/111*

Hakkınca tekbîr eylemek-: (Allah'a) hakkıyla tekbir eylemek “yüceltmek”.

KT 2 *Dahı tekbîr eyle Tañrı Ta'ālāya, tekbîr eylemek hakkınca. 17/111*

Hāliš Allāh için ‘amelleri işle-: Halis amelleri Allah için işlemek “ihlaslı olmak”

KT 2 *Dahı biz ‘amelleri hāliš Allāh için işler-biz. 2/139*

Ögmeyile tesbîh eyle-: (Allah'ı) övme ile tesbih etmek “hamd ederek anmak”.

KT 1 *Dakı tesbîh eylerler, Çalabı'larını ögmeklig-ile. 32/15*

Taňrı aňmađı: Tanrı anmađı “Allah’ı zikretmek”.

KT 1 *Dakı Taňrı anmađı ulurakdur.* 29/45

Taňrı Ta‘ālā[yı]/Çalabu zıkr eyle- / Taňrı Ta‘ālā[yı] zıkr it-: Tanrı’yı/Çalabı zikretmek.

KT 2 *Dağı zıkr eyleñüz Taňrı Ta‘ālā[yı] nice günlerde ki şayılmışdur.* 2/203

KT 2 *Dağı zıkr eyle Çalabuñı çok çok ve tesbîh eyle giçelerde ve şabâhlarda.* 3/41

KT 2 *Ol kişiler kim zıkr iderler Taňrı Ta‘ālā[yı] ayak üstine dururken ve otururken ve yanları üstine yatarken.* 3/191

Taňrı Ta‘ālāya tekbîr eylemeg: Tanrı’ya tekbir eylemek “yüceltmek”.

KT 2 *Anuñ gibi Taňrı Ta‘ālā size musahhar itdi anları, Taňrı Ta‘ālāya tekbîr eylemeg-içün.* 22/37

Taňrı/Taňrı Ta‘ālā zikri: Tanrı zikri.

KT 1 *Pes vay katı gönüllülere Taňrı zikrinden!* 39/22

KT 2 *Vay yürekleri çatı olanlara Taňrı Ta‘ālā zikrinden.* 39/22

Taňrı’ya tesbîh eyle-: Allah’ı tesbih etmek.

KT 1 *Tesbîh eyler Taňrı’ya, ol kim göklerdeür dakı ol kim yirdedür.* 62/1

KT 2 *Tesbîh eyledi Taňrıya gökler ve yirler ehli dađı.* 61/1

Taňrı’ya/Taňrı Ta‘ālāya tekbîr eyle-: Tanrı’ya tekbir eylemek “yüceltmek”.

KT 1 *Andayuk musahhar eyledi size anı, tā tekbîr eyleyesiz Taňrı’ya, anun üzere kim tođru yol gösterdi size.* 22/37

KT 2 *Dađı tekbîr eyle Taňrı Ta‘ālāya, tekbîr eylemek hađkınca.* 17/111

Taňrı’yı ağırla-: Tanrı’yı ağırlamak “Allah’ı tázim etmek, ululamak”.

KT 1 *Dakı tamām eyleyesiz, ya ‘nī kazā-y- ıla sağışı; dakı ağırlayasız Taňrı’yı toğru yol gösterdügi üzere size dakı anun-ıçun kim siz şükr eyleyesiz.* 2/185

Taňrı’yı/Taňrı Ta‘ālā[yı] aň-: Tanrı’yı anmak.

KT 1 *Dakı aňun Taňrı’yı ya ‘nī namazlar ardınca tekbir eylen günler içinde sađıslanmış ya ‘nī teşrik günleri.* 2/203

KT 2 *Dađı ol kişiler kim kaçan yamanlık işleseler yā nefslerine zulm eyleseler Taňrı Ta‘ālā[yı] aňarlar.* 3/135

Tesbîh eyle-: (Allah'ı) tesbih etmek.

KT 1 *Dakı tesbîh eyleyler, bulud sürici firişte -yâ gök güriledügin işidenler; ögmegi-y-ile. 13/13*

KT 2 *Dağı tesbîh eyleyler bulut sürici ferîşteler ögmeg-ile, dağı ferîşteler anuñ korğusundan. 13/13*

Tesbîh eyleyiciler/idiciler: (Allah'ı) tesbih ediciler.

KT 1 *Dakı bayık biz tesbîh eyleyicilerüz. 37/166*

KT 2 *Dağı biz tesbîh idiciler-biz, özge meleklerüñ dağı. 37/166*

Tesbîh it-: Tesbih etmek.

KT 2 *Tesbîh ider aña anlar içinde gündüzlerde ve giçelerde. 24/36*

e. Allah'a Saygı, Allah'tan Sakınmak (takva)

Ƙorunacağlar: Korunacaklar. "takva sahipleri."

KT 2 *İşte o kitâb. Bunda şübhe yoğdur Ƙorunacağlar için 'ayn-ı hidâyetdir. 2/2*

Müttağiler: Muttakiler "takva sahipleri".

KT 1 *Dakı togru dutı anı; anlardur muttakılar. 39/33*

KT 2 *Dağı girçege inandı. Anlardur müttakiler. 39/33*

Müttağî olanlar: Muttaki "takva sahibi" olanlar.

KT 2 *Ol cenneti mîrâs itdürür-biz bizüm Ƙullarumuzdan müttakî olanlara. 19/63*

Şakınıcılar: Sakınıcılar "takva sahipleri".

KT 1 *Dakı yakın olındı uçmak, şakınıcılara, ırak degül iken. 50/31*

Şakınıcırak: Daha çok sakınan "en takva sahibi".

KT 1 *Dakı tiz ırak olma andan, şakınıcırak, ol kim virür malını, arınmak ister Tañrı katında. 92/17-18*

Şakınmak tonı: Takva elbisesi.

KT 1 *Dakı kıymatlı ton -yâ görünür ton dakı şakınmak tonın ya 'nî îman, yâ sâlih amel yâ çalış tonı. 7/26*

Şakınmak: Sakınmak "takva".

KT 1 *Dakı azıklanun; bayık azıklanun; bayık azık yigreği, şakınmaktır. 2/197*

Şaklanıcılar: Saklanıcılar “takva sahipleri”.

KT 2 *Uçmağ şıfatı ol kim va ‘de olundı şaklanıcılara, aqar altından ırmaqlar, yi-
yesi[si] anuñ hemışedür, dağı anuñ gölgesi. 13/35*

Takvā: Takva.

KT 2 *Dağı azuqlanuñuz azuqlaruñ yigregi takvādur. 2/197*

Tañrı hurmatlarını ulula-: Tanrı hurmatlarını (emir ve yasaklarını) ululamak “saygı gös-
termek”.

KT 1 *Ol dakı her kim ulular-ısa Tañrı hurmatlarını, ol yigrekdür ana, Çalabı’sı
katında. 22/30*

Tañrı Ta‘ālā buyruqlarını ta‘zīm eyle-: Tanrı buyruklarına saygı göstermek.

KT 2 *Ol emr budur: Kim ki ta‘zīm eylese Tañrı Ta‘ālā buyruqlarını, ol özine
hayrludur Tañrı Ta‘ālā katında. 22/30*

Tañrı Ta‘ālā qorqısı: Tanrı korkusu.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘ālā qorqısın unutmañ, yigrekdür. 7/26*

Tañrı’dan şağın-: Tanrı’dan sakınmak.

KT 1 *Pes sakınsunlar Tañrı’dan; dakı eyitsünler söz, doğru söz. 4/9*

KT 2 *Pes şağınsunlar Tañrıdan, dağı yahşı söz eyitsünler. 4/9*

Tañrı’dan/Tañrı Ta‘ālādan kork-/Allāhdan kork-: Tanrı’dan /Allah’tan korkmak.

KT 1 *Pes korkun Tañrı’dan, dakı mutı ‘ olun bana. 26/131*

KT 2 *Pes Tañrı Ta‘ālādan qorquñuz ve baña uyuñuz. 26/126*

KT 2 *Dağı girüñüz evlere qapularından, dağı Allāhdan qorquñuz. Ola kim siz
tamudan kırtulasız. 2/189*

Tañrı’ya yüz ısmarla-: Tanrı’ya yüz ısmarlamak “Allah’a teslim olmak”.

KT 1 *Dakı kimdür görklürek dindin yana, andan kim ısmarladı yüzini Tañrı’ya.
4/125*

KT 2 *Dağı kimüñ yahşıraqdur ol kişiden kim ısmarladı yüzini Tañrıya ol yahşılık
iderken. 4/125*

Tanrı’ya yüzini/ta‘atını/dīnini ısmarla-: Tanrı’ya yüzünü/taatını/dinini ısmarlamak “tes-
lim etmek”

KT 1 *Evet; her kim ısmarlar-ısa yüzini ya ‘nī ta‘atını yā dīnini, yā yüzini secde
vaktında, Tañrı’ya. 2/112*

Tańırdan qorqıccılar: Tanrı'dan korkucular "takva sahipleri".

KT 2 *Bu Qur'an bellü idicidür halka doğru yol, dahı ögütdür Tańırdan qorqıcılara.* 3/138

Yaħşı kişiler: İyi kişiler. "takva sahipleri."

KT 2 *Dahı müsteħaķ degüldür anlar Mekkenüñ vilāyetine, anuñ velisi degüldür illā yaħşı kişiler.* 8/34

f. Allah'a Güvenmek ve Dayanmak (Tevekkül)

Allāh rızāsına rağbet it-: Allah rızasına rağbet etmek.

KT 2 *Biz Allāh rızāsına rağbet iderüz diseler ħayrlu-y-ıdı.* 9/59

Çalabıları/Tańrı üzere tevekkül eyle-: Rableri/Tanrı üzere tevekkül etmek.

KT 1 *Dakı kaçan okına anların üzere āyetleri, artura anlara imāni; dakı Çalabı'ları üzere tevekkül eylerler.* 8/2

KT 1 *Dakı eger m eyl eyleyeler barışmağa, meyl eyle ana. Dakı tevekkül eyle Tańrı üzere.* 8/61

Tańrı dapa rağbat eyleyiciler: Tanrı'ya rağbet eyleyiciler.

KT 1 *Bayık biz Tańrı dapa rağbat eyleyicilerüz. Ya 'nī böyle diseler-ıdı; anlara yig-ıdı.* 9/59

Tańrı Ta'alā üstine tevekkül eyle-: Tanrı üstüne tevekkül etmek.

KT 2 *Dahı Tańrı Ta'alā üstine tevekkül eylesün mü'minler.* 3/122

Tańrı'ya/Çalabı'larına tevekkül eyle-: Tanrı'ya tevekkül etmek.

KT 1 *Dakı Tańrı'ya tevekkül eylesün, tevekkül eyleyiciler.* 14/12

KT 2 *Dahı Tańrıya tevekkül eylesün tevekkül eyleyiciler.* 14/12

KT 1 *Anlar kim sabr eylediler, dakı Çalabı'larına tevekkül eylediler.* 29/59

Tańrı'ya/Tańrı Ta'alāya /Allāha /Çalapların'a şıgın -: Tanrı'ya/Allah'a sığınmak.

KT 1 *Pes kaçan okıyasın Kur'an'ı, şıgın Tańrı'ya, şeytandan sürükmiş.* 16/98

KT 2 *Pes kaçan okısañ Qur'anı Tańrı Ta'alāya şıgın şerrinden, ħazretten sürülmüş şeytānuñ.* 16/98

KT 2 *Dahı şıgın Allāha, taħķik ol Allāh her nesneyi işidicidür, bilicidür.* 8/61

KT 2 *Ol kişiler kim sabr itdiler kāfirler zaħmetine. Dahı Çalaplarına şıgınurlar.* 16/42

Tevekkül eyleyiciler: (Allah'a) tevekkül eyleyiciler.

KT 1 *Dakı Tañrı'ya tevekkül eylesün, **tevekkül eyleyiciler.** 14/12*

KT 2 *Dahı Tañrıya tevekkül eylesün **tevekkül eyleyiciler.** 14/12*

Tevekkül idenler/eyleyenler: (Allah'a) tevekkül edenler.

KT 2 *Aña şıgınsun **tevekkül idenler.** 39/38*

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā sever özine **tevekkül eyleyenleri.** 3/159*

g. Allah'a ve Peygambere İsyen

Resūlu'llāh muhālefeti: Resulullah muhalefeti “peygambere isyan”.

KT 2 *Dahı **resūlu'llāh muhālefeti**-le ve kaçan saña gelseler tahıyyet iderler saña ol nesne-y-ile ki Allāh saña tahıyyet itmedi ve eydürler yüreklerinde. 58/8*

Tañrı Ta'ālāya 'āşī: Tanrı'ya âsi.

KT 2 *Yā atam, şeytāna tapma, tahkik şeytān **Tañrı Ta'ālāya 'āşīdür.** 19/44*

Tañrı Ta'ālāya dahı peygambere hāyinlık eyle-: Tanrı'ya ve peygambere hainlik etmek.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, **hāyinlık eylemeñüz Tañrı Ta'ālāya, dahı peygambere.** Dahı hāyinlık eylemeñüz emānetleriñüze siz bilürken. 8/27*

Tañrı'ya dakı yalavaca hıyanat eyle-: Tanrı'ya ve peygambere hıyanet (hainlik) etmek.

KT 1 *İy anlar kim imān getürdiler! **Hıyanat eylemen Tañrı'ya dakı Yalavaca;** dakı hıyanat eylemen emanatlarunuza; ol halda kim siz bilürsüz. 8/27*

Tañrı'ya dakı yalavacına muhalafat eyle-: Tanrı'ya ve peygamberine karşı gelmek.

KT 1 *Şol andan ötürüdür kim, anlar **muhafat eylediler Tañrı'ya dakı Yalavacına.** 59/4*

Tañrı'ya dakı Yalavacına/peygamberine āşī ol-: Tanrı'ya ve peygamberine asi olmak.

KT 1 *Dakı her kim **ola āşī Tañrı'ya dakı Yalavacına;** dakı geçe hadlarından; givüre anı oda; ebed kalıcı-y-iken anun içinde. Dakı anundur azab hor eyleyici. 4/14*

KT 2 *Kim **'āşī olsa Tañrıya, peygamberine dahı, dahı geçe Tañrı Ta'ālānuñ hudūdından givürür anı cehennem odına, ebedī kalur anda. Dahı aña vardur zelīl idici 'azāb.** 4/14*

Tañrı'ya hılāf eyle-/ Tañrıya muhālefet it-: Tanrı'ya karşı gelmek.

KT 1 *Pes, eyledi akıbatın anların munāfiklık, gönülleri içinde, ol güne degin kim*

görelere anı; andan ötürü kim hulāf eylediler Tañrı'ya. 9/77

KT 2 *Anuñ 'akabince münāfiklık geldi yüreklerine kıyāmet gününe degin muhāle-
fet itdüklerinden ötürü Tañrıya va'de eyledüklerini, dağı yalan söyledükleri sebe-
bi-y-ile. 9/77*

Tañrı'ya yazuk eyleyici ol-: Tanrı'ya günah eyleyici olmak “Allah'a asi olmak”

KT 1 *İy atam! Tapma şeytana; bayık şeytan, oldı Tañrı'ya yazuk eyleyici. 19/44*

Tañrıyla peygamberine düşman ol-: Tanrı ile peygamberine düşman olmak.

KT 2 *Ol anuñ gibi olmağ andan ötürüdür kim düşman oldılar Tañrı-y-ıla
peygamberine. 59/4*

Yalavaca āsī olmak: Peygambere asi olmak.

KT 1 *Dakı civşeyü söyleşürler yazuğı dakı haddan geçmegi, dakı Yalavaca āsī
olmağı. 58/8*

h. Allah'ın Gaybı Bilmesi

Gaybı bilici: Gaybı bilici (Allah).

KT 1 *Eyit: Evet, Çalabum hakkı-y-ıçun, bayık gele size; bilici gaybı. 34/3*

KT 2 *Eyit: Beni yaradan haqqıçun size gelicidür ki gaybı bilicidür. 34/3*

Gaybı dakı hazırı bilür: Gaybı ve hazırı bilen (Allah).

KT 1 *Şol, bilürdür gaybı dakı hazırı, bendeşsüz, rahmat kılıcı. 32/6*

Gizlü ve āşikārı bilici /Ġaybı ve āşikāre [olanı] bilici: Gizli ve açık olanı bilici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā bilicidür gizlü ve āşikārı. Pes yüceldi anlar şirk getürgen nes-
neden. 23/92*

KT 2 *Oldur bilici gaybı ve āşikāre [olanı]. Dağı 'azizdür, rahmet idicidür. 32/6*

Gizlülere gey bilici: Gaybı, (gizli olanı) çok bilen (Allah).

KT 1 *Bilmediler mi, bayık Tañrı bilür gizlülerini dakı razlarını; dakı bayık Tañrı,
gey bilicidür gizlülere. 9/78*

Gögüzler issini /gönüldegi endişeleri bilici: Gönüllerden geçeni, kalplerdekini bilen (Al-
lah).

KT 1 *Givürür giceyi gündüz içine, dakı givürür gündüzi gice içine. Dakı Ol bili-
cidür gögüzler issini ya 'nī gönüldegi endişeleri. 57/6*

Gögüzlerdegiyi/Yürekden fikrleri bilici: Göğüslerdekini /kalplerdeki fikirleri bilici (Allah).

KT 1 *Bayık anrı bilicidür gökler gaybını daki yirün; bayık Ol, bilicidür gögüzlerdegiyi. 35/38*

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā bilicidür gökler gaybını ve yirler gaybını. Dağı ol bilicidür yürekden fikrleri. 35/38*

Gökler gaybı ve yirler gaybı: Göklerin ve yerin gaybı.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘ālānundur gökler gaybı ve yirler gaybı dağı. 16/77*

Göklerün daki yirün gaybını/Gökler gaybını ve yirler gaybını bilici: Gökte ve yerde olan gaybı bilen (Allah).

KT 1 *Bayık anrı bilicidür gökler gaybını daki yirün; bayık Ol, bilicidür gögüzlerdegiyi. 35/38*

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā bilicidür gökler gaybını ve yirler gaybını. Dağı ol bilicidür yürekden fikrleri. 35/38*

Göklerün daki yirün gizlüsi: Göklerin ve yerin gaybı.

KT 1 *Daki Tañrı'nundur, gizlüsi göklerün daki yirün. 16/77*

Yürekden/Gönüllerden geçen fikrleri bilici: Gönüllerden geçeni, kalplerdekini bilen (Allah). 57/6

KT 2 *Givürür giceyi gündüz içine, dağı givürür gündüz içine giceyi. Dağı ol bilicidür yürekden geçen fikrleri. 57/6*

KT 2 *Ol bilicidür gönüllerden geçen fikrleri. 8/43*

1. Allah'ın Bağışlaması-Şefaati-Merhameti-Tövbeleri kabul etmesi-Razı olması

‘Afv eyleyicilerün yigregi: Affedicilerin en hayırlısı, iyisi.

KT 2 *Sen bizüm hoca-muzsın buyruk senündür, bağışla yazuklarımızı. Dağı rahmet eyle bize, sen ‘afv eyleyicilerün yigregisin. 7/155*

‘Afv eyle- /‘Afv it-: Affetmek.

KT 1 *Bayık ‘afv eyledi Tañrı anlardan. 3/155*

KT 2 *Tahkiğ ‘afv eyledi Tañrı Ta‘ālā anlardan. 3/155*

KT 2 *Sizden şudür iden çirkin ‘ameliñize tevbe itdikden sonra ‘afv itdik tā ki ni‘met [...] şükr idesiñiz. 2/52*

‘Afv eylemek: Affetmek.

KT 2 *Anlar haq mü ’minlerdür. Anlar için dereceler vardır Tañrı Ta ‘ālā katında, dağı ‘afv eylemek vardır. 8/4*

‘Afv ol-: Affolmak.

KT 1 *Eger ‘afv olına hir bölükden sizden ya ‘nī tevbe-y-ile, azāb olına bir bölük, andan ötürü kim bayık anlar oldılar yazuklular. 9/66*

KT 2 *Eger ‘afv olsa bir t̄āyifeden, ‘azāb olur bir t̄āyifeye Anuñ-çun kim anlar yaman kimseleridi. 9/66*

Aru eyle-: Arı eylemek “günahlardan arındırmak”.

KT 1 *Dakı tā aru eyleye Tañrı anları kim ĩman getürdiler; dakı yok eyleye kâfir-ları. 3/141*

‘Azīz eyle-: Aziz eylemek, “Allah’ın yüceltmesi, şerefli kılması”. 3/26

KT 1 *Dakı azīz eylersen anu kim dilersen; dakı hor eylersen anı kim dilersen. 3/26*

KT 2 *Kimi dileseñ ‘azīz eylersin ve kimi dileseñ zelīl eylersin, hayr seniñ eliñdedür, taḥkīk sen barça nesneye kādırsin. 3/26*

Barça rahmet idicilerden rahmetlürak: Bütün rahmet edicilerin en rahmetlisi (Allah).

KT 2 *Eyyübü dağı zıkr eyle. Tañrı Ta ‘ālā[ya] nidā itdügi vaqt ki yā Rabb bana elem ve zaḥmet yitişdi, didi. Dağı sen rahmetlürakşın barça rahmet idicilerden, didi. 21/83*

Du‘ā kabül eyle-: Dua kabul eylemek.

KT 2 *Zıkr eyleñüz ol vaqtı kim meded istediñüz Tañrı Ta ‘ālādan, kabül eyledi si-züñ du‘āñuzu. Size meded eyledüm didi, biñ ferişteh bile biri biri ardınca. 8/9*

Esirgeyicilerin esirgeyiciregi: Esirgeyicilerin en esirgeyicisi (Allah).

KT 1 *Dakı Eyyüb ’ı ol vakt kim kığırdı Çalabı ’sına: Bayık ben yokandı bana zıyan dakı sen esirgeyicilerün esirgeyiciregisin. 21/83*

Eylük eyle-: İyilik etmek. “Allah’ın nimet vermesi yapması, lütufta bulunması.”

KT 1 *Dakı her kim boyun virür-ise Tañrı ’ya dakı Yalavacına şunlar anlarun-ıla kim eylük eyledi Tañrı anlarun üzere; peygambarlardan dakı gey girçeklerden, dakı şehidlerden. 4/69*

Eylük eylemek issi: İyilik etme (iyilik) sahibi (Allah).

KT 1 *Yazuk yarlıgayıcı, dakı tevbe kılmak kabul eyleyici, katı azablu, **eylük eylemek issi**. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir. 40/3*

Fazl/Kerem issi: Lütuf, kerem sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Çalabun, **fazl issidür** adamılar üzere; velikin eyregi anlarun şükr eylemezler. 27/73*

KT 2 *Dağı seniñ Tañrıñ **kerem issidür** ādemiler üstine. Līkin anlaruñ çoğı şükr Eylemezler. 27/73*

Giñ rahmet issi: Geniş rahmet sahibi (Allah).

KT 2 *Pes eger seni yalanlasalar yā Muḥammed eyit: Sizüñ Çalabuñuz giñ rahmet issidür, dağı kayıtmaz anuñ ‘azābı yaman kavmden. 6/147*

Hācatu revā eyle-: Hāceti reva eylemek “Allah’ın yardım isyeteyenlere karşılık vermesi”.

KT 1 *Ol vakt kim arka virmek ister-idüñüz Çalabunuzdan, pes uy virdi size ya ‘nī **ravā eyledi hācatunuzu**: Bayık ben meded eyleyiciven size, bin ile firiştelerden, birbiriri ardınca geliciler. 8/9*

Ni‘met vir-: Nimet vermek. “Allah’ın nimet vermesi yapması, lütufta bulunması.”

KT 2 *Kim ki muṭī’ olsa Tañrı Ta ‘ālāya, peygambere dağı anlar ol kimseler-ile olur. ki Tañrı Ta ‘ālā **ni‘met virdi** anlara nebīlerden, şādıqlardan, şehīdlerden, şālihlerden. 4/69*

Ni‘meti döşe-:Nimeti döşemek, dağıtmak.

KT 2 *Ol Tañrı Ta ‘ālā indürür yağmurları ümīz kesdüklerinden soñra. Dağı **döşer ni‘meti halka**. Ol Tañrı kullarına ihsān idicidür, müsteḥakk-ı şükrdür. 42/28*

Pādişahlıkda yigrek: Padişahlıkta en iyi “vereceği akıbette en hayırlı” (Allah). 18/44

KT 2 *Ol yigrekdür sevāb virmekde. Dağı **yigrekdür pādişahlıkda**. 18/44*

Rahmat eyle-: Rahmet eylemek.

KT 1 *Çalabunuz bilürirekdür sizi. Eger dileye, **rahmat eyleye** size; yā eger dileye, azāb eyleye size. 17/54*

KT 2 *Sizi yaradan Tañrı sizi yaḥşı bilür. Eger dilese size **rahmet eyler** ve eger dilese size ‘azāb eyler. 17/54*

Rahmat eyleyicileruñ/ idicileruñ yigregi: Rahmet eyleyicilerin/edicilerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *İy Çalabumuz! inanduk, pes yarlığa bizi, dakı rahmat eyle bize; dakı sen, rahmat eyleyicilerün yigregisin.* 23/109

KT 2 *Yā Rabbenā, biz ĩmān getürdük. Pes bize günāhumuz bağışla. Dağı bize raħmet eyle. Sen raħmet idicilerün yigregisin.* 23/109

Rahmat issi: Rahmet sahibi (Allah).

KT 1 *Pes eger yalan dutarlar-ısa seni, eyit: Çalabunuz **rahmat issidür**, çün ya 'nī tiz azāb eylemez.* 6/147

Rahmat kıl-/ Raħmet it-: Rahmet kılmak/etmek.

KT 1 *Azāb eyler ana kim diler, dakı **rahmat kılur** ana kim diler. Dakı andın yana döndürilesiz.* 29/21

KT 2 *Azāb ider kime dilese, **raħmet ider** kime dilese ve anuñ ģazretine dönecek-siz.* 29/21

Rahmat kılıcıların rahmat kılıcırağı: Rahmet kılıcılarının en rahmetlisi (Allah).

KT 1 *Dakı Ol, **rahmat kılıcılarun rahmat kılıcırağıdur.*** 12/92

Rahmat kılıcılaruñ/ idicileruñ yigreği: Merhamet kılıcılarının/edicilerin en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Dakı eyit: İy Çalabum! Yarlığa dakı rahmat kıl; dakı sen, **rahmat kılıcılarun yigregisin.*** 23/118

KT 2 *Dağı yā Muħammed eyit: Yā Rabb, günāhum bağışla ve raħmet eyle sen, di. **Raħmet idicileruñ yigregisin,** eyit.* 23/118

Rahmatı perekende eyle-: Rahmeti dağıtmak.

KT 1 *Dakı Ol Ol'dur kim indürür yağmurı, andan sonra kim nevmīd oldılar, dakı **perekende eyler rahmatın** Dakı Ol, arka viricidür, öğülmış.* 42/28

Raħmet idicileruñ raħmetlüsi: Rahmet edicilerin en rahmetlisi (Allah).

KT 2 *Ol dağı **raħmet idicileruñ raħmetlüsidür.***

Raħmeti çok: Rahmeti çok (Allah).

KT 2 *Dağı seni yaradan Allāh yazuqlar bağışlayıcıdur, **raħmeti çokdur.*** 18/58

Sevāb virmekde yigrek: Sevap vermekde en hayırlı, iyi (Allah). 18/44

KT 2 *Ol yigrekdür **sevāb virmekde.** Dağı yigrekdür pādişahlıķda.* 18/44

Şoñradın yana yigrek: Sonradan (akıbetten) yana en hayırlı, iyi (Allah).

KT 1 *Ol yigrekdiür yanuddın yana; daki yigrekdiür soñradın yana.* 18/44

Şefa‘at eyleyici/ Şefa‘at kılıcı: Şefa‘at edici/kılıcı (Allah).

KT 1 *Yokdur anlarun, andan ayruk yarı virici, ne dağı şafa‘at eyleyici.* 6/51

KT 2 *Yoğdur anlara andan özge mu‘în ve nāşır, ne dağı şefā‘at eyleyici.* 6/51

KT 1 *Yokdur anun, Tañrı‘dan ayruk, arka virici, ne dağı şafa‘at kılıcı.* 6/70

Şefā‘atci: Şefaatçi (Allah).

KT 2 *Yoğdur aña Tañrıdan özge mu‘în ve nāşır, ne dağı şefā‘atci.* 6/70

Tañrı fazlı:Tanrı fazlı (lütfü).

KT 1 *Eyit: Tañrı fazlı-y-ıla ya ‘nī İslām, daki rahmatı-y-ıla ya ‘nī Kur‘an, şunun-ıla sevinsünler.* 10/58

Tañrı rahmatı daki bereketi/ rahmeti, bereketleri: Allah’ın rahmeti ve bereketi.

KT 1 *Eyittiler: Acab mı görürsin Tañrı buyruğından? Tañrı rahmatı daki bereketleri, üzerüñüzedür, iy ev kavmı ya ‘nī İbrahim. hanadanı.* 11/73

KT 2 *Feriştehler eyitdiler: Allāhuñ işini ‘acebler misin? didiler. Tañrı rahmeti, bereketleri dağı sizüñ üstüñüze olsun.* 11/73

Tañrı Ta‘ālā keremi: Tanrı keremi.

KT 2 *Eyit: Tañrı Ta‘ālā keremi bile, dağı rahmet bile sevinsünler. Ol yigrekdiür dişürdükleri mällardan.* 10/58

Tañrı‘dan hoşnudluk: Tanrı‘dan hoşnutluk “Allah’ın razı olması”.

KT 1 *Daki hoşnudluk Tañrı‘dan ulurakdur; şol, oldur zafar bulmak ulu.* 9/72

Tañrı Ta‘ālā rāzılığı: Allah’ın razılığı.

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘ālā rāzılığı andan ulu menzildür. Ol ulu sa‘ādete yitişmekdiür.* 9/72

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā rahmatı: Tanrı rahmeti.

KT 1 *Daki amma anlar kim ağardı yüzleri; anlarun Tañrı rahmatı içinde; anlar anun içinde ebed kalıcılardur.* 3/107

KT 2 *Ve ammā ol kişiler kim ağardı yüzleri. Pes anlar Tañrı Ta‘ālā rahmetinde hemişe cennetde қalurlar.* 3/107

Tañrı'ya dönücileri yarlıgayı: Tanrı'ya dönücileri (tövbe edenleri) bağışlayan (Allah).

KT 1 *Eger olasız eyü işleyiciler, bayık Ol oldu, Tañrı'ya dönücileri yarlıgayı.*

17/25

Tevbe kılmak kabul eyleyici: Tevbe kılmak kabul eyleyici (Allah).

KT 1 *Yazuk yarlıgayı, daki **tevbe kılmak kabul eyleyici**, kat azablu, eylük eylemek issi. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir.40/3*

Tevbe vir-: Tövbe vermek “tövbe kabul etmek”.

KT 1 *Daki gidere kakımağını gönüllerinün; daki **tevbe vire** Tañrı, ana kim diler ya 'nī Ebu Sufyan gibi, İkrime gibi. 9/15*

KT 2 *Dağı giderür yüreklerinün gamını, dağı **tevbe virür** Tañrı Ta 'ālā kime dilese. Dağı Tañrı Ta 'ālā her nesneyi bilicidür, hikmetler issidür. 9/15*

Tevbeyi/tevbesin kabül eyle- Tevbeyi kabul etmek.

KT 1 *Bayık Tañrı fazl issidür adamular ürere ya 'nī mühlet virür, **tevbeyi kabul eyler**; velīkin eyregi anların şükr eylemezler. 10/60*

KT 2 *Pes kim tevbe eylese zulmünden soñra ve eylük eylese, taḥkīk Tañrı Ta 'ālā anuñ **tevbesin kabül eyler**. 5/39*

Ulu eylük issi: Ulu iyilik sahibi (Allah).

KT 1 *Daki Tañrı, **fazl issidür ulu**. 57/29*

Ulu fazl issi/Ulu kerem eyesi/issi:Ulu kerem (lütuf) sahibi (Allah).

KT 1 *Daki Tañrı, **fazl issidür ulu**. 57/29*

KT 2 *Dağı Allāh **ulu kerem eyesidür**. 57/29*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā **ulu kerem issidür**. 62/4*

Uy vir-: Uy vermek, onaylamak “Allah'ın duaları kabul etmesi”.

KT 1 *Ol vakt kim arka virmek ister-idüünüz Çalabunuzdan, pes **uy virdi** size ya 'nī ravā eyledi hācatunuzu. 8/9*

Yanuddın yana yigrek: Cevap vermektan yana en hayırlı, iyi “mükâfatı en hayırlı”. (Allah).

KT 1 *Ol **yigrekdür yanuddın yana**; daki yigrekdür soñradın yana. 18/44*

Yarlığa-/Bağışla-: Bağışlamak.

KT 1 *Eger korkasız Tañrı'dan, eyleye sizün için ayırtlamak ya 'nī hakkı bātıldan daki geçüre sizden yavuz işlerünüzi; daki **yarlıgaya** sizi. 8/29*

KT 2 *Dağı gönderür sizüñ üstüñüzden günāhlaruñuzı, dağı **yarlıgar** sizi. 8/29*

KT 2 *Eyitdi: Yā Rabb, baña günāhum **bağışla** ve bir pādişāhlık baña bağışla ki hiç kimseye lāyık olmasa benden şoñra, didi. 38/35*

Yarlıgamak issi/Mağfiredt issi: Bağışlamak (mağfiredt) sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun **yarlıgamak** issidür, dağı azab issidür ağırdıcı. 41/43*

KT 2 *Tahkik senüñ Tañrıñ **mağfiredt** issidür, ‘azābı dağı katı düşmanlara. 41/43*

Yarlıgamak/Yarlıgamağ: Bağışlamak.

KT 1 *Şunlar mu ‘minlerdür girtüden. Anlarundur derecetler, Çalabıları katında; dağı **yarlıgamak**, dağı ruzi görklü. 8/4*

KT 2 *Dağı **yarlıgamağ**-ıçun Tañrı Ta ‘ālā imān getüren kişilerüñ günāhlarını, dağı helāk eylemeg-içün kâfirleri. 3/141*

Yarlıgayıcıların yigregi : Bağışlayıcıların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Sen arka viricümüzen; pes yarlıga bizi, dağı rahmat kıl bize. Dağı sen, **yarlıgayıcıların yigregisen**. 7/155*

i. Allah’ın Yardımı-Tuzakları Bozması-Yargılaması

‘Azābı katı: Azabı katı (Allah).

KT 2 *Tahkik senüñ Tañrıñ mağfiredt issidür, ‘azābı dağı **katı** düşmanlara. 41/43*

Ağırdıcı azab issi: Ağırdıcı azab sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun yarlıgamak issidür, dağı **azab** issidür ağırdıcı. 41/43*

Aman vir-: Aman vermek “Allah’ın himaye etmesi, koruması”.

KT 1 *Dağı Ol **aman virür**, dağı aman virilmez anun üzere; eger bilür oldunuzsa? 23/88*

Arka vir-: Arka vermek “Allah’ın yardımı”.

KT 1 *Dağı bayık arka virdi size Tañrı Bedir’de ya ‘nī bir yirdür, Mekke-y-ile Medine arasında, siz horlar-iken ya ‘nī az; zira üç yüz on üç yüz gişi-y-idi. 3/123*

Cezā vir-: Cezā vermek.

KT 1 *Dağı andayuk **cezā virevüz** yalan bağlayıcılara. 7/152*

KT 2 *Anuñ gibi **cezā virür**-biz yalan söyleyenlere. 7/152*

Gönüller üzere mühür ur-: Gönüller üzere mühür vurmak.

KT 1 *Eyit: Habar virün, eger duta Tañrı kulaklarunuzu, dakı gözlerünizi dakı mühür ura gönüllerünüz üzere. 6/46*

Hisab eyleyicilerün tizregi: Hesap edicilerin en çabuğu.

KT 1 *Anundur hükm; dakı ol, hisab eyleyicilerün tizregidür. 6/62*

Hisabı tiz eyleyici: Hesabı tez eyleyici.

KT 1 *Dakı Tañrı, tiz eyleyicidür hisābı. 24/39*

Kāfırlarun yavuz sanduğını sust eyleyici: Kāfırların kötü hilelerini (tuzaklarını) zayıf eyleyici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı sust eyleyicidür, yavuz sanduğını kāfırlarun. 8/18*

Kāfir mekrini za'if idici: Kāfırların tuzaklarını bozan (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā za'if idicidür kāfir mekrini. 8/18*

Ḳatı 'azablu: Katı azaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Ol kavīdur, katı azablu. 40/22*

KT 2 *Ol muḥkem kuvvetlūdür, ḳatı 'azābludur. 40/22*

Meded eyle-: Allah'ın duaları kabul etmesi, dua edenlere yardım etmesi.

KT 1 *Bayık ben meded eyleyiciven size, bin ile firīştelerden, biribiri ardınca geliciler. 8/9*

KT 2 *Size meded eyledüm didi, biñ ferīsteh bile biri biri ardınca. 8/9*

Meded vir-: Meded vermek “Allah'ın himaye etmesi, koruması”.

KT 2 *Ol her kimseye meded virür. Özine kimse muğīs olmaz, eger siz bilseñüz. 23/88*

Mekr idicilerün ḥayrlusı: Tuzak kuranların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 2 *Daḥı Tañrı Ta'ālā ḥayrlusıdur mekr idicilerün. 8/30*

Nuṣret vir-: Nusret vermek “Allah'ın yardımı”.

KT 2 *Tahkik size nuṣret viridi Tañrı Ta'ālā size Bedr gazāsında az-iken. Pes ḳorḳuñuz Tañrıdan, illā kim siz şükr idesiz. 3/123*

Tañrı arka virmeği: Tanrı arka vermeği “Tanrı yardımı”.

KT 1 *Dakı anlar kim īman getürdiler anun-ıla: Kaçandur Tañrı arka virmeği? Bayık Tañrı arka virmeği yakındır ya 'nī eyidildi bunlara. 2/214*

Tañrı Ta‘ālā nuşreti: Tanrı yardımı.

KT 2 *īmān getürenler bile nebīye ne vaqt olur **Tañrı Ta‘ālā nuşreti**? Bilmiş oluñuz **Tañrı Ta‘ālānuñ nuşreti** yaqındur. 2/214*

Tañrı/Allāh mekri: Tanrı/Allah cezası.

KT 1 *İmin olmaya **Tañrı mekrinden**, illā kavm kim zıyanlılardır.7/99*

KT 2 *Allāh mekrinden imin olmaz, illā kavm ki dünyā ve āhiret hayrın ziyān itdiler. 7/99*

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā azābı: Allah’ın azabı.

KT 1 *Eyit: Kim saklar sizi, gice daki gündüz, **Tañrı**’dan ya ‘nī **Tañrı azabından**? 21/42*

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Kim şaklar sizi gicede ve gündüzde **Tañrı Ta‘ālā ‘azābından**? 21/42*

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā korkusu: Tanrı korkusu.

KT 1 *Daki bayık bir nicesi oldur kim aşığa iner dağ depesinden **Tañrı korkusundan**. 2/74*

KT 2 *Dağı ol taşlaruñ nicesi düşer yüce tağlardan, pāre pāre olur **Tañrı Ta‘ālā korkusundan**. 2/74*

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā la‘natı: Tanrı laneti:

KT 1 *Pes kılalum **Tañrı la‘natın** yalancılar üzere. 3/61*

KT 2 *Dağı kılalum **Tañrı Ta‘ālā la‘neti** yalancılar üstine. 3/61*

Tiz ‘azāb eyleyici: Tez azap eyleyici (Allah).

KT 2 *Taḥkīk senüñ Çalabuñ tiz ‘azāb eyleyicidir. 7/167*

Tiz azablu: Tez azaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun tiz azabludur. 7/167*

Tiz hisab eyleyici /idici: Çabuk hesap görücü olan (Allah).

KT 1 *Daki **Tañrı tiz hisab eyleyicidir**. 2/202*

KT 2 ***Tañrı Ta‘ālā tiz hisāb idicidir**. 2/202*

KT 2 *Pes ol **Tañrı tiz hisāb eyleyicidir**. 3/19*

Tiz hisāb idici: Tez hesap edici.

KT 2 *Bilmiş oluñuz ki hüküm **Tañrınıñdur**, dağı ol tiz **hisāb idicidir**. 6/62*

Tiz hisablu: Tez hesaplı (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı tiz hisabludur.* 14/51

KT 2 *Bayık Tañrı tiz hisābludur.* 14//51

Yavuz sanıcıların yigregi: Tuzak kuranların en hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Dakı yavuz sanurlar, dakı yavuz sanur Tañrı; dakı Tañrı, yigregidür yavuz sanıcıların.* 8/30

Yüreklerüñüz üstine mühr ur-: Yürekleriniz üstüne mühür vurmak.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Eger dutsa Tañrı Ta ‘ālā sizüñ kulaqlaruñuzu, ya ‘nī şağır eylese, dağı gözlerüñüzi kör eylese, dağı mühr ursa yüreklerüñüz üstine.* 6/46

j. Haddi Aşmak, Dalālet, Sapkınlık

Artuklık eyle-: Artıklık eylemek “aşırı davranmak, sınırı aşmak”

KT 1 *Pes her kim artuklık eyleye sizün üzere, artuklık eylen anun üzerine, ancı-layın kim artuklık eyledi sizün üzere.* 2/194

Artuklık eyleyiciler: Aşırı davrananlar.

KT 1 *Tañrı sevmez artuklık eyleyicileri.* 2/190

Artuklık: Aşırı davranma, haddi aşma.

KT 1 *Bayık girü bırakmak ya ‘nī Muharrem ayını Safer ayına bırakmak, artuklık-dur kafırlık içinde.* 9/37

KT 2 *Te’ħır eylemek muharrem aylaruñ ħürmetini özgeye artuklukdur küfrde.* 9/37

Az-: Azmak “doğru yoldan sapmak.”

KT 1 *Pes her kim toğru yol duta, gendüzi içündür; dakı her kim azdı, azmaz · illā gendüzi üzere.* 39/41

KT 2 *Pes kim hidāyet üstine olsa özi-çündür ve kim ki azsa, azmaz illā nefsin.* 39/41

Azdur-: Azdırmak “dalālet, doğru yoldan saptırmak.”

KT 1 *Sevdi bir bölük Kitab ehlinden kim azduralar sizi.* 3/69

KT 2 *Tañrıdan isterler bir t̄ayife Yehūdilerden Naşrānilerden ki sizi azduralar.* 3/69

Azgunluk yolu: Azgınlık yolu.

KT 1 *Dakı eger göreler, toğru yol dutmaklık yolın; dutmayalar anı yol. Eger göreler **azgunluk yolın**, dutarlar anı yol. 7/146*

Azgunluk: Azgınlık “dalalet, sapkınlık”.

KT 1 *Bayık yazuklular **azgunluk** içindedür, dakı odlar içinde dakı helâklik. 54/47*

KT 2 *Tahkîk yaman kişiler **azgunluk** içinde ve odlar içindedürler. 54/47*

Azmaklık: Azmaklık “sapıklık, dalâlet”.

KT 1 *Eyit iy Muhammed: Ol kim oldı **azmaklık** içinde, uzadı-virür anun için Tañrı, uzatmaklık. 19/75*

Bâtil üstine ol-: Batıl üzere olmak.

KT 2 *İy kitâb ehli, **bâtil üstine olmañuz** dînüñüzde, dahı eyitmeñüz Tañrı Ta‘âlâ hakkında illâ haksuz. 4/171*

Fesad eyleyici /Fesâd eyleyenler: Fesat edenler.

KT 1 *Bayık Tañrı, toğru yol göstermez ana kim ol **fesâd eyleyicidür** ya ‘nî müşrik, gey yalancı. 40/28*

KT 2 *Dahı Tañrı Ta‘âlâ sevmez **fesâd eyleyenleri**. 5/64*

Hadda’llâhı geçiciler: Allah’ın sınırlarını aşanlar.

KT 2 *Pes kim ki anlardan özge isterse, anlardur **hadda’llâhı geçiciler**. 23/7*

Haddan geçenler: Haddi aşanlar. “israf edenler.”

KT 1 *Bayık Tañrı, sevmez **haddan geçenleri**. 6/141*

Haddan geçici: Haddi aşan “Azgın, Allah’ın hükümlerini çiğneyen”.

KT 1 *Dakı yalan dutmaya anı, illâ her **haddan geçici**, gey yazuklu. 83/12*

KT 2 *Ve anı yalanlamaz, illâ her **hadden geçici** yaman kişi. 83/12*

Haddan geçmek: Hadden geçmek “sınırı aşmak”.

KT 1 *Dakı her kim işleye şunu **haddan geçmek** için dakı zulm iken; soñra göyündürevüz anı oda. 4/30*

KT 2 *Kim anı işlese **hadden geçmek** bile ve zulm-ıla, anı givürsevüz gerek cehennem odına. 4/30*

Haddan geçmeklik/geçürmeklik: Haddi aşmak.

KT 1 *Tañrı yansuya dutar anları, dakı arturur anlara, **haddan geçmeklikleri***

içinde, hayran olurlar. 2/15

KT 1 *becid olalardı **haddan geçürmekliklerinde** ya 'nī kafırlıklarında, mutahayyir olurlardı. 23/75*

Hadden geç-/ Hadden çık-: Hadden geçmek/çıkılmak “sınırı aşmak”.

KT 1 *Pes her kim **haddan geçerse** andan soñra ya 'nī diyet alduğundan sonra, anundur azab ağrıdıcı. 2/178*

KT 2 *Tahkik büyüklendiler nefslerinde, dañı **haddan çıkdılar**. 25/21*

Irak azgunluk: Uzak azgunluk “iyiden iyiye sapkınlık, dalâlet.”

KT 1 *Güçleri yitmez ya 'nī āhıratda, andan kim kazandılar, neşene üzere şol, oldur **azgunluk irak**. 14/18*

KT 2 *Güçleri yitmeye andan kim kazandılar nesne üzere. Şol oldur **azgunluk irak**. 14/18*

Mu'ted kişiler: Haddi aşan kişiler.

KT 2 *Du 'ā dileñüz Çalabuñuzdan miskīnlig-ile, dañı kórku-y-ıla. Tañrı Ta 'ālā sevmez **mu'ted kişileri**. 7/55*

Orandan geçiciler işi: Ölçüyü kaçıranların işi.

KT 1 *Dakı boyun virmen, **orandan geçiciler işine** ya 'nī müşrikler. 26/151-152*

Ta'addī eyle-: Sınırı aşmak.

KT 2 *Pes kim **ta'addī eylese** sizüñ üstüñüze, siz **ta'addī eyleñüz** anuñ üstine anlar ta'addī eylediği gibi üstüñüze. 2/194*

Ta'addī idenler: Sınırı aşanlar.

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā sevmez **ta'addī idenleri**. 2/190*

Ulu azmak/Ulu azgunluk: Büyük azgunluk, taşkınlık.

KT 1 *Pes arturmaz anlara, illā **azmak ulu**. 17/60*

KT 2 *Pes arturmaz anları illā **ulu azgunluk**. 17/60*

Yaman kişiler fi'li: Kötü kişilerin işi.

KT 2 *Dañı uymañuz **yaman kişiler fi'line**. 26/151*

Yamanlık yolu: Kötülük yolu.

KT 2 *Dañı, eger görseler yahşılık yolu[nı] yol idinmezler anı, dañı eger görseler **yamanlık yolunu** anı yol idinürler. 7/146*

Yavuz işlüler: Kötü işliler “aşırı gidenler.”

KT 1 *Dakı bayık yavuz işlüler, anlardur od isleri.* 40/43

k. Hidayet, Rüşd, Sırât-ı Müstakim

Doğru yol ehli: Doğru yol ehli.

KT 2 *Pes bileceksiz doğru yol ehli kim olduğunu ve hidāyet üstine dağı kim olduğunu bileceksiz.* 20/135

Doğru yol üstine olan: Doğru yol (hidāyet) üzere olan.

KT 2 *Kime ki Tañrı Ta ‘ālā hidāyet virse, pes oldur doğru yol üstine olan.* 18/17

Doğru yola hidāyet vir-: Doğru yola hidāyet vermek.

KT 2 *Dağı hidāyet virürsin doğru yola.* 42/52

Doğru yola kığır-: Doru yola çağırarak.

KT 2 *Tağkık sen yā Muğammed, anları kığırursın doğru yola.* 23/73

Hidāyet bul-: Hidayet bulmak.

KT 2 *Ğaçan bana du ‘ā eyleseler baña icābet eylesünler. Dağı imān getürsünler baña. Ola kim anlar hidāyet bulalar.* 2/186

Hidāyet üstine ol-: Hidayet üzere olmak.

KT 2 *Pes kim hidāyet üstine olsa özi-çündür ve kim ki azsa azmaz, illā neğsini.* 39/41

Hidāyet üstine olanlar: Hidayet üzere olanlar.

KT 2 *Dağı ol bilicidür hidāyet üstine olanları.* 28/56

Hidāyet üstine sābit ol-: Hidayet üzere sabit olmak.

KT 2 *İllā kim siz hidāyet üstine sābit olasız.* 2/150

Hidāyet vir-: Hidayet vermek.

KT 2 *Ve ammā semūd kavmine hidāyet virdük.* 41/17

Hidāyet virici: Hidayet verici (Allah).

KT 2 *Kimi ki Tañrı Ta ‘ālā azdursa aña hidāyet virici bulunmaya.* 39/23

Hidāyet: Hidayet.

KT 2 *Bu ħurūf āyetlerindendür, ħikmeti çok Ğur ‘ānuñ. Hidāyetdür ve rağmetdür muğsinlere.* 31/3

İslām yolunu rûşan eylemek: İslām yolunu aydınlatmak.

KT 1 *Daki Tañrı üzeredür yolun toğruluğı ya 'nī İslām yolunu rûşan eylemek.* 16/9

Tañrı Ta'ālā hidayeti: Tanrı hidayeti.

KT 2 *Eyit yā Muħammed:Taħkīķ hidāyet Tañrı Ta'ālā hidāyetidür.* 3/73

Tañrı'nun toğru yolu: Tanrı'nın doğru yolu "hidayet yolu".

KT 1 *Eyit: Bayık toğru yol Tañrı'nun doğru yolidur.* 3/73

Toğru yol bul-: Doğru yol bulmak "Rüşd".

KT 1 *Pes uy virsünler bana ya 'nī ĩmāna kığırdığumda; daki ĩmān getürsünler bana anun için kim toğru yol bulalar.* 2/186

Toğru yol dapa okı-: Doğru yola (hidayete) çağırarak.

KT 1 *Daki eger okıyasız anları toğru yol dapa, uymayalar size.* 7/193

Toğru yol dapa yol göster-: Doğru yola doğru yol göstermek. "Sırat-ı müstakime giden yolu göstermek"

KT 1 *Daki bayık sen yol gösterürsen, toğru yol dapa.* 42/52

Toğru yol dut-: Doğru yol tutmak."hidayet yoluna girmek."

KT 1 *Pes her kim toğru yol duta, gendüzi içündür; daki her kim azdı, azmaz illā gendüzi üzere.* 39/41

Toğru yol dutıcıarak: En doğru yolu tutan.

KT 1 *Pes Çalabunuz bilürirekdür, anı kim ol toğru yol dutıcıarakdur.*17/84

Toğru yol dutmaklık yolu: Doğru yolu tutmak yolu.

KT 1 *Daki eger göreler, toğru yol dutmaklık yolın; dutmayalar anı yol. Eger göreler azgunluk yolın, dutarlar anı yol.* 7/146

Toğru yol göster-: Doğru yol göstermek "hidayete ulaştırmak".

KT 1 *Bayık biz toğru yol gösterdük ana, yolu; ya şükreyleyici-y-iken, ya küfr eyleyici-y-iken.*76/3

KT 2 *Biz aña gösterdük doğru yol. Yā şükr ide, yā kâfir ola.* 76/3

Toğru yol gösterici: Doğru yol gösterici "mürşid".

KT 1 *Daki kimi azdura, hergiz bulmayasın anun için arka virici, toğru yolgösterici.*18/17

KT 2 *Dağı kimi ki azdursa, pes aña doğru yol gösterici tapmazsın.* 18/17

Toğru yol: Doğru yol. “Sırāt-ı müstakîm” ; “Hidayet yolu”.

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Çalabumdur dakı sizün Çalabunuz; pes tapun ana. Bu yoldur toğru.* 19/36

KT 2 *Taħķiķ Tañrı Ta ‘ālā beni yaradan ve sizi yaradan dağı. Pes aña tapuñuz, doğru yol budur.* 19/36

Toğru yoldın yana okı-: Doğru yoldan yana çağırmaq. “Sırāt-ı müstakime çağırmaq.”

KT 1 *Dakı bayık sen okırsın anları, yoldın yana toğru.* 23/73

Toğru yolun isleri: Hidayet yolun sahipleri.

KT 1 *Pes tiz bilesiz, kimdür isleri toğru yolun, dakı tam toğru yol dıttı.* 20/135

Toğru/doğru yol dutıcılar: Doğru yol tutucu “hidāyet üzere olan.”

KT 1 *Bayık Çalabun, Ol bilürirekdür anı kim azdı yolundan, dakı Ol bilürirekdür toğru yol dutıcıları.* 68/7

KT 2 *Senüñ Tañrıñ bilicidür yolundan azanı. Dağı bilicidür doğru yol dutıcıları.* 68/7

Yađsılıķ yolu: İyilik, güzelliķ yolu.

KT 2 *Eger görseler her āyeti imān getürmezler aña dağı, eger görseler yađsılıķ yolu[nı] yol idinmezler anı, dağı eger görseler yamanlık yolını anı yol idinürler.* 7/146

Yolları dođruraķ: Yolları en doğru.

KT 2 *Pes sizi yaradan Allāhbilicidür ol kimseleri ki yolları dođruraķdur.* 17/84

I. İnançlı kimseler ve inançla ilgili nitelikler

‘Aķlı olan kişiler: Aķlı olan kişiler.

KT 2 *Taħķiķ āyetler vardur ‘aķlı olan kişilere.* 20/54

‘Akıl isleri/eyeleri: Akıl sahipleri.

KT 1 *Bayık öğütlenür akıl isleri.* 13/19

KT 2 *Bayık öğütlenedir ‘aķl isleri.* 13/19

KT 2 *Hîç şunlar içinde and var mıdur ‘aķl eyelerine?* 89/5

Allāhdan ķorķan ‘avratlar: Allah’tan korkan kadınlar.

KT 2 *Dağı Allāhdan ķorķan erenler, Allāhdan ķorķan ‘avratlar... Yaraķladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi.* 33/35

Allāhdan qorqan erenler: Allah'tan korkan erkekler.

KT 2 *Dağı Allāhdan qorqan erenler, Allāhdan qorqan 'avratlar... Yaraqladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Aru ol-: Arı olmak "Allah'ın buyruklarına uyup kötülükten kaçınmak."

KT 1 *Dakı her kim aru oldu, aru olmaz illā gendüzi-y-içün. Dakı Tañrı'dın yanadur dönecek. 35/18*

Başıreti olan kişiler: Basireti olan kişiler.

KT 2 *Taħķıķ anda 'ibretler vardur başıreti olan kişilere. 24/44*

Bātıl ma'būdlardan ıraķ ol-: Batıl mabutlardan ırak olmak.

KT 2 *Taħķıķ viribidük her ümmete peygamber. Anuñ dili üstine eyitdük ki: 'İbādet eyleñüz Tañrı Ta 'ālāya, dağı ıraķ oluñuz bātıl ma'būdlardan. 16/36*

Boyun viriciler: İtaat edenler "Allah'a kulluk eden kimseler".

KT 1 *Dakı biz ana boyun viricilerüz. 2/133*

Dünyā ve āhıret hayırına yitişenler: Dünya ve ahiret hayırına yetişenler.

KT 2 *Amelleri dartmaq ol günde haķdur. Pes her kimüñ kim ağır olsa dartusı, pes anlardur dünyā ve āhıret hayırına yitişenler. 7/8*

Eyü işleyiciler ol-: İyi işleyiciler olmak "salih kullardan olmak".

KT 1 *Eger olasız eyü işleyiciler, bayık Ol oldu, Tañrı'ya dönicipleri yarlığayıcı. 17/25*

Eyü işlü avratlar: İyi işli (salih) kadınlar.

KT 1 *Pes eyü işlü 'avratlar mutı lardur ya 'ni erenlerine saklayıcılardur gizlüyi ya 'ni fercleri yā er malı er gitdüginde. 4/34*

Fehm idenler: Fehmedenler, anlayanlar "kesin inananlar".

KT 2 *Dağı yirlerde āyetler vardur fehm idenlere. Siz nefsleriñüzde dağı, pes niçün idrāk eylemezsiniz? 51/20-21*

Gönül gözleri isleri: Gönül gözü sahipleri "basiret sahibleri".

KT 1 *Bayık anun içinde ibretdür, gönül gözleri islerine. 24/44*

Gümensüz olcılar: Şüphesiz olanlar "şüphesiz inananlar".

KT 1 *Dakı yirde nişanlardur gümensüz olcılara, dakı gendüzülerüñüzde; ay görmez misiz? 51/20-21*

Gümensüzlerden ol-: Şüphesiz inanç sahibi olmak.

KT 1 *Dakı andayuk gösterürüz İbrahim'e, gökler pādısahlığını dakı yirün; dakı ola gümensüzlerden. 6/75*

Herze sözlerden yüz kaytar-: Faydasız sözlerden yüz çevirmek.

KT 2 *Dağı anlar ki herze sözlerden yüz kaytarurlar. 23/3*

Herzeden bātıldan yüz döndüriciler: Faydasız işlerden ve batıldan yüz çevirenler.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar herzeden bātıldan yüz döndüricilerdür. 23/3*

İhlās eyleyiciler: İhlas eyleyiciler “ihlaslı olanlar”.

KT 1 *Dakı biz ana ihlās eyleyicilerüz. 2/139*

İman getürmiş avratlar: İman getirmiş kadınlar.

KT 1 *Nişe, ol vakt kim işiddünüz anı, gümen iltmedi mu'minler dakı İman getürmiş 'avratlar, gendüzilerin. 24/12*

İnanıcı: İnanan, mümin.

KT 1 *Bayık şunun içinde nişandur size, eger olur-ısanuz inancılar. 2/248*

Ƙorkıcılar: (Allah'tan) Korkanlar.

KT 1 *Bayık korkıcılarundur, Çalabı'ları katında, dinlenmek uçmakları. 68/34*

Ƙurtılıcılar: Kurtulanlar “Ahirette, sevapları ağır gelenler.”

KT 1 *Dakı terazu-y-ıla tartmak, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzulan -yā dartılmışları-, şunlardur kurtılıcılar. 7/8*

Mu'min erenler/erler: Mümin erkekler.

KT 1 *Dakı mu'min erenler dakı mu'mine avratlar, bir niceleri dostlarıdur bir nicenün. 9/71*

KT 2 *Dağı mü'min erler dağı mü'mine 'avratlar biri birine dostlardurlar. 9/71*

KT 2 *Tahķīķ Müselmān erenler ve Müselmān 'avratlar ve mü'min erenler ve mü'min 'avratlar. 33/35*

Mu'mine 'avrat: Mümine kadın.

KT 1 *Dakı mu'min erenler dakı mu'mine 'avratlar, bir niceleri dostlarıdur bir nicenün. 9/71*

KT 2 *Dağı mü'min erler dağı mü'mine 'avratlar biri birine dostlardurlar. 9/71*

Muhlisler: Muhlisler, ihlaslı kimseler.

KT 1 *Muhlislar*ken Tañrı'ya ortak eyleyiciler degül-iken, ana. 22/31

KT 2 *Tañrı Ta'ālā kulluğında muhlişlerden oluñuz, Allāha şirk getürmeñüz.*
22/31

Muti' erenler: İtaat eden erkekler.

KT 1 *Muti' erenler* daki muti'a avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35

Muti'a avratlar: İtaat eden kadınlar.

KT 1 *Muti' erenler* daki **muti'a avratlar**, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35

Mü'min: İnanan, iman etmiş olan.

KT 2 *Ṭālūt melik olmağda āyetler vardur size, eger siz mü'min* olsañuz.2/248

Mü'min 'avratlar: Mümin kadınlar.

KT 2 *Niçün anı işitgende zan eylemedi mü'min erler ve mü'min 'avratlar* nefslerinde hayr ve eyitmediler ki uşbu ulu bühtāndur? 24/12

Mü'mineler: Mümineler, mümin kadınlar.

KT 2 *Kim nebīnüñ Tañrısı eger Muḥammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yahşı 'avratları vire aña, Müselmān 'avratlar, mü'mineler, du'ā idiciler...* 66/5

Müsülmen 'avratlar: Müslüman kadınlar.

KT 1 *Bayık müsülmen erenler* daki **müsülmen 'avratlar**, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35

KT 2 *Tahķīķ Müselmān erenler ve Müselmān 'avratlar...* yarağladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35

Müsülmen erenler: Müslüman erkekler.

KT 1 *Bayık müsülmen erenler* daki müsülmen avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35

KT 2 *Tahķīķ Müselmān erenler ve Müselmān 'avratlar...* yarağladı Allāh anlara günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35

Müsülmen ol-: Müslüman olmak.

KT 1 *İy Çalabum! Bayık ben zulm eyledüm gendüzüme. Daki müsülmen oldum illā Süleymān-ıla, Tañrı-çun ālemler Çalabı'sı.* 27/44

KT 2 *Yā Rabbī, ben nefsiime zulm eyledüm, imdi ĩmān getirüp Müselmān oldum Süleymāna. Ol Tañrı ki ‘ālemleri yaradupdur, didi. 27/44*

Müsülmenler: Müslümanlar.

KT 1 *Bayık ben müsülmenlerdenven. 41/33*

KT 2 *Dağı eyitdi ben Müselmānlardan-men, didi. 41/33*

Müsülmenlik dīnine meyl eyleyici: Müslümanlık dinine meyle edici.

KT 1 *Müsülmen ya'ni müsülmenlik dīnine meyl eyleyici; dakı olmadı müşriklerden. 3/67*

Şālihler: Salih insanlar.

KT 1 *ĩman getirürler Tañrı'ya, dakı sonrağı güne. Dakı buyururlar eyü işi; dakı yığarlar, yavuz işden; dakı iverler hayrlar içinde. Dakı şunlar salıhlardandır. 3/114*

KT 2 *ĩmān getirürler Tañrı Ta‘ālāya, kıyāmet günine dağı ve buyururlar yağışlığı, dağı kaytarurlar yamanlıktan, dağı tizledürler hayr işleri. Anlar şālihlerdendir. 3/114*

Şālihlerden ol-: Salih (insanlardan) olmak.

KT 1 *Eger vire bize fazlından ya ‘nī mal, sadaka virevüz, dakı olavuz salıhlardan. 9/75*

KT 2 *Eyitdi ki eger Tañrı bize māl virse kereminden, şadağa eyler-biz, şālihlerden olur-biz dirler. 9/75*

Şālih ‘avratlar: Salih kadınlar.

KT 2 *Pes şālih ‘avratlar Tañrıdan korqarlar, şaklarlar gaybı, yamanlı eylemezler ki Tañrı Ta‘ālā buyurmışdur şaklamağa. 4/34*

Şeytandan/butdan şağın- / Azgunlığa okuyucıdan şağın-: Şeytandan/puttan/azgunlığa çağırandan sakınmak.

KT 1 *Dakı bayık viribidük her bölüğe yalavaç, kim Tapun Tañrı 'ya, dakı sakınun şeytandan -yā butdan, yā azgunlığa okıycıdan-. 16/36*

Tañrı bölüğü: Tañrı bölüğü “Allah’ın tarafında olanlar”.

KT 1 *Şunlar Tañrı bölügidür. Ay, bayık Tañrı bölüğü, anlar kurtulıcılardur. 58/22*

Tañrı Ta‘alā hizbi: Tañrı yolu.

KT 2 *Anlar hizbu’llāhdur. Bilmiş oluñ ki **Tañrı Ta‘alā hizbi** dünyā ve āhiret hayrına yitişdiler. 58/22*

Yaķın bilenlerden olmağ: Yakın bilenlerden olmak “kesin inananlardan olmak”.

KT 2 *Anuñ gibi gösterür-biz İbrāhīme gökler melekūti[nı], yirler melekūtını daħı. **Daħı olmağ-ıçun yaķın bilenlerden.** 6/75*

m. İnançsız kimseler ve inançsızlıkla ilgili nitelikler

‘Aķılsuzlar: Akılsızlar. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar”.

KT 2 *Eyitse gerek **‘aķılsuzlar**, kişilerden ne nesne dönderdi anları kıblelerinden ki Kudüsdür. Ol kim aña karşı namāz kılurlardı. 2/142*

‘Aşılığ: Asilik.

KT 2 *Daħı size sevdürmedi fıskı ve kāfirliği, **‘aşılığ** daħı. Anlar doğru yol üstü nedürler. 49/7*

Ādemīlar/Ādem şeytānları: İnsanların şeytanları.

KT 1 *Dakı andayuk eyledük, her peygambara duşman, **ādemīlar şeytānlarını.** 6/112*

KT 2 *Anuñ gibi kılduğ her peygambere duşmanlar **ādem şeytānlarından.** 6/112*

Allāh yolundan çıkar-: Allah yolundan çıkarmak.

KT 2 *Daħı azdururlar halkı, **çıkarurlar Allāh yolundan.** 9/34*

Allāh’a şerīkler kıl-: Allah’a şirk kılmak.

KT 2 *Daħı **Allāha şerīkler kılur** azdurmağ-ıçun halkı yolundan. 39/8*

Aşağalarun aşığarağı: Aşığaların en aşığısı. “Esfele Sāfilin”.

KT 1 *Andan, girü döndürdük anı, **aşığalarun aşığarağına** ya ‘nī gey kocalığa yā tamuya. 95/5*

Ayetlerümüzü yalan dut-/ Ayetlerümüzü yalanla-: Ayetleri yalan tutmak.

KT 1 *Fir‘avn kavmi ādeti gibi. Dakı anlar kim anlardan ilerü-di, **yalan duttılar ayetlerümüzi.** 3/11*

KT 2 *Fir‘avn kavmi gibi, daħı anlar gibi kim Fir‘avn kavminden burun idi, **yalanladılar bizüm āyetlerümüzi.** 3/11*

Ayruk iş sürücü: Ayır, başka iş sürücü (vekil, dost) “Allah’tan başka rehber ve dost edinilen”.

KT 1 *Çalabunuzdan; daki uyman andan ayruk iş sürücilere, az azarsız. 7/3*

Ayruk kimseler dīni: Ayır, başka kimseler dini “Allah’tan başka rehber ve dost edinilen”.

KT 2 *Dağı uymañuz andan ayruk kimseler dīnine. Az dağı fikr eylemezsiz. 7/3*

Azgunlar: Azgınlar.

KT 1 *Bayık anlar, buldılar atalarını azgunlar. 37/69*

KT 2 *Andan atalarını azgunlar tapdılar-ıdı. 37/69*

Azgunlığa okıyıcı: Azgınlığa (kötülüğe) çağırıcı.

KT 1 *Tapun Tañrı’ya daki sakınun şeytandan -ya butdan, ya azgunluga okıyıcıdan. 16/36*

Azmış kişiler: Azmış kişiler.

KT 2 *İbrāhīm eyitdi: Ümiz kesmez Tañrı Ta’ālā rahmetinden illā azmış kişiler. 15/56*

Bahıra’dan daki Saibe’den toğanlar: Bahıra ve Saibe’den (adak hayvanı) doğanlar.

KT 1 *Ol kim karınlarındadur uşbu yulkıların ya ‘i Bahıra’dan daki Saibe’den toğanlar. 6/139*

Batıl din tutanlar: Batıl din tutanlar .

KT 1 *Daki diler anlar kim uyarlar arzulara ya ‘ni zina eyleyiciler, yā batıl din dutanlar. 4/27*

Batıl eyleyiciler: Batıl eyleyiciler “batıla sapanlar”.

KT 1 *Daki ol gün kim tura kıyamat, ol gün zıyanlı ola batıl eyleyiciler. 45/27*

Batıl ma’būdlar: Batıl mabutlar.

KT 2 *‘İbādet eyleñüz Tañrı Ta’ālāya, dağı ırak oluñuz batıl ma’būdlardan. 16/36*

Batıl üstüne olanlar: Batıl üstüne olanlar “batıla sapanlar”.

KT 2 *Ol gün ki kıyāmet kopar. Ol günde ziyān ider batıl üstüne olanlar. 45/27*

Beynisüzler: Beyinsizler. “Putperest Araplar, Yahudiler ve münafıklar”.

KT 1 *Eydürler beynisüzler cahiller, adamılardan: Ne nesene döndürdi anları kıb-lalarından ya ‘nī Beytü’l-makdes, ol kim oldıardı anun üzere? 2/142*

Bid‘at ehli: Bidat ehli.

KT 1 *Ammā anlar kim gönülleri içinde eğilmek vardır ya ‘nī munāfiklar, yā bid‘at ehli; 3/7*

But kullıkçısı: Put hizmetçisi.

KT 1 *İnanurlar buta -yā cāduya-, dakı şeytāna -yā but kullıkçısına. 4/51*

But: Put.

KT 1 *Ol vakt kim, eyitti atasına dakı kavmına: Nedür uşbu butlar kim, siz ana mukim olicısı yan ‘ī, tapmağına. 21/52*

Buyruktan çıkanlar/çıkıcılar: Buyruktan çıkanlar.

KT 1 *Dakı bayık buyruktan çıkanlar; od içindedür; gireler ana ceza günü. 82/14-15*

KT 1 *Dakı bayık çokunuz, buyruktan çıkıcılardur. 5/59*

Canavarların yavuzırağı: Canavarların (canlıların) en kötüsü. “Kāfirler”.

KT 1 *Bayık yavuzırağı canavarlarun, Tañrı katında, anlardur kim kāfir oldılar; pes anlar inanmazlar. 8/55*

Cānsuz ma‘būdlar: Cansız mabudlar “heykeller, putlar”.

KT 2 *Ol vaqt ki eyitdi anası-y-la kavmine: Bu cānsuz ma‘būdlar nedür kim siz anlara ‘ibādet eylersiz? Didi. 21/52*

Cānverler yamanları: Canavarların (canlıların) kötüsü. “Kāfirler”.

KT 2 *Taḥkīk cānverler yamanları Tañrı Ta ‘ālā katında kāfirlerdür. Anlar imān getirmezler. 8/55*

Çalabı’ya şirk getir-: Allah’a şirk getirmek (şirk koşmak).

KT 2 *Andan soñra kaçan giderse Allāh sizüñ üstüñüzden ziyānı, ol vaqtda bir bölük sizden Çalaplarına şirk getürdiler. 16/54*

Çalabı’ya ortak eyle-: Allah’a ortak eylemek (şirk koşmak).

KT 1 *Andan, kaçan aç a gidere ziyan sizden, bir bölük sizden, Çalabı’larına ortak eylerler. 16/54*

Dişiler: Dişiler “Müşrik Arapların inancına göre melekler”.

KT 2 *Dahı kāfirler, feriştehler-çün ki: Tañrınıñ kullarıdur, dişilerdür, didiler. 43/19*

Doğru yoldan bir yaña git-: Doğru yoldan başka yöne gitmek.

KT 2 *Dağı ol kişiler ki imān getirmezler āhirete. Doğru yoldan bir yaña giderler.* 23/74

Fācirler: Günahkârlar.

KT 2 *Anlardur kāfir ve fācirler.* 80/42

Fāsıklar: Fāsıklar “ yoldan çıkanlar, sapkınlar”.

KT 1 *Bayık munāfiklar, anlardur fāsıklar.* 9/67

KT 2 *Tahkīk münāfiklar fāsıklardur.* 9/67

Gāfiller: Gāfiller.

KT 1 *Şunlar anlardur kim, mühr urdı Tañrı gönülleri üzere, dakı kulakları üzere, dakı gözleri üzere; dakı şunlar, anlardur gāfillar.* 16/108

KT 2 *Anlar ol kişilerdür ki mühr urdı Tañrı Ta‘ālā yürekleri üstine. Dağı kulaqları ve gözleri üstine. Dağı anlar gāfillerdür.* 16/108

Gendüzilerine zulm eyleyiciler: Kendilerine zulm edenler “şirke düşenler”.

KT 1 *Anlar kim öldürür anları firışteler, zulm eyleyicilerken gendüzilerine.* 16/28

Girçeği yalanla-: Gerçeği (Kur‘ān‘ı) yalanlamak.

KT 2 *Pes kim zālimrakdur ol kimseden ki yalan söyle[ye] Allāh hakkında, dağı yalanlaya girçeği ki Qur‘āndur, özine geldiği vakt? 39/32*

Güne secde eyle-: Güneşe secde etmek.

KT 1 *Buldum anı dakı kavumumu, secde eylerler güne, Tañrı‘dan ayruk.* 27/24

Güneşe tap-: Güneşe tapmak.

KT 2 *Tapdum anı kavmiyle güneşe taparlar Tañrı Ta‘ālādan özge.* 27/24

Hakkı yalan dut-/Hakkı yalanla-: Hakkı yalan tutmak “Kur‘anı yalanlamak”

KT 1 *Pes bayık yalan tuttular hakkı ya‘nī Kur‘ān‘ı, yā Muhammed‘i, ol vakt kim geldi anlara.* 6/5

KT 2 *Tahkīk yalanladılar hakkı özlerine gelicek. Pes gelse gerek anlara haberi ol nesnenüñ ki masharalığa alurlardı.* 6/5

İki ma'būd idin-: İki Tañrı edinmek.

KT 2 *Tañrı Ta'ālā eyitdi: **İki ma'būd idinmeñüz.** Tañrı Ta'ālā birdür, andan özge tañrı yokdur. Anuñ gibi olsa pes benden korkuñuz.* 16/51

İki Tañrı dut-: İki Tañrı tutmak.

KT 1 *Dakı eyitti Tañrı: **Dutman iki Tañrı,** iki; bayık Ol, Tañrı 'dur bir.* 16/51

İmānı eşkere eyle-: İmanı belli (açık) etmek.

KT 1 *Bayık munāfiklar aldarlar Tañrı 'yı ya 'nī **īmānı eşkere eylerler,** küfri gizlerler.* 4/142

Kāfir ol-: Kāfir olmak.

KT 1 *Dakı bayık eyittiler küfr gelecesini; dakı **kāfir oldılar,** islāmlarından soñra.* 9/74

KT 2 *Tahkik söylediler küfr kelimesini, dahı **kāfir oldılar** İslām izhār eyledükden soñra.* 9/74

Kāfir şa'ırları: Kāfir şairleri.

KT 1 *Dakı şa'ırlar ya 'nī **kāfir şa'ırları,** uyar anlara azgunlar.* 26/224

Kāfirler: Kāfirler.

KT 1 *Eyit: İy **kāfirler!*** 109/1

KT 2 *Eyit yā Muḥammed kāfirlere ki yā **kāfirler.*** 109/1

Kāfirliğe gönli hoş ol-: Kāfirliğe gönlü hoş olmak.

KT 1 *Velikin ol kim açdı kāfirliğe gögüz ya 'nī **gönli hoş oldı kāfirliğe.*** 16/106

Kāfirlik(ğ): Kāfirlik.

KT 1 *Eger kāfir olursanız, pes bayık Tañrı hācatsuzdur sizden; dakı rûzī olmaz kullarından, **kāfirlik.*** 39/7

KT 2 *Eger kāfir olsañuz, pes Tañrı Ta'ālā size muhtāc degüldür. Dahı kullarına **kāfirliği** lāyık görmez ve eger şükr eyleseñüz sizden rāzī olur.* 39/7

Kāfir 'avratlar: Kāfir kadınlar.

KT 2 *Evlenmeñüz **kāfir 'avratları** ĩmān getürmeyince.* 2/221

Kāfir erler: Kāfir erkekler.

KT 2 *Dahı evlendürmeñüz **kāfir erleri** ĩmān getürmeyince, bir mü 'min kul kişi yigrekdür kāfirden eger begenseñüz dahı.* 2/221

Küfr eyle -: Küfür eylemek “inkār etmek”.

KT 1 *Giriün ana bugün andan ötürü kim küfr eylerdünüz.* 36/64

Küfr ile yüregi giñ ol-: Küfür ile yüreği geniş olmak “göğsünü küfre açmak”.

KT 2 *lākin ol kimse ki küfr-ile yüregi giñ ola.* 16/106

Küfr: İnkār.

KT 2 *Dāyim alunūz anda, bu gün küfrünüz sebebi-y-ile.* 36/64

Küfri gizle-: İnkārı gizlemek.

KT 1 *Bayık munāfıklar aldarlar Tañrı 'yı ya 'nī ĩmānı eşkere eylerler, küfri gizlerler.* 4/142

Munāfık erenler/erler: Münafık erkekler.

KT 1 *Munāfık erenler dakı munāfıka avratlar, bir niceleri bir niceden-dür ya 'nī dükeli biribiri-y-iledür.* 9/67

KT 2 *Münāfık erler dağı munāfıka 'avratlar biri birine dostlardur.* 9/67

Munāfıka/Munāfık avratlar: Münafık kadınlar.

KT 1 *Munāfık erenler dakı munāfıka avratlar, bir niceleri bir niceden-dür ya 'nī dükeli biribiri-y-iledür.* 9/67

KT 2 *Münāfık erler dağı munāfıka 'avratlar biri birine dostlardur.* 9/67

Munāfıklar aybı: Münafıklar ayıbı.

KT 1 *Dakı kaçan kim indürinildi bir sūra ya 'nī kim ol sūrada munāfıklar aybı var.* 9/127

Münāfıklar: Münafıklar.

KT 1 *Bayık munāfıklar, anlardur fāsıklar.* 9/67

KT 2 *Taḥķīķ münāfıklar fāsıklardur.* 9/67

Münāfıķlıķ: Münafıklık.

KT 1 *Pes, eyledi akıbatın anların munāfıklık, gönülleri içinde.* 9/77

KT 2 *Anuñ 'aķabince münāfıķlıķ geldi yüreklerine.* 9/77

Mürted olmag: Mürted olmak.

KT 1 *Dakı depelemen nefsi, ol kim harām eyledi Tañrı, illā hakk-ıla ya 'nī mürted olmag -ıla, yā evlendüğinden sonra zınā eylemeg-ile, yā kimse depelemeg-ile.* 17/33

Müşrik 'avrat: Müşrik avrat.

KT 2 *Zinā iden er evlenmez, illā zinā idici 'avratı, yā müşrik 'avratı. 24/3*

Müşrik erler: Müşrik erkekler.

KT 2 *Dağı 'azāb itmeg-içün münāfik erlere ve münāfik 'avratlara, dağı müşrik erlere ve müşrik 'avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta 'ālā hakkında yaman gümānları. 48/6*

Müşrik kâfirler: Müşrik kâfirler.

KT 2 *Bu bîzârlıkdur Tañrı Ta 'ālādan, dağı resûlinden. Ol kişiler ki 'ahd eyledüñüz müşrik kâfirlerden, Allāh bîzârdur alardan. 9/1*

Müşrik ol-: Müşrik olmak.

KT 1 *Dakı bulasan anları ādemīlarun harısırağı, dirlik üzere; dakı anlardan kim müşrik oldular. 2/96*

Müşrike/müşrik avratlar: Müşrik kadınlar.

KT 1 *Dakı azab eyleye munafıklara dakı munafika avratlara, dakı; müşriklere dakı müşrike avratlara; gümen eyleyiciler Tañrı 'ya, 48/6*

KT 2 *Dağı 'azāb itmeg-içün münāfik erlere ve münāfik 'avratlara, dağı müşrik erlere ve müşrik 'avratlara ki gümān iderler Tañrı Ta 'ālā hakkında yaman gümānları. 48/6*

Müşrikler: Müşrikler, şirk koşanlar.

KT 1 *Tā galib eyleye anı din üzere dükelcügi, eger duşhar; gördiler-ise dağı müşrikler. 9/33*

KT 2 *Ġālib eylemeg-içün anı barça dīnler üstine. Eger güç görseler dağı müşrikler. 9/33*

Nefslerine zulm it-: Nefislerine zulmetmek.

KT 2 *Ol kâfirler ki cānların kabz ider feriştehler anlar nefislerine zulm id[er]ken. 16/28*

Ortak eyle-: (Allah'a) ortak eylemek, şirk.

KT 1 *Bayık güç yitmegi anun, anlarun üzere kim boyun virürler ana; dakı anlarun üzere kim, anlar ana ortak eylerler. 16/100*

Ortak eyleyicilerden olma-: (Allah'a) ortak eyleyiciler olmamak "müşrik olmamak".

KT 1 *Dönicilerken andın yana. Dakı korkun andan; dakı tururun namazı; dakı olman ortak eyleyicilerden.* 30/31

Şanemler: Putlar.

KT 2 *Görmez misin ol kişileri ki naşīb virildi anlara kitābdan? İnanurlar şanemlere, şeytānlara.* 4/51

Şanemlere ve şeytāna 'ibādet idenler: Putlara ve şeytana ibadet edenler.

KT 2 *Tañrı la 'net eyledi aña, daħı hışm eyledi üstine, daħı kıldı anlardan maymūnlar ve toñuzlar, daħı şanemlere ve şeytāna 'ibādet idenlere.* 5/60

Şeytan kulları: Şeytan kulları.

KT 1 *Ol kim la 'nat eyledi Tañrı ana; dakı kakadı anun üzere; dakı kıldı anlardan bûzineler ya 'nī yigitleri, dakı toñuzlar ya 'nī kocaları, dakı şeytan kulları.* 5/60

Şeytan yolında çalış- / Şeytān yolunda savaş it-: Şeytan yolunda savaşmak.

KT 1 *Dakı anlar kim kāfir oldılar, çalışurlar şeytan yolında.* 4/76

KT 2 *Kāfir olanlar savaş iderler şeytān yolunda.* 4/76

Şeytānı dost dut-/ Şeytānı dost idin-: Şeytānı dost tutmak/edinmek.

KT 1 *Dakı her kim duta şeytānı dost, Tañrı 'dan ayruk; bayık zıyanlu oldu, zıyanlu olmak bellü.* 4/119

KT 2 *Daħı kim ki şeytānı dost idine Tañrı Ta 'ālādan özge, ulu ziyān eylemek dünyāyı ve āhireti.* 4/119

Şirk eyle-: (Allah'a) şirk eylemek.

KT 1 *Dakı bayık vahy olındı sana, dakı eger şirk eyleyesin, bātıl ola amelün, dakı olasın zıyanlulardan.* 39/65

Şirk eylemek: (Allah'a) şirk eylemek.

KT 1 *İy oğlancuğum! Ortak eyleme Tañrı 'ya; bayık şirk eylemek zulumdur ulu.* 31/13

Şirk eyleyen er: Şirk eyleyen erkek.

KT 1 *Zinā eyleyici er, çiftlenmesün illā zinā eyleyici avrat, yā şirk getüren avrat; dakı zinā eyleyen avrat, çiftlenmesün illā zinā eyleyen er, yā şirk eyleyen er.* 24/3

Şirk getir-: (Allah'a) ortak koşmak.

KT 2 *Tahkik vahy oldı saña, senden burun geçen nebîlere dağı ki eger **şirk getir-señ** 'amelüñ bātül olur. Dağı ziyānlulardan olursın. 39/65*

Şirk getüren avrat: (Allah'a) ortak koşan avrat.

KT 1 *Zinā eyleyici er, çiftlenmesün illā zinā eyleyici avrat, yā **şirk getüren avrat**; dakı zinā eyleyen avrat, çiftlenmesün illā zinā eyleyen er, yā **şirk eyleyen er**. 24/3*

Şirk: Şirk "Allah'a ortak koşmak".

KT 2 *İy oğlum, didi. Tañrıya **şirk** getürme. Tahkik **şirk** ulu zülmüdür, didi. 31/13*

Ta'atdan çıkıcılar: (Allah'a) itaatten çıkanlar.

KT 1 *Dakı bayık indürdük sana ayetler, bellüler; dakı kâfir olmaya ana, illā **ta'atdan çıkıcılar**. 2/99*

Tañrı /Tañrı Ta'alānuñ āyetlerine kâfir ol-:Tanrı ayetlerine kâfir olmak.

KT 1 *Şol andan ötürüdür kim, bayık anlar **oldılar kâfir olurlar Tañrı āyetlerine**. 2/61*

KT 2 *Ol anuñ-çun oldı ki **kâfir olurlardı Tañrı Ta'alānuñ āyetlerine**. 2/61*

Tañrı nişanlarına kâfir ol-: Allah'ın nişanlarına (ayetlerine) kâfir olmak.

KT 1 ***Kâfir oldılar Tañrı nişanlarına**; pes duttı anları Tañrı, yazuklar-y-ıla. 8/52*

Tañrı Ta'alā liķāsını yalanla-: Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlamak.

KT 2 *Tahkik ziyān eyledi ol kişiler **yalanladılar Tañrı Ta'alā liķāsını**. 6/31*

Tañrı Ta'alā yolundan azdur-: Allah yolundan azdırmak, döndürmek.

KT 2 *Tahkik ol kişiler ki **kâfir olurlar ve halkı yıgarlar ve azdururlar Tañrı Ta'alā yolundan**. 22/25*

Tañrı Ta'alādan özge şefā'atciler idin-: Tanrı'dan başka şefaatçiler edinmek.

KT 2 *Yā anlar **idindiler mi Tañrı Ta'alādan özge şefā'atciler?** 39/43*

Tañrı Ta'alādan özgelere 'ibādet it-: Tanrı'dan başkalarına ibadet etmek.

KT 2 *İbrāhīm eyitdi: 'İbādet mi idersiz Tañrı Ta'alādan özgelere. 21/66*

Tañrı Ta'alāya şirk getir-: Tanrı'ya şirk getirmek.

KT 2 *Taparsız Yehūdileri gāyetde harişler, barça kişilerdür dirlik üstine, anlar-dandağı ki **şirk getürdiler Tañrı Ta'alāya**. 2/96*

Taňrı yolundan haqqı men‘ it-: Tanrı yolundan hakkı men etmek. ”Allah yoluna engel olmak”.

KT 2 *Ol kişiler ki kâfir oldılar. Dağı men‘ itdiler haqqı Taňrı yolundan.* 47/1

Taňrı yolundan yıđ-: Tanrı yolundan döndürmek.

KT 1 *Anlar kim kâfir oldılar, daki yığdılar Taňrı yolundan; azdurdı amellerini anlarun.* 47/1

Taňrı oğlı / Taňrınıñ oğlı: Tanrı ođlu “Yahudilerin Üzeyir peygambere, Hristiyanların ise Hz. İsa‘ya olan yakıştırmaları”.

KT 1 *Daki eyitti cuhudlar: Uzeyr Taňrı ođlıdur. Daki eyitti nasrânılar İsa Taňrı ođlıdur.* 9/30

KT 2 *Eyitdi Yehūdiler: ‘Üzeyr Allāhuñ ođlıdur didiler. Dađı eyitdi Naşrâniler: ‘İsa Taňrınıñ ođlıdur didiler.* 9/30

Taňrı‘dan ayruđa/özgeye tap-: Tanrı‘dan başkasına tapmak.

KT 1 *Daki sögmen anlara kim taparlar Taňrı‘dan ayruđa.* 6/108

KT 2 *Sögmeñüz ol kişileri taparlar Taňrıdan özgeye, pes anlar sögerler Taňrı Ta‘ālāya zulm-ıla ‘ilmsüz.* 6/108

Taňrı‘dan ayruk arka viriciler dut-: Tanrı‘dan başka arka vericiler (dostlar) tutmak.
29/41

KT 1 *Beñdeşi anlarun kim duttular Taňrı‘dan ayruk arka viriciler, beñdeşi gi-bidür örümcüğün, duttı ev.* 29/41

Taňrı‘dan ayruk beñdeşler dut-: Tanrı‘dan başka benzerler tutmak.

KT 1 *Daki bir nice ādemīlar oldur kim dutar Taňrı‘dan ayruk beñdeşler, ya ‘nī butlar.* 2/165

Taňrı‘dan ayruk şafa‘atçılar dut-: Tanrı‘dan başka şafaatçiler tutmak.

KT 1 *Ay, duttular mı Taňrı‘dan ayruk şafa‘atçılar?* 39/43

Taňrı‘dan ayruk taňrılar dut-: Tanrı‘dan başka Tanrılar (ilahlar) edinmek.

KT 1 *Ay, tuttular mı Taňrı‘dan ayruk taňrılar? Eyit: Getürün huccatunuzu.* 21/24

Taňrı‘dan özge ma‘būdlar idin-: Tanrı‘dan başka mabutlar (ilahlar) edinmek.

KT 2 *Ve Taňrıdan özge ma‘būdlar mı idindiler?* 21/24

Taňrı'nun kızları: Taňrı'nın kızları “müşrik Arapların inancına göre melekler”.

KT 1 *Dakı kıldılar anun için, kullarından bir nice ya 'nī firişteler, Taňrı'nun kızlarıdır, didiler. 43/19*

Taňrı'nun ortağı var diyen avratlar: Taňrı'nın ortağı var diyen kadınlar.

KT 1 *Dakı çiftlenmen, Taňrı'nun ortağı var diyen avratları, tā iman getüreler. 2/221*

Taňrı'nun ortağı var diyen erenler: Taňrı'nın ortağı var diyen erkekler.

KT 1 *Dakı çiftlendürmen ya 'nī mu'mine avratları, Taňrı'nun ortağı var diyen erenlere, tā iman getüreler. 2/221*

Taňrı'ya beñdeşler eyle-: Tanrı'ya benzerler eylemek “eş koşmak”.

KT 1 *Dakı eyledi Taňrı'ya bendeşler, tā azdura yolından. 39/8*

Taňrı'ya beñezler/beñzerler kıl-: Tanrı'ya benzerler kılmak.

KT 1 *Dakı kıldılar Taňrı'ya beñezler, tā azduralar yolından. 14/30*

KT 2 *Dağı kıldılar Taňrıya beñzerler tā azalar yolından. 14/30*

Taňrı'ya halk benzet-: (Ar. benzet-) Tanrı'ya yaratılmışlara benzetmek “yaratılmışları Allah' eş koşmak”

KT 1 *Dakı inanmaz eyregi anlarun, Taňrı'ya ya 'nī anlar kim Taňrı'ya halk benzedürler, illā anlar ortak eyleyicilerken. 12/106*

Taňrı'ya iki dimek: Tanrı'ya iki demek.

KT 1 *Dakı fitne ya 'nī Taňrı'ya iki dimek, katırakdur depelemekden. 2/191*

Taňrı'ya iki diyenlerden olma-: Tanrı'ya iki diyenlerden (ortak koşanlardan) olmamak.

KT 1 *Eyit: Ben buyrıldum kim, olam ilki kimse kim müsülmen oldı; daki olmagil sen, dakı olmagil sen, Taňrı'ya iki diyenlerden. 6/14*

Taňrı'ya kāfir ol-: Tanrı'ya kafir olmak.

KT 2 *Dağı kim kāfir olsa Taňrıya, pes mürtekib oldı ulu yazuğına. 4/48*

Taňrı'ya ortak eyle-: Tanrı'ya ortak eylemek “şirk”.

KT 1 *İy oğlancuğum! Ortak eyleme Taňrı'ya; bayık şirk eylemek zulumdur ulu. 31/13*

Taňrı'ya ortak eyleyiciler: Tanrı'ya ortak eyleyiciler.

KT 1 *Dakı yüz döndür, Taňrı'ya ortak eyleyicilerden. 15/94*

Taňrı'ya ortaklar kıl-: Allah'a ortak kořmak, řirk.

KT 1 *Dakı kıldılar Taňrı'ya ortaklar, şeytanları ya 'nĩ şeytanlar butlar içine girür-idi...6/100*

Taňrı'ya/Allāh'a řirk getir-: Tanrı'ya/Alah'a ortak kořmak.

KT 2 *İy ođlum, didi. Taňrıya řirk getirme. Taħķĩķ řirk ulu zulmdür, didi. 31/13*

KT 2 *Anuñ güci yitmez illā özini sevenlere, dağı ol kişilere kim Allāha şirk getirürler. 16/100*

Taňrı'ya/Taňrı Ta'alāya, dađı yalavacına/resüline/ peyğamberlerine kāfir ol-: Tanrı'ya ve peyğamberine kāfir olmak.

KT 1 *Dakı yiğmadı anları kim biyerlenile, anlardan nafakaları, illā bayık anlar kāfir oldılar Taňrı'ya dakı yalavacına. 9/54*

KT 2 *Dağı men ' olmadı nafakaları kabül olmağı özlerinden, illā kāfir oldukları sebebi-y-ile Taňrı Ta'alāya, dağı resüline. 9/54*

KT 2 *Taħķĩķ ol kiřiler ki kāfir oldılar Taňrıya, peyğamberlerine dađı, isterler ayırmađa Taňrı-y-la peyğamberler arasında. 4/150*

Taňrı'yı alda- /Bārĩ Ta'alāyı aldad-: Tanrı'yı /kusursuz yaratan Allah'ı/aldatmak.

KT 1 *Aldarlar Taňrı'yı, dakı anlar kim inandılar ya 'nĩ, ĩman getirirler, küfri gönüllerinde gizlerler. 2/9*

KT 2 *Qalblerinde olan küfri setr ile güyā Bārĩ Ta'alāyı aldadırlar. 2/9*

Taňrı'yı anmakdan dakı namazdan yiğ-: Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak.

KT 1 *Bayık diler şeytan kim, bırağa aranızda duşmanlık dakı sevmemeklik, süci-de dakı kımarada; dakı yiğā sizi Taňrı'yı anmakdan, dakı namazdan. 5/91*

Taňrı'yı görmeđi yalan dut-: Tanrı'yı görmeyi yalan tutmak.

KT 1 *Bayık zıyanlı oldu anlar kim yalan duttılar Taňrı'yı görmeği. 6/31*

Toğruyu yalan dut-: Doğruyu (Kur'an'ı) yalan tutmak.

KT 1 *Pes kim zālımırakdur andan kim yalan söyledi Taňrı üzere, dakı yalan duttu toğruyu ya 'nĩ Kur'an'ı; ol vakt kim geldi ana. 39/32*

Üçün üçüncisi: Üçün üçüncüsü "Hıristiyanlıktaki teslis inancı".

KT 1 *Bayık kāfir oldu anlar kim eyittiler: Bayık Taňrı üçün üçüncisidür. 5/73*

KT 2 *Taħķĩķ kāfir oldu ol kiřiler kim eyitdiler: Taňrı üçüñ üçüncisidür didiler. 5/73*

Yalan bağlayıcılar: Yalan bağlayıcılar “İftiracılar”.

KT 1 *Dakı andayuk cezā virevüz yalan bağlayıcılara.* 7/152

Yalan dutıcılar /Yalancılar: Yalan tutucular/yalancılar. “inkarcılar, hakikati yalanlayanlar”.

KT 1 *Pes katı azabdur ol gün, yalan dutıcılara.* 52/11

KT 2 *Vāy ol günde yalancılar hāline.* 52/11

Yalan söyleyenler: Yalan söyleyenler“İftiracılar”.

KT 2 *Anuñ gibi cezā virür-biz yalan söyleyenlere.* 7/152

Yaman azgın kişi: Kötü azgın kişi.

KT 2 *Tahķiķ sen yaman azgın kişisin, didi.* 28/18

Yazuķlar idici kāfir: Günahlar edici kāfir.

KT 2 *Daķı Tañrı Ta ‘ālā sevmez her yazuķlar idici kāfiri.* 2/276

Yazuķlu kāfir olıcı: Günahkār kāfir olucu.

KT 1 *Dakı Tañrı sevmez her ki kāfir olucudur ya ‘nī ribāyı halal dutan, yazuklu.* 2/276

Yoldan eğiliciler: (Doğru) yoldan sapanlar.

KT 1 *Dakı bayık anlar kim iman getirmezler ahırata, yoldan eğilicilerdür.* 23/74

Zālımrak: Daha zalim.

KT 1 *Pes kimdür zālımrak andan kim yalan bağladı Tañrı üzere, yalan; ya yalan duttı āyetlerini. Bayık ol, kurtulmaz yazuklular.* 10/17

KT 2 *Kim zālımraķdur ol kişiden ki Tañrı Ta ‘ālā haķķına yalan söyledi yā yalanladı.Tahķiķ iflāh olmaz yaman kişiler.* 10/17

Zālimler: Zālimler.

KT 1 *Dakı kāfırlar anlardır, zālimler.* 2/254

KT 2 *Kāfirler zālimlerdür, tamuda ebedī qalurlar.* 2/254

Ziyan eyle-: Ziyan etmek.

KT 1 *Dakı her kim yiyni ola terāzuları, şunlar anlardır kim ziyan eylediler gen-düzilerine; anun-ıçun kim oldılar-ıdı āyetlerümüze zulm eyler.* 7/9

KT 2 *Daķı her kim[üñ] kim yiyni olsa dartısı, pes anlardır kim ziyan eylediler kendülerini, anuñ-çun kim bizüm āyetlerimizle zulm iderlerdi,ya ‘nī inanmazlardı.*

Zıyanlular: Zıyanlılar.

KT 1 *Dakı her kim isteye İslām'dan ayruk din, hergiz kabul olinmaya andan; dakı ol ahıratda zıyanlulardandur.* 3/85

KT 2 *Dağı kim ki istese İslām dīninden özge dīni dīn idinmege, özinden kabūl olmaz. Dağı āhıretde ol ziyānlulardandur.* 3/85

Zıyanluraklar: Çok zıyanlılar.

KT 1 *Lābud yā hakkaa, bayık anlar, āhıratda, anlar zıyanluraklardur.* 11/22

Ziyān idenler: Zıyan edenler.

KT 2 *Anlardur dūnyā ve āhıret hayrın ziyān idenler.* 8/37

II.2.2.2. Kitaplara İman

'Azīm kitābuñ āyetleri: Büyük kitabın (Kur'an) āyetleri.

KT 2 *Bu sūre āyetlerindendir 'azīm kitābuñ.* 26/2

Açılmış biti: Açılmış kitap (sayfalar).

KT 1 *Belki, diler her gişi anlardan kim, virinile bitiler açılmış.* 74/52

Açılmış şuhıflar: Açılmış sayfalar.

KT 2 *Bel ki diler her kişi anlardan, açılmış şuhıflar virile.* 74/52

Ağır söz: Ağır (sorumluluk yükleyen) söz, "vahiy, Kur'an-ı Kerim".

KT 1 *Bayık biz, tiz bırağavuz üzerüne, söz ağır.* 73/5

'Arabça/'Arab dili: Arapça "Kur'an'ın dili".

KT 1 *Dakı uşbu ya 'nī Kur'an, Arabçadur bellü.* 16/103

KT 2 *Dağı bu Kur'ān 'Arab dili üstinedür.* 16/103

Aydın eyleyici kitap: Aydınlatıcı kitap "İlahi kitaplar".

KT 1 *Getürdiler huccatlar dakı kitablar, dakı kitabı aydın eyleyici.* 3/184

Āyet: Ayet.

KT 2 *Dağı bir āyet gelse anlara Tañrı Ta 'ālānuñ āyetlerinden ol āyetlerden yüz kaytarurlardı.* 6/4

Bellü Kurayş dili: Belli (apaçık) Kureyş dili (Kur'an'ın dili).

KT 1 *İndürdi anı Cebreyil inam, gönlüne. ta olasın korkıdııcılardan, Kurayş dili-y-ile bellü.* 26/193-195.

Beñdeşler: Benzerler, birbirine benzeyenler “birden çok anlama gelebilen, müteşâbih âyetler”.

KT 1 *Dakı ayruklar, **bendeşlerdür** ya ‘nî harflar kim bir nice sûralarun ilkiündür. 3/7*

Berk olunmuşlar: Berk olunmuşlar, “manası açık, kesin olan âyetler; muhkem âyetler”.

KT 1 *Bir nicesi âyetlerdür, **berk olunmuşlar** ya ‘ni üç âyet kim «En ‘am» ‘ahırındadır, evveli anlar Kitabun aslıdur. 3/7*

Beyân idici ‘Arab dili: Apaçık Arap dili (Kur’an’ın dili).

KT 2 *İndürdi anı Cebrâ’îl, senüñ göñlüñ üstine, hattâ kim peygamberlerden olasın. **Beyân idici ‘Arab dilince.** 26/193-195*

Girçek: Gerçek “Kur’ân-ı Kerîm”.

KT 2 *Dağı ol kimse ki **girçeg**-ile geldi. Dağı **girçege** inandı. Anlardur müttakîler. 39/33*

Girçek dutıcı: Gerçek tutucu, doğrulayıcı (Kur’an).

KT 1 *Ol hak iken **girçek dutıcı**-y-iken anı kim anlarun-ıladur. 2/91*

KT 2 *Ol **Qur’ân** hağdur, **girçek dutıcıdur** özleri bile olan kitâbı. 2/91*

Girçekleyici: Doğrulayıcı (Kur’an).

KT 2 *Dağı uşbu **Qur’ânı** indürdük; mübârekdür, **girçekleyicidür**, ileyince gelen kitâbları. 2/97*

Hikmet issi: Hikmet sahibi (Kur’an).

KT 1 *Dakı bayık ol ya ‘nî Kur’an, ... bizüm katumuzda yücedür, **hikmet issidür.** 43/4*

Hikmet: Hikmet.

KT 1 *Dakı Tañrı indürdi üzerüne Kitab’ı ya ‘nî Kur’an’ı, dakı **hikmeti** ya ‘nî vayh-ıla hükm eylemeği. 4/113*

KT 2 *Dağı indürdi Tañrı Ta’âlâ senüñ üstüne **Qur’ânı**, **hikmeti.** 4/113*

Hikmetlü Qur’ânun âyetleri: Hikmetli Kur’an âyetleri.

KT 2 *Bu sûre âyetlerindendir **hikmetlü Qur’ânun.** 10/1*

Hükmi çok: Hükümü çok (Kur'an).

KT 2 *Dağı ol levh-i mahfuzda yazılmışdır. Bizüm katumuzda yücedür, hükmi çokdur.* 43/4

İlgeri kitablar: İleriki kitaplar “Kur'an'dan önce indirilen kutsal kitaplar”.

KT 1 *Daki uşbu kitabdur, girçek dutıcı ya 'nî ilgeri kitablari, arabca dil-iken; ta korkıda anları kim zulm eylediler.* 46/12

İncil: İncil.

KT 1 *Daki indürdi Tevrit'i daki İncil'i.* 3/3

KT 2 *Dağı indürdi Tevrati, İncil'i dağı.* 3/3

İndür-: İndirmek “Kutsal kitapların nazil olması”.

KT 1 *Daki uşbu kitabdur, indürdük anı; mübarekdür; girçek dutıcıdur.* 6/92

KT 2 *Dağı uşbu Kur'anı indürdük; mübarekdür, girçekleyicidür, ileyince gelen kitablari.* 6/92

Kitab âyetleri: Kitap (Kur'an) âyetleri.

KT 1 *Şol ya 'nî uşbu sûra, Kitab âyetleridür.* 13/1

KT 2 *Ene'llahu'r-rahmân. Şol kitâb 'âyetleridür.* 13/1

Kitab'un bellü eyleyici âyetleri: Kur'an'ın belli eyleyici âyetleri.

KT 1 *Şol âyetleridür Kitab'un bellü eyleyici.* 26/2

Korkudıcı: Uyarıcı (Kur'an).

KT 1 *Daki hak için indürdük anı, daki hakk-ıla indi ya 'nî Kur'an, ya 'nî anın içindegi hakdur. Daki viribimedük seni, illa muştlayıcı daki korkudıcı.* 17/105

KT 2 *Dağı biz Kur'anı indürdük hakk-ıla. Ol hakk-ıla indi. Dağı biz seni göndermedük, illâ muştlayıcı mu'tilere, dağı korkudıcı 'âşilere.* 17/105

Kur'an öğütleri: Kuran öğütleri.

KT 1 *Daki yüz döndürmen andan, ol halda kim sizi işidürsüz ya 'nî Kur'an öğütlerini.* 8/20

Muhkem kuvvetlü söz: Sağlam kuvvetli söz “vahiy, Kur'an-ı Kerim”.

KT 2 *Biz indürecegüz senün üstüne muhkem kuvvetlü söz.* 73/5

Muhkem/hikmetlü Kur'an âyetleri: Muhkem/hikmetli Kur'an'ın âyetleri.

KT 1 *Şol Kitab ya 'nî Kur'an âyetleridür, muhkem -yâ hikmetlü .* 10/1

Mūsā kitābı: Musa kitabı “Tevrat”.

KT 1 *Dakı andan ilerüdür **Mūsā kitābı**, uyılınası nesene iken dakı rahmat.* 46/12

KT 2 *Bu kitābdan burun **Mūsā kitābı** imāmdur ve rahmetdür.* 46/12

Mūsā şahîfeleri: Musāya gelen vahiyler.

KT 2 *Yā haber geldi mi özine **Mūsā şahîfelerinde** olan nesneden.* 53/36

Muştilayıcı: Müjdeleyici (Kur’an).

KT 1 ***Muştilayıcı** dakı korkıdıcı. Pes yüz döndürdi eyregi anlarun, pes anlar işitmezler.* 41/4

KT 2 ***Beşāret idicidür**, dahı korkıdıcıdur. Pes anlar çoğı i’rāz iderler. Anlar işitmezler.* 41/4

Müteşābih ayetler: Müteşābih āyetler.

KT 2 *Ol kişiler ki yüreklerinde şek vardur, uyarlar **müteşābih ayetlere**.* 3/7

Nişan: Nişan “āyet”.

KT 1 *Bayık şunun içinde **nişanlardur**, bir kavma kim endişe eylerler.* 13/3

KT 2 *Bayık şunuñ içinde **nişānlardur** bir kavme ki endişe eylerler.* 13/3

Nur verici kitāb/ Nurlu kitāblar: Nur verici kitaplar “Kutsal kitaplar (Zebur, Tevrat, Kur’ān)”.

KT 1 *Geldi anlara yalavaçlar, huccatlar ile, dakı kitāblar ile ya ‘nī suhuf, dakı **nur virici kitāb**-ıla ya ‘nī Tevrit dakı İncil dakı Kur’an.* 35/25

KT 2 *Geldi-y-idi anlara nebīleri mu‘cizātlar-ıla ve şuhūflar-ıla ve **nurlu kitāblar**-ıla.* 35/25

Şaklayıcı kitab: Saklayıcı kitap.

KT 1 *Dakı biziim katumuzda **kitabdur saklayıcı** ya ‘nī Lavha ‘l-mahfûz.* 50/4

KT 2 *Biz bildük yir eksiltgeni anlaruñ tenlerinden. Dahı katumuzda her nesneyi **şaklayıcı kitāb** vardur.* 50/4

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā nûrı: Tañrı nuru “Kur’an”.

KT 1 *Dilerler kim söyündireler **Tañrı nûrını**; ya ‘nī Kur’ ān’ı, ağızları-y-ıla.* 9/32

KT 2 *Söyündürmek isterler **Tañrı Ta‘ālā nûrını** ki Muhammed risāletidür ağızları bile.* 9/32

Tevrāt/Tevrīt: Tevrat.

KT 1 *Dakı indürdi **Tevrīt**'i dakı İncil'i. 3/3*

KT 2 *Dahı indürdi **Tevrāt**'i, İncil'i dahı. 3/3*

Toğru: Doğru “Kur'an-ı Kerim”.

KT 1 *Dakı ol kim getürdi **toğruy**ı ya 'nī Kur'an'ı, dakı toğru duttı anı anlardur muttakılar. 39/33*

Vahyla hüküm eylemek: Vahiy ile hükmetmek.

KT 1 *Dakı Tañrı indürdi üzerüne Kitab'ı ya 'nī Kur'an'ı, dakı **hikmeti** ya 'nī **vayh-ıla hüküm eylemeği**. 4/113*

II.2.2.3. Ahirete İman

a. Ahiret-Dünya, Kıyamet, Amel

'Amelleri dartmağ: Amelleri tartmak.

KT 2 *'Amelleri **dartmağ** ol günde hağdur. Pes her kimüñ kim ağır olsa dartusı, pes anlardur dünyā ve āhiret hayrına yitişenler. 7/8*

Ağır gün: Ağır gün “Ahiret, kıyamet günü”.

KT 1 *Bayık şunlar severler iviciyi ya 'nī dünyeyi; dakı korlar ileylerinde, bir **gün ağır**. 76/27*

KT 2 *Tahkik bunlar dünyāyı severler ve koyarlar ardlarında bir **ağır günü**. 76/27*

Ağızlara mühür ur-: Ağızlara mühür vurmak.

KT 1 *Ol gün, **mühür uravuz ağızlarına anlarun**; dakı söyleye bize elleri anlarun. Dakı tanuklık vire ayakları anlarun, ana kim işlerlerdi. 36/65*

KT 2 *Bu gün **mühür urur anlaruñ ağızlarına**. Dahı söyleye bize elleri ve tanukluk vire ayakları anlar işlegen işleri. 36/65*

Āhırat işi: Ahiret işi.

KT 1 *Bilür anı kim ileylerindedür ya 'nī **āhırat işi**, dakı anı kim ardlarındadır ya 'nī dünye işi. 20/110*

Āhırat sarayı: Āhiret sarayı.

KT 1 *Dakı **āhırat sarayı** yiğrekdür. Dakı ne eyü oldı sakıncılar sarayı. 16/30*

Āhırat va'dası/va'desi: Āhiret zamanı.

KT 1 *Pes kaçan gele **āhırat va'dası**, getürevüz sizi, karışupiken. 17/104*

KT 2 *Pes kaçan gelse **āhıret va‘desi** ki kıyāmetdür, getirür-biz sizi biri biriñüzle karışmış. 17/104*

Āhıratı dile-: Ahireti dilemek.

KT 1 *Dakı her kim **dileye āhıratı**, dakı dürişe ana, dürişmegini. 17/19*

KT 2 *Dağı kim ki **āhıreti dilese** çalışsa yirince çalışmak, taqşirsüz özi mü‘miniken, pes anlaruñ sa‘yi kabül olunur. 17/19*

Āhıret evi: Āhıret evi.

KT 2 *Ve **āhıret evi** andan hayrludur. Ne yahşı evdür āhıret evi müttakiler-çün. 16/30*

Amelleri batıl ol-: Amelleri batıl olmak.

KT 1 *Şunlar anlardur kim **batıl oldu amelleri** anlarun, dünyede dakı āhıratda; dakı yokdur anlarun hiç arka viriciler. 3/22*

KT 2 *Anlar ol kişilerdür kim **bātıllı oldu ‘amelleri** dünyāda ve āhıretde, dağı yokdur anlara hiç kırtarıcılar ‘azābdan. 3/22*

Ayırmak günü: Ayırmak günü “hak ile batılın ayrılacağı gün”.

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür **ayırmak günü?** 77/14*

Azıklan-: Azıklanmak, “hac için maddi hazırlık yapmak veya hayırlı ameller işleyerek ahiret için hazırlık yapmak.”

KT 1 *Dakı azıklanun; bayık **azıklanun**; bayık azık yigreği, sakınmakdur. 2/197*

KT 2 *Dağı **azıklanuñuz** azıqlaruñ yigreği taqvādur. 2/197*

Bilinmiş vaktun günü: Bilinmiş vaktin günü “kıyamet günü”.

KT 1 *Eyitti: Bayık sen mühlet virinilmişlerdensin, **bilinmiş vaktun günine** degin. 15/37-38*

Bitiler /Bitigler: Kitaplar, defterler “amel defteri”.

KT 1 *Dakı kaçan **bitiler** açıla ya‘ni yazuk müzd bitişi. 81/10*

KT 2 *Ve kaçan ki **bitigler** açılsa. 81/10*

Buyruktan çıkıcılar bitisi: Buyruktan çıkanların defteri.

KT 1 *Bayık **buyruktan çıkıcılar bitisi**, yidi kat yir altındadır. 83/7*

Cezā günü: Ceza günü (yevmi'd-dîn).

KT 1 *Dakı olduĝ-ıdı, yalan dutar-ıduk **cezā günini**. 74/46*

KT 2 *Ve **cezā günini** yalanladuĝ. 74/46*

Cihānı dile-: Dünyayı dilemek.

KT 1 *Her kim ola, **diler bu cihānı**, ivdürevüz anun için anun içinde, anı kim dile-rüz; ana kim dilerüz. 17/18*

Çıkmak günü: Çıkma günü “İnsanların kabirlerden çıktığı mahşer günü”. 50/42

KT 1 *Ol gün kim işideler üni ya 'nī sonraĝı sūr ürmek, hakk-ıla ol, **çıkma gü-nidür**. 50/42*

Dartusı/Mizānı ağır ol-: Tartısı ağır olmak “Ahirette sevapları ağır (çok) gelmek”.

KT 2 *'Amelleri dartmaĝ ol günde haĝdur. Pes her kimüñ kim **ağır olsa dartusı**, pes anlardur dünyā ve āhiret hayrına yitişenler. 7/8*

KT 2 *Her kimüñ **mizānı ağır olsa**, pes anlar 'azābdan kurtulurlar. 23/102*

Diri koparılma gün: Diri kaldırılacağı gün “kıyamet günü”

KT 1 *Dakı selāmatlık benim üzerümedür, toĝduĝum gün dakı ölesim gün, dakı **koparılma gün, diri**. 19/33*

Diri kopası gün: Diri kaldırılacak gün “kıyamet günü”.

KT 1 *Selāmatlıkdur ana, toĝduĝı gün dakı ölesi gün, dakı **kopası gün, diri**. 19/15*

Diri olduğum gün: Diri olduğum gün “kıyamet günü”.

KT 2 *Selāmetlik benim üstüme, doĝduĝum günde, öldüğüm günde daĝı, ba 's olup **diri olduğum günde daĝı**. 19/33*

Dirmek günü: Derme, toplanma (mahşer) günü.

KT 1 *Ol gün kim dire sizi **dirmek günü** için, şol maĝbunlık günidür ya 'nī kâfırla-ra. 64/9*

KT 2 *Ol gün ki cem ' ide sizi Allāh **dirmek gününe**. Ol gün maĝbunluĝ günidür. 64/9*

Dögici: Dögücü, (kıyamet).

KT 1 ***Dögici** -yā kahr eyleyici- ya 'nī kıyamet, gönülleri, korku-y-ıla. Nedür **dögici** ? Dakı ne nese bildürdi sana, nedür **dögici**. 101/1, 2, 3*

Durak sarayı: Durak sarayı “ebedi kalınacak yer, ahiret”.

KT 1 *İy kavmum! Degül uşbu yakın dirlik illā gönenmek; dakı bayık sonrağı ol, durak sarayıdur.* 40/39

Dünyā dirliğin dile-: Dünya hayatı dişemek.

KT 2 *Kim ki dünyā dirliğin dilese virür-biz aña dünyāda her ne kim dilese.* 17/18

Dünyā dirliğinüñ metā‘ı: Dünya hayatının sermayesi, geçimi.

KT 2 *Pes degüldür metā‘ı dünyā dirliğinüñ āhiret yanında, illā az ve haķır nesne.* 9/38

Dünyā dirliğinüñ gönenmegi: Dünya hayatının sevinci.

KT 2 *İy ādemīler degüldür sizüñ fesāduñuz illā nefsüñüz üstine. Gönenmegi dünyā dirliğinüñ.* 10/23

Dünyā dirliği: Dünya hayatı. 57/20

KT 2 *Bilüñüz dünyā dirliği oyundur ve aldanmaķ ve bezenmekdür.* 57/20

Dünya müzdi/sevābı: Dünya ödülü/sevabı.

KT 1 *Pes viridi anlara Tañrı dünyē müzdini ya ‘nī nusrat dakı ganimat, dakı āhırat müzdiniñ görkini.* 3/148

KT 2 *Pes viridi Tañrı Ta ‘ālā anlara dünyā sevābını, daķı yaķsısını āhiret sevābınıñ. Tañrı Ta ‘ālā sever ihsān idicileri.* 3/148

Dünyā ni‘metleri: Dünya nimetleri.

KT 2 *Eyit yā Muħammed: Dünyā ni‘metleri azdur, āhiret yigrekdür Tañrıdan ķorķanlara.* 4/77

Dünyā: Dünya (kazancı).

KT 2 *Kim ki āhiret sevābın isterse arturur-biz anuñ sevābını ve kim ki naşībın dünyāda virürüz, aña istegen dünyāyı.* 42/20

Dünye ekini: Dünya ekini “dünya kazancı”

KT 1 *Her kim diler-ise ahırat ekinin, arturavuz anun için ekininde; dakı her kim diler ise dünyē ekinin, virevüz ana andan.* 42/20

Dünye menfa‘atı/gönenmegi: Dünya menfaati/sevinci.

KT 1 *Eyit: Dünye manfa‘atı -yā gönenmegi- azdur. Dakı āhırat yigrekdür ana kim sakındı.* 4/77

Dünye yanudı: Dünye yanıtı “dünya menfaati”.

KT 1 *Dakı her kim dileye **dünye yanudı** ya ‘nī dūnyede ıvaz dileye, virürüz ana andan. 3/145*

Eylük/yaşılılık eyle-: İyilik etmek. “salih amel işlemek.”

KT 2 *İllā ol kişiler ki tevbe itdiler, dağı ĩmān getürdiler ve **eylük eylediler**. Anlar cennete girerler, dağı anlara hīç zulm olmaz. 19/60*

KT 2 *Kim ki **yaşılılık eylese** irkekden ve dışıden ol mü ‘min-iken, pes anı dirildürüz dūnyāda yaşısı diri-y-le. 16/97*

Eyü amel: İyi (salih) amel.

KT 1 *Her kim diler-ise izzeti, Tañrı ‘nundur izzet dükeli. Andın yana ağıar, aru sözler; dakı **eyü amel** yüceldür anı. 35/10*

KT 2 *Kim ki ‘azīz olmağ dilese, pes Tañrı Ta ‘ālānuñdur ‘izzet barçası. Anuñ hazretine ağıar aru sözler ki tevħīd kelimesidür. **Eyü ‘amel** dağı yüceldür. 35/10*

Eyü işler işle-: İyi işler işlemek “Sālih amel işlemek”.

KT 1 *Dakı muştıla anlara kim ĩmān getürdiler, dakı **işlediler eyü işler**. 2/25*

KT 2 *Yā Muhammed muştıla anlara kim ĩmān getürürler. Dağı **işlediler eyü işleri**. 2/25*

Eyü işlüler bitisi: İyi işlilerin (iyilerin) defteri.

KT 1 *Bayık **eyü işlüler bitisi**, yidi kat gök üstindedür. 83/18*

Faşl günü: Fasıl (ayırma) günü “hak ile batılın ayrılacağı gün”.

KT 2 *Bu **faşl günidür**, sizi cem‘ eyledük, ilerüki ümmetleri dağı. 77/38*

Girü kop-: Geri kopmak (çıkmak) “kıyamette yeniden diriltilmek”.

KT 1 *Eyit: Evet ya ‘nī **girü kopasız**, siz horlar-iken. 37/18*

Girü koparılmak günü: Geri koparıлма (çıkarılma) günü “yeniden dirilme günü”.

KT 1 *Pes uşbudur, **girü koparılmak günü**; velīkin siz bilmez oldunuz idi. 30/56*

Girü koparınılasıları gün: Geri koparınılası (çıkarılısı) gün “yeniden diriltilecek gün”

KT 1 *Pes eger degül-misse, bayık ol namaz kılıcılardan; dölene-di karnında, **girü koparınılasıları güne** degin. 37/143-144*

Hakkı bātıldan ayırmağ günü: Hakkı batıldan ayırma günü.

KT 2 *Bu gün **hakkı bātıldan ayırmağ gündür.** Bu ol gündür ki siz anı yalanlar-
duñuz, diyeler.* 37/21

Hisab günü: Ahirette yargı günü.

KT 1 *İy Çalabumuz! İvdür bizüm için bitümüzi -yā ülüümüzi azabdan-, **hisab gü-
ninden** ilerü.* 38/16

KT 2 *Dağı eyitdiler: Yā Rabbenā1, tizlet bize naşībümüzi ‘azābdan **hisāb günin-
den** öñdin.* 38/16

Hüküm eylemek günü: Hükmetme günü, “ahirette görülecek olan hesap günü.”

KT 1 *Uşbu, **hüküm eylemek gündür,** ol kim, oldunuz idi anı yalan dutarsız.* 37/21

‘İllyındağı biti/‘İllyiñ: İllyiñ’deki defter “iyilerin amellerinin kaydedildiği defter”.

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür **İllyiñ?** ya ‘nī **İllyındağı biti.** Bitidür
yazılmış.* 83/19-20

KT 2 *Ne bildürdi saña ki ‘**İllyiñ** ne nesnedür? Yazılmış bitidür.* 83/19-20

İkinci dirildiği gün: İkinci dirildiği gün “kıyamet günü”.

KT 2 *Selāmetlik anuñ üstine toğduğı günde, öldüğü günde dağı, **ikinci dirildiği
günde** dağı.* 19/15

İlerü geçiciler/ gelici[ler]: İleri geçiciler/geliciler” amelde, erdemde, hayırda ahirette önde olanlar”.

KT 1 *Dakı **ilerü geçiciler** ya ‘nī ta‘atda, ilerü geçicilerdür.* 56/10

KT 2 *Dağı **ilerü gelici[ler]** ve tã‘atde. Anlardur muğarrebler ve hāşlar.* 56/10, 11

Kāfırlarun çirkin ameli: Kafirlerin çirkin ameli.

KT 1 *Dakı anlar götürürler yazuklarını arkaları üzere ya ‘nī kıyamatda **kāfırla-
run çirkin ameli,** çirkin surat-ıla gelesidür.* 6/31

Karār dutacağ yir: Karar tutacak yer “ebedi kalınacak yer, ahiret”.

KT 2 *İy benüm kavmüm, bu dünyā dirligi degüldür, illā bir aldanacağ nesne ve
āhiretdür **karār dutacağ yir.*** 40/39

Katı ulu gün: Katı ulu gün.

KT 2 *Kār‘ia ne gündür? Yürekler koparıcı gün, **katı ulu,** heybetlü gündür. Ol gün
ne gündür? **Katı ulu gündür.*** 101/1, 2, 3

ıgışmak güni: Bağırıp ağırışma günü “mahşer günü”.

KT 1 *Bayık ben korkarın sizn üzere, ıgışmak gninden.* 40/32

ıymat gni: Kıyamet günü.

KT 1 *Dakı degl hi ky, illa biz helak eyleyicilerüz anı, ıymat gninden iler ya azab eyleyicilerüz ana, azab katı. Oldı Ol Lavh'da yazılmış.* 17/58

KT 2 *Dağı hi bir şehr ve iklm yokdur ill biz anı arb ider-biz ıymat gninden burun. Y ‘azb ider-biz ehline, atı ‘azb eylemek. Ol levh-i mahfzda yazılmışdur.* 17/58

ıymet zelzelesi/deprenmesi: Kıyamet sarsıntısı.

KT 1 *İy demlar korkun Çalabunuzdan; bayık ıymat zezelesi ulu nesenedür.* 22/1

KT 2 *İy dem oğlanları, sizi yaradan Allhdan şakınuuz. Tahı ıymet deprenmesi ulu nesnedür.* 22/1

ıymet gninn/gni ‘azbı: Kıyamet gününün azabı.

KT 1 *Dakı anun gibi anun-ıla, ta satun alalar anun-ıla ya ‘n gendzilerini, ‘azbından ıymat gninn kabul olunmaya anlardan.* 5/36

KT 2 *Dağı olsa bile fid virseler ıymet gni ‘azbından ur tulmağ-ıun, abl olmaya anlardan.* 5/36

ıymet: Kıyamet.

KT 1 *Yakın oldu ıymet; dakı yarıldı ay.* 54/1

KT 2 *ıymet yakın oldu, ay iki pre oldu.* 54/1

Mağbunluk gni: Aldanma günü “kfırlar için mahşer gnn”.

KT 1 *Ol gün kim dire sizi dirmek gni in, şol mağbunluk günidür ya ‘n kfırlara.* 64/9

KT 2 *Ol gün ki cem‘ ide sizi Allh dirmek günine. Ol gün mağbnlu günidür.* 64/9

şağ eline bitigi viril-: (Amel) defteri şağ eline verilmek.

KT 2 *Pes her kimn ki bitigi virilse şağ eline, pes anlar oğurlar bitiglerini, dağı anlara hi zlm olmaz.* 17/71

Şağ eline nāmesi virinil-: Namesi (amel defteri) şağ eline verilmek.

KT 1 *Pes kim virinile nāmesi şağ eline, şunlar okıyalar nāmelerini; daki zulm olunmayalar, hurma çekürdeginün yivindegi çöpçe. 17/71*

Nefh-i şūr ol-: Sūr üfürülmek.

KT 2 *Ol gün ki nefh-i şūr olur, dahı sürer-biz cehenneme ol günde yaman kişileri yüzleri kararup. 20/102*

Oğlanlar şaçını ağart-: Oğlanların şaçını ağartmak “kıyamet gününün şiddetinin çocukların şaçlarını beyazlatması”..

KT 2 *Nice kırtarmak bilürsiz nefşlerüñüzi, eger siz kâfir olsañuz, bir gün ‘azābından ki oğlanlar şaçını ağardur heybetden? 73/17*

Oğlanları ak şaçlı kıl-: Oğlanları ak şaçlı kılmak “kıyamet gününün şiddetinin çocukların şaçlarını beyazlatması”.

KT 1 *Pes nite sakınasız, eger kâfir olursanız ya ‘nī kâfir kalur-ısanuz ol günden kim kıla oğlanları ak şaçlular. 73/17*

Ol gün vaqtı: O gün vakti “kıyamet günü”.

KT 2 *Ol gün vaqtına degin ki bilinmişdür. 15/38*

Şağ yan isleri/ eyeleri: Şağ yan sahipleri (amel defteri şağdan verilenler).

KT 1 *Pes isleri şağ yanun, ne nesedür şağ yan isleri ? 56/8*

KT 2 *Şağ yan eyeleri, şağ yan eyeleri kimdür? 56/8*

Şakınıcılar sarayı: Şakınıcılar sarayı “takva sahiplerinin yurdu”.

KT 1 *Daki āhırat sarayı yiğrekdür. Daki ne eyü oldı şakınıcılar sarayı. 16/30*

Şālih ‘amel işle-: Şālih amel işlemek.

KT 2 *Dahı ol kişiler kim ĩmān getürdiler, dahı şālih ‘amel işlediler. Anlar cennet ehlidür, anlar cennet içinde ebedī kalurlar. 2/82*

Siccındağı biti/Siccīn: Siccīn’deki defter.

KT 1 *Daki ne nese bildürdi sana, nedür “Siccīn” ? ya ‘nī Siccındağı biti. 83/8*

Şol yan isleri/ eyeleri: Şol yan sahipleri “amel defteri soldan verilenler”.

KT 1 *Daki sol yan isleri, ne nesedür sol yan isleri? 56/9*

KT 2 *Dahı şol yan eyeleri, şol yan eyeleri kimdür? 56/9*

Şoñrağı gün: Sonraki gün, “Āhiret günü”.

KT 1 *ĭman getirürler Tañrı'ya, daki sonrağı güne. Daki buyururlar eyü işi; daki yağarlar, yavuz işden; daki iverler hayrlar içinde. Daki şunlar salıhlardandır.*
3/114

Şoñrağı saray: Sonraki saray “Ahiret yurdu”.

KT 1 *Daki degül yakın dirlik, illā bātil daki oyun; daki bayık sonrağı saray, oldur dirlik; eger oldılar-ısa bilürler. 29/64*

Şonrağı sūr ürmek: Sonraki (ikinci) sur üfürmek.

KT 1 *Ol gün kim işideler üni ya 'nī sonrağı sūr ürmek, hakk-ıla şol çıkmak günidir. 50/42*

Şorın-/ Şorul-: Sorulmak “kıyamette sorguya çekilmek”.

KT 1 *Daki şorınalar kıyamet günü, andan kim oldılar yalan bağlarlar. 29/13*

KT 2 *Dağı şorulsalar gerek kıyāmet güninde ol nesneden ki iftirā eylediler bātil bile. 29/13*

Şūr içine üril-: Sūra üfelemek “Kıyamette Sūr borusunun çalınması, üflenmesi”.

KT 1 *Daki ürildi sur içine; ol, korkıtmak günidir. 50/20*

KT 2 *Dağı ürile şūr içine. Oldur kabrden hurūc-içün şūr üfürüldükde melekler nās işite bu sözi korkudulan günde. 50/20*

Şūr üril-: Sūr üflemek, çalmak “Kıyamette Sūr borusunun çalınması, üflenmesi”.

KT 1 *Ol gün kim ürile sur; daki koparavuz yazukluları ol gün çakır gözlüler.*
20/102

Tañrı zamānı: Tanrı zamanı “Allah’ın tayin ettiği vakit”.

KT 1 *Her kim oldı, ümid dutar Tañrı'yı görmege, bayık Tañrı zamānı ya 'nī kıyamet vakti gelicidir. 29/5*

Tañrınıñ eceli: Tanrı'nın eceli “Allah’ın tayin ettiği vakit”.

KT 2 *Kim dilese Tañrı Ta'ālānuñ liķāsın pes Tañrınıñ eceli gelecekdir. Dağı ol her nesneyi işidicidir, bilicidir. 29/5*

Terāzuları /dartılmışları ağır ol-: Terazileri ağır oşmak “ahirette sevapları ağır gelmek”.

KT 1 *Daki terāzu-y-ıla tartmak, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzuları -yā dartılmışları-, şunlardur kurtulıcılar. 7/8*

Terāzuları/Dartusu/Mīzānı yiyni/yeyni ol-: Terazileri/tartısı hafif gelmek “Ahirette sevapları hafif (az) gelmek”.

KT 1 *Dakı her kim yiyni ola terāzuları, şunlar anlardur kim ziyan eylediler gündüzilerine; anun-ıçun kim oldılar-ıdı āyetlerümüze zulm eyler. 7/9*

KT 2 *Dağı her kim[üñ] kim yiyni olsa dartusu, pes anlardur kim ziyan eylediler kendülerini anuñ-çun kim bizüm āyetlerimizle zulm iderlerdi, ya ‘nī inanmazlardı. 7/9*

KT 2 *Dağı kim[üñ] ki mīzānı yeyni olsa. 101/8*

Terāzuyla tartmak: Terazi ile tartmak “Ahirette insanların amellerinin ölçülüp değerlendirilmesi”.

KT 1 *Dakı terazu-y-ıla tartmak, ol gün, adldur; pes her kim ağır ola terāzulan - yā dartılmışları-, şunlardur kurtulucılar. 7/8*

Türbeden çıkmak günü: İnsanların kabirlerden çıktığı mahşer günü.

KT 2 *Ol gün ki işideler şayha haqq-ıla. Oldur türbeden çıkmak günü. 50/42*

Ulu gün: Büyük gün, kıyamet günü.

KT 1 *Ay, sanmaz mı şunlar, bayık anlar dirildilmişlerdür ulu gün için. 83/4-5*

KT 2 *Anlar taḥkīk bilmezler mi ki özleri ba’s olaçaklardur. Bir ulu güne. 83/4-5*

Ulu heybetlü gün: Ulu heybetli gün “sorgu günü”

KT 2 *Ne bildürdi saña yā Muhammed? Ol günü ne gündür? Ulu heybetlü gündür. 77/14*

Yahşı kişiler ‘ameli bitiği: İyi kişiler(in) ameli(nin) defteri.

KT 2 *Taḥkīk yahşı kişiler ‘ameli bitiği yidi kat gök üstindedür. 83/18*

Yakın dirlik gönenmeği: Dünya hayatı sevinci.

KT 1 *İy ādemīlar! Bayık zulmunuz nefslerünüz üzeredür, yakın dirlik gönenmeğidür. 10/23*

Yakın dirlik menfa‘atı: Dünya hayatı menfaati.

KT 1 *Degül yakın dirlik menfa‘atı, āhıratdan, illa az ya ‘nī dūnye dükeli, uçmağun. azacuğına göre azdur. 9/38*

Yakın dirlik: Dünya hayatı.

KT 1 *Bilün: Degül yakın dirlik, illā oyun dakı oyun ya ‘nī batıl dakı gurur. 57/20*

Yanud günü: Yanıt günü “kıyamet günü”.

KT 1 *Uşbu, rûzılardur yanud güninde.* 56/56

Yazılmış biti: Yazılmış defter “ameller kaydedilen defter”.

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür Illıyyın? ya ‘nī Illıyyındağı biti. Bitidür yazılmış.* 83/19-20

KT 2 *Ne bildürdi saña ki ‘illıyyın ne nesnedür? Yazılmış bitidür.* 83/19-20

Yazuğ müzd bitisi: Günah-sevap defteri “amel defteri”

KT 1 *Dakı kaçan bitiler açıla ya'ni yazuk müzd bitisi,* 81/10

Yürekler koparıcı gün: Yürekler koparıcı gün “kıyamet”.

KT 2 *Ķār'ia ne gündür? Yürekler koparıcı gün, Ķatı ulu, heybetlü gündür. Ol gün ne gündür? Ķatı ulu gündür.* 101/1, 2, 3

b. Araf

A'raf isleri/ehli: Araf sahipleri/ehli.

KT 1 *Dakı, kığırdı a'raf isleri erenlere ya 'nī tamu ehlerinden, bilürler anları, anların nişānı-y-ıla.* 7/48

KT 2 *Dahı çağıra a'rūf ehli erenler ki bilürler anları 'alāmetleri-y-le.* 7/48

A'raf kavmi: Araf kavmi.

KT 1 *Girmediler ana ya 'nī A'raf kavmi uçmaka, anlar tama' eylerler.* 7/46

c. Cennet ve Nimetleri

'Adn uçmakları/cenneti: Adn cennetleri.

KT 1 *Yanudı anların, Ķalabı'lan katında, 'Adn uçmaklarıdır; akar altından umaklar.* 98/8

KT 2 *Anlarıñ cezāları Tañrıları katında 'Adn uçmaqlarıdır ki aķar altından ırmaqlar.* 98/8

KT 2 *Ebedī Ķalurlar anda, dahı yahşı güzel köşkler bostānlar içinde 'Adn cennetinüñ.* 9/72

Ağaç: Ağaç “Hz. Adem ve Havva' ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç”.

KT 1 *Dakı iy Ādem ... dakı yakın gelmen uşbu ağaca, pes olasız zalımlardan.* 7/19

KT 2 *Biz: Yā Ādem didük daħı yaklaşmañuz uşbu ağaçta, pes olursız zālimlerden. 7/19*

Buğday/incir/üzüm ağacı: Buğday ağacı “Hz. Adem ve Havva’ ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç”.

KT 1 *Dakı yakın gelmen uşbu ağaca ya ‘nī buğday, yā incir, yā üzüm ağacı; pes olasız zalımlardan. 2/35*

KT 2 *Daħı yakın olmañuz, yimeñüz bu buğday ağacına. Eger yiseñüz zālimlerden olursız. 2/35*

Büyük gözlüler: Büyük gözlüler “huriler”.

KT 1 *Dakı katlarında, gözlerin yığıcılar büyük gözlüler ya ‘nī hūrılar. 37/48*

Dārü’s-selām cenneti: Esenlik yurdu olan cennet 6/127

KT 2 *Anlar-çun vardur dārü’s-selām cenneti Çalaplari katında. 6/127*

Dikeni arıdılmış sidr ağacı: Dikeni arındırılmış sidr ağacı ”cennet nimetlerinden”.

KT 1 *Dakı sağ yan isleri, nedür sağ yan isleri? Sidr ağacı içindedürler, dikeni arıdılmış; 56/27-28*

Dikensüz sidre ağacı: Dikensiz sidre ağacı “cennet nimetlerinden”.

KT 2 *Daħı eşhāb-ı yemīn ki bitigleri sağ ellerine virilür, eşhāb-ı yemīn kimdür? Dikensüz sidre ağacı gölgelerinde otururlar. 56/27-28*

Diñlenmek uçmağı/cennetleri: Dinlenmek cenneti, “Na‘im cenneti”.

KT 1 *Dakı eyle beni miras alıcılardan, diñlenmek uçmağını. 26/85*

KT 2 *Diñlenmek cennetlerinde ni‘metleri çok. 56/12*

Diñlenmek: Na‘im cenneti.

KT 1 *Bayık eyü işlüler, diñlenmek içindedür. 83/22*

Dönecek yir görklülüğü: Dönülecek yerin güzeli. “Cennet”.

KT 1 *Dakı bayık anundur, bizüm katumuzda, yakınlık dakı dönecek yir görklülüğü ya ‘nī uçmak. 38/25*

Duracak ev:Duracak ev “ cennet”.

KT 2 *Ol ki givürdi bizi duraçak eve fazlından. 35/35*

Durmaklık sarayı: Durulacak saray “cennet”.

KT 1 *Ol kim indürdi bizi, durmaklık sarayına, gendü fazlından. 35/35*

Ebedlik ağacı: Sonsuzluk ağacı “Hz. Adem ve Havva’ ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç”.

KT 1 İy Ādem! Kulağuzlayayın mı seni **ebedlik ağacına**, dakı pādīşahlığa kim eskimez, kesilmez? 20/120

Ebedlik uçmağı: Sonsuz cenneti.

KT 1 Eyit: Ay, şol mı yigrekdür ya ‘nī tamu, ya **ebedlik uçmağı**; ol kim va’da virinildi sakınıcılar? 25/15

Firdevs uçmakları: Firdevs cennetleri.

KT 1 Dakı işlediler eyü işler; oldı anların için **Firdevs uçmakları**.18/107-108

KT 2 Tahkīk ol kişiler kim ĩmān getürdiler, dahı ‘amel-i şālīh işlediler, anlara **Firdevs uçmaklarını** menzil kılduk. 18/107

Givürececek görklü yir: Girilecek güzel yer “cennet”.

KT 1 Eger sakınasız ulularından anun kim yiğlinursız andan; ‘afv eyleyevüz sizden yavuz işlerünüzi; dakı givirevüz sizi **givürececek yire görklü** ya ‘nī uçmaka. 4/31

Gözleri alur hūrīler: Gözleri alıcı huriler.

KT 2 Dahı evlendürdük anlara **gözleri alur hūrīler** ki. 44/54

Gözleri ulu hūrīler: Gözleri büyük huriler.

KT 2 Dahı **gözleri ulu hūrīler**, şadefde gizlenmiş incü gibi. 56/22-23

Hūr kızları: Huri kızları.

KT 2 Dahı yanlarında otura **hūr kızları** ki aralarında özgeye bakmazlar. 37/48

Hūrılar: Huriler.

KT 1 Dakı katlarında, gözlerin yiğicilar **büyük gözlüler** ya ‘nī hūrılar. 37/48

İncir yaprağı: İncir yaprağı “Hz. Ādem ile Havva’nın mahrem yerlerini örttüklerine inanılan yaprak”.

KT 1 Dakı turakdurdı ol iki, ulaşdururlar dikerler ol iki üzere, uçmak yaprağından ya ‘nī **incir yaprağı**. 7/22

Karası gey kara, akı gey ak büyük gözlüler: Karası çok kara, akı çok ak güzel, iri gözlüler.” huriler”

KT 1 Dakı **karası gey kara, akı gey ak büyük gözlüler** incü bendeşleri gibi gizlü...56/22-23

Me'vā uçmakları/cennetleri: Meva cennetleri.

KT 1 *Daki işlediler eyü işler; pes anlarındur Me'vā uçmakları.* 32/19

KT 2 *Anlara yaraqlanupdur Me'vā cennetleri 'amelleri sebebi-y-ile.* 32/19

Na'im uçmakları: Naim cennetleri.

KT 1 *Pes anlar kim iman getürdiler daki işlediler eyü işler, Na'im uçmaklarındadır.* 22/56

Ni'met uçmakları: Nimet cennetleri. 5/65

KT 1 *Daki givüre-dük anları ni'met uçmaklarına.* 5/65

Ni'metler: Nimetler “Na'im cenneti”.

KT 2 *Tahkik yahşı kişiler ni'metler içindedürler.* 83/22

Ni'metleri çok cennetler: Nimetlerle çok cennetler.

KT 2 *Pes ol kişiler ki iman getürdiler, 'amel-i şalih işlediler, ni'metleri çok cennetlere girerler.* 22/56

Ni'metleri çok taze uçmaqlar: Nimetleri çok taze cennetler. 5/65

KT 2 *Dağı givürürdük anları ni'metleri çok taze uçmaqlara.* 5/65

Ni'metli cennetler: Nimetli cennetler “Na'im cenneti”.

KT 2 *Dağı beni mirās idenlerden kıl ni'metli cennetleri.* 26/85

Rāhatlık cennetleri: Rahatlık cenneti, “Na'im cenneti”.

KT 2 *Ol kişiler ki iman getürdiler ve 'amel-i şalih işlediler, anlara yaraqlanupdur rāhatlık cennetleri.* 31/8

Selāmat sarayı: Selamet sarayı “cennet”. 6/127

KT 1 *Anlarındur selāmat sarayı ya'nī, uçmak, Çalabı'ları katında.* 6/127

Şon saray: Son saray “cennet”.

KT 1 *Selām olsun ya'nī eydürler, üzerünüze, andan ötürü kim sabr eylediünüz; pes ne eyüdür son saray! ya'nī uçmak.* 13/24

KT 2 *Eydürler: Selām olsun size andan ötürü kim şabr eylediünüz. Pes ne eyüdür şon saray.* 13/24

Tesnīm çeşmesi: Tesnim çeşmesi “cennetteki ırmakların en üstünü”

KT 1 *Daki katılmışı ol sücinün, Tesnīm çeşmesindendir.* 83/27

Uçmağa, yazuqlar bağışlamağa da‘vet it-: Cennete ve günahlar bağışlamaya çağırmaq.

KT 2 *Anlar da‘vet iderler şamu odına, Tañrı Ta‘ālā da‘vet ider uçmağa, yazuqlar bağışlamağa buyruğı bile. 2/221*

Uçmak ameli: Cennet ameli.

KT 1 *Dakı geñez eyleyevüz sana, geñezi ya‘nī ta‘atı, ya‘nī uçmak amelini sana geñez eyleyevüz. 87/8*

Uçmak dapa dakı yarlığamak dapa okı-: Cennete ve bağışlanmaya çağırmaq.

KT 1 *Şunlar okırlar od dapa; dakı Tañrı okır uçmak dapa, dakı yarlığamak dapa, dileği-y-ile. 2/221*

Uçmak isleri/eyeleri: Cennet sahipleri, cennetlikler.

KT 1 *Dakı anlar kim ĩman getürdiler, dakı işlediler eyü işler, şunlar uçmak isleridür; anlar anun içinde ebed kalıcılardur. 2/82*

KT 2 *Anlardur uçmağ eyeleri, anlar anuñ içinde ebedī kalurlar. 10/26*

Uçmak kavmı: Cennet topluluğı.

KT 1 *Pes ilerü geldi bir niceleri bir nicelere ya‘nī uçmak kavmı sorışurlar. 37/50*

Uçmak yaprağı/yapraqları: Cennet yaprağı “Hz. Ādem ile Havva’nın mahrem yerlerini örttükleri yaprak”.

KT 1 *Dakı turakdurdı ol iki, ulaşdururlar dikerler ol iki üzere, uçmak yaprağından ya‘nī incir yaprağı. 7/22*

KT 2 *Dağı başladılar bulmağa ikisi üstlerine cennet yapraqlarından. 7/22*

Uçmak/Cennet ehli: Cennet ehli.

KT 1 *Eyittiler ya‘nī uçmak ehli. 7/50*

KT 2 *Dağı çağıra cehennem ehli uçmağ ehline ki. 7/50*

KT 2 *Anlar cennet ehlidür, anlar cennet içinde ebedī kalurlar. 2/82*

Uçmak/Cennet: Cennet.

KT 1 *Belki sandunuz mı kim giresiz, uçmaka; dakı gelmedi size beñzeri anlarun kim geçdiler, sizden ilerü? 2/214*

KT 2 *Siz şanur mısız ki uçmağa giresiz size gelmezden burun meseli anlaruñ kim sizden burun geçdiler. 2/214*

KT 2 *İllā ol kişiler ki tevbe itdiler, dağı ĩmān getürdiler ve eylük eylediler. Anlar cennete girerler, dağı anlara hīç zulm olmaz. 19/60*

Uçmaktağı ırmak/Havz-ı kevser: Cennetteki ırmak “Kevser”.

KT 1 *Bayık biz virdük sana, uçmaktağı umağı -yā çok, hayr-. 108/1*

KT 2 *Biz saña yā Muhammed **havz-ı kevseri** virdük. 108/1*

Uçmaklık: Cennetlik.

KT 1 *Dakı eyitti şeytan, ol vakt kim tamam olındı iş ya ‘nī **uçmaklık** uçmaka girdi, tamulık tamuya. 14/22*

Ulu gözlüler: Büyük gözlüler “huriler”.

KT 1 *Ancılayn; dakı çift eyledük anlara, karası gey kara, akı gey ak gözlüleri **ulu gözlüler**. 44/54*

Yağşı girçek yir: Güzel gerçek yer “cennet”. 4/31

KT 2 *Dağı givürür-biz sizi **yağşı girçek yire** ki cennettür. 4/31*

Yağşı menziller: Güzel menziller “cennet”.

KT 2 *Dağı Dāvūda bizüm katumuzda yakınlık vardur ve **yağşı menziller** vardur. 38/25*

Yemiş ağacı: Yemiş ağacı “Hz. Adem ve Havva’ ya cennette yemişleri yasaklanan ağaç.”

KT 2 *Pes vesvese itdi aña şeytān. Eyitdi: İy Ādem, saña göstereyin mi bir **yemiş ağacı** ki andan kim yise ölmez, dağı bir mülk ki zāyil olmaz? 20/120*

Yumşak dirlik uçmakları: Yumuşak dirlik cennetleri “Naim cenneti”.

KT 1 *Aka altlarından ırmaklar, **yumşak dirlik uçmaklarında**. 10/9*

d. Cehennem-Cehennemlik

Āvāz: Ses “Cehennem’in sesi”.

KT 2 *Anuñ **āvāzın** işitmezler. Dağı anlar yürekleri istegen nesnelere [bile] muhalede kalurlar. 21/102*

Cehennem Tamusunun kırañı: Cehennem ateşinin kenarı. 19/68

KT 1 *Hazır eyleyevüz bunları, **kırañına cehennem tamusunun** -yā içine dizin çöküplerken. 19/68*

Cehennem odunu ol-: Cehennem odunu olmak.

KT 2 *Ve ammā Hağ yolundan çıkanlar, anlar **cehennem odunu oldular**. 72/15*

Cehennem Tamusu: Cehennem.

KT 1 *Bayık **cehennem tamusu**, oldı geçecek yol. 78/21*

Cehennem Tamusundağı dere: Cehennem vadisi. 19/59

KT 1 *Pes tiz ireler, cehennem tamusundağı dereye.* 19/59

Cehennem zebānīleri: Cehennem zebanileri.

KT 2 *Yakīn olur ki paralana ğazabdan, ne kadar birağılsa anuñ içine bir bölük, şora anlara cehennem zebānīleri ki: Size peygamber gelmedimi-y-di? diyeler.* 67/8

Cehennem/Ṭamu ‘azābı: Cehennem azabı

KT 1 *Anlarundur cehennem ‘azābı.* 85/10

KT 2 *Anlara cehennem ‘azābı vardır.* 85/10

KT 2 *İy Çalabumuz, gider bizüm üstümüzden ṭamu ‘azābını.* 25/65

Cehenneme gir-: Cehenneme girmek

KT 2 *Eyit yā Muhammed kāfir olanlara: Maglūb olup helāk olursız, dağı haşır olursız, cehenneme girersiz. Dağı ne yaman döşekdür ol.* 3/12

Fāsıklar sarayı: Fasıklar sarayı.

KT 1 *Sonra gösterem size fāsıklar sarayını ya ‘nī tamu, yā Mısr.* 7/145

Fāsıklararuñ evleri: Fasıkların evleri.

KT 2 *Gösterecekmen size evlerini fāsıklararuñ.* 7/145

Gey issi od: Çok kızgın ateş, cehennem (Hāviye).

KT 1 *Dakı ne nese bildürdi sana, nedür ol? Oddur gey issi.* 101/10- 11

Yazuğlu yiyesisı: Günahı çok olanların yiyeceğı “zakkum”.

KT 1 *Bayık zakkum ağacı, gey yazuklu yiyesisidür.* 44/43-46

Göyünmek: Yanmak “cehennemde yanmak”.

KT 2 *Nice ki yalıñı söyünse arturur-biz anları göyünmek.* 17/97

Helāklik/Helāk sarayı: Helāklik /helak sarayı “cehennem”.

KT 1 *Dakı indürdiler kavumlarını helāklik sarayına, tamuya? Gireler ana; dakı ne yavuz oldı turmak ya ‘nī turmak yiri!* 14/28-29

KT 2 *Dağı indürdiler kavmlerin helāk sarayına. Ṭamuya gireler aña. Dağı ne yaman ṭurağ yir oldı.* 14/28, 29

İrin: İrin “cehennemliklerin yiyeceğı”.

KT 2 *Dağı yimek bulunmaya, illā irinden.* 69/36

Ƙapusu bağlanmış od: Ƙapıları kilitlenmiş ateş (cehennem).

KT 1 *Anların ¼zeredir od, kapusu bağlanmış.* 90/20

Ƙızılmıř od: Ƙızgın ateş, cehennem (Hāviye). 101/10-11

KT 2 *Ne bild¼rdi saňa yā Muħammed ki Hāviye ne nesned¼r? Ol ¼zılmıř oddur.*
101/10- 11

M¼tekebbirler turağı yiri: Ƙibirlenenler durağı yeri “cehennem”.

KT 1 *Pes ne yavuzdur, m¼tekebbirler turağı yiri.* 40/76

Od dapa okı: Cehenneme çağırarak.

KT 1 *şunlar okurlar od dapa; dakı Tañrı okır uçmak dapa, dakı yarlığamak dapa, dileği-y-ile.* 2/221

Od isleri: Ateş (cehennem) sahipleri “cehennemlikler”.

KT 1 *Dakı bayık yavuz iřl¼ler, anlardır od isleri.* 40/43

Od odunları: Cehennem odunlar “cehennemlikler”.

KT 1 *Dakı şunlar od odunlarıdır.* 3/10

Od yakası: Ateş yakası “cehennemlik”.

KT 1 *Evet ya ‘nı od yakasıdır. Her kim kazanur-ısa yavuz işi, dakı kaplar-ısa anı yazuğı ya ‘nı tevbes¼z ¼lse; şunlar od isleridir.* 2/81

Od: Ateş “cehennem”.

KT 1 *Eyit: G¼nen¼n; bayık d¼neceę¼n¼z, od dapadır.* 14/30

KT 2 *Eyit: G¼nen¼n, bayık ineceę¼n¼z oddan yañadır.* 14/30

Sakar Ŧamu: Sakar cehennemi.

KT 1 *Tiz giv¼rem anı Sakar tamuya.* 74/26

Saray yavuzluğı: Saray(ın) k¼t¼s¼ “cehennem”.

KT 1 *Dakı anlarındur saray yavuzluğı ya ‘nı, tamu.* 13/25

KT 2 *Anlarındur la‘net, dağı anlarındur sarāy yavuzluğı.* 13/25

şarı su: Sarı (irinli) su (cehennem azablarından).

KT 1 *İleyinde anın tamudur; dakı suvarınıla sudan saru su.* 14/16

KT 2 *İleyinde anıñ tamudur, dağı şuvarınıla şudan şarı şu.* 14/16

Sıyıcı: Kırıcı, parçalayıcı (cehennem) “Hutame”.

KT 1 *Degül eyile! Bayık birağınula sıyıcı içine ya ‘nī tamu kim neyi bulur-ısa uva-*
dur. 104/4

Süñükler şındurıcı: Kemikler kırıcı (cehennem) “Hutame”

KT 2 *Eyle degül. Māl kimseyi ölümden kırtarmaz. Bırağılaçağdur süñükler şın-*
durıcı içine. 104/4

Ṭamu çevresi: Cehennem ateşinin kenarı. 19/68

KT 2 *Andan hāzır ider-biz anları ṭamu çevresinde dizleri üstine çöküp.* 19/68

Ṭamu dapa koparınıl-: Cehenneme sürülmek.

KT 1 *Eyit anlara kim kâfir oldılar: Yiñilinesiz, dakı koparınılasız tamu dapa.*
Dakı ne yavuz döşekdür ol. 3/12

Ṭamu isleri: Cehennem sahipleri “cehennemlikler”.

KT 1 *Dakı sorılmayasan tamu islerinden.* 2/119

Ṭamu odın yanduracak: Cehennem ateşini yandıracak “cehennem yakıtı, odunu”.

KT 1 *Bayık siz, dakı ol kim taparsız Tañrı'dan ayruk, tamu odın yanduracaktır;*
siz ana giricilersiz. 21/98

Ṭamu odına da‘vet it-: Cehennem ateşine davet etmek.

KT 2 *Anlar da‘vet iderler tamu odına, Tañrı Ta‘ālā da‘vet ider uçmağa, yazuqlar*
bağışlamağa buyruğı bile. 2/221

Ṭamu odınıñ odunu: Cehennem ateşinin odunu. 3/10

KT 2 *Dağı anlar odunudur tamu odınıñ.* 3/10

Ṭamu odunu: Cehennem odunu.

KT 2 *Tahķiķ siz tapduğıñuz kimseler dağı Tañrıdan özge, tamu odunudur. Siz*
aña girseñüz gerek. 21/98

Ṭamu saklayıcıları: Cehennem saklayıcıları “cehennem bekçileri”.

KT 1 *Her kez kim birağınula anun içine bir bölük, sora anlara, saklayıcıları ta-*
munun: Ay, gelmedi mi size korkıdıcı. 67/8

Ṭamu tağları: Cehennem dağları.

KT 2 *Anı givürecegin tamu tağlarına.* 74/17

Ṭamu yimişi/zakkum: Zakkum.

KT 1 Bayık yiyicilersiz ağaçdan **zakkumdan** ya 'nī **tamu yimişi**. 56/52

Ṭamu/Cehennem ehli: Cehennem ehli, cehennemlikler.

KT 1 Dakı, kığırdı a'raf isleri erenlere ya 'nī **tamu ehlinden**, bilürler anları, anların nişānı-y-ıla. 7/48

KT 2 Tahkīk müsrifler **cehennem ehlidürler**. 40/43

Ṭamu/Cehennem kapuları: Cehennem kapıları.

KT 1 Pes giriün **tamu kapularına**, ebed kalıcılarken anun içinde. Pes ne yavuz oldu turagı yiri, kibr eyleyicilerün. 16/29

KT 2 Giriñüz **tamu kapularından**. Ebedī kalursız anda. Ne yaman varacağ yirdür ol büyüklenenlere. 16/29

KT 2 Giriñüz **cehennem kapularına**. Ebedī kalursız anda. Ne yaman menzildür ol cehennem tekebbürlik idenlere. 40/76

Ṭamu/Cehennem odu: Cehennem ateşi.

KT 1 Ol gün kim kızdurınıla anun üzere, **tamu odu** içinde. 9/35

KT 2 Kıyāmet gününde kızduralar anı **tamu odu** içinde. 9/35

KT 1 Dakı anlar kim kafir oldılar, anlarundur **cehennem odu**. 35/36

KT 2 Ve ol kişiler ki kāfir oldılar, **cehennem odu** anlar-çundur. 35/36

Ṭamu/Cehennem yolu: Cehennem yolu.

KT 1 İlla **tamu yolın** ya 'nī küfr dīni, ebed kalıcılarken anun içinde. Dakı, oldu şol, Tañrı üzere geñez. 4/169

KT 2 İllā **cehennem yolına**, ebedī kalurlar anda. Dağı ol Tañrı Ta'ālāya geñezdiir. 4/169

Ṭamu/Cehennem: Cehennem.

KT 1 Her kim uyar-ısa sana anlardan, tolduram **tamuyı** sizden dükelicükler.7/18

KT 2 Kim uysa saña anlardan, tahkīk toldurur-men **tamuyı** sizüñ barçañuzdan. 7/18

KT 1 Uşbu **cehennemdür**, ol kim va'da olunurdunuz. 36/63

KT 2 Budur ol **cehennem** ki size va'de olunurdu dünyāda. 36/63

Ṭamudağı dere/kuyu: Cehennemdeki dere “cehennem çukuru”

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına -yā tamudağı dere, yā tamudağı kuyu, -yā halk-, şerrinden anun kim yarattı. 113/1-2*

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına -yā tamudağı dere, yā tamudağı kuyu, -yā halk-, şerrinden anun kim yarattı. 113/1-2*

Ṭamudağı oddan tağ: Cehennemdeki ateşten dağ.

KT 1 *Tiz geñsüz eyleyevüz anı, oddan tağı tamudağı. 74/17*

Ṭamulık: Cehennemlik.

KT 1 *Dakı eyitti şeytan, ol vakt kim tamam olındı iş ya ‘nī uçmaklık uçmaka girdi, tamulık tamuya. 14/22*

Ṭamulıklar yağından sızan: Cehennemlikler yağından sızan “cehennemliklerin yiyeceği, irin”.

KT 1 *Dakı yokdur ta‘am, illā tamulıklar yağından sızandan. 69/36*

Ṭamunun gizlü üni: Cehennemin gizli sesi.

KT 1 *İşitmeyeler ya ‘nī ölüm boğazlatduğı vakt, gizlü ünin tamunun. 21/102*

Ṭamuya odın ol-: Cehenneme odun olmak.

KT 1 *Dakı ammā zulm eyleyiciler, pes oldılar tamuya odun. 72/15*

Tañrı/Allāh odı: Tanrı/Allah ateşi, cehennemi (Hutame).

KT 1 *Tañrı odudur yandurınılmış ol kim muttalı‘ ola ya ‘nī ire yürekler üzere.104/6-7*

KT 2 *Allāh odudur katı kızmış. Ol od ki odı yitişür yüreklere. 104/6-7*

Turmak yiri/Ṭurağ yir: Durma, varma yeri “cehennem”.

KT 1 *Gireler ana; dakı ne yavuz oldı turmak ya ‘nī turmak yiri! 14/29*

KT 2 *Ṭamuya gireler aña. Dağı ne yaman ṭurağ yir oldı. 14/29*

Yalñ issi od: Alevli sıcak ateş.

KT 1 *Tiz gire oda yalın issi. 111/3*

Yalñlu od: Alevli ateş.

KT 1 *Belki yalan duttılar kıyamati; dakı yarakladuk ana kim yalan duttı kıyamati, yalñlu od. 25/11*

KT 2 *Girecekdür bir oda yalñlu. 111/3*

Yaman cezā gör-: Şiddetli ceza görmek.

KT 2 *Pes anlar yaman cezā göreceklerdir.* 19/59

Yaman kişinin yimeği: Kötü kişinin (günahkârların) yemeği “zakkum”.

KT 2 *Tahkik zakkum ağacı, yaman kişinin yimegidir.* 44/43-44

Yaman menziller: Kötü menziller “cehennem”.

KT 2 *Yaman menzil: Emr budur azğunlara, dağı yaraqlanupdur yaman menziller.* 38/55

Yaman varacak yir: Varacak kötü yer “cehennem”.

KT 2 *Görmez misin ol kişileri kim nehy oldular gizli söyleşmekden ... Anlara cehennem odı ‘azābı yiter. Gireler aña. Ol ne yaman varacak yirdür.* 58/8

Yandırılmış/Yandırıcı Tamu: Yandırılmış/yandırıcı cehennem “ateşi yakılmış cehennem”.

KT 1 *Dakı anların bir nicesi oldur kim yüz döndürdi andan. Dakı dap oldu tamu yandırılmış.* 4/55

KT 2 *Pes niçesi anlarıñ imān getürdi ve niçesi kâfir oldu. Yitişür cehennem anlara yandırıcı.* 4/55

Yavuz dönecek yir: Dönecek kötü yer “cehennem”.

KT 1 *Ay, görmedün mi anları kim yığıldılar ... Tapdur anlara tamu, gireler ana; pes ne yavuz dönecek yirdür!* 58/8

Yavuz/Yaman döşek: Kötü döşek “cehennem”.

KT 1 *Eyit anlara kim kâfir oldular: Yiñilinesiz, dakı kopanrınılasız tamu dapa. Dakı ne yavuz döşekdür ol!* 3/12

KT 2 *Eyit yā Muhammed kâfir olanlara: Mağlūb olup helāk olursız, dağı haşr olursız, cehenneme gidersiz. Dağı ne yaman döşekdür ol.* 3/12

Zakkūm ağacı: Zakkum ağacı.

KT 1 *Bayık zakkum ağacı, gey yazuklu yiyesisidür.* 44/43-46

KT 2 *Tahkik zakkūm ağacı, yaman kişinin yimegidir.* 44/43-44

e. Cezā -Ödül, Azap, Günah-Sevap

‘Azāb eyleneş/olunmuş: Azap edilmiş/olunmuş.

KT 1 *Pes okıma Tañrı-y-ıla ayruk Tañrı; pes olasın azab eyleneşlerden.* 26/213

KT 2 *Pes tapma Tañrı Ta ‘ālā-y-ıla özge ma ‘būda. Ol vaqtda ‘azāb olunmuşlardan olursın. 26/213*

Acıdııcı azab: Acıtıcı azap.

KT 1 *Dakı her kim dileye anın içinde, meyl eylemek ya ‘nī yazılmış nesanelere, zulm-ıla; taduravuz ana, **azabdan acıdııcı.** 22/25*

Ağır yük günahlar: Ağır yük günahlar.

KT 2 *Kim ki yüz kaytarsa andan, pes ol getirür kıyāmet güninde **ağır yük günahlardan.** 20/100*

Ağır yük: Ağır yük “günah”

KT 1 *Kim yüz döndürür-ise andan, bayık ol, götüre kıyamat günü **ağır yüki** ya ‘nī yazukdan. 20/100*

Ağrıdııcı azab: Ağrııcı azap.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Kulavuzlayayın mı sizi bezirgenlik üzere kim, kurtara sizi **azabdan ağrıdııcı?** 61/10*

Ağrıdııcı gün azabı: Acı günün azabı.

KT 1 *Pes katı azabdur anlara kim şirk eylediler, **ağrıdııcı gün azabından.** 43/65*

Āhırat azābı: Āhiretteki azab.

KT 1 *Bayık şunda nişandur, ana kim korkdı **āhırat azābından.** 11/103*

KT 2 *Tahķiķ ol ümmetler helāklığında āyetler vardur ol kişilere ki qorqarlar **āhıret ‘azābından** ol günde. 11/103*

Āhırat ekini: Āhıret ekini (kazancı).

KT 1 *Her kim diler-ise **āhırat ekinin,** arturavuz anın için ekininde; dakı her kim diler ise dünya ekinin, virevüz ana andan. 42/20*

Āhırat müzdi: Āhıret ödülü (sevabı).

KT 1 *Dakı **āhırat müzdi** ulurakdur, eger oldılar-ısa bilürler. 16/41*

KT 2 *Ol kişiler ki hicret itdiler Allāh yolına, özlerine zulm olduqdan şoñra. Vire-çek-biz anlara dünyāda eylükler ve **āhıret müzdi.** 16/41*

Āhırat müzдинin görki: Āhıret ödülünün (sevabının) güzeli.

KT 1 *Pes viridi anlara Tañrı dünya müzдинi ya ‘nī nusrat dakı ganimat, dakı **āhırat müzдинün görkini.** 3/148*

Āhiret sevābı: Āhiret sevabı.

KT 2 *Kim ki **āhiret sevābın** isterse arturur-biz anuñ sevābını ve kim ki naşibin dünyāda virürüz, aña istegen dünyāyı. Dağı anuñ āhiretde hiç naşibi yokdur.* 42/20

Āhiret sevābınıñ yahşısı: Āhiret nimetinin güzeli.

KT 2 *Pes viridi Tañrı Ta ‘ālā anlara dünyā sevābını, dağı **yahşısını āhiret sevābınıñ.*** 3/148

Arın-: Arınmak “günahlardan temizlenmek”.

KT 1 *Dakı eger degül-misse Tañrı fazlı sizün üzere, dakı rahmatı; **arınmaya-y-ıdı** sizden hiç kimse hemişe;* 24/21

KT 2 *Eger Tañrı Ta ‘ālā keremi olmasa-y-dı üstüñüze, **arınmazdı** hiç kimse sizden.* 24/21

Aşağa in-: Aşağı inmek “cennetten kovulmak”.

KT 1 *Dakı eyittük: **Aşağa inün** ya ‘nī Adem dakı Havva dakı İblis dakı ilan; bir nicenüz bir nicenüze duşmandur.* 2/36

‘Azāb eyle-/ ‘Azāb it-: Azap etmek.

KT 1 *Çalabunuz bilürirekdür sizi. Eger dileye, rahmat eyleye size; yā eger dileye, **azāb eyleye** size.* 17/54

KT 2 *Sizi yaradan Tañrı sizi yahşı bilür. Eger dilese size rahmet eyler ve eger dilese size **‘azāb eyler.*** 17/54

KT 2 *Eger sefer eylemeseñüz **‘azāb ider** size Tañrı Ta ‘ālā elīm ‘azāb eylemek.* 9/39

‘Azāb yavuzı: Azabın kötüsü.

KT 1 *Anlar anlardur kim, anlarundur **‘azāb yavuzı.*** 27/5

‘Azābuñ katırağı: Azabın en katısı

KT 2 *Dönerler **‘azābuñ katırağına** ki cehennem ‘azābıdur.* 2/85

Cehennem odınıñ ‘azābı: Cehennem ateşinin azabı.

KT 2 *Anlara daduñuz ‘azābı, dirüz. Dağı kâfirlere vardur **cehennem odınıñ ‘azābı.*** 8/14

Çok ecr ve müjde: Çok sevap ve müjde.

KT 2 *Kim ki ‘ahdini bozsa, vebāli kendine ‘āiddür ve kim ki ‘ahdini ifā itse, Allāhu Ta ‘ālā bile ‘ahd itdiği şey’e **çok ecr ve müjde** virecekdür.* 48/10

Çok yazuklu: Çok günahlı “günahkar”.

KT 1 *Katı azabdur, her gey yalancınınun, çok yazuklu. 45/7*

Durucu/Kesilmez/Dāyim ‘azāb: Durucu/kesilmeyen/daim azap.

KT 1 *Dakı la ‘nat eyledi anlara Tañrı dakı anlarındur azab durıcı ya ‘nī dāyim. 9/68*

KT 2 *Daħı anlara la ‘net eyledi Tañrı Ta ‘ālā. Daħı anlar-çun kesilmez ‘azāb vardır. 9/68*

KT 2 *İsterler çıkmğa cehennem odından, anlara çıkmğ yokdur andan. Daħı anlar-çun dāyim ‘azāb vardır. 5/37*

Eyü işleyiciler müzdi: İyi işleyicilerin karşılığı, mükâfatı “iyiliğe çalışanların sevabı”.

KT 1 *Bayık Tañrı, zayı’ eylemez eyü işleyiciler müzdini. 9/120*

Fücür üstine dāyim ol-: Günah üstüne devamlı olmak “günah işlemek”.

KT 2 *Bel ki diler ādem oğlanı ki dāyim ola fücür üstine. Şorar istib ‘ād-ıla: Kıyāmet günü ne vaqtdur? dir. 75/5*

Girçeklik önürdici: Gerçeklik (doğruluk) rehberi “doğruluk makamı”

KT 1 *Korkıdu habar vir ādemīlara, dakı muştıla anlara kim īman getürdiler, kim bayık anlarındur girçeklik önürdici ya ‘nī salıh ameller kim ilerü duttilar, Çalabı ‘ları katında.10/2*

Gökden yire düş-: Gökten yere düşmek “cennetten kovulmak”.

KT 2 *Düşüñüz gökden yire, biri birüñüze düşman olup. 2/36*

Görklü müzd: Güzel karşılık, mükâfat.

KT 1 *Pes muştıla ana yarlığamak, dakı müzd görklü ya ‘nī uçmak. 36/11*

Göyündürücü azab: Yakıcı azab.

KT 1 *Anundur dünyede rusvaylık; dakı daduravuz ana, kıyamat güninde, göyündürücü azabı. 22/9*

KT 2 *Daħı daddurur-biz özine kıyāmet güninde göyündürücü ‘azābı. 22/9*

Günāhları yüklerini götür-: Günah yüklerini götürmek.

KT 2 *Götürseler gerek günāhları yüklerini, daħı özge ağır yükleri özleri yükleri bile. 29/13*

Harāb eyle-: Harap etmek.

KT 2 *İy nice şehrleri ve iklīmleri **harāb eyledük**. 7/4*

Helāk eyle-: Helak eylemek.

KT 1 *Dakı bayık **helāk eyledük** zamanlar kavumların, sizden ilerü; ol vakt kim zulm eylediler, dakı geldi anlara yalavaçları, huccatlar ile; dakı olmadılar kim inanalar. 10/13*

KT 2 *Tahkik biz **helāk eyledük** sizden burun gelen ümmetleri zulm eyledükleri vakt. Geldi anlara peygamberleri mu 'cizātlar-ıla. ĩmān getürmediler anı. 10/13*

Helāk idici gün 'azābı: Helak edici gün azabı.

KT 2 *Dağı ben qorqaram sizün üstünüze **helāk idici gün 'azābından**. 11/84*

Hor/Zelil eyle-: Hor/zelil eylemek "aşağılamak".

KT 1 *Dakı aziz eylersen anu kim dilersen; dakı **hor eylersen** anı kim dilersen. 3/26*

KT 2 *Kimi dileseñ 'aziz eylersin ve kimi dileseñ **zelil eylersin**, hayr seniñ eliñdedür, tahkik sen barça nesneye qadirsin. 3/26*

Hor/Zelil eyleyici azab: Hor/zelil eyleyici (alçaltıcı) azap.

KT 1 *Dakı kafirlarundur **azab, hor eyleyici**. 2/90*

KT 2 *Tahkik kafirler-içün **zelil eyleyici 'azāb** vardur cehennemde. 2/90*

Irak eyle-: Irak eylemek "lanetlemek".

KT 1 *Şunlar anlardur kim **irak eyledi** anları Tañrı. Dakı her kime kim la 'nat eyleye Tañrı, hergiz bulmayasan ana arka virici. 4/52*

İslāh eyleyenlerün müzdi: İslah edenlerin karşılığı, mükâfatı (sevabı).

KT 2 *Tahkik yitürmez-biz **müzdini islāh eyleyenlerün**. 7/170*

İri azab: İri (şiddetli) azap.

KT 1 *Dakı ardında ya 'nī saru sudan sonra, **azabdur iri** ya 'nī ebed kalmak. 14/17*

KT 2 *Dağı ardında ya 'nī şarı sudan sonra **'azābdur iri**. 14/17*

İssi/Kaynamış su: Sıcak/kaynamış su. (cehennem azablarından).

KT 1 *Uşbu, tadun anı, **issi sudur**, dakı iriñ saru su -yā sovuq, toñdurıcı. 38/57*

KT 2 *'Azāb budur. Dadsunlar **qaynamış şu-y-ıla iriñleri**. 38/57*

Ƙaplayıcı günün ‘azābı: Kuşatıcı günün azabı.

KT 1 *Dakı bayık hen korkarın üzerünüze, ‘azābını kaplayıcı günün ya ‘nī kıyamat günü. 11/84*

Ƙatı ‘azāb: Katı (şiddetli) azap.

KT 1 *Tañrı oldur kim, anundur ol kim göklerdeür, dakı ol kim yirdedür. Dakı vay kâfirlara, katı ‘azābdan. 14/2*

KT 2 *Tañrı ol kim anuñdur ol kim göklerdeür dañı ol kim yirdedür. Dañı vaykâfirlere Ƙatı ‘azābdan. 14/2*

Ƙatırak ‘azāb: Daha katı (şiddetli) azap.

KT 1 *Dakı kıyamat güninde, döndürineler katırak ‘azāb dapa. 2/85*

Ƙısır günün ‘azābı: Kısır gününün azabı.

KT 1 *Kur’an’ dan; ta gele anlara kıyamat, añsuzda nāgeh añsuzda; ya gele anlara ‘azābı kısır günün ya ‘nī Bedr dokuşı. 22/55*

KT 2 *Lem yezel Ƙalurlar kâfirler şek içinde Ƙur’āndan, hattā kendülere kıyāmet gelince añsuzın, yā gelince özlerine ‘azābı kısır günün. 22/55*

Küfre muşırr ol-: Günaha ısrarcı olmak.

KT 2 *Barmağların Ƙulağlarına şokdılar ve başların Ƙumāşlar-ıla örtdiler ve küfre muşırr oldılar ve büyüklendiler, iñen büyüklenmek. 71/7*

La‘net eyle-: Lānet etmek.

KT 1 *Dakı la‘nat eyledi anlara Tañrı dakı anlarundur azab durıcı ya ‘nī dāyim. 9/68*

KT 2 *Dañı anlara la‘net eyledi Tañrı Ta‘ālā. Dañı anlar-çun kesilmez ‘azāb vardır. 9/68*

Ma‘siyat eyle-: Masiyet eylemek “itaatsizlik etmek”.

KT 1 *Belki diler ādamī kim mā‘siyat eyleye duta, tevbeyi girü koya, ansuzda ölüm ire. 75/5*

Ma‘siyat eylemek: Masiyet eylemek “itaatsizlik etmek”.

KT 1 *Dakı zışt eyledi size kâfirliği dakı ta‘atdan çıkağı dakı ma‘siyat eylemeğı. 49/7*

Mu‘minler müzdi: Müminlerin ödülü, sevabı.

KT 1 *Dakı bayık Tañrı zayı’ eylemez mu‘minler müzdini. 3/171*

Muhsinlerüñ müzdi: Muhsinlerin karşılığı, mükâfatı (sevabı).

KT 2 *Tahkîk Tañrı Ta ‘ālā zāyi ‘ eylemez müzdini muhsinlerüñ. 9/120*

Mü'minlerüñ sevabı: Müminlerin sevabı.

KT 2 *Beşâret iderler Tañrı Ta ‘ālā ni ‘metlerini, fazlını ve keremini. Dağı Tañrı Ta ‘ālā zāyi ‘ eylemez sevabını mü ‘minlerüñ. 3/171*

Mücrimler: Günahkârlar, suçlular.

KT 2 *Bu ol cehennemdür ki müc[rim]ler onu tekzîb iderler. 55/43*

Müzd yolu: Sevap yolu.

KT 1 *Dakı sağlarından ya ‘nî müzd yolundan, dakı sollarından ya ‘nî yazuk yolundan; dakı bulmayasan eyregın anların, şükr eyleyiciler. 7/17*

Müzd: (Fars.) Karşılık, ecir, sevap.

KT 1 *Dakı dilemez size, anun üzere hiç müzd; degül müzdüm benim, illa âlemler Çalabı’sı üzere. 26/145*

KT 2 *Dağı men sizden anuñ üstine müzd dilemez, benim müzdüm ‘âlemi yaradan katındadır. 26/145*

Od azâbı: Ateş azabı.

KT 1 *Dadun od azâbın, ol kim oldunuz anı yalan dutarsız. 32/20*

KT 2 *Dağı eyidile anlara ki daduñuz ol od ‘azâbını ki siz anı yalanladuñuz. 32/20*

Rezâyilden arıt-: Rezilliklerden arıtmak.

KT 2 *Cennât-ı ‘Adn içinde ki aķar aĝaçları altından dürlü ırmaķlar. Ebedî ħalurlar anda. Ol cezâsıdur ol kimsenüñ ki nefsi rezâyilden arıtdı. 20/76*

Rûzılar/Rızķlar: Rızıklar.

KT 1 *Dakı bunlarındur ruzılar, uçmak içinde, irte dakı gice. 19/62*

KT 2 *Anlara rızķları şabâħda ve ‘aşrda. 19/62*

Rüsvây it-: Rüsva etmek “ayıplamak”

KT 2 *Dağı rüsvây ider anları şındurmaĝ-ıla ve size nuşret virür anlar üstine. 9/14*

Ŧamu/Cehennem azabı: Cehennem azabı.

KT 1 *Dakı sakla anları tamu azabından. 40/7*

KT 2 *Dağı ħurtar anları cehennem ‘azâbından. 40/7*

Ṭamu/Cehennem odunuñ ‘azābı: Cehennem ateşinin azabı.

KT 2 *Eger anları şeyṭān da‘vet iderse daḥı ‘azābına cehennem odunuñ.* 31/21

KT 2 *Yazıldı anuñ üstine ki kim ki uysa kendüye pes azdurur anı. Daḥı aña yol gösterür ṭamu odunuñ ‘azābına.* 22/4

Ulu ‘azīm günah: Büyük günah.

KT 2 *Daḥı öldürmeñüz oğlanlaruñuzı dervīşlikden korkup. Biz virür-biz anlara ve size daḥı rızķı. Tahķķ anları öldürmek ulu ‘azīm günāhdur.* 17/31

Ulu ‘azab: Büyük azab.

KT 1 *Dakı ol kim başın duttı ulusına ya ‘nī buhtānun, anlardan, anundur azab ulu.* 24/11

KT 2 *Ol kişi ki başın dutdı bühtānuñ anlardan. Aña vardur ulu ‘azāb.* 24/11

Ulu ecr: Büyük ecir (ödül).

KT 2 *Pes aña yarlıgamaķ muştıla, daḥı ulu ecr muştıla.* 36/11

Ulu gün ‘azābı/Ulu günün ‘azābı: Ulu günün azabı “kıyamet gününün azabı”.

KT 2 *Pes bölük bölük oldı aḥzāb aralarında. Vay zālimgere ulu gün ‘azābından.* 43/65

KT 1 *Eyit: Bayık hen korkarın, eger āsī olur-ısam Çalabuma, azābından ulu günün.* 39/13

KT 2 *Eyit: Ben korkar-men. Eger beni yaradana ‘āşī olsam ulu günün ‘azābından.* 39/13

Ulu müzd: Ulu ödül, “mükāfat, sevap”.

KT 1 *Dakı muştılar mu‘minlere, anlar kim işlerler eyü işler. Bayık anlarundur müzd ulu.* 17/9

KT 2 *Daḥı beşāret ider ol mü‘minlere ki ‘amel-i şāliḥ işlerler. Anlara ulu müzd vardur Allāh katında.* 17/9

Ulu yazuķ: Büyük günah.

KT 1 *Dakı yimen mallarunu mallarunuz-ıla; bayık ol oldu yazuķ ulu.* 4/2

KT 2 *Daḥı yimeñüz yetimler mālını sizüñ mālunuñ bile. Tahķķ ol, ya ‘nī yetim mālını yimeķ ulu yazuķdur.* 4/2

Uşak yazuķlar: Küçük günahlar.

KT 1 *Dakı tevbe vir bize ya ‘nī uşak yazuķlardan.* 2/128

Yalan and: Yalan yemin.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuk, ya 'nī yalan and, yā yazuk ya 'nī yarak uğurlamak... 4/112*

Yaman 'azāb: Kötü azap.

KT 2 *Anlar-çun vardur yaman 'azāb. 27/5*

Yaman kişiler: Kötü kişiler.

KT 2 *Gör yā Muhammed nice oldı āhiri yaman kişilerün. 7/84*

Yaman kişilerün yolu: Kötü kişilerin yolu.

KT 2 *Anuñ gibi ayırur-biz āyetleri, bellü olmağ-ıçun yaman kişilerün yolu. 6/55*

Yamanlığuñ āşikāresin dağı gizlüsü: Kötülüğün (günahın) açığı dahi gizlisi.

KT 2 *Dağı koyuñuz yamanlığuñ āşikāresin dağı gizlüsün. Ol kişiler kazanurlar yamanlığı, cezā göreçeklerdür kesb eyledükleri cezasını. 6/120*

Yamanlık eyle-: Suç işlemek "cürm".

KT 2 *İrişecekdür ol kişiler ki yamanlık eylediler, zelīllik Tañrı Ta 'ālā katından. 6/124*

Yamanlık kazan-: Kötülük kazanmak.

KT 2 *Dağı kim günāh işlese kazansa yamanlık kazansa andan soñra bıraкса anı işlemeyen kişi üstine, taħkīķ bühtān eylemişdür, ulu günāha düşmişdür. 4/112*

Yanud vir-: Yanıt vermek "Allah'ın mükāfatlandırması".

KT 1 *Dakı yanud vire Tañrı şükr eyleyicilere. 3/144*

Yarak uğurlamak: Günah işlemek.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuk, ya 'nī yalan and, yā yazuk ya 'nī yarak uğurlamak; andan ata anun-ıla yazuksuzı; bayık yüklendi buhtānı; dakı yazuğı bellü. 4/112*

Yavuz işleyiciler: Günah işleyiciler.

KT 1 *Pes bak, nite oldı yavuz işleyiciler sonı. 7/84*

Yazuğun eşkeresi dakı gizlüsü: Günahın açığı dahi gizlisi.

KT 1 *Dakı kon yazuğun eşkeresini, dakı gizlüsün. Bayık anlar kim kazanurlar yazuğı; cezā virineler, anun için kim oldılar kazanurlar. 6/120*

Yazuḡ gidermek: Günüahları gidermek.

KT 1 *Dakı gicenün bir nicesin, uyanuk ol anda ya 'nī namaz kıl, artuk iken seniün için ya 'nī yazuḡ gidermek için degül, derecāt arturmak için. 17/79*

Yazuḡ götür-: Günah götürmek “günah yüklenmek”

KT 1 *Dakı götüreler yazuklarını anlarun, dakı yazuklar yazukları-y-ıla ya 'nī bunlarun sebebi-y-ile anlarun. 29/13*

Yazuḡ götürici: Günah götürücü.

KT 1 *Dakı yazuk götürmeye yazuḡ götürici, ayruk yazugını. 17/15*

Yazuḡ işleyiciler yolu: Günah işleyiciler yolu.

KT 1 *Dakı andayık ayırtlaruz âyetleri; dakı tā eşkere ola yazuḡ işleyiciler yolu. 6/55*

Yazuḡ üzere dur-: Günah üzere durmak “günahta ısrar etmek”

KT 1 *Kıldılar barmaklarını kulakları içine, dakı örtündiler tonlarını, dakı yazuḡ üzere durdılar, dakı ululuk istediler, ululuk istemek. 71/7*

Yazuḡ yolu: Günah yolu.

KT 1 *Dakı sağlarından ya 'nī müzd yolundan, dakı sollarından ya 'nī yazuḡ yolundan; dakı bulmayasan eyregin anlarun, şükr eyleyiciler. 7/17*

Yazuḡ/Günāh işle-: Günah işlemek.

KT 1 *Dakı her kim işleye yazuḡ, ya 'nī yalan and, yā yazuḡ ya 'nī yarak uğurlamak; andan ata anun- ıla yazuksuzı; bayık yüklendi buhtānı; dakı yazuḡı bellü. 4/112*

KT 2 *Daḡı kim günāh işlese kazansa yamanlık kazansa andan şöra biraḡsa anı işlemeyen kişi üstine, taḡkīḡ bühtān eylemişdür, ulu günāha düşmişdür. 4/112*

Yazuḡ /Günāh:Günah.

KT 1 *Dakı götürmeye götürici nefis, dakı hiç nefis yazuḡın. 39/7*

KT 2 *Yoḡdur siziün üstüüne yazuḡ istemekde Çalabuñuz kereminden. 39/7*

KT 2 *Daḡı götürmez bir kimse özge kişiniün günāhını. 39/7*

Yazuḡdan arın-: Günahtan arınmak.

KT 1 *Adn uçmakları kim akar altlarından ırmaklar, ebed kalıcılar-iken anlarun içinde şoldur yanudı, anun kim arındı yazukdan. 20/76*

Yazuqlu: Günahkār, suçlu.

KT 1 *Daki göresin yazukluları, ol gün, bağlanmışlar, bendlerde.* 14/49

KT 2 *Dağı göresin yazuqluları ol gün bağlanmışlar bendlerde.* 14/49

Yüce menzileler: Yüce dereceler “doğruluk makamı”.

KT 2 *Dağı beşaret eyle mü'minlere ki anlara yüce menzileler vardır Tañrıları katında.* 10/2

Yük götürici: Yük (günah) götürücü

KT 2 *Dağı götürmez yük götürici özgenüñ yükünü.* 17/15

Yük: Yük “günah”.

KT 1 *Daki yavuzdur anların, kıyamet gününde, yüki.* 20/101

KT 2 *Dağı ne yaman yükdür ol yük ki kıyāmet gününde getirürler anı.* 20/101

Yürekler acıdıçı ‘azāb: Yürekler acıdıçı azap.

KT 2 *Dağı kim ki anda haqdan ‘udül dilese eylemek zulm bile, aña daddurur-biz yürekler acıdıçı ‘azābdan.* 22/25

f. Cin

Cinler bölügi: Cinler bölüğü, topluluğu. 6/128

KT 2 *İy cinler bölügi, çok kişiler azdurduñuz ādemilerden.* 6/128

Cinniler cemā‘ati: Cinler topluluğu.

KT 2 *Yā cinniler cemā‘ati ve insler cemā‘ati.* 55/33

Cinniler: Cinler.

KT 2 *Ve cinnileri yaratdı od yalıñından.* 55/15

Kāfir perriler: Kāfir periler (cinler).

KT 1 *Daki bayık oldı eydür akılsuzumuz ya ‘nī İblis, yā kāfir perriler, Tañrı üzere irak yalan.* 72/4

Perrī bölügi: Periler (cinler) topluluğu.

KT 1 *İy perrī bölügi daki ādami bölügi.* 55/33

Perriler atasın: Periler (cinlerin) atası.

KT 1 *Daki yarattı perriler atasın, yalıñdan oddan.* 55/15

Perriler: Periler (cinler).

KT 1 *Daki ravan eyledük ana bakır çeşmesini ya 'nî her ayda üç gün akard . Daki perrilerden, anı kim işlerdi ileyinde, Çalabı'sı desturı-y-ıla. 34/12*

g. Melek

A'māline şehādet idici melekler: Şahit, mahşer günü İlahi huzurda insanların yanında amel defteri ile birlikte bulunan melek.

KT 2 *Ol günde her nefis ile mahşere sürici ve a'māline şehādet idici melekler gelirler. 50/21*

Ağ-: Ağmak, yükselmek “Cebrail ve meleklerin Allah katına yükselmesi”.

KT 1 *Ağar firişteler daki Cebreyil, andın yana ya 'nî 'arş...70/4*

Ak dülbendlüler: Beyaz tülbentliler (sarıklılar) “ Bedir savaşında yardıma gelen melekler”.

KT 1 *Bedr tokuşına gelmek: arka vire size Çalabunuz biş binler-ile, firiştelerden, nişanlanmışlar ya 'nî ak dülbendlüler-idi, ucun yağrınlarına sarkıtmışlar. 3/125*

Alıcı: Alıcı “Amelleri yazan melekler”.

KT 1 *Ol vakt kim alurlar iki alıcı ya 'nî 'ameller yazarlar, sağdan daki soldan oturıcı. 50/17*

'Amel yazıcı firişteler: Amel yazıcı melekler.

KT 1 *Daki getirinildi peygambarlar daki tanuklar ya 'nî Muhammed ümmeti, yā 'amel yazıcı firişteler daki hükm olındı aralarında hakk-ıla. 39/69*

Arınmışlar/Arınmış kişiler: Arınmışlar/arınmış kişiler “melekler”.

KT 1 *Yokanmaya ana illā arınmışlar. 56/79*

KT 2 *Aña yapışmasun, illā arınmış kişiler. 56/79*

Arka viren firişteler: Arka veren melekler “Azrāil'e yardımcı olan melekler”.

KT 1 *Tā kaçan kim gele birünüze ölüm, canın ala anun yalavaçlarımız ya 'nî Meleku'l-mevt, daki ana arka viren firişteler. 6/61*

Biribiri ardınca geliciler: Birbiri ardınca geliciler “İnsanların amellerini kaydeden ve insanları korumakla görevli melekler”. 13/11

KT 1 *Anuñdur biribiri ardınca geliciler ya 'nî saklayıcı firişteler, ileyinden daki ardından; saklarlar anı Tañrı buyruğundan. 13/11*

KT 2 *Anuñdur biri biri ardınca geliciler ileyinden daħı ardından. Şaħlar anı Tañrı buyruğundan ötürü. 13/11*

Bulud sürici firişte/ferište: Bulut sürücü (sevk ve idare eden) melek.

KT 1 *Dakı tesbîh eyler, bulud sürici firište -yâ gök güriledügin işidenler ögmegi-y-ile; dakı firişterler, anun korkusundan. 13/13*

KT 2 *Daħı tesbîh eyler bulut sürici ferište ögmeg-ile, daħı ferişterler anuñ korkusundan. 13/13*

Cebreyil/Cebrâ'îl: Cebrâil a.s.

KT 1 *Iner firişterler dakı Cebreyil ya bir dürlü firişterler kim anları ayruk firişterler görmez, illâ Kadr gicesi. 97/4*

KT 2 *Feriştehler iner yire, Cebrâ'îl daħı ol gicede Tañrıları buyruğı-y-la. 97/4*

Cebreyil inam: Cebrail inam “Ruhü'l emîn, Cebrail a.s”.

KT 1 *İndürdi anı Cebreyil inam, gönlüne. 26/193-195*

Dün firişterleri: Gece melekleri.

KT 1 *Bayık ırte okımağı, oldı hazır olunmuş ya 'nî gündüz firişterleri-y-ile dün firişterleri. 17/78*

Firişte/Ferište: Melek.

KT 1 *Iner firişterler dakı Cebreyil yâ bir dürlü firişterler. 97/4*

KT 2 *Feriştehler iner yire, Cebrâ'îl daħı ol gicede Tañrıları buyruğı-y-la. 97/4*

Gündüz firişterleri: Gündüz melekleri.

KT 1 *Dakı ırte okımağı ya 'nî ırte namâzı, bayık ırte okımağı, oldı hazır olunmuş ya 'nî gündüz firişterleri-y-ile dün firişterleri. 17/78*

Her şahşa müvekkel melek: Her şahsa vekil melek “herkesin beraberindeki melek”.

KT 2 *Her şahşa müvekkel melek dir ki seniñ her 'ameliñ benim yanımda yazılmış, hâzırdır. 50/23*

Melâ'ikeler: Melekler.

KT 2 *Daħı nebiler getirile, şanuklar daħı mü'minlerden ve melâ'ikelerden. Hükm ola aralarında haħk-ıla. 39/69*

Melek: Melek.

KT 2 *Zikr eyle ki iki melek yazarlar hayr ve şerri sağdan ve soldan oturmuşlardır. 50/17*

Ölüm firıştesi: Ölüm meleği.

KT 1 *Eyit: Canunuz ala sizün, ölüm firıştesi, ol kim konılmışdur size. 32/11*

Rızık firışteleri: Rızık melekleri.

KT 1 *Ravān olıcılar hakkı için, geñezlig-ile ya 'nī gemiler, dakı kısmat eyleyiciler hakkı için, işi ya 'nī rızık firışteler. 51/1-6*

Rızıkları kısm idici ferıştehler: Rızıkları taksim edici melekler.

KT 2 *Tozlar şavurıcı yiller hakkı-çun, Ağır yükler götürici bulıtlar hakkı-çun, Geñezlig-ile segirden gemiler hakkı-çun, Rızıkları kısm idici ferıştehler hakkı-çun. 51/1-5*

Şaklayıcı ferışteler: Saklayıcı (koruyucu) melekler.

KT 1 *Anuñdur biribiri ardınca geliciler ya 'nī saklayıcı firışteler, ileyinden dakı ardından. 13/11*

Şaklayıcılar: Saklayıcılar “koruyucu melekler”.

KT 1 *Dakı viribir sizün üzere saklayıcılar ya 'nī iki firışte gündüzün, iki firışte gece; tā kaçan kim gele birünüze ölüm, canın ala anuñ yalavaçlarımız. 6/61*

Sürici /Sürici melekler: Süren, sevkedem melekler. “Mahşer günü insanları İlähi huzura getiren melek”.

KT 1 *Dakı geldi her nefis, anun-ıla sürici dakı tanuk. 50/21*

KT 2 *Ol günde her nefis ile mahşere sürici ve a 'māline şehādet idici melekler gelirler. 50/21*

Tanuğ: Tanık, şahit, “mahşer günü İlahi huzurda insanların yanında amel defteri ile birlikte bulunan melek.”

KT 1 *Dakı geldi her nefis, anun-ıla sürici dakı tanuğ. 50/21*

'Urūc it-: Yükselmek “Cebrail ve meleklerin Allah katına yükselmesi”.

KT 2 *'Urūc ider melā'ikeler, Cebrā'il dağı, özine bir günde ki anuñ miqdārı elli biñ yıl kadarıncadur. 70/4*

Yazıcı firişte: Yazıcı melek.

KT 1 *Dakı eyitti işi ya 'nī yazıcı firişte; Bu oldur ki benüm katumda hazırdu.*

50/23

h. Şeytan

'Akılsuz: Akılsız "şeytan".

KT 1 *Dakı bayık oldı eydür akılsuzumuz ya 'nī İblis, yā kāfır perrīler, Tañrı üzere irak yalan. 72/4*

Alda-: Aldatmak.

KT 1 *İy Ādem oğlanları! Aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı atanuzı ananuzı uçmakdan. 7/27*

Aldamak / aldamağ: Aldatmak.

KT 1 *Pes tama 'landurdu ol ikiyi, aldamağ-ıla. 7/22*

KT 2 *Pes azdurdu ikisini aldamağ-ıla. 7/22*

Aldayıcı: Aldatıcı "şeytan".

KT 1 *Dakı aldamasun sizi, Tañrı-y-ıla ya 'nī mühlet virmegi-y-ile, aldayıcı ya 'nī şeytan. 31/33*

Azdurıcı ve aldayıcı şeytān: Azdırıcı ve aldatıcı şeytan.

KT 2 *Dağı sizi azdurmasun Tañrı Ta'ālā dīninden, azdurıcı ve aldayıcı şeytān. 31/33*

Beze-: Bezemek, süslemek "Şeytanın güzel gösterip aldatması". 6/43

KT 1 *Dakı bezedi anlara şeytan, anı kim oldılar işlerler. 6/43*

KT 2 *Dağı bezedi şeytān anlara işledükleri işleri. 6/43*

Boyun virmeyici şeytan: İtaat etmeyen (asi, inatçı) şeytan.

KT 1 *Dakı tapmazlar illā şeytāna boyun virmeyici. 4/117*

Boyun virmeyici şeytana uy-: İtaat etmeyen (asi, inatçı) şeytana uymak.

KT 1 *Dakı ādemīlardan bir nicesi oldur kim tartışalar Tañrı hakkında, bilmeksüz; dakı uyar her şeytana boyun virmeyici. 22/3*

Cin dut-: Cin (şeytan) tutmak, çarpmak.

KT 2 *Ol kişiler ki yirler ribāyi durmazlar, illā nite kim durur ol kişi kim cin dutar kendüyi. 2/275*

Div ur-: Dev (şeytan) çarpmak.

KT 1 *Anlar kim yirler ribāyı durmayalar ya 'nī sinden, illā nite kim durur ol kim urur anı div, delülüginden ötürü. 2/275*

Div:Dev “şeytan”.

KT 1 *Bayık orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; daki oldı div, Çalabi'sına gey nāsıpaslık eyleyici. 17/27*

Divler karındaşları: Devler(in) kardeşleri “Şeytanın kardeşleri”.

KT 1 *Bayık Divler karındaşları orandan geçiciler, oldılar divler karındaşları; daki oldı div, Çalabi'sına gey nāsıpaslık eyleyici. 17/27*

Fesād idici şeytāna uy-: Fesat edici şeytana uymak.

KT 2 *Dağı halkuñ niçesi çekişürler Tañrı Ta 'ālā hakkında 'ilmsüz. Dağı uyar her fesād idici şeytāna. 22/3*

Hazretten sürülmüş şeytān: Huzurdan sürülmüş (koğulmuş) şeytan.

KT 2 *Pes kaçan okusañ Kur 'anı Tañrı Ta 'ālāya sığın şerrinden, hazretten sürülmüş şeytānuñ. 16/98*

İblis çerisi: İblis askeri.

KT 1 *Daki kindur haykır anlarun üzere, atlularun-ıla, daki yayaların-ıla ya 'nī her atlu, yaya kim Tañrı ma 'sıyatındadır, iblis çerisidür. 17/64*

Mel'ün şeytān: Lanetlenmiş şeytan.

KT 2 *Dağı du 'ā eylemezler illā mel'ün şeytāna. 4/117*

Sefih: Sefih “şeytan”.

KT 2 *Dağı eydürdi bizüm sefihümü ki İblisdür, Allāh hakkına ırak bühtān. 72/4*

Sürükmiş şeytan: Sürülmüş (kovulmuş) şeytan.

KT 1 *Pes kaçan okıyasın Kur 'an 'ı, sığın Tañrı 'ya, şeytandan sürükmiş. 16/98*

Şeytan bölügi: Şeytan bölüğü “şeytan taraftarları, topluluğu”.

KT 1 *Galıb oldı anlarun üzere şeytan, pes unitdurdı anlara Tañrı zikrini, şunlar şeytan bölügidür. Ay, bayık şeytan bölügi, anlar zıyanlılardır. 58/19*

Şeytan dostları: Şeytan dostları.

KT 1 *Pes çalışun şeytan dostları-y-ıla; bayık yavuz sanmağı şeytānun, oldı za 'ıf. 4/76*

KT 2 *Pes şavaş eyleñüz şeytān dostları bile. Tahkik şeytān mekri çatı za 'ifdür.*
4/76

Şeytan işi: Şeytan işi.

KT 1 *İy anlar kim iman getürdiler! Bayık süci, dakı kumār oynamak, dakı dakı butlar, dakı oklar kim anun-ıla kismat eylerlerdi; arususdur şeytan işinden.* 5/90

KT 2 *İy imān getüren kişiler, tahkik süci dahı kumār dahı şanemler harc eylemek dahı ezlām ki kāfir oyunudur, necisdür, harāmdur, şeytān işlerindendir.* 5/90

Şeytān ittibā'ı: Şeytanın yandaşları.

KT 2 *Müstevlī oldı anlar üstine şeytān. Pes anlara unutturdı Tañrı Ta 'ālā zikrini. Anlar şeytān ittibā'idur. Bilmiş oluñ ki şeytān ittibā'ı ziyānlulardur.* 58/19

Şeytan izlerine/adımlarına/yollarına uyma-: Şeytan izlerine/adımlarına/yollarına uymamak.

KT 1 *Dakı uyman şeytan izlerine bayık ol, sizündür düşman bellü.* 2/208

KT 1 *Yin andan kim ruzi viridi size Tañrı; dakı uyman şeytan adımlarına ya 'nī izine; bayık ol, size duşmandur bellü.* 6/142

KT 2 *İy imān getüren kişiler, girüñüz İslām dīnine barçañuz, dahı uymañuz şeytān yollarına. Ol şeytān size ulu düşmāndur.* 2/208

Şeytān: Şeytan.

KT 2 *Dahı sizi Tañrı yolından çıkardı şeytān.* 57/14

Şeytana mutı' olma-: Şeytana itaat etmemek.

KT 1 *Ay, vası (y) yat eylemedüm mi size, iy Ādem oğlanları, kim mutı' olman şeytāna, bayık ol sizün düşmanunuzdur bellü.* 36/60-61

Şeytāna tapma-: Şeytana tapmamak.

KT 2 *Ben size 'ahd eylemedüm mi-di iy ādem oğlanları ki şeytāna tapmayasız? Ol size ulu düşmandur dimedüm mi? 36/60-61*

Şeytānlar qarındaşları: Şeytanın kardeşleri.

KT 2 *Tahkik müsrifler, şeytānlar qarındaşlarıdır. Tahkik şeytān kendüyi yara dan Allāha kāfirdür.* 17/27

Şeytānlar: Şeytanlar.

KT 1 *Dakı indürmedi anı şeytānlar.* 26/210

KT 2 *Dahı Qur'ānı şeytānlar indürmedi.* 26/210

Vesvese eyle-/Vesvese it-: Vesvese vermek.

KT 1 *Pes vesvese eyledi anlara şeytan, tā açā ol ikiye anı kim örtünildi ol ikiden.* 114/5

KT 2 *Pes vesvese eyledi şeytān ikisine bellü eylemeg-içün özlerine ol nesneyi kim örtülmüş-idi ikisinüñ ‘avretlerinden.* 7/20

KT 2 *Ol kim vesvese ider halk yüreğinde.* 114/5

Yavuzluğu buyur-: Kötülüğü emretmek “şeytanın kötülüğe sevketmesi”.

KT 1 *Bayık buyurur size yavuzluğu, dakı zışt işi; dakı kim eydesiz Tañrı üzere; anı kim bilmezsiniz.* 2/169

KT 2 *Buyurmaz size illā yavuzluğu, dañı yamanlıkları, dañı eyitmegi Tañrı Ta ‘ālā hakkında siz bilmegen nesnelere.* 2/169

II.2.2.4. Peygamberlere İman

a. Peygamberlik (Nübüvvet, Mucizeler, Vahiy, Tebliğ)

‘Akl delili: Akıl delili “hikmet”.

KT 1 *Okı Çalabun yolu dapa, Kur’an-ıla -yā ‘akl delili-y-ile.* 16/125

Allāh yolına da‘vet it-: Allah yoluna davet etmek.

KT 2 *Eyit: Bu benim yolum doğrudur. Da‘vet iderin halkı Allāh yolına.* 12/108

Bellü eyleyici yalavaç: Belli eyleyici “açıklayan” peygamber.

KT 1 *Belki gönendürdüm şunları ya ‘nī müşrikleri, dakı atalarını; tā geldi anlara hak, dakı yalavaç bellü eyleyici.* 43/29.

Beşāret eyleyici: Müjdeleyici (peygamber). 11/2

KT 2 *‘İbādet eylemeñüz illā Tañrı Ta ‘ālāya. Ben size andan korkudıcı-men, dañı beşāret eyleyici-men.* 11/2

Cenneti muştılayıcılar: Cenneti müjdeleyiciler.

KT 2 *Pes gönderdi Tañrı Ta ‘ālā peygamberleri muştılayıcılar cenneti ve korkudıcılar cehennemden.* 2/213

Çalabum yalavaçlıkları: Allah’ın elçilikleri.

KT 1 *İy kavmum! bayık degürdüm size Çalabum yalavaçlıklarını dakı eyü dile-düm size.* 7/93

Degür-: Değirmek, insanlara ulaştırmak ”tebliğ etmek”.

KT 1 *İy Yalavaç! Degür anı kim indürinildi senün dapa, Çalabundan. 5/67*

Girçek dutıcı: Gerçek tutucu, “doğrulayıcı peygamber”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim geldi anlara yalavaç, Tañrı katından; girçek dutıcı anı kim anlarun-ıladur. 2/101*

Girçekleyici: Gerçekleyici “doğrulayıcı peygamber”.

KT 2 *Dağı ol vaqt kim geldi anlara peygamber ki Muḥammedür, Tañrı Ta‘ālā katından. Girçekleyici anlar-ıla olan kitābı. 2/101*

Habar virici: Haber verici, peygamber.

KT 1 *Eger gelürse. anlara habar virici ya ‘nī peygambar, olalar anlar, togru yol dutıcırak. 35/42*

Himmet eyeleri nebiler: Himmet sahibi peygamberler.

KT 2 *Pes şabr eyle yā Muḥammed. Nite kim şabr itdi himmet eyeleri nebilerden. 46/35*

Huccatlar/mu‘cızalar/Mu‘cizātlar: Deliller, mucizeler.

KT 1 *Dakı bayık getürdi size Musa huccatlar ya ‘nī mu‘cızalar. 2/92*

KT 2 *Taḥkik geldi size Mūsā mu‘cizātlar-ıla. 2/92*

İnzār idici: Uyarıcı (Peygamber).

KT 2 *Bel ki kâfirler Muḥammed ‘aleyhi’s-selāmiñ kendi cinslerinden inzār idici geldiğine ta‘accüb idüp risāletini ‘acīb bir şey’ görürler. 50/2*

Kığırdıcı/Münādī: Davet edici, çağırıcı.

KT 1 *İy Çalabumuz! Bayık biz işiddük kığırdıcı ya ‘nī Muhammed “salla’llāhu aleyhi ve sellem” yā Kur’an, kığırur ĩmana kim. 3/193*

KT 2 *İy bizi yaradan Allāh, taḥkik biz işiddük bir münādī nidā eyler ĩmān getürmege. 3/193*

Ƙorkıdıcı: Uyarıcı “peygamber”.

KT 1 *Kim tapman illā Tañrı’ya. Bayık ben, size andan korkıdıcıvan, dakı muştılayıcıvan. 11/2*

KT 2 *‘İbādet eylemeñüz illā Tañrı Ta‘ālāya. Ben size andan Ƙorkıdıcı-men, dağı beşāret eyleyici-men. 11/2*

KT 2 *Dahı biz seni göndermedük, illā muştılayıcı muṭī'lere, dahı korkudıcı 'āşılere. 17/105*

Muḥkem delil: Sağlam delil.

KT 2 *Da 'vet eyle yā Muḥammed halkı Allāh yolına ki İslām dīnidür, muḥkem delīl bile ve yahşı öğüt bile. 16/125*

Muştılayıcı: Müjdeleyici “peygamber”.

KT 1 *Dah viribimedük seni, illā muştılayıcı dakı korkudıcı. 17/105*

Mürsel peygamberlar/nebiler: Gönderilmiş peygamberler/nebiler.

KT 1 *Yalan duttı 'Ad kabīlesi, mürsel peygamberları ya 'nī vahy gelinmiş peygamberları. 26/123*

KT 2 *Yalanladı 'Ad kavmi mürsel nebīleri. 26/123.*

Nebī: Nebi, peygamber.

KT 2 *Eger anlara bir nebī gelse hidāyet üstine olalar ümmetlerüñ niçesinden. 35/42*

Peygamberlik nişanı: Peygamberlik işareti, mucizesi.

KT 1 *Dakı her kim degşürür-ise Tañrı ni 'metini ya 'nī peygamberlik nişanın. 2/211*

Peygamberlik: Peygamberlik.

KT 1 *Olmadı hiç ādemīya kimm vir e ana Tañrı Kitābı dakı şeri'eti amel eylemek, dakı peygamberliği. 3/79*

KT 2 *Olmaya bir ādem oğluna Tañrı Ta 'ālā aña kitāb virse, hüküm ve peygamberlik dahı virse. 3/79*

Peygamber gönder-: Peygamber göndermek.

KT 2 *İy Çalabumuz, gönder dahı anlara bir peygamber kendülerinden. 2/129*

Peygamber sıfatı: Peygamberlik sıfatı.

KT 1 *İy Kitab ehli! Bayık geldi size yalavacumuz; bellü eyler size çok, anlardan kim oldunuz gizlersiz ya 'nī Peygamber sıfatını. 5/15*

Şabr isleri yalavaçlar: Sabır sahibi peygamberler.

KT 1 *Pes sabr eyle; nite kim sabr eyledi, sabr isleri yalavaçlardan; dakı ivdürme anların için. 46/35*

Tañrı dapa okı-: Tanrı'ya doğru çağırmaq.

KT 1 *Eyit: Uşbu yolumdur. Okın Tañrı dapa, huccat üzere iken ben, daki kim uydı bana. 12/108*

Tañrı Ta'ālānuñ risāleti: Tanrı'nın risāleti, elçiliği.

KT 2 *İy kavmüm, taḥkīk ben irişdürdüm size Tañrı Ta'ālānuñ risāletini, daḥı ögüt virdüm size. 7/93.*

Tañrı yalavacı / Tañrınuñ peygamberi/Resūli: Tanrı peygamberi.

KT 1 *Muhammed Tañrı Yalavacıdur. 48/29*

KT 2 *Muḥammed Tañrınuñ peygamberi. 48/29*

KT 2 *Taḥkīk 'İsā peygamber oğlıdur [Meryemüñ]. Tañrınuñ Resūlidür. 4/157*

Ulu peygamber : Ulu peygamber.

KT 2 *Bel ki gönendürdüm bunları, atalarını daḥı. Hattā ki ḥaḳ geldi özlerine, daḥı ulu peygamber. 43/29*

Vaḥy eyle-: Vahiy etmek.

KT 1 *Pes vaḥy eyledi anlara, Çalabı'sı anlarun, kim Helāk eyleyevüz zalımları. 14/13*

KT 2 *Pes vaḥy eyledi anlara Çalapları, helāk eyleyevüz zālimleri. 14/13*

Vaḥy gelinmiş peygamberlar: Vahiy gelmiş peygamber.

KT 1 *Yalan duttı 'Ad kabīlesi, mürsel peygamberları ya 'nī vaḥy gelinmiş peygamberları. 26/123*

Vaḥy olun-: Vahiy olunmak "Allah'tan vahiy almak".

KT 1 *Daki kimdür zālımırak andan kim, yalan bagladı Tañrı'ya yalan . ya 'nī Mu-seyleme kim peygamberlik da 'vī eyledi; yā eyitdi: Vaḥy olındı benüm dapa. 6/93*

KT 2 *Daḥı kim zālımıraḳdur ol kimseden ki yalan söyleye Tañrı Ta'ālā ḥazretine, yā eyide ki baña vaḥy oldı. 6/93*

Vaḥy viribi-: Vahiy göndermek.

KT 1 *Pes vaḥy viribidük ana, kim eylegil gemi bizüm saklamaklıḡumuz ile yā bi-züm nazarumuzda-, daki bizüm vahyumuz ile. 23/27*

Yalavaç/Nebīler viribi-: Peygamber/Nebiler göndermek.

KT 1 *İy Çalabumuz! Daki viribi anlarun arasına yalavaç, anlardan. 2/129*

KT 2 *Evvel **nebīler viribidük** muştılamaga cenneti mü'minlere, dağı **korđutmađıçun kâfirleri** cehennemden. 4/165*

Yalavaç/Peygamber/Nebī: Elçi, peygamber.

KT 1 *Dakı bayık viribidük, **yalavaçlar**, senden ilerü. 13/38*

KT 2 *Dağı bayık viribidük **yalavaçlar** senden ilerü. 13/38*

KT 2 *Degöldür Meryem oğlı 'İsā illā **peygamber**, tağkik geçdi özinden öñdin çok **peygamberler**. 5/75*

KT 2 *Hattā **nebī** eyitdi: İmān getürenler bile nebīye ne vađt olur Tañrı Ta'ālā nuşreti. 2/214*

Yalavaçlığa viribinilmiş: Peygamberliğe gönderilmiş.

KT 1 *Dakı bayık sen **yalavaçlığa viribinilmişlerdensen**. 2/252*

Yitişdür-: Yetiştirmek “tebliğ etmek”.

KT 2 *Yā Muhammed sen **yitişdür** anlara ol nesneyi kim indi saña Qur'ānda seniñ Çalabuñdan. 5/67*

Yol gösterici: Yol gösteren “peygamberlik”.

KT 1 *Bayık sen korkudıcısın; dakı her bir kavumın, **yol gösterici**, var. 13/7*

KT 2 *Bayık sen korkudıcısın. Dağı her kavmüñ **yol göstericisi** var. 13/7*

b. Hz. Muhammet

Āhir zaman peygamberi: Ahir zaman peygamberi.

KT 1 *Eydürler-idi: İlāhī! **Āhir zaman peygamberi** hakkı için bize arka virgil. 2/89*

Hacce'l vidā' günü: Veda haccı günü.

KT 1 *Bugün ya 'nī **hacce'l vidā' günü** ümitsüz oldı anlar kim kâfir oldılar. 5/3*

Hayr kulakı: Hayırlı kulağı (Hz. Muhammed).

KT 1 *Eyit: **Hayr kulakıdur** sizün; inanur Tañrı'ya, dakı inanur mu'minlere. 9/61*

Ķulak olmak: Kulak olmak “hayırlı olana kulak veren Hz. Muhammed”.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: **Ķulak olmak** hayrludur size. Tañrı birliğine inanur.9/61*

Muhammed paygamber: Muhammet Peygamber.

KT 1 Nişe söylemez bize Tañrı ya 'ni **Muhammed paygamber** idüğini yā gelmez bize bir nişan. 2/118

Muhammed peygamberliği: Muhammet peygamberliği.

KT 1 Sor Yākub oğlanlarına nişe virdük anlara nişan bellü ya 'nī Mûsa Peygamberliğin yā Muhammed Peygamberliğin. 2/211

Nūrlu çırağ: Nurlu ışık.

KT 2 Dağı seni **nūrlu çırağ** eyledi Allāh. 33/46

Rûşan eyleyici çırağ: Aydınlatıcı ışık (Hz. Muhammed).

KT 1 İy Peygamber! Bayık biz viribidük seni tanuk... daki çırağ **rûşan eyleyici**. 33/45-46

Şalavat eyle-/Şalavāt vir-: Salavat getirmek.

KT 1 İy anlar kim ĩman getürdiler! **Şalavat eylesen** ana; daki selām virün, selām virmek. 33/56

KT 2 İy ĩmān getürenler, nebīye du 'ā idüp **şalavāt virüñüz**, dağı selām virüñüz. 33/56

c. Hz. İsa

El sürücü: El sürücü "Haz. İsa, mesih".

KT 1 Bayık biz depeledük Mesih 'i ya 'nī **el sürücüyi**, ya 'nī sayruya elin sürerdi, dağı gey olurdu. 4/157

Havāriler: Havariler "Hz. İsa'nın öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği on iki kişiden oluşan yardımcıları."

KT 1 Ol vakt kim eyitti **Havārılar**: İy İṣā Meryem oğlu. 5/112

KT 2 Ol vakt kim eyitti **havāriler** 'İṣāya: İy Meryem oğlu. 5/112

İṣā yāranları: İsa yarenleri "havārileri".

KT 1 Eyitti Havarılar ya 'nī **İṣā yāranları**: Biz Tañrı 'nun arka viricilerivüz. 3/52

İṣā peygamber: İsa peygamber.

KT 1 Daki kılur anı kim diler, toğurmaz ya 'nī 'İṣā **peygamber** gibi, Yahyā peygamber gibi. 42/50

Meryem oğlu 'İsa: Meryem oğlu İsa.

KT 1 *Degül 'İsa Meryem oğlu, illa bir yalavaç; bayık geçdi andan ilerü yalavaçlar. Dakı anası anun, gey inanicıdur. 5/75*

KT 2 *Degüldür Meryem oğlu 'İsā illā peygamber, tahkik geçdi özinden öñdin çok peygamberler. 5/75*

Mesih: Mesih “Hz. İsa”.

KT 1 *Adı anun Mesih'dür, İsā Meryem oğlu; yüzlü hurmatlu-y-iken dünyede dakı ahıratda; dakı yakın olınmışlardan. 3/45*

KT 2 *İy Meryem, Tañrı Ta'ālā saña muştılar kelimetu'llāhı ki adı Mesih ve Meryem oğlu 'İsādur yüzi akdur dünyāda ve āhiretde dahı, dahı Allāh [a] yakınlardanur. 3/45*

Ölü diriltmek: Ölü diriltmek “Hz. İsa'ya verilmiş mucizelerden.”

KT 1 *Dakı virdük İsā'ya, Meryem oğlına huccatlar ya'nī İncil'i dakı ölü diriltmeği. 2/87*

KT 2 *Dahı virdük Meryem oğlu 'İsāya mu'cizatları, ölü diriltmek gibi, özgesi gibi. 2/87*

Tañrı'nun arka viricileri: Allah yolunun yardımcıları, Hz. İsa'nın havarileri.

KT 1 *Eyitti Havarılar ya'nī İsa yaranları: Biz Tañrı'nun arka viricilerivüz. 3/52*

d. Hz. Musa

Ak el: Ak el “Yed-i Beyzā”.

KT 1 *Pes gösterdi ana, nişan ulu ya'nī āsa dakı ak el. 79/20*

Mūsā asası: Hz. Musa asası.

KT 1 *Dakı eydürler: Nişe indürinilmedi anun üzere bir nişan ya'nī Mūsā asası gibi, Çalabı'sından. 10/20*

Mūsā kavmi: Hz. Musa'nın kavmi.

KT 1 *Dakı duttı Mūsā kavmi, andan sonra altun gümiş eyinden anlarun, buzađu kim gövdedür anundur mölemek. 7/148*

KT 2 *Dahı idindi Mūsā kavmi özi miķāta varduğdan soñra özleriniñ altunlarından gümişlerinden bir buzağu, āvāzı çıkardı şığır gibi. 7/148*

Mūsā peygamberliği: Musa peygamberliği.

KT 1 *Sor Yākub oğlanlarına niçe virdük anlara nişan bellü ya 'nī Mūsā Peygamberliğin yā Muhammed Peygamberliğin. 2/211*

Mūsā tağı: Musa dağı, “Sina Dağı.”

KT 1 *Tağ hakkı için ya 'nī Musa tağı, 52/1*

Mūsā: Musa (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık virdük Mūsā'ya dakı Harun'a Tevrit'i. 21/48-49*

KT 2 *Taḥkīk biz virdük Mūsā ile Hārūna ḥaḳḳı bātıldan ayırıcı kitāb. 21/48-49*

On lavh: On levha “Haz. Musa’ya gelen on emrin yazılı olduğu levhalar”.

KT 1 *Dakı yazduk anun-ıçun elvāh içinde ya 'nī ol kim anda Tevrit yazılmışdur on lavh idi. 7/145*

Rāz issi: Sır sahibi “Hz. Musa”.

KT 1 *Dakı kiğirduk ana, Tur tağı yanasından, sağ yanı. Dakı yakın eyledük anı, rāz issi. 19/52*

Şanduk: Sandık “Ahid sandığı”.

KT 1 *Bayık pādīşahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya 'ni Tevrit sanduğı-y-ıdı. 2/248*

Tābūt: Tabut, “Ahit sandığı.”

KT 2 *Daḳı eyitdi anlara nebīleri: Anuñ mülki 'alāmeti oldur kim gele size tābūt. 2/248*

Tevrit sanduğı: Tevrat sandığı.

KT 1 *Bayık pādīşahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya 'ni Tevrit sanduğı-y-ıdı. 2/248*

Ṭoḳuz āyetler: Dokuz ayet “dokuz işaret, mucize”.

KT 2 *Taḥkīk biz virdük Mūsāya ṭoḳuz āyetler, beyān idiciler. 17/101*

Ṭokuz nişanlar: Dokuz nişan “dokuz işaret, mucize”.

KT 1 *Dakı bayık virdük Musa 'ya, ṭoḳuz nişanlar bellüler ya 'nī asa. 17/101*

e. Hz. İbrahim

İbrāhim dīni: İbrāhim dini.

KT 1 *Dakı kim rağbatı gidere İbrāhim dīninden, illa ol kim bilmedi -yā helāk ey-*

ledi gendüzini. 2/130

KT 2 *Terk eylemez İbrāhīm dīnini illā 'aqlsuz olan kişi nefsinde. 2/130*

İbrāhīm kavmı/ķavmi: İbrahim kavmi.

KT 1 *Gelmedi mi anlara habarı, anların kim anlardan ilerü-di ... daki, İbrāhīm kavmı... 9/70*

KT 2 *Gelmedi mi özlerine haberi ol ümmetlerüñ ki kendülerinden önce geçdiler ... dahı İbrāhīm ķavmi gibi. 9/70*

İbrāhīm zürriyeti: İbrahim zürriyeti.

KT 2 *Tahķik biz virdük İbrāhīm zürriyetine kitābı, hikmeti dahı. 4/54*

İbrāhīm milleti: İbrahim milleti.

KT 1 *Pes uyun İbrāhīm milletine, müsülmen-iken. 3/95*

KT 2 *Dahı uydı İbrāhīm milletine aru i 'tikād-ıla? 4/125*

İbrāhīm peygamber: İbrahim peygamber.

KT 2 *Ol vaķtı ki zikr eyle yā Muhammed. Şınadı İbrāhīm peygamberi Tañrı Ta 'ālā nice kelimeler-ile. 2/124*

f. Hz. Ādem ve Havva

Ādem peygambar: Adem Peygamber.

KT 1 *Bayık pādışahlığı nişānidur kim gele size sanduk ya 'ni Tevrit sanduğı-y-ıdı; Ādem peygambar almış idi. 2/248*

Ādem vakti: Ādem vakti.

KT 1 *Ortak eyledüñüz beni ilerüden ya 'nī Ādem vaķtında. 14/22*

KT 2 *Bayık ben kāfir oldum aña kim ortak eyledüñüz beni ilerüden, ya 'nī Ādem vaķtında. 14/22*

Ana : Ana "Hz. Havva".

KT 1 *İy Ādem oğlanları aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı atanuzı ananuzı uçmakdan. 7/27*

KT 2 *İy oğlanları Ādemüñ, şakınuñ azdurmasun sizi İblīs. Nite kim çıkardı anañuzı, atañuzı cennetden. 7/27*

Ata: Ata "Hz. Ādem".

KT 1 *İy Ādem oğlanları aldamasun sizi şeytan, nite kim çıkardı atañuzı ananuzı*

uçmakdan. 7/27

KT 2 *İy oğlanları Ādemüñ, şaķınuñ azdurmasun sizi İblīs. Nite kim ıkardı anañuzu, atañuzu cennetden. 7/27*

g. Diğer peygamberler

Balık issi/eyesi: Balık sahibi “Yunus Peygamber.”

KT 1 *Dakı **balık issini** ya ‘nī Yunus’ı; ol vakt kim giddi kakıyuban. 21/87*

KT 2 ***Balıķ eyesi** dađı ki Yūnusdur, kaķan kim kaķıyup gitdi. 21/87*

Bilici oğlan: Bilici oğlan. “İshak Peygamber.”

KT 1 *Eyittiler: Korkma, bayık biz muştıtaruz sana bir **oğlan bilici** ya ‘nī İshak. 15/53*

Dāvūd: Dāvūd (peygamber).

KT 1 *Dakı **Davud**’ı ya ‘nī angıl, dakı Süleyman’ı. 21/78*

KT 2 *Ve **Dāvūd** dađı Süleymān hükm itdükleri vaķt ekinde. 21/78*

Eyyūb: Eyyūb (peygamber).

KT 1 *Dakı **Eyyūb**’ı ol vakt kim kığırdı alabı’sına: Bayık ben yokandı bana zıyan dakı sen esirgeyicilerün esirgeyiciregisin. 21/83*

KT 2 ***Eyyūbı** dağı zıkr eyle. Tañrı Ta ‘ālā[ya] nidā itdüği vaķt ki yā Rabb baña elem ve zağmet yitişdi, didi. 21/83*

Hārūn: Hārūn (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık virdük Mūsa’ya dakı **Harun**’a Tevrit’i. 21/48-49*

KT 2 *Tađķıķ biz virdük Mūsā ile **Hārūna** haķķı bātıldan ayırıcı kitāb. 21/48-49*

Hūd: Hud (peygamber).

KT 1 *Dakı ol vakt kim geldi buyruęumuz, kurtarduk **Hūd**’ı. 23/32*

KT 2 *Ol vaķt ki ‘azābumuz geldi, **Hūdı** kırtarduk. 23/32*

Hūd peyęambar: Hud peygamber.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti anlara, karındaşları **Hūd peyęambar**: Ay, korkmaz mısız? 26/124*

Dāvūd peyęambar: Davut peygamber.

KT 2 *La ‘net itdi kāfırlere Benī İsrā’ılden **Dāvūd peyęambar** dili üstine, dağı Meryem oğlı ‘İsā dili üstine. 5/78*

Hızır peygamber: Hızır peygamber.

KT 2 *Hızır peygamber deldi ol gemiyi Mūsā eyitdi: Gemiyi deldüñ mi içindekileri ğark eylemeg-içün? 18/71*

İdrīs: İdris (peygamber).

KT 1 *Dakı İsmā'il'i dakı İdrīs'i dakı Zül-Kifl'i; dükeli sabr eyleyicilerdendür ya'nī Tañrı ta'atına. 21/85*

KT 2 *İsmā'ıl dañı İdrīs dañı İlyās dañı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85*

'İlm issi oğlan: İlim sahibi oğlan. "İshak Peygamber."

KT 2 *Feriştehler eyitdiler İbrāhīme: Qorqma, biz saña muştılar-biz bir 'ilm issi oğlan, didiler. 15/53*

İlyās (Zül-Kifl): İlyas (peygamber).

KT 2 *İsmā'ıl dañı İdrīs dañı İlyās dañı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85*

İshāk peygamber: İshak peygamber.

KT 2 *Dañı muştıladuğ aña İshāk peygamberi dañı şālihlerden. 37/112*

İsmā'il: İsmāil (peygamber).

KT 1 *Dakı İsmā'il'i dakı İdrīs'i dakı Zül-Kifl'i; dükeli sabr eyleyicilerdendür ya'nī Tañrı ta'atına. 21/85*

KT 2 *İsmā'ıl dañı İdrīs dañı İlyās dañı barçaları şabr eyleyicilerden idi. 21/85*

İsmā'ıl peygamber: İsmail peygamber.

KT 2 *Dañı zıkr eyle Qur'ānda İsmā'ıl peygamberi. 19/54*

Lût: Lût (peygamber).

KT 1 *Dakı Lût'a, virdük peygambarlık dakı ilm. 21/74*

KT 2 *Lût peygambere dañı 'ilm-ile nübüvvet virdük. 21/74*

Lût peygambar: Lut peygamber.

KT 1 *Dırlıgün hakkı içün ya'nī Tanrı eydür Muhammed'e, yā firiştelere eydür Lût peygambara. 15/72*

Nuħ gemisi: Nuh gemisi.

KT 1 *Dakı nişandur anlarun: Bayık biz yükletdük atalarını tolu gemiye ya'nī Nuħ gemisi gibi; 36/41*

KT 2 *Bir āyet daḥı anlara ki getürdük zürriyetlerini Nūḥ-ıla, ʔolmuş gemi içindeki Nūḥ gemisidür.* 36/41

Nūḥ: Nūḥ (peygamber).

KT 1 *Dakı Nūḥ'a, ol vakt kim kığırdı ilerüden ya'ni du 'a kildi, ibrahim' den, Lût'dan ilerü.* 21/76

KT 2 *Daḥı Nūḥ bize du 'ā eyledi kavmini helāk eylemege zıkr olanlardan burun.* 21/76

Nūḥ peygamber: Nuh peygamber.

KT 2 *Taḥkik Tañrı Ta 'ālā ihtiyār eyledi Ādem peygamberi ve Nūḥ peygamberi, İbrāhīm ehlini daḥı.* 3/33

Şālih peygamber: Salih peygamber.

KT 2 *Daḥı gönderdük Semūd kavmine kardaşları Şālih peygamberi.* 7/73

Süleymān mülki: Süleyman mülkü.

KT 2 *Daḥı uydılar siḥrlere kim okırdı şeytānlar, virürlerdi Süleymān mülki üstine.* 2/102

Süleyman pādışahlılıḡı: Süleyman padişahlılıḡı.

KT 1 *Dakı uydılar ya 'nī cuhudlar ana kim okırlardı divler ya 'ni cadulık ilmi, Süleyman pādışahlılıḡı vaktında.* 2/102

Süleymān: Süleymān (peygamber).

KT 1 *Dakı Davud'ı ya 'nī angıl, dakı Süleyman'ı.* 21/78

KT 2 *Ve Dāvūd daḥı Süleymān hüküm itdükleri vaḡt ekinde.* 21/78

Şu'ayb peygamber: Şuayb peygamber.

KT 1 *Ol vakt kim eyitti anlara Şu'ayb peygamber: Ay, korkmaz mısız?* 26/177

KT 2 *Ol vaḡt ki eyitdi özlerine Şu'ayb peygamber: Niçün korkmazsınız?* 26/177

Yahyā: Yahyā (peygamber).

KT 1 *Pes icabat itdük anı; dakı baḡışladuk ana Yahyā'yi.* 21/90

KT 2 *Pes du 'āsın kabül itdük ve özine Yahyā[yı] baḡışladuk.* 21/90

Yahyā peygamber: Yahya peygamber

KT 1 *Kaçan gele soñunun va 'dası ya 'nī Yahyā peygamberi depeledüklerinde.* 17/7

Yūnus kavmi: Yunus kavmi.

KT 1 *İllā Yūnus kavmi; ol vakt kim ĩman getürdiler. 10/98*

KT 2 *Lĩkin Yūnus kavmi ol ‘azābı gördükde ĩmān getürdiler. 10/98*

Yūnus: Yunus (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık Yūnus mürsellerdendir. 37/139*

KT 2 *Tahkĩk Yūnus dahı mürsel nebīlerden idi. 37/139*

Yūsuf: Yusuf (peygamber).

KT 1 *Dakı bayık geldi size Yūsuf, ilerü, huccatlar ile. 40/34*

KT 2 *Tahkĩk size geldi-y-idi Yūsuf Mūsādan öñdin mu ‘cizātlar-ıla. 40/34*

Yūşa‘/Eşmūyıl peygamber: Yuşa/Eşmūyıl Peygamber.

KT 1 *Ol vakt kim eyittiler peygambara anlarun ya ‘ni Yūşa‘ peygamber yā Eşmūyıl. 2/246*

Zekerıyyā: Zekerıyya (peygamber).

KT 1 *Dakı Zekerıyyā‘yı; ol vakt kim kıgırdı Çalabısına. 21/89*

KT 2 *Zekerıyyā dahı du ‘ā diledi Tañrıdan. 21/89*

Zü‘l-Karneyn: Zülkarneyn.

KT 1 *Eyittiler: İy Zü‘l-Karneyn! Bayık Eciic Mecüic, fesad eyleycilerdür yirde. 18/94*

KT 2 *Eyitdiler: Yā Zülkarneyn, didiler. Tahkĩk Ye ‘cüc-ile Me ‘cüc fesād iderler yiryüzinde. 18/94*

Zül’Kıfl: Zülkıfl (peygamber).

KT 1 *Dakı İsmā ‘il’i dakı İdris’i dakı Zül-Kıfl’i; dükeli sabr eyleycilerdendir ya ‘ni Tañrı ta ‘atına. 21/85*

II.3. ESMĀ-İ HÜSNĀ: Allah’ın en güzel isimleri.

İsmın çoğulu olan esmâ kelimesi ile, “en güzel” anlamındaki hüsñâ kelimesinin oluşturduğu bir sıfat tamlaması olan esmâ-i hüsñâ (el-esmâü’l hüsñâ), yüce Allah’ın bütün isimleri için kullanılan bir terimdir (İlmihal I :85). Dini Kavramlar sözlüğünde “Ayet ve hadislerde zikredilen “el-esmâü’l hüsñâ” Allah’ın niteliklerini, hangi vasıflara sahip olduğunu beyan eden isim ve sıfatlardır” açıklaması yapılır. Alah’ın isim ve sıfatları ile ilgili “99” sayısı çoklukta kinayelidir. Tirmizî, Ebu Hureyre’den yaptığı rivayette Allah’ın isimlerini “99” olarak bildirmiştir. İbn-i Mâce bir rivayetinde “101” isim zikretmiştir (DKS:151-152). İ-

lamoğlu, terkipte yer alan “el-husnâ” nın, “en güzel” anlamında isim olabileceği gibi “güzel” anlamında sıfat da olabileceğini, birincisinin yani “en güzel” isiminin daha isabetli olduğunu belirtir. İm-i tafdil olarak nitelendirdiği “el-husnâ” ifadesini, kelimelerin taşıdığı anlamların zirvesi, bir başka ifade ile “en” leri şeklinde aktarır (İslamoğlu, 2014:32).

Görklürek/Yahşı adlar: En güzel adlar, “Esmâ-i Hüsnâ.”

KT 1 *Tañrı, yokdur Tañrı illâ ol; anundur **adlar görklürekler**. 20/8*

KT 2 *Tañrı Ta‘âlâ birdür, andan özge tañrı yoğdur, anuñ **yahşı adları** vardur. 20/8*

II.3.1. ‘AFUV: Affı sınırsız olan, affedici.

‘Afv eyleyici/idici: (‘AFUV). Affedici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı; ‘**afv eyleyicidür**, yarlığayıcı. 58/2*

KT 2 *Tañrı Ta‘âlâ ‘**afv idicidür**. 58/2*

II.3.2. ‘ALİM: Her şeyi mükemmel bilen.

Bilici: (‘ALİM). Bilen (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı **bilicidür**, bilürdür. 31/34*

KT 2 *Tañrı Ta‘âlâ her nesneyi **bilicidür**. 31/34*

Bilür: (‘ALİM). Bilen (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı **bilürdür**, dürüst işlüdür. 24/59*

Her nesneyi bilici: (‘ALİM). Her şeyi bilici (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh **her nesneyi bilicidür**, hikmetler issidür. 24/59*

II.3.3. ‘ALİ: Mutlak ve sonsuz yüce, ulular ulusu.

Yüce: (‘ALİ). Yüce (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol’dur **yüce**, ulu. 22/62*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘âlâ **yücedür**, uludur. 22/62*

II.3.4. ‘AZİM: Ululukta eşsiz benzersiz azamte sahibi.

Ulu: (‘AZİM). Ulu (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol’dur **yüce**, **ulu**. 22/62*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘âlâ **yücedür**, **uludur**. 22/62*

II.3.5. ‘AZİZ: Sonsuz şeref kaynağı, gücü mükemmel, şerefi yüksek olan.

‘Aziz: (‘AZİZ). Aziz (Allah).

KT 1 *Dakı Ol ‘azizdür, hakimdür. 62/3*

KT 2 *‘Azizdür, günāhlar bağışlayıcıdur. 38/66*

‘İzzetlü: (‘AZİZ). İzzetli (Allah).

KT 2 *Tahkik sensin ‘izzetlü hüküm eyleyici kullaruña. 2/129*

Beñdeşsüz kuvvatlu: (‘AZİZ). Benzersiz kuvvetli (Allah).

KT 1 *Bayık sensen beñdeşsüz kuvvatlu, dürüst işlü dürüst sözlü. 2/129*

Beñdeşsüz güci yiter: (‘AZİZ). Benzersiz gücü yeter (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, beñdeşsüz güci yiterdür, dürüst işlü dürüst sözlüdür. 2/220*

Beñdeşsüz: (‘AZİZ). Eşsiz, benzersiz (Allah).

KT 1 *Gökler Çalabı ‘sı dakı yirün, dakı ol ikisi arasındağınun; beñdeşsüz, yarlıgayıcı. 38/66*

KT 2 *Oldur beñdeşsüz, dürüst işlü. 14/1*

Emri kuvvetlü: (‘AZİZ). Emri kuvvetli (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta ‘ālā emri kuvvetlüdür, kimse kaytaramaz. 22/40*

Emrine gālib: (‘AZİZ). Emrine galip (Allah).

KT 2 *Dağı ol Allāh emrine gālibdür, hikmetler issidür. 62/3*

Gālib: (‘AZİZ). Galip (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı gālib, dürüst işlü dürüst sözlü. 48/19*

Güci yiter: (‘AZİZ). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı güci yiterdür, ökünc almak issidür. 5/95*

Ķavī beñdeşsüz: (‘AZİZ). Kavi benzersiz (Allah).

KT 1 *Bilün kim bayık Tañrı kavīdur beñdeşsüz, dürüst işlü. 2/209*

II.3.6. A‘LĀ: En yüce , mutlak üstün ve yüce olan.

Yüce: (A‘LĀ). Yüce (Allah).

KT 1 *Tesbīh eyle Çalabun adını yüce. 87/1*

KT 2 *Tesbīh eyle adını yüce Tañrıñuñ. 87/1*

II.3.7. ĀHİR: Varlığının sonu olmayan, en son zatı kalan.

Āhiri intihāsuz:(ĀHİR). Sonu sınırsız, sonsuz (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz. 57/3*

Şon: (ĀHİR). Son, varlığının sonu olmayan (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur. 57/3*

II.3.8. ALLAH: Kulluk edilmeye layık tek ilah.

‘Ademden vücūda getirici: (BĀRĪ’). Ādemden vücūda getirici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı Ta ‘ālā yaradıcıdur, ‘ademden vücūda getiricidür, şüretler viricidür. 59/24*

Allāh: (ALLAH). Allah.

KT 2 *Taḥkīk sizüñ Tañrıñuz ol Allāhdur. 10/3*

Tağrı: (ALLAH). Tanrı.

KT 1 *Bayık Çalabunuz Tañrı’dur.10/3*

II.3.9. BĀRĪ’: Örneksiz ve kusursuz yaratan, yaratmada eşsiz benzersiz usta olan.

Bir nice halkı bir niceden yaratmakta ayırıcı: (BĀRĪ’). Her şeyi yaratmakta ayırıcı (Allah).

KT 1 *Tañrı’dur, yaradıcı, ayırıcı yaratmakta bir nice halkı bir niceden, sūrat eyleyici. 59/24*

Yaradıcı: (BĀRĪ’). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Şol yigrekdür size, Yaradıcı’nuz katında. Pes tevbe viridi size; bayık Ol tevbe viricidür, rahmat kılıcı. 2/54*

II.3.10. BASİR: Her şeyi gören.

Görici: (BASİR). Görücü (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, anı kim işlersiz göricidür. 2/110*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā siz işledüğüñüz nesneleri göricidür. 2/110, 22/61*

Görür: (BASİR). Görür (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı işidür, görürdür. 22/61*

II.3.11. BĀTIN: Zatı görünmeyen, zatı mutlak gayb, sırrına erilmeyen.

Gizlü: (BĀTIN). Gizli (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur, dakı görinürdür -yā gālıbdur dakı gizlüdür. 57/3*

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz. Dağı aşıkāre ve gizlü oldur. 57/3*

II.3.12. BEDĪ’: Yoktan var eden.

‘Ademden vücūda getir-: (BEDĪ’). Ademden vücūda getirmek.

KT 2 *‘Ademden vücūda getürdi gökleri ve yirleri. 2/117*

Beñdeşsüz Yaradıcı: (BEDĪ‘). Eşsiz yaratıcı (Allah).

KT 1 *Beñdeşsüz yaradıcı gökleri dakı yiri.* 2/117

Yaradıcı: (BEDĪ‘). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Yaradıcı gökleri dakı yiri.* 6/101

II.3.13. BERR: Eşsiz iyi, sonsuz iyilik sahibi.

Eyü işlü: (BERR). İyilik işli ”iyilik eden” (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, Ol’dur eyü işlü, rahmat kılıcı.* 52/28

İhsān idici: (BERR). İhsan edici (Allah).

KT 2 *Tahkīk ol ihsān idicidür, rahmeti çokdur.* 52/28

II.3.14. CĀMĪ‘: Varlığı derleyip toparlayan, hesap günü insanları toplayan.

Cem‘ it-: (CĀMĪ‘). Cem etmek, toplamak.

KT 2 *İy Çalabumuz, sen cem‘ idersin halkı bir güne ki şek yokdur anda, ya ‘nī kıyāmet günü.* 3/9

Dirici: (CĀMĪ‘). Derici, toplayan (Allah).

KT 1 *İy Çalabumuz! Bayık sen diricisen ādemīları, bir güne kim gümen yokdur anun içinde.* 3/9

II.3.15. CEBBĀR: İnsanı iradesini kullanmaya mecbur eden.

Ƙahr eyleyici/idici: (CEBBĀR). Kahredici (Allah).

KT 1 *Beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi.* 59/23

KT 2. *Her nesneye gālibdür, kāfīrleri kahr idicidür.* 59/23

II.3.16. EHAD: Mutlak bir, sonsuz tek.

Bir: (EHAD). Bir (Allah).

KT 1 *Eyit: Ol Tañrı birdür.* 112/1

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Ol Allāh birdür.* 112/1

II.3.17. EKREM: En cömert, en büyük kerem sahibi.

Gey keremlü: (EKREM). Çok keremli (Allah).

KT 1 *Oki; dakı Çalabun gey keremlü.* 96/3

Kerīm Tañrı: (EKREM). Kerim Tanrı.

KT 2 *Oki yā Muḥammed! ol senüñ kerīm Tañrıñ ki.* 96/3

II.3.18. EVVEL: Sonsuz ve öncesiz ilk, varlığının başlangıcı olmayan.

Evveli ibtidāsuz: (EVVEL). Öncesi olmayan (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz.* 57/3

Öñ: (EVVEL). Ön, evvel (Allah).

KT 1 *Ol öñdür dakı sondur.* 57/3

II.3.19. FA'ĀL: Dilediğini yapan, fiilinde mükemmel olan.

Gey işleyici: (FA'ĀL). Çok işleyici “istediğini yapan (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmışdür -yā sevice işin eyleyicidür sālhlara- 'Arş issi, ulu. Gey işleyici anı kim diler.* 85/16

İşleyici: (FA'ĀL). İşleyici, “istediğini yapan” (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabun, işleyicidür anı kim diler.* 11/107

KT 2 *Seni yaradan Tañrı diledüğü nesneyi işleyicidür.* 11/107

II.3.20. FĀLİK: Yarıp çıkarın.

Yarıcı: (FĀLİK). Yarıp çıkarın (Allah).

KT 1 *Yarıcıdur subhı; dakı eyledi giceyi, dölenesi nesene.* 6/96

KT 2 *Şabāhları dağı yaradıcıcudır karañulukdan çıkarur.* 6/96

II.3.21. FĀTİR: Kainatı var eden.

Yaradıcı/Yaradan: (FĀTİR). Yaradan (Allah).

KT 1 *Gökler yaradıcı dakı yir.* 42/11.

KT 2 *Yaradıcısıdur gökleriñ ve yirleriñ.* 42/11.

KT 2 *Gökleri Allāh yirleri dağı yaradan Allāh.* 12/101.

II.3.22. FETTĀH: Eşsiz benzersiz açan, tüm kapalı kapıları açan.

Hükm eyleyici/idici: (FETTĀH). Hükmedici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol, hükm eyleyicidür, bilürdür.* 34/26.

KT 2 *Dağı ol hükm idicidür, gāyetde her nesneyi bilicidür.* 34/26.

II.3.23. GAFFĀR: Sınırsız bağışlayıcı.

Gey yarlığayıcı: (GAFFĀR). Çok bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Pes eyitdüm: Yarlığamak dilen Çalabunuzdan, bayık Ol, oldu gey yarlığayıcı.* 71/10

Günāhlar bağışlayıcı : (GAFFĀR). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Yaradıcısıdur gökleriñ ve yirleriñ, ikisi arasında olanıñ dağı. 'Azīzdür, günāhlar bağışlayıcudur.* 38/66

Yarlığayıcı: (GAFFĀR). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Gökler Çalabı'sı dakı yirün, dakı ol ikisi arasındağımın; bendeşsüz, yarlığayıcı. 38/66*

II.3.24. GAFŪR: Eşsiz bağışlayıcı, günahları sınırsız bağışlayan.

'Afv idici: (GAFŪR). Affedici (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrıya istiğfār eyleñüz. Tañrı Ta'ālā 'afv idicidir ve rahmet idicidir. 73/20*

Günāhlar bağışlayıcı (GAFŪR): Günahlar bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Günāhlar bağışlayıcıdur, tevbeler kabül idicidir, 'azābı katıdur muhkem kuvvetlüdür. Andan özge Tañrı yokdur. 'Ākıbet varmak anuñ hazretinedür. 40/3*

Yarlığayıcı: (GAFŪR). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı yarlığayıcıdur, ivici degül. 2/225.*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'ālā yarlığayıcıdur, halımdür. 2/225.*

Yazuğ yarlığayıcı: (GAFŪR). Günah bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Yazuğ yarlığayıcı, dakı tevbe kılmak kabul eyleyici, kat azablu, eylük eylemek issi. Yokdur Tañrı illa Ol; andın yanadur dönecek yir. 40/3.*

Yazuğları bağışlayıcı: (GAFŪR). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahķik Tañrı Ta'ālā yazuğları bağışlayıcıdur, rahmet idicidir. 2/173.*

II.3.25. GĀLĪB: Mutlak galip, asla yenilmez olan.

Gālib: (GĀLĪB). Galip (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı gālibdur iş üzere, velikin ādemīlar eyregi bilmezler. 12/21.*

KT 2 *Tañrı Ta'ālā gālibdür emrine, lākin çok kişiler bilmezler. 12/21*

II.3.26. GANĪ: Mutlak zengin, başkasına ihtiyacı olmayan.

Bay: (GANĪ). Zengin (Allah).

KT 1 *Dakı her kim nā-sıpaşk eyledi-y-ise, pes bayık Çalabum baydur, kerimdür. 27/40*

KT 2 *Kim ki kāfir olsa, tahķik benim Tañrım baydur, kimse şükrine muhtāc degüldür. 27/40*

Ġani: (GANĪ). Sınırsız zengin (Allah).

KT 2 *Dağı o Allāh ġanīdür, ef'ālinde meşkürdur. 35/15.*

Hācatsuz: (GANĪ). İhtiyac duymayan (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, Ol baydur hācatsuzdur, öğilmişdür. 35/15*

Muhtâc degül: (GANĪ). Muhtaç değil.

KT 2 *Eger kāfir olsañuz, pes Tañrı Ta‘ālā size muhtâc degüldür.* 39/7

II.3.27. HABĪR: Her şey hakkında en iyi haber alan, en iyi haber veren.

Bilici: (HABĪR). Bilici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol dürüst işlüdür, bilicidür.* 6/73

KT 2 *Ol hikmetler issidür, ğāyetde bilicidür.* 6/73.

Bilür: (HABĪR). Bilir (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı bilicidür, bilürdür.* 31/34

Habarlu: (HABĪR). Haberli (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabunuz, anlara ol gün habarludur.* 100/11

İşleri bilür: (HABĪR). İşleri bilir (Allah).

KT 1 *Dakı Ol galıbdur kulları üzere; dakı Ol dürüst işlüdür, bilürdür işleri.* 6/18

II.3.28. HĀDĪ: Mutlak rehber, doğru yola yönelten.

Yol gösterici: (HĀDĪ). Yol gösterici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, yol göstericidür anlara kim ĩman getürdiler, yoldın yana toĝru.* 22/54.

II.3.29. HAFĪ: Mükemmel ilgilenen, sonsuza kadar izleyen.

Lutf eylük eyleyici: (HAFĪ). Lütuf, iyilik edici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, oldı bana lutf eylük eyleyici.* 19/47.

Lutf idici: (HAFĪ). Lütuf edici (Allah).

KT 2 *Tahķik ol Tañrı Ta‘ālā benümle lutf idicidür.* 19/47

II.3.30. HAFĪZ: Her şeyi koruyup gözeten.

Şaklayıcı: (HAFĪZ). Saklayıcı, koruyucu (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum, her nese üzere saklayıcdur.* 11/57

KT 2 *Tahķik benüm Çalabum her nesneyi şaklayıcdur.* 11/57

II.3.31. HAK: Mutlak gerçek, hakkatin eşsiz benzersiz kaynağı.

Kirtü: (HAK). Gerçek, hak (Allah).

KT 1 *Şunda, arka virmek Tañrı'nundur girtü.* 18/44

Hak tañrı: (HAK). Hak Tañrı.

KT 2 *Ol zıkr olan andan ötürüdü kim Tañrı Ta‘ālā hak tañrıdur.* 22/6

Ḥaḳ: (HAK). Hak (Allah).

KT 1 *Ol anın içündür kim Tañrı, Ol'dur **hak**. 22/62*

KT 2 *Taḥḳīḳ **ḥaḳ** tañrı Allāhdur. 22/62*

Sābit: (HAK). Sabit, gerçek. (Allah).

KT 2 *Yüceldi Tañrı Ta 'ālā pādīşāhlığı, **sābit** oldur. 23/116*

Tañrılığa lāyık: (HAK). Tanrılığa layık (Allah).

KT 1 *Pes yüce oldı Tañrı; pādīşah, **Tañrılığa lāyık**. 23/116*

Tañrılığa yarar: (HAK). Tanrılığa yarar (Allah).

KT 1 *Ol anın içündür kim bayık Tañrı Ol'dur, **Tañrılığa yarar**. 22/6*

Zātında sābit: (HAK). Zātında sabit, gerçek (Allah).

KT 2 *Daḥı bileceklerdür ki Tañrı Ta 'ālā **sābitdür zātında**, ulu, heybeti zāhirdür. 24/25*

II.3.32. ḤAKĪM: Hükmetle hükmeden, her şeyi yerli yerince yaratan, işini kusursuz yapan.

Dürüst işlü: (ḤAKĪM). Dürüst işli (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı bilürdür, **dürüst işlüdür**. 2/32*

KT 2 *Oldur beñdeşsüz, **dürüst işlü**. 14/4*

Dürüst sözlü: (ḤAKĪM). Dürüst sözlü (Allah).

KT 1 *Bayık sensen beñdeşsüz kuvvatlu, dürüst işlü **dürüst sözlü**. 2/129*

Ḥakīm: (ḤAKĪM). Hakīm (Allah).

KT 1 *Dakı Ol azizdür, **ḥakīmdür**. 62/3*

KT 2 *Ol Tañrı yücedür, **ḥakīmdür**. 42/51*

Ḥikmet idici: (ḤAKĪM). Hikmet edici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā 'azīzdür, **ḥikmet idicidür** kullarına. 2/228*

Ḥikmet(ler) issi/eyesi: (ḤAKĪM). Hikmet sahibi (Allah).

KT 2 *Daḥı ol Allāh emrine gālibdür, **ḥikmetler issidür**. 62/3*

KT 2 *Taḥḳīḳ sensin gāyetde bilici, **ḥikmet eyesi**. 2/32*

Ḥükm eyleyici/idici: (ḤAKĪM). Hükmedici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā 'azīzdür, **ḥükm eyleyicidür** kullarına. 2/220*

KT 2 *Taḥḳīḳ sen gālibsın emrüñe, **ḥükm idicisin** kullaruñ arasında. 5/118*

II.3.33. HĀLİK: Mutlak yaratıcı, takdirine uygun yaradan.

Yaradıcı: (HĀLİK). Yaradıcı (Allah).

KT 1 *Tañrı yaradıcıdur her nesneyi; dakı Ol, her nese üzere saklayıcıdur dakı iş sürici. 39/62*

KT 2 *Tañrı Ta‘ālādur her nesneyi yaradıcı. Dağı ol her nesne üzere vekıldür. 39/62*

II.3.34. HALĪM: Eşsiz hoşgörü sahibi, ceza vermede acele etmeyen.

‘Azāb eylemeğe ivici degül: (HALĪM). Azap için acelece etmeyen (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı yarlığayıcıdur, ivici degül ‘azāb eylemeğe. 3/155.*

‘Azāba ivici degül: (HALĪM). Azaba acelece olmayan (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı bayıdır, ivici degül ‘azāba. 2/263.*

Geçürici: (HALĪM). Bağışlayıcı, affedici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı bilicidür, geçürici. 22/59.*

Güç götürici: (HALĪM). Güç götürücü, zoru gideren (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, oldı güç götürici, yarlığayıcı. 35/41.*

Halim: (HALĪM). Halim (Allah).

KT 2 *Tahkik ol halimdür, ‘afv idicidür. 35/41*

İvici degül: (HALĪM). Acelece değil.

KT 1 *Dakı Tañrı bilicidür, ivici degül. 2/225*

Suç katlanıcı: (HALĪM). Suça katlanıcı (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, oldı suç katlanıcı, yarlığayıcı. 17/44*

Tiz ‘azāb eyleme-:(HALĪM). Tez azap eylemeyen (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta‘ālā ganıdır, tiz ‘azāb eylemez. 2/263*

Tiz intikām eyleme-:(HALĪM). Tez intikam eylemeyen (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā yarlığayıcıdur, tiz intikām eylemez. 3/155*

II.3.35. HALLĀK: Her daim yaratan.

Çok/Ġāyet/Yavlak yaratıcı: (HALLĀK). Çok hakkıyla yaratıcı (Allah).

KT 1 *Evet, Ol çok yaradıcıdur, bilicidür. 36/81*

KT 2 *Dağı ol Ġāyetde yaradıcıdur, Ġāyetde bilicidür. 36/81*

KT 1 *Bayık Çalabun, Ol, yavlak yaradıcıdur, bilici. 15/86*

Her nesneyi yaradıcı: (HALLĀK). Her şeyi yaratıcı (Allah).

KT 2 *Tahkīk senūn Çalabuñ her nesneyi yaradıcıdur, bilicidir.* 15/86

II.3.36. HAMĪD: Övülmekte eşsiz ve benzersiz olan, övgüleri boşa çıkarmayan.

Ef'ālinde meşkūr: (HAMĪD). İşlerinde şükre layık (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh ganīdür, ef'ālinde meşkūrdur.* 64/6

Öğülmüş: (HAMĪD). Övülmüş (Allah).

KT 1 *Çalabı'ları destûrı-y-ıla; yolu dapa güci yiter bendeşsüzün, öğülmüş.* 14/1

KT 2 *Rabbūn izni-y-le yolundan yaña beñdeşsüzün öğülmüş.* 14/1

II.3.37. HASĪB: Kullarının hesabını gören, varlığı bir hesap ile yaratan.

Hisāb eyleyici: (HASĪB). Hesap edici, hesaba çeken (Allah).

KT 1 *Dakı tap oldı Tañrı, hisāb eyleyici -yā arka virici-. 33/39*

Yanud virici: (HASĪB). Karşılık verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, oldı her nese üzere hisāb eyleyici -yā yanud virici.* 4/86

II.3.38. HAY: Mutlak diri, ebedi hayat sahibi.

Diri: (HAY). Diri (ezelî ve ebedî) (Allah).

KT 1 *Dakı tevekkül eyle ol diri üzere kim ölmez.* 25/58

KT 2 *Dağı şıgın ol Allāha ki diridür, hîç ölmez.* 25/58

Hemîşe diri: (HAY). Daima diri (Allah).

KT 1 *Dakı hor oldı yüzler ya 'nī āsılar, hemîşe diri-çün, hemîşe durıcı-çün.* 20/111

II.3.39. HAYR: Hayrın kaynağı, hayrı eşsiz, benzersiz olan.

Yigrek: (HAYR). Daha hayırlı (Allah).

KT 1 *Dab Tañrı yigrekdür dakı kalıcıradur.* 20/73

Hayırlı: (HAYR). Hayırlı (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā hayrludur, dağı bākīdür.* 20/73

II.3.40. İLĀH: Uluhiyyetin kaynağı, eşsiz ve benzersiz mabut.

Tağrı: (İLĀH). Tanrı.

KT 1 *Ol Tañrı'dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol.* 59/23

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge tañrı yoğdur.* 59/23

II.3.41. KADİR: Her şeye gücü yeten.

Güci yiter: (KADİR). (Her şeye) gücü yeten (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, her nese üzere **güci yiterdür.** 41/39*

Ƙādir: (KADİR). Kadir “her şeye gücü yeten Allah”

KT 1 *Tañrı anları ya ‘nī bilmeg-ile; dakı oldı Tañrı, her nese üzere **kaadır.** 48/21*

KT 2 *Ol barça nesneye **Ƙādirdür.** 41/39*

II.3.42. KĀDİR: Mutlak kudret sahibi.

Endāze eyleyici: (KĀDİR). Ölçü, düzen verici (Allah).

KT 1 *Pes andāze eyledük, pes ne eyü **endāze eyleyicilerüz.** 77/23*

Yahşı taƘdīr idici: (KĀDİR). Güzel takdir edici (Allah).

KT 2 *Pes anı şūrete getirüp düzdük. Biz ne **yahşı taƘdīr idicilerüz.** 77/23*

II.3.43. KĀFĪ: Kuluna yeten zat, her şeye kâfi olan.

Kifayat/kifāyet idici: (KĀFĪ). Kifayet edici (Allah).

KT 1 *Ay, degül mi Tañrı **kifayat idici** kulına? 39/36*

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā **kifāyet idici** degül midür Ƙulına? 39/36*

II.3.44. KAHHĀR: Daima yenen, hep boyun eğdiren, kahredici.

Ƙahr eyleyici/idici: (KAHHĀR). Kahredici (Allah).

KT 1 *Eyit: Tañrı yaradıcıdur her nesneyi; dakı Ol birdür, **Ƙahr eyleyici.** 13/16*

KT 2 *Eyit: Tañrı yaradıcıdur her nesne, dağı ol birdür **Ƙahr eyleyici.** 13/16*

KT 2 *İy benüm ile zindān yoldaşlarum, bāṭıl ma ‘būdlar mı Ƙayrludur yā Tañrı mı ki birdür, cebbārları **Ƙahr idicidür.** 12/39*

II.3.45. KĀİM: Yönetmede sebat eden, işine kesintisiz riayet eden.

Durucu/ṭurıcı: (KĀİM). Durucu “kontrol eden” (Allah).

KT 1 *Pes ol kim ol **durucıdur** ya ‘nī gözedicidür, her bir nefis üzere. 13/33*

KT 2 *Pes ol kim **ṭurıcıdur** her bir nefis üzere ya ‘nī gözedicidür. 13/33*

Gözedici: (KĀİM). Gözetici (Allah).

KT 1 *Pes ol kim ol **durucıdur** ya ‘nī **gözedicidür,** her bir nefis üzere. 13/33*

KT 2 *Pes ol kim **ṭurıcıdur** her bir nefis üzere ya ‘nī **gözedicidür.** 13/33*

II.3.46. KARĪB: Çok yakın, yakınlıkta eşsiz, benzersiz.

Yakın: (KARĪB). Yakın (Allah).

KT 1 *Bayık Ol işidicidür, **yakındur.** 34/50*

KT 2 *Ol her nesne[yi] işidicidür, **yakındur.** 34/50*

II.3.47. KAVĪ: Çok kuvvetli, mutlak güç sahibi.

Güci yiter: (KAVĪ). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Tañrı eyü işlüdür kullarına; rûzî virür ana kim diler. Dakı Ol, güci yiterdür, galıbdur. 42/19*

Ḳavî: (KAVĪ). Kavi “Kudret sahibi (Allah)”.

KT 1 *Bayık Tañrı kavîdur, galıbdur. 58/21*

Ḳuvvet ve Ḳudret issi: (KAVĪ). Kuvvet ve kudret sahibi (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā laḳıfdür kullarına, rızḳ virür kime dilese. Daḫı ol güçlü, ḳuvvet ve ḳudret issi, ‘azîzdür. 42/19*

Ḳuvvetlü: (KAVĪ). Kuvvetli (Allah).

KT 2 *Seni yaradan Tañrı ḳuvvetlüdür, ‘azîzdür. 11/66*

Muḫkem ḳuvvetlü: (KAVĪ). Sağlam kuvvetli (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā muḫkem ḳuvvetlüdür, ‘azîzdür. 58/21*

II.3.48. KAYYŪM: Eşsiz yönetici, varlığı sevk ve idare eden.

Hemişe durıcı: (KAYYŪM). Daima durucu, duran (Allah).

KT 1 *Dakı hor oldı yüzler ya ‘nî āsılar, hemîşe diri-çün, hemîşe durıcı-çün. 20/111*

Hemişe olıcı: (KAYYŪM). Daima olucu, olan (Allah).

KT 1 *Yokdur Tañrı illā Ol; diri, hemîşe olıcı. 3/2*

II.3.49. KEBĪR: Sonsuz büyük, ulu.

Ulu: (KEBĪR). Ulu (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı, Ol’dur yüce, ulu. 22/62*

KT 2 *Daḫı Tañrı Ta ‘ālā yücedür, uludur. 22/62*

II.3.50. KEFĪL: Kuluna kefil olan, kulları tarafından kefil kılınan.

Ṭanuḳ: (KEFĪL). Tanık (Allah).

KT 1 *Bayık eyledünüz Tañrı ‘yı, üzerünüze payandan –yā ṭanuḳ - Bayık Tañrı, bilür anı kim işlersiz. 16/91*

KT 2 *Daḫı eyledü[gü]ñüz ḫâlde Tañrı Ta ‘ālā[yı] üstünüze ṭanuḳ. Tañrı Ta ‘ālā bilür siz işlegen işleri. 16/91*

II.3.51. KERİM: Keremi çok olan, erdemin eşsiz kaynağı, ikramda sınır tanımayan.
Keremli: (KERİM). Keremli (Allah).

KT 1 *İy ādamī! Ne nese mağrur eyledi seni, Çalabuna keremli? 82/6*

Kerim: (KERİM). Kerim (Allah).

KT 1 *Pes bayık Çalabum baydur, kerimdür. 27/40*

Kimse şükrine muhtâc degül: (KERİM). Kimsenin şükrüne muhtaç olmayan (Allah).

KT 2 *Tahkîk benüm Tañrım baydur, kimse şükrine muhtâc degüldür. 27/40*

II.3.52. KUDDÛS: Zatı kutsal olan tek varlık, kutsallığın eşsiz benzersiz kaynağı.

‘Ayblardan münezzehe: (KUDDÛS). Ayıplardan münezzehe (Allah).

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge tañrı yokdur. Pādişāhdur, münezzehdür ‘ayblardan. Selāmdur, imin idicidür. 59/23*

Gey arı: (KUDDÛS). Çok arı “münezzehe” (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı ‘dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol; pādişāh, gey arı, ayıbsuz, imin eyleyici. 59/23*

II.3.53. LATİF: Nezaketle lutfeden.

Eyü işli: (LATİF). İyi işli “lütüfkâr” (Allah).

KT 1 *Tañrı eyü işlüdür kullarına; rûzî virür ana kim diler. 42/19*

Görklü işli: (LATİF). Güzel işli (Allah).

KT 1 *Ay, bilmez mi Ol kim yarattı? Dakı Ol, görklü işlüdür, habarlu. 67/14*

Lañif: (LATİF). Latif (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā lañifdür kullarına, rızq virür kime dilese. 42/19*

Lutf issi: (LATİF). Lütuf (iyilik) sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum, lutf issidür ana kim diler. 12/100*

II.3.54. MĀLİK: Varlığın mutlak sahibi olan.

Pādişahlığın issi: (MĀLİK). Padişahlığın sahibi (Allah).

KT 1 *Eyit: İy Tañrı, issi Pādişahlığın! virürsen pādişahlığı ana kim dilersen; dakı dartarsan pādşahlığı andan kim dilersen. 3/26*

Yanut günü issi: (MĀLİK). Yanıt (hesap) gününün sahibi (Allah).

KT 1 *Yanut günü issi ya ‘nī kıyamat güninde hükm eylemege mālîk olan . 1/3*

Yirler ve gökler mülkine pādişāh: (MĀLİK). Yerler ve gökler mülküne padişah (Allah).

3/26

KT 2 *Yâ Muhammed eyit: Benüm Tañrım ki yirler ve gökler mülkine pādīşāhsın, mülki virürsin kime dilese[ñ]. 3/26*

II.3.55. MECĪD: Şanı yüce olan, şan şeref sahibi.

‘Aql idrākden yüce: (MECĪD). Akıl idrākden yüce (Allah).

KT 2 *Ol Allāh meşkürdür ef’ālinde, yücedür ‘aql idrākden. 11/73*

Ulu: (MECĪD). Ulu (Allah).

KT 1 *‘Arş issi, ulu. 85/15*

KT 2 *Ulu ‘arş eyesidür. 85/15*

Ululuk issi: (MECĪD). Ululuk sahibi (Allah).

KT 1 *Bayık Ol ögülmüşdür, ululuk issidür. 11/73*

II.3.56. MELĪK: Eşsiz yönetici, mülkünde mutlak otorite olan.

Pādīşāh: (MELĪK). Pādīşāh “mutlak hākim” (Allah).

KT 1 *Pes yüce oldı Tañrı; pādīşāh, Tañrılığa lāyık. 20/114*

Ādemīlar pādīşāhi: (MELĪK). İnsanların pādīşāhi (Allah).

KT 1 *Eyit: Sığınurun ādemīlar Çalabı’sına, ādemīlar pādīşāhi, ādemīlar Tañrı’sı. 114/1*

II.3.57. MELĪK: Mükemmel idareci.

Pādīşāh: (MELĪK). Pādīşāh “mutlak hākim” (Allah).

KT 1 *Begenilmiş yirde; pādīşāh katında, güci yiter. 54/55*

KT 2 *Mekān-ı marzīde her nesneye kâdir pādīşāh katındadurlar. 54/55*

II.3.58. METĪN: Pek sağlam, dayanma gücü sınırsız olan.

Berk: (METĪN). Sağlam, güçlü (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, Ol’dur rûzī virici, kuvvat issi berk. 51/58*

Muħkem: (METĪN). Muħkem, sağlam (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta’ālādur rızķ virici, muħkem kuvvet eyesi. 51/58*

II.3.59. MEVLĀ: Sadık dost, yoldaş, sırdaş.

Arka viricü: (MEVLĀ). Arka verici “yardımcı, dost (Allah)”.

KT 1 *Ol arka viricümüzdür. 9/51*

Çalab: (MEVLĀ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı Çalabunuzdur. 66/2*

Hoca: (MEVLĀ). Hoca.

KT 2 *Dağı Allāha şıgınuñuz her işlerde. Sizüñ **hocañuz** oldur. Ne yahşı **hocadur** ol, dağı ne yahşı yardım idicidir. 22/78*

İş başarıcı: (MEVLĀ). İyi iş başarıcı (Allah).

KT 1 *Dakı yapışun Tañrı'ya; Ol'dur işünüñ başarıcı yarı virici. Eyü **iş başarıcıdur**, dakı eyü yardım viricidir! 22/78*

Mevlā: (MEVLĀ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh sizüñ **mevlāñuzdur**. 66/2*

Şaklayıcı: (MEVLĀ). Saklayıcı, koruyucu (Allah).

KT 1 *Dakı eger yüz döndüreler, bilün kim bayık Tañrı arka viricinüzdür. Eyü **saklayıcıdur**; dakı eyü arka viricidir. 8/40*

II.3.60. MUBĪN: Özünde anlaşılır olan, hakkı açık seçik ortaya koyan.

Bellü: (MUBĪN). Belli “açık, aşikar (Allah)”.

KT 1 *Dakı bilürler, bayık Tañrı, Ol'dur Tañrılığa layık **bellü**. 24/25*

Heybeti zāhir: (MUBĪN). Heybeti belli, açık (Allah).

KT 2 *Dağı bileceklerdür ki Tañrı Ta'ālā sābitdür zātında, ulu, **heybeti zāhirdür**. 24/25*

II.3.61. MUCĪB: Dualara icabet eden, çağrılarabenzersiz cevap veren.

Cevab virici: (MUCĪB). Cevap verici (Allah).

KT 1 *Dakı bayık kığırdı bize Nuh, pes ne eyü **cevab viriciler** ya 'nī biz. 37/75*

Du'ālar kabül idici: (MUCĪB). Duaları kabul edici (Allah).

KT 2 *Benüm Çalabum rahmeti yakındur, **du'ālar kabül idicidir**. 37/75*

Uy virici: (MUCĪB). (Duaları) kabul edici (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum yakındur, **uy virici**. 11/61*

II.3.62. MUHEYMİN: Koruyucu otorite, hakimiyeti eşsiz benzersiz olan.

Toğru tanuğ: (MUHEYMİN). Doğru tamık (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı'dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol; pādışah, gey arı, ayıbsuz, ĩmin eyleyici, **toğru tanuk**, beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi. 59/23*

Her nesnede hāzır: (MUHEYMİN). Her nesnede hazır (Allah).

KT 2 *Her nesnede **hāzırdur**. Her nesneye gālibdür, kāfirleri kahr idicidir. 59/23*

II.3.63. MUHĪT: Her şeyi kuşatan.

Bilici: (MUHĪT). Bilen, kuşatıcı (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā her nesneyi bilicidir.* 4/126

Ƙaplayıcı: (MUHĪT). Kuşatıcı, ihata edici (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, ardından anların kaplayıcıdur.* 85/20

Muĥit: (MUHĪT). Kuşatan, ihata eden (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ileylerinde muĥitdur, barça işlerini bilür.* 85/20

II.3.64. MUHYĪ: Ölülere dirilten.

Dirildici/Dirilden:(MUHYĪ). Diriltici/dirilten (Allah).

KT 1 *Bayık Ol kim diriltti anı, dirildicidir ölülere; bayık Ol, her nese üzere gücü yiterdür.* 41/39

KT 2 *Taĥķik oldur ölülere dirilden.* 30/50

II.3.65. MUKĪT: Eşsiz besleyici, her yarattığının gıdasını da yaratan, koruyan, mükâfat veren.

Cezâsın vir-: (MUKĪT). Ceza vermek.

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā her nesneye cezâsın virür vakti olğanda.* 4/85

Gücü yiter: (MUKĪT). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere gücü yiter -yā saklayıcı-. 4/85*

Şaklayıcı: (MUKĪT). Koruyucu (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere gücü yiter -yā saklayıcı-. 4/85*

II.3.66. MUKTEDİR: Mutlak iktidar sahibi.

Gücü yiter: (MUKTEDİR). Gücü yeten (Allah).

KT 1 *Yalan duttılar ayetlerümüzi, dükelin. Pes duttık anları, dutmağı gālibun, güci yiter.* 54/42

Ƙādir: (MUKTEDİR). Kādir (Allah).

KT 1 *Yā gösterevüz sana anı kim va ‘da eyledük anlara; bayık biz anların üzere kaadrlaruz.* 43/42

KT 2 *Yā gösterevüz saña ol ‘azābı ki anlara va ‘de itdük. Pes anları helāk itmege biz kādirlar-biz.* 43/42

Ƙudret ‘azābı: (MUKTEDİR). Kudret azabı.

KT 2 *Onlar bizim Mūsāya virdigimiz āyetleriñ küllī sini tekzīb itdiler. Biz de onları gālibiyet ve Ƙudret ‘az ābı-y-la yeñdik. 54/42*

II.3.67. MUNTEKİM - ZÛ’NTİKĀM: Kişiyе yaptığının acısını tattıran- intikam sahibi.

II.3.67.1. MUNTEKİM

İntikām idici: (MUNTEKİM). İntikam edici (Allah).

KT 2 *Ol gün ki Ƙakırız, hışm iderüz, Ƙatı hışm eylemegi. Tahķīķ intikām idiciyüz. 44/16*

Ökünc alıcı: (MUNTEKİM). İntikam alıcı (Allah).

KT 1 *Ol gün kim Ƙatı dutavuz, Ƙatı dutmak ulu ya ‘nī Bedr günü, bayık biz ökünc alıcılaruz. 44/16*

II.3.67.2. ZÛ’NTİKĀM

İntikām idici: (ZÛ’NTİKĀM). İntikam edici (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta ‘ālā ‘azīzdür, intikām idicidür. 5/95*

İntikām issi: (ZÛ’NTİKĀM). İntikam sahibi (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta ‘ālā ‘azīz degül midür? İntikām issi degül midür?*

Ƙatı ‘azāb eylemek issi: (ZÛ’NTİKĀM). Ƙatı azab etme sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı bendeşsüzdür güci yeter, Ƙatı azāb eylemek issidür. 3/4*

Kin almak issi: (ZÛ’NTİKĀM). Kin (intikam) alma sahibi (Allah).

KT 2 *Bayık Allāh beñdeşsüzdür, kin almak issidür. 14/47*

Ökünc/Öc almak issi: (ZÛ’NTİKĀM). Öc alma sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı güci yiterdür, ökünc almak issidür. 5/95*

KT 1 *Ay, degül mi Tañrı gālib, öc almak issi? 39/37*

II.3.68. MUNZİR: Eşsiz uyarıcı.

Ƙorkıdıcı: (MUNZİR). Ƙorkutucu (uyarıcı Allah).

KT 1 *Bayık biz olduk Ƙorkıdıcılar. 44/1-3*

Öğüt virici: (MUNZİR). Öğüt verici (Allah).

KT 2 *Biz öğüt viriciler-biz halka. 44/3*

II.3.69. MURSİL: Eşsiz, benzersiz sev eden, gönderen, yönlendiren.

Resüller göndermek: (MURSİL). Resuller göndermek.

KT 2 *Buyruk biz katumuzda. Taḥkīk bizüm ‘ādetümüz resüller göndermekdür.*
44/5

Viribiyici: (MURSİL). (Peygamber) gönderen (Allah).

KT 1 *Bayık biz olduk viribiyiciler, rahmat-ıçun Çalabundan; bayık Ol işidicidir, bilici.* 44/4-6

II.3.70. MUSAVVİR: Şekil ve özellik veren, eşsiz tasarımcı.

Şûrat eyleyici: (MUSAVVİR). Sûret (şekil) eyleyici (Allah).

KT 1 *Tañrı ‘dur, yaradıcı, ayırıcı yaratmakta bir nice halkı bir niceden, şûrat eyleyici.* 59/24

Şûretler virici: (MUSAVVİR). Sûretler (şekil) verici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı Ta ‘ālā yaradıcıdur, ‘ādemden vücûda getiricidir, şûretler viricidir.* 59/24

II.3.71. MUSTE‘ĀN: Yardım dilenilen, eşsiz benzersiz yardım kaynağı.

Arka dilenmiş: (MUSTE‘ĀN). Kendisinden yardım istenen (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı arka dilenmişdür, anun üzere kim sıfat eylersiz ya ‘nī Yusuf işini.*
12/18

Arka virmek dilenen: (MUSTE‘ĀN). Kendisinden yardım istenen (Allah).

KT 1 *Dakı Çalabumuz esirgeyicidir, arka virmek dilenendür anun üzere kim sıfat eylersiz ya ‘nī yalanlarunuzdan.* 21/112

Nuşret virici: (MUSTE‘ĀN). Yardım edici (Allah).

KT 2 *Daḥı bizüm Tañrımızuñ rahmeti çokdur, nuşret viricidir siz söylegen bühânlar üstine.* 21/112

Şıgım-:(MUSTE‘ĀN). Sığınmak.

KT 2 *Daḥı Allāha şıgınuram siz işledüğüñüz işlere.* 12/18

II.3.72. MUTE‘ĀL: Mutlak ve sonsuz ulu.

Yüce: (MUTE‘ĀL). Yüce (Allah).

KT 1 *Gaybı bilici, dakı hazırı; ulu, yüce.* 13/9

KT 2 *Ġaybı bilicidir daḥı hâzırı. Ulu, yüce.* 13/9

II.3.73. MUTEKEBBİR: Büyüklük gösteren, büyüklüğünü sergileyen.

Mütekebbir/ulu: (MUTEKEBBİR). Mütekebbir/ulu (Allah).

KT 2 *Pādişāhdur, münezzehdür 'ayblardan. Selāmdur, imin idicidir. Her nesnede hāzırdur. Her nesneye gālibdür, kāfirleri kahr idicidir. Mütekebbir, uludur. 59/23*

Ululuk issi: (MUTEKEBBİR). Ululuk sahibi (Allah).

KT 1 *Pādişāh, gey arı, ayıbsuz, ĩmin eyleyici, toğru tanuk, beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi .59/23*

II.3.74. MÜ'MİN: İmanın kaynağı, mutlak güven veren, zatına sonsuz güvenilen.

İmin eyleyici/idici: (MÜ'MİN). Emin edici (Allah).

KT 1 *Pādişāh, gey arı, ayıbsuz, imin eyleyici, toğru tanuk, beñdeşsüz, kahr eyleyici, ululuk issi. 59/23*

KT 2 *Pādişāhdur, münezzehdür 'ayblardan. Selāmdur, imin idicidir. Her nesnede hāzırdur. Her nesneye gālibdür, kāfirleri kahr idicidir. Mütekebbir, uludur. 59/23*

II.3.75. NASİR: Yardım edip destekleyen, eşsiz, benzersiz destek sahibi.

Arka virici: (NASİR). Arka verici (Allah).

KT 1 *Dakı yitti Tañrı dost; dakı yitti Tañrı arka virici. 4/45*

Nuşret eylemege yitiş-: (NASİR). Yardım etmeye yetişen (Allah).

KT 2 *Dağı yitişür Tañrı Ta 'ālā yardım eylemege ve yitişür Tañrı Ta 'ālā nuşret eylemege. 4/45*

Yardım virici: (NASİR). Yardım verici (Allah).

KT 1 *Eyü iş başarıcıdur, dakı eyü yardım viricidir. 22/78*

Yardım/nuşret idici: (NASİR). Yardım edici (Allah).

KT 1 *Dakı tap oldı Çalabun, yol gösterici dakı yardım idici. 25/31*

KT 2 *Ne yağşı hocadur ol, dağı ne yağşı yardım idicidir. 22/78*

KT 2 *Dağı kıl bize senüñ katuñdan nuşret idici. 4/75*

II.3.76. NÜR: Sonsuz nur, eşsiz benzersiz aydınlatan.

Münevvir ve müdebbir: (NÜR). Nurlandıran ve yönlendiren (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā münevviridir ve müdebbiridir gökler ve yirleriñ. 24/35*

Nūr: (NÜR). Nur (Allah).

KT 1 *Tañrı nürüdür ya 'nī yol göstericisi, göklerin dakı yirün. 24/35*

Yol gösterici: (NÛR). Yol gösterici (Allah).

KT 1 *Tañrı nurıdur ya 'nī yol göstericisi, göklerin daki yirün.* 24/35

II.3.77. RAB: Terbiye eden.

'Älemler Tañrısı: (RAB). Älemlerin Tanrı'sı.

KT 2 *Şükr Tañrıya ki 'älemler Tañrısıdur.* 39/75

'Älemlerüñ hālîkı ve rāzıķı: (RAB). Älemlerin yaratıcısı ve rızık vereni (Allah).

KT 2 *Şükr Tañrı Ta 'ālāya, 'älemlerüñ hālîkı ve rāzıķıdur.* 40/65

'Arşı yaradan: (RAB). Gökleri yaradan (Allah).

KT 2 *Gökleri ve yirleri yaradan oldur, 'arşı dahı yaradan, anlar söylediği herze-
lerden.* 43/82

Ädemīlar Çalabı'sı: (RAB). İnsanların Rabbi.

KT 1 *Eyit: Sığınurun ädemīlar Çalabı'sına, ädemīlar pādışahu, ädemīlar
Tañrı'sı.* 114/1

Ädemīleri yaradan Tañrı: (RAB). İnsanları yaradan Tañrı.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Sığınurun ädemīleri yaradan Tañrıya.* 114/1

'Älemler bisleyicisi: (RAB). Älemlerin besleyicisi (Allah).

KT 1 *Ögmek Tañrı'nundur, älemler bisleyicisi.* 40/65

'Älemler issi: (RAB). Älemlerin sahibi (Allah).

KT 1 *Ögmek Tañrı'nundur; älemler issi -yā bisleyicisi-. 1/1*

'Älemlerüñ Rabbi: (RAB). Älemlerin Rabbi.

KT 2 *Ezelden tā ebede ķ adar bütün maḥlūkātüñ ḥamd ü senāsi bütün 'älemlerüñ
Rabbi olan Allāhu 'azīmü'ş-şāna maḥş üşdur.* 1/2

'Älemlerün Çalabısı: (RAB). Alamların Rabbi.

KT 1 *Bayık ben korkarın Tañrı'dan, Çalabı'sı älemlerün.* 5/28

KT 2 *Taḥķīķ ben ķorķar-men Tañrıdan ki 'älemlerüñ Çalabıdur.* 5/28

'Arş Çalabı'sı: (RAB). Göklerin Rabbi.

KT 1 *Arulığı gökler Çalabı'sınun daki yirün, 'arş Calabı'sı, andan kim sıfat ey-
lerler.* 43/82

'Arş issi: (RAB). Arşın sahibi (Allah).

KT 1 *Pes aru olmağı Tanru'nun, 'arş issi, andan kim sıfat eylerler.* 21/22

KT 2 *Münezzehdür, Tañrı Ta 'ālā ulu 'arş issi, anlar söylediği bāḥıl sözlerden.
21/22*

Çalab: (RAB). Rab.

KT 1 *Eyitti ya 'nī Muhammed: Çalabum bilür szi, gökde dakı yirde. 21/4*

Ev Çalabı'sı/Tañrısı: (RAB). Ev (Kābe) Rabbi.

KT 1 *Pes tapsunlar uşbu Ev Çalabı'sına. 106/3*

KT 2 *Pes 'ibādet eylesünler bu ev Tañrısına. 106/3*

Gökler dakı yirün dakı ol ikisinün aradağınun Çalabı'sı: (RAB). Göklerin, yerin ve ikisinin aradağınun Rabbi.

KT 1 *Gökler Çalabı'sı dakı yirün, dakı ol ikisi aradağınun; bendeşsüz, yarlıgayıcı. 38/66*

Gökler dakı/dahı yirün Çalabı'sı/Tañrısı: (RAB). Göklerin ve yerin Rabbi.

KT 1 *Eyitti: Bayık bildün: indürmedi şunları ya 'nī dokuz nişanları, illā gökler Çalabı'sı dakı yirün, huccatlar iken. 17/102*

KT 2 *Eyit: Kimdür gökler Tañrısı dahı yirün? 13/16*

Gökleri ve yirleri dahı yaradanTañrı: (RAB). Gökleri ve yerleri yaradan Tanrı.

KT 2 *Mūsā eyitdi: Taḥkīk sen bildi-sen ki indürmedi bu āyetleri illā gökleri yaradan Tañrı ve yirleri dahı. 17/102*

Göklerün ve yirlerün, ikisi arasında olanun yaradıcısı: (RAB). Göklerin ve yerin ikisinin arasında olanın yaradıcısı (Allah).

KT 2 *Yaradıcısıdur göklerün ve yirlerün, ikisi arasında olanun dahı. 'Azīzdür, günāhlar bağışlayıcıdur. 38/66*

Gün toğusu/Maşriğ dakı gün batısı/mağrib Çalabı'sı: (RAB). Doğunun ve batının Rabbi.

KT 1 *Gün toğusu Çalabı'sı, dakı gün batısı Yokdur Tañrı illā Ol; pes tut anı, boyun tutıcı ya 'nī arka virmege. 73/9*

KT 2 *Maşriğ ve mağrib Tañrısıdur. Andan özge tañrı yokdur. Pes anı barça işlerde vekīl idin. 73/9*

Harun dakı Mūsā'nun Çalabı'sı: (RAB). Harun ve Musa'nın Rabbi.

KT 1 *Pes düşdi cādular, secde eyleyiciler; eyittiler: İnanduk Hārūn Çalabı'sına, dakı Mūsā'nun. 20/70*

Hārūnıla Mūsā tañrısı: (RAB). Harun ile Musa Tanrı'sı.

KT 2 *Pes cāzūlar secde idüp yire düşdiler. Eyitdiler: Biz imān getürdük Hārūnıla Mūsā tañrısına, didiler. 20/70*

Her nesenün Çalabı'sı/Rabbisi: (RAB). Her şeyin Rabbi.

KT 1 *Eyit: Tañrı'dan ayruk mı isteyeyin çalap, dakı ol Çalabı'sıdur her nesenün? 6/164*

KT 2 *Oldur her nesnenüñ Rabbisi. 6/164*

Maşrıklar Çalabı'sı: (RAB). Doğunun Rabbi.

KT 1 *Gökler Çalabı'sı dakı yirün, dakı anun kim ikisi arasındadır; maşrıklar Çalabı'sı. 37/5*

Maşrıklarun yaradıcı[sı]: (RAB). Doğunun yaradıcısı (Allah).

KT 2 *Dağı yaradıcı[sı]dur maşrıklarun. 37/5*

Rahmat kılıcı Çalab: (RAB). Rahmet kılıcı (esirgeyen) Rab.

KT 1 *Selāmdur söylemeg-ile, Çalapdan rahmat kılıcı. 36/ 58*

Rahmet idici Tañrı: (RAB). Rahmet edici (esirgeyen) Tanrı.

KT 2 *Selām gelür özlerine rahmet idici Tañrıdan. 36/ 58*

Şabāhı yaradan Tañrı: (RAB). Sabahı yaradan Tanrı.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Şıgınurun şabāhı yaradan Tañrıya. 113/1-2*

Şubh Çalabı'sı: (RAB). Sabahın Rabbi.

KT 1 *Eyit: şıgınurun subh Çalabısına -yā tamudağı dere, yā tamudağı kuyu, -yā halk-, şerrinden anun kim yarattı. 113/1-2*

Tağrı: (RAB). Tañrı.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed, beniüm Tañırım bilür, her söz ki göklerde ve yirlerde söylenür. 21/4*

Ulu 'arşun Çalabı'sı/tañrısı: (RAB). Ulu arşın Rabbi.

KT 1 *Anun üzere tevekkül eyledüm; dakı Ol, Çalabı'sıdur ulu 'arşun. 9/129*

KT 2 *Dağı ol tañrısıdur ulu 'arşuñ. 9/129*

Yidi gökler Çalabı'sı: (RAB). Yedi göğün Rabbi.

KT 1 *Eyit: Kimdür yidi gökler Çalabı'sı, dakı ulu 'arş Çalabı'sı? 23/86*

Yidi kat göklerün tañrısı: (RAB). Yedi kat göklerin Tanrı'sı.

KT 2 *Eyit: Kimdür tañrısı yidi kat göklerün, dağı kimdür ulu 'arşı yaradan tañrı?*

II.3.78. RAHİM: Daima merhamet eden.

Merhameten mü'minlere rahmet bahş idici: (RAHİM). Merhametle müminlere rahmet bahşedici (Allah).

KT 2 *Fenādan şoñra āhiretde vücūd virici ve merhameten mü'minlere rahmet bahş idici.* 1/2

Rahmat kılıcı: (RAHĪM). Rahmet kılıcı (Allah).

KT 1 *Gey rahmat kılıcı, rahmat kılıcı.* 1/2

Rahmet idici: (RAHĪM). Rahmet edici (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā yazukları bağışlayıcıdur, rahmet idicidir.* 2/173

II.3.79. RAHMĀN: Rahmetin sonsuz kaynağı.

Fenādan şoñra āhiretde vücūd virici: (RAHMĀN). Ölümden sonra ahirette vücut verici (Allah).

KT 2 *Fenādan şoñra āhiretde vücūd virici ve merhameten mü'minlere rahmet bahş idici.* 1/2

Gey Rahmat kılıcı: (RAHMĀN). Çok rahmet kılıcı (Allah).

KT 1 *Gey rahmat kılıcı, rahmat kılıcı.* 1/2

Rızık virici Allāh: (RAHMĀN). Rızık verici Allah.

KT 2 *Rızık virici Allāh, öğretti Kur'anı.* 55/1, 2

Rûzî virici: (RAHMĀN). Rızık verici (Allah).

KT 1 *Rûzî virici öğretti Kur'an'ı ya 'nî Muhammed'e.* 55/1-2

II.3.80. RAKĪB: Korumak için gözetleyen.

Hāzır: (RAKĪB). Hazır (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'ālā her nesne üstine hāzırdur.* 33/52

Rakīb: (RAKĪB). Rakip “yarattıklarını koruyan Allah”.

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā sizün üstünüze rakıbdür, ne kim işleseñüz görür.* 4/1

Şaklayıcı: (RAKĪB). Saklayıcı, koruyan (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı, her nese üzere saklayıcı.* 33/52

II.3.81. RAÛF: Çok şfkatli.

Esirgeyici: (RAÛF). Esirgeyici (Allah).

KT 2 *Tahkik Tañrı Ta'ālā kişiler esirgeyicidir, rahmet kılıcıdur.* 2/143

Ġāyet rahmet idici: (RAÛF). Gayet rahmet edici (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta'ālā Ġāyetde rahmet idicidir kullarına.* 2/207

Mihriban: (RAÛF). Şefkatli (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabunuz mihrubandur, rahmat kılıcı.* 16/7

Şafakatlu/şefkatlü: (RAÛF). Şefkatli (Allah).

KT 1 *Dakı eger degül-misse Tañrı fazlı sizün üzere, dakı rahmatı, dakı Tañrı şafakatluluğı, rahmat eyleyliciligi.* 24/20

KT 2 *Taḥķiķ sizüñ Tañrıñuz şefkatlüdür, rahmet idicidir.* 16/7

Şefkat idici/eyleyici: (RAÛF). Şefka edici (Allah).

KT 2 *Dahı Tañrı size şefkat idicidir.* 57/9

KT 2 *Tañrı Ta'ālā özinden, dahı Tañrı Ta'ālā şefkat eyleyicidir kullarına.* 3/30

II.3.82. REFİ': Sonsuz yüksek olan ve yükselten, eşsiz benzersiz yüksek.

Dereceler yüksek eyleyici: (REFİ'). Dereceler yüksek eyleyici (Allah).

KT 1 *Dereceler yüksek eyleyici, 'arş issi, birağur ya'nı indürür rûhı -yā Cebreyil'i.* 40/15

Yüce: (REFİ'). Yüce (Allah).

KT 2 *Tañrıñuñ kemāli dereceleri yücedür. 'Arş issidir. Vahy indürür buyruğundan kimüñ üstine dilese kullarından.* 40/15

II.3.83. REZZĀK: Her çeşit rızık daima veren, yarattığı rızık her daim dağıtan.

Rüzî/Rızık virici: (REZZĀK). Rızık verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, Ol'dur rüzî virici, kuvvat issi berk.* 51/58

KT 2 *Tañrı Ta'ālādur rızık virici, muḥkem kuvvet eyesi.* 51/58

II.3.84. SĀDIK: Mutlak doğru, eşsiz ve benzersiz dürüst.

Girçek: (SĀDIK). Gerçek (Allah).

KT 2 *Anı cezā eyledük anlara zulmleri sebebi ile. Taḥķiķ biz girçekler-biz.* 6/146

Toğru: (SĀDIK). Doğru (Allah).

KT 1 *Şol, cezā virdük anlara zulumlarından ötürü; dakı biz toğrularuz ya'nı habar virdüğümüzde.* 6/146

II.3.85. SAMED: Hiç bir şeye ihtiyacı olmayan, tüm ihtiyaçları gideren.

Hācat olunur server: (SAMED). Kendisine ihtiyaç duyulan (Allah).

KT 1 *Tañrı, hācat olunur serverdür.* 112/2

Kimesneye muhtāc degül: (SAMED). Kimseye muhtaç olmayan (Allah).

KT 2 *Tañrı kimesneye muhtāc degüldür.* 112/2

II.3.86. SELĀM: Kurtuluşun eşsiz benzersiz kaynağı, mutluluk membaı.

Ayıbsuz: (SELĀM). Ayıpsız (Allah).

KT 1 *Ol Tañrı'dur, Ol kim, yokdur Tañrı illā Ol; pādişah, gey arı, ayıbsuz, ĩmin eyleyici. 59/23*

Selām: (SELĀM). Selam (Allah).

KT 2 *Ol Allāh birdür. Andan özge tañrı yoğdur. Pādişāhdur, münezzehdür 'ayb-lardan. Selāmdur, imin idicidür. 59/23*

II.3.87. SEMĪ': Her şeyi işiten.

İşidici: (SEMĪ'). İşitici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol işidicidür, bilici. 21/4*

KT 2 *Ol Allāh her nesne[yi] işidicidür, bilicidür. 21/4*

İşidür: (SEMĪ'). İşitir (Allah).

KT 1 *Dakı bayık Tañrı işidür, görürdür. 22/61*

II.3.88. ŞĀKĪR: Şükre mukabele eden, şükre karşılık veren.

'Amelleri kabül idici: (ŞĀKĪR). Amelleri kabul edici (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā 'amelleri kabül idicidür, her nesneyi bilicidür. 2/158*

Ef'ālinde meşkur: (ŞĀKĪR). İşlerinde şükürü kabul eden (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā meşkürdur ef'ālinde, her nesneyi bilicidür. 4/147*

Sıpās dutıcı: (ŞĀKĪR). Şükür tutucu, şükre karşılık veren (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı sıpas dutıcudur, bilicidür. 2/158*

Şükür eyleyici: (ŞĀKĪR). Şükür eyleyici, şükre karşılık veren (Allah).

KT 1 *Dakı oldı Tañrı şükür eyleyici, bilici. 4/147*

II.3.89. ŞEHĪD: Her şeye şahit olan, eşsiz, benzerisz tanık.

Bilür: (ŞEHĪD). Bilir (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, her nese üzere bilürdür. 22/17*

Hāzır: (ŞEHĪD). Hazır (bulunan) (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, her nese üzere hāzırdur. 58/6*

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā her nesneye hāzırdur. 58/6*

Tanuğ: (ŞEHĪD). Tanık (Allah).

KT 1 *Ay, dakı tap olmadı mı Çalabun, bayık Ol, her nese üzere tanuğdur? 41/53*

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā barça nesneye tanuğdur. 85/9*

II.3.90. ŞEKÛR: Şükre sınırsız karşılık veren.

Ef'âlinde meşkûr: (ŞEKÛR). İşlerinde şükürü kabul eden (Allah).

KT 2 *Ol 'afv idicidir, ef'âlinde meşkûrdur.* 35/30

Muñî'lere şükür idici: (ŞEKÛR). İttat edenlere şükür edici (Allah).

KT 2 *Bizüm Tañrımız günāh bağışlayıcıdur, şükür idicidir muñî'lere.* 35/34

Şekûr: (ŞEKÛR). Çokça sevap veren (Allah).

KT 2 *Dağı Allāh şekûr, halîmdür.* 64/17

Şükre müzd virici: (ŞEKÛR). Şükre mükâfat verici (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, şükre müzd viricidir, güc götürici.* 64/17

Şükre sevab virici: (ŞEKÛR). Şükre sevap verici (Allah).

KT 1 *Bayık Ol yarlıgayıcıdur, şükre sevab viricidir.* 35/30

II.3.91. TEVVĀB: Tevbeleri her daim kabul eden.

Gey tevbe virici: (TEVVĀB). Çok tövbe verici (Allah).

KT 1 *Bayık Ol, kabûl eyleyicidir gey tevbe viricidir, rahmat kılıcı.* 2/37

Tevbe virici: (TEVVĀB). Tevbe verici (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı tevbe viricidir, rahmat kılıcı.* 49/12

KT 2 *Tañrı Ta 'ālā tevbe viricidir.* 49/12

Tevbe(ler) kabûl eyleyici/idici: (TEVVĀB). Tevbeler kabul edici (Allah).

KT 1 *Bulalar-ıdı Tañrı 'yı tevbe virici tevbe kabûl eyleyici, rahmat kılıcı.* 4/64

KT 2 *Tahķiķ Tañrı Ta 'ālā tevbeler kabûl eyleyicidir, rahmet idicidir.* 4/16

KT 2 *Tahķiķ sensin tevbeler kabûl idici, rahmet eyleyici.* 2/128

Yazuqlar bağışlayıcı: (TEVVĀB). Günahları bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Taparlardı Tañrı Ta 'ālā[yı] yazuqlar bağışlayıcı, rahmet idici.* 4/64

Yarlıgayıcı: (TEVVĀB). Bağışlayıcı, tevbeyi kabul eden. 2/37, 160

KT 2 *Ol Tañrı yarlıgayıcıdur, rahmet idicidir.* 2/37

II.3.92. VĀHĪD: Mutlak ve sonsuz bir, tek.

Bir: (VĀHĪD). Bir, Tek (Allah).

KT 1 *Vahy olunur bendin yana Degül Tañrı 'nuz illā bir Tañrı.* 41/6

KT 2 *Dağı vahy olur baña ki sizüñ Tañrıñuz birdür.* 41/6

II.3.93. VĀRĪS: Mutlak varis, varlığın mirası zatına kalan.

Bâki kalıcı: (VĀRĪS). Bâki kalıcı (Allah).

KT 1 *Dakı bayık biz dirildürüz, dakı öldürürüz; dakı bayık biz mîras alıcılaruz ya 'nî bâki kalıcılaruz. 15/23*

Bâkî: (VĀRĪS). Bâki, ebedî, (Allah).

KT 2 *Dağı biz ölüyi dirildürüz ve diriyi öldürürüz ve biz bâkîyüz halk fânî olduğdan. 15/23*

Mîras alıcı: (VĀRĪS). Miras alıcı, varis (Allah).

KT 1 *Dakı bayık biz dirildürüz, dakı öldürürüz; dakı bayık biz mîras alıcılaruz ya 'nî bâki kalıcılaruz. 15/23*

Mîras eyleyicilerün/idicilerün yigregi: (VĀRĪS). Miras edicilerin en hayırlısı (Allah).

KT 1 *Dakı sen, mîras eyleyicilerün yigregisin. 21/89*

KT 2 *Sen yigregisin mîrās idicilerün, didi. 21/89*

Vāris: (VĀRĪS). Varis, miras alıcı (Allah).

KT 2 *Dağı biz vārisler-biz. 28/58*

II.3.94. VĀSĪ': Her şeyi kuşatan, imkanları genişleten.

Ġani: (VĀSĪ'). Gani, bol (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā ġanîdür, her nesneyi bilicidür. 2/247*

Ġiñ rahmatlu/rahmetlü: (VĀSĪ'). Geniş, bol rahmetli (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı ġiñ rahmatludur, bilicidür. 2/247*

KT 2 *Tağkîğ Tañrı Ta 'ālā ġiñ rahmetlüdür, ġāyetde bilicidür. 2/115*

Güci yiter: (VĀSĪ'). Gücü yeter (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, ġüci yiterdür, bilicidür. 24/32*

Rahmatı ġiñ: (VĀSĪ'). Rahmeti geniş, bol (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı, ġiñdür rahmatı, bilicidür. 2/115*

Rahmeti genişlik: (VĀSĪ'). Rahmeti genişlik (Allah).

KT 2 *Dağı Tañrı Ta 'ālā rahmeti ġeñşlikdür, her nesneyi bilicidür. 5/54*

II.3.95. VEDÛD: Çok seven, çok sevilen.

Luğ idici: (VEDÛD). Lutfedici (Allah).

KT 2 *Benüm Çalabum rahmet idicidür, luğ idicidür. 11/90*

Muğabbet idici: (VEDÛD). Muğabbeti edici (Allah).

KT 2 *Ol 'afv idicidür, muğabbet idicidür mü'minlere. 85/14*

Sevici işin eyleyici: (VEDŪD). Sevene yakışır tarzda eyleyici (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmışdür -yā sevici işin eyleyicidür sālīhlara.*

85/14

Sevici: (VEDŪD). Seven (Allah).

KT 1 *Bayık Çalabum rahmat kılıcıdur, sevici ya 'nī mutı'ları.* 11/90

Sevilmiş: (VEDŪD). Sevilmiş (Allah).

KT 1 *Dakı Ol yarlığayıcıdur sevilmışdür -yā sevici işin eyleyicidür sālīhlara.*

85/14

II.3.96. VEHHĀB: Karşılıksız veren, bağışta eşsiz, benzersiz olan.

Bağışlayıcı: (VEHHĀB). Bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Yā katlarında mıdur hazınaları, Çalabun rahmatınun, beñdeşsüz, bağışlayıcı? 38/9*

Gey bağışlayıcı: (VEHHĀB). Çok bağışlayıcı (Allah).

KT 1 *Bayık sen, sen gey bağışlayıcısın.* 38/35

Her nesneyi bağışlayıcı: (VEHHĀB). Her şeyi bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Yā anlaruñ katında mıdur rahmeti hazīneleri seni yaradan Tañrınuñ ki 'azīzdür, her nesneyi bağışlayıcıdur.* 38/9

Ni'metler bağışlayıcı: (VEHHĀB). Nimetleri bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahkīk sensin ni'metler bağışlayıcı.* 3/8

Rahmet bağışlayıcı: (VEHHĀB). Rahmet Bağışlayıcı (Allah).

KT 2 *Tahkīk sensin rahmet bağışlayıcı.* 38/35

II.3.97. VEKĪL: Sonsuz güven veren, tek savunucu otorite.

Boyun tutucu: (VEKĪL). Boyun tutucu "dayanak" (Allah).

KT 1 *Pes tut anı, boyun tutucu ya 'nī arka virmege.* 73/9

İş sürücü dakı saklayıcı: (VEKĪL). İş sürücü ve saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, her nese üzere iş sürücüdür dakı saklayıcıdur.* 11/12

İş sürücü: (VEKĪL). İş sürücü "vekil" (Allah).

KT 1 *Dapdur dakı Tañrı, iş sürücü.* 4/81

Saklayıcı: (VEKĪL). Saklayıcı (Allah).

KT 1 *Dakı Tañrı, anun üzere kim eydürüz, saklayıcıdur.* 28/28

Tañrı Ta'ālā vekilligi: (VEKĪL). Tanrı vekilligi.

KT 2 *Dağı yitişür Tañrı Ta'ālā vekilligi.* 4/81

Tanuğ: (VEKĪL). Tanık (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā biz eyitgen söz üstine **tanuğdur**, didi.* 28/28

Vekil: (VEKĪL). Vekil (Allah).

KT 2 *Pes anı barça işlerde **vekil** idin.* 73/9

II.3.98. VELĪ: Eşsiz dost, dost olan ve olunan.

Arka virici: (VELĪ). Arka verici “yardımcı, dost” (Allah).

KT 1 *Dakı Ol, **arka viricidür**, öğülmüş.* 42/28

Çalap: (VELĪ). Dost, yardımcı (Allah).

KT 1 *Pes Tañrı, Ol’dur **çalap!*** 42/9

Dost: (VELĪ). Dost (Allah).

KT 1 *Dakı yitti Tañrı **dost**; dakı yitti Tañrı arka virici.* 4/45

Hağ ma‘būd: (VELĪ). Gerçek mabud (Allah).

KT 2 *Pes Tañrı Ta‘ālādur **hağ ma‘būd.*** 42/9

İş issi: (VELĪ). İş sahibi (Allah).

KT 1 *Dakı yokdur sizün, Tañrı’dan ayruk, hiç **iş issi**; ne dağı arka virici.* 2/107

Kullarına ihsān idici: (VELĪ). Kullarına ihsanda edici (Allah).

KT 2 *Ol Tañrı **kullarına ihsān idicidür**, müsteħağ-ı şükrdür.* 42/28

Mu‘īn ve nāşır: (VELĪ). Yardımcı ve dost (Allah).

KT 2 *Yokdur anlara andan özge **mu‘īn ve nāşır**, ne dağı şefā‘at eyleyici.* 6/51

Nāşır: (VELĪ). Yardımcı, dost (Allah).

KT 2 *Tañrı Ta‘ālā **nāşırıdur** mü’minleriñ. 3/68*

Velî: (VELĪ). Velî (Allah).

KT 2 *Dağı ol özleriniñ **velîsi** ‘amelleri sebebi-le.* 6/127

Yarı virici: (VELĪ). Yardım edici (Allah).

KT 1 *Yokdur anlarun, andan ayruk **yarı virici**, ne dağı şafa‘at eyleyici.* 6/51

II.3.99. ZĀHİR: Varlığı apaçık olan, aşikar olan.

Āşikāre: (ZĀHİR). Açık olan görünen (Allah).

KT 2 *Oldur evveli ibtidāsuz ve āhiri intihāsuz. Dağı **āşikāre** ve gizlü oldur.* 57/3

Görinür: (ZĀHİR). Görünür (Allah).

KT 1 *Ol öndür dakı sondur, dakı **görinürdür** -yā galıbdur dakı gizlüdür.* 57/3

II.3.100. ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM: Azamet ve cömertlik sahibi.

Heybet eyesi fażl ve kerem eyesi: (ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM). Heybet ve fazilet ve kerem sahibi (Alah). 55/78

KT 2 *Yüceldi Tañrı Ta 'ālānuñ adı, heybet eyesi, fażl ve kerem eyesi. 55/78*

Heybet issi ve kerem ve ihsān issi: (ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM). Heybet ve kerem ve ihsan sahibi (Allah).

KT 2 *Dağı bāķī kalur Tañrınıñ zātı, heybet issi ve kerem ve ihsān issi. 55/27*

Ululuk issi daki ağırlamak issi: (ZU'L CELĀLĪ VE'L İKRĀM). Ululuk ve ağırlamak (ikram) sahibi (Allah).

KT 1 *Daki vardur Çalabun zātı, ululuk issi daki ağırlamak issi. 55/27*

II.4. İBĀDET

İtaat etmek, boyun eğmek, kulluk etmek, tevazu göstermek, ilah edinmek gibi anlamlara gelen “ibadet” kavramı Kur'an'da, tevhid, itaat, dua, boyun eğmek, salih amel, Allah'a tesbih ve secde, Allah'ı bilmek ve tanımak gibi kavramlarla ifade bulur. Uygulamada ise dört şekilde ele alınır: 1. İman, ihlas, niyet, tefekkür, marifet, sabır, takva gibi batınî ibadetler. 2. Namaz, oruç, dil ile zikir, tesbih, tekbir, tehlil, ana-babaya iyilik, insanlara iyi muamele, sıla-i rahim gibi vücut azaları ile yapılan inadetler. 3. Zekat, sadaka, yakınlarla ve fakirlere yardım, Allah yolunda infak gibi mal ve servetle yapılan ibadetler. 4. Hacca gitmek, malı ve canı ile cihat etmek gibi hem mal hem de bedenle yapılan ibadet (DKS: 284).

İlmihal'de, İbadet, Allah'a gönülden isteyerek yönelmek, tapmak, boyun eğmek ve itaat etmek şeklinde tanımlanır. Kullanılan kulluk etmek deyişi de aynı anlamı karşılamaktadır (İlmihal I:217).

Kur'anda, Alah ile insanlar arasındaki ilişki olarak ibadet kavramı, “sahip”, “efendi”, “mürebbi” namlarına gelen “rab”; “köle” ve “kul” anlamlarına gelen “abd” kelimeleri ile karşılamıştır (Özsoy-Güler:325).

II.4.1. Hac-Kābe

Dönecek yir: Dönecek yer “Kābe”.

KT 1 *Daki ol vakt kim kıduk Ev'i ya 'nī Ka 'be 'yi, dönecek yir, ādemīlar için; daki iminlik. 2/125*

Eski ev: Eski ev. “Kâbe”.

KT 2 *Andan sonra kirlerin gidersünler, bıyık kırkma ve dirnak kesme-ile. Dahı yirine getürsünler nezrlerini, dahı tavâf eylesünler eski evi ki Ka'bedür. 22/29*

Ev yiri: Ev yeri. “Kâbe'nin yeri”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim, bellü eyledük İbrahim'e Ev yirini, kim Ortak eyleme bana neseneyi. 22/26*

Ev: Ev “Kâbe”.

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

KT 2 *Dahı benim evümi arıt, didük tavâf idenler-çün, ayak üstine duranlar-çün, dahı rükü' ve sücüd idenler için. 22/26*

Hac ayları: Hac ayları.

KT 2 *Hac ayları bilinmiş aylardur. 2/197*

Hac erkânları: Hac esasları.

KT 2 *Dahı kim ki ta'zîm eylese hac erkânlarını, tahkîk ol yürekler yahşılığın-dandur. 22/32*

Hac eylemek: Hac yapmak.

KT 1 *Kıldı Tañrı Ka'be 'yi harâm ev adamlarun turmağı-y-ıçun ya'nî hac eylemegi, âdemîlarun dirliği durmak için eyledi. 5/97*

Hac günleri: Hac günleri.

KT 2 *Kim ki kurbân eyleyecek bulmasa üç gün oruç dutsun hac günlerinde ve yidi gün ehline döngende. 2/196*

Hac nişanları: Hac nişanları, alâmetleri.

KT 1 *Ol dakı her kim ulular-ısa hac nişanlarını, bayık ol gönüller sakınmağudandur. 22/32*

Hac vakti: Hac zamanı.

KT 1 *Pes her kim bulmaya ya'nî kurbânı, üç günler oruçdur hac vaktında ya'nî ol üç gün ki sonı arafa günü ola. 2/196*

Hacçı dakı umrayı/Hacc-ıla ‘umreyi tamām eyle-: Haccı ve umreyi tamamlamak.

KT 1 *Dakı tamām eylesen hacçı dakı umrayı Tañrı-çun. 2/196*

KT 2 *Dağı tamām eyleñüz hacc-ıla ‘umreyi Tañrı-çun. 2/196*

Hacdağı buyruklar: Haccdaki emirler.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! Halal eylemen Tañrı ’nun hac nişanlarını-ya ‘nī hacdağı buyrukları terk eylemen; ne dağı haram ayı ya ‘nī anda çalışman...5/2*

Harām ev: Haram ev “Beytü’l haram, Kâbe”.

KT 1 *Kıldı Tañrı Ka ‘be ‘yi harām ev ya ‘nī anun yöresinde av harām; ağacın kesmek, otın kırmak harāmdur...5/97*

İbrāhim durduğı yir: İbrāhim’in durduğı yir. “Hz. İbrahim makamı”.

KT 1 *Dakı dutun İbrāhim durduğı yirden, namaz kılacak yir ya ‘nī ol bir taş kim, İbrāhim ana ayağın basdı, başın yurlarken. 2/125*

İbrāhīm maqāmı: İbrāhim makamı.

KT 2 *Dağı idinüñüz İbrāhīm maqāmını namāz kılacaq yir. 2/125*

İhrām donın geyiciler: İhram örtüsü, elbisesi giyenler.

KT 1 *İllā ol kim okınur üzerünüz; ‘halāl eyleyiciler degül-iken avı, siz ihrām donın geyicilerken. 5/1*

İhrām geygen: ihram giyen. 5/1

KT 2 *Līkin ol okunur üstüñüz halāl olmaz size av avlamak siz ihrām geygen[de]. 5/1*

İhrāmdan çık-/İhrām donından çık-: İhramdan/İhram örtüsünden çıkmak.

KT 1 *Dakı kaçan ihrām donından çıkasız, avlan. 5/2*

KT 2 *Kaçan ihrāmdan çıksañuz av avlañuz. 5/2*

Ka‘be yiri: Kâbe yeri.

KT 2 *Zıkr eyle yā Muhammed ol günü ki bellü eyledük İbrāhīme Ka ‘be yirini. Baña şirk getürme, didük. 22/26*

Ka‘be: Kâbe.

KT 2 *Andan şoñra helāl olmağı anuñ Ka ‘be[yi] tavāf ziyāreti-ledür. 22/33*

Kadīm ev: Kadim ev “Kābe”.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı yirine getürsünler nezrlerini, dakı tavaf eylesünler **Kadim Ev’e.**” 22/29*

Ḳurbān bayramı günü: Kurban bayramı günü.

KT 2 *Bildürmekdür Tañrı Ta ‘ālādan dahı resülinden kişilere **ḳurbān bayramı güninde** ki Tañrı Ta ‘ālā bīzārdur müşrik kāfirlerden ve resüli dahı bīzārdur. 9/3*

Nezrleri yirüne getür-: Adakları yerine getirmek.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı **yirine getürsünler nezrlerini**, dakı tavaf eylesünler Kadim Ev’e. 22/29*

KT 2 *Dahı **yirine getürsünler nezrlerini**, dahı **ṭavāf eylesünler** eski evi ki Ka‘bedür. 22/29*

Ṭavāf eyle-: Tavaf etmek.

KT 1 *Andan, gidersünler çirklerini, dakı yirine getürsünler nezrlerini, dakı **tavaf eylesünler Kadim Ev’e.** 22/29*

KT 2 *Dahı yirine getürsünler nezrlerini, dahı **ṭavāf eylesünler** eski evi ki Ka‘bedür. 22/29*

Ṭavāf eyleyenler/idenler/ Ṭavāf eyleyiciler: Tavaf edenler.

KT 1 *Dakı arıt Ev’ümi, **tavaf eyleyenlere** dakı turanlara dakı ruku‘ eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

KT 1 *Dakı vası(y)yat eyledük İbrahim’e dakı İsmā’il’e kim, gey arıdun evimi ya ‘nī butlardan; **tavaf eyleyiciler** için. 2/125*

KT 2 *Dahı benüm evümi arıt, didük **ṭavāf idenler-çün**, ayak üstine duranlar-çün, dahı rükū‘ ve sücüd idenler için. 22/26*

Ulurak hac günü: En büyük hac günü.

KT 1 *Dakı bildürmekdür Tañrı’dan dakı Yalavacından, adamlar dapa, **ulurak hac günü** ya ‘nī arafa günü, yā bayram günü. 9/3*

Yalncak tavāf eylemek: Çıplak tavaf etmek.

KT 1 *Dakı kaçan işlediler zışt işi ya ‘nī **yalncak tavāf eylemek**; yā şirk-ile; eyittiler. 7/28*

II.4.2. Kefaret-Fidye

Fidā eyle-/Fidā vir-: Fidyeye vermek.

KT 1 *Bayık fidā eyledük ana ulu koçı. 37/107*

KT 2 *Dağı aña fidā virdük, ulu kurbānlig-ıla. 37/107*

Fidā virmek: Fidyeye vermek.

KT 1 *Pes her kim ola sizden sayru yā olsa anun incinmegi başından; fidā virmekdür oruçdan yā sadakadan yā kurbandan. 2/196*

Keffāret: Kefaret.

KT 2 *Şadaka eylese anı, ol keffāret olur özine. 5/45*

Yazuğ giderici: Günah giderici. “Kefaret.”

KT 1 *Pes her kim sadaka eyleye anı ya ‘nī ‘afv eyleye, ol yazuğın gidericidir anun. 5/45*

Yolu virmek: Fidyeye vermek.

KT 1 *Dakı anların üzere kim güçleri yiter ana yolu virmekdür bir miskin ta‘amı. 2/184*

II.4.3. Kible

Yüzi yüz dut-: Yüzü yüz tutmak “yüzünü (kibleye) yöneltmek.”

KT 1 *Dakı ol yirden kim çıkdun sefere, yüz dut yüzünü Mescid-i haram dapa. 2/149*

Yüzünü dönder -: Yüzünü döndermek. “kibleye yönelmek.”

KT 2 *Dağı her kanda çıksağ dönder yüzünü Mekkeye karşı. 2/149*

II.4.4. Kulluk

‘Ābidler: İbadet edenler.

KT 2 *Dağı bizüm rahmetümüz bile, dağı öğüt olmağ-ıçun ‘ābidlere. 21/84*

‘İbādet: İbadet.

KT 2 *Ol kişiler ki büyüklenürler benüm ‘ibādetümden, gireçeklerdür cehenneme zelīllig-ile. 40/60*

‘İbādet eyleyiciler/‘İbādet eyleyenler: İbadet edenler.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibādet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutucular. 9/112*

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibâdet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı, oruç dutanlar dağı. 9/112*

İbâdet it-: İbâdet etmek.

KT 2 *Ancağ saña 'ibâdet ideriz, senden ğayri ibâdete lâ[yık] ve müstehak yoktur. 1/4*

Ėul: Kul.

KT 1 *Dakı Ol Ol'dur kim kabül eyler tevbeyi **ķullarından**. 42/25*

KT 2 *Dağı ol Tañrı ğabül ider tevbeyi **ķullarından** ve giderür günâhları. 42/25*

Ėullık/Ėulluđ: Kulluk.

KT 1 *Dakı eyitti Ėalabunuz: Okın beni, cevap virem size. Bayık anlar kim kibr eylediler **kullığından**, tiz gireler tamuya, horlar iken. 40/60*

KT 2 *Dağı pes aña tap ya Muhammed ve şabr eyle **ķulluđına**. 19/65*

Tañrı Ta'âlāya 'ibâdet eyle-: Tanrı'ya ibadet etmek.

KT 2 *Tahķīķ viribidük her ümmete peygamber. Anuñ dili üstine eyitdük ki: '**İbâdet eyleñüz Tañrı Ta'âlāya**, dağı ırağ oluñuz bāıl ma'büdlardan. 16/36*

Tañrı'ya tap-: Tanrı'ya tapmak.

KT 1 *Velikin **taparın Tañrı'ya**; Ol kim öldürür sizi. 10/104*

KT 2 *Likin **taparmen ol Tañrıya** ki sizi yarattı ve sizi öldüriserdür. 10/104*

Tap-: Tapmak "kulluk, ibadet etmek".

KT 1 *Dakı şükr eylen Tañrı'ya; eger olursanız ana **taparsız**. 2/172*

KT 2 *Dağı şükr eyleñüz Tañrı Ta'âlā[ya] eger siz aña **taparsañuz**. 2/172*

Tapıcılar: Tapanlar "Allah'a kulluk edenler."

KT 1 *Dakı virdük ana kavumını, dakı kavmınun beñzerini anlarun-ıla; rahmat için bizüm katumuzdan, dakı öğüd için **tapıcılar**. 21/84*

Tapmaklık: Tapmaklık "kulluk".

KT 1 *Pes tapgil ana; dakı şabr eyle anun **tapmaklığına**. 19/65*

II.4.5. Kurban

Ayruk adına boğazla-: Allah'tan başkası adına boğazlamak "kurban kesmek".

KT 1 *Dakı ol kim ün getirinildi Tañrı'dan ayruk için ana ya 'nī Tañrı adına boğazlanmadı, **ayruk adına boğazlandı**. 5/3*

Bilinmiş günler: Bilinmiş günler. “kurban günleri.”

KT 1 *Tā hazır olalar, anlarun manfa‘atlarına; dakı añalar Tañrı adın, **bilinmiş günler** içinde ya ‘nī Zi’lhicce’nün oni; anun üzere kim rûzī viridi anlara, dilsüz canavardan ya ‘nī deveden, sığırdan, koyundan. 22/28*

KT 2 *Dağı añalar zıkr idüp Tañrı Ta‘ālā adını kurbān günlerinde ki **bilinmiş günlerdür**, Tañrı Ta‘ālā kendülere rızq virdügi-çün, dilsüz cānverlerden kurbān-ıçun. 22/28*

Dilsüz canavar/cānverler: Dilsiz canavar(lar) “kurban olabilecek hayvanlar”.

KT 1 *Tā hazır olalar, anlarun manfa‘atlarına; dakı añalar Tañrı adın, bilinmiş günler içinde ya ‘nī Zi’lhicce’nün oni; anun üzere kim rûzī viridi anlara, **dilsüz canavardan** ya ‘nī deveden, sığırdan, koyundan. 22/28*

KT 2 *Dağı añalar zıkr idüp Tañrı Ta‘ālā adını kurbān günlerinde ki bilinmiş günlerdür, Tañrı Ta‘ālā kendülere rızq virdügi-çün, **dilsüz cānverlerden** kurbān-ıçun. 22/28*

Ķurbān eyle-: Kurban etmek.

KT 1 *Dakı okı a nlarun üzere habarını, Ādem’ü n iki oğlunun ya ‘nī Hābıl Kaabil girtü-y-ile; ol vakt kim **kurbān eylediler** kurbān. 5/27*

KT 2 *Dağı okı yā Muḥammed anlar üstine ādemüñ iki oğlunuñ ḥaberini ḥaḳḳ-ıla. Ḳaçan kim ikisi **Ķurbān eyledi**. 5/27*

Ķurbān eyleyecek: Kurban edecek “kurbanlık”.

KT 2 *Her dīn ehline **Ķurbān eyleyecek** yaraḳladuḳ. 22/34*

Ķurban eyleyesi yir: Kurban edecek yer.

KT 1 *Dakı her hir kavum için, eyledük **kurban eyleyesi yir**. 22/34*

Tañrı/Tañrı Ta‘ālā dīnī nişānları: Tanrı dini nişānları, işaretleleri (Kurban).

KT 1 *Develer sığırlar, eyledük anları size, **Tañrı dīnī nişānlarından** size anun içinde hayırdur. 22/36*

KT 2 *Develer-ile sığırları size ḳılduḳ **Tañrı Ta‘ālā dīnī nişānlarından**. 22/36*

II.4.6. Namaz

Aḥşam namāzı: Akşam namazı.

KT 1 *Turur namāzı, ırılmaḳı vaktından güneşün ya ‘nī öyle namazı dakı kindü namāzı, ta gice karañulıḳına degin ya ‘nī **aḥşam namāzı** dakı yatsu namāzı... 17/78*

Arka eğiciler: Arka eğiciler “rükûya varan, namaz kılanlar.”

KT 1 *Daki tururun namazı; daki virün zekâtı. Daki arkanuzı egün ya ‘nî ruku’lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43*

Ayak üstüne duranlar: Ayak üstüne duranlar “kıyamda duranlar”.

KT 2 *Dağı benüm evümi arıt, didük tavâf idenler-çün, ayak üstüne duranlar-çün, dağı rükû‘ ve sücüd idenler için. 22/26*

Bayram namâzı: Bayram namazı.

KT 1 *Pes namaz kıl ya ‘nî biş namaz, yâ bayram namâzı, Çalabun için; deve bogazla. 108/2*

Biş namâz: Beş (vakit) namaz.

KT 1 *Bayık eyü işler ya ‘nî biş namaz giderür yavuz işleri. 11/114*

Gice namâzı: Gece namazı.

KT 1 *Daki kovma anları kim taparlar Çalabı’larına, irtte ya ‘nî irtte namâzı, daki gice ya ‘nî gice namâzı. 6/52*

İkindü namâzı: İkinci namazı.

KT 1 *Daki tururun namazı, gündüzün iki kırañında ya ‘nî irtte, daki öyle, daki ikindü namazları; daki ilk bölüklerde giceden ya ‘nî ahşam daki yatsu namâzı. 11/114*

İrte namâzı: Erte (sabah) namazı.

KT 1 *Daki irtte okımağı ya ‘nî irtte namâzı, bayık irtte okımağı, oldı hazır olunmuş ya ‘nî gündüz firişteleri-y-ile dün firişteleri. 17/78*

İrte okımağı: Erte (sabah) namazı.

KT 1 *Daki irtte okımağı ya ‘nî irtte namâzı, bayık irtte okımağı, oldı hazır olunmuş ya ‘nî gündüz firişteleri-y-ile dün firişteleri. 17/78*

Namâz kıl-/ Namaz eyle-: Namaz kılmak.

KT 1 *Pes kığırdı ana firişteler; ol durur-iken, namâz kılur· mihrabda. 3/39*

KT 2 *Pes kığırdı Zekerıyyâya ferışteher ol durmuş namâz kılur-iken mihrâbda. 3/39*

KT 1 *Namaz eyler ana, ol evlerde, irtte daki giceler. 24/36*

Namāz kılıcılardan olma-: Namaz kılanlardan olmamak.

KT 1 *Eyittiler: **Olmaduk namāz kılıcılardan.** 74/43*

Namāz kılıcılar /Namāz kılanlar: Namaz kılanlar.

KT 1 *İllā **namaz kılıcılar** anlar kim namazları üzere dāyımıldur. 70/22-23*

KT 2 *İllā **namāz kılıcılar** ki namāzlarında dāyim olurlar. 70/22, 23*

KT 2 *Vāy ol **namāz kılanlara** ki anlar namāzlarından gāfillerdür. 107/4-6*

Namaz dapa kığır- : Namaza çağırarak.

KT 1 *Dakı ol vakt kim **kığırdunuz namāz dapa**, duttilar anı yañsuya dakı oyuna. 5/58*

Namāza göz dut-: Namaza göz tutmak “namaz vaktini gözetmek”.

KT 1 *Dakı sınırda durun yā bir namaz ardınca dakı bir **namāza göz dutun.** 3/200*

Namāza nidā eyle-: Namaza seslenmek, çağırarak.

KT 2 *Dağı kaçan **nidā eyleseñüz namāza**, maşharalığa alurlar ve oyuncak idinürler. Ol andan ötürüdür kim anlar ‘ağlsuz kavmdür. 5/58*

Namāza dur-/Namāza dapa dur-: Namaza durmak.

KT 1 *İy anlar kim imān getürdiler! Kaçan **durasız namāz dapa**, yun yüzlerüñüzi, dakı ellerüñüzi dirseklere değın. 5/6*

KT 2 *İy imān getürenler, kaçan **namāza dursañuz** pes yuñuz yüzlerüñüzi ve ellerüñüzi dirseklere dek, dağı silüñüz başlaruñuzı, ayaklaruñuzı dağı ökçelere dek. 5/6*

Namāzda durıcı: Namazda durucu.

KT 1 *Bir nicesi Kitap ehlinün bir bölük cema ‘atdur doğru –yā **namazda durıcı** 3/113*

Namāzı dururanlar/ Namāzı durğurıcılar: Namaza duranlar “namazı dosdoğru kılanlar”.

KT 1 *Dakı sabr kılanlar, anlara degen nesene üzere dakı **namāzı dururanlar**; dakı andan kim rüzī virdük anlara, nafaka eyleler. 22/35*

KT 2 *Dağı **durğurıcılar namāzı** vaktında, dağı özlerine virilen rızqdan harc idenler Allāh yolına. 22/35*

Namāzları üzere dāyim ol-: (Ar. +ol-) Namaz devamlı kıkılanlardan olmak.

KT 2 *İllā namāz kılıcılar ki **namāzlarında dāyim olurlar.** 70/22, 23*

Namāzı dururmaklık/ Namāz durğurmağ: Namaza durmak “namazı dosdoğru kılmak” .

KT 1 *Dakı vahy eyledük anlardın yana, eyü işler eylemek, dakı **namazı dururmaklık**, dakı zekatı virmeklik. 21/73*

KT 2 *Dağı vahy eyledük anlara hayrlar işlemegi. Dağı **namāz durğurmağı** ve zekāt virmekgi. Dağı anlar bize ‘ibādet iderlerdi. 21/73*

Namāzı durut-: Namaza durmak “namazı doğru kılmak”.

KT 1 *Dakı **durudurlar namazı** ya ‘nī dāyim kılurlar. 2/3*

Namāzı düket-: Namazı bitirmek.

KT 2 *Pes kaçan **düketseñüz namāzı** zıkr eyleñüz Tañrı Ta‘ālāya dururken ve otururken yanunuz üstine yatarken dağı. 4/103*

Namāzı dürüst kııl-: Namazı doğru kılmak.

KT 2 ***Namāzı dürüst kııllarlar** ve kendilerini merzūk kıldığımız şeyden infāk iderler. 2/3*

Namāzı öde-: Namazı kılmak.

KT 1 *Pes kaçan **ödeyesiz namazı**, anun Tañrı’yı ya ‘nī kılur-iken, yā namazdan sonra; turmağ-iken, dakı oturmağ-iken, dakı yanlarunuz üzere. 4/103*

Namāzı turur-/durğur-: Namaza durmak.

KT 1 *Dakı **tururun namazı**; dakı virün zekātı. Dakı arkanuzı egün ya ‘nī ruku‘lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43*

KT 2 *Pes **durğuruñ namāzı**, dağı virüñüz zekātı ve uyunuz Tañrı-y-ıla peygamberine. 58/13*

Namāzı tururıcılar/ Namāzı durğuranlar: Namaza durucular/duranlar “namazı dosdoğru kılanlar” .

KT 1 *Dakı **tururıcılar namāzı**; dakı viriciler zekatı; dakı inancılar Tañrı’ya, dakı sonrağı güne. 4/162*

KT 2 *Dağı **durğuranlar namāzı**, dağı virenler zekātı, dağı ĩmān getürenler Tañrı Ta‘ālāya, kıyāmet günine dağı. 4/162*

Namāzları üstine dāyim dur-: Namazlarını devamlı kılmak.

KT 2 *Dağı āhirete inananlar, inanurlar Qur‘āna. Dağı anlar **namāzları üstine dāyim dururlar**. 6/92*

Namazları üzere dāyımlar: Namaz devamlı kılınanlar.

KT 1 *İllā namaz kılıcılar anlar kim **namazları üzere dāyımlardur.** 70/22-23*

Namāzları üzere saklık eyle-: Namazları üzerine dikkat etmek.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar **namāzları üzere saklık eyleler.** 23/9*

Namāzları üzere şakla-/Namāzları şakla-: Namazları saklamak “namazları düzenli kılmak.”

KT 1 ***Saklan namāzları;** dakı namazı orta ya ‘nī ikindü. Dakı turun Ya’ni namazda, Tañrı-y-ıçun, mut’ı olıcılarken. 2/238*

KT 2 ***Şaklañuz namāzları** dahı ortancı namāzı ki ‘aşr namāzıdur. Dahı duruñuz Tañrı kulluğına korku bile. 2/238*

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar **namāzları üzere saklarlar.** 70/34*

Namāzlarına mülāzımlar: Namazlarına bağı (olanlar).

KT 2 *Dahı anlar ki **namāzlarına mülāzımlardur.** 23/9*

Namāzlarını vaqtında kııl-: Namazları vaktinde kılmak.

KT 2 *Dahı anlar kim **namāzlarını vaqtında kııurlar.** 70/34*

Orta/Ortancı namaz (‘aşr namāzı): Orta namaz, aşr namazı “ikindi namazı”.

KT 1 *Saklan namazları; dakı **namazı orta** ya ‘nī ikindü. Dakı turun ya ‘nī namazda, Tañrı-y-ıçun, mutı’ olıcılarken. 2/238*

KT 2 ***Şaklañuz namāzları** dahı **ortancı namāzı** ki ‘aşr **namāzıdur.** Dahı duruñuz Tañrı kulluğına korku bile. 2/238*

Öyle namāzı: Öğlen namazı.

KT 1 *Turur namāzı, ırımağı vaktından güneşün ya ‘nī **öyle namazı** dakı kindü namāzı, ta gice karañulığına degin ya ‘nī ahşam namāzı dakı yatsu namāzı. 17/78*

Rukû‘ eyle-: Rükû yapmak.

KT 1 *İy Meryem! Boyun vir -yā namāzda. çok dur-, Çalabun-ıçun. Dakı secde eyle; dakı **rukû‘ eyle**, rukû‘ eyleyiciler-ile. 3/43*

KT 2 *İy Meryem, kulluk eyle ayak üstine durup seni yaradan Tañrıya, dahı sücüd eyle ve **rukû‘ eyle** rükû‘ eyleyiciler bile. 3/43*

Rukû‘ eyleyiciler/ Rukû‘ eyleyenler: Rükû ediciler/edenler.

KT 1 *Dakı secde eyle; dakı rukû‘ eyle, **rukû‘ eyleyiciler**-ile. 3/43*

KT 2 *Dahı sücüd eyle ve rukû‘ eyle **rukû‘ eyleyiciler** bile. 3/43*

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı rukû' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

Rukû'lu namaz kıl-: Rükûlu namaz kılmak. 2/43

KT 1 *Dakı tururun namazı; dakı virün zekâti. Dakı arkanuzı egün ya 'nî rukû'lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43*

Rükû' ve sücüd idenler: Rükû ve secde edenler.

KT 2 *Dağı benüm evümi arıt, didük tavâf idenler-çün, ayak üstine duranlar-çun, dağı rükû' ve sücüd idenler için. 22/26*

Şabâh namâzı: Sabah namazı.

KT 2 *Şabâh namâzın dağı durğur. Tahkîk şabâh namâzında ferîştehler hâzır olurlar. 17/78*

Tatavvu' namaz kıl-: Nafîle namaz kılmak.

KT 1 *Dakı anlar ruku' eylerler ya 'nî tatavvu' namaz kılurlar; yâ sadakayı ruku'da-y-iken virürler. 5/55*

Turanlar: (Kıyamda) duranlar.

KT 1 *Dakı arıt Ev'ümi, tavaf eyleyenlere dakı turanlara dakı ruku' eyleyenlere, sucud eyleyenlere. 22/26*

Yatsu namâzı: Yatsı namazı.

KT 1 *Dakı tururun namazı, gündüzün iki kirañında ya 'nî ırte, dakı öyle, dakı ikindü namazları; dakı ilk bölüklerde giceden ya 'nî ahşam dakı yatsu namâzı. 11/114*

II.4.7. Oruç-Ramazan Ayı

Orucu tamam eyle-: Orucu tamamlamak.

KT 1 *Dakı yin dakı için; tâ bellü ola size ak iplik kara iplikden, ırte vaktından. Andan, tamâm eylen oruci, giceye degin. 2/187*

KT 2 *Tañrı Ta'âlâ üstüñüze yazğan nesneyi, yiñüz ve içüñüz bellü olunca size şabâh aydınlığı gice karañuluğundan şabâhda. Andan şoñra oruci tamâm eyleñüz giçeye degin. 2/187*

Oruç dut-: Oruç tutmak.

KT 1 *Dakı kim oruç dutasız, yigrekdür size; eger olursanız bilürsüz. 2/184*

KT 2 *Pes kim tetavvu' eylese özine hayrludur ve eger oruç dutsañuz size yigrek-
dür eger siz bilseñüz. 2/184*

Oruç dutıcı 'avratlar: Oruç tutan kadınlar.

KT 1 *Oruç dutıcı erenler daki oruç dutıcı 'avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara
yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı oruç dutucu erler dağı oruç dutucu 'avratlar, ... yarakladı Allāh anla-
ra günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Oruç dutıcı erenler/erler: Oruç tutan erkekler.

KT 1 *Oruç dutıcı erenler daki oruç dutıcı avratlar, ...: Yarakladı Tañrı anlara
yarlığamak, daki müzd ulu. 33/35*

KT 2 *Dağı oruç dutucu erler dağı oruç dutucu 'avratlar, ... yarakladı Allāh anla-
ra günāh bağışlamağı ve ulu ecr virmegi. 33/35*

Oruç dutucular/Oruç dutanlar: Oruç tutucular/tutanlar.

KT 1 *Tevbe eyleyiciler, ibadet eyleyiciler, ögiciler her halda; oruç dutucular -yā
gazaya, yā ilm okıyu varıcılar- rukū' eyleyiciler ... 9/112*

KT 2 *Tevbe eyleyen mü'minler, 'ibādet eyleyenler dağı, şükr eyleyenler dağı,
oruç dutanlar dağı, rükū' idenler dağı ... 9/112*

Oruç gicesi: Oruç gecesı.

KT 1 *Halāl olındı size oruç gicesi, ol nesene kim adın eyitmek çirkindür; avratla-
runuz dapa. 2/187*

KT 2 *Halāl oldı size oruç gicelerinde cimā' eylemek 'avratlaruñuz. 2/187*

Ramazan ayı: Ramazan ayı.

KT 1 *Ramazan ayı oldur kim ündürinildi anun içinde Kur'an. 2/185*

II.4.8. Zekāt ve Sadaka

Arıt-: (Günahlardan) temizlemek.

KT 1 *Daki öğrede anlara Kitāb'ı ya 'nī Kur'ān'ı, daki hikmeti ya 'nī Kur'ān
ahkāmın; daki arıda anları. 2/129*

KT 2 *Dağı öğretsün anlara kitābı, dağı dīn 'ilmini. Dağı arıtsun anları küfr
ma'siyetlerinden. 2/129*

Dileyiciler/Dilenciler: Dileyiciler/dilenciler "ihtiyacından dolayı isteyenler".

KT 1 *Daki viridi malı, malı sever-iken -ya Tañrı'yi sever-iken- hısımlık islerine,*

dakı yetimlere, dakı miskinlere, dakı yol erine, dakı **dileyicilere**, dakı mükātebler bahasına. 2/177

KT 2 *Dağı şadağa eylemekdür māl Allāh dostluğına, qarāyiblere dağı, yetimlere ve miskinlere ve yoqsullara, misāfirlere dağı **dilencilere** ve yesirlere dağı. 2/177*

Fakīrlər: Fakirler.

KT 2 *Şadağalar vācib degüldür illā **faķīrlere**, dağı miskinlere, dağı ol şadağaları yığışduran kişilere, dağı gönüülleri birlik olanlara, dağı mekātiblere, dağı borçlulara. 9/60*

Harc eyle-/ Harç it-: Harç eylemek “sadaka vermek”.

KT 1 *Dakı anlar kim katlandılar, Çalabı’ların istemek için ya’nī anun rızāsı-çun; dakı tururdılar namazı, dakı **harç eylediler** ya’nī sadaka eylediler. 13/22*

KT 2 *Dağı **harç eyleñüz** size virdüğümüz rızqdan, birüñüze sizüñ ölüm gelmezden burun. 63/10*

KT 2 *Dağı anlar virdüğümüz rızqdan **harç iderler**. 32/16*

Miskinler: Miskinler, düşkünler.

KT 1 *Bayık sadakalar ya’ni zekāt mallari yoqsullarındur, dakı **miskinlerüñdür**, dakı işçilerüñdür, anun üzere ya’ni zekāt diriciler. 9/60*

KT 2 *Şadağalar vācib degüldür illā faķīrlere, dağı **miskinlere**, dağı ol şadağaları yığışduran kişilere, dağı gönüülleri birlik olanlara, dağı mekātiblere, dağı borçlulara. 9/60*

Nafaka vir-: Nafaka vermek “Allah yolunda malından harcamak”.

KT 1 *Anlar kim **nafaka virürler** geñezlikde dakı duşharlıkda, dakı yudıcılar kıkımağı; dakı ‘afv eyleyiciler adamılardan. 3/134*

Nafaka viriciler: Nafaka verenler.

KT 1 *Katlanıcılar, dakı girçekler, dakı boyun viriciler, dakı **nafaka viriciler**, dakı yarlıgamak dileyiciler seher vakıtlarında ya’ni namaz kılıcılar. 3/17*

Nafağa/İnfāk it-: Nafaka etmek “sadaka vermek”.

KT 2 *Yā Muhammed şorarlar saña ki ne nesne **nafağa iderler**. 2/215*

KT 2 *Ve kendilerini merzūķ kıldığımız şeyden **infāk iderler**. 2/3*

Şadaka eyle-: Sadaka etmek.

KT 1 *Dakı harc eylediler ya 'nī şadaka eylediler, andan kim ruzī virdük anlara; gizlü dakı eşkere. 13/22*

KT 2 *Eyitdi ki eger Tañrı bize māl virse kereminden, şadaka eyler-biz, şālihlerden olur-biz dirler. 9/75*

Şadaka idenler: Sadaka edenler.

KT 2 *Pes tamām vir bize ölçegi, dahı bize ihsān eyle kardaşumuzu. Tañrı çok müzd virür şadaka idenlere. 12/88*

Şadaka vir-/ Şadaka it-: Sadaka vermek/etmek.

KT 1 *Pes tamam eyle bizüm için ölçmegi, dakı sadaka vir bize; bayık Tañrı, yanud virür sadaka viricilere. 12/88*

KT 2 *Dahı şadaka virdiler şundan kim anlara rızık virdük, gizlü dahı āşikāre. 13/22*

KT 2 *Ol kişiler kim şadaka ider mällarını baylıkda ve yohsullukda, dahı kaqımaqları yudanları, dahı kişilerün suçların bağışlayanları. 3/134*

Şadaka virici/idici 'avratlar: Sadaka verici/edici kadınlar.

KT 1 *Bayık sadaka virici erenler dakı şadaka virici 'avratlar, dakı ödünç virdiler Tañrı 'ya, ödünç virmek görklü; arturınıla anların için. 57/18*

KT 2 *Şadaka virici erenler, dahı şadaka virici 'avratlar, dahı Tañrı Ta 'ālāya borç virüñüz yahşı borç. 57/18*

KT 2 *Dahı şadaka idici erler ve şadaka idici 'avratlar, dahı oruç dutucı erler dahı oruç dutucı 'avratlar. 33/35*

Şadaka virici/idici erenler/erler: Sadaka verici erkekler.

KT 1 *Bayık şadaka virici erenler dakı sadaka virici avratlar, dakı ödünç virdiler Tañrı 'ya, ödünç virmek görklü; arturınıla anların için. 57/18*

KT 2 *Şadaka virici erenler, dahı şadaka virici 'avratlar, dahı Tañrı Ta 'ālāya borç virüñüz yahşı borç. 57/18*

KT 2 *Dahı şadaka idici erler ve şadaka idici 'avratlar, dahı oruç dutucı erler dahı oruç dutucı 'avratlar. 33/35*

Şadaka viriciler: Sadaka vericiler.

KT 1 *Pes tamam eyle bizüm için ölçmegi, dakı sadaka vir bize; bayık Tañrı, yanud virür sadaka viricilere. 12/88*

KT 2 *Anlar şabr eyleyicilerdür, girçeklerdür, Tañrıdan kórkııcılardur, şadağa viri-cilerdür, istiğfâr iderler şabâh vaqtlarında. 3/17*

Şadaka: Sadaka.

KT 1 *Hayr yokdur çokda, gizlü sözinden anlarun; illâ ol kim buyurdu sadakaya; yâ eyü işe yâ düzmege âdemîlar arasında. 4/114*

Şadakaları aşikâre vir-: Sadakayı açıktan vermek.

KT 2 *Eger âşikâre virseñüz şadakaları ne yahşî nesnedür ol. 2/271*

Şadakaları bâtil eyle-: Sadakaları batıl eylemek “sadakaları başa kakarak boşa çıkarmak”.

KT 1 *İy anlar kim îman getürdiler! Bâtil eylemeñ şadakalarıñuzu minnet eyle-meg-ile. 2/264*

KT 2 *İy îmân getüren kişiler, bâtil eylemeñüz şadakalarıñuzu minnet eylemek bi-le. 2/264*

Şadakaları görindür-: Sadakayı göründürmek, açıktan vermek.

KT 1 *Eger görindüresiz şadakaları, ne eyü nesenedür ol. 2/271*

Şadakaları yığışduran kişiler: Zekât toplayan kişiler.

KT 2 *Şadakalar vâcib degüldür illâ faqîrlere, dahı miskinlere, dahı ol şadakaları yığışduran kişilere. 9/60*

Şıdık eylemeg: Sadaka eylemek.

KT 2 *Hayr yokdur anlarıñ çok gizlü söyleşdiklerinde, illâ ol kişi kim şıdık eyle-mege buyursa, yahşılığa buyursa yâ şulh eylemek buyursa halk ortasında. 4/114*

Tañrı yolında nafağa/harc eyle-: Tanrı yolunda nafaka eylemek, harcamak.

KT 1 *Dakı nafağa eylen Tañrı yolında. 2/195*

KT 2 *Nafağa eyleñüz Tañrı yolında. 2/195*

KT 2 *N’oldı size ki harc eylemezsiniz Tañrı yolında? Dahı Tañrınuñdur gökler ve yirler mîrâsı. 57/10*

Yohsullar: Yoksullar.

KT 1 *Bayık sadakalar ya’ni zekât mallari yohsullarundur, dakı miskinleründür, dakı işçileründür, anun üzere ya’ni zekât diriciler. 9/60*

Zekāt diriciler: Zekāt dericiler, toplayıcılar.

KT 1 Bayık sadakalar ya 'nī zekāt mallari yohsullarundur, daki miskinleründür, daki işçileründür, anun üzere ya 'nī zekāt diriciler. 9/60

Zekāt malları: Zekāt malları.

KT 1 Bayık sadakalar ya 'nī zekāt malları yohsullarundur, daki miskinleründür, daki işçileründür, anun üzere ya 'nī zekāt diriciler. 9/60

Zekāt vir-: Zekat vermek.

KT 1 Daki tururun namazı; daki virün zekāti. Daki arkanuzı egün ya'ni rukû 'lu namaz kılun, arka egiciler-ile. 2/43

KT 2 Duruñuz namāza, virüñüz zekāti. Dağı namāz kıluñuz, namāz kılicılar bile. 2/43

Zekāti eyleyiciler/viriciler/Zekāti virenler: Zekātını vericiler/verenler.

KT 1 Daki tururıcılar namazı; daki viriciler zekatı; daki inanıcılar Tañrı'ya, daki sonrağı güne: şunlar, virevüz anlara 'müzd ulu. 4/162

KT 2 Dağı durğuranlar namāzı, dağı virenler zekāti, dağı imān getürenler Tañrı Ta'ālāya, kıyāmet günine dağı. Anlara virsevüz gerek ulu müzd. 4/162

KT 1 Daki anlar kim, anlar zekāti eyleyicilerdür. 23/4

Zekāti virmeklik/Zekāt virmek: Zekāti vermek.

KT 1 Daki vahy eyledük anlardın yana, eyü işler eylemek, daki namazı dururmaklık, daki zekatı virmeklik. 21/73

KT 2 Dağı vahy eyledük anlara hayrlar işlemegi. Dağı namāz durğurmağı ve zekāt virmekgi. 21/73 **KT 2** Ramazān ayı oldur kim indürildi anuñ içinde Qur'an. 2/185

II.5. VAAT-AHİT-KAVİL-AND

Söz verme anlamına gelen vaat (va'd) kelimesi, ıstılahta bir kimsenin bir işi yapacağına veya yapmayacağına dair söz verdiği husustur. Allah'ın mükafat ya da ceza va'di manasında Kur'an'ın 100 ayrı yerinde geçmektedir (DKS:672). Ahit, hem söz verme hem de yemin anlamına gelir. Kur'an'da Allah'ın, Hz. 'Adem'e, Musa'ya, İbrahim'e ve İsmail'e ahid verdiği ifade edilmektedir (DKS:11). Söz verme, sözleşme ve yemin gibi anlamlara gelen vaat, kavil, ahit ve and kelimeleri ile oluşturulmuş söz varlığı örnekleri bu başlık altında gösterilmiştir.

‘Ahdı tamām eyle-: Ahdı tamam eylemek “sözünde durmak”.

KT 2 *Evet, ‘ahdı kim tamām eylese, ve Tañrıdan korksa, Tañrı Ta ‘ālā müttakīleri sever. 3/76*

‘Ahdini boz-: Yemini bozmak.

KT 2 *Kim ki ‘ahdini bozsa, vebāli kendine ‘āiddür. 48/10*

‘Ahdlerini yirine getir-: Ahdlerini yerine getirmek “sözlerini tutmak”.

KT 2 *Dağı ‘ahdlerini yirine getüreler kaçan ‘ahd eyleseler. 2/177*

‘Ahd bağla-: Ahd bağlamak “sözünde durmak”.

KT 1 *Dakı anlar kim ‘ahd bağladı andlarınız, virün anlara anların ülüsünü. 4/33*

‘Ahd/kavl eyle-: Ahd/kavl eylemek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Bızarlıkdur Tañrı'dan dakı Yalavacından, anlara kim ‘ahd kavl eyledünüz, müşriklerden. 9/1*

KT 2 *Bu bızarlıkdur Tañrı Ta ‘ālādan, dağı resülinden. Ol kişiler ki ‘ahd eyledünüz müşrik kâfirlerden. 9/1*

‘Ahdı sı-: Ahdı (yemini) bozmak.

KT 1 *Pes her kim ‘ahdı sırsa, ahdı sımaz illā gündüzi üzere. 48/10*

Allāhuñ va‘desi: Allah’ın sözü

KT 2 *Şabr eyle yā Muhammed, Allāhuñ va‘desi girçekdür. 30/60*

And iç-: And içmek.

KT 2 *Bunlar her kez and içseler, ol ‘ahdı şındururlar anlardan bir tayıfe. 2/100*

And içici: And içici.

KT 1 *Dakı boyun virme her and içiciye çok hor olmuş adam ardınca yavuz söyleyici. 68/10-14*

Andlarını boz-: Andlarını (yeminlerini) bozmak.

KT 2 *Dağı eger bozsalar andlarını ‘ahd eyledükden, dağı ta‘n eyleseler dīnūñüzde. 9/12*

Andlarını sı-: Andlarını (yeminlerini) bozmak.

KT 1 *Dakı eger sıyalar andlarını, kavullarından sonra, dakı ayıblayalar dinünüzi. 9/12*

Beni İsrā'îl kavminüñ ahdi: İsrailoğulları kavminin ahdi “sözü”.

KT 2 *Dağı ol vakt kim ‘ahdini alduğ Beni İsrā'îl kavminüñ ki ‘ibādet eylemeñüz Tañrı Ta‘ālādan başka kimseneye. 2/83*

Beni İsrāyil ahdi kavli: İsrailoğulları ahdi kavli “sözü”.

KT 1 *Dakı ol vakt kim tuttuk Beni İsrāyil ahdını kavlı kim, tapmayasız illā Tañrı’ya. 2/83*

Elest vaktındağı kavli: Elest vaktindeki kavil “Bezm-i Elest’te, manevi ālemde ruhların Allah’a verdikleri söz”.

KT 1 *Dakı bulmaduk eyregine anların hiç kavli karar ya’nī **elest vaktındağı kavli.** 7/102*

Emānatlara hıyānat/Emānetlere hāyintlük eyle-: Emanete hıyanet/hainlik etmek.

KT 1 *Dakı hıyanat eylemen emānatlarınıza; ol halda kim siz bilürsüz. 8/27*

KT 2 *Dağı hāyintlük eylemeñüz emānetlerüñüze siz bilürken. 8/27*

Emānatlarını dakı ‘ahdlerini saklayıcılar: Emanetlerini ve ahdlarını saklayıcılar.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar emānatlarını dakı ahdlerini saklayıcılardır. 23/8*

Emānetlerini ve ‘ahdlerini ri‘āyet it-: Emanetlerine ve ahdlarına riayet etmek.

KT 2 *Dağı anlar kim emānetlerini ve ‘ahdlerini ri‘āyet iderler. 23/8*

Hıyānat/Hāyintlük eylemek: Hıyanet/hainlik etmek.

KT 1 *Dakı eger dileyeler hıyānat eylemek sana, bayık hıyanat eylediler Tañrı’ya. 8/71*

KT 2 *Dağı eger isteseler saña hāyintlük eylemege, tahkīk hāyintlük eylediler Tañrı Ta‘ālā küfri-y-le ilerüden. 8/71*

Kavl eyle-: Kavletmek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Dakı nice kim kavli eylediler, kavli eylemek; bıraktı anı bir bölük anlardan. 2/100*

Kavl eylemek: Kavleylemek “anlaşma yapmak”.

KT 1 *Dakı nice kim kavli eylediler, kavli eylemek; bıraktı anı bir bölük anlardan. 2/100*

avlna vefâ eyle-: Kavline vefâ eylemek “sözünde durmak”.

KT 1 *Evet, her kim vefâ eyleye kavlna, daki sakına; bayık Tañrı sever sakınıcılardı. 3/76*

avullarına vefâ eyleyenler: Kavillerine vefâ eyleyenler.

KT 1 *Daki vefâ eyleyenler kavullarına, ol vakt kim ahd eylediler. 2/177*

Tañrı kavlı: Tanrı kavli.

KT 1 *Anlar kim sırlar Tañrı kavlnı, berkitdüğinden sonra. 2/27*

Tañrı/Tañrı Ta‘âlâ ‘ahdi: Tanrı ahdı “Allah’a verilen söz”.

KT 1 *Daki yirine getirün Tañrı ‘ahdını, ol vakt kim ahd kavlı eyledüünüz. 16/91*

KT 2 *Dağı yirine getirüünüz Tañrı Ta‘âlâ ‘ahdini kaçan ‘ahd eyleseünüz. 16/91*

Tañrı/Tañrı Ta‘âlâ va‘dası: Tanrı sözü, vaadi.

KT 1 *Tañrı va‘dası; yalan eylemez Tañrı va‘dayı. 39/20*

KT 2 *Tañrı Ta‘âlâ va‘desidür. Dağı Allâh va‘desine hilâf eylemez. 39/20*

Tañrı’ya /Tañrı Ta‘âlâyâ ‘ahd eyle-: Tanrı’ya ahdetmek “Allah’a söz vermek”.

KT 1 *Daki bayık oldıladı, ‘ahd eylerlerdi Tañrı’ya ilerüden, kim döndürmeyeler ardları. 33/15*

KT 2 *Mü’minleriün niçe erenleri girçekledi ‘ahd eyledükleri Tañrı Ta‘âlâyâ. 33/23*

Tañrıyla /Tañrı Ta‘âlâyıla ‘ahd eyle-: Tanrı ile ahdetmek “Allah’a söz vermek”.

KT 1 *Mü’minlerden erenlerdür, toğru eylediler anı kim, ‘ahd eylediler Tañrı-yıla anun üzere. 33/23*

KT 2 *Tahı anlar ‘ahd eylemişler-idi Tañrı Ta‘âlâ-y-ıla bundan burun ki hergiz ara aytarup açmayalar. 33/15*

Yalan and içen: Yalan and içen.

KT 2 *Dağı uyma her yalan and içene zelîl ve or. 68/10*

II.6. TOPLUMSAL DÜZEN-SOSYAL HAYAT VE HUKUK

Din, Allah ile insanlar arası bir bağı temsil ederken bir yandan da insanların kendi aralarındaki ilişkileri düzenleyen sosyal bir düzendir. Kur’anla gelen sosyal ahlak, iktisadi, siyasi ve hukuki olarak kendini gösterir (Özsoy-Güler: 439). Toplumsal düzeninin inşasında kişinin hem Allah ile bağı hem de insanlarla ilişkisi söz konusu olduğunda karşımıza fıkıh terimi çıkmaktadır. Dini Kavramlar Sözlüğü’nde, fıkıh terimi, İslâm’ın kişisel ve sosyal

hayata dair amelî hükümlerini inceleyen bilim dalı olarak tanımlanır. Sonradan kapsamı genişleyen fıkıh ilmi, hukuk, ilmihal, ekonomi, siyaset, idare bilimleri ve bunlarla ilgili kurumları da ihtiva etmeye başlamıştır (DKS:184). Fıkıh, İslam hukukunu da içine alan bir kapsama sahiptir. *Çünkü hukuk beşerî ilişkileri şekli ve objektif kurallarla ve maddî müeyyidelerle düzenlerken fıkıh ferdin yaratanla, kendisiyle ve toplumla ilişkilerini şekil ve öz, dünya ve âhiret, maddî ve mânevî müeyyide, cebrî hukuk ve sosyal baskı gibi değişik boyutlarıyla ele alır. Bu sebeple de fikhin içinde İslâm kültür ve medeniyetinin birçok ayrıntısını, zengin bilgi ve tecrübe birikimini, fert ve toplum hayatının değişik kesitlerini bulmak mümkündür* (İlmihal I: 142). Bu çerçevede toplumsal düzen başlığında İslam fikhî dahi-
linde metinlerde geçen söz varlığı örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

II.6.1. Adalet

‘Adl-ile hüküm eyle-: Adaletle hüküm etmek.

KT 1 *Daki eger hüküm eyleyesen, **hüküm eyle** aralarında **‘adl-ıla**; bayık Tañrı sever adl eyleyicileri. 5/42*

KT 2 *Eger hüküm eylesen **hüküm eyle** ortalarında **‘adl-ile**. Tañkîk Tañrı Ta‘âlâ sever ‘adl eyleyicileri. 5/42*

Gey durıcı: (Hakkı) ayakta tutan, dosdoğru.

KT 1 *İy anlar kim îman getürdiler! Olun **gey durıcılar** Tañrıy-ıçun ya ‘nî buyruk yirine getürmege. 5/8*

Hağ üstüne durıcılar: Hak üstüne durucular “hakkı ayakta tutanlar”

KT 2 *İy îmân getüren kişiler, oluñuz **hağ üstüne durıcılar**, Allāh için şanuklar ‘adl bile. 5/8*

Şeri‘etde bulunmaz işler: Şeriatta bulunmaz işler.

KT 1 *Oldılar yığlınmazlar **şer‘ietde bulunmaz işlerden**; işlediler anı. 5/79*

Şeri‘etde bulunur iş: Şeriatta bulunur iş.

KT 1 *Daki talak virinilmişleründür gönendürmekdür **şeri‘etde bulunur iş-ile**. 2/241*

II.6.2. Ana-Baba

Ataya anaya eyelük eylemek: Ataya anaya iyilik etmek.

KT 1 *Daki **ataya anaya eyelük eylemek**, daki hısımlık issine, daki yetimlere daki miskinlere. 2/83*

Ataya anaya ihsân eyle-: Anaya, babaya ihsan.

KT 2 *Ataya anaya dağı ihsân eyleñüz, didi. 2/83*

II.6.3. Bozgunculuk

Azgun işlü: Azgın işli “fesat çıkaran.”

KT 1 *Dakı Tañrı bilür azgun işlüyi eyü işlüden . 2/220*

Çalış için/savaş çun od yandur-: Şavaş için ateş yakmak “ bozgunculuk yapmak”.

KT 1 *Nice kim yanduralar odı, çalış için; söyündüre anı Tañrı. 5/64*

KT 2 *Nice kim od yandursalar şavaş-çun Tañrı Ta ‘ālā söndürür anı. 5/64*

Fesād eyleyiciler yolu: Fesat eyleyiciler yolu.

KT 1 *Dakı eyitti Mūsā karındaşına Hārûn ‘a: Halife olgıl bana kavmum içinde; dakı eyü işle; dakı uyma fesād eyleyiciler yolına. 7/142*

Müfsidler yolu: Müfsitler (bozguncular) yolu.

KT 2 *Mūsā eyitdi karındaşı Hārûna: Halife ol benim yirüme kavmümde didi. Dağı eylük eyle, dağı uyma müfsidler yolına. 7/142*

Müfsidler: Müfsitler “bozguncular”.

KT 1 *Pes eger yüz döndüreler, bayık Tañrı bilicidür müfsidleri. 3/63*

KT 2 *Pes eger yüz dönderseler, taḥkīk Tañrı Ta ‘ālā bilicidür müfsidleri. 3/63*

Ulu fesad: Büyük fesat.

KT 1 *Eger eylemeyesiz anı ya ‘nī arka virmegi; ola belā ya ‘nī şirk yirde, dakı fesad ulu. 8/73*

KT 2 *Eger işlemeseñüz Allāh buyurğan nesneyi, ulu fitne olur yir yüzinde. Dağı ulu fesād olur.*

Yir yüzinde fesād it-: Yeryüzünde fesat etmek.

KT 2 *Eyitdiler: Yā Zülkarneyn, didiler. Taḥkīk Ye ‘cüc-ile Me ‘cüc fesād iderler yir yüzinde. 18/94*

Yirde fesād eyle-: Yerde (yeryüzünde) fesat eylemek.

KT 1 *Dakı anlar kim sırlar Tañrı ahdını, ahdından sonra; dağı keserler anı kim, buyurdı Tañrı anı kim ulaştırıla; dakı fesād eyerler yirde. 13/25*

KT 2 *Dağı anlar kim şırlar Tañrı ‘ahdini, ‘ahdden şoñra dağı keserler anı kim buyurdı Tañrı anı kim ulaştırınıla, dağı fesād eyerler yirde. 13/25*

Yirde fesād eyleyiciler: Yeryüzünde bozgunculuk çıkaranlar (Ye’cüc ve Me’cüc). 18/94

KT 1 *Eyittiler: İy Zü’l Karneyn! Bayık Ecüc Mecüc fesād eyleyicilerdür yirde.* 18/94

Yirde fesādları kıl-: Yeryüzünde fesat kılmak “bozgunculuk çıkarmak”.

KT 2 *Pes añuñuz Tañrı Ta’ālānuñ ni ‘metlerini, dahı kılmañuz yirde fesādları.* 7/74

Yol urıcı: Yol kesen.

KT 1 *Bayık cezası anların kim çalışurlar Tañrı-y-ıla ya ‘ni yol urıcılar dakı Yalavacı-y-ıla; dakı işlerler yirde azgunlık.* 5/33

II.6.4. Büyü-Fal

Bügü:Büyü.

KT 2 *Ögredürler ādemīler bügüyi, dahı ol nesne kim indi iki ferişteh üstine, Bābil kapısında ki adları Hārūt ve Mārūtdur.* 2/102

Cāduluk eylemeg: Cadılık (büyü) yapmak.

KT 1 *Dakı kāfir olmadı ya ‘nī caduluk eylemeg-ile, Süleyman; velīkin divler kafır oldılar.* 2/102

Cāduluk: Cadılık “sihir, büyü”.

KT 1 *Ögredürler ādamlara cāduluğı; dakı anı kim indürinildi iki firişte üzere; Bābil ilinde; Hārut’a dakı Mārut’a.* 2/102

Düğünlere üriciler şerri: Düğümlere üfürenler şerri.

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına ... dakı üriciler şerrinden, düğünlere.* 113/4

Hāsıdler şerri: Haset edenlerin şerri.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Şığınurun şabāhı yaradan Tañrıya , hāsıdler şerrinden kaçan ki hased ideler.* 113/5

Sihr idici ‘avratlar şerri: Sihir yapan kadınların şerri.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Şığınurun şabāhı yaradan Tañrıya , dahı sihr idici ‘avratlar şerrinden dügmeler içinde.* 113/4

Yavuz dileyici şerri: Kötü dileyici şerri.

KT 1 *Eyit; sığınurun subh çalabısına ... dakı yavuz dileyici şerrinden, kaçan yavuz diledi. 113/5*

II.6.5. Cezalar-Kamu Hukuku

Ağaç urmak: Ağaç vurmak “sopa ile dövme cezası”.

KT 1 *Eydürler: Eger virinilesiz uşbunı ya ‘nī ağaç urmağı, dutun anı; dakı eger virinilmeyesiz anı ya ‘nī sengiser buyurur-ısa, sakınun. 5/41*

Beñdeş eylemek: Benzerini yapmak “kısas”.

KT 1 *Dakı yazduk anlarun üzere, anun içinde kim: bayık nefse nefsdür; dakı göze gözdür; dakı buruna burundur; dakı kulağa kulakdur; dakıdişe dişdür; dakı zahımlar bendeş eylemekdür. 5/45*

Beñdeş saklamak: Benzerini yapmak, “kısas.”

KT 1 *İy anlar kim iman getürdiler! Fariza olındı sizün üzere, bendeş saklamak, zahmlarda depelenmişlerde. 2/178*

Diyet almak: Diyet almak.

KT 1 *Pes uymakdur eylüg-ile pes ‘afv eylemeyen öldürene uya diyet almağa. 2/178*

Elli ağaç: Elli ağaç (sopa).

KT 1 *Pes kaçan kim erlü olınalar, pes eger getüreler zışt iş ya ‘nī zınā; anlarun üzeredür yarsı anun kim azadlar üzeredür azabdan, ya ‘nī elli ağaç. 4/25*

Kan isleri: Kan sahipleri.

KT 1 *İlla kim sadaka eyleyeler ya ‘nī kan isleri, depeleyene ‘afv eyleyeler, pes nesene vācīb olmaya. 4/92*

Kışāş diyet: Kısas diyeti.

KT 2 *Pes her kim ki ‘afv eyleye kardaşından kışāş diyete rāzī olsa yaşıklık bile tābi ‘olsun. 2/178*

Kışāş eyle-: Kısas yapmak.

KT 2 *Dağı yazduk anlar üstine Tevrāt içinde nefsi nefsi yirine öldürmek, dağı gözi göz yirine, dağı burnı burun yirine, dağı kulağı kulak yirine, dağı dişi diş yirine, dağı yaraları kışāş eyleñüz didük. 5/45*

Ƙıŝāŝ eylemek: Kısas yapmak.

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, yazıldı ya 'nĭ farz oldu ũstüññüze Ƙıŝāŝ eylemek öldürölmişlerde, ĥür kişi ĥür kişiyi öldürse yirine öldürmek. 2/178*

II.6.6. Dinde Aŝırđ Girmek

Aruları ĥarām eyle-: Temizleri haram eylemek “Alah’ın helal kıldığı temiz nimetleri haram kabul etmek”.

KT 1 *İy anlar kim ĩman getürdiler! ĥarām eylemen arularını, anı kim, halāl eyledi Tañrı size. 5/87*

Din içinde haddan geç-: (Ehl-i Kitap için) Dinde aŝırđlıđa gitmek “hakkın sınırlarını aşmak”.

KT 1 *Eyit: İy Kitap ehli! Haddan geçmen dinüññüz içinde, hakdan ayruk. 5/77*

Dĭññüzde ĥulüvv eyle-: (Ehl-i Kitap için) Dinde aŝırđlıđa gitmek “hakkın sınırlarını aşmak”.

KT 2 *Eyit yā Muĥammed kitāb ehline ĥulüvv eylemeññüz dĭññüzde ĥakdan özge. 5/77*

Ni‘metlerüññ yahşılarını ĥarām eyle-: Nimetlerin güzellerini haram eylemek “Alah’ın helal kıldığı temiz nimetleri haram kabul etmek”.

KT 2 *İy ĩmān getüren kişiler, ĥarām eylemeññüz yahşılarını ol ni‘metlerüññ kim ĥalāl eylemişdür Tañrı size. 5/87*

Tañrı bezegini ĥarām eyle-: Allah’ın yarattđı süsü (ziyineti) haram eylemek.

KT 1 *Tañrı bezegini Eyit: Kim ĥarām eyledi Tañrı bezegini, ol kim çıkardı kulları için; dakđ halalları rızıkdan? 7/32*

Tañrı Ta‘ālā yaratduğı ĥumāŝları ĥarām eyle-: Tanrı’nın yarattđı kumaşları haram eylemek.

KT 2 *Eyit yā Muĥammed, kim ĥarām eyledi Tañrı Ta‘ālā yaratduğı ĥumāŝları. Ol kim ‘ademden vücūda getürdi kulları-çun, dahđ yahŝı ni‘metleri rızıkdan. 7/32*

II.6.7. Evlilik ve Boşanma

Avrat al-: Avrat almak.

KT 1 *Yā gizledüññüz nefŝlerüññüz içinde ya 'nĭ mesela eyide, iddet dutan avrat katında: Ben dilerin kim bir avrat alam. 2/235*

Avratlar üzerine musallat ol-: Kadınları yönetmek, koruyup kollamak.

KT 1 *Erenler gey durucılardur ya 'nī musallat olmuşlardur avratlar üzere, andan ötürü kim artuk eyledi Tañrı bir nicesini anların bir nice üzere... 4/34*

Azad 'avratlar: Hür kadınlar.

KT 1 *Dakı azad 'avratlar -yā mestûralar- ya 'nī anlar dağı halaldur, mu'min avratlardan. 5/5*

Bāliġ ol-: Reşit olmak.

KT 2 *Dağı şınañuz öksüzleri bāliġ oldukları vaqtı. 4/6*

Bikr avratlar: Bakire kızlar.

KT 1 *Ola kim Çabı'sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: ... er görmemiş avratlar, dakı bikr avratlar. 66/5*

Boşa-: Boşamak.

KT 2 *Yā nebiyye'llāh, kaçan 'avratları boşasañuz, pes boşañuz 'iddetlerine degin.65/1*

Boşanmış 'avratlar: Boşanmış kadınlar.

KT 2 *Dağı boşanmış 'avratlar 'iddet çeksünler, kendüler üç kan görmek bile. 2/228*

Çift eyle-: Çift eylemek "evlendirmek".

KT 1 *Ancılayın; dakı çift eyledük anlara, karası gey kara, akı gey ak gözlüleri ulu gözlüler. 44/54*

Çiftlen-: Evlenmek.

KT 1 *Dakı eger korkasız kim adl eylemeyesiz yetimlere çiftlenün anı kim halāl oldı size avratlardan. 4/3*

Çiftlenmege/resīdelige er-: Çiftlenmeye/ergenliğe ermek.

KT 1 *Dakı sinan yetimleri, tā kaçan kim ireler çiftlenmege ya'nī resīdelige. 4/6*

Dört ay şaklaşmak: Dört ay saklaşmak (beklemek).

KT 2 *Ol kişiler kim and içerler 'avratlarından ki cimā' eylemeyeler. Şaklaşmak gerek dört ay. 2/226*

Dört ayun göz dutmağı: Dört ayı göz tutmak (beklemek).

KT 1 *Anların kim and içerler avratlarından göz dutmağıdur dört ayun. 2/226*

Endāzele-: Ölçmek, düzenlemek “mehir tayin etmek”.

KT 1 *Dakı eger talak virürsenüz anlara, andan ilerü kim yakınlık eyleyesiz anlara; ol halda kim endāzeledünüz anların için, endāze olunmuş yā ‘ni kabin. 2/237*

Er görmüş ‘avrat: Erkek görmüş (dul) kadın.

KT 1 *Ola kim Çabı’sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: ..., er görmüş ‘avratlar, dakı bıkır avratlar. 66/5*

KT 2 *Ola kim nebīnüñ Tañrısı eger Muhammed sizi boşasa, sizüñ yirüñüze sizden yağışı ‘avratları vire aña ... , er görmüş ‘avratlar, dahı kız oğlanlar. 66/5*

Erlü ‘avratlar: Evli kadınlar.

KT 1 *Dakı erlü ‘avratlar, avratlardan ya ‘nī harām olındı; illā ol kim mālİK oldı sağ ellerünüz. 4/24*

Erlü olın-: Erli (evli) olmak.

KT 1 *Pes kaçan kim erlü olınalar, pes eger getüreler zışt iş ya ‘nī zınā; anların üzeredür yarsı anun kim azadlar üzeredür azabdan, ya ‘nī elli ağaç. 4/25*

Ersüz ‘avratlar: Ersiz (evli olmayan) kadınlar.

KT 1 *Dakı çiftlendirün ersüz ‘avratları sizden, dakı sālİhları, kullarunuzdan dakı karavaşlarunuzdan. 24/32*

Evlen-: Evlenmek.

KT 2 *Eger qorqsañuz ki ‘adl idebilmeyesiz yetimler hakkında, pes evlenüñüz sizüñ yüregüñüz istegen ‘avratlardan birin yā iki yā üç yā dört. 4/3*

Evlendür-: Evlendirmek.

KT 2 *Dahı evlendürdük anlara gözleri alur hūrİler ki. 44/54*

‘İbādet eyleyici avratlar: İbadet eden kadınlar.

KT 1 *Ola kim Çabı’sı eger talak virür -ise siz e, kim degşüri-vire ana avratlar, yigrek sizden: ... ibādet eyleyici avratlar, oruç dutıcı avratlar, er görmemiş avratlar, dakı bıkır avratlar. 66/5*

İddet dutan avrat: İddet tutan kadın.

KT 1 *Yā gizledünüz nefşlerünüz içinde ya ‘nī mesela eyide, iddet dutan avrat katında: Ben dilerin kim bir avrat alam. 2/235*

Kābin eylemeg: Kabin eylemek “mehir tayin etmek”.

KT 1 *Er almakdan yığman anları kim çiftleneler erenlerini; kaçan rāzī oldılar aralarında, şeri ‘etde bulınur nesene-y-ile ya ‘nī kabin eylemeg-ile. 2/232*

Kābin kıymağ: Kabin (nikah) kıymak.

KT 2 *Dağı kaşd eylemeñüz **kābin kıymağa** ‘iddet tamām olmayınca. 2/235*

Karavaş çiftlenmek: Cariye ile evlenmek.

KT 1 *Şol ya ‘nī **karavaş çiftlenmek** anundur kim korkdı yazukdan ya ‘nī zınadan sizlerden. 4/25*

Kız oğlanlar: Bakire kızlar.

KT 2 *Ola kim nebīnūñ Tañrısı eger Muhammed sizi boşasa, siziñ yirüñüze sizden yahşı ‘avratları vire aña, ... er görmiş ‘avratlar, dağı **kız oğlanlar**. 66/5*

Mehir: Mehir “nikah akdinde kadına verilen ücret”.

KT 2 *Dağı virüñüz anlara **mehrlerini** yahşılığ bile. 4/ 25*

Mehr-i ‘ayn eyle-: Mehir tayin etmek.

KT 2 *Dağı eger boşatsañuz ‘avratları yatışmağandan burun **mehr-i ‘ayn eyleyüp** farz eylemiş olsañuz pes buçuğın virüñüz farz eylegen mehrüñ. 2/237*

Metā‘ eyle-: Meta eylemek.

KT 2 ***Metā‘ eyleñüz** anlara kumāş bile yā özgesi bile baylar üstine kadarınca, fağrlar üstine kadarınca. 2/236*

Mut‘a vir-: Muta vermek “mehir vermek”.

KT 1 *Dakı **mut‘a virün** anlara ya ‘nī al üç para tondur; güci yiter üzere, kadarınca; dakı tar hal üzere, kadarınca. 2/236*

Nikāh düğünü: Nikah düğünü “nikah kıymak”.

KT 1 *Dakı kasd eylemen **nikāh düğünine**; tā ire yazılmış vakt son müddetine. 2/235*

Nikāh eyle-: Nikah altına almak.

KT 1 *Dakı her kim güci yitmeye sizden artuklığı ya ‘nī baylığı kim, **nikāh eyleye** saklanmışları ya ‘nī azadlar, müsülmenleri. 4/25*

Nikāhda olan ‘avratlar: Nikahta olan kadınlar.

KT 2 *Dağı özge kişiler **nikāhda olan ‘avratlar** dağı harām oldı size. 4/24*

Ṭalāk vir-: Talak vermek, boşamak.

KT 1 *İy Peygambar! Kaçan talak viresiz avratlara, pes talak virün anlara, anların iddetine karşı ya 'nī arı-y-iken; dakı sayun iddeti. 65/1*

Ṭalāk virinmiş avratlar: Talak verilmiş (boşanmış) kadınlar.

KT 1 *Dakı talāk virinmiş avratlar, ya 'nī duhül olunmuşlarken, göz dutalar gendü nefslerine ya 'nī göz dutsınlar üç hayızlar. 2/228*

Ṭul 'avratlar: Dul kadınlar.

KT 2 *Dağı evlendürüñüz ṭul 'avratları sizden, dağı şalihleri kullaruñuzdan ve kırnaqlaruñuzdan. 24/32*

Yahşi 'avratlar: İyi kadınlar.

KT 2 *Dağı yahşi 'avratlar mü'minlerden ve yahşi 'avratlar halâldur size kitâb ehli kızlarından ki sizden burun anlara kitâb geldi. 5/5*

Yanud: Yanıt "mehir".

KT 1 *Dakı virün anlara yanudlarını eylüg-ile. 4/ 25*

II.6.8. Faiz (Ribā) ve Rüşvet

Ribāyı halāl dutan: Faizi helal tutan.

KT 1 *Dakı Tañrı sevmez her ki kâfir olucıdır ya 'ni ribāyı halal dutan, yazuklu. 2/276*

Ribāyı yi-: Faiz yemek.

KT 1 *Anlar kim yirler ribāyı, durmayalar yānī sinden, illā nite kim durur, ol kim urur anı div, delüliginden ötürü. 2/275*

KT 2 *Ol kişiler ki yirler ribāyı durmazlar, illā nite kim durur ol kişi kim cin dutar kendüyi. 2/275*

Rüşvet vir-: Rüşvet vermek.

KT 1 *Dakı yimen mallarunuzu aranızda, batıl-ıla. Dakı bırakman mallarunuzu hâkimle dapa ya 'nī rişvet virmen. 2/188*

KT 2 *Dağı yimeñüz mällaruñuzu ortañuzda bātil bile, rüşvet virüp anı hâkimlere yimeg-içün. 2/188*

II.6.9. Fetva

Fetvā vir-: Fetva vermek.

KT 2 *Fetvā isterler senden ‘avratlar hakkında. Eyit yā Muhammed: Tañrı Ta ‘ālā fetvā virür size dağı üstüñüze okunan nesne Qur’an içinde. 4/127*

Fetvā: Fetva.

KT 2 *Fetvā isterler senden ‘avratlar hakkında. Eyit yā Muhammed: Tañrı Ta ‘ālā fetvā virür size dağı üstüñüze okunan nesne Qur’an içinde. 4/127*

Hükmi bellü eylemek: Hükmi belli eylemek “fetva”

KT 1 *Dakı hükmi bellü eylemek isterler senden, avratlar hakkında; eyit: Tañrı, hükmi bellü eyler size anlarda: Dakı ol kim okınur üzerünüze Kur’an içinde. 4/127*

II.6.10. Helal-Haram

Ağaç-ıla öldürilmiş: Odun darbesi ile öldürülmüş (murdar hayvan).

KT 1 *Haram olındı üzerünüze murdar... dakı boğulmuş dakı ağaç-ıla öldürilmiş dakı yüksekden düşüp ölmüş dakı boynuz-ıla süsüp öldürilmiş...5/3*

Aru: Temiz.

KT 1 *Pes yin andan kim ruzı virdi size Tañrı, halal iken, aru; dakı şükr eylen Tañrı ni ‘metine, eger olasız ana taparsız. 16/114*

Arusuz: Pis, murdar.

KT 1 *Eyit: Barabar olmaya arusuz ya ‘nī haram, dakı aru ya ‘nī halāl eger tañlatdı-y-ısa dağı seni arusuz çoklığı. 5/100*

Halāl eyle-/Halāl it-: Helal etmek.

KT 1 *Dakı halāl eyler anlara aruları ya ‘nī yağlar kim harām olmış-ıdı, dakı harām eyler anlara arusuzları. 7/157*

KT 2 *Dağı halāl eyler anlara yahşı nesnelere ve harām eyler özlerine yaman nesnelere. 7/157*

KT 2 *İy peygamber, biz saña halāl itdük ol ‘avratlarıñı ki virdük özlerine mehrlerini. 33/50*

Halāl gör-: Helal görmek.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, halāl görmeñüz Tañrı Ta ‘ālā harām eylediği nesnelere, qurbānları dağı halāl görmeñüz. 5/2*

Halāl kıl-: Helal kılmak.

KT 2 *Pes anı nicesi harām kılduñuz ve niçesi halāl kılduñuz.* 10/59

Halāl ol(ın)-: Helal olmak.

KT 1 *Halāl olındı size dört ayaklusı ılkıların; illā ol kim okınur üzerünize.* 5/1

KT 2 *Halāl oldı size barça hayvānlar.* 5/1

Halālı harām eyle-: Helali haram eylemek.

KT 1 *Dakı buyuram anlara döndüreler Tañrı yaratmışın ya 'nī halālı harām eyleyeler, harāmı halāl eyleyeler.* 4/119

Harām eyle-/ Harām it-: Haram etmek.

KT 1 *Dakı halāl eyler anlara aruları ya 'nī yağlar kim harām olmuş-ıdı, dakı harām eyler anlara arusuzları.* 7/157

KT 2 *Dağı halāl eyler anlara yahşı nesneleri ve harām eyler özlerine yaman nesneleri.* 7/157

KT 2 *Dağı harām itdük aña murzı 'aları andan burun.* 28/12

Harām kıl-: Haram kılmak.

KT 2 *Pes anı nicesi harām kılduñuz ve nicesi halāl kılduñuz.* 10/59

Harām ol(ın)-: Haram olmak.

KT 1 *Harām olındı size analarunuz; dakı kızlarunuz; dakı kız karmdaşlarunuz.* 4/23

KT 2 *Harām oldı sizüñ üstüñize analaruñuz, kızlaruñuz dağı, kız kardeşlaruñuz dağı.* 4/23

Harāmı halāl eyle-: Haramı helal eylemek.

KT 1 *Dakı buyuram anlara döndüreler Tañrı yaratmışın ya 'nī halālı harām eyleyeler, harāmı halāl eyleyeler.* 4/119

Harāmı yiyciler: Haram yiyciler.

KT 1 *İşidicilerdür yalanı ya 'nī yalan tanuğı; yiycilerdür harāmı ya 'nī rişvet.* 5/42 **KT 2** *Gāyetde işidicilerdür yalanı, yiycilerdür harāmı.* 5/42

İlkıların dört ayaklusı: Hayvanların dört ayaklusı.

KT 1 *Halāl olındı size dört ayaklusı ılkıların; illā ol kim okınur üzerünize.* 5/1

Tagdan düşenler: Dağdan düşenler (murdar hayvanlar).

KT 2 *Harām oldu üstüñüze murdār olmuşlar, boğulmuş hayvānlar dağı, yinmişler dağı, tagdan düşenler dağı, çoçlar biri birin öldürse dağı, ... 5/3*

Yağşı nesnelere: Temiz şeyler.

KT 2 *Dağı halāl eyler anlara yağşı nesnelere ve harām eyler özlerine yaman nesnelere. 7/157*

Yağşı: Temiz.

KT 2 *Pes yiñüz ol rızqdan ki virdi size Tañrı Ta ‘ālā halālından, yağşıstından. Dağı şükr eyleñüz ni ‘metlerini Tañrınıñ, eger siz aña taparsañuz. 16/114*

Yaman nesnelere: Pis, murdar şeyler.

KT 2 *Dağı halāl eyler anlara yağşı nesnelere ve harām eyler özlerine yaman nesnelere. 7/157*

Yaman: Kötü.

KT 2 *Dağı virüñüz yetimlere mällarını, dağı değışmeñüz yağşıstı[n] yaman [birle]. 4/2*

Yaramaz: Habis, murdar, pis.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Berāber olmaz yaramaz nesne-y-ile yağşı nesne, eger begenseñ dağı yaramazuñ çoçluğını. 5/100*

Yüksekten düşüp ölmüş: Yüksekten düşüp ölmüş (murdar hayvan).

KT 1 *Haram olındı üzerünüze murdar... dakı boğulmuş dakı ağaç-ıla öldürilmiş dakı yüksekten düşüp ölmüş dakı boynuz-ıla süsüp öldürilmiş...5/3*

II.6.11. Hırsızlık

Uğrı er kişi: Hırsız erkek.

KT 2 *Uğrı er kişiniñ ve uğrı ‘avratlaruñ kesüñüz ellerini. Cezāsıdur işledükleri işüñ ‘azābıdur Tañrıdan. Dağı Tañrı Ta ‘ālā ‘azızdür, ḥakımdür. 5/38*

Uğrılık eyle-: Hırsızlık yapmak.

KT 2 *Tañrıya şirk getürmeyeler bir nesne, dağı uğrılık eylemeyeler, dağı zinā eylemeyeler, dağı oğul kızların öldürmeyeler. 60/12*

Uğrı avrat: Hırsız kadın.

KT 1 *Dakı uğrı er, dakı uğrı avrat; kesün ellerini ol ikiniñ; yanud için ana kim*

kazandılar; azab için Tañrı'dan. 5/38

KT 2 *Uğrı er kişiniñ ve uğrı 'avratlaruñ kesüñüz ellerini. Cezāsıdur işledükleri işüñ 'azābıdur Tañrıdan. Dağı Tañrı Ta 'ālā 'azīzdür, hakīmdür. 5/38*

Uğrı er: Hırsız erkek.

KT 1 *Dakı uğrı er, dakı uğrı avrat; kesün ellerini ol ikinün; yanud için ana kim kazandılar; azab için Tañrı'dan. 5/38*

Uğurla-: Çalmak, hırsızlık yapmak.

KT 1 *Anun üzere kim ortak eylemeyeler Tanrı'ya nesene, dakı uğurlamayalar, dakı zınā eylemeyeler, dakı depelemeyeler oğlanlarını. 60/12*

II.6.12. İçki ve Kumar

'Akl gitmek: Akli gitmek "sarhoşluk".

KT 1 *Eyit: Ol iki içinde yazukdur ulu ya 'ni savaş kopmak, dakı yalan söylemek, dakı akl gitmek. 2/219*

Kimār oynamak: Kumar oynamak.

KT 1 *Sorarlar sana süciden, dakı kimār oynamaktan. 2/219*

KT 2 *Yā Muhammed şorarlar saña süci içmekden, kimār oynamaktan. 2/219*

Süci: İçki.

KT 1 *Sorarlar sana süciden, dakı kimār oynamaktan. 2/219*

Süci içmek: İçki içmek.

KT 2 *Yā Muhammed şorarlar saña süci içmekden, kimār oynamaktan. 2/219*

II.5.13. İnanç Özgürlüğü

Din içinde güc-ile dutmak: Dinde içinde güç ile tutmak.

KT 1 *Güc-ile dutmak yokdur din içinde bu ayet mensuhdur, seyf āyeti-y-ile. 2/256*

Dīn içinde güç: Dinde içinde güç.

KT 2 *Güç yokdur dīn içinde. Tahkīk bellü oldı doğru yol azgunlukda. 2/256*

II.6.14. Kölelik

Azad eylemek: Azat etmek.

KT 1 *Kul karavaş azad eylemekdür. 90/13*

KT 2 *Qul, kırnaq āzād eylemekdür. 90/13*

İman getirici karavaş: İman getirici cariye.

KT 1 *Dakı bir karavaş, iman getirici, yigrekdür Tañrı'nun ortağı var diyen avratdan eger tañlandurursa dağı sizi. 2/221*

İman getirici kul: İman getirici kul.

KT 1 *Dakı bir kul, iman getirici, yigrekdür Tañrı'nun ortağı var diyen erden; eger tañlandurursa dağı sizi. 2/221*

Müsülmen kul yā karavaş: Müslüman kul veya cariye.

KT 1 *Dakı her kim depeleye mu'mini yanılıp; azād eylemekdür mülk olınmış ādamī mu'min ya'nī müsülmen kul yā karavaş dahı kan bahā, ısmarlanmış kavumına. 4/92*

Mü'min kul yā kırnaç: Mümin kul veya cariye.

KT 2 *Dahı kim bir mü'min öldürse hañā-y-ıla pes azād eylesün bir mü'min kul yā kırnaç, diyet dahı teslīm eylesün ehline. 4/92*

Mü'min kırnaç: Mümin cariye.

KT 2 *Bir mü'min kırnaç yigrekdür kāfir 'avratdan eger begenseñüz dahı. 2/221*

Mü'min kul kişi: Mümin kul kişi.

KT 2 *Bir mü'min kul kişi yigrekdür kāfirden eger begenseñüz dahı. 2/221*

Mükāteb eyle-: Mükateb eylemek Mükateb eylemek “kölelerin kazandıkları para ile azat olma isteğini kabul etmek”.

KT 1 *Dakı anlar kim isterler mükāteb olmaklık, anlardan kim malik oldı ellerüñüz; mükāteb eylesün anları, eger bilürsenüz anlarda toğrulık yā mal. 24/33*

KT 2 *Dahı ol kişiler ki mükātebe olmaç isterler kullaruñuzdan, pes mükātebe eylesün anlarda hayr sizseñüz. 24/33*

Mükāteb olmaklık: “Mükateb olmak “anlaşma yolu ile azadlık”.

KT 1 *Dakı anlar kim isterler mükāteb olmaklık, anlardan kim malik oldı ellerüñüz; mükāteb eylesün anları, eger bilürsenüz anlarda toğrulık yā mal. 24/33*

KT 2 *Dahı ol kişiler ki mükātebe olmaç isterler kullaruñuzdan, pes mükātebe eylesün anlarda hayr sizseñüz. 24/33*

Mükātebler bahası: Mükatebler ücreti.

KT 1 *Dakı virdi malı, malı sever-iken -ya Tañrı'yı sever-iken- hısımlık islerine,*

dakı yetimlere, dakı miskinlere, dakı yol erine, dakı dileycilere, dakı mükātebler bahasına. 2/177

Mülk olunmuş ādamī mu'mīn: Mülk olunmuş adam mümin “mümin köle”

KT 1 *Dakı her kim depeleye mu'mini yanılup; azād eylemekdür mülk olunmuş ādamī mu'min ya'nī mülkülmen kul yā karavaş dahı kan bahā, ısmarlanmış kavu-mına. 4/92*

II.6.15. Mekānlar

Ağaçlu tağ: Ağaçlı dağ “Sina Dağı”.

KT 1 *Dakı ağaçlu tağ hakkı ya'nī Mūsā peygambar tağı hakkı. 95/2*

'Arafat tağı: Arafat dağı.

KT 1 *Dakı kaçan kim dönesiz çoklığ-ıla Arafat tağından, añun Tañrı'yı Meş'aril harām katında. 2/198*

Aru olunmuş yir: Arı olmuş (kutsal) yer.

KT 1 *İy kavmum! Girün yire, aru olunmuş ya'nī Beyte'l-mukaddes yiri yā Dımışk, yā Şam ili dükeli. 5/21*

Beyte'l mukaddes yiri: Mukaddes ev yeri.

KT 1 *İy kavmum! Girün yire, aru olunmuş ya'nī Beyte'l-mukaddes yiri yā Dımışk, yā Şam ili dükeli. 5/21.*

Cudi tağı: Cudi Dağı.

KT 1 *Dakı dölendi Cudi tağı üzere. 11/44*

KT 2 *Dahı Nūh gemisi Cūdī tağı üstinde durdı. 11/44*

Ķubba mezgiti: Kuba mescidi.

KT 1 *Turma anun iginde hergiz; Mezgıt kim ya'nī Peygambar mescidi, yā Ķubba mezgiti, temel urunıldı sakınmıklık üzere, ilk günden. 9/108.*

Mescidi'l Ķarām katı: Mescid-i Haram katı.

KT 1 *Dakı çalışman anlarun-ıla Mescidi'l Ķarām katında; tā çalışalar sizün-ile anda. 2/191.*

Meş'aril Ķarām katı: Müzdelife bölgesi.

KT 1 *Dakı kaçan kim dönesiz çoklığ-ıla Arafat tağından, añun Tañrı'yı Meş'aril Ķarām katında. 2/198*

Muqaddes yir: Mukaddes yer.

KT 2 *İy kavmüm, girüñüz muqaddes yire ki Qudüs iklîmidür. 5/21*

Nur tağı: Nur Dağı.

KT 1 *Ol vakt kim ol iki inde-y-idi ya 'nî Nur tağında. 9/40*

Sidreti'l muntehâ katı: Sidret'ül muntehâ katı.

KT 1 *Dakı bir gez gökden inerken, Cebreyil'i tamam suratı-la gördi, Sidreti'l-muntehâ katında ya 'nî ol bir ağaçdur, 'arş sağında. 53/13-14*

KT 2 *Tahkîk gördi anı bir kez dahı sidrü'l-muntehâ katında. 53/13-14*

Tañrı evi katı: Tañrı evi katı.

KT 2 *Dahı şavaşmañuz anlar bile Tañrı evi katında anlar şavaşmayınca sizüñle anuñ içinde. 2/191*

Tur tağı: Tur Dağı.

KT 1 *Dakı kışırduk ana, Tur tağı yanasından, sağ yanı. 19/52*

KT 2 *Dahı nidâ eyledük aña Tūr tağınuñ sağ yanından. 19/52*

II.6.16. Ölçü-Tartı

'Adl ile dartmağı durğur-: Tartmayı adaletle yapmak.

KT 2 *Dahı durğuruñ dartmağı 'adl ile dahı mizāni eksiltmeñüz. 55/9*

'Adl ıla tartmağı turur-: Tartmayı adaletle yapmak.

KT 1 *Kim Haddan geçmen terāzuda; dakı tururun tartmağunızı, 'adl-ıla; dakı eksmen terāzuyı. 55/8-9*

Dartmağı dahı ölçmegi 'adl ile tamām eyle-: Tartmayı ve ölçmeyi adaletle tamam etmek. 6/152

KT 2 *Dahı tamām eyleñüz ölçmegi, dartmağı dahı 'adl ile. 6/152*

Ölçeği dakı terāzuyı adl-ıla tamām eyle-: Ölçeği ve teraziyi adaletle tamam etmek.

KT 1 *Dakı tamām eylen ölçeği dakı terāzuyı, adl-ıla. 6/152*

Ölçeği tamām eyle-: Ölçeği tamam etmek.

KT 1 *Dakı tamām eylenüz ölçeği, kaçan ölçdünüz; dakı dartun, terazu-y-ıla dogru. 17/35*

II.6.17. Önemli Gün, Ay ve Geceler

Bayram gün(ü): Bayram günü.

KT 1 *Eyitti Mūsā: Va ‘danuz bayram gündür, daki kim dirile ādemīlar, kuşluğun.* 20/59

KT 2 *Mūsā eyitdi: Sizüñ va ‘deñüz bayram günü olsun, halk dirildügi vakt, kuş-
luğda olsun, didi.* 20/59

Berat gicesi: Berat gecesini.

KT 1 *Bayık biz idürdük anı mübarek gice içinde ya ‘nī Kadr gicesi, yā Berat gice-
si.* 44/1-3

Dört haramlar: Dört haramlar “muharrem, recep, zilkade, zihicce ayları”.

KT 1 *Ol gün kim yarattı gökleri daki yiri. Andan dört haramlardur ya ‘nī Receb,
Zü’lka ‘de, Zü’lhicce, Muharrem, şol, dindür -yā hisabdur- toğru.* 9/36

Harām olmuş ay: Haram olmuş ay, “muharrem, recep, zilkade, zihicce”.

KT 1 *Harām olmuş ay, harām olmuş ayadur ya ‘nī eger şehri’l-harāmda çalışur-
lar-ısa, siz dağı, çalışun.* 2/194

Harām/Muharrem aylar: Haram aylar, “muharrem, recep, zilkade, zihicce ayları”.

KT 1 *Pes kaçan çıka aylar haramlar ya ‘nī dört ay kim çalış anda harāmoldı-y-
ıdı; ya ‘nī Receb, Zi’lka ‘de, Zi’lhicce, Muharrem; pes depelen müşrikleri, kanda kim
buldunuz anları.* 9/5

KT 2 *Pes kaçan diükense harām aylar, pes öldürüñüz müşrik kâfirleri her kanda
bulsañuz.* 9/5

KT 2 *Yā Muhammed şorarlur saña ki muharrem aylarda şavaş var mıdur.* 2/217

Qadr gicesi: Kadir gecesini.

KT 1 *Qadr gicesi, yigrekdür bin aydan.* 97/3

KT 2 *Qadr gicesi, Qadr gicesi efdaldür biñ aydan.* 97/3

Kırk gice: Kırk gece “Hz. Musa’nın Tur’da kaldığı süre.”

KT 1 *Pes tamām oldı Çalabısı vaktı, kırk gice.* 7/142

KT 2 *Pes tamām oldı Tañrı Ta ‘ālānuñ miķāti kırk giçede.* 7/142

Qurbān bayramı günü: Kurban bayramı günü.

KT 2 *Bildürmekdür Tañrı Ta ‘ālādan dağı resülinden kişilere qurbān bayramı
güninde ki Tañrı Ta ‘ālā bızardur müşrik kâfirlerden ve resüli dağı bızardur.* 9/3

Nice günler: Nice (sayılı) günler “Yahudilerin göre cehennemde kalacakları sayılı günler”.

KT 2 *Yehūdiler eyitdiler: bizi od yandırılmaz, illā nice günler ki kırk gündür.* 2/80

Şağışlanmış günler: Sayılmış günler “Yahudilerin göre cehennemde kalacakları sayılı günler”.

KT 1 *Dakı eyittiler: Hergiz yokanmaya bize od, illā günler şağışlanmış ya ‘nī kırk gün.* 2/80

Teşrik günleri: Teşrik günleri.

KT 1 *Dakı añun Tañrı ‘yı ya ‘nī namazlar ardınca tekbir eylen günler içinde şağışlanmış ya ‘nī teşrik günleri.* 2/203

Zilhicce onu: Zilhicce onu.

KT 1 *İrte hakkı-çun, dakı on giceler hakkı çun ya ‘nī Zil-hicce onu, yā Ramazan'un sonı onu.* 89/2

II.6.18. Rızık

Bay it-: Zengin etmek (rızkı bol vermek).

KT 2 *Dahı Tañrı Ta ‘ālā ba ‘zı kişileri fakīr ider ve ba ‘zı kişileri bay ider.* 2/245

Çok Rızık vir-: Rızık çok vermek.

KT 2 *Eyit yā Muḥammed: Benüm Tañrım çok virür rızık, kime dilese dahı az virür.* 34/36

Görklü rûzî: Güzel rızık.

KT 1 *Şunlar mu ‘minlerdür girtüden. Anlarundur derecetler, Çalabıları katında; dakı yarlığamak, dakı rûzî görklü.* 8/4

Hisabsuz rûzî vir-: Hesapsız rızık vermek.

KT 1 *Bayık Tañrı rûzî virür ana kim diler, hisabsuz.* 3/37

KT 2 *Tahķīķ Tañrı Ta ‘ālā rızık virür kime dilese hisābsuz.* 3/37

Kerāmete yitişdürici rızık: Keramete yetiştirici rızık.

KT 2 *Anlar haķ mü ‘minlerdür. Anlar için dereceler vardur Tañrı Ta ‘ālā katında, dahı ‘afv eylemek vardur, dahı kerāmete yitişdürici rızık vardur.* 8/4

Kerīm rızık: Kerim (bol) rızık.

KT 2 *Anlardur girçek mü ‘minler. Anlara mağfiret vardur, kerīm rızık vardur minnetsüz.* 8/74

Rûzıyı döşe-: Rızkı döşemek “rızkı bol vermek”.

KT 1 *Tañrı, döşer rûzıyı ana kim diler, dakı endâzeler.* 13/26

KT 2 *Tañrı döşer rızķ aña kim diler daħı dar eyler.* 13/26

Rûzî/Rızķ vir-: Rızık vermek.

KT 1 *Dakı harc eyleyeler yidürü, andan kim rûzî virdük anlara; gizlü dakı eşkere.* 14/31

KT 2 *Daħı harc eyleyeler şundan kim rızķ virdük anlara gizlü ve āşikāre.* 14/31

Rûzî/Rızķ viricilerün yigregi: Rızık verenlerin hayırlısı, iyisi (Allah).

KT 1 *Bayık Tañrı; Ol'dur rûzî viricilerün yigregi.* 22/58

KT 2 *Daħı Tañrı Ta'ālā rızķ viricilerün yigregidür.* 22/58

Tañrı ni'meti: Tañrı nimeti.

KT 1 *Dakı şükr eylesen Tañrı ni'metine, eger olasız ana taparsız.* 16/114

KT 2 *Daħı şükr eyleñüz ni'metlerini Tañrınuñ, eger siz aña taparsañuz.* 16/114

Tañrı/Tañrı Ta'ālā rûzısı/rızķı: Tañrı rızķı.

KT 1 *Yin dakı için Tañrı rûzısından.* 2/60

KT 2 *Yiñüz ve içüñüz Tañrı Ta'ālā rızķından.* 2/60

Yahşı rızķ: Güzel rızık.

KT 2 *Cezā virmeg-içün mü'minlere ve 'amel-i şālih işleyenler[e], anlara mağfiret vardur ve yahşı rızķ vardur cennetde.* 34/4

II.6.19. Savaş (cihad)-Mücahit

Bedir: (Ar.) Bedir (savaşı).

KT 1 *Dakı bayık arka virdi size Tañrı Bedir'de.* 3/123

Bedr tokuşı/ğazası/çalışı: Bedir savaşı.

KT 1 *Bedr tokuşına gelmek: arka vire size Çalabunuz biş binler-ile, firıştelerden, nişanlanmışlar ya 'nī ak dülbendlüler-idi, ucun yağrınlarına sarkıtmışlar.* 3/125

KT 2 *Tahķiķ size nuşret virdi Tañrı Ta'ālā size Bedr ğazāsında az-iken.* 3/123

KT 1 *Dakı ol vakt kim ya 'nī Bedr çalışına giderken; bezedi, anlara şeytan amel-lerini ya 'nī Kenāne kabilesi.* 8/48

Bulun: Ganimet.

KT 1 Sorarlar sana **bulunlardan**; eyit: **Bulunlar** Tañrı 'mundur, daki Yalavacınun.
8/1

Çalış eyle-: Savaş (cihat) etmek.

KT 1 Pes hoyun virme kâfirlara; daki **çalış eyle** anlarun-ıla Kur'an-ıla, çalış eylemek ulu. 25/52

Çalış/Gazâ eyleyiciler: Savaş (cihat, gaza) ediciler.

KT 1 Artuk eyledi Tañrı **çalış eyleyicileri** malları-ıla daki nefsleri-y-ile oturıcılar üzere yukaru ayak. 4/95

KT 1 Daki sinayavuz sizi, ta bilevüz **gaza eyleyicileri** sizden, daki sabr eyleyicileri; daki sinayavuz habarlarumuzu. 47/31

Çalış-: Çalışmak "savaşmak, cihat etmek".

KT 1 İman getirün Tañrı 'ya, daki dürişün **çalışun** Yalavacı-y-ıla bile. 9/86

KT 2 Dağı kim çalışsa Allāh yolında ol özi-çün **çalışur**. 29/6

Düriş-: Duruşmak "savaşmak, cihat etmek".

KT 1 Daki anlar kim **dürişdiler** bizüm hakkumuzda, bayık doğru yol gösterevüz, yollarumuzu. 29/69

Ġanîmet mâlı: Ganimet malı.

KT 2 Şorarlar saña yâ Muhammed **Ġanîmet mâlından**.. 8/1

Gazâ/Ġazâlık eyle-: Gaza etmek.

KT 1 Daki her kim **gaza eyledi-se -yâ eyü iş-**, bayık **gazâ eyler** gendüzi çün. 29/6

KT 2 Pes uyma yâ Muhammed kâfirlere. Dağı **Ġazâlık eyle** anlar-ıla ulu Ġazâlık. 25/52

Ġazâlık eyleyenler: Gaza eyleyenler.

KT 2 Tañrı efdal kıldı **Ġazâlık eyleyenleri** mâlları bile, nefsleri bile oturanlar üstine. 4/95

Ġazâlık iden kimseler: Gazalık eden kimseler "mücahitler".

KT 2 Dağı şınayacağuz sizi Ġazâlığa buyurmağ-ıla. Hattâ biz bilmeg-içün sizden **Ġazâlık iden kimseleri**, şabr idicileri dağı. 47/31

Huneyn çalışı günü: Huneyn savaşı günü.

KT 1 *Bayık arka viridi size Tañrı, çok yirlerde, daki **Huneyn çalışı günü.** 9/25*

Huneyn günü: Huneyn (savaşı) günü.

KT 2 *Tahkik nuşret viridi size Tañrı Ta‘ālā çok yirlerde, **Huneyn güninde.** 9/25*

Tañrı Ta‘ālā yolunda ğazālık it-: Tanrı yolunda yolunda gazalık etmek.

KT 2 *Ġazālık iderler Tañrı Ta‘ālā yolunda, dahı korkmazlar melāmetinden melāmet idicilerün. 5/54*

Tañrı yolunda çalış-/Allāh yolunda çalış-: Tanrı/Allah yolunda savaşmak.

KT 1 *Çalışurlar Tañrı yolunda; daki korkmazlar serzeniş eyleyicilerin serzeniş eylemeginden. 5/54*

KT 2 *Çalışurlar Allāh yolunda, depelerler ve depelenürler. 9/111*

Tañrı yolunda gaza eyle-: Tanrı yolunda gaza eylemek.

KT 1 *īmān getüresiz Tañrı 'ya daki Yalavacına, daki gaza eyleyesiz Tañrı yolunda, mallarunuz ile daki nefslerünüz ile. 61/11*

Tañrı yolunda şavaş it-/ Tañrı yolunda şavaş eyle-: Tanrı yolunda şavaş etmek.

KT 2 *Ol kişiler ki īmān getürdi, şavaş iderler Tañrı yolunda ve kāfir olanlar şavaş iderler şeytān yolunda. 4/76*

KT 2 *Dahı şavaş eyleñüz Tañrı yolunda ol kāfirler bile kim sizün bile şavaş iderler. 2/190*

Tebük gazası/dokuşı: Tebük savaşı.

KT 1 *Sevindi girü kalınmışlar ya 'nī Tebük gazāsına varmayanlar, oturmaları-yıla Tañrı yalavacı ardınca. 9/81*

KT 1 *Bayık istediler fitneyi ilerüden ya 'nī Tebük dokuşından ilerü. 9/48*

Tutgunlar: Tutgunlar “esirler”.

KT 1 *Olmadı hiç peygambar kim ola anun tutgunlar, tā çok depeleye yirde. 8/67*

Uhud dokuşı: Uhut savaşı.

KT 1 *Eger yokanursa size zahm urmak ya 'nī Uhud dokuşında. 3/140*

Ulu çalış eylemek: Büyük çalış (cihat) eylemek.

KT 1 *Pes hoyun virme kāfirlara; daki çalış eyle anlarun-ıla Kur'an-ıla, çalış eylemek ulu. 25/52*

Ulu ğazālīq: Büyük gazalık (cihat).

KT 2 *Pes uyma yā Muhammed kāfirlere. Dağı ğazālīq eyle anlar-ıla ulu ğazālīq.*
25/52

Yesīrlər: Esirler.

KT 2 *Yoğdur bir nebīye anuñ yesīrleri olmaq, anlardan fidā olmaq hattā şındurup helāk eyleyince yirde.* 8/67

II.6.20. Şehitlik

Şehādet: Şehadet.

KT 2 *Eyit yā Muhammed: Siz şaklaşmazsız bizüm-çün illā birisini iki eylük ki şehādetdür yā nuşretdür.* 9/52

Şehīd olmak: Şehit olmak.

KT 1 *Eyit: Güyer misiz bize illā iki görklürekden birine ya 'nī zafar bulmak yā şehīd olmak.* 9/52

Şehīdler: Şehitler.

KT 1 *Şunlardur gey toğrular, daki şehidler Çalabı'ları katında.* 57/19

KT 2 *Anlardur girçekler. Dağı şehīdlerdür Tañrı Ta'ālā katında.* 57/19

Tañrı Ta'ālā yolında şehīd ol-: Tanrı yolunda şehit olmak.

KT 2 *Dağı eyitmeñüz ol kişiler haqqına ki şehīd oldular Tañrı Ta'ālā yolında, ğazālīqda ölmüşlerdür.* 2/154

Tañrı yolında depelen-: Tanrı yolunda tepelenmek (öldürölmek).

KT 1 *Daki eyitmen ana kim depelenür Tañrı yolında, ölülerdür; belki dirilerdür, velīkin bilmezsiz.* 2/154

II.6.21. Tanıklık

Danuklık/şanuqluğ vir-: Tanıklık vermek “şahitlik yapmak”.

KT 1 *Pes eger danuklık vireler, yığun anlaru evler içinde, tā canların ala ölüm.*

4/15 **KT 2** *Eger şanuqluğ vireler dutuñuz anları evlerde, hattā ölüm gelince anlara taşlamak bile.* 4/15

Şanuk dut-: Tanık tutmak.

KT 1 *Pes kaçan kim viresiz anlara mallarını, şanuk dutun anlarun üzere.* 4/6

KT 2 *Dağı kaçan virseñüz anlara mällarını şanuk dutuñuz anlar üstine.* 4/6

Ṭanuklık: Tanıklık.

KT 1 *Dakı gizlemen **ṭanukluđı**; dakı her kim gizler-ise anı, bayık ol, yazukludur gönli anun. 2/283*

KT 2 *Dahı yaşurmañuz **ṭanukluđı**, dahı ṭanukluđı kim yaşursa pes anuñ yazukludur yüregi, yamandır. 2/283*

Tanuklıklarını tururıcılar: Tanıklıklarını yerine getirenler.

KT 1 *Dakı anlar kim, anlar **tanuklıklarını tururıcılardır**.70/33*

Ṭanukluđları üstinde sābit dur-: Tanıklıkları üstünde sabit durmak.

KT 2 *Ve ol kişiler ki **ṭanukluđları üstinde sābit dururlar**. 70/33*

II.6.22. Verāset

Er kişilerün ülüşi: Er kişilerin (erkeklerin) payı, mirası.

KT 2 *Er kişilerün **ülüşi** vardır ardınca kalan mālda atanuñ ve ananuñ qarāyiblerün dahı. 4/7*

İrkeklerün ülü: Erkeklerin payı, mirası.

KT 1 *Erenleründür ya ‘nī **irkeklerün ülü**, andan kim kodı ata ana; dakı yakınrak hısımlar. 4/7*

Mīras alıcılar kıl-: Miras alıcılar (vāris) kılmak.

KT 1 *Dakı her birinün kılduk **mīras alıcılar**, andan kim kodı ata ana dakı yakın hısımlar. 4/33*

Mīras degmez gişiler: Miras düşmeyen kişiler.

KT 1 *Dakı kaçan kim hazır ola **üleşmege** hısımlık isleri ya ‘nī **mīras degmez gişiler**. 4/8*

Naşib eyle-: Nasip etmek. “vāris kılmak.”

KT 2 *Her kişiye **naşib eyledük** qarāyiblerden ata ana terekesinden qarāyibler terekesinden dahı. 4/33*

Üleşmek: (Miras) bölüşmek.

KT 1 *Dakı kaçan kim hazır ola **üleşmege** hısımlık isleri ya ‘nī miras degmez gişiler dakı yetimler; dakı miskinler. 4/8*

KT 2 *Dahı **üleşmek** vaqtda hāzır olsa qarāyibler, yetimler dahı, miskinler dahı pes virüñüz anlara ol mālдан. 4/8*

Vaşiyyet eyle-/Vaşiyyet it-: Vasiyet etmek.

KT 1 *Pes eger ola anlarun oğul kız, sizündür dörtde bir, andan kim kodular; vasi(y)yatdan soñra kim vasi(y)yat eylerler anı, yā borçdan. 4/12*

KT 2 *Pes eger ođlanuñuz olsa 'avratlaruñuz naşibi sekiz ülüşde bir ülüşdür siz te-reke qoduđuñuz maldan vaşiyyetden soñra ki vaşiyyet idersin yā borçdan soñra. 4/12*

II.6.23. Vergi

Bıçmeği günü haqqını vir-: Bıçme (hasat) günü hakkını vermek.

KT 1 *Yiñ yimişinden, ol vakt kim yimiş eyledi; dakı virün hakkını bıçmeği günü. 6/141*

Bıçmek gününde bahāsını vir-: Bıçme (hasat) günü bahasını vermek.

KT 2 *Yiñüz anlaruñ yemişlerinden, qaçan bitse. Dağı virüñüz bahāsını bıçmek gününde. 6/141*

Cizye vir-: Cizye vermek (bir vergi çeşidi).

KT 2 *Ve ol kimselerden ki kitāb virildi anlara, hattā cizye virince elleri-y-le zelīlik bile. 9/29*

Harāc vir-: Haraç (cizye) vermek.

KT 1 *Dakı İncil; tā vireler haracı elden ya 'nī gendü elleri-y-ile getirivireler; anlar horlar iken. 9/29*

II.6.24. Yetimler

Öksüz mālını yi-: Öksüz malını yemek.

KT 2 *Dağı yimeñüz öksüz mālını illā ol yol bile kim yaşılıqdur. Hattā bāliğolınca dağı yirine getirüñüz. 17/34*

Yetim malına yakın gel-: Yetim malına yaklaşmak.

KT 1 *Dakı yakın gelmen yetim malına, illā anun-ıla kim ol görklürekdür; tā ire resīdeligine. 17/34*

Yetimler: Yetimler.

KT 1 *Dakı viridi malı, malı sever-iken, yā Tañrı 'yı sever-iken, hısımlık islerine, dakı yetimlere. 2/177*

KT 2 *Dahı şadaka eylemekdür māl Allāh dostluğına, karāyiblere dahı, yetimlere.*
2/177

II.6.25. Yönetim

Buyruk eyesi: Buyruk sahibi “devlet adamları Ulu’l-emr”.

KT 2 *Eger dönderseler anı peygambere yā buyruk eyesine ki haq hükm iderler.*
4/83

İş isleri: İş sahipleri “devlet adamları, Ulu’l-emr”.

KT 1 *Dakı eger döndürselerdi anı Yalavaç dapa, dahı iş isleri dapa ya ‘nī ray ehli anlardan.* 4/83

Ray ehli: Fikir ehli.

KT 1 *Dakı eger döndürselerdi anı Yalavaç dapa, dakı iş isleri dapa ya ‘nī ray ehli anlardan; bile-di anı.* 4/83

Sultānlar: Sultanlar.

KT 2 *İy imān getüren kişiler, muṭī‘ oluñuz Tañrıya, peygambere dahı, muṭī‘ oluñuz sultānlara dahı.* 4/59

II.6.26. Zina ve Ahlaksızlık

Arusuz ‘avratlar: Kötü (ahlaksız) kadınlar.

KT 1 *Arusuz ‘avratlar, arusuz erenlerüñdür; dakı arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur.* 24/26

KT 2 *Arusuz ‘avratlar, arusuz erenlerüñdür ve arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur.* 24/26

Arusuz erenler: Kötü (ahlaksız) erkekler.

KT 1 *Arusuz avratlar, arusuz erenlerüñdür; dakı arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur.* 24/26

KT 2 *Arusuz ‘avratlar, arusuz erenlerüñdür ve arusuz erenler, arusuz ‘avratlarundur.* 24/26

Bellü eyleyici zışt iş: Belli eyleyici (apaçık) kötü iş (hayâsızlık).

KT 1 *Dakı korkun Tañrı’dan Çalabunuzdan Çıkarman anları evlerinden, dakı çıkmusunlar, illā kim getireler zışt iş bellü eyleyici.* 65/1

Bellü yamanlık: Belli (apaçık) kötülük (hayâsızlık).

KT 2 *Dağı korkuñuz sizi yaradan Tañrıdan. Çıkarmañuz anları evlerinden. Dağı çıkmasunlar, illâ işlemeyince anlar bir bellü yamanlık.* 65/1

Yaman işler: Kötü işler, “hayâsızlık”.

KT 2 *Şeytân size va ‘de eyler yoğsulluğı, şadağa eylemeñüz faķır olursız dir. Dağı buyurur size yaman işleri.* 2/268

Yamanlık idici: Kötülük edici “zina eden”.

KT 2 *Meryem eyitdi: Baña oğlan kandan olur? Baña hiç kimse dağı yitişmedi âdem oğlanlarından. Yamanlık idici dağı degül-men, didi.* 19/20

Yamanlıklar: Kötülükler, “hayâsızlıklar”.

KT 2 *Buyurmaz size illâ yavuzluğı, dağı yamanlıkları.* 2/169

Zinâ eylemeg: Zina etmek.

KT 1 *Daki depelemen nefsi, ol kim harâm eyledi Tañrı, illâ hakk-ıla ya ‘nî mürted olmag-ıla, yâ evlendiğinden sonra zinâ eylemeg-ile, yâ kimse depelemeg-ile.* 17/33

Zinâ eyleyici-eyleyen/iden er: Zina eden erkek.

KT 1 *Zinâ eyleyici er, çiftlenmesün illâ zinâ eyleyici avrat, yâ şirk getüren avrat; daki zinâ eyleyen avrat, çiftlenmesün illâ zinâ eyleyen er, yâ şirk eyleyen er. Daki haram olındı, ol, mu ‘minler üzere.* 24/3

KT 2 *Zinâ iden er evlenmez, illâ zinâ idici ‘avratı, yâ müşrik ‘avratı. Zinâ iden ‘avrat dağı evlenmez, illâ zinâ iden eri, yâ müşrik eri ve ol harâm oldu mü ‘minler üstine.* 24/3

Zinâ eyleyici-eyleyen/idici-iden ‘avrat: Zina eden kadın.

KT 1 *Zinâ eyleyici er, çiftlenmesün illâ zinâ eyleyici ‘avrat, yâ şirk getüren avrat; daki zinâ eyleyen ‘avrat, çiftlenmesün illâ zinâ eyleyen er, yâ şirk eyleyen er. Daki haram olındı, ol, mu ‘minler üzere.* 24/3

KT 2 *Zinâ iden er evlenmez, illâ zinâ idici ‘avratı, yâ müşrik ‘avratı. Zinâ iden ‘avrat dağı evlenmez, illâ zinâ iden eri, yâ müşrik eri ve ol harâm oldu mü ‘minler üstine.* 24/3

Zinā kılıcı: Zina eden.

KT 1 *Eyitti Meryem: Nite ola benüm için oğlan, yakınlık eylememiş iken bana ya'ni nikah-ıla, ādamī; dakı olmadum hen zinā kılıcı. 19/20*

Zināya yakın gelmeme-: Zinaya yaklaşmamak.

KT 1 *Dakı yakın gelmen zināya; bayık ol oldu zışt iş; dakı yavuz oldu, yoldın yana. 17/32*

KT 2 *Dağı zināya yakın gelmeñüz. Taḥkīk ol yaman işdür ve yaman yoldur. 17/32*

Zışt iş işle-: Çirkin iş yapmak, “hayâsızlık yapmak”.

KT 1 *Dakı anlar kim kaçan işlediler zışt işi ya'nī zinā; yā zulm eylediler gendü nefslerine ya'nī öpmek gibi: añdılar Tañrı'yi. 3/135*

Zışt iş: Kötü iş, “hayasızlık”.

KT 1 *Bayık buyurur size yavuzluğu, dakı zışt işi. 2/169*

Zinā eyle-: Zina etmek.

KT 1 *Dakı zinā eylemezler. 25/68*

KT 2 *Zinā dağı eylemezler. 25/68*

II.7. TOPLULUKLAR-KAVİMLER-KİŞİLER-DÖNEMLER VE İLGİLİ KONULAR

‘Ād kabīlesi/ḳavmi: Ad kabilesi/kavmi.

KT 1 *Yalan dıttı ‘Ad kabīlesi, mürsel peygamberları ya'nī vahy gelinmiş peygamberları. 26/123*

KT 2 *Yalanladı ‘Ād ḳavmi mürsel nebīleri. 26/123*

Aḥzāb günü gibi gün: Kavimler günü gibi bir gün “Allah’ın gazabına uğramış kavimlerin günü”.

KT 2 *Eyitdi ol ĩmān getüren kişi: İy benüm ḳavmüm, ben ḳorḳaram sizüñ üstüñüze aḥzāb günü gibi gündən, didi. 40/30*

‘Arab müşrikleri: Arap müşrikleri.

KT 1 *Dakı eyit anlara kim virinildiler Kitab, dakı yazu bilmezlere ya'nī arab müşrikleri: Müsülmen oldunuz mı? 3/20*

Bīše isleri: Biše sahipleri, kavmi.

KT 1 *Dakı bayık oldı **bīše isleri** ya 'nī Şu 'ayb kavmı, zalımlar. 15/78*

Bölükler günü: Kavimler günü “Allah’ın gazabına uğramış kavimlerin günü”.

KT 1 *İy kavmum! Bayık ben korkarın sizün üzere, **bölükler günü** gibi. 40/30*

Cahiliyyet zamanı: Cahiliyye zamanı.

KT 1 *Ya 'nī **Cahiliyyet zamanında**, avratlara dakı uşak oğlanlara miras virmezler-idi. 4/127*

Ensar kabilesi: Ensar kabilesi.

KT 1 *Oı oldur kim kuvvatlandurdı seni, arka virmegi-y-ile ya 'nī Bedr günü, dakı müminler ile ya 'nī **Ensar kabilesi**. 8/62*

Ensārîlar: Ensar.

KT 1 *Pes eğer kâfir olur-ısa ana ya 'ni âyetlerümüze uşbunlar ya 'ni Mekke kâfir-ları bayık salduk ana bir kavmı ya 'ni Muhâcır'lar dakı **Ensārîlar** kim degüller ana kâfırlar. 6/89*

Evs kabilesi: Evs kabilesi.

KT 1 *Dakı dirşürdi gönülleri arasını ya 'nī **Evs kabilesi**-y-ile Hazrec kabilesin. 8/63*

Fîl kavmi: Fil kavmi.

KT 2 *Görmez misin yâ Muhammed senüñ Tañrıñ nice iş işledi **fîl kavmine** ki sultānları Ebrāhe-y-idi. 105/1*

Fir'avn kavmi: Firavun kavmi.

KT 2 ***Fir'avn kavmi** gibi, dahı anlar gibi kim Fir'avn kavminden burun idi, yalan duttılar lanladılar bizüm âyetlerümüzi. 3/11*

Fir'avn kavmi âdeti: Firavun kavmi âdeti.

KT 1 ***Fir'avn kavmi âdeti** gibi. Dakı anlar kim anlardan ilerü-di, yalan duttılar âyetlerümüzi. 3/11*

Firişteye tapıcılar: Meleklerle tapıcılar “Sabiler”.

KT 1 *Bayık anlar kim îman getürdiler; Dakı anlar kim cuhud oldılar; dakı **firişteye tapıcılar** –yā ılduza tapıcılar-; dakı nasrānılar. 5/69*

Hazrec kabilesi: Hazrec kabilesi.

KT 1 *Daki dirşürdi gönülleri arasını ya 'nī Evs kabilesi-y-ile **Hazrec kabilesin.***
8/63

Hūd kavmi: Hud kavmi.

KT 1 *İy, helâklik olsun 'Ada, **Hūd kavmi.*** 11/60

İlduzlara tapıcılar/Yıldıza tapanlar: Yıldıza tapıcılar “Sabiler”.

KT 1 *Bayık anlar kim ĩman getürdiler, daki anlar kim cuhûd oldılar, daki **sabiler***
*ya 'nī **ılduza tapıcılar,** daki nasrânılar, daki mecûsiler.* 22/17

KT 2 *Tahķik ol kişiler ki ĩmân getürdiler, Yehûdiler dağı, **yıldıza tapanlar** dağı,*
Nasrâniler dağı, oda tapanlar dağı. 22/17

İsrâ'ıl kavmi: İsrâil kavmi.

KT 2 *Şor Benî **İsrâ'ıl kavmine** yâ Muhammed, nice âyetler virdük anlara beyân*
idiciler. 2/211

Kenâne kabilesi: Kenane kabilesi.

KT 1 *Daki ol vakt kim ya 'nī Bedr çalışına giderken; bezedi, anlara şeytan amelle-*
rini ya 'nī Kenâne kabilesi. 8/48

Kurayş kâfırları: Kureyş kâfırları.

KT 1 *Bayık oldu sizün ya 'nī **Kurayş kâfırlarına,** Bedr günü, bir nişan iki bölük*
içinde kim irişdiler. 3/13

Lût kavmi: Lut kavmi.

KT 1 *Yalan duttı **Lût kavmi,** mürsel peygamberları.* 26/160

KT 2 *Yalanladı **Lût kavmi** mürsel nebîleri.* 26/160

Medyen isleri: Medyen sahipleri, halkı.

KT 1 *Daki **Medyen isleri** ya 'nī Şu'ayb kavmi, daki dönmiş yir isleri ya 'nī Lût*
kavmi; geldi anlara yalavaçlar huccatlar ile. 9/70

Medyen kabilesi/kavmi: Medyen kabilesi/kavmi.

KT 1 *Daki **Medyen kabilesi** dapa ya 'nī viribidük, anlarun karındaşı Şu'ayb'ı.*
7/85

KT 2 ***Medyen kavmine** dağı karındaş-ıdı Şu'aybı peygamber gönderdük.* 7/85

Mekke kâfirleri/kâfirleri: Mekke kâfirleri.

KT 1 *Korkıdursuz anun-ıla Tañrı duşmanını, dakı sizün duşmanunuzu ya 'nî **Mekke kâfirleri**.*

KT 2 *Dağı atlar bağlamakdan ğazālīga korkutmağ-ıçun anuñ bile Tañrı Ta 'ālā duşmanlarını, dağı sizüñ duşmanlarıñuzu, **Mekke kâfirlerinden** dağı özge kâfirlerden. 8/60*

Muhâcirler: Muhacirler.

KT 1 *Bayık tevbe virdi Tañrı Peygamber'a, dakı **Muhâcir**lara, dakı Ensāra ya 'nî destur virdükleri içün munâfiklara, girü kalmağa; anlara kim uydılar ana, duşharlık vaktında. 9/117*

KT 2 *Tahkik tevbesin kabül eyledi Tañrı Ta 'ālā nebîñüñ, dağı **muhâcirleriñ**, dağı enşârlarıñ ki uydılar nebîye tarlık vaktında. 9/117*

Nüh kavmi: Nuh kavmi.

KT 1 *Yalan duttı anlardan ilerü **Nüh kavmi**, dakı bölükler anlardan sonra. 40/5*

KT 2 *Yalanladı anlardan burun nebîleri **Nüh kavmi**, ahzâb dağı Nüh kavminden soñra. 40/5*

Pîl isleri: Fil sahipleri.

KT 1 *Ay, bilmedün mi, nite işledi Çalabun **pîl islerine**? 105/1*

Şâbi'ler: Sâbîler.

KT 2 *Tahkik ol kişiler kim imân getürdiler Yehūdiler, dağı **Şâbi'ler**, dağı Naşrâniler. 5/69*

Şâlih kavmi: Salih (peygamber) kavmi.

KT 1 *Kazanmasun size tartışmağum kim, ire size beñzeri anun kim irdi Nuh kavmina, yā Hūd kavmina, yā **Şâlih kavmina**. 11/89*

KT 2 *Sizi yamanlığa düşürmesün baña duşman olmağ ki yitişür size Nüh kavmine yitişen muşîbet gibi yā Hūd kavmine yitişen gibi yā **Şâlih kavmine** yitişen gibi. 11/89*

Semûd kavmi: Semûd kavmi.

KT 1 *Dakı **Semûd kavmi** dapa, karındaşlarını Sâlih'i ya 'nî viribidük. 11/61*

KT 2 *Dağı viribidük **Semûd kavmine** kardaşları Şâlih peygamberi. 11/61*

Şu‘ayb kavmi: Şuayb (peygamber) kavmi.

KT 2 *Dağı Şu‘ayb kavmi gibi, dağı Lût kavmi gibi. Geldi anlara peygamberleri dürlü mu ‘cizâtlar-ıla. 9/70*

Şu‘ayb kavmi: Şuayip (peygamber) kavmi.

KT 1 *Daki bayık oldu bîse isleri ya ‘nî Şu‘ayb kavmi, zalımlar. 15/78*

KT 2 *Dağı eger Şu‘ayb kavmi dağı zâlimler-idi. 15/78*

Tübbe‘ kavmi: Tübbe kavmi.

KT 1 *Semûd daki ‘Ad daki Fir‘avn daki Lut karındaşları daki bîse isleri daki Tübbe‘ kavmi. Dükeli yalan duttu yalavaçları, pes vâcib oldu azâbum. 50/12-14*

KT 2 *Şu‘ayb kavmi dağı, Tubba‘ kavmi dağı, barçası yalanladılar peygamberleri. Pes vâcib oldu anlara ‘azâbum. 50/14*

Ya‘küb ehli: Yakup (peygamber) ehli.

KT 2 *Dağı tamâm ideçekdür ni‘metlerini senüñ üstüne, Ya‘küb ehline dağı. 12/6*

Ya‘küb kavmi: Yakup (peygamber) kavmi.

KT 1 *Daki tamâm eyleye ni‘metini üzerine daki, Ya‘kub kavmi üzere ya ‘nî oğlanlar. 12/6*

Ya‘küb oğlanları: Yakup oğlanları “İsrâil oğulları”.

KT 1 *İy Ya‘kub oğlanları! Anun ni‘metümi, ol kim eylük eyledüm size. 2/40*

KT 2 *İy Ya‘küb oğlanları, añuñuz benüm ol ni‘metlerümi kim virdüm size. 2/40*

II.8. YEMİNLER “AKSÂMÜ’L KUR’AN”

Kur’an’da geçen yeminler anlamına gelen “aksâmü’l Kur’an” tefsir usulünde bir bilim dalıdır. Kur’an’da Allah, kendi adına, peygamberlere Kur’an’a, meleklere, kıyamet gününe, göğe, aya, güneşe, yıldızlara, geceye, gündüze, zamana yemin etmiştir. 71 sure yeminle başlar ve yeminler sözün doğruluğuna inandırmayı ve sözü tekit etmeyi amaçladığı gibi yemin edilen şeyin değerini de ifade eder (DKS: 19). Kur’anda geçen yeminlerle ilgili İslam Ansiklopedisi’nde, bir bakıma Allah’ın kendi adına yemin ettiği, bazı âlimler tarafından da yemin edilen şeylerin başında “rab” kelimesinin mahzuf bulunduğu, “semaya andolsun” derken maksadın “semanın rabbine andolsun” anlamına geldiği bilgisi verilir (Kırca, 1989:290-291). Yılmaz, Kur’an’da yeminler ile ilgili makalesinde yemin edilmesinin amaçlarını şu şekilde açıklar: Tevhid inancının yerleştirilmesi: *Saf saf dizilenlere, toplayıp sürenlere...* ; Kur’an’ın Allah katından indirilmiş hak kitap olduğunun tespiti: *Hayır! Yıldız-*

lann yerlerine yemin ederim ki...; Hz. Peygamber'in hak peygamber olduğunun anlatılması: Yâ Sin, hikmet dolu Kur'an'a yemin ederim ki...; Kıyamet gününün, cennet, cehennem va'd ve vaidin gerçek olduğu inancının yerleştirilmesi: Tozdurup savuranlara. yülcünü yüklenenlere...; İnsanın gerçek yüzünü gösteren çeşitli hâllerinin ortaya dökülmesi: Asra yemin ederim ki, insan gerçekten ziyandadır (Yılmaz, 2010:147-148).

'Arefe şabâhı hakkı çun: Arefe sabahı hakkı için.

KT 2 *'Arefe şabâhı hakkı-çun.* 89/1-2

'Aşr namâzı hakkı çun: Asr namazı hakkı için.

KT 2 *'Aşr namâzı hakkı-çun.* 103/1

Açılmış deride yazılmış kitâb hakkı çun: Açılmış deride yazılmış kitâb hakkı için.

KT 2 *Dağı yazılmış kitâb hakkı-çun, açılmış deride.* 52/1, 2

Ağır yükler götürici bulutlar hakkı çun: Ağır yük götüren bulutlar hakkı için.

KT 2 *Ağır yükler götürici bulutlar hakkı-çun.* 51/2

Ağır yük götürücüler hakkı için: Ağır yük götürücüler hakkı için. 51/1-6

KT 1 *Dakı götürücüler hakkı için, ağır yük ya 'ni bulutlar kim yağmur götürür.*51/1-6

Allâh adıyla and iç-: Allah adı ile and içmek.

KT 2 *And içerler Allâh adı-y-la ki hîç nesne söylemediler.* 9/74

Allâhuñ kelâmın okuyan melekler hakkı çun: Allah kelâmını okuyan melekler hakkı için.

KT 2 *Nebîler üstine Allâhuñ kelâmın okuyan melekler hakkı-çun.* 37/3

Anıl ıla şeşiciler hakkı çun: Yavaşça çözenler (ölüm meleklerinin müminlerin canını incitmeden çekmesi) hakkı için. 79/2

KT 1 *Dakı anıl-ıla şeşiciler hakkı -çun ya 'nî mu'minler canın, anıl-ıla şeşmek.* 79/2

'Arafa günü hakkı çun: Arefe günü hakkı için.

KT 1 *Dakı cum 'a günü hakkı-çun -yâ Muhammed, yâ Muhammed iimmeti, yâ gi-indüz-ile gice-, dakı arafa günü hakkı-çun.* 85/3

KT 2 *Dağı cum 'a günü hakkı-çun ve 'arefe günü hakkı-çun.* 85/3

‘Aşır giçeleri haqqı çun: Aşır (on) geceleri hakkı için.

KT 2 *‘Aşır giçeleri haqqı-çun.* 89/2

Ay haqqıyıçun: Ay hakkı için.

KT 1 *Dakı ay haqqı -y-ıçun.* 91/2

KT 2 *Dağı ay haqqı-çun.* 91/2

Ayırıcılar haqqıyıçun: Ayırıcılar (hakkı batıldan ayıran melekler) hakkı için.

KT 1 *Dakı ayırıcılar haqqı-y-ıçun, ayurmak ya ‘ni firışteler, hakkı bātıldan.* 77/4

Balık haqqıyıçun: Balık hakkı için.

KT 1 *Balık haqqı-y-ıçun ya ‘ni yiri götüren yā divit hakkı-y-ıçun-.* 68/1

Bellü eyleyici kitab haqqı için: Belli eyleyici (apaçık) kitab hakkı için.

KT 1 *Hā, Mīm. Dakı bellü eyleyici Kitab haqqı için.* 43/1-2

Beyte’l mukaddes tağı haqqı çun: Mukaddes dağı hakkı için.

KT 1 *İncir haqqı-çun yā Dımışk tağı hakkı-çun dakı zeytun haqqı-çun yā Beyte’l mukaddes tağı haqqı-çun.* 95/1

Burclar issi gök haqqı çun: Burçlar sahibi gök hakkı için.

KT 1 *Gök haqqı-çun, burclar issi ya ‘nī on iki burç.* 85/1

KT 2 *Burçlar issi gökler haqqı-çun.* 85/1

Cum’a günü haqqı çun: Cuma günü hakkı için.

KT 1 *Dakı cum’a günü haqqı-çun -yā Muhammed, yā Muhammed iimmeti, yā gi-indüz-ile gice-, dakı arafa günü haqqı-çun.* 85/3

KT 2 *Dağı cum’a günü haqqı-çun ve ‘arefe günü haqqı-çun.* 85/3

Çift haqqı çun: Çift hakkı için.

KT 1 *Dakı çift haqqı-çun ya ‘nī halk, ya bayram günü, dakı tek haqqı-içün.* 89/3

KT 2 *Çift haqqı-çun, tek haqqı-çun.* 89/3

Deride açılmış kitab haqqı için: Deride açılmış kitab hakkı için.

KT 1 *Dakı kitab haqqı için yazılmış ya ‘ni Tevrit, yā Kur’an, yā yazuk müzd bitisi, deride açılmış.* 52/2-3

Dımışk tağı haqqı çun: Dımışk Dağı hakkı için.

KT 1 *İncir haqqı-çun yā Dımışk tağı haqqı-çun dakı zeytun haqqı-çun yā Beyte’l mukaddes tağı haqqı-çun.* 95/1

Divit hakkı için: Divit hakkı için.

KT 1 *Balık hakkı-y-ıçun ya 'ni yiri götüren yā divit hakkı-y-ıçun-, dakı kalem hakkı-y-ıçun ya 'ni Lavh'i yazan, dakı anun hakkı-y-ıçun kim yazarlar ya 'ni firişte-ler. 68/1*

Doğru yolu beyân idici kitâb hakkı için: Doğru yolu beyan eden kitap hakkı için.

KT 2 *Doğru yolu beyân idici kitâb hakkı-çun. 43/1-2*

Ecrâm-ı 'ulvî ve süflî tedbîr idenler hakkı için: Yüksekte ve alçakta olan cisimleri düzenleyenler hakkı için.

KT 2 *Ecrâm-ı 'ulvî ve süflî tedbîr idenler hakkı-çun. 37/2*

Esiciler hakkı için: Esiciler hakkı için.

KT 1 *Dakı esiciler hakkı-y-ıçun ya'ni yiller, esmek. 77/2*

Geñezlig-ile ravân olcılar hakkı için: Kolaylıkla gidenler hakkı için.

KT 1 *Dakı ravân olcılar hakkı için geñezlig-ile ya'n'i gemiler. 51/1-6*

Geñezlig-ile segirden gemiler hakkı için: Kolaylıkla giden gemiler hakkı için.

KT 2 *Geñezlig-ile segirden gemiler hakkı-çun. 51/3*

Gice gelici hakkı için: Gece gelen hakkı için.

KT 1 *Gök hakkı-çun, dakı gice gelici hakkı-çun. 86/1*

Gice hakkı için: Gece hakkı için.

KT 1 *Dakı gice hakkı-çun, kaçan yüz döndüre. 81/17*

KT 2 *Gice hakkı-çun kaçan yüz döndere. 81/17*

Gök dakı yirün Çalabı'sı hakkı için: Göğün ve yerin Rabbi hakkı için.

KT 1 *Pes gök Çalabı'sı hakkı için dakı yirün, bayık ol hakdur, ancılayın kim bayık siz söylersiz. 51/23*

Gökleri ve yirleri yaradan Tañrı hakkı için: Gökleri ve yeri yaradan Tañrı hakkı için.

KT 2 *Gökleri ve yirleri yaradan Tañrı hakkı-ıçun, ol girçekdür siz söylegeni gibi. 51/23*

Gündüz hakkı için: Gündüz hakkı için.

KT 1 *Dakı gündüz hakkı-ıçun, kaçan giderdi açdı anı. 91/3*

KT 2 *Kaçan güneş ardınca çıkırsa ve gündüz hakkı-çun kaçan güneş gösterse. 91/3*

Güneş hakkı için: Güneş hakkı için.

KT 1 *Güneş hakkı-y-ıçun, daki kuşluk hakkı-y-ıçun ya 'nī aydını. 91/1*

KT 2 *Güneş hakkı-çun dahi güneşüñ kuşluğu. 91/1*

Hakkı bātıldan ayırıcı feriştehler hakkı için: Hakkı bātıldan ayıran melekler hakkı için.
77/4

KT 2 *Dahi hakkı bātıldan ayırıcı feriştehler hakkı-çun. 77/4*

Hakk-ıla hükm idici Kur'an hakkı için: Hakkıyla hükmeden Kur'an hakkı için.

KT 2 *Hakk-ıla hükm idici Kur'an hakkı-çun. 36/2*

Her işi tedbir idici melâ'ikeler hakkı için: Her işi tedbir edici melekler hakkı için.

KT 2 *Her işi tedbir idici melâ'ikeler hakkı-çun. 79/5*

İkindü namâzı hakkı için: İkinci namazı hakkı için.

KT 1 *İkindü namâzı hakkı-çun -yā ruzıgār hakkı. 103/1*

İmarat olunmuş ev/Beyt-i Ma'mūr hakkı için: İmâret olunmuş ev hakkı için.

KT 1 *Daki imarat olunmuş ev hakkı-y-ıçun ya 'nī gökdegi ev, yā Ka'be. 52/4*

KT 2 *Beyt-i Ma'mūr hakkı-çun. 52/4*

İncir ve zeytün hakkı için: İncir ve zeytin hakkı için.

KT 2 *İncir ve zeytün hakkı-çun. 95/1*

İncir hakkı için: İncir hakkı için.

KT 1 *İncir hakkı-çun yā Dımışk tağı hakkı-çun daki zeytun hakkı-çun yā Beyte'l mukaddes tağı hakkı-çun. 95/1*

İRte hakkı için: Sabah hakkı için.

KT 1 *İRte hakkı-çun, daki on giceler hakkı çun ya 'nī Zil-hicce onı, yā Ramazan'un sonı onı. 89/1-2*

Kalem hakkı için: Kalem hakkı için.

KT 1 *Balık hakkı-y-ıçun ya 'ni yiri götüren yā divit hakkı-y-ıçun-, daki kalem hakkı-y-ıçun. 68/1*

KT 2 *Kalem hakkı-çun, dahi melâ'ikeler yazduğı bitigler hakkı-çun. 68/1*

Kısmat eyleyiciler hakkı için: Kısmet eyleyiciler hakkı için.

KT 1 *Daki kısmat eyleyiciler hakkı için, işi ya 'ni rızk firişteler. 51/1-6*

Kıyāmet gününe and iç-: Kıyamet gününe and içmek.

KT 1 *And ierin kıyamat gününe.* 75/1

KT 2 *Ben [and] ier-men kıyāmet gününe.* 75/1

Kur'an hakıyıcun: Kur'an hakkı için.

KT 1 *Yılduz hakı-y-iun -yā Kur'an hakı-y-iun- ol vakt kim aaa dūşdi ya 'ni battı, azmadı işünüz; dakı yolsuz olmadı.* 53/1-2

Kur'an'ı okıyıcılar hakıyıcun: Kur'an'ı okuyanlar hakkı için.

KT 1 *Dakı okıyıcılar hakı-y-iun Kur'an'ı.* 37/1-3

Melā'ikeler hakı çun: Melekler hakkı için.

KT 2 *Dağı ol melā'ikeler hakı-çun ki mü'minler cānın geñezlig-ile alurlar.* 79/1,2

Melāmat eyleyici nefse and iç-: (Kendini) kınayan nefse and içmek.

KT 1 *Dakı and ierin melāmat eyleyici nefse.* 75/2

Muhkem Kur'an hakı çun: Hikmetli Kur'an hakkı için.

KT 1 *İy adamı! yā'ni Muhammed Muhkem Kur'an hakı-çun, bayık sen mürsel-lerdensin.* 36/2

Mürsel melā'ikeler hakı çun: Gönderilmiş melekler hakkı için.

KT 2 *Mürsel melā'ikeler hakı-çun biri biri ardınca.* 77/1

Nefs hakı-çun: Nefs hakkı için.

KT 1 *Dakı nefis hakı çun, dakı anun hakı-çun kim düzdi anı.* 91/7

KT 2 *Ve nefis hakı çun, dağı anı düzeden hakı-çun.* 91/7

Nefs-i levvāme and iç-: (Kendini) kınayan nefse and içmek.

KT 2 *Dağı and ier-men nefis-i levvāme bile.* 75/2

Od çıkarıcılar hakıyıcun: Ateş çıkaranlar hakkı için.

KT 1 *Dakı od çıkarıcılar hakı çun ya 'ni atlar, toynakları-y-ıla, od çıkarmak.* 100/1

On giceler hakı çun: On geceler hakkı için.

KT 1 *Dakı on giceler hakı çun ya 'nī Zil-hicce onı, ya Ramazan'un sonı onı.* 89/2

Önürdiciler hakkı çun: Birbirleri ile yarışanlar hakkı için.

KT 1 *Dakı önürdiciler hakkı-çun, önürtmek ya 'nī vahy firışteleri.* 79/4

Rızıkları kısm idici ferıştehler hakkı çun: Rızıkları taksim eden melekler hakkı için.

KT 2 *Rızıkları kısm idici ferıştehler hakkı-çun.* 51/4

Şaf bağlayup 'ibādete duran melā'ikeler hakkı-çun: Saf bağlayıp ibadete duran melekler hakkı için.

KT 2 *Şaf bağlayup 'ibādete duran melā'ikeler hakkı-çun.* 37/1

Şaf bağlayıcılar hakkı için: Saf bağlayıcılar hakkı için.

KT 1 *Saf bağlayıcılar hakkı-y-ıçun ya 'ni firışteler, yā gazılar geride, saf dutmak.* 37/1-3

Savurucular hakkı için: Savurucular (rüzgārlar) hakkı için.

KT 1 *Savurucular hakkı için, savurmak ya 'nī yiller.* 51/1-6

Şubh/Şabāh hakkı çun: Sabah hakkı için.

KT 1 *Dakı subh hakkı-çun, kaçan nefes üre ya 'ni aydını çoğala.* 81/18

KT 2 *Ve şabāh hakkı-çun kaçan nefes virüp nūr doğsa.* 81/18

Sürücüler hakkı için: Sürücüler (düzenleyen, sevkeden) hakkı için.

KT 1 *dakı sürücüler hakkı-y-ıçun ya 'ni bulut süren firışteler, sürmek.* 37/1-3

Şerī'atları tağıdicular hakkı-çun: Şeriatları dağıtanlar hakkı için.

KT 2 *Dahı şerī'atları tağıdicular hakkı-çun.* 77/3

Tağ hakkı için: Dağ (Sina Dağı) hakkı için.

KT 1 *Tağ hakkı için ya 'nī Mûsa tağı.* 52/1

Tağıdicular hakkı için: Dağıtıcılar hakkı için.

KT 1 *Dakı tağıdicular hakkı-y-ıçun ya 'ni yiller, tağıtmak.* 77/3

Tañrı'ya and iç-: Tanrı'ya and içmek.

KT 1 *And içerler Tañrı'ya kim eyitmediler ya 'nī Peygambar'a sögmediler.* 9/74

Tāriķ hakkı çun: Tarık hakkı için.

KT 2 *Gökler hakkı-çun, dahı Tāriķ hakkı-çun.* 86/1

Tartıcılar/can alıcılar haqqı çun: Tartanlar/can alanlar hakkı için hakkı için.

KT 1 *Tartıcılar ya 'nī can alıcılar haqqı-çun ya 'nī kāfırlar canın, tolduru çekmek yayı. 79/1*

Tedbir eyleyiciler haqqı çun: Tedbir eyleyiciler hakkı için.

KT 1 *Dakı tedbir eyleyiciler haqqı-çun. 79/5*

Tek haqqı çun: Tek hakkı için.

KT 1 *Dakı çift haqqı-çun ya 'nī halk, ya bayram günü, dakı tek haqqı-içün. 89/3*

KT 2 *Çift haqqı-çun, tek haqqı-çun. 89/3*

Tiz ileticiler haqqı çun: Tez ileticiler hakkı için.

KT 2 *Mü'minler cānın cennete ve kāfırlar cānın cehenneme tiz ileticiler haqqı-çun. 79/4*

Tozlar şavurıcı yiller haqqı çun: Tozlar şavurucu yeller hakkı için.

KT 2 *Tozlar şavurıcı yiller haqqı-çun. 51/1*

Tūr-ı Sīnā haqqı çun: Sina Dağı hakkı için.

KT 2 *Tūr-ı Sīnā haqqı-çun. 52/1*

Va'da olunmuş/olunan gün haqqı çun: Vadolunmuş gün (kıyamet) hakkı için.

KT 1 *Dakı gün haqqı-çun, va'da olunmuş ya 'nī kıyamet. 85/2*

KT 2 *Dağı va'de olunan gün haqqı-çun. 85/2*

Vahy bırağıcılar/Vahy getiren firışteler haqqıyıçun: Vahiy bırakan/getiren melekler hakkı için.

KT 1 *Dakı bırağıcılar haqqı-y-ıçun vahy ya 'ni vahy getiren firışteler. 77/5-6*

Vahy indürici melekler haqqı çun: Vahiy indirici melekler hakkı için.

KT 2 *Dağı vahy indürici melekler haqqı-çun nebīler üstine. 77/5*

Viribinilmişler haqqı için: Gönderilmişler hakkı için.

KT 1 *Viribinilmişler haqqı için yā 'ni firışteler, yā yiller, biribiri ardınca at yili gibi. 77/1*

Yıldız haqqı(y)(ı)çun: Yıldız hakkı için.

KT 1 *Yıldız haqqı-y-ıçun -yā Kur'an haqqı-y-ıçun- ol vakt kim aşığa düşdi ya 'ni battı, azmadı işünüz; dakı yolsuz olmadı. 53/1-2*

KT 2 *Yılduz haqqı-çun, Kaçan kim doğru yoldan azışmadı siziñ yoldaşuñuz, azğun dağı olmadı.*53/1, 2

Yir haqqıçun: Yer hakkı için.

KT 1 *Dakı yir haqqı-çun, dakı anun haqqı-çun kim döşedi anı.* 91/6

KT 2 *Ve yirler haqqı-çun ve anı döşeyen haqqı-çun.* 91/6

Yügrüciler haqqıçun: Hızlı koşanlar hakkı için.

KT 1 *Yügriciler haqqı-çun ya 'ni gâzılar atları, at nefesi üni gelmek segirdürken.*
100/1

Yügürici atlar haqqı çun: Hızlı koşan atlar hakkı için.

KT 2 *Yügürici atlar haqqı-çun gazâlıkda ki nefesleri âvâzı çıkar çapğanda.*
100/1

Zeytun haqqıçun: Zeytin hakkı için.

KT 1 *Dakı zeytun haqqı-çun yâ Beyte'l mukaddes tağı haqqı-çun.* 95/1

II.9. DİĞERLERİ

Sınıflandırmada tam olarak bir başlık altına dahil edilemeyen ifadeler bu bölümde gösterilmiştir.

Âdem oğlanları: Adem oğulları “İnsanoğlu”.

KT 1 *İy Âdem oğlanları! Bayık indürdük üzerünüze ton ya 'nî yağmur inmek sebebi-y-ile, örter ud yirlerünüzi.* 7/26

KT 2 *İy Âdem oğlanları, taḥkîk biz indürdük üstüñüze kumâşlar örtmeg-içün 'avretlerünüzi.* 7/26

Âdemiler: İnsanlık, insanoğlu, beşer.

KT 1 *Tolduram tamuyı, perrilerden dakı, âdemilerden, dükelicügileri.* 11/119

KT 2 *Dağı tamâm oldı Tañrı Ta 'âlânuñ va 'desi ki toldurur-men cehennemini cin-nilerden ve âdemilerden barçasından.* 11/119

'Âlemler: Âlemler. “Allah’ın yarattığı maddi-manevi her varlık.”

KT 1 *Degül ol ya 'nî Kur'an, illa öğüt 'âlemlere.* 38/87

KT 2 *Bu Qur'an degüldür, illâ öğüt 'âlemlere.* 38/87

Añıcı: Añıcı/Okıyıcı: Anıcı “Kur’an’dan öğüt alan, okuyan”.

KT 1 *Dakı bayık geñez eyledük Kur’an’ı, okımak için -yā ezberlemek: için- Pes var mı anıcı -yā okıyıcı-? 54/17*

Artuklu eyle-: (Yaratılıştta) üstün ve şerefli kılmak.

KT 1 *Dakı artuklu eyledük anları, çok üzere andan kim yarattuk, artuklu eylemek. 17/70*

Efdal kıl-: (Yaratılıştta) üstün ve şerefli kılmak.

KT 2 *Dahı efdal kılduğ anları çok kimseler üstine, biz yaratduğumuz nesnelerden efdal kılmağ. 17/70*

Ꞗutlu bereketlü: Uğurlu, bereketli.

KT 1 *Bayık ilk ev kim konıldı ādemīlar-ıçun, oldur kim Mekke’de, kutlu bereketlü-y-iken. 3/96*

Mübārek: Mübārek, bereketli.

KT 2 *Evvel ev ki yapıldı halk için Mekke iklīmindeğı Ka’bedür; mübārekdür. 3/96*

Naşīhati kabūl idici: Nasihat kabul eden “Kur’an’dan nasihat isteyen”.

KT 2 *Dahı biz geñez eyledük Qur’ānı naşīhate. Hıç naşīhati kabūl idici var mıdur? 54/17*

Öğütlenecek kimse: Öğütlenecek kimse.

KT 2 *Tahkīk biz geñez itdük Qur’ānı öğüd-ıçün. Pes öğütlenecek kimse var mıdur? 54/22*

Selām virmek: Selām vermek.

KT 1 *Du’ası anların, onların içinde: Arulığın senün, iy Tañrı; dakı alkışları anların içinde, selām virmekdür. 10/10*

Selām: Selam.

KT 2 *Du’aları cennet içinde, münezzehsin yā Rabb, dimekdür. Dahı biri birine tañıyyet eylemegi selāmdur. 10/10*

Tañrı mezigitleri: Tanrı mescitleri.

KT 1 *Dakı kim zālımırakdur andan kim, yığdı Tañrı mezigitlerin kim añıla anun içinde adı anun. 2/114*

Tañrı Ta‘alā selāmı: Tañrı selamı.

KT 2 *Pes kaçan evlere girseñüz selām virüñüz biri birüñüze Tañrı Ta‘alā selāmın ki mübārekdür.* 24/61

Yir yüzinde ħalīfeler kııl- : Yeryüzünde halifeler kıılmak.

KT 2 *Dağı ol Tañrı oldur kim kııldı sizi ħalīfeler yir yüzinde.* 6/165

Yirün halīfeleri eyle-: Yer (yüzünün) halifeleri yapmak.

KT 1 *Dakı Ol oldur kim eyledi sizi yirün halīfeleri.* 6/165

Zıkr eyleyenler: Zikredenler.

KT 2 *Ol naşihatdür zıkr eyleyenlere.* 11/114

Konu Başlıklarına Göre Sınıflandırılan Söz Varlığının Değerlendirilmesi

Çalışmanın II. bölümünde, EAT satır altı Kur’an tercümelelerinden tespit edilen inançla ilgili söz varlığı, ilgili oldukları konulara göre ana başlıklarda ve bu başlıklara bağlı alt başlıklarda sınıflandırılmıştır. Başlıklar, II. bölüm açıklamasında da belirtildiği üzere Prof. Dr. Ömer Özsoy ve Prof. Dr. İlhami Güler tarafından hazırlanan “Konularına Göre Kur’an” adlı çalışmadan yararlanılarak oluşturulmuştur. Sınıflandırmada kullanılan ana başlıklar; 1-Ahlak 2-Din-İman-İtikat 3-Esmâ-i Hüsnâ 4-İbadet 5- Vaat-Ahit-Kavil-And 6- Toplumsal Düzen-Sosyal Hayat Ve Hukuk 7- Topluluklar-Kavimler-Kişiler-Dönemler ve İlgili Konular 8- Yeminler “Aksâmü’l Kur’an” 9-Diğerleri şeklinde düzenlenmiştir.

“Ahlak” kavramı çerçevesinde tercümelelerden tespit edilen kelimeler “olumlu ahlaki tutum ve davranışlar” ve “olumsuz ahlaki tutum ve davranışlar” olarak iki başlığa ayrılmış tekrar bu başlıklar altında alt başlıklar sıralanmıştır. “Olumlu ahlaki tutum ve davranışlar”; *Adaletli olmak, Alçak Gönüllülük, Arabuluculuk, Bağışlama, Dua-Beddua, İyilik-Doğruluk, Güzel Söz ve Davranış, Namus, Sabır, İyiliği Emretmek ve Kötülüğü Engellemek (emri bilma‘ruf ve nehyi ‘anil-münker), Tövbe, Yardım, Şükür* gibi kavram alanlarına ayrılmış ve ilgili kelimeler sıralanmıştır. “Olumsuz ahlaki tutum ve davranışlar” başlığı altında sıralanan kelimeler de *Alay etmek, Büyükleme, Cimrilik, İftira-Gıybet-Dedikodu, Kıskançlık, Kötülük-Kabalık, Ümitsizlik ve Şüphe, Savurganlık, Nankörlük-Küfür ve Yalan* gibi başlıklarda ele alınmıştır.

“Din-İman-İtikat” kavramları dahilinde sıralanan söz varlığı; “Dinler” başlığında *İslâmiyet, Kitap Ehli, Mecûsilik*; “İman ve İman Esasları” başlığında *Allah’a İman, Kitaplara İman, Ahirete İman, Peygamberlere İman* şeklinde tekrar gruplanmıştır.

Esmâ-i Hüsnâ “Allah’ın güzel isimleri” , Kur’an’da, Allah’ın isimlerini temsilen kullanılan bir kavramdır. Sayısı konusunda çeşitli görüşler bulunmasına rağmen “99” olduğuna dair genel bir kabul vardır. Çalışmamızda, Satır altı Kur’an tercümelerinden elde edilen Esmâ-i Hüsnâ’ya dahil kelimelerin sayısı ana başlık olarak “100” tanedir. Çalışmamızda, Allah’ın isimlerinin geçtiği ayetler tek tek incelenip tercümelerde geçen “Esmâ-i Hüsnâ” tespit edilmiştir. Bu konuda kaynak olarak Mustafa İslamoğlu tarafından çalışılan “Kur’an’a Göre Esmâ-i Hüsnâ” adlı eserden yararlanılmıştır. Veri kaynağı olarak kullandığımız Satır Altı Kur’an tercümelerinde “esmaların” farklı sayıda kelimelerle karşılandığı saptanmıştır.

Tablo 12. Esmâ-i Hüsnâ’ya Karşılık Kullanılan Kelimelerin Sayısal Dökümü

ESMÂ-İ HÜSNÂ’YA KARŞILIK KULLANILAN KELİMELERİN SAYISI											
Esmâ	Sayı	Esmâ	Sayı	Esmâ	Sayı	Esmâ	Sayı				
1	‘AFUV	1	27	HABİR	4	53	LATİF	4	79	RAHİM	3
2	‘ALİM	3	28	HÂDİ	1	54	MÂLİK	3	80	RAHMÂN	4
3	‘ALİ	1	29	HAFİ	2	55	MECİD	3	81	RAKİB	3
4	‘AZİM	1	30	HAFİZ	1	56	MELİK	2	82	RAÛF	5
5	‘AZİZ	10	31	HAK:	7	57	MELİK	1	83	REFİ’	2
6	A’LÂ	1	32	ĤAKİM	6	58	METİN	2	84	REZZÂK	1
7	ÂHİR	2	33	HÂLIK	1	59	MEVLÂ	6	85	SÂDİK	2
8	ALLAH	3	34	HALİM	9	60	MUBİN	2	86	SAMED	2
9	BÂRİ’	2	35	HALLÂK	2	61	MUCİB	3	87	SELÂM	2
10	BASİR	2	36	HAMİD	2	62	MUHEYMİN	2	88	SEMİ’	2
11	BÂTİN	1	37	HASİB	2	63	MUHİT	3	89	ŞÂKİR	4
12	BEDİ’	3	38	HAY	2	64	MUHYİ	1	90	ŞEHİD	3
13	BERR	2	39	HAYR	2	65	MUKİT	3	91	ŞEKÛR	5
14	CÂMİ’	2	40	İLÂH	1	66	MUKTEDİR	3	92	TEVVÂB	5
15	CEBBÂR	1	41	KADİR	2	67	MUNTEKİM	2	93	VÂHİD	1
16	EHAD	1	42	KÂDİR	2	68	ZÛ’NTİKÂM	5	94	VÂRİS	5
17	EKREM	2	43	KÂFİ	1	69	MUNZİR	2	95	VÂSİ’	5
18	EVVEL	2	44	KAHHÂR	1	70	MURSİL	2	96	VEDÛD	5
19	FA’ÂL	2	45	KÂİM	2	71	MUSAVVİR	2	97	VEHHÂB	5
20	FÂLIK	1	46	KARİB	1	72	MUSTE’ÂN	4	98	VEKİL	7
21	FÂTİR	1	47	KAVİ	5	73	MUTE’ÂL	1	99	VELİ	10
22	FETTÂH	1	48	KAYYÛM	2	74	MUTEKEBBİR	2	100	ZÂHİR	2
23	GAFFÂR	3	49	KEBİR	1	75	MÛ’MİN	1	101	ZU’LCELÂLİ	3
24	GAFÛR	5	50	KEFİL	1	76	NASİR	4		VE’LİKRÂM	
25	GÂLİB	1	51	KERİM	3	77	NÛR	3	TOPLAM		
26	GANİ	4	52	KUDDÛS	2	78	RAB	31	272		

Tabloda da gösterildiği üzere “Esmâlar” toplam “272” kelime ile ifade edilmiştir. “Rab” isminin “31” farklı kelime ile en fazla sayıya sahip olduğu görülmektedir. Mütercimler tarafından kelime ya da kelime gruplarına başvurularak Türkçeye çevrilen Allah’ın isimlerine ait bu çeşitlilik, dönem dilinin ifade zenginliğini ortaya koymaktadır. Esmâların Türkçeye çevirisinde sıfat-fiillerin veya sıfat-fiil gruplarının yoğun bir kullanıma sahip olduğu gözlenmektedir. Sıfat-fiil grupları başlığı altında da tespiti yapıldığı üzere “95” Esmâ’nın sıfat-fiil grupları ile karşılandığı saptanmıştır. İsim olma vasfı taşımasına rağmen Esmâlar

içerisinde cümle şeklinde çevrilen örneklere de rastlanmaktadır. Örnek: “*Ademden vücūda getir-*: (*BEDĪ*). *Ademden vücūda getirmek.*”; “*Tiz ‘azāb eyleme-*: (*HALĪM*). *Tez azap eylemeyen (Allah).*”; “*Tiz intikām eyleme-*: (*HALĪM*). *Tez intikam eylemeyen (Allah).*

Esmâ-i Hüsna'nın karşılandığı kelimeler arasında bazılarının farklı Esmâları da karşıladığı görülmüştür. Mütercimler, farklı anlamlara sahip olmalarına rağmen bazı Esmâlar için aynı kelimeyi kullanmayı tercih etmişlerdir. Örneğin “Yüce” kelimesini ‘*Ali, A’lâ, Müte‘al, ve Refi‘* Esmâlarının çevirisinde kullanmışlardır. “Bilici” kelimesini ‘*Alim, Habîr ve Muhîr* Esmâlarının çevirisinde; “Bilür” kelimesini de ‘*Alim, Habîr ve Şehîd* Esmâlarının çevirisinde ortak olarak kullanmışlardır. Benzer şekilde başka kelimelerin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Örnek: “Ulu”, “Yaradıcı”, “Eyü işlü”, “Bir”, “Yarlıgayıcı”, “Gâlib”, “Saklayıcı” vb. Bu durum, Arapça bazı kelimelerin müştaklarının Kur’an’da başka anlamlara gelmesi şeklinde açıklanabilir. Türkçeye çeviride Arapça kelimelerin her müştakının karşılığı olmayacağından mütercimler aynı kelimelerin tekrarına düşmüştür.

“İbâdet” başlığı altında sıralanan söz varlığı *Hac-Kābe, Kefaret-Fidyе, Kible, Kulluk, Kurban, Zekât ve Sadaka, Oruç, Namaz* alt başlıklarına ayrılmıştır.

“Vaat-Ahit-Kavil-Ant” başlığında söz verme, and içme, sözleşme anlamlarını içeren söz varlığı örnekleri sıralanmıştır. Genel olarak ahlak kavramına dahil olan bu ifade şekilleri “Allah’ın vaadi”, “insanların verdiği sözler” olarak ayrı bir başlıkta ele alınmıştır.

“Toplumsal Düzen-Sosyal Hayat ve Hukuk” konusu kendi içerisinde *Adalet, Ana-Baba, Bozgunculuk, Büyü-Fal, Cezalar-Kamu Hukuku, Dinde Aşırı Gitmek, Evlilik ve Boşanma, Faiz (Ribā) ve Rüşvet, Fetva, Helal-Haram, Hırsızlık, İçki ve Kumar, İnanç Özgürlüğü, Kölelik, Mekānlar, Ölçü-Tartı, Önemli Gün, Ay ve Geceler, Rızık, Savaş (cihad)-Mücahit, Şehitlik, Tanıklık, Verāset, Vergi, Yetimler, Yönetim, Zina ve Ahlaksızlık* alt başlıklarına ayrılmış ve bu alana ait söz varlığı ilgili olduğu başlığın altına sıralanmıştır.

“Topluluklar-Kavimler-Kişiler-Dönemler ve İlgili Konular” başlığı altında tercümelerde geçen kavim, topluluk adları ile kişi adları ve bunlarla alakalı söz varlığı örnekleri bulunmaktadır.

“Aksâmü’l Kur’an” olarak adlandırılan “yeminler” bölümünde Allah’ın Kur’an’da kendisi, peygamberler, Kur’an ve daha birçok şey üzerinde ettiği yemin ifadelerinin Türkçe karşılıkları sıralanmıştır. Bu ifadelere bakıldığında “hakkı çun/içün” kalıbının tekrar edildiği görülmektedir. Bu kalıbın dışında “and iç-“ birleşik fiilli de “5” yerde yemin ifadelerinde kullanılmıştır. “Diğerleri” başlığı altında yer alan “10” örnek mevcut sınıflandırmada doğ-

rudan bir başlığa dahil edilemeyen ancak söz varlığı içerisinde değerlendirilen kelime ya da kelime gruplarıdır.

“Diğerleri” başlığı altında, yapılan sınıflandırmada, konusu gereği bir başlığa doğrudan dahil edilemeyen söz varlığı örnekleri ele alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. ALFABETİK SÖZ VARLIĞI DİZİNİ

- ‘Ābidler, 17, 479
‘Ād kabīlesi/kavmi, 184, 521
‘Ademden vücūda getür-, 128, 448
‘Ademden vücūda getürici, 259, 448
‘Adl eyle-, 79, 310
‘Adl eylemeg, 164, 310
‘Adl ile dartmağı durğur-, 122, 510
‘Afv eyle-, 79, 359
‘Afv eyleyici/idici, 238, 446
‘Afv eyleyiciler, 238, 313
‘Afv idici, 238, 451
‘Afv eylemek, 164, 360
‘Afv it-, 108, 312, 359
‘Afv ol-, 97, 360
‘Ahdî tamām eyle-, 92, 492
‘Ahdini boz-, 117, 492
‘Ahdlerini yirine getür-, 128, 492
‘Aql idrākden yüce, 228, 459
‘Aklı olan kişiler, 283, 373
‘Aqlsuzlar, 59, 378
‘Ālemler Tañrısı, 184, 465
‘Amelleri dartmaq, 164, 395
‘Amelleri kabūl idici, 238, 470
‘Arab dili, 184, 391
‘Arefe şabāhı haqqı çun, 155, 526
‘Arşı yaradan, 232, 465
‘Āşilg, 55, 378
‘Aşr namāzi haqqı çun, 155, 526
‘Ayblardan münezzeh, 227, 458
‘Azāb eylenmiş/olunmuş, 259, 416
‘Azāb it-, 108, 418
‘Azābı katı, 229, 365
‘Aziz, 17, 447
‘Ībādet, 17, 479
‘Ībādet eyleyenler, 233, 479
‘İlm issi oğlan, 292, 443
‘İzzetlü, 54, 447
‘Urūc it-, 108, 429
A‘māline şehādet idici melekler, 283, 427
A‘rāf isleri/ehli, 184, 405
A‘rāf kavmı, 184, 405
Acıdıcı azab, 262, 417
Açılmış biti, 262, 391
Açılmış deride yazılmış kitāb haqqı çun, 155, 526
Açılmış şuhflar, 262, 391
Ādam ardınca yavuz söyleyici, 258, 331
Adam daki canavarların daki perrinün şerri, 178, 332
Adanılmış müddet, 262, 346
Ādem oğlanları, 61, 184, 533
Ādem peygambar, 299, 441
Ādem vakti, 184, 441
Ādemīlar arasında düzmek, 172, 312
Ādemīlar Çalabı’sı, 184, 465
Ādemīlar pādīşahı, 185, 459
Ādemīlar Tañrı’sı, 185, 344
Ādemīlar/Ādem şeytānları, 185, 378
Ādemīler, 17, 533
Ādemīleri yaradan Tañrı, 283, 465
‘Adl eyleyiciler, 238, 310
‘Adl ıla tartmağı turur-, 122, 510
‘Adl idenler, 232, 310
‘Adl saklamaklık, 173, 310
‘Adl-ile hükm eyle-, 95, 495
‘Adn uçmakları/cenneti, 185, 405
‘Afv eyleyicilerün yigregi, 179, 359
Ağır yük günahlar, 293, 417
Ağır yükler götürici bulıtlar haqqı çun, 155, 526

Ağ-, 36, 427
 Ağaç, 17, 405
 Ağaç urmak, 164, 498
 Ağaç-ıla öldürülmüş, 260, 504
 Ağaçlu tağ, 262, 509
 Ağası yirler issi Tañrı, 292, 345
 Ağır gün, 262, 395
 Ağır söz, 263, 391
 Ağır yük, 263, 417, 526
 Ağır yük götüriciler haqqı için, 156, 526
 Ağızlara mühr ur-, 139, 395
 Ağrıdı azab, 263, 417
 Ağrıdı azab issi, 214, 365
 Ağrıdı gün azabı, 214, 417
 ‘Ahd bağla-, 116, 492
 ‘Ahd/kavl eyle-, 79, 492
 ‘Ahdı sı-, 138, 492
 Āhır zaman peygambarı, 214, 437
 Āhırat azābı, 185, 417
 Āhırat ekini, 185, 417
 Āhırat işi, 185, 395
 Āhırat müzdi, 185, 417
 Āhırat müzдинin görki, 218, 417
 Āhırat sarayı, 186, 395
 Āhırat va ‘dası/va ‘desi, 186, 395
 Āhıratı dile-, 120, 396
 Āhıret evi, 186, 396
 Āhıret sevābı, 186, 418
 Āhıret sevābınıñ yahşısı, 219, 418
 Āhıri intihāsuz, 229, 447
 Ahşam namāzı, 186, 481
 Ahzāb günü gibi gün, 293, 521
 Ak dülbendlüler, 263, 427
 Ak el, 263, 439
 ‘Akıl isleri/eyeleri, 186, 373
 ‘Akılsuz, 59, 430
 ‘Akl delili, 186, 433
 ‘Akl gitmek, 164, 507
 Alda-, 61, 430
 Aldamak / aldamağ, 47, 430
 Aldayıcı, 40, 430
 ‘Ālemler, 17, 533
 ‘Ālemler bisleyicisi, 186, 465
 ‘Ālemler issi, 186, 465
 ‘Ālemleriñ Rabbi, 176, 465
 ‘Ālemlerün Çalabısı, 176, 465
 ‘Ālemlerüñ hālîkı ve rāzîkı, 182, 465
 Alıcı, 40, 427
 Alkış, 46, 314
 Allāh, 17, 448
 Allāh adıyla and iç-, 131, 526
 Allāh haqqında yalan söyle-, 139, 335
 Allāh rızāsına rağbet it-, 110, 356
 Allāh yolına da‘vet it-, 111, 433
 Allāh yolundan çıkar-, 119, 378
 Allāh’a şerîkler kıl-, 106, 378
 Allāha tesbîh it-, 111, 351
 Allāhdan kork-, 136, 355
 Allāhdan qorqan ‘avratlar, 283, 373
 Allāhdan qorqan erenler, 283, 374
 Allāhdan/Çalabuñuzdan du‘ā dile-, 120, 313
 Allāhuñ kelāmın okuyan melekler haqqı çun,
 156, 526
 Allāhuñ va ‘desi, 176, 492
 Altı günler/gün, 263, 346
 Aman vir-, 141, 365
 ‘Amel yazıcı firîsteler, 283, 427
 Amelleri batıl ol-, 101, 396
 Ana, 17, 441
 And iç-, 130, 492
 And içici, 239, 492
 Andlarımı boz-, 117, 492
 Andlarımı sı-, 138, 492
 Añıcı avratlar, 263, 352
 Añıcı/Okıyıcı, 40, 534
 Anıl ıla şeşiciler haqqı çun, 156, 526
 ‘Arab müşrikleri, 186, 521
 ‘Arabça, 52, 391
 ‘Arafa günü haqqı çun, 156, 526
 ‘Arafat tağı, 187, 509

Arın-, 66, 418
Arınmış kişiler, 263, 427
Arınmışlar, 49, 427
Arıt-, 67, 487
Arka dilenmiş, 260, 463
Arka eğiciler, 239, 482
Arka vir-, 141, 365
Arka viren firışteler, 283, 427
Arka virici, 239, 464, 474
Arka viriciler, 239, 325
Arka viriş-, 141, 325
Arka virmek, 165, 325
Arka virmek dilenen, 232, 463
'Arş Çalabı'sı, 187, 465
'Arş issi, 187, 465
'Arş üzere müstevlī/'Arş üzere keyfiyetsüz müstevlī/ ol-, 101, 348
'Arşa eli üstün ol-, 102, 348
'Arşa kasd eyle-, 89, 348
Artuklık, 55, 368
Artuklık eyle-, 79, 368
Artuklık eyleyiciler, 239, 368
Artuklu eyle-, 79, 534
Aru, 17, 504
Aru 'avratlar, 263, 320
Aru erenler, 264, 321
Aru eyle-, 80, 360
Aru ol-, 97, 374
Aru olunmuş yir, 283, 509
Aru sözler, 264, 316
Arula-, 62, 352
Aruları harām eyle-, 92, 499
Arulık, 55, 345
Arusuz, 59, 504
Arusuz 'avratlar, 264, 519
Arusuz erenler, 264, 519
Aşağa in-, 131, 418
Aşağaların aşağarağı, 176, 378
Aşak gönüllü, 264, 311
Aşaklık, 55, 311
Aşaklık ediciler/eyleyici, 239, 311
Aşaklık eyle-, 80, 311
Aşaklık eyleyici avratlar, 284, 311
Aşaklık eyleyici erenler, 284, 311
Āřikāre, 18, 474
'Aşr giçeleri hağkı çun, 156, 527
Ata, 18, 441
Ataya anaya eylük eylemek, 170, 495
Ataya anaya iřsān eyle-, 89, 496
Āvāz, 18, 410
Avrat al-, 114, 499
Avratlar üzerine musallat ol-, 101, 500
Ay hağkıyıçun, 156, 527
Ayağ üstine duranlar, 237, 482
Aydın eyleyici kitap, 284, 391
Āyet, 18, 391
Āyetlere gümensüz ol-, 98, 341
Āyetlere iman getir-, 127, 341
Āyetlere şeksüz inan-, 131, 341
Āyetleri beyan eyle-, 92, 348
Āyetlerümüzü yalan dut-, 123, 378
Āyetlerümüzü yalanla-, 146, 378
Ayıbla-, 62, 327
Ayıblayıcı, 40, 327
Ayıbsuz, 59, 470
Ayırıcılar hağkıyıçun, 156, 527
Ayırmak günü, 187, 396
Ayırtlayı hüküm eyle-, 96, 348
Ayne irtesi günleri, 219, 340
Ayruk adına boğazla-, 116, 480
Ayruk iş sürici, 239, 379
Ayruğ kimseler dīni, 215, 379
Az-, 36, 368
'Azāb eyle-, 80, 418
'Azāb eylemeğe ivici degül, 155, 454
'Azāb yavuzu, 187, 418
'Azāba ivici degül, 155, 454
'Azābuñ kıtıradı, 176, 418
Azad 'avratlar, 264, 500
Azad eylemek, 165, 507

Azdur-, 65, 368
Azdurucu ve aldayıcı şeytān, 293, 430
Azgun işlü, 264, 496
Azgunlar, 39, 379
Azgunlığa okuyucu, 254, 379
Azgunlığa okuyucudan şakın-, 137, 377
Azgunluk, 55, 369
Azgunluk yolu, 187, 369
Azıklan-, 63, 396
‘Azīm kitābuñ āyetleri, 181, 391
‘Aziz eyle-, 80, 360
Azmaklık, 47, 369
Azmiş işleri düz-, 125, 324
Azmiş kişiler, 264, 379
Bağışla-, 62, 364
Bağışlayıcı, 40, 473
Bahıllık eyle-, 80, 330
Bahīra’dan daki Saibe’den toğanlar, 236, 379
Bākī, 18, 472
Bākı kalıcı, 257, 472
Balık haqqıyçun, 156, 527
Balık issi/eyesi, 187, 442
Baliğ ol-, 97, 500
Barça rahmet idicilerden rahmetlürak, 228, 360
Bārī Ta‘ālāyı aldad-, 114, 389
Barışdur-, 65, 312
Başıreti olan kişiler, 284, 374
Bätıl din tutanlar, 232, 379
Bätıl eyleyiciler, 239, 379
Bätıl ma‘būdlar, 265, 379
Bätıl ma‘būdlardan ırak ol-, 100, 374
Bätıl üstine ol-, 104, 369
Bätıl üstine olanlar, 237, 379
Bay, 18, 451
Bay it-, 108, 512
Bayram gün(ü), 187, 511
Bayram namāzı, 187, 482
Bedir, 18, 513
Bedr tokuşı/gazası/çalışı, 187, 513
Bellü, 53, 460
Bellü eyleyici kitab haqqı için, 156, 527
Bellü eyleyici yalavaç, 284, 433
Bellü eyleyici zıst iş, 296, 519
Bellü Kurayş dili, 295, 391
Bellü yamanlık, 265, 520
Beñdeş eylemek, 165, 498
Beñdeş saklamak, 165, 498
Beñdeşler, 53, 392
Beñdeşsüz, 59, 447
Beñdeşsüz kuvvatlu, 265, 447
Beñdeşsüz güci yiter, 238, 447
Beñdeşsüz yaratıcı, 257, 449
Benī İsrā’īl kavminüñ ahdi, 219, 493
Benī İsrāyil ahdı kavlı, 219, 493
Berat gicesi, 188, 511
Berk, 18, 459
Berk olunmuşlar, 260, 392
Beşāret eyleyici, 239, 433
Beyān idici ‘Arab dili, 296, 392
Beynisüzler, 59, 379
Beyte’l mukaddes tağı haqqı çun, 156, 527
Beyte’l mukaddes yiri, 188, 509
Beze-, 36, 430
Bīşe isleri, 188, 522
Biçmeği günü haqqını vir-, 145, 518
Biçmek güninde bahāsını vir-, 145, 518
Bid‘at ehli, 188, 380
Bikr avratlar, 265, 500
Bilici, 40, 41, 446, 452, 461
Bilici oğlan, 265, 442
Bilinmiş günler, 265, 481
Bilinmiş vaqt, 265, 346
Bilinmiş vaktun günü, 181, 396
Bilür, 50, 395, 446, 452, 470
Bir, 18, 19, 449, 471
Bir nice halkı bir niceden yaratmakta ayırıcı, 254, 448
Biri birine yardım eyle-, 89, 325
Biribiri ardınca geliciler, 257, 427

- Biş namāz**, 265, 482
- Bitiler /Bitigler**, 19, 396
- Boşa-**, 60, 500
- Boşanmış ‘avratlar**, 265, 500
- Boynun dapa elüni bağlanmış kıl-**, 107, 331
- Boyun tutucu**, 240, 473
- Boyun viriciler**, 240, 374
- Boyun virme-**, 141, 328
- Boyun virmeyici şeytan**, 284, 430
- Boyun virmeyici şeytana uy-**, 140, 430
- Boyun virmeyiciler**, 240, 328
- Boyun virmiş eyle-**, 96, 342
- Bölükler günü**, 188, 522
- Buğday/incir/üzüm ağacı**, 188, 406
- Buhtan söz**, 265, 335
- Bulud sürici firişte/ferişteh**, 284, 428
- Bulın**, 46, 514
- Burclar issi gök haqqı çun**, 157, 527
- But**, 19, 380
- But kullıkçısı**, 188, 380
- Buyruq eyesi**, 188, 519
- Buyrukdan çıkanlar**, 236, 380
- Buyrukdan çıkıcılar**, 254, 396
- Buyrukdan çıkıcılar bitisi**, 216, 396
- Bügü**, 19, 497
- Büyük gözlüler**, 266, 406
- Büyüklen-**, 64, 329
- Büyüklenenler**, 38, 329
- Cāduluk**, 56, 497
- Cāduluk eylemeg**, 165, 497
- Cahiliyyet zamanı**, 189, 522
- Canavarların yavuzırağı**, 176, 380
- Cānsuz ma‘būdlar**, 266, 380
- Cānverler yamanları**, 189, 380
- Cebbār olmak**, 165, 332
- Cebreyil inam**, 299, 428
- Cebreyil/Cebrā’īl**, 19, 428
- Cehennem**, 19, 414
- Cehennem ʔamusının kirañı**, 219, 410
- Cehennem odınıñ ‘azābı**, 219, 418
- Cehennem odunu ol-**, 102, 410
- Cehennem ʔamusı**, 189, 410
- Cehennem ʔamusındağı dere**, 189, 411
- Cehennem zebānīleri**, 189, 411
- Cehennem/ʔamu ‘azābı**, 189, 411
- Cehenneme gir-**, 128, 411
- Cem‘ it-**, 108, 449
- Cennet**, 19, 409
- Cenneti muştılayıcılar**, 240, 433
- Cevab virici**, 240, 460
- Cezā günü**, 189, 397
- Cezā vir-**, 142, 365
- Cezāsın vir-**, 142, 461
- Cihānı dile-**, 120, 397
- Cin dut-**, 122, 430
- Cinler bölüğü**, 189, 426
- Cinnīler**, 19, 426
- Cinnīler cemā‘ati**, 189, 426
- Cizye vir-**, 142, 518
- Cudi tağı**, 189, 509
- Cum‘ a günü haqqı çun**, 157, 527
- Cümleye aru dut-**, 123, 352
- Çalabı’sına gey nāsıpaşlık eyleyici**, 255, 335
- Çalabı’sınun rahmatından nevmīd ol-**, 100, 337
- Çalabı’ya şirk getür-**, 127, 380
- Çalabı’ya ortak eyle-**, 89, 380
- Çalabıları/Tañrı üzere tevekkül eyle-**, 95, 356
- Çalabum yalavaçlıkları**, 190, 433
- Çalap**, 19, 474
- Çalış-**, 67, 514
- Çalış eyle-**, 80, 514
- Çalış içün/savaş çun od yandur-**, 146, 496
- Çalış/Gazā eyleyiciler**, 240, 514
- Çıkmak günü**, 190, 397
- Çift eyle-**, 80, 500
- Çift haqqı çun**, 157, 527
- Çiftlen-**, 64, 500
- Çiftlenmege/resīdelige er-**, 125, 500
- Çok ah diyici/idici**, 240, 311
- Çok añıcı erenler**, 284, 352

Çok ecr ve müjde, 295, 418
Çok Rızık vir-, 145, 512
Çok yazuklu, 266, 419
Çok zıkr iden ‘avratlar, 284, 352
Çok zıkr iden erler, 284, 352
Çok/Ġāyet/Yavlak yaradıcı, 257, 454
Danuklık/ŞanuĠluk vir-, 142, 516
Dartusu/Mizāni ağır ol-, 102, 397
Dārū’s-selām cenneti, 190, 406
Dāvūd, 20, 442
Dāvūd peygamber, 299, 442
Degür-, 68, 434
Dereceler yüksek eyleyici, 256, 469
Deride açılmış kitab haĠkı için, 157, 527
Destür vir-, 142, 348
Dımışk taĠı haĠkı çun, 157, 527
Din içinde güç, 228, 507
Dinüñüzde Ġulüvv eyle-, 91, 499
Dikeni arıdılmış sidre ağacı, 285, 406
Dikensüz sidre ağacı, 295, 406
Dileyciler/Dilenciler, 41, 487
Dilsüz canavar/cānverler, 266, 481
Din içinde güc-ile dutmak, 173, 507
Din içinde haddan geç-, 126, 499
Diñlenmek, 47, 406
Diñlenmek uçmaĠı/cennetleri, 190, 406
Diri, 20, 455
Diri eyle-, 80, 346
Diri kıl-, 105, 346
Diri koparılasm gün, 285, 397
Diri kopası gün, 285, 397
Diri olduĠum gün, 285, 397
Dirici, 41, 449
Diriden ölüyü çıkar-, 119, 346
Dirilden, 38, 461
Dirildici, 41, 461
Dirilt-/Dirild-, 68, 346
Dirmek günü, 190, 397
Dirür-, 68, 346
Dişiler, 20, 380
Div, 20, 431
Div ur-, 139, 431
Divit haĠkıyıcun, 157, 528
Divler karındaşları, 190, 431
Diyet almak, 165, 498
DoĠru yol ehli, 190, 371
DoĠru yol üstine olan, 237, 371
DoĠru yola hidāyet vir-, 144, 371
DoĠru yola kıĠır-, 135, 371
DoĠru yoldan bir yaña Ġit-, 128, 381
DoĠru yolu beyān idici kitāb haĠkı-çun, 157, 528
DoĠrularuñ dīni, 176, 339
DoĠru söz, 266, 316
Dost, 20, 474
Dögici, 41, 397
Dönecek yir, 266, 475
Dönecek yir görklülüĠi, 215, 406
Dört ay şaĠlaşmak, 171, 500
Dört ayun göz dutmaĠı, 220, 500
Dört Ġaramlar, 266, 511
Döşe-, 36, 336
Du‘ā eyle-, 81, 314
Du‘ā eylemek, 165, 314
Du‘ā idiciler, 240, 314
Du‘ā issi, 190, 314
Du‘ā it-, 108, 314
Du‘ālar Ġabül idici, 240, 460
Du‘āñuzu Ġabül eyle-, 92
Du‘ā kıl-, 105, 314
Duracak ev, 266, 406
Durak sarayı, 190, 398
Durıcı/Kesilmez/Dāyim ‘azāb, 266, 419
Durıcı/Şurıcı, 41, 456
Durmaklık sarayı, 190, 406
Düğünlere üriciler şerri, 216, 497
Dükeli ayıbdan aruluk, 228, 345
Dün firiştelere, 191, 428
Dünyā, 20, 398
Dünyā dirliĠin dile-, 120, 398

- Dünyâ dirliginüñ metâ'ı**, 219, 398
- Dünyâ dirligünün gönenmegi**, 219, 398
- Dünyâ dirligi**, 191, 398
- Dünya müzdi/sevâbı**, 191, 398
- Dünyâ ni'metleri**, 191, 398
- Dünyâ ve âhîret hıyrına yitişenler**, 236, 374
- Dünye ekini**, 191, 398
- Dünye menfa'atı/gönenmegi**, 191, 398
- Dünye yanudı**, 191, 399
- Düriş-**, 67, 514
- Dürüst işlü**, 267, 453
- Dürüst sözlü**, 267, 453
- Ebedlik ağacı**, 191, 407
- Ebedlik uçmağı**, 191, 407
- Ecelleri tamâm olın-**, 105, 347
- Ecrâm-ı 'ulvî ve süflî tedbîr idenler haqqı çun**, 157, 528
- Ef'âlinde meşkür**, 227, 455, 470, 471
- Efdal kıl-**, 105, 534
- El sürici**, 240, 438
- Elest vaktındağı kavı**, 292, 493
- Elli ağaç**, 267, 498
- Elüñi katı aç-**, 113, 336
- Elüñi, boynuñı bağlanmış kıl-**, 107, 331
- Emânatlara hıyânat/Emânetlere hâyinlik eyle-**, 89, 493
- Emânatlarını dakı 'ahdlerini saklayıcılar**, 240, 493
- Emânetlerini ve 'ahdlerini ri'âyet it-**, 112, 493
- Emri kuvvetlü**, 229, 447
- Emrine gâlib**, 226, 447
- Endâze eyle-**, 81, 347
- Endâze eylemek**, 165, 347
- Endâze eyleyici**, 241, 456
- Endâzele-**, 63, 501
- Ensar kabîlesi**, 192, 522
- Ensârîlar**, 20, 522
- Er görmüş 'avrat**, 285, 501
- Er kişilerün ülüşi**, 181, 517
- Erlü 'avratlar**, 267, 501
- Erlü olın-**, 104, 501
- Ersüz 'avratlar**, 267, 501
- Esiciler haqqıyıçun**, 157, 528
- Esirgeyici**, 41, 468
- Esirgeyicilerin esirgeyiciregi**, 177, 360
- Eski ev**, 267, 476
- Ev**, 20, 476
- Ev Çalabı'sı/Tañırısı**, 192, 466
- Ev yiri**, 192, 476
- Evlen-**, 64, 501
- Evlendür-**, 65, 501
- Evs kabîlesi**, 192, 522
- Evveli ibtidâsuz**, 229, 450
- Eylük eyle-**, 81, 316, 360
- Eylük eylemek**, 165, 316, 361
- Eylük eylemek issi**, 216
- Eylük eyleyenler**, 232, 316
- Eylük eyleyiciler**, 241, 316
- Eylük/yaşılığ eyle-**, 81, 399
- Eyü alkışluluk**, 267, 314
- Eyü amel**, 267, 399
- Eyü dileyiciler**, 241, 316
- Eyü iş**, 267, 316
- Eyü işden yığ-**, 147, 326
- Eyü işi buyur-**, 118, 326
- Eyü işi buyurıcı**, 241, 326
- Eyü işler eylemek**, 166, 316
- Eyü işler işle-**, 133, 399
- Eyü işleyiciler**, 241, 317
- Eyü işleyiciler müzdi**, 216, 419
- Eyü işleyiciler ol-**, 103, 374
- Eyü işlü**, 268, 449, 458
- Eyü işlü avratlar**, 293, 374
- Eyü işlüler**, 268, 317
- Eyü işlüler bitisi**, 215, 399
- Eyü işlülerden ol-**, 102, 312
- Eyü söz**, 268, 317
- Eyyûb**, 20, 442
- Fâcirler**, 21, 381

Fahr eyleyici, 241, 329
Fahr idenler, 232, 329
Faķırlar, 21, 488
Farıza eyle-, 81, 349
Farıza olun-, 104, 349
Farızalar eylemek, 166, 317
Farz ol-, 97, 349
Fasıklar, 21, 381
Fasıklar sarayı, 192, 411
Fasıklarun evleri, 177, 411
Faşl günü, 192, 399
Fazl/Kerem issi, 192, 361
Fehm idenler, 232, 374
Fenādan şöıra āhiretde vücūd virici, 259, 468
Ferclerini [har]āmdan şaķlayıcı erler ve ‘avratlar, 296, 321
Ferclerini şaķla-, 137, 321
Ferclerini saklayıcı erenler daki ‘avratlar, 296, 321
Ferclerini saklayıcılar, 241, 321
Fesād eyleyenler, 233, 369
Fesad eyleyici, 241, 369
Fesād eyleyiciler yolu, 216, 496
Fesād idici şeytāna uy-, 140, 431
Fetvā, 21, 504
Fetvā vir-, 142, 504
Fıl kavmi, 192, 522
Fidā eyle-, 81, 479
Fidā vir-, 142, 479
Fidā virmek, 166, 479
Fir‘avn kavmi, 192, 522
Fir‘avn kavmi ādeti, 219, 522
Firdevs uçmakları, 192, 407
Firişte/Ferişteh, 21, 428
Firişteye tapıcılar, 254, 522
Fücūr üstine dāyim ol-, 101, 419
Gāfiller, 21, 381
Gālib, 21, 447, 451
Ġanī, 21, 22, 451, 472
Ġanīmet māhı, 193, 514
Gaybı bilici, 241, 358
Gaybı daki hazırı bilür, 241, 358
Ġaybı şaķla-, 137, 321
Ġāyet rahmet idici, 241, 468
Gazā/Ġazālķ eyle-, 81, 514
Ġazālķ eyleyenler, 233, 514
Ġazālķ iden kimseler, 285, 514
Geçürici, 41, 454
Gendüzilerine zulm eyleyiciler, 255, 381
Gendüzünü ışmarla-, 132, 352
Geñzlig-ile ravān olucılar haķķı için, 157, 528
Geñzlig-ile segirden gemiler haķķı-çun, 158, 528
Gey arı, 268, 458
Gey baķışlayıcı, 257, 473
Gey durıcı, 257, 495
Gey girçekler, 268, 317
Gey götürici, 257, 311
Gey issi od, 293, 411
Gey işleyici, 257, 450
Gey katlanıcı, 258, 322
Gey keremlü, 268, 449
Gey nāspās, 268, 335
Gey Rahmat kılıcı, 241, 468
Gey tevbe virici, 242, 471
Gey toĠrular, 268, 317
Gey ulu dut-, 124, 352
Gey ulu dutmak, 171, 352
Gey yarlıĠayıcı, 258, 450
Ġıybet idici kimse, 285, 331
Ġıybet söyleyici, 242, 331
Gice gelici haķķı çun, 158, 528
Gice haķķı çun, 158, 528
Gice namāzı, 193, 482
Ġiñ rahmatlu/rahmetlü, 268, 472
Ġiñ rahmet issi, 193, 361
GirçeĠi yalanla-, 146, 381
GirçeĠ, 22, 392, 469
GirçeĠ ‘avratlar, 268, 317
GirçeĠ dutıcı, 242, 392, 434

- Girçek erenler/erler**, 269, 317
- Girçek söyleyiciler ol-**, 103, 317
- Girçekler**, 22, 318
- Girçekleyici**, 41, 392, 434
- Girçeklik öbürdici**, 193, 419
- Girü kop-**, 135, 399
- Girü koparılmak günü**, 193, 399
- Girü koparınılasıları gün**, 285, 399
- Givürececek görklü yir**, 294, 407
- Gizlü**, 53, 448
- Gizlü kığırmaq**, 171, 314
- Gizlü nidā**, 269, 314
- Gizlü ve āşikārı bilici /Ġaybı ve āşikāre [olanı] bilici**, 242, 358
- Gizlüleri gey bilici**, 256, 358
- Gizlüyi saklayıcılar**, 242, 321
- Göçeglenici**, 42, 329
- Gögüzler issini /gönüldegi endişeleri bilici**, 242, 358
- Gögüzlerdegiyi/Yürekden fikrleri bilici**, 242, 359
- Gök dakı yirün Çalabı'sı haqqı için**, 158, 528
- Gökden yire düş-**, 125, 419
- Gökler dakı yirün dakı ol ikisinün arasındağınun Çalabı'sı**, 178, 466
- Gökler dakı yirün pādışahlğı / Göklerün ve yirlerün pādışahlğı**, 179, 349
- Gökler dakı/dağı yirün Çalabı'sı/Tañrısı**, 179, 466
- Gökler ğaybı ve yirler ğaybı**, 76, 359
- Gökler mülki ve yirler mülki**, 76, 349
- Gökleri ve yirleri dağı yaradanTañrı**, 285, 466
- Gökleri ve yirleri yaradan Tañrı haqqı çun**, 158, 528
- Göklerün dakı yirün ğaybını/Gökler ğaybını ve yirler ğaybını bilici**, 242, 359
- Göklerün dakı yirün gizlüsi**, 179, 359
- Göklerün ve yirlerün, ikisi arasında olanun yaradıcısı**, 179, 466
- Gönül gözleri isleri**, 219, 374
- Gönüller üzere mühr ur-**, 139, 366
- Görici**, 42, 448
- Görinür**, 50, 474
- Görklü işlü**, 269, 458
- Görklü işlüler**, 269, 318
- Görklü müzd**, 269, 419
- Görklü rûzī**, 269, 512
- Görklürek/Yağşı adlar**, 269, 446
- Görünmez nesneye inan-**, 131, 342
- Görür**, 51, 448
- Göyündürücü azab**, 269, 419
- Göyünmek**, 47, 411
- Gözedici**, 42, 456
- Gözleri alur hüriler**, 285, 407
- Gözleri ulu hüriler**, 291, 407
- Güci yiter**, 237, 238, 447, 456, 457, 461, 472
- Güç götürici**, 243, 454
- Gümān/Gümen eyleyicilerden/idicilerden olma-**, 103, 337
- Gümenlü**, 53, 337
- Gümensüz olcılar**, 258, 374
- Gümensüzlerden ol-**, 97, 375
- Gün toğusu/Maşriğ dakı gün batusu/mağrib Çalabı'sı**, 217, 466
- Günāh**, 22, 425
- Günāhlar bağışlayıcı**, 243, 450, 451
- Günāhları yüklerini götür-**, 130, 419
- Gündüz firışteleri**, 193, 428
- Gündüz haqqıyıçun/haqqı çun**, 158, 528
- Güne secde eyle-**, 89, 381
- Güneş haqqıyıçun**, 158, 529
- Güneşe tap-**, 115, 381
- Güzāf harç eyleyenler**, 233, 337
- Habar virici**, 243, 434
- Habarlu**, 54, 452
- Hac ayları**, 193, 476
- Hac erkānları**, 193, 476
- Hac eylemek**, 166, 476
- Hac günleri**, 193, 476
- Hācat olmur server**, 286, 469

- Hācatsuz, 60, 451
- Hācatu revā eyle-, 92, 361
- Haccı dakı umrayı/Hacc-ıla ‘umreyi tamām eyle-, 93, 477
- Hacdağı buyruklar, 269, 477
- Hadda’llāhı geçiciler, 243, 369
- Haddan geçenler, 236, 369
- Haddan geçici, 254, 369
- Haddan geçmek, 172, 369
- Haddan geçmeklik/geçürmeklik, 173, 369
- Hadden çık-, 119, 370
- Hadden geç-, 126, 370
- Hak, 22, 453
- Hak dīn, 270, 339
- Hak ma‘būd, 270, 474
- Hak okumağı, 194, 315
- Hak okumağ, 270, 315
- Hak tañrı, 270, 452
- Hak üstine durucılar, 254, 495
- Hak üstine sābit olmağı ışmarla-, 132, 318
- Hak yolından çıkanlar, 236, 332
- Hakīm, 22, 453
- Hakīmlerūñ yigregi, 177, 349
- Hakķı bāñıldan ayırıcı ferīřtehler hakķı çun, 158, 529
- Hakķı bāñıldan ayırıcılarūñ yigregi, 179, 349
- Hakķı bāñıldan ayırmağ günü, 217, 400
- Hakķı ışmarla-, 132, 318
- Hakķı yalan dut-, 123, 381
- Hakķı yalanla-, 146, 381
- Hakķ-ıla hūkm idici Qur’ān hakķı çun, 158, 529
- Hakkınca tekbīr eylemek-, 171, 352
- Halāl eyle-, 82, 504
- Halāl gör-, 129, 504
- Halāl it-, 108, 504
- Halāl kıl-, 105, 505
- Halāl ol(ın)-, 104, 505
- Halālī harām eyle-, 93, 505
- Halīm, 22, 454
- Halk ortasında şulh eylemek, 170, 312
- Halkı mařharalġa alan kimse, 286, 328
- Hamd /şükş, 22, 323
- Harāb eyle-, 82, 420
- Harāc vir-, 142, 518
- Harām ev, 270, 477
- Harām eyle-, 82, 505
- Harām it-, 108, 505
- Harām kıl-, 106, 505
- Harām ol(ın)-, 105, 505
- Harām olmiş ay, 286, 511
- Harām/Muşarrem aylar, 270, 511
- Harāmı halāl eyle-, 93, 505
- Harāmı yiyiciler, 243, 505
- Harc eyle-, 82, 488
- Harc it-, 108, 488
- Hārūn, 23, 442
- Harun dakı Mūsā’nun Çalabı’sı, 179, 466
- Hārūnıla Mūsā tañrısı, 217, 466
- Hased eyle-, 82, 332
- Hased eylemek, 166, 332
- Hāsıdler şerri, 194, 497
- Hāsüdlük, 56, 332
- Hāsüdlük it-, 109, 332
- Havāriler, 23, 438
- Hayr dapa okı-, 136, 326
- Hayr eyle-, 82, 318
- Hayr işle-, 133, 318
- Hayr kaytarıcı, 243, 332
- Hayr kulakı, 194, 437
- Hayr yolu, 194, 318
- Hayrı iste-, 132, 326
- Hayrı eşkere/āřikāre eyle-, 93, 318
- Hayrı yıġıcı, 243, 332
- Hayr-ıla şer yolu, 217, 318
- Hayrlar işlemeg, 166, 318
- Hayrlu, 54, 455
- Hāzır, 23, 468, 470
- Hazrec kabīlesi, 194, 523
- Hāzretten sürülmīř řeytān, 286, 431

Helāk eyle-, 82, 420
Helāk idici gün ‘azābı, 215, 420
Helāklik/Helāk sarayı, 194, 411
Hemīşe diri, 270, 455
Hemīşe durıcı, 258, 457
Hemīşe olıcı, 258, 457
Her işi tedbīr idici melā’ikeler haqqı çun, 158, 529
Her nesenün Çalabı’sı/Rabbisi, 181, 467
Her nesnede hāzır, 228, 460
Her nesneyi bağışlayıcı, 243, 473
Her nesneyi bilici, 243, 446
Her nesneyi yaradıcı, 244, 455
Her şahşa müvekkel melek, 292, 428
Herze sözlerden yüz kaytar-, 134, 375
Herzeden bātıldan yüz döndüriciler, 255, 375
Heybet eyesi fazl ve kerem eyesi, 218, 475
Heybet issi ve kerem ve ihsān issi, 218, 475
Heybeti zāhir, 229, 460
Hıyānat/Hāyinlĥ eylemek, 166, 493
Hızr peygamber, 299, 443
Hidāyet, 23, 371
Hidāyet bul-, 117, 371
Hidāyet üstine ol-, 104, 371
Hidāyet üstine olanlar, 237, 371
Hidāyet üstine sābit ol-, 101, 371
Hidāyet vir-, 142, 371
Hidāyet virici, 244, 371
Hikmet, 23, 392
Hikmet idici, 244, 453
Hikmet issi, 194, 392
Hikmet(ler) issi/eyesi, 194, 453
Hikmetlü Qur’ānuñ āyetleri, 182, 392
Himmat eyeleri nebiler, 292, 434
Hisāb eyleyici, 244, 455
Hisāb eyleyicilerün tizregi, 179, 366
Hisab günü, 195, 400
Hisābı tiz eyleyici, 256, 366
Hisabsuz rūzī vir-, 145, 512
Hoca, 23, 460
Hor/Zelīl eyle-, 82, 420
Hor/Zelīl eyleyici azab, 286, 420
Huccatlar/mu‘cızalar/Mu‘cizātlar, 23, 434
Hūd kavmı, 195, 523
Hūd peygamber, 299, 442
Hüneyn çalışı günü, 220, 515
Hüneyn günü, 195, 515
Hūr kızları, 195, 407
Hûrılar, 23, 407
Hüküm eyle-, 83, 349
Hüküm eylemek günü, 217, 400
Hüküm eyleyici, 244, 450
Hüküm eyleyici/idici, 244, 453
Hüküm eyleyiciler hayrlusu, 216, 349
Hüküm eyleyicilerün hüküm eyleyiciregi, 183, 349
Hüküm eyleyicilerün/idicilerün yigregi, 179, 350
Hüküm idicilerün hākimrağı, 180, 350
Hükmi bellü eyle-, 93, 350
Hükmi bellü eylemek, 172, 504
Hükmi çok, 229, 393
Hürmet eyle-, 83, 319
Ihlās eyleyiciler, 244, 375
Ihlāsıla du‘a eylemek, 171, 315
İduzlara tapıcılar, 254, 523
İlkıların dört ayaklusı, 183, 505
‘İllyındağı biti/‘illıyyīn, 270, 400
İrak azgunlĥ, 270, 370
İrak eyle-, 83, 420
İsa yāranları, 196
İslāh eyleyen, 233, 319
İslāh eyleyenlerün müzdi, 180, 420
İslāh idenlerden ol-, 103, 312
‘İbādet eyleyici avratlar, 286, 501
‘İbādet eyleyiciler, 244, 479
‘İbādet it-, 109, 480
İblis çerisi, 195, 431
İbrāhīm maqāmı, 195, 477
İbrāhīm peygamber, 299, 441
İbrāhīm zürriyeti, 195, 441

İbrāhim dīni, 195, 440
İbrāhim durduğu yir, 286, 477
İbrāhim kavmi, 195, 441
İbrāhim milleti, 195, 441
İddet dutan avrat, 286, 501
İdrīs, 23, 443
İhrām donın giyiciler, 244, 477
İhrām donından çık-, 119, 477
İhrām geygen, 233, 477
İhrāmdan çık-, 119, 477
İhsān eyle-, 83, 319
İhsān eyleyiciler, 244, 319
İhsān idici, 244, 449
İki ma'būd idin-, 113, 382
İki Tañrı dut-, 124, 382
İkinci dirildiği gün, 286, 400
İkindü namāzı, 196, 482
İkindü namāzı haqqı çun, 158, 529
İlāh, 24, 345
İlgeri kitablar, 271, 393
İlerü geçiciler/ gelici[ler], 258, 400
İlyās (Zül-Kifl), 24, 443
İman getür-, 126, 342
İman getürici karavaş, 286, 508
İman getürici kul, 287, 508
İman getürmiş avratlar, 287, 375
İmān it-, 109, 342
İmāndan kaytar-, 134, 326
İmānı eşkere eyle-, 93, 382
İmarat olunmuş ev/Beyt-i Ma'mūr
 haqqıyıçun/haqqı çun, 159, 529
İmin eyleyici/idici, 244, 464
İnam isleri, 196, 310
İnan-, 36, 342
İncil, 24, 393, 395
İncir haqqı çun, 159, 529
İncir ve zeytün haqqı çun, 159, 529
İncir yaprağı, 196, 407
İndür-, 65, 393
İndüricilerün yigi, 177, 350
İnen büyüklenmek, 172, 329
İnşā'allāh, 24, 350
İntikām idici, 245, 462
İntikām issi, 196, 462
İnzār idici, 245, 434
İri azab, 271, 420
İri hulu ol-, 103, 332
İrin, 24, 411
İrkeklerün ülü, 177, 517
İrte haqqı çun, 159, 529
İrte okımağı, 196, 482
İsā peygamber, 299
İsā peygamber, 438
İsā yāranları, 438
İşhāk peygamber, 299, 443
İslām dīni, 196, 332, 339
İslām yolunu rûşan eylemek, 172, 372
İsmā'il peygamber, 299, 443
İsmā'il, 24, 443
İsrā'ıl kavmi, 196, 523
İsrāf ıla barça açmağ, 171, 337
İssi/Kaynamış su, 271, 420
İstıǵfār eyle-, 83, 324
İstıǵfār it-, 109, 324
İş başarıcı, 245, 460
İş isleri, 196, 519
İş issi, 196, 474
İş sürici, 75, 245, 473
İş sürici dakı saklayıcı, 75, 473
İşidici, 42, 470
İşidür, 51, 470
İşleri bilür, 238, 452
İşleyici, 42, 450
İvici degül, 155, 454
Ka'be, 24, 477
Ka'be yiri, 197, 477
Kābin eylemeg, 166, 502
Kābin kıymağ, 166, 502

Kadīm ev, 271, 478
Ƙādir, 24, 25, 456, 461
Ƙadr gicesi, 197, 511
Kāfırlarun çirkin ameli, 183, 400
Kāfırlarun yavuz sanduğını sust eyleyici, 256, 366
Kāfir ‘avratlar, 271, 382
Kāfir erler, 271, 382
Kāfir mekrini za‘if idici, 257, 366
Kāfir ol-, 97, 382
Kāfir perriler, 271, 426
Kāfir şa‘ırları, 197, 382
Kāfirler, 25, 382
Kāfırlıđa gönli hoş ol-, 98, 382
Kāfırlık(đ), 56, 382
Ƙahr eyleyici/idici, 245, 449, 456
Ƙaķımađı yudıcılar, 245, 313
Ƙaķımađları yudanlar, 233, 313
Ƙalem haķķıyıçun/haķķı çun, 159, 529
Ƙalıñ gönüllü ol-, 103, 333
Ƙan isleri, 197, 498
Ƙaplayıcı, 42, 461
Ƙaplayıcı günün ‘azābı, 182, 421
Ƙapusu bağlanmış od, 287, 412
Ƙarār dutacağ yir, 287, 400
Ƙarası gey kara, akı gey ak büyük gözlüler, 296, 407
Ƙaravař çiftlenmek, 167, 502
Ƙatı ‘azāb, 271, 421
Ƙatı ‘azāb eylemek issi, 217, 462
Ƙatı ‘azablu, 271, 366
Ƙatı kāfir, 272, 335
Ƙatı ulu gün, 293, 400
Ƙatı yürekli ol-, 103, 333
Ƙatırak ‘azāb, 272, 421
Ƙatlan-, 64, 322
Ƙatlamıcılar, 42, 322
Ƙavī, 25, 457
Ƙavī beñdeřsiz, 272, 447
Ƙavl eyle-, 83, 493
Ƙavl eylemek, 167, 493
Ƙavlna vefā eyle-, 89, 494
Ƙavullarına vefā eyleyenler, 235, 494
Keffāret, 25, 479
Kenāne kabilesi, 197, 523
Kendüyi yaradan Allāha kāfir, 227, 335
Kerāmete yitişdürici rızķ, 287, 512
Keremlü, 54, 458
Kerīm, 25, 458
Kerīm rızķ, 272, 512
Kerīm Tañrı, 272, 449
Keşişler/Ƙıssisler, 25, 340
Ƙıđır-, 62, 315
Ƙıđırdıcı, 42, 434
Ƙıđıřmak günü, 197, 401
Ƙımār oynamak, 167, 507
Ƙırk gice, 272, 511
Ƙıřāř diyet, 272, 498
Ƙıřāř eyle-, 83, 498
Ƙıřāř eylemek, 167, 499
Ƙısır günün ‘azābı, 182, 421
Ƙısmat eyleyiciler haķķı için, 159, 529
Ƙıyāmat günü, 197, 401
Ƙıyāmet, 25, 401
Ƙıyāmet günün/günü ‘azābı, 220, 401
Ƙıyāmet gününe and iç-, 130, 530
Ƙıyāmet zelzelesi/deprenmesi, 197, 401
Ƙız oğlanlar, 272, 502
Ƙızımıř od, 272, 412
Kibr eyle-, 83, 329
Kibr eyleyiciler, 245, 329
Kifayat/kifāyet idici, 246, 456
Kimesneye muhtāc degül, 155, 469
Kimse şükrine muhtāc degül, 155, 458
Kin almağ issi, 217, 462
Kirtü, 22, 452
Kitab āyetleri, 197, 393
Kitab ehli, 198, 340
Kitāb’un bellü eyleyici āyetleri, 216, 393
Ƙorkıcılar, 42, 375

Ƙorkıdııcı, 42, 43, 393, 434, 462
ƘorƘu, 50, 311
ƘorunacaƘlar, 38, 354
Ƙovıla yüriyici, 258, 331
Ƙubba mezgiti, 198, 509
Ƙudret ‘azābı, 198, 462
Ƙul, 25, 480
ƘulaƘ olmaƘ, 167, 437
Ƙullarına ihsān idici, 255, 474
Ƙullık/Ƙulluĝ, 56, 480
Ƙur’an haƘƘıyıçun, 159, 530
Ƙur’an öĝütleri, 198, 393
Ƙur’an’ı okıyıcılar haƘƘıyıçun, 159, 530
Ƙurayş kâfırları, 198, 523
Ƙurbān bayramı ĝüni, 220, 478, 511
Ƙurbān eyle-, 83, 481
Ƙurbān eyleyecek, 233, 481
Ƙurban eyleyesi yir, 287, 481
Ƙurtılıcılar, 43, 375
Ƙutlu bereketlü, 163, 534
Ƙuvvet ve Ƙudret issi, 218, 457
Ƙuvvetlü, 54, 457
Ƙüfr, 25, 383
Ƙüfr eyle -, 84, 383
Ƙüfr eyleyici, 246, 335
Ƙüfr ile yüregi ĝiñ ol-, 102, 383
Ƙüfre muşır ol-, 98, 421
Ƙüfri ĝizle-, 129, 383
Ƙüfri ve yaman işleri buyur-, 118, 326
La‘net eyle-, 84, 421
Laṭīf, 25, 458
Lût, 25, 443
Lût kavmı, 198, 523
Lût peyĝambar, 299, 443
Lutf eylük eyleyici, 246, 452
Luṭf idici, 246, 452, 472
Lutf issi, 198, 458
Ma‘būd, 26, 345
Ma‘siyat eyle-, 84, 421
Ma‘siyat eylemek, 167, 421
Ma‘şiyeti tā‘at-ıla def‘ it-, 112, 319
Maĝfired issi, 198, 365
Maĝbunlık ĝüni, 198, 401
Maşaralıĝa al-, 114, 328
Maşaralıĝa alanlar, 236, 328
Maşrıklar Çalabı’sı, 199, 467
Maşrıklarun yaradıcı[sı], 177, 467
Me’vā uçmakları/cennetleri, 199, 408
Mecūsiler, 26, 341
Meded eyle-, 84, 366
Meded vir-, 142, 366
Medyen isleri, 199, 523
Medyen kabilesi/Ƙavmi, 199, 523
Mehr, 26, 502
Mehr-i ‘ayn eyle-, 84, 502
Mekke kâfırları/kâfirleri, 199, 524
Mekr idicilerun ĝayrlusu, 180, 366
Mel‘ün şeytān, 272, 431
Melā’ikeler, 26, 428
Melā’ikeler haƘƘı çun, 159, 530
Melāmat eyleyici nefse and iç-, 130, 530
Melāmet idicilerun melāmeti, 180, 328
Melek, 26, 429
Menzile yitişdürenlerun ĝayrlusu, 180, 350
Merĝameten mü’minlere raĝmet baĝş idici,
259, 467
Meryem oĝlı ‘İsa, 292
Meryem oĝlı ‘İsa, 439
Mescidi’l Ĥarām katı, 199, 509
Mesih, 26, 439
Mestûra ‘avratlar, 272, 321
Meş‘aril ĝarām katı, 199, 509
Metā‘ eyle-, 84, 502
Mevlā, 26, 460
Mīras alıcı, 246, 472
Mīras alıcılar kıl-, 107, 517
Mīras degmez ĝişiler, 287, 517
Mīras eyleyicilerun/idicilerun yigregi, 180, 472
Mi‘räclar eyesi Tañrı, 292, 345

Mihriban, 26, 468
Miskinler, 26, 488
Miskinlik it-, 109, 311
Mu'ayyen ecel, 273, 347
Mu'in ve nāşır, 76, 474
Mu'ted kişiler, 273, 370
Mu'min erenler/erler, 273, 375
Mu'mine 'avrat, 273, 375
Mu'minler müzdi, 199, 421
Muḥabbet idici, 246, 472
Muhācirler, 27, 524
Muhammed paygamber, 299, 438
Muhammed peygamberliği, 199, 438
Muḥit, 27, 461
Muḥkem, 27, 459
Muḥkem delil, 273, 435
Muḥkem Qur'an ḥaḳkı çun, 159, 530
Muḥkem kuvvetli, 273, 457
Muḥkem kuvvetli söz, 294, 393
Muḥkem/hikmetli Qur'an ayetleri, 295, 393
Muhlisler, 27, 376
Muḥsinler, 27, 319
Muḥsinlerüñ müzdi, 177, 422
Muḥtāc degül, 155, 452
Muḳaddes yir, 273, 510
Munācat eyle-, 84, 315
Munāfik erenler/erler, 273, 383
Munāfika/Munāfik avratlar, 273, 383
Munāfıklar aybı, 200, 383
Mūsā, 27, 440
Mūsā asāsı, 200, 439
Mūsā kavmi, 200, 439
Mūsā kitābı, 200, 394
Mūsā peygamberliği, 200, 440
Mūsā ṣāḥifeleri, 200, 394
Mūsā tağı, 200, 440
Muṣṭılayıcı, 43, 394, 435
Mut'a vir-, 143, 502
Mutr'a erenler, 274, 376
Muṭi' kııl-, 106, 342
Mutr'a avratlar, 274, 376
Muṭi'lere şükr idici, 255, 471
Mü'min 'avratlar, 274, 376
Mü'min kırnaḳ, 274, 508
Mü'min kııl kişi, 294, 508
Mü'min kııl yā kırnaḳ, 295, 508
Mü'mineler, 28, 376
Mü'minlerüñ sevabı, 177, 422
Mübārek, 28, 534
Mücrimler, 28, 422
Müfsidler, 28, 496
Müfsidler yolu, 200
Mükāteb eyle-, 84, 508
Mükāteb olmaklık, 173, 508
Mükātebler bahası, 200, 508
Mülk olunmuş ādamı mu'min, 287, 509
Münādı, 28, 434
Münāfıklar, 27, 383
Münāfıklık, 56, 383
Münevvir ve müdebbir, 76, 464
Münezzeh, 28, 345
Mürsel melā'ikeler ḥaḳkı çun, 160, 530
Mürsel peygamberlar/nebiler, 274, 435
Mürted olmag, 167, 383
Müsrif kişiler, 274, 337
Müsrifler, 28, 337
Müsülmen 'avratlar, 274, 376
Müsülmen erenler, 274, 376
Müsülmen kııl yā karavaş, 295, 508
Müsülmen ol-, 97, 376
Müsülmen şa'ırları, 201, 339
Müsülmenler, 28, 377
Müsülmenlik, 56, 339
Müsülmenlik dınine meyl eyleyici, 256, 377
Müsülmenlik karındaşlığı, 201, 339
Müşrik 'avrat, 274, 384
Müşrik erler, 275, 384
Müşrik kâfirler, 275, 384
Müşrik ol-, 97, 384
Müşrike/müşrik avratlar, 275, 384

Müşrikler, 28, 384
Mütekebbir istîze eyleyici, 246, 329
Mütekebbir kavm, 275, 329
Mütekebbir mel'ün, 275, 329
Mütekebbir ol-, 98, 329
Mütekebbir/ulu, 28, 464
Mütekebbirler turağı yiri, 220, 412
Müteşâbih ayetler, 275, 394
Müttaķî olanlar, 233, 354
Müttaķîler, 27, 354
Müzd, 29, 422
Müzd yolu, 201, 422
Na'im uçmakları, 201, 408
Nafaka vir-, 143, 488
Nafaka viriciler, 246, 488
Nafaķa/İnfāk it-, 109, 488
Namaz dapa kığır-, 135, 483
Namāz durğurmağ, 167, 484
Namaz eyle-, 84, 482
Namāz kıl-, 106, 482
Namāz kılanlar, 233, 483
Namāz kılıcılar, 246, 483
Namāz kılıcılardan olma-, 103, 483
Namāza dapa dur-, 122, 483
Namāza dur-, 121, 483
Namāza göz dut-, 123, 483
Namāza nidā eyle-, 89, 483
Namāzda durıcı, 254, 483
Namāzı durğuranlar, 233, 484
Namāzı durğurıcılar, 246, 483
Namāzı dururanlar, 233, 483
Namāzı dururmaklık, 173, 484
Namāzı durut-, 122, 484
Namāzı düket-, 125, 484
Namāzı dürüst kıl-, 107, 484
Namāzı öde-, 137, 484
Namāzı turur-/durğur-, 122, 484
Namāzı tururıcılar, 247, 484
Namāzları şaķla-, 137, 485
Namāzları üstine dāyim dur-, 121, 484
Namazları üzere dāyımalar, 230, 485
Namāzları üzere dāyim ol-, 101, 483
Namāzları üzere şaķla-, 138, 485
Namāzları üzere saklık eyle-, 96, 485
Namāzlarına mülāzımlar, 227, 485
Namāzlarını vaktında kıl-, 107, 485
Naşib eyle-, 85, 517
Naşihati kabül idici, 247, 534
Nāsıplık eyle-, 85, 335
Nāşır, 29, 474
Nasrāniler, 29, 340
Nebî, 29, 435, 437
Nefh-i şūr ol-, 98, 402
Nefs hāķķı-çun, 160, 530
Nefs-i levvāme and iç-, 130, 530
Nefslerine zulm it-, 111, 384
Nesh/bātıl eyle-, 85, 350
Nevmīd olucılar, 258, 337
Nezrleri yirüne getir-, 128, 478
Nişanları bellü eyle-, 93, 350
Ni'met uçmakları, 201, 408
Ni'met vir-, 143, 361
Ni'meti dōşe-, 121, 361
Ni'metler, 29, 408
Ni'metler bağışlayıcı, 247, 473
Ni'metlere kāfir ol-, 99, 335
Ni'metleri çok cennetler, 292, 408
Ni'metleri çok tāze uçmaķlar, 294, 408
Ni'metlerüñ yahşılarını hāram eyle-, 93, 499
Ni'metlü cennetler, 275, 408
Nice günler, 275, 512
Nidā eyle-, 85, 315
Nikāh düğünü, 201, 502
Nikāh eyle-, 85, 502
Nikāhda olan 'avratlar, 287, 502
Nişan, 29, 394
Nūh, 29, 444
Nuħ gemisi, 201, 443
Nūh kavmı, 201, 524
Nūh peygamber, 300, 444

Nūr, 29, 464
Nur tağı, 201, 510
Nur verici kitāb, 287, 394
Nūrly ıraq, 275, 438
Nurlu kitāblar, 275, 394
Nuşret eylemege yitiş-, 148, 464
Nuşret eylemek, 167, 325
Nuşret vir-, 143, 366
Nuşret virici, 247, 463
Od, 29, 412
Od azābı, 201, 422
Od ıkarıcılar haqqıçun, 160, 530
Od dapa okı-, 136, 412
Od isleri, 202, 412
Od odunları, 202, 412
Od yakası, 202, 412
Oda apanlar, 236, 341
Oğlanlar saçımı ağart-, 113, 402
Oğlanları ak saçlu kıl-, 107, 402
Okımaklık, 47, 315
Ol gūn vađtı, 202, 402
On giceler haqqı un, 160, 530
On lavh, 276, 440
Orandan geiciler, 255, 337
Orandan geiciler işi, 216, 370
Orta/Ortancı namaz ('aşr namāzı), 276, 485
Ortak eyle-, 85, 384
Ortak eyleyicilerden olma-, 103, 385
Orucu tamam eyle-, 93, 486
Oru dut-, 123, 486
Oru dutanlar, 234, 487
Oru dutıcı 'avratlar, 288, 487
Oru dutıcı erenler/erler, 288, 487
Oru dutıcılar, 247, 487
Oru gicesi, 202, 487
Ögiciler, 43, 323
Ögmek, 47, 323
Ögmeklik, 47, 323
Ögmeyle tesbīh eyle-, 95, 352
Ögūlmiş, 49, 455
Ögūt vir-, 143, 345
Ögūt virici, 247, 462
Ögūt viriciler, 247, 319
Ögütlenecek kimse, 276, 534
Ögütleyiciler, 43, 319
Ögütle-, 63, 345
Öksüz mālını yi-, 147, 518
Ökünc alıcı, 247, 462
Ökünc/Öc almak issi, 217, 462
Öleği dakı terāzuı adl-ıla tamām eyle-, 95,
510
Öleği tamām eyle-, 94, 510
Öldür-, 65, 347
Ölü diriltmek, 168, 439
Ölüden diriı ıkar-, 119, 347
Ölüm firiştesi, 202, 429
Ölümi dadıcı, 247, 347
Öñ, 30, 450
Öñürdiciler haqqı un, 160, 531
Öyle namāzı, 202, 485
Padişahlık, 56, 350
Padişāh, 30, 459
Padişahlığda yigrek, 227, 361
Padişahluğun issi, 177, 458
Perrī bölüği, 202, 426
Perrīler, 30, 427
Perrīler atasım, 202, 426
Peyđambarlık, 56, 435
Peyđambarlık nişānı, 202, 435
Peyđamber, 30, 437
Peyđamber gönder-, 129, 435
Peyđamber sıfatı, 202, 435
Peyđambere uy-, 140, 342
Pīl isleri, 203, 524
Rāhatlık cennetleri, 203, 408
Rahmat eyle-, 85, 361
Rahmat eyleyicilerūñ/ idicilerūñ yigregi, 180,
361
Rahmat issi, 203, 362
Rahmat kıl-, 106, 362

Rahmat kılıcı, 247, 468
Rahmat kılıcı Çalab, 288, 467
Rahmat kılıcıların rahmat kılıcırağı, 183, 362
Rahmat kılıcılaruñ/ idicileruñ yigreği, 180, 362
Raḥmatı giñ, 229, 472
Rahmatı perekende eyle-, 94, 362
Raḥmet bağışlayıcı, 247, 473
Raḥmet idici, 248, 468
Raḥmet idici Tañrı, 288, 467
Raḥmet idicileruñ raḥmetlüsi, 181, 362
Raḥmet it-, 109, 362
Raḥmeti çok, 229, 362
Raḥmeti geñişlik, 229, 472
Raḳīb, 30, 468
Ramazan ayı, 203, 487
Ray ehli, 203, 519
Rāz issi, 203, 440
Resüller göndermek, 168, 463
Resūlu'llāh muḥālefeti, 203, 357
Rezāyilden arıt-, 115, 422
Rızk firişterleri, 203, 429
Rızk virici Allāh, 288, 468
Rızqları kısm idici feriştehler, 288, 429
Rızqları kısm idici feriştehler ḥaḳḳı çun, 160, 531
Ribāyı halāl dutan, 237, 503
Ribāyı yi-, 147, 503
Rukū' eyle-, 85, 485
Rukū' eyleyenler, 234, 485
Rukū' eyleyiciler, 248, 485
Rukū'lu namaz kıl-, 107, 486
Rûşan eyleyici çırağ, 288, 438
Rûzī virici, 248, 468
Rûzī/Rızk vir-, 143, 513
Rûzī/Rızk virici, 248, 469
Rûzī/Rızk viricileruñ yigreği, 181, 513
Rûzılar/Rızqlar, 30, 422
Rûziyı döse-, 121, 513
Rükū' ve sücūd idenler, 234, 486
Rüsvāy it-, 109, 422
Rüşvet vir-, 143, 503
Şabāḥ namāzı, 203, 486
Şabāḥı yaradan Tañrı, 288, 467
Şabi'ler, 30, 524
Sābit, 30, 453
Şabr eyle-, 86, 322
Şabr eyleyen/idici 'avratlar, 288, 322
Şabr eyleyen/idici erenler/erler, 289, 322
Şabr eyleyiciler/idiciler, 248, 322
Şabr isleri yalavaçlar, 293, 435
Şabr it-, 109, 322
Şabr kılanlar, 234, 323
Şadaka, 30, 490
Şadaka eyle-, 86, 489
Şadaka idenler, 234, 489
Şadaka it-, 109, 489
Şadaka vir-, 143, 489
Şadaka virici/idici 'avratlar, 289, 489
Şadaka virici/idici erenler/erler, 289, 489
Şadaka viriciler, 248, 489
Şadakaları aşikāre vir-, 145, 490
Şadakaları bātıl eyle-, 94, 490
Şadakaları görindür-, 129, 490
Şadakaları yığışduran kişiler, 289, 490
Şādıqlar, 30, 319
Şaf bağlayup 'ibādete duran melā'ikeler ḥaḳḳı-çun, 160, 531
Şaf bağlayıcılar ḥaḳḳıyıçun, 160, 531
Şağ eline bitigi viril-, 144, 401
Şağ yan isleri/ eyeleri, 203, 402
Şağ eline nāmesi virinil-, 144, 402
Şağışlanmış günler, 276, 512
Sakar Tamu, 276, 412
Şakınıcılar, 43, 354
Şakınıcılar sarayı, 204, 402
Şakınıcırak, 58, 354
Şakınmak, 47, 354
Şakınmak tonı, 204, 354
Şaḳlanıcalar, 44, 355
Şaklayıcı, 44, 452, 460, 461, 468, 473

Şaklayıcı feriştelere, 276, 429
Şaklayıcı kitab, 276, 394
Şaklayıcılar, 44, 429
Şalah getir-, 127, 312
Şalavat eyle-, 86, 438
Şalavât vir-, 144, 438
Şâlih kavmi, 204, 524
Şâlih ‘amel işle-, 133, 402
Şâlih ‘avratlar, 276, 377
Şâlih peygamber, 300, 444
Şâlihler, 31, 377
Şâlihlerden ol-, 98, 377
Şanduk, 31, 440
Şanemler, 31, 385
Şanemlere ve şeytâna ‘ibâdet idenler, 235, 385
Saray yavuzluğu, 204, 412
Sarı su, 276, 412
Şavurıcılar hakkı için, 160, 531
Sebt günü, 204, 341
Secde eyleyenlerden/idenlerden-
eyleyicilerden/ıdıcilerden ol-, 103, 343
Secde it-, 109, 342
Secde kıl-, 106, 342
Secde/Sücûd eyle-, 86, 342
Sefîh, 31, 431
Selâm, 31, 470, 534
Selâm virmek, 168, 534
Selâmat sarayı, 204, 408
Semûd kavmi, 204, 524
Serzeniş eyleyicilerin serzeniş eylemegi, 183,
328
Sevâb virmekte yigrek, 228, 362
Sevici, 44, 473
Sevici işin eyleyici, 248, 473
Sevilmiş, 49, 473
Siccındağı bitî/Siccîn, 277, 402
Şıdk eylemeg, 168, 490
Şıgın-, 66, 463
Sıpâs dutıcı, 248, 470
Sıyıcı, 44, 413
Sidreti’l muntelhâ katı, 204, 510
Sihr idici ‘avratlar şerri, 215, 497
Şol yan isleri/eyeleri, 215, 402
Şon, 31, 448
Şon saray, 277, 408
Şonradın yana yigrek, 293, 363
Şonrağı gün, 277, 403
Şonrağı saray, 277, 403
Şonrağı sūr ürmek, 168, 403
Şorın-/Şorul-, 66, 403
Sög-, 36, 333
Söz gezdürici, 248, 331
Şubh Çalabı’sı, 204, 467
Şubh/Şabâh hakkı çun, 160, 531
Sucûd eyleyenler, 234, 343
Suç bağışlamak, 168, 313
Suç bağışlayanlar, 234, 313
Suç geçürmek, 168, 313
Suça katlanıcı, 255, 454
Suçlardan geç-, 126, 313
Sultânlar, 31, 519
Şūr içine üril-, 141, 403
Şūr üril-, 141, 403
Şûrat eyleyici, 249, 463
Şûrat eyleyicilerin yigreği, 181, 347
Şûretler virici, 249, 463
Süci, 31, 507
Süci içmek, 168, 507
Süleymân, 32, 444
Süleymân mülki, 205, 444
Süleyman pâdişahlılığı, 205, 444
Sünükler şındurıcı, 249, 413
Sürici, 44, 429
Sürici melekler, 277, 429
Süriciler hakkıyıçun, 160, 531
Sürükmiş şeytan, 277, 431
Şafakatlu/şefkatlü, 54, 469
Şefa‘at eyleyici, 249, 363
Şefa‘at kılıcı, 249, 363
Şefâ‘atci, 52, 363

- Şefkat idici/eyleyici, 249, 469
- Şefkatlü, 54, 312
- Şehadet, 32, 516
- Şehid olmak, 168, 516
- Şehidler, 32, 516
- Şek eyleyenler, 234, 337
- Şek eyleyiciler, 249, 337
- Şekür, 32, 471
- Şenbe günü, 205, 341
- Şer yolu, 205, 333
- Şerî'atları tağdıcılar haqqı-çun, 160, 531
- Şerî'etde bulunmaz işler, 289, 495
- Şerî'etde bulunur iş, 289, 495
- Şeytan bölügi, 205, 431
- Şeytan dostları, 205, 431
- Şeytan işi, 205, 432
- Şeytân ittibâ'ı, 205, 432
- Şeytan izlerine/adımlarına/yollarına uyma-,
140, 432
- Şeytan kulları, 205, 385
- Şeytan yolında çalış-, 118, 385
- Şeytân yolında savaş it-, 111, 385
- Şeytana mutî' olma-, 99, 432
- Şeytâna tapma-, 115, 432
- Şeytandan/butdan şakın-, 137, 377
- Şeytânı dost dut-, 123, 385
- Şeytânı dost idin-, 112, 385
- Şeytanlar, 32, 432
- Şeytânlar qarındaşları, 206, 432
- Şirk, 32, 386
- Şirk eyle-, 86, 385
- Şirk eylemek, 169, 385
- Şirk eyleyen er, 289, 385
- Şirk götür-, 127, 386
- Şirk getüren avrat, 290, 386
- Şu'ayb peygamber, 300, 444
- Şu'ayb kavmi, 206, 525
- Şükr eyle-, 86, 323
- Şükr eyleyenler, 234, 323
- Şükr eyleyici, 249, 470
- Şükr eyleyici(ler)/idiciler, 249, 323
- Şükr it-, 110, 323
- Şükr itmek, 169, 324
- Şükre müzd virici, 256, 471
- Şükre sevab virici, 256, 471
- Ta'addî eyle-, 86, 370
- Ta'atdan çıkıcılar, 255, 386
- Ta'n eyle-, 87, 328
- Ta'addî idenler, 234, 370
- Tâbü, 32, 440
- Tağdan düşenler, 236, 506
- Tağ haqqı için, 161, 531
- Tağdıcılar haqqıyıçun, 161, 531
- Tahiyet eylemek, 169, 315
- Tağdîr, 32, 348
- Tağdîr eyle-, 87, 347
- Tağdîr it-, 110, 347
- Taksirlik eyle-, 87, 333
- Tağvâ, 32, 355
- Talâk vir-, 144, 503
- Talâk virinmiş avratlar, 290, 503
- Tamu, 32, 414
- Tamu çevresi, 206, 413
- Tamu dapa koparım-, 135, 413
- Tamu isleri, 206, 413
- Tamu odın yanduracak, 232, 413
- Tamu odına da'vet it-, 111, 413
- Tamu odınıñ odunu, 220, 413
- Tamu odunu, 206, 413
- Tamu saklayıcıları, 206, 413
- Tamu tağları, 206, 413
- Tamu yimişi/zakkum, 206, 414
- Tamu/Cehennem azabı, 206, 422
- Tamu/Cehennem ehli, 206, 414
- Tamu/Cehennem kapuları, 206, 414
- Tamu/Cehennem odi, 207, 414
- Tamu/Cehennem yolu, 207, 414
- Tamudağı dere/kuyu, 277, 415
- Tamudağı oddan tağ, 290, 294, 415
- Tamuluk, 56, 415

- Ṭamuhklar yağından sızan**, 236, 415
Ṭamunun gizlü üni, 183, 415
Ṭamuya odın ol-, 99, 415
Tañrı /Tañrı Ta‘ālānuñ āyetlerine kāfir ol-, 99, 386
Tañrı añmağı, 207, 353
Tañrı arka virmeği, 218, 366
Tanrı aruluğı, 207, 345
Tañrı bezegini ḥarām eyle-, 94, 499
Tañrı birmek, 169, 345
Tañrı bölüğü, 207, 377
Tañrı dapa okı-, 136, 436
Tañrı dapa rağbat eyleyiciler, 259, 356
Tañrı destûri, 207, 351
Tañrı evi katı, 220, 510
Tañrı fazlı, 207, 363
Tañrı hadları, 207, 351
Tañrı hurmatlarını ulula-, 139, 355
Tañrı ipine yapış-, 146, 340
Tañrı ipine yitiş-, 148, 340
Tañrı kavlı, 208, 494
Tañrı kelimeleri, 208, 351
Tañrı mezigitleri, 208, 534
Tañrı nışanları, 208, 351
Tañrı nışanlarına kāfir ol-, 99, 386
Tañrı ni‘meti, 208, 513
Tañrı oğlu, 208, 387
Tañrı rahmatı daki bereketi/ raḥmeti,
bereketleri, 218, 363
Tañrı Ta‘ālā buyruqlarını ta‘zīm eyle-, 94, 355
Tañrı Ta‘ālā ḥaqqına yalan söyle-, 138, 335
Tañrı Ta‘ālā ḥaqqında bühtān eyle-, 91, 335
Tañrı Ta‘ālā ḥaqqında gümān it-, 111, 338
Tañrı Ta‘ālā ḥaqqında iftirā eyle-, 91, 336
Tañrı Ta‘ālā ḥazretine yalan söyle-, 139, 336
Tañrı Ta‘ālā hidayeti, 208, 372
Tañrı Ta‘ālā ḥizbi, 208, 378
Tañrı Ta‘ālā keremi, 208, 363
Tañrı Ta‘ālā korqusı, 208, 355
Tañrı Ta‘ālā liḳāsımı yalanla-, 146, 386
Tañrı Ta‘ālā nuşreti, 208, 367
Tañrı Ta‘ālā raḥmetinden ümīz kes-, 135, 338
Tañrı Ta‘ālā rāzılığı, 209, 363
Tañrı Ta‘ālā selāmı, 209, 535
Tañrı Ta‘ālā üstine büyüklen-, 118, 329
Tañrı Ta‘ālā üstine tevekkül eyle-, 96, 356
Tañrı Ta‘ālā vekilligi, 209, 473
Tañrı Ta‘ālā yaratduğı ḳumāşları ḥarām eyle-,
94, 499
Tañrı Ta‘ālā yolında ḡazālḳ it-, 111, 515
Tañrı Ta‘ālā yolında şehīd ol-, 100, 516
Tañrı Ta‘ālā yolundan azdur-, 115, 386
Tañrı Ta‘ālā[yı] zıkr it-, 112, 353
Tañrı Ta‘ālā[yı]/Çalabu zıkr eyle-, 94, 353
Tañrı Ta‘ālādan özge şefā‘atçiler idin-, 113,
386
Tañrı Ta‘ālādan özgelere ‘ibādet it-, 111, 386
Tañrı Ta‘ālānuñ ḥudūdı, 177, 351
Tañrı Ta‘ālānuñ risāleti, 177, 436
Tañrı Ta‘ālāya ‘aşı, 227, 357
Tañrı Ta‘ālāya ‘ibādet eyle-, 90, 480
Tañrı Ta‘ālāya daḥı peygāmbere ḥāyinliḳ eyle-
, 90, 357
Tañrı Ta‘ālāya peygāmbere muḳī‘ ol-, 99, 343
Tañrı Ta‘ālāya tekbīr eylemeg, 170, 353
Tañrı Ta‘ālāya uy-, 140, 343
Tañrı Ta‘ālāya ve ḳıyāmet günine inan-, 131,
343
Tañrı Ta‘ālāya, ḳıyāmet günine īmān getür-,
127, 343
Tañrı Ta‘ālāya, peygāmberine, ol kitāba īmān
getür-, 127, 343
Tañrı üzere yalan baḡla-, 116, 336
Tañrı üzere yalan eydür-, 125, 336
Tañrı üzere yücelik eyle-, 96, 330
Tañrı yalavacı, 209, 436
Tañrı yolında çalış-, 118, 515
Tañrı yolında depelen-, 120, 516
Tañrı yolında gaza eyle-, 91, 515
Tañrı yolında nafaḳa/ḥarc eyle-, 92, 490

- Tañrı yolında şavaş eyle-, 92, 515
- Tañrı yolında şavaş it-, 112, 515
- Tañrı yolundan haqqı men' it-, 112, 387
- Tañrı yolundan yığ-, 147, 387
- Tañrı zamāni, 209, 403
- Tañrı/Allāh dīni, 209, 340
- Tañrı/Allāh mekri, 209, 367
- Tañrı/Allāh ni'metine kāfir ol-, 99, 336
- Tañrı/Allāh odı, 209, 415
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā 'ahdi, 209, 494
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā āyetleri, 209, 351
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā azābı, 210, 367
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā buyruğı, 210, 351
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā dinī nişānları, 220, 481
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā korkusu, 210, 367
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā la'natı, 210, 367
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā nūrı, 210, 394
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā rahmatı, 210, 363
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā rūzısı/rızķı, 211, 513
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā va'dası, 211, 494
- Tañrı/Tañrı Ta'ālā zikri, 211, 353
- Tañrı'dan ayruğa/özgeye tap-, 115, 387
- Tañrı'dan ayruk arka viriciler dut-, 124, 387
- Tañrı'dan ayruk beñdeşler dut-, 124, 387
- Tañrı'dan ayruk şafa'atçılar dut-, 124, 387
- Tañrı'dan ayruk tañrılar dut-, 124, 387
- Tañrı'dan hoşnudlık, 228, 363
- Tañrı'dan özge ma'būdlar idin-, 113, 387
- Tañrı'dan şaķın-, 137, 355
- Tañrı'dan/Tañrı Ta'ālādan kork-, 135, 355
- Tañrı'nun arka viricileri, 183, 439
- Tañrı'nun kızları, 178, 388
- Tañrı'nun ortağı var diyen avratlar, 290, 388
- Tañrı'nun ortağı var diyen erenler, 290, 388
- Tañrı'nun toğru yolu, 183, 372
- Tañrı'ya /Tañrı Ta'ālāya 'ahd eyle-, 90, 494
- Tañrı'ya and iç-, 131, 531
- Tañrı'ya beñdeşler eyle-, 90, 388
- Tañrı'ya beñezler/beñzerler kıl-, 106, 388
- Tañrı'ya daki sonrağı güne ĩman getir-, 127, 343
- Tañrı'ya daki yalavaca hiyanat eyle-, 90, 357
- Tañrı'ya daki Yalavacına boyun vir-, 145, 344
- Tañrı'ya daki yalavacına daki Kur'an'a iman getir-, 127, 344
- Tañrı'ya daki yalavacına muhalafat eyle-, 90, 357
- Tañrı'ya daki Yalavacına/peyğamberine āşī ol-, 99, 357
- Tañrı'ya dönicipleri yarlığayıcı, 256, 364
- Tañrı'ya gümen eyleyici, 256, 338
- Tañrı'ya halk benzet-, 116, 388
- Tañrı'ya hılāf eyle-, 90, 357
- Tañrı'ya iki dimek, 170, 388
- Tañrı'ya iki diyenlerden olma-, 104, 388
- Tañrı'ya kāfir ol-, 100, 388
- Tañrı'ya mutı'ol-, 100, 344
- Tañrı'ya ortak eyle-, 90, 388
- Tañrı'ya ortak eyleyiciler, 256, 388
- Tañrı'ya ortaklar kıl-, 106, 389
- Tañrı'ya secde eyle-, 91, 344
- Tañrı'ya tap-, 115, 480
- Tañrı'ya tesbīh eyle-, 91, 353
- Tañrı'ya yüz ışmarla-, 132, 355
- Tañrı'ya yüzini/ta'atını/dīnini ışmarla-, 132, 355
- Tañrı'ya/Allāh'a şirk getir-, 128, 389
- Tañrı'ya/Çalabı'larına tevekkül eyle-, 91, 356
- Tañrı'ya/Tañrı Ta'ālāya /Allāha /Çalaplarm'a şığın -, 138, 356
- Tañrı'ya/Tañrı Ta'ālāya tekbīr eyle-, 91, 353
- Tañrı'ya/Tañrı Ta'ālāya, dağı yalavacına/resūline/ peyğamberlerine kāfir ol-, 100, 389
- Tañrı'yı /Çalabunuzu okı-, 136, 315
- Tañrı'yı ağırla-, 114, 353
- Tañrı'yı alda-, 114, 389
- Tañrı'yı anmakdan daki namazdan yığ-, 148, 389

Tañrı'yı görmeği yalan dut-, 123, 389
Tañrı'yı/Tañrı Ta'ālā[yı] añ-, 114, 353
Tañrıdan korkıcılar, 255, 356
Tañrılığa lāyık, 30, 227, 453
Tañrılığa yarar, 238, 453
Tañrınıñ eceli, 178, 403
Tañrınıñ oğlu, 178, 387
Tañrınıñ peygamberi/Resūli, 178, 436
Tañrıya muhālefet it-, 111, 357
Tañrı'ya yazuq eyleyici ol-, 104, 358
Tañrıyla /Tañrı Ta'ālāyla 'ahd eyle-, 95, 494
Tañrıyla peygamberine düşman ol-, 99, 358
Tañrıyla peygamberine uy-, 141, 344
Ṭanuq, 51, 429, 457, 470, 474
Ṭanuk dut-, 123, 516
Ṭanuklık, 57, 517
Tanuklıklarını tururıcılar, 249, 517
Ṭanuqluqları üstinde sābit dur-, 121, 517
Ṭaqrı, 33, 448, 455, 467
Ṭap-, 37, 480
Ṭapıcılar, 44, 480
Ṭapmaklık, 47, 480
Ṭāriq haqqı çun, 161, 531
Ṭartıcılar/can alıcılar haqqı çun, 161, 532
Tatavvu' namaz kıl-, 107, 486
Ṭavāf eyle-, 87, 478
Ṭavāf eyleyenler/idenler, 235, 478
Ṭavāf eyleyiciler, 249, 478
Tebük gazası/dokuşı, 211, 515
Tedbīr eyleyiciler haqqı çun, 161, 532
Tek haqqı çun, 161, 532
Tekebbürlik eyle-, 87, 330
Tekebbürlik it-, 110, 330
Terāzuları /dartılmışları ağır ol-, 102, 403
Terāzuları/Dartısı/Mizānı yiyni/yeyni ol-, 102, 404
Terāzuyla tartmak, 172, 404
Tesbīh eyle-, 87, 354
Tesbīh eyleyiciler/idiciler, 250, 354
Tesbīh it-, 110, 354
Tesnīm çeşmesi, 211, 408
Teşrik günleri, 211, 512
Tevāzu' idici 'avratlar, 290, 312
Tevāzu' idici erler, 290, 312
Tevbe, 33, 325
Tevbe eyle-, 87, 324
Tevbe eylemek, 169, 324
Tevbe eyleyen mü'minler, 290, 324
Tevbe eyleyici avratlar, 290, 324
Tevbe eyleyiciler/idiciler, 250, 324
Tevbe it-, 110, 324
Tevbe kılmak kabul eyleyici, 250, 364
Tevbe vir-, 144, 364
Tevbe virici, 250, 471
Tevbe(ler) qabul eyleyici/idici, 250, 471
Tevbeyi/tevesin qabul eyle-, 94, 364
Tevekkül eyleyiciler, 250, 357
Tevrāt/Tevrīt, 33, 395
Tevrit sanduğı, 31, 211, 440
Tiz 'azāb eyleme-, 96, 454
Tiz 'azāb eyleyici, 259, 367
Tiz azablu, 277, 367
Tiz hisab eyleyici /idici, 259, 367
Tiz hisāb idici, 250, 367
Tiz hisablu, 277, 368
Tiz ileticiler haqqı çun, 161, 532
Tiz intikām eyleme-, 96, 454
Toğru, 50, 395, 469
Toğru din, 278, 340
Toğru söyleyiciler, 258, 319
Toğru ṭanuq, 278, 460
Toğru yol, 278, 373
Toğru yol bul-, 117, 372
Toğru yol dapa okı-, 136, 372
Toğru yol dapa yol göster-, 129, 372
Toğru yol dut-, 124, 372
Toğru yol dutcırak, 250, 372
Toğru yol dutmaklık yolu, 217, 372
Toğru yol göster-, 130, 372
Toğru yol gösterici, 251, 372

- Toğru yoldın yana okı-**, 136, 373
- Toğru yolun isleri**, 181, 373
- Toğru/doğru yol dutıcılar**, 251, 373
- Toğruyı yalan dut-**, 123, 389
- Ŧokuz āyetler**, 278, 440
- Ŧokuz nışanlar**, 278, 440
- Tozlar şavurıcı yıller hađđı ĉun**, 161, 532
- Ŧul ‘avratlar**, 278, 503
- Tur tağı**, 211, 510
- Ŧurađ yir**, 278, 415
- Turanlar**, 38, 486
- Ŧūr-ı Sīnā hađđı ĉun**, 161, 532
- Turmak yiri**, 211, 415
- Tutgunlar**, 39, 515
- Tūbbe‘ ģavmı**, 211, 525
- Tūrbeden ĉıċmađ ģünü**, 217, 404
- Uĉmađa, yazuğlar bağışlamağa da‘vet it-**, 111, 409
- Uĉmak**, 33, 409
- Uĉmak ameli**, 212, 409
- Uĉmak dapa daki yarlığamak dapa okı-**, 136, 409
- Uĉmak isleri/eyeleri**, 212, 409
- Uĉmak ģavmı**, 212, 409
- Uĉmak yaprağı/yaprağları**, 212, 409
- Uĉmak/Cennet ehli**, 212, 409
- Uĉmakdađı ırmak/Ĥavz-ı kevser**, 278, 410
- Uĉmaklık**, 57, 410
- Uğrı er kişi**, 294, 506
- Uğrılık eyle-**, 87, 506
- Uğrı avrat**, 278, 506
- Uğrı er**, 279, 507
- Uğruluk**, 57, 333
- Uğurla-**, 63, 507
- Uhud dokuşi**, 212, 515
- Ulu**, 33, 446, 457, 459
- Ulu ‘azīm ģünah**, 294, 423
- Ulu ‘arşun ĉalabı’sı/tañrısı**, 182, 467
- Ulu ‘azab**, 279, 423
- Ulu azđunluđ**, 279, 370
- Ulu azmak**, 172, 370
- Ulu buhtan**, 279, 331
- Ulu ĉalıř eylemek**, 169, 515
- Ulu ecr**, 279, 423
- Ulu eylük issi**, 295, 364
- Ulu fazl issi**, 212, 364
- Ulu fesad**, 279, 496
- Ulu ģazālċ**, 279, 516
- Ulu ģözlüler**, 279, 410
- Ulu ģün**, 279, 404
- Ulu ģün ‘azābı**, 212, 423
- Ulu ģünün ‘azābı**, 182, 423
- Ulu heybetlü ģün**, 294, 404
- Ulu kerem eyesi/issi**, 295, 364
- Ulu müzd**, 280, 423
- Ulu ol-**, 98, 333
- Ulu peyđamber**, 280, 436
- Ulu yazuğ**, 280, 423
- Ulula-**, 63, 319
- Ululan-**, 66, 330
- Ululanmağ**, 47, 330
- Ululuk issi daki ağırlamak issi**, 75, 475
- Ululuk iste-**, 132, 330
- Ululuk istemek**, 169, 330
- Ululuk issi**, 212, 213, 459, 464
- Ulurak hac ģünü**, 295, 478
- Uşak yazuğlar**, 280, 423
- Uy vir-**, 144, 364
- Uy virici**, 251, 460
- Üĉün üĉüncisi**, 178, 389
- Üleşmek**, 47, 517
- Ümīz kesenlerden olma-**, 104, 338
- Vācıp ol-**, 98, 351
- Va‘da olmmış/olunan ģün hađđı ĉun**, 161, 532
- Vağy bırağıcılar/Vağy getiren firışteler hađđıyıĉun**, 161, 532
- Vağy eyle-**, 88, 436
- Vağy gelinmiş peyđambarlar**, 290, 436
- Vağy indürici melekler hađđı ĉun**, 161, 532
- Vağy olın-**, 105, 436

Vahy viribi-, 146, 436
Vahyla hükm eylemek, 171, 395
Vāris, 33, 472
Vaşıyyet eyle-, 88, 518
Vaşıyyet it-, 110, 518
Vefāt it-, 110, 348
Vekīl, 34, 474
Velī, 34, 474
Vesvese eyle-, 88, 433
Vesvese it-, 110, 433
Viribinilmişler haqqı için, 162, 532
Viribiyici, 45, 463
Ya'qūb ehli, 213, 525
Ya'qūb kavmı, 213, 525
Ya'qūb oğlanları, 213, 525
Yaḥşı, 34, 506
Yaḥşı 'avratlar, 280, 503
Yaḥşı girçek yir, 294, 410
Yaḥşı işlerden qaytar-, 134, 326
Yaḥşı işleri buyur-, 118, 326
Yaḥşı kişiler, 280, 356
Yaḥşı kişiler 'ameli bitiği, 220, 404
Yaḥşı menziller, 280, 410
Yaḥşı nesnelər, 280, 506
Yaḥşı rızq, 281, 513
Yaḥşı söz, 281, 320
Yaḥşı söz söylemek, 169, 320
Yaḥşı taqdir idici, 259, 456
Yaḥşılar, 34, 320
Yaḥşılığ, 57, 320
Yaḥşılığ buyur-, 117, 326
Yaḥşılığ buyuranlar, 235, 326
Yaḥşılığ eyle-, 88, 320
Yaḥşılığ eyleyenler, 235, 320
Yaḥşılığ yolu, 213, 373
Yahūda sıbtı, 213, 341
Yahūdiler, 34, 341
Yahyā, 34, 444
Yahyā peygambar, 300, 444
Yakın, 46, 456
Yaḳīn bilenlerden olmağ, 172, 378
Yakın dirlik, 281, 404
Yakın dirlik gönenmeği, 215, 404
Yakın dirlik menfa'atı, 215, 404
Yalan and, 281, 424
Yalan and içen, 235, 494
Yalan bağlayıcılar, 251, 390
Yalan dutucular, 251, 390
Yalan söylemek, 169, 336
Yalan söyleyenler, 235, 390
Yalan tanuqluq virmek, 169, 336
Yalancılar, 52, 390
Yalanı işidiciler, 251, 336
Yalavaca āsī olmak, 171, 358
Yalavaca mutı' ol-, 100, 344
Yalavaç, 34, 437
Yalavaç/Nebīler viribi-, 145, 436
Yalavaçlığa viribinilmiş, 260, 437
Yalñ issi od, 281, 415
Yalñcak tavāf eylemek, 171, 478
Yalñlu od, 281, 415
Yaman, 34, 506
Yaman 'amel işle-, 133, 333
Yaman 'azāb, 281, 424
Yaman azğun kişi, 294, 390
Yaman cezā gör-, 129, 416
Yaman işler, 281, 520
Yaman işlerden qaytar-, 134, 327
Yaman kişiler, 281, 424
Yaman kişiler fi'li, 215, 370
Yaman kişilerün yolu, 182, 424
Yaman kişinin yimeği, 182, 416
Yaman menziller, 281, 416
Yaman nesnelər, 281, 506
Yaman söz-ile katı söylemek, 171, 333
Yaman varacağ yir, 291, 416
Yamanlığ, 57, 333
Yamanlığın āşikāresin dağı gizlusi, 183, 424
Yamanlıq eyle-, 88, 424
Yamanlıq idici, 251, 520

Yamanlık kazan-, 134, 424
Yamanlık yolu, 213, 370
Yamanlıktan kaytar-, 134, 327
Yamanlıktan kaytaranlar, 236, 327
Yamanlıklar, 57, 520
Yandırılmış/Yandırıcı Tāmu, 282, 416
Yañsula-, 63, 328
Yañsulayıcılar, 45, 328
Yañsuya dakı oyuna dut-, 124, 328
Yanud, 49, 503
Yanud günü, 213, 405
Yanud vir-, 144, 424
Yanud virici, 251, 455
Yanuddin yana yigrek, 293, 364
Yanut günü issi, 220, 458
Yaradan, 39, 450
Yaradıcı, 45, 448, 449, 450, 454
Yaradıcılarıñ yañsırağı, 178, 348
Yarak uğurlamak, 170, 424
Yaramaz, 48, 506
Yarat-, 68, 348
Yardım idiciler, 251, 326
Yardım virici, 251, 464
Yardım/nuşret idici, 252, 464
Yarı virici, 252, 474
Yarıcı, 45, 450
Yarlığayıcı, 45, 451, 471
Yarlığa-, 60, 364
Yarlıgamak dile-, 120, 325
Yarlıgamak dileyici, 252, 325
Yarlıgamak issi, 213, 365
Yarlıgamak/Yarlıgamağ, 48, 365
Yarlığayıcıların yigregi, 178, 365
Yatsu namāzi, 213, 486
Yavuz bühtān, 282, 331
Yavuz dileyici şerri, 216, 498
Yavuz dönecek yir, 291, 416
Yavuz işden yığ-, 147, 327
Yavuz işden yığıcılar, 255, 327
Yavuz işi buyur-, 118, 327
Yavuz işi eyü iş ile def' eyle-, 95, 320
Yavuz işler, 282, 334
Yavuz işler işle-, 134, 333
Yavuz işleyiciler, 252, 424
Yavuz işlüler, 282, 371
Yavuz sanıcıların yigregi, 181, 368
Yavuz yalan, 282, 332
Yavuz/Yaman döşek, 282, 416
Yavuzı eyüyle girü yığ-, 147, 320
Yavuzluğu eşkere eylemek, 172, 334
Yavuzluk/Yamanlık eyle-, 88, 334
Yavuzluk/Yamanlık işle-, 133, 334
Yavuzluğu buyur-, 117, 433
Yazıcı firişte, 282, 430
Yazıl-, 66, 351
Yazılmış biti, 282, 405
Yazuğun eşkeresi dakı gizlisi, 183, 424
Yazuğ, 52, 425
Yazuğ bağışla-, 116, 313
Yazuğ giderici, 252, 479
Yazuğ gidermek, 170, 425
Yazuğ götür-, 130, 425
Yazuğ götürici, 252, 425
Yazuğ işleyiciler yolu, 216, 425
Yazuğ müzd bitisi, 218, 405
Yazuğ üzere dur-, 122, 425
Yazuğ yarlığayıcı, 252, 451
Yazuğ yolu, 214, 425
Yazuğ/Günāh işle-, 133, 425
Yazuğlar bağışlayıcı, 252, 471
Yazuğlar idici kāfir, 291, 390
Yazuğları bağışlayıcı, 252, 451
Yazuğlu, 54, 426
Yazuğlu kāfir olıcı, 252, 390
Yazuğlu yiyesisi, 214, 411
Yemiş ağacı, 214, 410
Yesirler, 34, 516
Yetim malına yakın gel-, 126, 518
Yetimler, 34, 518
Yıldız haqqı(y)(i)çun, 162, 532

Yıldıza tapanlar, 236, 523
Yidi gökler Çalabı'sı, 215, 467
Yidi kat göklerin tañrısı, 182, 467
Yigrek, 58, 455
Yir haqqıçun, 162, 533
Yir yüzinde fesād it-, 112, 496
Yir yüzinde halifeler kııl-, 106, 535
Yirde fesād eyle-, 92, 496
Yirde fesād eyleyiciler, 256, 497
Yirde fesādları kııl-, 106, 497
Yirler ve gökler mülkine pādışāh, 227, 458
Yirün halifeleri eyle-, 96, 535
Yitişdür-, 65, 437
Yohsullar, 58, 490
Yol gösterici, 252, 253, 437, 452, 465
Yol urıcı, 253, 497
Yoldan eğiliciler, 255, 390
Yolları doğruraq, 229, 373
Yolu virmek, 170, 479
Yumşak dirlik uçmakları, 215, 410
Yumuşaq ol-, 98, 320
Yumuşan-, 66, 320
Yünus, 35, 445
Yünus kavmı, 214, 445
Yūsuf, 35, 445
Yūşa'/Eşmüyl peygambar, 300, 445
Yüce, 35, 446, 447, 463, 469
Yüce menzileler, 282, 426
Yücel-, 61, 330
Yücelik dakı artuklık eyleyiciler, 253, 330
Yücelik eyleyici, 253, 330
Yügrüciler haqqıçun, 162, 533
Yügürici atlar haqqı çun, 162, 533
Yük, 35, 426
Yük götürici, 253, 426
Yüksekden düşüp ölmüş, 260, 506
Yürekden/Göñüllerden geçen fikrleri bilici,
253, 359
Yürekler acıdıçı 'azāb, 291, 426
Yürekler koparıcı gün, 291, 405
Yüreklerünüz üstine mühr ur-, 140, 368
Yüzi yüz dut-, 124, 479
Yüzünü dönder -, 121, 479
Zaqqüm ağacı, 214, 416
Zālmrak, 58, 390
Zālimler, 35, 390
Zātında sābit, 228, 453
Zekāt diriciler, 253, 491
Zekāt malları, 214, 491
Zekāt vir-, 144, 491
Zekāt virmek, 170, 491
Zekāti eyleyiciler/viriciler, 253, 491
Zekāti virenler, 235, 491
Zekāti virmeklik, 173, 491
Zekerıyyā, 35, 445
Zeytun haqqıçun, 162, 533
Zinā eylemeg, 170, 520
Zinā eyleyici-eyleyen/iden er, 291, 520
Zinā eyleyici-eyleyen/ıdıci-iden 'avrat, 291, 520
Zinā kılıcı, 254, 521
Zināya yakın gelmeme-, 126, 521
Zışt iş, 283, 521
Zışt iş işle-, 134, 521
Zıyanlular, 54, 391
Zıyanluraklar, 58, 391
Zıkr eyleyenler, 235, 535
Zilhicce onı, 214, 512
Zinā eyle, 88, 521
Zıyan eyle-, 88, 390
Zıyān idenler, 235, 391
Zılm eyle-, 89, 334
Zılm eyleyiciler, 254, 334
Zılm eyleyicirek dakı azgunrak ol-, 101, 334
Zılm it-, 110, 334
Zılm ol-, 98, 334
Zılmıla taplayıcı ol-, 101, 334
Zü'l-Karneyn, 35, 445
Zül'Kıfl, 36, 445

SONUÇ

İlk örnekleri Karahanlı Türkçesi ile verilen satır altı Kur'an tercümeleeri Türk dilinin tarihsel gelişiminin takibi ve söz varlığının tespiti için önemli eserlerdir. Kur'an ayetlerinin satır altlarında bire bir çevirisi şeklinde oluşan bu eserler içeriği gereği daha fazla hassasiyet taşıyan ve hata kabul etmeyen bir özelliğe sahiptirler. Bu nedenle satır altı Kur'an tercümeleeri Türkçenin, eserin ait olduğu döneme ilişkin semantik, morfolojik ve fonetik özelliklerini tespitinde önemli başvuru kaynaklarıdır. Aynı zamanda yazıldıkları dönemin söz varlığının saptanmasında önemli kaynakların başında gelmektedir. Kur'an tercümeleerinin yapılaş amacı Arapça bilmeyen halkın, Kur'an'ı kendi dillerinde daha iyi anlayabilmelerinin sağlanmasıdır.

Çalışmada, ele alınan satır altı Kur'an tercümeleeri EAT döneminin inançla ilgili söz varlığı niteliklerini ortaya koymada zengin bir veri kaynağı olmuşlardır. Yapı ve konu bakımından sınıflandırılan söz varlığı örnekleri dönem dilinin Kur'an ayetlerinin çevirisinde semantik ve morfolojik açıdan nasıl hareket ettiğini göstermektedir. Yapılan değerlendirmelerde şu sonuçlara varılmıştır:

1- İnançla ilgili toplam 2147 söz varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan 375'i "tek sözcük şeklindeki söz varlığı", 1772'si ise "kelime grubu şeklindeki söz varlığı" dır. Söz varlığı içerisinde kelime gruplarının kullanım oranı %82,5'tir. Tüm söz varlığı içerisinde kelime gruplarını kullanma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bazı Arapça kelimelerin karşılıklarının Türkçede tam bulunmaması mütercimleeri kelime grubu kullanmaya yöneltmiştir. Ayrıca Kur'an metni olmasından dolayı da çeviriye gösterilen hassasiyet ve daha iyi anlatma ve açıklama çabası bu duruma sebep olarak gösterilebilir.

2- Çevirilerde yabancı sözcük kullanımının Arapça kelimeler üzerinde yoğun olduğu görülmektedir. Kur'an'ın ve tercümeleerinin yapıldığı döneme ait ilim dilinin Arapça olması buna sebep olarak gösterilebilir. EAT'den sonra Osmanlı Türkçesi döneminde Kur'an tercümeleerinde Arapça lehine, Türkçe aleyhine bir söz varlığı kullanımının görüldüğü söylenebilir.

Sonraki yüzyıllarda Arapçanın, dinî terminoloji üzerindeki etkisi artmaya devam etmiştir. Bu çalışmada yabancı kökenli kelime kullanımı sadece tek sözcük şeklindeki söz varlığında ve basit/türemiş kelimelerle yapılan birleşik fiiller üzerinde incelenmiş; %60 oranında yabancı kökenli kelime kullanıldığı görülmüştür. Toplamı 482 olan bu kelimelerden %51,1'inin Arapça, %8,7'sinin Farsça ve %1,6'sının İbranice kökenli olduğu tespit edilmiştir.

3- Tespiti yapılan söz varlığının %8,9'u basit kelimelerden, %8,5'i türemiş kelimelerden müteşekkildir. Kullanım sıklığı bakımından “-IcI” eki en yüksek orana sahiptir. Bu eki “+IUk”, “+IU” ve “-mAk” yapım ekleri izlemektedir. Arapça ve Farsça kökenli kelimelerden Türkçe kelimeler türetmede ise “+IUk”, “+IU” ve “+sUz” ekleri öne çıkmaktadır.

4- Derlenen söz varlığı dâhilinde “10” farklı kelime grubunun tespiti yapılmıştır. Bu kelime grupları ve içerdiği söz varlığı sayısı şu şekildedir: Bağlama grubu: 6, birleşik fiiller: 524, edat grubu: 81, ikileme:1, isim tamlaması: 424, isim-fiil grubu:86, kısaltma grubu:30, sıfat tamlaması: 316, sıfat-fiil grubu: 288, unvan grubu:16. Toplamda 1772 kelime grubu örneği içerisinde en yoğun kullanım birleşik fiillere aittir. İkinci sırada isim tamlaması ve üçüncü sırada sıfat tamlaması kullanımı gelmektedir.

5- Ana yardımcı fiiller ve diğer yardımcı fiillerle oluşturulan birleşik fiiller başlığı altında 524 birleşik fiil tespiti yapılmıştır. 288'i ana yardımcı fiillerle, 236'sı diğer yardımcı fiillerle kurulmuştur. Ana yardımcı fiillerin dışında “75” yardımcı fiile rastlanmıştır. “Eyle-“ yardımcı fiili “144” örnekle en fazla kullanıma sahiptir. İkinci sırada “ol-“ yardımcı fiili “64” örnekte, üçüncü sırada “et-“ yardımcı fiili “48” örnekte tespit edilmiştir.

6- Söz varlığı dâhilinde “81” adet edat grubuna rastlanmıştır. Çoğunluğu “içün, “çün” ile kurulan bu edat grupları Kur'an'da “Aksâmü'l Kur'an” adı ile bilinen yeminlerin çevirisinden oluşmaktadır. Edat grupları içerisinde “6” örnek “değil” edatı ile kurulmuştur. Bunlar Esmâ-i Hüsnâ anlamı ile oluşturulan edat gruplarıdır.

7- Fiilimsi grupları söz varlığı içerisinde hem kendi başlarına hem de başka kelime grupları dâhilinde yoğun bir şekilde kullanılmıştır. İsim fiil grubu “86” örnekte gözlemlenmiştir. Bunlardan “81”i “-mAk”eki ile türetilen isim-fiillerle, “5” i “-mAkIik” eki ile türetilen isim-fiillerle kurulmuştur. Sıfat-fiil grubu toplamda “288” örnekte görülmüştür. Bu örneklerde “-IcI” 217 örnekte, “-An” “55” örnekte, türettiği sıfat-fiillerle sıfat-fiil kuruluşunda yer almıştır.

8- Tamlamalar, tespit edilen söz varlığı örnekleri içerisinde filimsi gruplarında olduğu gibi hem tek başlarına hem de başka kelime grupları içerisinde kullanılmışlardır. Toplamı “424” olan isim tamlamalarının %77,8’i belirtisiz isim tamlaması, %17,2’si belirtili isim tamlaması, %5’i tamlayanı isim tamlaması olan (zincirleme) isim tamlamasından oluşmaktadır. Sıfat tamlamaları sayısı ise “316” olarak tespit edilmiştir. Sıfat tamlamalarının kuruluşunda “193”ünün tamlayan ve tamlananı basit ya da türemiş isimlerden oluşurken geri kalan örneklerin tamlamayı oluşturan unsurlarında kelime grupları görev almıştır.

9- Söz varlığını oluşturan örnekler dâhilinde unvan grubu “16”, bağlama grubu “6”, ikilemeler de “1” örnekte tespit edilmiştir.

10- Konu başlıklı sınıflandırma *1-Ahlak 2-Din-İman-İtikat 3-Esmâ-i Hüsnâ 4-İbadet 5-Vaat-Ahit-Kavil-And 6- Toplumsal Düzen-Sosyal Hayat ve Hukuk 7- Topluluklar-Kavimler-Kişiler-Dönemler ve İlgili Konular 8- Yeminler “Aksâmü'l Kur'an” 9-Diğerleri* ana başlıklarında ve bunlara bağlı alt başlıklar etrafında yapılmıştır. Kur'an içeriğinin sınıflandırılması araştırmacılar tarafından farklı ölçütler temel alınarak değişik şekillerde yapılmıştır. Bu çalışma, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış Kur'an tercümeleleri üzerine yapılan bir dil çalışması olduğu için sınıflandırmada tespit edilen söz varlığının kavram alanı ölçüt olarak alınmıştır. Bu nedenle farklı bir disipline ait olan Kur'an-ı Kerim içeriğinin sınıflandırılması sadece konu başlıklarının belirlenmesi noktasında yapılmış kendi alanına ait bir çalışmadan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Konu başlıklı sınıflandırmada önemi ve içeriği gereği Esmâ-i Hüsnâ'ya ayrı bir başlık açılmıştır. İnceleme sonucunda Esmâların Arapçadan Türkçeye çevirisinde kelime çeşitliliğinin dikkat çekici bir oranda olduğu görülmüştür. Kur'an'dan tespit edilen “101” Esmâ, Türkçe tercümelerde toplam “272” kelime ya da kelime grubu ile karşılanmıştır. Bu çeşitliliğin temel sebebi olarak aynı kökten türetilen bazı Arapça kelimelerin Türkçede her zaman bire bir karşılık bulamayışı ve mütercimlerin halkın anlayabileceği en iyi anlatımı seçmeye çalışmaları gösterilebilir.

11- İncelenen EAT satır altı Kur'an tercümelerinden elde edilen verilere göre bire bir çevirilerde kelime gruplarının tercih edildiği görülmüştür. Kelime gruplarının Arapça tamlamalar veya cümlelerin ifadesinde kullanılmasının yanı sıra bazen de tek bir Arapça kelimenin ifadesi için de tercih edildiği saptanmıştır. Genel anlamda değerlendirildiğinde Türkçe, Kur'an metinlerinin çevirisinde gerek kelime boyutunda türetme yoluyla gerekse yardımcı eylemler yoluyla yabancı kelimelerin Türkçeleştirilmesi konusunda yeterliliğini göstermiştir.

Türkçenin kelime dağarcığının Arapça ya da Farsça karşısında tercih edilmesi dinî metinlerin daha doğru anlaşılmasında fayda sağlayacaktır. Karahanlılardan itibaren görülen Kur'an tercümelerinde Türkçe kelime kullanımının yavaş yavaş azaldığı araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Bu nedenle inançla ilgili söz varlığı çalışmalarının kaybolup gitmekte olan Türkçe kelimelerin yeniden dilimize kazandırılmasında ve günümüz Kur'an tercümelerinde de halkın anlayabileceği çevirilerin yapılmasında katkı sağlayacağı kuşkusuzdur.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKAR, Ali (2005). *Türk Dili Tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- AKSAN, Doğan (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*, Ankara: Engin Yayınevi
- AKSAN, Doğan (2009). *Anlambilim*, Ankara: Engin Yayınevi
- ATA, Aysu (2002). *Harezmi-Altın Ordu Türkçesi*, İstanbul
- ATA, Aysu (2004). *Türkçe İlk Kur'an Tercümesi (Ryland Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*, Ankara: TDK
- ATMACA, Emine (2016). *Eski Oğuz Türkçesinden Günümüz Türkiye Türkçesine Söz Varlığı ve Anlam Olayları*, Konya: Palet Yayınevi
- BANGUOĞLU, Tahsin (2015). *Türkçenin Grameri*, 10. Baskı, Ankara: TDK
- CAFEROĞLU, Ahmet (2015). *Türk Dili Tarihi*, Ankara: Altınordu Yayınları
- DKS** Dinî Kavramlar Sözlüğü (2015). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
- DEMİRAL, Abdullah (2014). "Birleşik Fiil Konusundaki Yaklaşımlar", *Türk Dil Bilgisi Toplantıları, Birleşik Fiil, Bidiriler ve Tartışmalar*, sayfa: 13-26
- ECKMANN, Janos (2009). *Çağatayca El Kitabı*, çev. G. Karaağaç, İstanbul: Kesit Yayınları
- EKER, Süer (2015). *Çağdaş Türk Dili*, (9. Baskı), Ankara: Grafiker Yayınları
- ERASLAN, Kemal (1980). *Eski Türkçede İsim-Fiiller*, İstanbul: İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yayınları
- ERCİLASUN, Ahmet B.(2012). *Başlangıçtan Günümüze Türk Dili Tarihi*, 12. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları
- ERGİN, Muharrem (1987). *Türk Dili*, İstanbul: Bayrak Basım Yayın

- GABAİN, A. Von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, çev. M. Akalın. Ankara:TDK
- GENCAN, Tahir Nejat (2007). *Dilbilgisi*, Ankara: Tek Ağaç Yayıncılık
- GÜLSEVİN, Gürer (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK
- GÜLENSOY, Tuncer (2010). *Türkçe El Kitabı*, 6. Baskı, Ankara: Akçağ
- GÜLSEVİN, Gürer.-BOZ Erdoğan (2010). *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Edatlar*, İstanbul: MEB
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1997). *Harezmi Türkçesi ve Grameri*, İstanbul: TTK basımevi
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (2013). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara:TDK
- HENGİRMEN, Mehmet (1997). *Türkçe Dilbilgisi*, Ankara: Engin Yayınları
- İLMİHAL I-II, (2015). Ankara: TDV
- İSLAMOĞLU, Mustafa (2014). *Kur'an'a Göre Esmâ-i Husnâ I-II-III*, İstanbul: Düşün Yayıncılık
- KARAAĞAÇ, Günay (2013). *Anlam Bilimi ve İletişim*, İstanbul: Kesit Yayınları
- KARAAĞAÇ, Günay (2012). *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yayınları
- KARAHAN, Leyla (2011). *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Leyla (2015). *Türkçede Söz Dizimi*, 22. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları
- KORKMAZ, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK
- KORKMAZ, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK
- KORKMAZ, Zeynep (2013). *Türkiye Türkçesinin Temeli Oğuz Türkçesinin Gelişimi*, Ankara: TDK
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1986). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat
- KÜÇÜK, Murat (2014). *Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Satır Arası İlk Kur'an Tercümesi*, Ankara: TDK
- OTWF** ERDAL Marcel (1991). *Old Turkic Word Formation A Functional Approach to the Lexicon Vol. 1*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden

- ÖZKAN, Mustafa (2000). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- ÖZKAN, M - SEVİNÇLİ, V.(2011). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*, İstanbul: Akademik Kitaplar
- ÖZSOY, Ömer-GÜLER, İlhami (2016). *Konularına Göre Kur'an (Sistemik Kur'an fihristi)*, Ankara: Fecr Yayınevi
- PARLAK, Hatice (2010). "Kısaltma Grubu", (Ed. Mustafa Durmuş) *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker yayınları
- ŞEN, Serkan (2014). *Eski Uygur Türkçesi Dersleri*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yay.
- TEKİN, Talat (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi
- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1994). *Eski Türkiye Türkçesi*, İstanbul: Enderun Kitabevi
- TOKER, Mustafa (2011). *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım Örnekleri*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi
- TOKER, Mustafa (2012). *Anonim Satır Altı Kur'an Tercümesi, Dizin II*, Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi
- TOPALOĞLU, Ahmet (1976). *Muhammed Bin Hamza, XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur 'an Tercümesi I (Giriş-Metin)*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1978). *Muhammed Bin Hamza, XV. yüzyıl Başlarında Yapılmış Satır-Arası Kur 'an Tercümesi II (Sözlük)* İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÜSTÜNER, Ahad (2000). *Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri*, Ankara: TDK
- YAZIR, (Elmalılı) M.Hamdî (2015). Kur'an'ı Kerim ve Meali, Arapça Hat, Satır Arası, Türkçe Transkript, Meal, Tecvit, İstanbul: Aktif Dağıtım, Yayın

Makaleler

- BAYDAR, Turgut (2013). "İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, s.55-56
- CANPOLAT, Mustafa (1968). "Behcetü'l-Hadâik'in Dili Üzerine", *TDAY-Belleten*, 1967, s.165-175, Ankara

- ECKMANN, Janos (1973). "Kur'an'ın Doğu Türkçesine Tercümelere", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: 21, s.15-24.
- ERDOĞAN, Abdülkadir (1938). "Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı:1, Vakıflar Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara, s.47-53
- GURİNİNA, Elvira A. (1975). "XII.-XXIV. yüzyıl Anadolu Anıtlarının Dili Üzerine", *Bilimsel Bildiriler*, s.65-71, Ankara: TDK
- HAMİDULLAH, Muhammed (1965). "Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Tercümelere", *Türkiyat Mecmuası, C.XIV* (1964), 65-80.
- HATİPOĞLU, Vecihe (1982). *Türkçenin Söz Dizimi*, Ankara: Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi
- İNAN. Abdülkadir (1952). "Eski Türkçe Üç Kuran Tercümesi", *Türk Dili*, Mart, Cilt I, Sayı 6, s.324-327
- İNAN. Abdülkadir (1960). "Kur'an'ın Eski Türkçe ve Oğuz-Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar", *TDAY Belleten*, s.9-94, Ankara
- KARA, Mehmet (1993). "Doğu ve Batı Türkçesinde Kur'an Tercüme ve Tefsirleri", *Diyanet ilmî dergi*, cilt:29, sayı:3, s.25-36
- KIRCA, Celal (1989). "Aksâmü'l-Kur'ân", *İslâm ansiklopedisi*, cilt: 2, s.290-291, İstanbul: İSAM
- KOCAMAN, Ahmet (1979). "Dilde Bağlam ve Anlam İlişkileri Üzerine", *Türk Dili Dil ve Edebiyatı Dergisi*, Mayıs 1979, C: XXXIX, S: 332, s. 397-401
- KORKMAZ, Zeynep (1959). "Türkçede –AcAk Gelecek Zaman (futurum) Ekinin Yapısı Üzerine" *DTFC dergisi*, C. XVII, (Mart-Haziran), s.159-168.
- KORKMAZ, Zeynep (1995). "Eski Türkçedeki Oğuzca Belirtiler", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 629, C.1, s.205-216, Ankara: TDK
- MANSUROĞLU, Mecdut (1951). "Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Başlama ve Gelişmesi", *TDED, IV/3*, s.215-229
- NALBANT, M. Vefa (2012). "Üçün ve için Edatları Üzerine Yeni Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, s.87-94

- ÖZKAN, Abdurrahman (2001). “İsnat Grubunun Yapısı ve Görevleri”, *Araştırmalar-İnsan Bilimleri Araştırmaları*-, Yıl:3, Sayı:5-6, Isparta, s.1-18.
- ÖZKAN, Abdurrahman (2004). “Türkiye Türkçesinde Kısaltma Grupları” *İnsan Bilimleri Araştırmaları*, Yıl: 6, Sayı: 11, s.126-144
- ÖZKAN, Bülent (2006). “Türkçede Dil bilgisel Terim Olarak Olumlama ve Olumsuzlama”, *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Cilt: 15, Sayı: 1, s.269/282
- ÖZKAN, Mustafa (2008). “Eski Anadolu Türkçesi Döneminde Ortaya Konan Kuran Tercüme Üzerine I”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, sayı: 39, s.115-159.
- ÖZMEN, Mehmet (1995), “Türkçede Değil Kelimesi ve Kullanımları”, *TDAY-Belleten 1997*, *TDK Yayınları*: s.634, Ankara.
- SAGOL YÜKSEKKAYA, Gülden (2005). “Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Çevirilerinde Esna-i Hüsnâ”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, s.181-211
- TEKİN, Şinasi (1974). “1343 Tarihli Eski Bir Eski Anadolu Türkçesi Metni ve Türk Dili Tarihinde Olga Bolga Sorunu”, *TDAY-Belleten (Türk Dili Araştırmaları Yıllığı)*, 1973-74, s.59-157, Ankara
- TOGAN, Zeki V. (1960). “Londra ve Tahrandaki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair” *İslam Tetkikleri Entitüsü Dergisi*, Cilt: 3, İstanbul, 135-160
- TOPRAK, Funda (2007). “Türkçenin Tarihi Söz Varlığında Helal-Haram Sevap-Günah Terimleri”, *Türk-İslam Medeniyetleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, sayı:4, s.81-95
- USTA, H. İbrahim (2009). “Kelime Gruplarını Nasıl Tasnif Edelim”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi Bildiriler*, 27-28 Ağustos 2007, s.413-421
- ÜNLÜ, Suat (2007). “İlk Türkçe Kur'an Tercümelerine Göre Esmâ-i Hüsnâ”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 16, Sayı: 2, s.215-285
- ÜNLÜ, Suat (2007). “Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye çevirileri ve İlk Türkçe Kur'an Tercüme meleri” *Dini Araştırmalar*, Ocak-Nisan 2007, Cilt: 9, s. 27, 9-56.

ÜŞENMEZ. Emek (2006). “Türkçe İlk Kur’an Tercümesi ve Tercümedeki İslâmî Terimlerin Türkçe Karşılıkları Üzerine”, *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, s.89-99

ÜŞENMEZ. Emek (2011). “Eski Bir Kur’an Tercümesinin (Özbekistan Nüshası) 15. yüzyıla Ait Bir Osmanlı Dönemi Kur’an Tercümesiyle Karşılaştırılması”, *Kur’an ve Tefsir Akademisi Araştırmaları*, Sayı 3, s.363-383.

YILMAZ, Faik (2010). “Aksamu’l-Kur’an Bağlamında "Allah Nelere, Niçin Ve Neden Yemin Eder?" Sorularını Yeniden Düşünmek”, *İslami İlimler Dergisi*, Yıl5, Sayı: 1. Bahar, s.133-149

İnternet kaynakları

<http://kuran.diyaret.gov.tr/>

http://webdosya.diyaret.gov.tr/kuran/kuranikerim/download/Diyaret_Kurani_Kerim_3.0.exe

<http://www.kuranmeali.com/kelime.asp>

<http://www.tdk.gov.tr> (Sözlükler)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİ

Soyadı, Adı: Erol KUYMA

Uyruğu: TC

Doğum Tarihi: 28 Eylül 1970

Doğum Yeri: Vezirköprü/SAMSUN

Telefon: 505 552 0098

email: ogreterol@gmail.com

EGİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Yılı
Yüksek Lisans	Kırıkkale Üniversitesi	2006
Lisans	Selçuk Üniversitesi	1992

İŞ TECRÜBESİ

	Yer	Görev
1993-Şu an	Çorum İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Öğretmen
2009-2010	Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü	Müfettiş

YABANCI DİLLER

İngilizce

YAYINLAR

Kuyma, Erol (2006). "Radloff'un Sibiry'a'dan Adlı Eserinin Açıklamalı Kavram Dizini", Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi.

Kuyma Erol (2015). "Cehennem ve Tamu Kelimeleri Üzerine Art Zamanlı Bir Değerlendirme." Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 4/3, s. 875-888

Kuyma, Erol, (2015). Harezmi Dönemi Türkçesi ve Eserlerine Genel Bir Bakış, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 8, Sayı 1, Haziran s. 367-383